

THE LIBRARY
BRIGHAM YOUNG UNIVERSITY
PROVO, UTAH

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
Brigham Young University

SCRIPTORES
RERUM GERMANICARUM

IN USUM SCHOLARUM
EX
MONUMENTIS GERMANIAE HISTORICIS
SEPARATIM EDITI.

VITAE
SANCTI BONIFATII
ARCHIEPISCOPI MOGUNTINI.

HANNOVERAE ET LIPSIAE
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI

1905.

743
M 769.2
V. 7
P. 57

VITAE
SANCTI BONIFATII
ARCHIEPISCOPI MOGUNTINI.

RECOGNOVIT
WILHELMUS LEVISON.

HANNOVERAE ET LIPSIAE
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI

1905.

HOC VOLUMINE CONTINENTUR:

	Pagg.
<i>Prooemium auctore B. Krusch</i>	V—VI
<i>Praefatio</i>	VII—LXXXV
1. <i>Vita Bonifatii auctore Willibaldo</i>	VII—XLVII
2. <i>Martyrologium Fuldense</i>	XLVII—XLVIII
3. <i>Vita altera Bonifatii auctore Traiectensi</i>	XLVIII—LVI
4. <i>Vita tertia Bonifatii</i>	LVI—LVIII
5. <i>Vita quarta Bonifatii auctore Moguntino</i>	LVIII—LXII
6. <i>Vita quinta Bonifatii</i>	LXII—LXIII
7. <i>Vita Bonifatii auctore Otloho</i>	LXIII—LXXX
8. <i>Legenda Bonifatii Hamelensis</i>	LXXX
9. <i>Compilatio Fuldensis</i>	LXXX—LXXXIII
10. <i>Legenda Thuringica</i>	LXXXIV—LXXXV
<i>Addenda</i>	LXXXVI
I. <i>Vita Bonifatii auctore Willibaldo</i>	1—58
II. <i>E martyrologio Fuldensi</i>	59—61
III. <i>Vita altera Bonifatii auctore Traiectensi</i>	62—78
IV. <i>Vita tertia Bonifatii</i>	79—89
V. <i>Vita quarta Bonifatii auctore Moguntino</i>	90—106
VI. <i>E Vita quinta Bonifatii</i>	107—110
VII. <i>Vita Bonifatii auctore Otloho</i>	111—217
<i>Index personarum et locorum</i>	218—229
<i>Index rerum et verborum</i>	230—241

HANNOVERAE. TYPIS CULEMANNORUM.

THE LIBRARY
BRIGHAM YOUNG UNIVERSITY
PROVO, UTAH

PROOEMIUM.

Willibaldi quem de vita Bonifatii scripsit liber, unde posteriores auctores pendent omnes, ad vetustissimum eundem optimum codicem Frisingensem potissimum recensendus est, atque miro casu accidit, ut hic ipse omnino fugerit virum doctissimum, qui Monumenta Germaniae auspicatus etiam quem dixi librum in meliorem statum redegit, idem permagni quidem a subsequentibus editoribus existimaretur neque vero ita adhiberetur, ut par erat. Codex enim quamvis in rebus minimis persaepe approbandus sit, tamen mendis suis non eget, eaque ad reliquos codices emendari licet ex altero exemplari nunc deperdito ortos. Ad unguem igitur exscriptus ille genuinum Willibaldi textum minime exhibet, sed lectiones ipsius haud raro notis adscribendae sunt, atque hac ipsa difficultate ratio edendi quam maxime impeditur, quibusnam locis reliqui libri antepoenendi sint. Nunc primum quotquot inveniri poterant codices a sodali meo et examinati et in ordinem digesti sunt, atque melioribus electis, amplius apparatus ad regulas artis compositus neque vento quodam conflatus est. Porro de Bonifatio etiam auctores posterioris aevi audire interest, licet ad sancti historiam non faciant, unde quae illi aut iteraverunt aut a veritate recedentes amplificaverunt, ea latius admissa sunt, quam alias soliti eramus. Praeterea plerique eorum ordini aut ecclesiae monasteriove, quibus addicti erant, consulentes, de moribus actibusque aevi sui res aliquot memoria dignas tradiderunt. Radbodus episcopus Traiectensis, auctor ingenua quadam simplicitate praeditus, qua Fresones cum piscibus comparavit Martinumque erinaceum caelestem appellavit, collegis suis Bonifatium exemplum proposuit huiusque virtutibus illorum opposuit arrogantiam, luxuriam, avaritiam neque sanctis gratulabatur morbos sanantibus, sed ut erat vir peritissimus, vitia ab eis exstirpari maluit. Auctor vitae quartae non solum sui monasterii, scilicet S. Victoris Moguntini, negotia gessit, sed pro ecclesiae metropolitanae commodis laboravit atque iura archiepiscopi in ipsum papam defendit.

Otlohus vero ut erat fratrum Fuldensium advocatus, totus monasteriorum libertates contra episcopos tuitus est, atque in eos avaros invectus, qui decimas monachis ereptas militibus dare studuissent, ipsum Moguntinum tangere voluit. Idem cum alia documenta tum epistulas ad Bonifatium spectantes, sermone passim immutato, admisit, quae integra inter Monumenta Germaniae iam edita sunt. Cum vero collectio quam adhibuit epistularum ad nos non pervenerit nisi imperfecta, ita ut unam epistulam solus servaverit, cumque reliquum quoque textum ad codices nunc recensitum harum rerum studiosis non ingratum fore speremus, ipsius opus integrum nunc primum publici iuris factum est una cum monumentis, quae parum accurate auctor descripserat.

B. Krusch.

PRAEFATIO.

I.

Vita Bonifatii auctore Willibaldo presbytero.

Bonifatius Germanorum qui dicitur apostolus claris-
5 *simus martyrio vix occubuerat, cum studiis fidelium memoria*
ipsius diligenter observata est diemque obitus 'annua frequen-
tatione sollemniter celebrare' in synodo generali patriae
*Saxonicae mox statuerunt*¹. *Amici in Germania, Gallia,*
Britannia, Italia constituti, ut gesta eius litteris manda-
10 *rentur, optabant*², *inter quos Milret episcopus Wigorniensis*
Lullum Bonifatii successorem ipso martyrii anno rogavit,
ut 'venerabilem vitam et gloriosum finem' eius secum com-
*municaret*³. *Vitam*⁴ *autem haud ita multo post Willibaldus*
presbyter composuit atque Lullo Moguntino et Megingozo
15 *Wirzburgensi episcopis iisdem discipulis sancti inscripsit,*
quorum iussu negotium Vitae componendae suscepit.
Posteriores auctorem cum Willibaldo confuderunt, quem
primum episcopum Eichstetensem Bonifatius a. 741. ordi-
*naverat*⁵, *sed errore manifesto*⁶; *nam auctor, cum de se*

- 20 1) Bonifatii et Lulli epist. 111, ed. Dümmler, MG. Epist. III, p. 399, quam
editionem semper secutus sum. 2) V. Bonifatii auct. Willibaldo, prol.
3) Bonif. ep. 112 (p. 401). 4) De Vitis Bonifatii examinandis
post Jasseum optime meritus est Aug. Ios. Nürnberger, De Sancti
Bonifatii Germanorum apostoli Vitis — — commentatio, Vratis-
25 laviae 1892, dum ea quae conscripsit G. Woelbing, 'Die mittelalterlichen
Lebensbeschreibungen des Bonifatius', Ienae 1892, aut nota aut minus
utilia sunt. 5) Ipsum librarium, qui ante a. 846 (cf. cod. 3) exemplar
Willibaldi alterum (b; v. infra p. XXX) exaravit, sancti Willibaldi
episcopi quasi auctoris meminisse, e praescriptionibus codicum 2a. b.
30 4. 4a (cf. cod. 5a) effici videtur. Item Notkerus in Martyrologio ad
diem 5. Iunii (Canisius-Basnage, Lectiones antiquae II, 3, p. 138) de
sociis Bonifatii agens biographum et episcopum confudit, scribens: De
quorum collegio fertur etiam fuisse Willibaldum presbyterum
virtutibus et doctrina clarissimum et sororem eius Waldburgam sancti-
35 tate conspicuam. Otloh in prologo Vitae Bonifatii Vitam sancti
Willibaldi stilo antiquitus editam commemoravit, apertiusque anonymus
Haserensis c. 3 (SS. VII, 255) auctorem eundem fuisse statuit atque
episcopum Eichstetensem. De codice Francofurtensi et Georgio Wicelio
v. infra p. LXXXIII. 6) Id quod inprimis demonstravit Henschenius,
40 AA. SS. Iunii I, 453.

ipso scripserit: Willibaldus licet indignus in Domino presbiter¹, dignitate pontificali minime praeditus erat, episcopique Eichstetensis velut hominis alieni, laude scilicet digni, mentionem fecit (c. 8); denique cum Bonifatio nullam consuetudinem ei fuisse constat, qui se relata tantum referre⁵ aperte professus sit². Auctor Moguntinus, qui post a. 1011. fabulas de Bonifatio e traditione acceptas memoriae tradidit, plura de Willibaldo protulit: Vitam ab eo scriptam esse in ecclesia S. Victoris extra muros Moguntiae sita, 'in conclavi unius cubiculi', eamque primo in tabulis ceratis exaratam,¹⁰ donec a Lullo et Megingaudo probaretur, 'post eorum examinationem in pergamenis rescribendam, ne quid incaute vel superfluum exaratum appareret'³. Ut autem alibi fides auctoris eiusdem sublesta est⁴, ita haec auctoritate carent atque vereor, ne fama incerta et coniectura nitantur. Attamen¹⁵ Willibaldum Moguntiae degisse verisimile est, qui non solum in prologo Lullum una cum Megingozo aliisque testibus laudaverit, sed etiam de miraculo quodam (c. 9) ab ipso Lullo instructus esset. Sicut Willibaldus ille episcopus, ita et ipse e numero Saxonum Britannicorum erat⁵, id quod²⁰ e nominibus propriis ab eo traditis cognosci Edwardus Schröder vir linguarum Germanicarum peritissimus qua est officiositate haesitantem me docuit. Auctor enim non solum nomina Saxonica integra servavit (cf. Ad-Escancastre, Lundenwich; Aethelheri, Beorwald, Berechthere, acc. Bynnan, Eanbercht, abl. Eoban, Hunraed, Ine, Torchtwine, Wynbercht, gen. Wynberchtes, Wynfrith), sed etiam alia sermoni illi aptavit⁶, velut Aeldebercht⁷ (c. 7), Gundaecer (c. 8)⁸, gen. Hedenes (c. 6)⁹, Raedbodus (c. 4. 5)¹⁰, Gaes-

1) Willibaldus l. l., prol. 2) Cf. infra p. XI. 3) Vita Bonifatii 30
Moguntina c. 13 (p. 105). 4) Cf. infra p. LIX. 5) Id quod coniecit
Wattenbach, 'Geschichtsquellen' I⁷, p. 151. 6) De codice 1 cf. p. XLIII.
7) Haereticus ille natione Gallus (epist. 59, p. 317) in epistulis Boni-
fatianis constanter Aldeber(c)tus audit, uno loco excepto quo Eldebert
legitur (ep. 59, p. 317, 29), idemque in capitulari Suessionensi (a. 744) 35
c. 2. 7 (MG. Concilia II, 34 sq. ed. A. Werminghoff) Adlabertus vocatur.
Cum Willibaldo convenit codex canonum Wirziburgensis p. 40, n. 3, a me
citatus, qui olim sociorum vel discipulorum Bonifatii fuerat; ubi de
Heldeberthto agitur. 8) Germ. Gundwacchar (ita cod. 1), Anglosax.
Guthaecer, ita ut forma a Willibaldo adhibita ex utraque lingua con- 40
flata esse videatur. 9) Thuringis Hedanes, Hedinis; attamen etiam in
chartis Willibrordo concessis dux Hedenus vocatus est (SS. XXIII, 55. 60;
Dobenecker, Regesta Thuringiae I, 1896, n. 5. 7), itemque in nominibus
locorum compositis Hedenes- occurrit (Förstemann, 'Altd deutsches Namen-
buch' II², 783). 10) Haec vero forma etiam ad Fresones referri 45
potest.

mere (c. 6), Haegsted (c. 8), atque etiam liber Aldhelmi de Laude virginitatis non semel ab eo adhibitus¹ huc referri potest, quamquam opuscula episcopi Scireburnensis apud Lullum quoque extitisse simillimum veri est².

5 Willibaldus vix post a. 778. Vitam Bonifatii scripsit, cum sanctimonialis Heidenheimensis, quae hoc anno Vitam Willibaldi, paulo post Wynnebaldis composuit³, ipsam compluribus locis imitata sit⁴. Alii monuerunt⁵, auctorem de Pippino rege († 768) ita locutum esse, ut ipse vivo illo
10 Vitam scripsisse credendus esset:

c. 8. Cum vero Pippinus, Domino donante, regale Franchorum, felix supradicti germani successor, regnum suscepit;

c. 8. 9. a glorioso rege Pippino,

15 sed argumentum illud stare vix potest⁶, cum Caroli ducis († 741) Willibaldus eodem modo meminerit:

c. 4. Carlum principem gloriosumque ducem Franchorum;

c. 5. 6. 7. Carli ducis gloriosi,

cuius obitum ipse rettulit (c. 7), dum Pippini multis annis
20 post Bonifatium defuncti mentionem facere auctoris non est. Attamen re vera vivo rege scripsisse videtur, id quod ex aevo Megingozi intellegitur, cui una cum Lullo Vita inscripta est. Burchardo enim episcopo Wirziburgensi defuncto⁷ Megingozus ab ipso Bonifatio ordinatus successerat⁸
25 atque etiam a. 762. ex. inter vivos degebat⁹, sed a. 769.

1) Cf. quae ad prol. et c. 2. 3. 8 etc. adnotavi. 2) Epistolae nonnullae Aldhelmi inter Bonifatianas receptae sunt, atque Lullus Dealwinum rogavit, ut opuscula illius sibi transmitteret (Bonif. ep. 71, p. 338).

3) Cf. Holder-Egger, SS. XV, 81, cuius editione semper
30 usus sum. 4) Cf. ib. p. 91 (n. 4. 10). 105 (n. 11. 12). 107 (n. 3. 4). 111 (n. 3), cet.

5) Jaffé, Bibliotheca III, 423; Simson, 'Willibald's Leben des h. Bonifazius' p. 4.

6) Cf. L. Oelsner, 'Jahrbücher des fränk. Reiches unter König Pippin', 1871, p. 490 sq.

7) Cave credas annis, quos auctores posteriores Burchardo, Megingozo, Berowelpo primis
35 episcopis Wirziburgensibus attribuerunt (Catal. episc. Wirzib., Chron. Wirzib., Ann. S. Albani, Vita II. Burchardi; SS. XIII, 338, VI, 27, II, 240, XV, 59), cum eorum calculum falsum esse inter omnes constet.

8) Inscriptio sepulchralis Megingozi (Eckhart, Commentarii de rebus Franciae Orientalis I, 524); cf. V. Gregorii auct. Liudgero c. 6 (SS. XV, 72). Et Lullo et Magingaoz episcopi privilegio Heddonis a. 749. monasterio Arnulfaugensi concessa subscripserunt (Schoepflin, Alsatia diplomatica I, p. 19; Pardessus, Diplomata II, p. 411), sed subscriptiones eorum post a. 749. appositae esse necesse est.

9) Diploma Pippini Prumiense a. 762 (Mühlbacher, Reg. I², n. 95); traditio Hahberti
45 a. 762/63 (Dronke, Codex diplomaticus Fuldensis p. 16, n. 24).

sedi Wirziburgensi alter praeerat. Nam concilio Romano mense Aprili a. 769. habito episcopi regni Francorum intererant, quorum nomina et in codice Libri pontificalis¹ Vossiano (olim Autissiodorensi, saec. IX) et in fragmento Actorum a Caietano Cennio eruto² tradita sunt, cum alii⁵ tum iuxta codicem Vossianum Berohelpo episcopus civitate Wirsburgo, cui in Actis Cennianis Verabulpo episcopo Burtevulgi nomen inditum est. Utraque (neque haec sola) misere corrupta esse patet, atque Cennius aliique de praesule quodam Burdigalae cogitaverunt; sed, altero textu eruto, quin de Berovelpo³ episcopo Wirzeburgi agatur, vix dubium est. Eum posteri Bernwelfum vocabant; Berowelpus vero nomine haud ita communi in diplomate Ludowici imperatoris a. 837. appellatur⁴. Quae si recte statuerim, eum non post a. 768. Megingozo successisse liquet⁵, qui die 26. Septembris obiisse fertur⁶, Vitamque Bonifatii vivo Pippino a. 755—768. compositam esse efficitur. De consilio ecclesiae in loco martyrii construendae auctor addens

1) Ed. Duchesne I, 473; Werminghoff, MG. Concilia II, 75. 2) Mansi, Concil. XII, 715; Werminghoff l. l. p. 80. 3) Litteris b et v more vulgari commutatis, fortasse Berobelpo in Actis legebatur. 4) Mühlbacher I², n. 971. 5) Attamen auctor chronici Laureshamensis post a. 1167. compositi Megingozum ecclesiae Laureshamensi dedicandae a. 774 (Sept. 1) vel 777, sicut ipse errore scripsit, interfuisse voluit (SS. XXI, 348; cf. Mühlbacher I², n. 167c); sed ipse fidem omnem sibi abrogavit, Ludowici Pii nomen addens, quem anno demum 778. natum esse constat. Deinde Wandalbertus (a. 839) ad ecclesiam S. Goaris consecrandam sanctumque transferendum cum Lullum Moguntinum et Basinum Spirensem, tum Mehingodum Wirziburgensem a Carolo rege missos esse tradidit (Mirac. Goaris c. 1, SS. XV, 364), scilicet anno 768. exeunte aut proximis, id quod cum tempore concilii Romani vix aegreque convenit. Mea quidem opinione Megingodus episcopus haud ita ignotus auctori Germanico facilius subrepere poterat quam Berowelpus successor scriptori synodali. Si Egilhardo qui dicitur (Vita II. Burchardi III, 1, SS. XV, 60) fidem habere liceret, Megingodus post munus episcopale abdicatum, Berovelpo substituto, aliquantum tempus in Rorinlacha loco vixisse atque etiam Carolo M. regnante inter vivos degisse credendus erat; sed testem nimium incertum omnino negligere et Hauckio ('Kirchengesch. Deutschl.' II², 49, n. 2) et mihi visum est. — Auctor Translationis Liborii c. 5 (SS. IV, 151) ecclesiam Patherbrunnensem (post a. 777) praesulibus Wirziburgensibus commendatam esse narravit neque vero episcopi aut Megingozii aut alius cuiusdam nomen attulit, id quod A. Hauck credidisse videtur (l. l. II², p. 49, n. 2; p. 75, n. 7; p. 377, n. 1). 6) Cf. Necrologium Merseburgense, ed. Dümmler, 'Neue Mittheilungen des Thüringisch-Sächsischen Vereins' etc. XI, 1867, p. 242; Corpus Regulae S. Kiliani (ed. Wegele, 'Abhandl. der hist. Classe der Münchener Akademie der Wissensch.' XIII, 3, 1877, p. 52); Catal. episc. Wirzib. (SS. XIII, 338).

(c. 9): sicut postea gestum est, aliquantum temporis spatium post necem sancti elapsum esse ipse indicavit.

Litteris autem ea mandavit, quae a Lullo et Megingozo et aliis viris Bonifatio familiaribus acceperat:

5 *prol.* sicut discipulis eius (*Bonifatii*) secum diu commorantibus vel vobis (*Lullo et Megingozo*) ipsis referentibus conperirem;

c. 1. quemadmodum relegiosis viris referentibus conperimus, qui cottidiano eius conloquio et relegionis
10 conversatione sedulo praesentati, ea quae audierunt vel viderunt in exemplum posteris tradiderunt;

c. 2. sicut fideles confamiliaritatis illius viri pro certo testati sunt;

c. 4. quae et fidelium didicimus relatione virorum;

15 c. 5. quemadmodum rem rumigerulis referentibus gestam conperimus;

c. 9. Quod et a glorioso rege Pippino — — ad nos usque per venerabilem virum Lul episcopum delatum est atque ita, ipso nuntiante, intimatum,

20 *unde, ut supra monui, colligitur, ipso Bonifatio auctorem usum non esse. Compluribus locis epistularum mentionem fecit, commemorans commendaticiam Danielis episcopi Wigorniensis (c. 5), alteram a. 719. a Gregorio II. praedicatori gentium futuro traditam (ib.), tertiam a Bonifatio*
25 *per Bynnam Romam missam cum responso papae (c. 6), quartam item commendaticiam Carolo duci ab eodem inscriptam (ib.), easque et fortasse plures Willibaldo praesto fuisse, Henrico Hahn¹ facile crediderim, praesertim cum ea, quae de dioecesibus Baiuvaricis a. 739. constitutis rettulit*

30 *(c. 7), partim ex epistula Gregorii III. pendere videantur. Alios quoque auctores Willibaldus et legerat et exscripserat, qui ad ipsa gesta Bonifatii cognoscenda non faciebant. In prologo epistulam Victorii ad Hilarum Cursui paschali praefixam expilavit, id quod v. c. B. Krusch indagavit²,*
35 *deinde Hieronymi libellum de viris inlustribus, tum Rufini Historiam monachorum. Dialogos Gregorii M. pontificis et citavit et duobus locis (c. 2. 4) imitatus est, uno (c. 2) Cassiani Conlationes; de conciliis generalibus, monente B. Simson³, Isidoriana attulit (c. 8), denique sermonis*
40 *Aldhelmiani vestigia apud ipsum deprehendi supra dixi.*

1) 'Noch einmal die Briefe und Synoden des Bonifaz' ('Forschungen zur Deutschen Geschichte' XV, 1875), p. 111 sq.; cf. p. 124. 2) 'N. Arch.' IV, p. 171. 3) L. l. p. 68 sqq.

Opus autem ita disposuit¹, ut unumquodque caput a prooemio quodam exordiretur, quo res modo enarratae subsequentesque breviter continentur, in calce vero uniuscuiusque sententiam quandam e Novo Testamento depromptam collocaret. Eiusmodi clausula solis capitibus deest octavo, 5 quod martyrio sepulturaque descriptis in doxologia desinit, et nono, quo miraculum postea factum refertur. Prooemium vero huic ultimo minime deest unumque octavum tali destitutum abrupte incipit; unde Vitam non integram servatam esse concluderunt, quam opinionem aliae rationes confirmare 10 videntur. Cum enim capita septem priora, ut Ph. Jaffé b. m. monuit², 'rerum progressum iusto ordine persequantur, inde ab octavo capite, dimissa subito ratione priore, tam dissipate atque extra martyrium in Fresia actum tam parum plene expediuntur facta, ut, quocum quantum Bonifatio 15 commercium fuerit ex epistulis eius patet, Zacharias papa in vitae descriptione ne nominetur quidem', unde ei verisimile visum est, 'iam primum Vitae exemplar detrimenta cepisse hiatusque et rimas postea levi brachio oblitos esse'³. W. Wattenbach autem b. m. ulterius progressus coniecit⁴, 20 nonnullas res enarratas censuram Lulli non tulisse eiusque iudicio erasas esse. Quae sententia acuta ut est, tamen satis incerta esse mihi videtur, atque A. Nürnberger⁵ iusto iure monuit, 'auctorem non perfecti historici ratione usum esse, sed hagiographi morem tenuisse'. Quod enim Willibaldus 25 praetermisit, non solum Traiectenses, sed etiam Moguntinos corpus Bonifatii Fuldam deportandum retinere conatos esse, id Eigil biographus Sturmi postea affirmavit, idemque Lulli causa suppressum esse potest⁶, itemque primordia Fuldensia fortasse ob inimicitias Lulli et Sturmi⁷ commemorata non sunt, nisi quod Willibaldus obiter narravit (c. 8), Bonifatium in Fresiam profecturum Lullo mandasse, ut aedificationem ecclesiae Fuldensis inchoatam ad finem perduceret. Praeterea nescio an id ipsum mandatum potius cum studiis Lulli congruat regimen monasterii a. 763—765. 35 sibi vindicantis, Sturmio in exilio degente⁸, quam ad

1) Cf. Simson l. l. p. 5. 2) L. l. p. 424. 3) Idem etiam in capite sexto (infra p. 30, 11) hiatum deprehendisse sibi visus est, id quod mihi omnino incertum videtur esse. 4) 'Geschichtsquellen' I⁷, 152. 5) Commentatio p. 7. 6) Siquidem Eigil vera rettulit 40 neque odio Lulli conficta narravit, qua de re haud ita certus sum. 7) Cf. V. Sturmi c. 16 sqq. (SS. II, 373 sqq.). 8) Cf. Oelsner l. l. p. 386 sqq. 516 sq.; Hahn, 'Bonifaz und Lul', 1883, p. 265 sqq.; Hauck II², 57 sq.

coenobium pertineat ab omni potestate episcopi dioecesani et metropolitani a papa Romano liberatum¹. Sed quare alia quae desiderantur vixque omittenda erant iussu Lulli deleta essent, non apparet. Nihil de sede Coloniensi Bonifatio
 5 oblata; civitas Moguntina ei attributa paucis verbis obiter attingitur (c. 8), nihil de commercio cum Zacharia et Stephano III. intercedente; consecratio quoque Burchardi et Willibaldi (a. 741) loco minus congruo post synodos sub Carlmanno habitas (a. 742 sqq.) commemoratur. Causam
 10 huius rei id multo magis esse existimem, quod auctor ipse opere progrediente defecerit, quam defectum archetypi aut censuram Lulli. Willibaldus in universum omni fide dignus est, atque vitiis quae dixi ea tantum accedunt, quod Wynfritho anno demum 722/3. Bonifatii nomen a papa Romae
 15 inditum esse voluit (c. 6), cum idem iam a. 719. sancto fuisse constet, quodque martyrium eiusdem a. 754. factum anno sequenti attribuit (c. 8), quo errore etiam Lullus laborat². Nihilo minus, ut iudicio Jaffei³ utar, 'relatio in eorum monumentorum numero est, quorum et ipsa vetustas
 20 aestimatione dignissima et fides ob praestantissimos auctores egregie probata habetur', atque id ipsum Willibaldo laudi dandum est, quod res gestas enarrans miracula omnino fere neglexit.

Sermo eius turgidus et hic illic paululum obscurus
 25 est, etsi simplicior quam oratio Aldhelmi, quem compluribus locis imitatus est. Vocabula cohaerentia aliis interpositis saepe seiunguntur; voces ab iisdem litteris incipientes passim sese subsequuntur aequae atque apud Aldhelmum et monialem Heidenheimensem, cf. e. gr.:

- 30 c. 4. suis secum sumptis conviatoribus, solum,
 c. 6. sanctus sacrae sollempnitatis dies,
 c. 8. pastorale populis praevidit magisterium⁴.

Adiectivis in -alis desinentibus adeo studuit, ut non solum
 35 vulgaria protulerit, velut aequalis, autumnalis, carnalis, corporalis, episcopalis, generalis, hibernalis, medicinalis, monasterialis, mortalis, natalis, naturalis, occidentalis, pastoralis, perpetualis, pontificalis, principalis, regalis, sacerdotalis, specialis, spiritalis, synodalis, temporalis, venalis, sed etiam rariora disciplinalis, magisterialis, prim-

40 1) Rudolfus in Vita Leobae c. 17 (SS. XV, 129) paupertatem monachorum mandati causam statuens sine dubio coniectura nititur.

2) Cf. quae p. 55, n. 2, adnotavi.

3) L. l. p. 423.

4) Vocabulo magisterium saepius usus, Willibaldus Aldhelmum secutus est.

ordialis, atque de contribulibus agens contribuales inepte posuerit (c. 5)¹. Nomina Graeca e scriptoribus ecclesiasticis glossariisque comperta habuit haec: archimandrita, authenticus, castrimargia (γαστριμαργία), cyrografum (χειρόγραφον), dialecticus, epipata (ἐπιπάτης), historiographus, logicus, 5 naucclerius (ναύκληρος), naulum, paedagogus, paedagogium, proreta, stadium. Ludi litterarii mentionem faciens, quod vocabulum sive ex Orosio (I, 18, 1) sive aliunde notum glossariis Anglosaxonicis illatum erat², ludi et laudis confudisse videtur:

prol. non propriae ludis litterari scientia confidens (cf. ib. infra: non propriae praesumptionis insolentia fretus),

c. 2. iugi ludis litterari meditatione,

prol. propriae ludis praeconium requirens (cf. c. 3: laudis semper praeconium).

Pro facessere (= discedere, cessare) more Aldhelmi facessere scripsit:

c. 2. pueritiae facessante lascivia,

c. 6. facessante suorum regum dominio³.

Deponentia et passiva ut activa usurpavit: adgrediunt, de- 20 molire, fieri, sermocinaret, sedante (= sedata) populorum perturbatione, et vice versa: temptabatur (= temptabat), adventata (= adveniens); verbum quiescere sensu transitivo adhibuit eodem modo atque sanctimonialis Heidenheimensis imitatrix:

c. 5. lassata ex itinere membra requiescebat,

c. 6. Cum vero lassata paulisper membra quievisset [cf.

V. Wynnebaldi c. 2. 4 (p. 107, 31. 109, 18): Et sic castrametantes ibidem (c. 4: Et illic venientes),

paulisper lassata de itinere requiescebant membra]. 30

1) Etiam adverbium in -im desinentia saepius adhibuit: alternatim, carptim, confestim, conglobatim, partim, paulatim, privatim, saltim, sparsim, statim, summatim, suotim. Inprimis substantiva in -tio frequentavit, quorum 130 fere apud eum leguntur, itemque in -tas desinentibus nimis valde studuit, ita ut plus 60 admiserit. 2) Sweet, 'The 35 oldest English Texts', 1885, p. 72, 578. 75, 1245; Goetz, Corpus glossariorum Latinorum V, 368, 43: Ludi litterari (al. litterali) 'staebplegan'. Cf. Asserii Gesta Aelfredi c. 75 (ed. Stevenson, 1904, p. 58): ludis literariae disciplinae. 3) Aldhelmus, De laude virginitatis c. 8 (Opera ed. Giles p. 7): furvo facessante veteris instrumenti umbraculo; ad 40 Eahfridum (ib. p. 93): proprio facessante meritorum quaestu; charta dubiae fidei a Leutherio episcopo a. 675. pro Aldhelmo data (Kemble, Codex diplomaticus aevi Saxonici I, n. 11; Brewer, Registrum Malmesburiense I, 1879, p. 280; deterius W. de Gray Birch, Cartularium Saxonum I, n. 37): torrido facessante caumate. Cf. Goetz l. l. VI, 429. 45

*Menda in declinatione deprehenduntur haec*¹:

decl. 1: abl. sing. c. 6. doctrine, c. 5. maxime ex parte,
c. 5. 6. pape, c. 5. pape,
c. 6. scientie, vie,

gen. plur. c. 8. barbarum gentium,
c. 5. collegum [item V. Willibaldi c. 3,
Wynnebaldi c. 2. 4 (p. 91, 4, 26.
108, 8. 109, 15)];

decl. 3: gen. plur. c. 7. gregium,
c. 2. 4. precuum [item V. Willib. c. 3—5
(p. 90, 17. 92, 26. 103, 5)];

decl. 4: dat. sing. (haud male) c. 5. comitatu, c. 8. impetu;
*pronom.: abl. sing. c. 5. huic Dei famulo*²,

*haec vero in coniugatione*³:

infin.: c. 1. subiecere [item Bonif. ep. 115 (p. 404, 29)],
coni. praes.: prol. infundet,
coni. imperf.: c. 4. fuderent, c. 8. inluxeret,
perf.: c. 6 (bis). consentit,

c. 1. 5. studivit [item V. Wynneb. c. 2 (p. 108, 13)],

plusqu.: c. 4. relinquerat.

Genera permutantur:

masc. pro fem.: c. 6. arbore praeciso,
c. 5. cohors — adgressus,
c. 8. domum in quo,
ib. indolis ingeniosi,
c. 6. littero muto,
c. 5. 8. morte audito, conperto, perspecto,
c. 6. plebs — ereptus,
ib. sedis apostolici (bis), sedi aposto-
lico (bis),

c. 8. urbe qui [cf. V. Willib. c. 4 (p. 102,
14): ad alio urbe];

masc. pro neutro: c. 7. oppido qui,
c. 8. salutarem — augmentum,
ib. maiorem — damnum;

1) Quae in codice 1 Willibaldi leges grammaticas violare videntur, ea diligentissime collegit A. Nürnberger, *Disquisitiones criticae in Willibaldi Vitam S. Bonifatii* ('Jahresbericht über das Kgl. kathol. St. Matthias-Gymnasium zu Breslau' 1892, p. I—XVII). De declinatione cf. ib. p. XIII sq.

2) Genetivus nominum in -ium, -ius desinentium apud Willibaldum more antiquo est -i neque -ii: Bonifati, eloqui, euangeli, marteri, ministeri, praeconi, stipendi, vaticini; cf. ep. Bonif. 39 (p. 288, 30): diaconi. — Nomina propria vernaculam linguam sequuntur: gen. Hedenes, Wynberchtes; acc. Bynnan, ad Fuldan; abl. Eoban.

3) Cf. A. Nürnberger l. l. p. XIV sqq.

- fem. pro masc.*: c. 1. amore postposita,
 c. 6. loco quę,
 c. 1. luxus mundane,
 c. 6. inconvulsa — haec — ordo,
 c. 8. sanguinem fusam;
fem. pro neutro: c. 6. cenodochiam (= *xenodochium*),
 c. 2. contuberniam [*item ep. Bonif. 9 (p. 251, 1); V. Willib. c. 5 (p. 102, 22)*],
 c. 6. oratorium (*fort. oratoriam*) construxit
 eamque — dedicavit [*cf. V. Willib. c. 4. 6 (p. 100, 14. 106, 16): unam
 castellam, aratram*],
 c. 7. quanta — regimine;
neutrum pro masc.: c. 1. thesaurum caeleste,
*atque quomodo enuntiata cohaereant, auctor interdum adeo
 oblitus est, ut coniungeret*:
prol. libros qui — inserta,
 c. 8. eos — denudare studemus, quę — proferuntur.
Pronomina reflexiva et demonstrativa saepe commutata sunt.
Raro Willibaldus accusativum pro dativo posuit:
 c. 4. monasterium — praesedebat,
 c. 6. cathedram praesidente,
et ablativum pro accusativo:
prol. ob utilitate,
 c. 5. ad — rectitudine, c. 7. ad salutare eius doctrina,
dum ablativus saepius locum dativi occupat post verba:
 dedere: c. 8. pristina dediti salute [*cf. ep. Bonif. 23
 (p. 273, 2): deditum cultura*];
 reddere: *ib.* pristina redditi sunt sanitate [*cf. V. Wynneb.
 c. 13 (p. 117, 29): pristina restituti
 fuerant salute*];
 subdere: c. 2. quali se — sanctimonia subdiderit,
 c. 6. catholica fide subditi,
 ib. se eius institutione subdiderunt;
 subicere: c. 1. se regula subiecere,
 c. 6. se subiecerat principatu,
 c. 8. vana — delectatione subicere;
 subiugare: c. 3. omni se — frugalitate subiugavit,
 c. 6. munimine ac devotione — subiugavit;
 tradere: c. 8. tanta erat oblivione tradita.
- Passim auctor regulas grammaticas transgressus cum et ut
 cum indicativo coniunxit¹, neque loci desunt, quibus in uno*

1) Cf. A. Nürnberger l. l. p. XV sq.

eodemque enuntiato utrumque modum adhibuit; etiam coniunctivum pro indicativo substituit¹, ut alia praetermittam. Id solum addere libet, quod in codicibus Vitae haud raro et occurrit pro ut², quod tollere nolui mendum.

5 Vita Bonifatii medio aevo permultis nota erat, quorum agmen monialis Heidenheimensis ducit, locos nonnullos in Vitis Willibaldi et Wynnebaldi imitata³. Eandem Eigil auctor Vitae Sturmi legerat⁴, Liudgerus in Vita Gregorii (c. 4) citavit⁵, auctores Chronici Laurissensis (Ann. Lauriss. min.)⁶ et partis primae Annalium Fuldensium⁷ adhibuerunt, biographus Pirminii primus (c. 9. 10)⁸ et Hincmarus⁹ nosse videntur. Rudolfus opere Willibaldi in Vita Leobae (c. 17)¹⁰, Hrabanus¹¹ et Ado¹² et Wolfhardus Haserensis¹³ in Martyrologiis (Iun. 5) usi sunt. Posteriores mitto.

15 Vitam Bonifatii codices satis multi servaverunt¹⁴:

1) Codex Monacensis n. 1086 (Bav. 86, Frising. 190), saec. IX. in. exaratus, olim ecclesiae maioris Frisingensis, adnotante manu saec. XIII. (fol. 1): Iste liber est sancte Marie et sancti Corbiniani Frising., fol. 1—
20 44'. V. Bonifatii¹⁵, fol. 44'—71'. V. Wynnebaldi, fol. 71'—

- 1) Cf. infra p. 20, 1. 25, 6. 34, 28. 47, 9; Nürnberger l. l. p. XVI sq.
2) Cf. p. 14, 5. 17, 2. 18, 1. 19, 4. 42, 4. 49, 26. 3) Cf. supra p. IX.
4) Cf. quae ad c. 8. adnotavi. Idem monuit Tangl, 'Das Todesjahr des Bonifatius' (v. infra p. 47, 41) p. 244, n. 5. 5) SS. XV, 71: in
25 libello de passione ipsius scripto. 6) Cf. a. 5. 6. 17. Pippini (SS. I, 115 sq.; ed. Waitz, 'Über die kleine Lorscher Franken-Chronik', 'Berliner Sitzungsberichte' 1882, I, p. 410. 412). Vita Bonifatii ab ipso auctore Chronici Laurissensis adhibita est, non ut antea credebatur a decessore eius, scil. ab auctore compilationis quae ad a. 805. pervenerat hodie
30 deperdita; cf. Kurze, 'N. Arch.' XXVIII, 15. 7) Enhardus qui dicitur a. 717. 719. 746. 754 (Ann. Fuld. ed. Kurze p. 2. 5. 6) et Chronico Laurissensi et Vita Bonifatii usus est. 8) SS. XV, 29 sq. 9) De iure metropolitanorum c. 20 (Opera ed. Sirmond II, 731); cf. infra p. 42, 1. 10) SS. XV, 129. Cf. G. Richter, 'Die ersten Anfänge der Bau- u. Kunst-
35 thätigkeit des Klosters Fulda', Fuldae 1900, p. 25, n. 3. 11) Canisius-Basnage II, 2, p. 329. Hrabanus praeter Willibaldum Martyrologium Bedae interpolatum (AA. SS. Mart. II, p. XXI) adhibuit, ipse una cum Adone a Notkero (Canisius-Basnage II, 3, p. 138) expilatus est. 12) Martyrologium Adonis ed. Georgius, 1745, p. 257. Adonem Usuardus
40 (ed. Sollerius p. 318) exscripsit. 13) Cf. Analecta Bolland. XVII, 15. Epitome Wolfhardi e Willibaldo pendens, quae in codice Monacensi Latino n. 18100, saec. XI. in., fol. 58—58', servata est, incipit: Summi atque egregii pontificis Moguntine sedis Bonifacii, et desinit: a Fresonibus cum cooperato-
45 ribus suis interemptus pro eis animam posuit, sicut G. v. Laubmann v. c., bibliothecae Monacensis praefectus, certiore me fecit. 14) De codicibus pluribus et editionibus cf. A. Nürnberger, 'N. Arch.' VIII, 301 sqq. (cf. ib. XI, 40; Holder-Egger, ib. XIII, 578); Commentatio p. 8 sqq. 15) Folium 28. bis numeratum est, foliis 28a et 28b distinctis.

102'. V. Willibaldi ab uno librario descriptas continet¹, qui ipse codicem iterum cum exemplari collatum hic illic emendavit, alio atramento usus. Scripsit ubique fere \bar{e} pro ae, interdum \bar{h} pro autem, atque inter quae et que ita distinxit, ut \bar{q} ; et \bar{q} ; (semel \bar{q} ;) pro quae, econtra \bar{q} ; et \bar{q} ; 5 pro que posuerit². Pro quia passim \bar{q} scripsit³, semel \bar{q} , cum \bar{q} pro qui adhibuerit, uno loco (c. 5) etiam \bar{q} admittens, hancque scribendi rationem ad exemplar quo usus est redire ex mendis eius nonnullis cognoscitur, quippe qui c. 2. et 8 (bis) qui atque c. 4 (bis) et 8. \bar{q} pro quia scripserit, 10 notam \bar{q} sine dubio male interpretatus. Interdum suspensionibus aevo illo rarioribus usus est, scilicet c. 6. $\bar{a}\bar{p}\bar{o}\bar{s}$ (= apostolum), c. 7. $\bar{a}\bar{r}\bar{c}\bar{h}\bar{e}\bar{p}\bar{i}\bar{s}\bar{c}$ (= archiepiscopo)⁴, in praescriptionibus capitum 5. et 8. $\bar{e}\bar{p}\bar{i}\bar{s}\bar{c}\bar{o}$ sui litt (= episcopi sui litteris) et $\bar{p}\bar{r}\bar{e}\bar{d}$ $\bar{s}\bar{t}\bar{u}\bar{d}$ $\bar{e}\bar{x}\bar{e}\bar{r}$ (= predicationis studium 15 exercuit). Saeculo XVI. antiquarius quidam V. Bonifatii passim expolivit et interpolavit, cuius lectiones discrepantes permultae nullius momenti sunt, unde eas non curavi nisi perraro⁵. Codex nisi admodum fallor ex dioecesi Eichstetensi oriundus erat, cum non solum Wynnebaldus et Willibaldus Bonifatium excipiant, sed etiam exemplaria (1** et 1***) illius in eadem regione descripta sint.

1*) Codex Romanus bibliothecae Vallicellanae C. 73a, saec. X, olim (a. 1592) Iohannis Georgii a Werdenstein, easdem Vitas continet atque 1, scil. fol. 1—49'. Bonifatii, 25 fol. 49'—75'. Wynnebaldi, fol. 76—82'. Willibaldi, descriptus e libro praecedente, teste O. Holder-Egger v. c.⁶.

1**) Codex Eichstetensis antea seminarii clericalis n. 31, hodie archivi ordinariatus episcopalis, saec. XV. ex., olim (fol. 3) pertinens ad monasterium Blanckst(etense) 30 ord(inis) S. Ben(edicti)⁷ atque maxima ex parte (fol. 3—105') per manus Leonhardi Pfole exaratus, sicut ex subscriptione ipsius (fol. 105') intellegitur, post Vitas Willibaldi (fol. 3—21) et Wynnebaldi (fol. 21'—35')⁸ et Waldburgis auct. Wolfhardo (f. 36—79') fol. 80—105'. V. Bonifatii 35

1) Cf. Holder-Egger, SS. XV, 82 sq., ubi tabulam I. scripturae specimen occupat.

2) Pro \bar{p} semper prae scripsi, cum et $\bar{p}\bar{r}\bar{e}$ et $\bar{p}\bar{r}\bar{e}$ in codice inveniantur, atque ipse librarius interdum $\bar{p}\bar{r}\bar{e}$ correxit $\bar{p}\bar{r}\bar{e}$.

3) Cf. Holder-Egger l. l. p. 119, 26. 574a, 40. 4) Etiam in codice 4 semel (c. 8) $\bar{a}\bar{r}\bar{c}\bar{h}\bar{e}\bar{p}\bar{i}\bar{s}\bar{c}$ (= archiepiscopus) legitur.

5) Littera R signatas 40 eas Nürnberger editor novissimus in apparatus admiserat.

6) SS. XV, 83; 'N. Arch.' XIII, 578.

7) Hodie Plankstetten, 'Reg.-Bez. Oberpfalz, Bez.-Amt Beilngries'.

De codice cf. 'Archiv' IX, 560.

8) Cf. SS. XV, 84.

continet (praescr. Prefacio in vitam sancti Bonifacii martiris, archiepiscopi Maguntini, quae descripta est a sancto Willibaldo episcopo Eystettensi). *Textus eius ex eodem exemplari libri 1 descriptus est atque*

5 1^{***}) *codex monasterii Rebendorfensis*¹ a Canisio adhibitus, qui hodie latet; cf. e. gr.:

c. 5. Italiae fines adiit [allocutus cum Liutprando rege] optimumque] *verba inclusa errore e margine in textum admissa esse, signo apposito indicat 1; eadem absque signo inserunt 1^{**} et 1^{***};*

10 c. 8. adquesierat labore, implicavit] in(m)plicavit l. adqu. (acquisierat 1^{**}. 1^{***}) l. 1^{**}. 1^{***};

ib. Scirbald] om. l. 1^{**}. 1^{***};

ib. amisum] amicum l. 1^{**}. 1^{***};

15 c. 2. pedagogio magisterii est provectus] pedagogo m. (m. om. 1^{***}) est profectus 1^{**}. 1^{***} (non 1);

c. 8. sub uno eodemque horae momento] sub eodem momento 1^{**}; sub . . . momento 1^{***};

20 ib. exuberabat laetitia] exuberat laetititia 1; excubuerat leticia 1^{**}. 1^{***}.

1[†]) *Codex Alberti Hungeri procancellarii Ingolstadiensis* (†1604)², qui item a Canisio adhibitus hodie latet, e libro 1 descriptus erat, postquam corrector ille saec. XVI. textui expoliendo operam dedit; mutilus aevo
25 Canisii desinebat in verbis c. 8 (p. 45, 4): instaurare mysteria.

2a) *Codex Sangallensis n. 552, saec. IX. ex.*³, p. 103—171. V. Bonifatii continet, quam p. 172—173. *sententiae e Vita excerptae* (infra p. 57—58) *subsequuntur*;
30 p. 133. *marginis inferiori ab ipso ut videtur librario codicis verba illata sunt: oia (quid sit nescio) lxxfbrbnt (i. e. Lurebrant?). Postquam sermo ad codicem Augiensem (nobis 3) manu alia emendatus est, ex hoc libro fluxit*

2a*) *codex Sangallensis n. 577, saec. X, p. 198—*
35 *242. et Vitam et excerpta illa complectens. Lectiones varias A. Nürnberger v. c. attulit.*

1) Rebdorf, 'Reg.-Bez. Mittelfranken, Bez.-Amt Eichstätt'. 2) De quo cf. 'Allgemeine Deutsche Biographie' XIII, 413. 3) *Codex idem videtur esse, qui saec. IX. ex. in indice codicum Sangallensium antiquissimo ita commemoratur* (Weidmann, 'Geschichte der Bibliothek von St. Gallen', 1841, p. 386; G. Becker, *Catalogi bibliothecarum antiqui*, 1885, p. 49, n. 287; cf. Chroust, *Monumenta palaeographica I, fasc. 15, tab. 10*): Vita sanctorum patrum, id est Hieronimi, Ambrosii, Bonifacii, etc.

2b) *Codex Vindobonensis* n. 474 (*Hist. eccl.* 99), saec. XI, fol. 179—210. *Vitam*¹, fol. 210'—211. additamentum idem quod 2a. a* exhibet. Fol. 1. in margine superiore saec. XVI. adnotatum est: Hunc librum legavit domina Barbara Staynhauserin vidua zu Lam², manuque 5 alia signum adscriptum: *Hist. Lat. Ms. N. 15*, quod ad quam bibliothecam pertinuerit nescio.

Sententiae illae, quae in codicibus 2a. a. b Vitam excipiunt, numero undeviginti e codice Vitae eodem haustae sunt, e quo ipsius Vitae textus originem duxit*³. *Partiunculae exscriptae sunt, ut in die festo sancti proferrentur* (cf. n. 17: cuius hodie festa celebramus); *dispositio autem, monente Paulo de Winterfeld socio, non dissimilis est antiphonarii, etsi ob vocabulum libri (n. 1) servatum de eiusmodi origine cogitare vix licet. Easdem publici iuris fecit A. Nürnberger, Anecdota Bonifatiana* ('26. Bericht der wissenschaftlichen Gesellschaft Philomathie in Neisse'), Nissae 1892, p. 148—149. 15

2b¹) *Codex Guelferbytanus* n. 4099 (*Weissenburg* n. 15), olim *Codex monasterii sanctorum Petri et Pauli apostolorum in Wissenburg*, exhibet fragmentum c. 6 (p. 30, 7—34, 1): [apo]stolicae tam sibi — apostolico manibus, saec. X. exaratum, quod folium praefixum occupat. Hoc ordine inverso insertum est, ita ut pagina 1'. ante 1. collocanda sit, textusque paginis bipartitis exaratus abscisis 25 margine inferiore infimaeque folii parte ter hiat.

2b²) *Codex Einsidlensis* n. 370, saec. X, fol. 21—21', alterum fragmentum c. 6 (p. 34, 4—35, 22) continet: ut per maximam — considerando circuit ec[clesias].

2c) *Codex Treverensis bibliothecae urbanae* Cat. mss. 30 n. 1151, Num. Loc. 454, antea n. 963, saec. XIII, olim volumen tertium *legendarii magni S. Maximini*⁴, fol. 162'—173. *Vitam Bonifatii Willibaldianam* continet, praecedente⁵ *Moguntina*. Ex hoc libro descriptus est

2c*) *codex Londiniensis musei Britannici Harley* 35 n. 3597, a. 1475. exaratus, olim *codex monasterii beate Marie ad Martires prope Treverim super litus Moselle* (fol. 1), cui item post *Vitam Moguntinam*⁵ fol. 127'—143'.

1) *Specimen scripturae* dedit Pertz, SS. II, tab. I (ad p. 5). 2) *Lam vicus in Bavaria Inferiore* ('Bez.-Amt Kötzing') situs est. 3) *Verba* 40 n. 6. ad optimum in codicibus Vitae (c. 1) 2a (pr. m.). b leguntur, dum reliqui libri lectionem genuinam adoptivum exhibent. 4) Cf. Krusch, 'N. Arch.' XVIII, 624. 5) V. infra p. LXI.

opus Willibaldi inest. Librarius fol. 200'. in calce codicis adnotavit: Scriptum per me fratrem Oiswaldum de Welschpilch¹ anno Domini milesimo CCCC. septuagesimo quarto secundum stilum Treverensem quinto Kalendas
 5 *Marcii. Qui legit, emendet, scriptorem non reprehendat. Mendum codicis 2c in ipsa praescriptione 2c* redit: Item incipit vita et passio eiusdem archiepiscopi prolixioris editicionis (sic aequae atque in 2c), eiusdemque necessitudinis exempla sufficiant haec:*

- 10 *c. 2. protexere] obtexere 2c. c*;
 c. 3. ut omni se intentione] desiderio pro int. in ras. 2c, et ita 2c*;
 c. 5. repente respuens] repetens respuens 2c. c*;
 c. 6. conloquendo alternatim] alt. om. 2c. c*;
 15 *ib. multiformiter] uniformiter 2c. c*;
 ib. Et alii quidem in provincia Hessorum, alii etiam] alii — Hessorum om. 2c. c*;
 * c. 8. regnare cum Christo possitis] r. p. cum Chr. 2c. c* (non 2c¹);**

- 20 *ib. castraque depopulans] que om. 2c (versu ex.). c* (non 2c¹).*

2c¹) Codex Londiniensis musei Britannici Addit. n. 36737, olim (fol. 35', m. saec. XIV) liber monachorum S. Marie in Hymmerode² ordinis Cisterciensis, Treverensis diocesis, deinde bibliothecae Goerresianae³ n. 57, unde in
 25 *museum Britannicum a. 1902. translatus est, inter passiones martyrum saec. XIII. in. exaratas post Vitam Bonifatii Moguntinam⁴ (fol. 122—124) fol. 124—126 (olim fol. 98—100) partem posteriorem capitis octavi Willibaldi continet (praescr. Incipit de passione eius, subscr. Explicit de*
 30 *sancto Bonefatio episcopo et martyre) inde ab enuntiato modice immutato (p. 47, 12): Quia replicare longum est de singulis viri beati virtutibus, ea tantum denudare studemus, que ad narrationis huius seriem pertinent, ut relatam a nobis beati viri sanctimoniam,*
 35 *quali hunc pariter mundum fine desereret, ratio veraciter aperiat. Textui tres lacunae insunt, omissis verbis quorum haec — Hathovulf (p. 48, 1—5), deinde Sed quia pagani — suscipiunt (p. 52, 12—24), tum Quorum unus — praevaleret (p. 53, 2—10).*

40 1) *Hodie Welschbillig a Treveris ad septemtriones versus.* 2) *Monasterium Himmerodense prope Wittlich in Eiflia situm erat.* 3) *Catalogus librorum manu scriptorum e Bibliotheca G(oerres)iana, (Monaci 1902), p. 11.* 4) *V. infra p. LXI.*

2c²) *Codex Bruxellensis* n. 8059, saec. XV. re-scriptus, *Vitas sanctorum et ipse continet*¹, et liber antiquus saec. XI. exaratus continebat, cuius scriptura postea deleta est ad textus eiusdem generis recipiendos. *Fragmenta Willibaldi vetusta eaque paginis bipartitis scripta* p. 190'. et 190. 5
haec legi possunt, nonnullis abscisis verbis: fol. 190'. c. 5 (p. 24, 19 — 25, 10): [re]gendum Dei populum — dis-cretionis facta dis[sensio], deinde ib. (p. 25, 20 — 26, 9): [fun]gens ad occidentales — doctrinae bonae quam, tum fol. 190. c. 6 (p. 26, 19 — 27, 12): [prae]erant germani 10
Dettich — Domino donante fac[ta], denique ib. (p. 27, 23 — 28, 7): [car]tam sedis apostolicae — collocutionis eorum die. *Textus erasus necessitudine quadam cum 2c coniunctus erat:*

c. 5. minime se dignum esse] m. d. se esse (esse om. 2c) 15

2c. c²;

ib. paupertatem praediceret] p. praedixit 2c. c² et m. al. 4*;

ib. propriae voluntatis arbitrio] proprio v. a. 2c² cum 2a. b. c. 4*;

20

c. 6. a sacrilega idulorum censura] a om. 2c. c².

2d¹) *Codex Romanus bibliothecae Vaticanae* n. 6444, saec. XIII, olim *Canonicorum Regularium in Frankenthal* (prope Wormatiam)², fol. 108'—124', e duabus partibus constat sibi ita succedentibus, ut primo (fol. 108'—109) initium 25
*epitomes Wolfhardi*³ adesse videatur (inc. Summi atque egregii pontificis Moguntine sedis Bonifacii — — esse subiectorum non recusavit), deinde (fol. 109—124') ipsum opus Willibaldi inde a verbis c. 3 (p. 12, 26): Triginta aut eo amplius subsequatur, et parte priore Vitae et capite 30
nono omissis. *Capita distincta non sunt.*

2d²) *Codex Parisiensis* n. 17177 inter particulas codicum⁴ fol. 66—67'. *fragmentum Vitae Bonifatii* c. 6—8 (p. 29, 14 sedi prelato — p. 41, 14 constituta primum)

1) V. infra p. LVII. 2) Cf. H. Ehrensberger, *Libri liturgici bibliothecae apostolicae Vaticanae*, 1897, p. 84. — Monachus Kirschgartensis de coenobii vicini Frankenthalensis codice fortasse cogitavit, in *Chronico Wormatiensi* c. 4 (Boos, *Monumenta Wormatiensia*, 1893, p. 11) haec scribens: Historiam vidi antiquissimam sancti Bonifacii, ubi legitur quatuor instituisse episcopatus (cf. Willib. c. 7), sed de huiusmodi translatione (scil. sedis metropolitanae a Wormatiensibus ad Moguntinos) per eum facta nihil dicitur. 3) Cf. supra p. XVII, n. 13. 4) Catalogus codicum hagiograph. Latin. Paris. III, 398. 35 40

saec. XIII. exaratum continet. Praescriptiones capitum desunt.

2e¹) *Codex Londiniensis* musei Britannici Harley n. 2800, saec. XIII. in., volumen primum legendarii monasterii Arnsteinensis (dioec. Trever.) in regione Nassoviensi siti (codd. n. 2800—2802), fol. 193'—200.

2e²) *Codex Bruxellensis* n. 207—208, saec. XIII, pars prima legendarii simillimi (codd. n. 207/8, 98—100, 206), fol. 269—276, proximus ad 2e¹ accedit, id quod ex iis quas attulerunt socii Bollandiani, Catalogus codicum hagiograph. Bruxell. I, 1, 1886, p. 155 sq., lectionibus intellegitur. Cum utroque legendario Rhenanum minoris amplitudinis affinitate quadam coniunctum est, cuius item duo exemplaria V. Bonifatii continent:

2e³) *Codex Bonnensis* S. 369 (226, a), saec. XIV, fol. 213—225', et

2e⁴) *codex Ducsseldorfensis* C 10b, saec. XV. a Thirico quodam exaratus, qui versus nonnullos in calce libri (fol. 384) addidit, fol. 221—238.

Praescriptiones capitum in codicibus 2e^{1.3.4} desunt.

3) *Codex Caroliruhensis* inter Augienses n. CXXXVI, saec. IX, fol. 2—20, auctore Reginberto bibliothecario Augiensi († 846)¹ a librario conscriptus est, qui verba nonnulla interdum scriptura distinxit, quae Saxonicae similis est, exemplar adhibitum fortasse imitatus. Scripsit ubique fere ecclesia, ecclesiasticus. Cum aliis partibus codicis plurimae emendationes postea illatae sint, Vita Bonifatii paucis tantum locis ab ipso ut videtur Reginberto correctae est.

3*) *Codex Moeno-Francofurtensis* bibliothecae urbanae inter libros S. Bartholomaei n. 3, pars secunda 'Gestorum sanctorum registri Moguntini', quae quattuor volumina (n. 2—5) legendarii ecclesiae S. Bartholomaei Francofurtensis a. 1356. finiti complectuntur², XVIII. Vitam Bonifatii continet, capite nono omissa. Textus e codice 3 pendet, etsi lectiones nonnullae diversi generis ex aliis codicibus illatae sunt. Artam necessitudinem cum libro 3 intercedentem ex his locis intellegi licet:

1) Cf. Krusch, SS. R. Merov. IV, 407. *Codex* locum 11. in catalogo librorum a Reginberto comparatorum occupat, e quibus etiam decimus V. Bonifatii continebat (G. Becker l. l. p. 21). 2) Cf. 'Archiv' II, 197. De origine legendarii in praefatione voluminis quarti (n. 5) fusius relatum est.

- Praescr. c. 1. Dei servitium] Domini (superscr. 3) serv. 3. 3*;*
c. 2. praefati patris] patris pr(a)efati 3. 3;*
c. 3. quippe populis mira] pop. om. 3. 3;*
c. 5. concitus exempto] conc. om. 3. 3;*
c. 6. paulatim pollesceret] paul. om. 3. 3,* 5
dum ex aliis colligitur, quae inter 3 et 3 intercesserant,*
exemplaria ad alios libros emendata esse:
c. 6. quippe auguria] quidem aug. 3 cum 4c. c²;*
ib. roborem quendam] arborem quandam 3 cum 2b¹.*
4. 4a. c. c²; 10
ib. Gaesmere] Gicesmere 3 cum 2a. b. c. d^{1. 2};*
c. 8. ex. ordine suprascripto] ord. supradicto 3 cum 2c. c¹.*
e^{1. 3. 4}.

4) *Codex Monacensis Lat. n. 14704, olim S. Emmerammi Ratisbonensis G. 88, tribus partibus constat, e quibus* 15
altera (fol. 74—120) saec. X. in. exarata fol. 75—101.
V. Bonifatii continet. Fol. 119'. adnotatum est: Istum
librum tradidit Louganpertus presbyter ad Sanctum
Emmerammum pro Tutone episcopo (Ratisbonensi a. 894
—930) et pro remedio animae suae¹, eademque fere verba, 20
Tutonis nomine praetermisso, iterum paulo supra in eadem
pagina leguntur, quamvis erasa. Capita 1. 2. in octo lec-
tiones manu alia divisa sunt. Librarius saepe (a)eclesia,
aeclesiasticus scripsit similiter atque 3.

4*) *Codex Monacensis Lat. n. 21551 (Weißen-* 25
stephan 51), saec. XII, fol. 29—47' (praescr. Incipit
epistola Willibaldi episcopi de vita sancti Bonifatii
archiepiscopi). Caput primum postea in octo lectiones
divisum est.

4a) *Codex Monacensis Lat. n. 4618 (Benedikt-* 30
beuern 118), saec. XI/XII, fol. 21—46', de cuius origine
saec. XV. haec tegumento inscripta sunt: Iste liber est
monasterii Benediktenpeiren, interpolationem c. 7 (infra
p. 39) exhibet, de qua Fr. Kunstmann, 'Bemerkungen über
eine ungedruckte Stelle aus der Lebensbeschreibung des 35
heiligen Bonifacius' ('Oberbayerisches Archiv für vater-
ländische Geschichte' I, 1839, p. 154—160) egit, quamque
iteravit W. Wattenbach, MG. SS. IX, p. 214, n. 20.

1) *Eadem fere nota ad Louganpertum et Tutonem spectans etiam in*
codicibus Monacensibus Lat. n. 14540 (Emm. G. 43) et 14754 (Emm. 40
b. 8) conspicitur. Cf. B. Krusch, 'Studien zur christlich-mittelalter-
lichen Chronologie', 1880, p. 213; Steinmeyer et Sievers, 'Die althoch-
deutschen Glossen' IV, 1898, p. 551; G. Swarzenski, 'Die Regensburger
Buchmalerei des X. und XI. Jahrhunderts' 1901, p. 21, n. 4.

Ex magna librorum 4b. c cognatione soli 4b et 4c. c² a me ipso adhibiti sunt; legendarium autem Windbergense (4b) ceterosque codices Austriacos ad ipsam pertinere cum ex indole collectionum tum ex apparatu Nuernbergeriano colligitur. Sunt autem libri hi:*

4b) *Codex Monacensis Lat. n. 22241 (Windberg 41), volumen II. legendarii Windbergensis tempore Gebehardi abbatis (1141—91) exarati¹, fol. 119—131'.*

4b*) *Codex Monacensis Lat. n. 9536 (Ober-Altaich 36), saec. XII, olim 'S. Petri in Superiori Altach', fol. 70—73, nihil continet nisi prologum Willibaldi (praescr. Epistola Willibaldi presbyteri de vita sancti Bonifacii archiepiscopi) et caput primum, subsequente Conversione Aefrae.*

4c) *Codex Vindobonensis n. 336 (Hist. eccl. 5), saec. XIII. in., pars exemplaris cuiusdam legendarii magni Austriaci paulo post a. 1181. compositi², fol. 281—289 (praescr. Epistola Willibaldi de vita sancti Bonifacii episcopi).*

4c¹) *Codex monasterii Sanctae Crucis (Heiligenkreuz) n. 12, saec. XII. ex., fol. 210—217.³*

4c^{1*}) *Codex Zwettlensis n. 24, saec. XIII, fol. 206 sqq.⁴*

4c²) *Codex Admontensis n. 654, saec. XII, fol. 146—182'⁵ (praescr. Epistola Willibaldi de vita sancti Bonifacii).*

4c³) *Codex Admontensis n. 24, saec. XIII, fol. 162'—168'.⁶*

4c⁴) *Codex Admontensis n. 412, saec. XII, fol. 98' sqq. caput 8. et 9. continet.⁷*

4c⁵) *Codex Mellicensis M. 5, saec. XV, fol. 132—143⁸.*

Agmen claudit classis Britannica:

5a) *Codex Londiniensis musei Britannici Addit. n. 21171, saec. XII⁹, fol. 1'—22', Vitam integram continet, cui praescripta sunt: Hic prologus almi praesulis*

1) Cf. *Analecta Bolland. XVII*, 97 sqq. 2) Cf. *ib.* p. 36. 3) *Ib.* p. 65; *Xenia Bernardina II*, 1, 1891, p. 128. 4) *Anal. Boll. l. l.* p. 65; *Xenia Bernard. II*, 1, p. 311; *Nürnbergger, Commentatio* p. 11.

5) *Nürnbergger, ib.* p. 10 sq.; *'Archiv' VI*, 179. 6) *Anal. Boll.* p. 65; *Nürnbergger* p. 11. 7) *'Archiv' VI*, 175; *Nürnbergger* p. 12. 8) *Anal. Boll.* p. 65. 9) Fol. 43'. scriba posterior quattuor versus ad sanctum Benedictum spectantes addidit eisdemque subscripsit: Anno Domini MCCXCVI. Crahto monachus scripsit, quae ad aetatem codicis primigenii non spectant. Cf. *'N. Arch.'* IV, 364.

orditur Willebaldi ex vita et virtutibus sancti martyris Bonifacii. *Praescriptio capitis noni omissa est.*

5b) *Codex Oxoniensis Fell n. 3* (antea n. 8689 et *Fell n. 1*), saec. XI, olim fortasse *Salisburyensis*¹, deinde *Iohannis Fell episcopi Oxoniensis* († 1686), fol. 1—4, pluribus foliis deperditis parteque superiore folii 1. conscissa, initio mutilus incipit a verbis c. 6 (p. 35, 20): Hugoberti du[cis adiit terras praedicationisque studium apud eos diligentissime] exercuit. Pars c. 8 (p. 42, 9 episcoporum unitas — p. 44, 5 etiam moriente) media in pagina deest atque totum caput 9. desideratur.

5c¹) *Codex Londiniensis societatis de Gray's Inn* n. 3, saec. XI/XII, olim *passionalis cuiusdam Anglici* e quattuor voluminibus primum, fol. 98'—108', textum continens absque praescriptionibus capitum, spatio relicto (praescr. Incipit prologus Willebaldi presbiteri in vita sancti Bonifacii ad Lullum et Megingozum episcopos), et

5c²) *codex Londiniensis musei Britannici inter Cottonianos Tiberius D. III*, saec. XIII, incendio a. 1731. admodum laesus, fol. 165'—175' (praescr. Incipit prefatio libri vite sancti Bonifacii episcopi Non. Iunii), item capite nono carent.

5c³) *Codex Londiniensis inter Cottonianos Nero C. VII* e compluribus partibus constat, quarum una (fol. 60—79') saec. XII/XIII. exarata fol. 60'—72'. opus Willibaldi continet³, omissis et prologo et capite ultimo (praescr. Incipit vita et passio sancti Bonifatii episcopi et martiris Nonis Iunii). Praescriptiones capitum desunt. Denique

6) *codex Guelferbytanus n. 388* (Helmstedt n. 353), saec. XV, olim *Canonicarum Regularium in Heiningen*⁴ ('Reg.-Bez. Hildesheim, Kreis Goslar'), fol. 306—310', nisi caput primum et octavum Willibaldi (praescr. Vita sancti Bonifacii) nihil continet.

Codex Monasteriensis saec. XII. scriptus, qui a. 1822. in bibliotheca Paulina asservabatur, hodie latet⁵.

1) Cf. W. D. Macray, 'Annals of the Bodleian Library'², 1890, p. 148. 154 sq.; Lancelor, 'The Mss. of the Vita S. Columbani' ('Transactions of the Royal Irish Academy XXXII, Section C, Part I'), 1903, p. 35 sqq.

2) Cf. A. I. Horwood, 'A Catalogue of the ancient Mss. belonging to the Honourable Society of Gray's Inn', Londinii 1869, p. 3.

3) Cf. 'Archiv' VII, 73.

4) Cf. O. de Heinemann, 'Die Hss. der Herzogl. Bibliothek zu Wolfenbüttel' I, 1, p. 287.

5) Tross, 'Archiv' IV, 520; Staender, 'Chirographorum in regia bibliotheca Paulina Monasteriensi catalogus', 1889, p. XIV. XVII. — Ignoratur, quam

Vitam Bonifatii in monasterio Fuldensi tempore Hattonis abbatis (842—856) extitisse, ex ipsius litteris intellegitur, quas Leoni IV. papae (847—855) inscripsit¹, eademque aetate in bibliotheca coenobii Laureshamensis Vita sancti Medardi et passio sancti Bonifacii in uno codice asservabantur².

Inter codices monasterii S. Petri Salisburgensis saec. XII. erat de sancto Bonifacio libellus, quomodo Bawariam diviserit in quatuor episcopatus³, idem fortasse atque caput septimum Willibaldi, cui in codicibus cum aliis tum Baiuvaricis Austriacisque (4) similis titulus (p. 36, 8) praefixus est.

*Textum Willibaldi retractatum e codice Bruxellensi n. 18644—52, saec. XII, olim bibliothecae S. Laurentii Leodiensis⁴, fol. 68'—78', publici iuris fecerunt Bollandiani, Analecta Bollandiana I, Parisiis et Bruxellis 1882, p. 51—72, conicientes, opus auctoris primigenium a se erutum, textum autem vulgatum pro immutato et expolito habendum esse. Editores vero toto caelo errasse, et G. Waitz docuit⁵ et ipsi Bollandiani argumentis novis allatis postea demonstrarunt⁶, atque de textu retractato agi, vel e locis Victorii, Rufini, Isidori a Willibaldo expilatis intellegitur. Codex Bruxellensis ad ipsum auctorem retractationis referendus videtur esse, isque inprimis id egit, ut sermonem Willibaldi mendis purgaret et apertiore simplicioremque faceret; textus in univ-
ersum contractus est, neque vero loci desunt, quibus relatae res auctae atque exaggeratae sint⁷. Posterior Vitae pars quam maxime vitiata est, ita ut corpus Bonifatii ex loco*

Vitam Bonifatii continuerint codex Thomae Phillipps Cheltenhamensis a. 1456. scriptus, olim collegii Societatis Iesu Moguntini, qui a. 1898. Londinii venit ('N. Arch.' XXIV, 747), et codex Iosephi Goerres, olim Confluentinus n. 23, saec. XIII ('Archiv' VIII, 616). Is a. 1844, quo codices Goerresiani ex parte Monacum transmissi sunt, iam desiderabatur, teste catalogo manuscripto, de quo in bibliotheca gymnasii Confluentini asservato Pesch v. c. officiosissime certior me fecit. 1) Cf. fragmenta epistularum Fuldensium a Centuriatoribus Magdeburgensibus servata (ed. Dümmler, 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' V, 386, n. 26; MG. Epist. V, 530, n. 31). Saec. XI. Otloho, saec. XV. auctori Compilationis Fuldensis opus Willibaldi Fuldae praesto erat; v. infra. 2) Becker l. l. p. 113, n. 500. 3) Ib. p. 237, n. 240. 4) Pars prior eiusdem voluminis postea codici Lovaniensi n. VI. inserta est, ita ut 'Vita et passio sancti Bonifatii Maguntini archiepiscopi' in indice libri Lovaniensis commemorata ('Archiv' VIII, 484; Arndt, SS. XX, 559) ad textum Bruxellensem referenda sit. 5) 'N. Arch.' VIII, 169—171. 6) Analecta Bolland. XV, 268—270. Cf. Hauck I³, p. 448, n. 1. 7) Exempla alicuius momenti in notis attuli (p. 15, 34. 25, 42. 30, 21. 37, 23. 53, 41).

martyrii navigio Fuldam translatum, inde Moguntiam reportatum ibique sepultum esse neglegentissime narretur; caput nonum omissum est, dum prologus adest, quamvis decurtatus.

Textus alter Willibaldi contractus, qui e libro quodam classis 4 exscriptus erat¹, martyrologio cuidam saec. XII. exarato inerat, cuius fragmenta codex Dresdensis R 52^u inter particulas de tegumentis librorum detractas fol. 64—65' exhibet; ubi Vitae Bonifatii pars extrema fol. 64. legitur, quam Passio Bonifatii martyr is Tarsensis subsequitur e martyrologio Adonis (Iun. 5, ed. Georgius p. 256 sq.) deprompta. Vita mutila a c. 8 (p. 48, 5) incipit: [mo]nasteriali monachorum ordine sublevatis, atque, pluribus contractis omissisve, desinit (p. 52, 29. 54, 19, 25): donec a Mogontia religiosi et fideles fratres a Lullo episcopo, successore huius sancti pontificis, directi beati viri cadaver ad monasterium, quod eo vivente construxerat secus ripam fluminis quod dicitur Vulda, ubi ipse vivens praedixerat, transtulerunt, ubi divina deinceps beneficia redundabant. De hoc textu disseruit M. Manitius, 'Neues Archiv' XXVIII, 1903, p. 733.

Tertiam epitomen Willibaldi e codice quodam Anglico 5c¹ simili depromptam² paulo ante saeculum XIV. medium Iohannes vicarius de Tynemuthe Sanctilogio Angliae inseruit, quod in codice Londiniensi inter Cottonianos Tiberius E. I (saec. XIV) extat³, Vitis sanctorum ad dies natales dispositis. Quae collectio saec. XV. in ordinem alphabeticum redacta, iam 'Nova legenda Anglie' audit, quae vulgo Iohanni Capgrave rerum scriptori († 1464) attributa⁴, primum a. 1516. 'impressa Londinias in domo Winandi de Worde' typographi lucem aspexit, iterum a Carolo Horstman Oxonii a. 1901. edita est. Epitome Willibaldi (inc. Sanctus enim Bonifacius, genere Anglus,

1) Cf. c. 8 (p. 52, 28): perductum est — ibique conditum ac sepultum] perducta sunt — ibique condita ac sepulta (sunt add. Dresd.) codex Dresdensis cum 4. 4a. b. c. c². 2) Cf. c. 1. Ad - Escancastre] Exancestre Iohannes (cf. p. 6, 41); c. 2 (p. 9, 6). Nhutselle] Huntselle Iohannes cum 5c¹ (Nhutselle 5a, Hnutselle 5c², Nhutcelle 5c³); c. 5 (p. 24, 8). in Christo laborans] in Chr. roborans 5c¹ 2. 3 (non 5a), in Chr. roboratus Iohannes. Neque vero Iohannes ipso codice 5c¹ usus videtur esse, cum nonnulla menda eiusdem ab ipsius Sanctilogio absint; cf. c. 6 (p. 29, 2). seiscitando profert habet Iohannes, profert — conloquendo om. 5c¹ (non 5a. c² 3); ib. (p. 33, 26). Orthorpf] Orthorf Iohannes cum 2c. 5a. c² 3, Orthos 5c¹. 3) Codex postquam a. 1731. incendium passus est, iam restauratus duo volumina efficit, quorum alter fol. 1—2'. Vitam Bonifatii continet. 4) Cf. Krusch, Vitae sanctorum auct. Iona, 1905, p. 139.

cum quinque) in editione principe folia 39'—41, in altera voluminis I. pag. 122—127. occupat.

Eodem fere tempore Iohannes de Grandisson episcopus Exoniensis¹ (1327—69) tertiae parti compilationis liturgicae, quae 'Legenda de usu Exoniensis ecclesiae' vocatur, inter 'lectiones proprias sanctorum'² Nonis Iuniis (fol. 56) tres lectiones de Bonifatio ex ipsius dioecesi oriundo inseruit (praescr. In festo sancti Bonefacii episcopi et martiris sociorumque eius. Et nota, quod in eadem die currit alius sanctus Bonefacius³, de quo non celebramus), quae item ex Willibaldo pendent, sed Creditoniae in oppido finitimo (hodie Crediton) Bonifatium natum esse auctor ipse primus quantum scio asseruit⁴, his verbis incipiens: Beatus Bonefacius in Westsaxonum provincia Anglie apud Creditoniam in Devoniam ex bona ortus prosapia, cum esset quinque annorum, ad vitam monasticam anelabat. Lectiones concludit, poenam eorum enarrans, qui sanctum interfecissent (Willibald. c. 8): pro spoliis dividendis se ipsos mutuo peremerunt. Huius Legendae codicem, qui ecclesiae ipsius maiori ab auctore a. 1366. dono datus hodieque in bibliotheca capituli Exoniensis asservatur⁵, officiosissime me rogante inspexit v. r. W. J. Edmonds canonicus Exoniensis idemque lectionum quas dixi de Bonifatio exemplar mecum communicavit. Editionem Herberti Edwardi Reynolds, 'Legenda sanctorum, The Proper Lessons for Saints' Days according to the use of Exeter, compiled by John de Grandisson, Vol. II, part. III, fasciculus II', nancisci mihi non licuit⁶.

Denique textus quintus e Willibaldo excerptus inest codici bibliothecae universitatis Vratislaviensis IV. F.

1) De quo cf. F. C. Hingeston-Randolph, 'Episcopal Registers, Diocese of Exeter, The Register of John de Grandisson' I—III, Londinii 1894—99; George Oliver, 'Lives of the Bishops of Exeter', Exoniae 1861, p. 75 sqq.; W. Hunt, 'Dictionary of National Biography' XXII, 1890, p. 371 sq. 2) Praescr. Incipit tertia pars legende Exoniensis usus de sanctis, compile per Iohannem de Grandissono episcopum. 3) Martyr Tarsensis saepius eodem die celebratus est (cf. p. XXVIII, 9). 4) Idem Ad-Escancastre coenobium Exoniam esse recte perspexit (infra p. 6, 27) neque Daniele episcopum Wintoniensi civitati attribuendum esse ignoravit (p. 19, 26). 5) Cf. H. Reynolds, 'A short history of the ancient Diocese of Exeter', Exoniae 1895, append. p. IX. — Iohannes Lelandus codicem saec. XVI. vidit, e cuius notis omnes pendent, qui postea Creditoniam patriam Bonifatii fuisse rettulerunt; cf. infra p. 5, n. 2. 6) Vidi fasciculum primum eiusdem partis (Londinii 1880), qui menses Decembrem et Ianuarium complectitur.

183, saec. XV, a Nicolao Creller plebano in Patschkau a. 1475. empto, deinde bibliothecae ecclesiae maioris Nissensis, vol. I, fol. 263—265 (inc. Beatus Bonifacius claris in Brytania natalibus ortus, des. honore debito sepelierunt).

At iam, epitomis relictis¹, ad codices redeamus necesse est, e quibus textus primigenius eruatur. Qui in duas partes discedunt, e quibus alteram codex 1 antiquissimus, alteram reliqui libri efficiunt, ab altero exemplari (b) originem ducentes. Quod ex ipso titulo c. 5. cognosci licet: Qualiter, defuncto abbate suo, cum fratribus aliquantulum tempus commoratus est et postea ad Romam — — pervenit, ubi verba Qualiter — fratribus, quae cum reliquis praescriptionibus conveniunt² neque minus ad sententiam supplendam requiruntur, in solo libro 1 leguntur, ubi verum unum efficiunt. Statuendum igitur videtur esse, verba illa etiam in codice (a), ad quem omnes qui supersunt libri redeunt, idem spatium occupasse, ita ut librarius exemplaris b in transcribendo eundem verum neglegenter praetermiserit, quem 1 diligentius ex libro a descriptum servavit. Atque reliquos codices omnes ex uno fonte b pendere, e titulo c. 8. confirmatur, quem solus 1 loco congruo exhibet, reliqui incongrue ad c. 6. rettulerunt, dum capiti octavo libri 2a. b. c praescriptionem nullam, 3. 4. 4a. c. c². 5a. b. c² novam praeponunt. Neque alii loci desunt, quibus eadem ratio probetur; cf. e. gr.:

c. 5. Danielo Dei plebis speculatore] ita 1; D. sp. pl. Dei rell.; cf. subscriptionem Danielis (Birch, Cartul. Saxon. I, n. 170): Daniel Dei plebis famulus et speculator;

c. 6. consentit et — imperavit] ita 1; consensit rell.; cf. ib. infra: consentit etiam et oboedivit.

Duo igitur exemplaria ad lectiones genuinas indagandas praesto sunt, alterum ipse codex 1, alterum (b) e reliquis libris eruendum.

In universum autem eximio codici 1 potior fides adhibenda est, id quod in rebus grammaticis et orthographicis passim apparet, cum 1 et b in rebus gravioribus haud ita saepe inter se dissenserint, sed plerumque, codicibus alterius

1) Nescio cuius Vitae Bonifatii epitomen Iohannes Gielemans canonicus Rubeae Vallis monasterii († 1487) Sanctilogio suo (iam codici Vindobonensi bibliothecae imperatoris privatae n. 9397a) fol. 205'—207'. inseruerit; cf. *Analecta Bolland.* XIV, 20. 2) Cf. titulos c. 1. Qualiter in infantia cet., c. 2. Qualiter adolescentiae cet., c. 8. Qualiter per omnem cet.

generis sive uno sive pluribus cum 1 facientibus, utrumque convenisse pateat. Neque vero 1 mendis caret¹, e quibus e. gr. haec afferre libet:

c. 1. suis secum adstantibus amicis] secum om. 1; cf.

e. gr. c. 4: suis secum sumptis conviatoribus,

c. 6: servis Dei secum adstantibus;

c. 4. relinquerat] ita recte 2b; relinqueret 1. 2c; reliquerat *rell.*;

c. 5. gregi praevidere magisterium] ita 2a (*m. al. in ras.*). b. 4.

4a. c. c². 5a. c^{1. 2. 3}; magistrum 2c. d¹. e^{1. 3. 4}. 3 (*corr.*);

magis 1; cf. c. 8: populis praevidit magisterium;

ib. senatores denique plebis totiusque populi principes] totius(que om.) 1; cf. c. 6: seniores plebis populi-que principes,

atque etiam verba nonnulla in 1 minus recte ordinata sunt, sive librarius erravit:

c. 6. Exspectavit quippe nihilominus] E. n. qu. 1; cf. *ib.* infra: intimavit quippe ei;

c. 8. eique hereditatem, quam — adquesierat labore, implicavit] inpl. 1. adqu. 1,

sive consulto ordinem verborum immutavit, ut vocabula cohaerentia, quae Willibaldus, ut solebat, seiunxerat, ad sensum coniungeret:

c. 5. praedicationis recipere semen] pr. s. rec. 1. 3;

ib. aeternae praedicationis reficit pabulo] pab. aet. pr. ref. 1;

c. 6. Hugoberti ducis adiit terras] H. d. terras adiit 1.

Unde etiam stirpis alterius (b) ratio habenda est.

Quod verba c. 8 (p. 41, 14) primum — honorabili et infra (p. 49, 17) contra insensatum suum locum in codicibus non occupant, cum verborum ordinem parum communem ab auctore ipso adhibitum esse ex plurimis exemplis colligatur, relictis vestigiis Iaffeanis, textum immutare nolui.

Nescio an praescriptiones capitum marginibus exemplaris primigenii adscriptae fuerint, cum titulus c. 6. omnino desit neque lemmata c. 7. et 9. inveniantur nisi in libris 3. 4. 5 (c. 7), quae ad exemplar a redire nequeunt.

Codices, qui a libro b originem duxerunt, duas classes efficiunt, cum codices 3. 4. 5. 6 ex alio exemplari pendeant atque 2. Illud enim et titulos exhibebat c. 7. et 9. et textum praebebat paulo minus barbarum, sed hic illic expolitum retractatumque:

1) Cf. quae collegit Nürnberger, *Disquisitiones* p. IV.

- prol.* ut — sustenetis] ut — sustineatis 3. 4. 4a. b*. c. c².
5a. c^{1.2}; alii aliter;
- c. 1. dominoque Deo adiuvante] ita 1 (Deo superscr.). 2a.
b. c. e^{1.3.4}; domino Deoque adi. 3. 4. 4a. b*. c. c².
5a. c^{1.2.3}. 6; cf. c. 4: dominoque Deo dispensante; 5
- c. 5. gen. plur. collegum] ita 1. 2a. b. c. e^{1.3.4}; collegarum
2d¹. 3. 4. 4a. c. c². 5a. c^{1.2.3};
- ib. audito — morte] ita 1. 2a (pr. m.). b. c; audita — m.
2d¹. e^{1.3.4}. 3. 4. 4a. c. c². 5a. c^{1.2.3}.

Libri vero 2 eo magis cum 1 conveniunt, e quibus codex 2a antiquus lectionem genuinam interdum solus una cum ipso servavit, e. gr.

- c. 1. 5. studivit] ita 1. 2a; studuit *rell.*

Attamen etiam illud ad quod codices 2 referendi sunt exemplar vitiis singularibus minime carebat; e. gr.

- c. 1. ut [pater add. 2a. b. c. e^{1.3.4}] suae consuleret voluntati;
- ib. mentis pertinacia] pert. m. 2a. b. c. e^{1.3.4};
- c. 4. spiritalis virore] spiritali sui rore 2a (pr. m.). b. c. e^{1.3.4}; spiritalis vigore in ras. 2d¹ cum 4b. c. c². 5a; 2
- c. 6. mundi huius] h. m. 2a. b. b¹. c. d^{1.2}. e^{1.3.4};
- c. 8. Theodosio seniore] Th. iuniore 2a (pr. m.). b. c. d¹. e^{1.3.4};
- ib. sacerdotali presbiteratus officio praeditis] sacerdotes (ita 2d¹; sacerdotibus 2c. e^{1.3.4}; sacerdos 2a. b), omissis verbis pr. off. pr. 2a (pr. m.). b. c. d¹. e^{1.3.4}.

Discedunt autem codices 2 in quattuor familias, scilicet 2a. b. b^{1.2}, deinde 2c. c¹, tum 2d^{1.2}, denique 2e^{1.2.3.4}, quae propriis mendis distinguuntur.

Libros 2a. b. b^{1.2} vitiis communibus depravatos esse, ex his locis efficitur:

- c. 4. tanti [viri add. 2a. b] pontificis;
- c. 5. dolentium] condolentium 2a. b;
- c. 6. rennuerunt] meruerunt 2a. b. b¹;
- ib. ad modicum] ad om. 2a (pr. m.). b. b¹ cum 5c³ (non 5a. c^{1.2});

ib. pagos] paganos 2a. b. b²; paganum 2d^{1.2} (non 2c. e^{1.3.4}), itemque codices 2c et 2e affinitate quadam inter se coniuncti sunt:

- prol.* effectu pariter et voto, non propriae ludis litterari scientia] affectu p. et v., non propri(a)e laudis litterali sc. (scient(c)i(a)e 2e^{1.3.4}) 2c. e^{1.3.4}; alii aliter;

- c. 8. magna se ditatam auri argentique copia credens] magnam (magna pr. m. 2c) se ibi tam auri

argentique (quam argenti 2c) copiam cr. habere 2c. c¹; magnas et ita tam auri quam argentique copiam cr. 2e^{1. 3. 4}; magnas tam auri quam argentique copias cr. 2d¹;

ib. ac privatam castimoniae] haec om. 2c. e^{1. 3. 4} (non 2d¹);

ib. ordine suprascripto] o. supradicto 2c. c¹. e^{1. 3. 4}. 3^{*} (non 2d¹);

c. 9. praepropere caballis] propere c. 2c. e^{1. 3. 4}.

Menda singularia libri 2c propinquire ipsius 2c^{} iam supra p. XXI sq. nonnulla attuli, atque fragmentum 2c¹ eidem familiae Treverensi attribuendum esse, quae sola Vitam sancti Moguntinam servavit, ex his locis intellegi licet:*

c. 8. increpando pueris (pueros 2c. c^{*}. c¹) — interdixit;

ib. Sed (seu 2c. c^{*}. c¹) tam omnipotentis Dei gratia;

ib. tam sanctae consocietatis] tam s. societatis 2c. c^{*}. c¹.

Ex erratis codicis 2d¹ aut singularibus aut communibus ipsius et fragmenti 2d² haec adnotare libet:

c. 5. Iam blande adorsus est fratres] Iam a. est fr. bl. 2d¹;

ib. inesse paucos cerneret] i. p. conspiceret 2d¹;

c. 6. magna quidem eorum comitum multitudo sub Theobaldi] m. qu. eorum conglobata mult. sub Theobaldi 2d^{1. 2}.

Denique 2e^{1. 2. 3. 4} ex uno exemplari, eodem multo magis depravato originem ducunt:

prol. Dominis sanctis — Willibaldus, licet indignus, in Domino presbiter] D. suis — W. (l. ind. om.) in D. salutem 2e^{1. 3. 4};

c. 1. suis secum adstantibus] s. s. stantibus 2e^{1. 3. 4};

c. 4. et Wintra qui monasterium quod dicitur Tyssesburg] haec om. 2e^{1. 2. 3. 4};

ib. euangeli umquam aditus] euangelium predicandi aditus 2c. c^{*}; eu. umquam om. 2e^{1. 3. 4} (non 2d¹);

c. 6. Dettic] Tetric 2e^{1. 2. 3. 4};

ib. Hedenes] Henedis 2e^{1. 2. 3. 4};

c. 9. plebibus devulgarunt] pl. divulgaverunt, glorificantes Patrem et Filium et Spiritum sanctum (s. Sp. 2e⁴), qui vivit et regnat in secula (seculorum.

Amen add. 2e^{3. 4}), addita doxologia, desinunt 2e^{1. 2. 3. 4}, quod aeque atque in V. Columbani¹ et Galli² ad alios libros

1) Cf. Krusch, *Vitae sanctorum auct. Iona* p. 96. de codicibus et A 3[†] (nobis 2e¹) et A 3^{††}, qui ad idem legendarium pertinet atque nostri 2e^{3. 4}. 2) Cf. SS. R. Merov. IV, 249, de libro 7 (nostro 2e¹)

correctum erat, ita ut menda classis 2 aliquot in 2e sublata sint; cf.

c. 6. alii quippe auguria] quippe om. 2a. b. b¹. c. d^{1.2},
habent 2e^{1.3.4};

ib. Gaesmere] Gicesmere 2a. b. c. d^{1.2}; Giscemere 2b¹; 5
Germere 2e^{1.2.3.4};

c. 7. brebi videlicet proferamus sermone] brebi om. 2a
(pr. m.). b. c. d¹ (pr. m.). d², brevi habent 2e^{1.3.4}.

Inter reliquos libros codex 3 e schola Augiensi ortus est, a discipulo Reginberti satis libere descriptus, qui menda sermonis genuini saepissime sustulit, textum ad leges grammaticas expoliens. Cum e. gr. Willibaldus locis haud paucis modum coniunctivum pro indicativo posuisset, illum librarius 3 saepius correxit quam servavit.

Reliqui codices et Baiuvarici Austriacique (4) et Anglici (5) ex uno libro pendent:

prol. propriae ludis litterari scientia] propria ludi lit(t)eralis
(litteris 5c²) sc. 4. 4a. b*. c. c². 5a. c^{1.2};

c. 5. circumvallat] circumvolat 4. 4a. c. c². 5a. c^{1.2.3};

ib. humiliter repente respuens] hum. hoc ren(n)uens 4. 2
4a. c. c². 5a. c^{1.2.3};

c. 6. metallo] materia 4. 4a. b. c. c². 5a. c^{1.2.3};

ib. Gregorio secundo] sec. om. 4. 4b. c. c². 5a. c^{1.2.3}; Gr.
iuniore 4a;

c. 7. Frigisingensi ecclesiae superspeculatoris tenuit prin- 2
cipatum] super Frigisingensem (ita 4a; Frigingensem
4c²; Fringensem corr. Frisingensem 5a, et ita rell.)
ē(e)cclēsiām specul. t. pr. 4. 4a. b. c. c². 5a. c^{1.2.3}.

E quibus libri 4, ut e regionibus finitimis originem duxerunt, ita artius inter se coniuncti sunt, e. gr.

c. 2. et omnium mercedis] et ex omnibus ipse merc. 4.
4*. 4a. b. c. c²;

c. 4. adoptatum inchoaverat] optatum inchoaret 4. 4*.
4a. b. c. c²;

c. 5. proreta] propheta 4. 4*. 4a. b. c. c²;

c. 8. adventata] conveniens 4. 4*. 4a. b. c. c².

Necessitudo autem, quae cum antiquissimo huius generis codice 4 intercedit, singulis libris non eadem est.

Codicem 4 e 4 descriptum esse, postquam hic ab aliis librariis correctus est, certo certius mihi videtur esse; cf.*

c. 2. eum cottidiana] eum eras. 4, om. 4* (non 4a. c. c²);

c. 4. si et fructus] et eras. 4, om. 4* (non 4a. c. c²);

c. 5. et sanctus hic] et eras. 4, om. 4*, expunct. 4c² (non 4a. c);

c. 6. edocati] edoc: ti, ras. a 4; edocti 4* (edocati 4a, educati 4c. c² cum aliis);

ib. repente] eras. 4, om. 4*;

ib. profecto profectus] subito profectus 4 (pr. m.). 4a.

b. c c²; sed subito eras. 4, om. 4*,

itemque libri 4b. c ad exemplar quoddam referendi sunt, quod, nisi fallor, e codice 4 pendebat, mendis nonnullis iam inquinato¹:

c. 1. conperimus] ita (4a) cum rell.; comperi:, ras. m' 4; comperi:, ras. m 4c²; comperi 4*. 4c; compererim 4b. b*;

ib. quamque vitam] ita (4a) cum rell.; que eras. 4; que om. 2c. 4*. 4b*. c. c².

Neque solum hos libros, sed etiam 4a e 4 pendere, ex locis compluribus colligi licet:

prol. tenacior] sensus add. 4*. 4a. b. b*. c. c², m. al. in marg. add. 4;

c. 2. intimae] m. al. corr. intima 4, et ita 4*. 4a. b. c. c²;

c. 4. Tyssesburg] ita in textu 4 cum aliis; Tyusburch 4*. 4a et m. al. in mg. 4; Tyuspurch 4b. c²; Truspurch 4c;

ib. huius sancti propositi] sancti om. 4*. 4a. b. c. c², versu exeunte om. 4;

ib. Cent] Caent m. al. corr. Gent 4, et ita 4*. 4a. b. c. c²;

c. 6. Hugoberti] m. al. corr. Huguberti 4, et ita 4*. 4a. b. 5c²; Hugberti 4c. c²;

c. 8. Wintrung] m. al. corr. Wintruncg 4, et ita 4*. 4a; Winthrung 4c; Winthrucg 4c²;

ib. interemptio exitii] m. al. corr. int. exitus 4, et ita 4*. 4a. b. c. c²;

ib. supradictam Magontiam] supradictam om. 4*. 4a. c. c², versu exeunte om. 4;

ib. DCCLV. annus cum indictione] DCCLU. annus cum (versu in cum desinente, m. al. in marg. addita sunt septingentesimus quingentesimus secundus) i. 4; DCCLII. (septingentesimus quinquagesimus secundus 4c. c²) a. cum i. 4*. 4b. c. c²; DCCLV. annus cum LXX^{mus} L^{mus} secundus ind. 4a;

praescr. c. 9. explorantibus] om. 4*. 4a. c. c², versu ex. om. 4.

Cum igitur, quae in 4 m. al. interpolata aut versu exeunte praetermissa sunt, ea in reliquis huius classis codicibus item

1) Fortasse commemorare licet, textum Gallicani auct. Hrotsvita in legendario Austriaco traditum (cf. Anal. Boll. XVII, 67) item e codice quodam S. Emmerammi (Monac. Lat. n. 14485) pendere, id quod codice nostro 4c cum editione Pauli de Winterfeld v. c. collato persperi.

aut adsint aut desiderentur, non solum libri 4*. 4b. c ad 4 referendi sunt, qua de re dubitari vix licet, sed etiam 4a ex eodem fonte pendere videtur.

At ex aliis locis intellegitur rem aliter sese habere neque 4a e 4 pendere, cum lectiones nonnullae in 4a legantur 5 meliores quam in 4 eademque ex aliqua parte tales, quales a librariis illius aevi alterum exemplar conferentibus vix admitti solebant:

- c. 5. itineris] ita 1. 4a (pr. m.); itineris 4 cum rell.;
- c. 8. itinere] ita 1 et pr. m. 3. 4a; itinere (4) cum rell.; 10
- c. 6. ut — subiecerat] ita pr. m. 4a cum aliis; subiecerit
2c. 4. 4*. 4b; obiecerit 4c; obiecer: corr. obiecit 4c²;
- ib. verborum [Dei add., sed expunct. 4; Dei add. 4*.
4b. c. c², om. 4a cum rell.] oppositionibus;
- c. 7. Frigisingensi] Frigisingensem 4a; Frisingensem de- 15
terius 4. 4*. 4c; Frigisingensem 4c²;
- c. 8. Waltheri] ita 1. 4a; Walteri 2c; Walthere 3. 4.
4*. 4c. c²;
- ib. hausto] ita pr. m. 4a cum 1. 2a. b. c; haustu 3. 4.
4*. 4c. c². 20

Unde necessitudinis inter codices 4 et 4a intercedentis alia causa statuenda videtur esse, atque coniecerim lectiones illas codici 4 m. al. illatas ex exemplari quodam 4 simili (k), sed magis depravato pendere, e quo etiam liber 4a de- 25
scriptus sit, quodque verba nonnulla a librario 4 ab uno
versu ad alterum transeunte omissa sunt, quae medio in
versu et 4a et libri alii praetermittunt, id fortuito factum
esse potest, librario 4 versus nonnumquam eodem loco finiente,
quo decessor eos finiverat. Quod quomodocumque se habet,
codice 4 adhibito, non solum 4b. c, sed etiam 4a in universum 30
neglegi poterant, paucissimis locis exceptis.

Codices 4b. c iisdem mendis inter se coniuncti sunt:
prol. nominatissimus historiographorum] hist. nom. 4b. b*.
c. c^{1. 2. 3};

- ib. et cultum pietatis] cultumque p. 4b. b*. c. c^{1. 2. 3}; 35
 - c. 1. Fitque mirum in modum] atque m. in m. 4b. b*. c. c^{1. 2. 3};
 - c. 2. Wynberchtes] Wicberti 4b; Wigberti 4c. c^{1. 2. 3};
 - c. 4. epipata] pirata 4b. c. c^{1. 2. 3},
- antequam in familiam Baiuvaricam 4b et Austriacam 4c
discesserunt. 40

- c. 1. dominoque Deo adiuvante] domino Deoque adiuv.
4b. b* cum 3. 4. 4a. 5a. c^{1. 2. 3}. 6; domino Deoque
auxiliante 4c. c^{1. 2. 3};

ib. prolata petitione] prol. om. 4b. *b*^{*}; se pro prol. 4c. *c*^{1. 2. 3.};

c. 4. regnante Ine Westsaxonum rege, subitanea] r. inewest (in Westphalia 4c) Saxonum r. Karolo, s. 4c. *c*^{2.};

c. 6. paganorum vocabulo] Romanorum v. 4c. *c*^{1. 2. 3.}.

E libris Anglicis, qui arta necessitudine inter se cohaerent:

c. 4. Cent] Kent 5a. *c*^{1. 2. 3.};

ib. Et tanta abbatis] et tanti abb. 5a. *c*^{1. 2. 3.} et pr. m.

2b; ut tanti abb. 4. 4a. *c*. *c*^{2.};

c. 6. Gaesmere] Gesmarę 5a; Gesmare 5c^{1. 2. 3.};

c. 8. Westeraeche] altera littera e in libris Britannicis eiecta est: Westreche 5c^{2. 3.}; Vestreche 5b; Vestreche 5c^{1.}; Westrece 5a,

codices 5c^{1. 2. 3.} peculiari vinculo conexi sunt:

c. 4. 8. Trecht] Utrecht 5c^{1. 2. 3.} (non 5a et c. 8. 5b);

c. 5. et novissimo priorem] et a nov. pr. 5c^{1. 2. 3.} (non 5a);

ib. in Christo laborans] in Chr. roborans 5c^{1. 2. 3.} (non 5a);

c. 6. Eanbercht] Eanberht 5a cum 2a. c; Anbercht 5c^{3.}; Anberht 5c^{1.}; Anberth 5c^{2.};

c. 7. Erembercht] Erembrert 5a (abscisum 5b); Weremberct 5c^{3.}; Weremberet 5c^{1.}; Peremberet¹ 5c^{2.};

c. 8. capsas abstulit, magna (magnaue 5a) se ditatam (m. sedata tam 5b) auri] c. abst. repletas auri 5c^{1. 2. 3.}.

Denique codex 6 ut e Germania septemtrionali originem duxit, ita cum libris Anglicis (5) facit:

c. 1. a cepti] recte 6 cum 3. 5a. *c*^{1. 2. 3.};

c. 8. Haegsted] ita 2a. b. 3. 5a; Egsted 6; Haegstede 5c^{1. 2. 3.}; alii aliter;

ib. Gundaecer] Gundeker 6 cum 5a. b. *c*^{1. 2. 3.};

ib. Westeraeche] Westreche 6 cum 5c^{2. 3.}; cf. supra l. 13,

etsi etiam aliae lectiones in eo deprehenduntur, velut

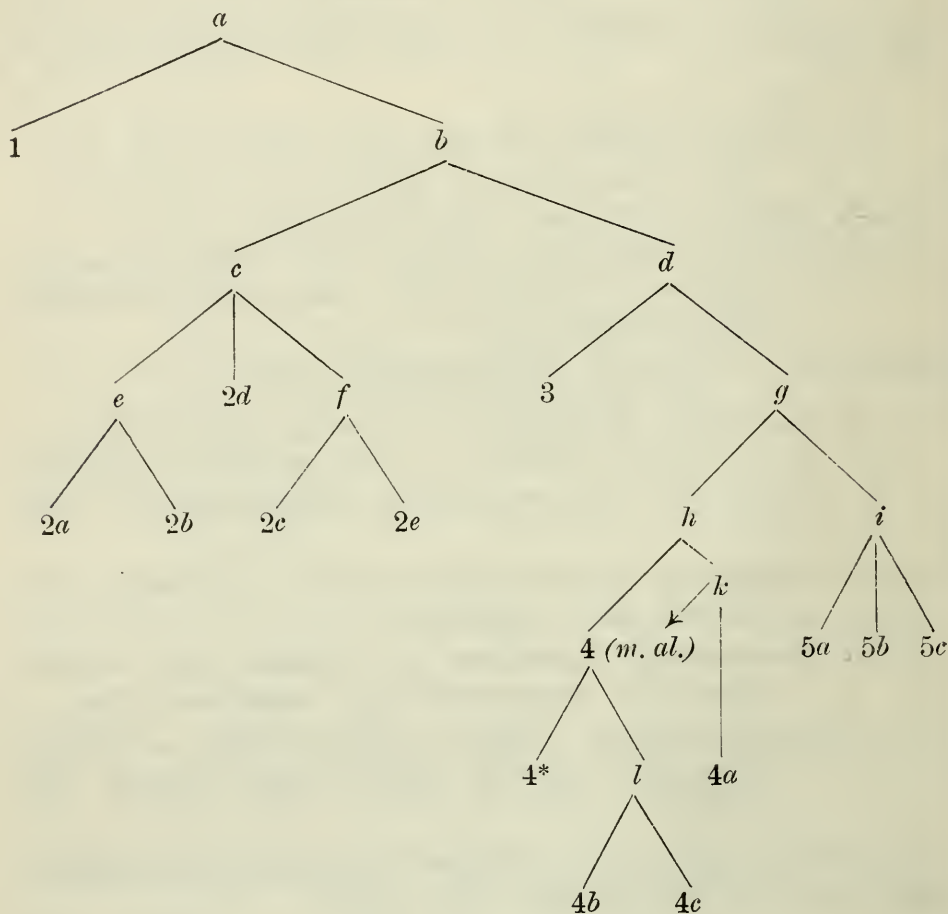
c. 8. magna se ditatam auri argentique copia] magnas et ita tam auri quam argenti (que add. 2e^{1. 3. 4.}) copiam 6 cum 2e^{1. 3. 4.} (cf. supra p. XXXIII, 2),

neque menda peculiararia libro recenti deesse consentaneum est, e. gr.

1) P pro littera Saxonica 'wen' posita est, id quod saepius contigit.

c. 8. presbiteris ac diaconibus, quorum — Aethelheri] pr.
et subdyaconibus (quorum — Aethelheri om.) 6.

*Rationes ergo inter codices potiores intercedentes tali
fere stemmate depingere licet:*

In rebus orthographicis ubique fere codex 1 praestan- 5
tissimus eminet, hic illic cum aliis libris conveniens et
passim ex epistulis Bonifatianis¹ et Vitis Willibaldi Wynne-
baldique confirmatus, cum textus 3 et ipse antiquus in rebus
et grammaticis et orthographicis saepissime ad regulas
humanioris aevi emendatus sit neque ad rationem scribendi 10
primigeniam cognoscendam faciat nisi perraro. Atque ne
de litteris ae vel e et e vulgo permutatis et de consonanti-

1) Attamen monuerim, exempla infra ex epistulis allata non omnia ab
E. Dümmler editore b. m. novissimo in textum admissa, sed haud raro
notis attributa esse; quae cum in praestantissimis codicibus epistularum 15
legantur, mea quidem opinione restituenda sunt.

*bus non assimilatis dicam, talia admittenda mihi esse videbantur*¹:

b pro ph: neobitorum 1.

b pro v: coniug. perf. renovabit 1 [cf. e. gr. V. Willib. c. 5, Wynneb. c. 4. 9 (p. 104, 3. 109, 14. 114, 9): meabit, conpellabit; epist. 116. 121. 138 (p. 406, 24. 410, 11, 17. 423, 20): conservabit, curabimus];

albeum, albeariis 1 [V. Wynneb. c. 7 (p. 112, 26): albeariis];

brabium 1 [ib. c. 8 (p. 113, 26): brabio];

brebi 3 (pr. m.) [epist. 91 (p. 376, 27): brebitas]; Iobis 1;

iubantibus 1 (iubentibus 4. 4a) [epist. 6. 51. 130. 148 (p. 246, 10. 303, 9. 417, 30. 429, 23): iubat, iubante; V. Wynneb. c. 2 (p. 108, 22): adiubaret];

obans 1 [V. Willib. c. 3, Wynneb. c. 2. 13 (p. 91, 10. 107, 28. 116, 40): obantes];

obbiam, obbiantes 1;

bibrando 1. 4 (pr. m.), bibrantibus 1.

v pro b: coniug. fut. iudicavit 1. 3. 4a, liberavit 1. 2a [epist. 46. 80. 87 (p. 295, 21. 359, 3, 6. 372, 16): laudavit, glorificavit, separavit, communicavit].

c pro ch: cyrografum omnes.

ch pro c: choruscus 1, choruatio 1. 2c; chorus (i. e. corus, caurus) omnes.

c pro g: castrimargia 1. 2c.

g pro c: elugubratu 1. 4a et m. al. 4.

ch insertae: prochemium (i. e. prooemium) 1 [V. Willib., prol. et c. 1 (p. 86, 31. 88, 13): prochemio].

cx pro x: anxius 1;

iniunxixi, iniunxisset, subiunxerat 1;

perstrinximus 1.

d pro t: velud 1. 2a;

dereliquid 1. 3.

e pro i: 3. decl. gen. sing. antistites, furentes, inbecilliores, parvitates 1;

dat. sing. administratione omnes, admonitione plerique, amore 1, auditione omnes, debili-

1) Cf. ea quae Nürnberger, *Disquisitiones* p. VI sqq. de vocalibus et consonantibus in codice 1 permutatis collegit.

- tate 1. 2a. b. 4, duce 1, imitatione omnes, infirmitate 1, iuniore omnes, labore omnes, mansuetudine 1, munere 1. 2a. b. c. 4. 4a, munitate 1. 2b. 3, praesumptione 1, sanctitate 1, societate 1, temeritate 1, timore 1, vigore 1. 2a. b. 4a [*epist.* 37. 47 (*p.* 287, 11. 295, 33): milite, gubernante];
- abl. sing.* caeleste, carnale, elegante, familiare, magisteriale, rationabile, salutare, spiritale 1, triste 1. 2a. b. c;
- Aprelis 1;
- in compositis*: 1) *-ligere*: elegeret 1 [*V. Willib. c.* 5. 6 (*p.* 104, 38. 106, 1): elegebant, elegendo]; 2) *-quirere*: adquesierunt 1, adquesierat 1. 4, exquesivit 2a [*V. Wynneb. c.* 7 (*p.* 112, 10): adquesivit; *epist.* 13 (*p.* 260, 7): adquesieris]; 3) *-rigere*: diregas, eregeret 1; 4) *-sidere*: praesedere 1, praesedebat 1. 3 [*epist.* 52. 59 (*p.* 306, 9. 316, 23. 319, 13. 320, 31): praesedemus, praesedente]; 5) *-tinere*: detenent, sustenentis 1, sustenuit 1. 2a [*V. Wynneb. c.* 13 (*p.* 116, 14): sustenendo; *epist.* 115 (*p.* 405, 8, 15): continere, retenuisset];
- devulgantes 1. 2a, devulgarunt 1. 3. 4 [*epist.* 60. 73 (*p.* 324, 16. 342, 35): devulgentur, devulgatum];
- iteneris, itenere *passim* 1, *semel* 2a, *bis* 3. 4a [*cf. e. gr. V. Willib. c.* 3. 4, *Wynneb. c.* 2. 3 (*p.* 91, 16. 94, 18. 107, 32. 108, 36): iteneris; *epist.* 131. 137 (*p.* 418, 18. 422, 19): itenere, itenera];
- relegio, relegiosus *passim* 1, *saepe* 2a, *semel* 3 [*epist. saepe*];
- sterelem 1 [*V. Willib. c.* 4 (*p.* 96, 22. 97, 5), *epist.* 67 (*p.* 335, 24): sterelis];
- trepudiantibus 1 [*epist.* 3 (*p.* 236, 6): trepudians].
- i pro e*: 3. *decl. nom. sing.* comis 2a. b; sospis 1. 2a;
- abl. sing.* consentienti (*bis*), pontifici (*quater*) *complures* [*epist.* 81 (*p.* 361, 31): remuneratori];

3. *coniug.*: adscisciret 1;

in compositis: 1) *-cedere*: decidente 2a. b;
2) *-cipere*: *perf.* accipit, acciperunt 1, recipisset, susciperunt 1. 2a [*epist.* 32. 47. 64. 73. 81 (*p.* 283, 12. 295, 36. 333, 13. 341, 1. 361, 33): acciperit, accipisti, accipimus, suscipimus; *V. Willib. c.* 4 (*p.* 99, 16): recipit]; 3) *-ficere*: conficerim 1. 2a, *perf.* reficit 1. 2a. b. 3 [*epist.* 50 (*p.* 301, 27): proficerit];

de in compositis: diffinire, diffinitio *plerique*; dilectatione 1; dilubrorum 1 (*bis*). 2a [*epist.* 109 (*p.* 395, 20): dilubra]; dirivatur *plerique*; discensis 1. 2a. b. 4 [*epist.* 115 (*p.* 405, 5): discendentem]; destinare, praedestinare, praedestinatio *passim* 1. 2a, saepe 3. 4 [*item epist.* 26. 43. 44. 59. 81. 98. 133 (*p.* 277, 18. 291, 11. 292, 19. 318, 36. 362, 9. 385, 10. 419, 18)];

-escere: inluciscente 1. 2a. 4; convaliscente, invaliscente 2a;

bibliothica 1 [*item V. Willib., prol.* (*p.* 86, 30)];
familicus *bis* 1. 2a. 3, *semel* 4.

e pro y: marteri (= *martyrii*) 1.

f pro ph: cyrografum 1. 3. 4;

sarcofagus *omnes*.

geminatio male omissa:

s: *partic.* amisum (*amicum cod.*), commisi, omisam, remisi 1; amisione 1 [*cf. e. gr. epist.* 78. 86. 112. 134 (*p.* 353, 1. 368, 32. 401, 10. 420, 17): amisum, commisa, permisum, promisa; *ib.* 86. 90 (*p.* 368, 35. 375, 27): inmisiones, promisio].

geminatio male admissa:

i: hii, hiis 1 [*item epist.* 73. 136 (*p.* 344, 21. 421, 32), *V. Wynneb. c.* 7 (*p.* 111, 43)];

r: obserratis 1. 2a. b. 3;

s: commisserunt 1 [*epist.* 80. 87. 117. 126. (*p.* 360, 13. 369, 32. 407, 17. 414, 28): missimus, mississet];

evassit 1;

excussavit 1. 4. 4a, recussavit 1 [*epist. saepe* accusare, excussare, recussare, *e. gr. epist.* 10 (*p.* 253, 13, 14, 18, 32.

- 254, 1, 7. 256, 3); V. Willib. c. 3
(p. 90, 14): excussando];
occassionem 1 [item epist. 103 (p. 389, 11)].
- h *omissa*: astatus 1. 2c. 3. 4. 4a;
exalantes omnes;
exortatio bis 1. 3, semel 2a. b.
- h *addita*: cohercuit 1. 2a. b. 3;
hostium. 1. 3.
- i *pro y*: neobitorum 1 (neophit. rell.);
simbulo 1. 2c. 3.
- y *pro i*: cyrografum omnes.
- o *pro u*: 4. decl. abl. sing. hausto 1. 2a. b. c. 4a;
adolando, adolationibus 1. 2a. 4. 4a; adolatione
1. 2a. 4 [item epist. 9. 64. 92. 98 (p. 249,
27. 331, 15. 378, 17. 384, 35)];
commonionem 1 [epist. saepe commonis, com-
monio, e. gr. epist. 115. 138 (p. 404, 22,
37. 405, 1, 16, 18. 423, 23)];
edocati 1. 2a. b. 4. 4a [epist. saepe edocare,
edocatio, e. gr. epist. 5. 45. 80 (p. 239, 7. 20
293, 32. 359, 9)];
incolomis 1. 2a. b;
motationem 1. 4.
- u *pro o*: compus 1 (comptus 2a. b) [cf. V. Wynneb. c. 2.
13 (p. 107, 28. 116, 12): campi = com-
potes];
diabuli 4, diabulo 2a. 4 [epist. 46 (p. 295, 17):
diabuli];
idulorum ter 1, semel 2a [item epist. 23. 59. 65
(p. 273, 2. 318, 36. 334, 11)];
mursibus bis 1, semel 4 [item V. Wynneb. c. 7
(p. 112, 28)];
parabularum 1. 3. 4. 4a;
prumptus bis 1, semel 2a [item V. Willib. c. 3,
Wynneb. c. 7. 8 (p. 91, 3. 111, 12. 113, 14);
epist. 108 (p. 394, 33)];
simbulo 1. 2b. 3. 4. 4a [item epist. 26 (p. 276, 27)].
- oe *pro e*: moeta 1. 2a. b. 4. 4a.
- u *post ng inserta*: contingente 1 [V. Wynneb. c. 13 (p. 116,
43): contingere].
- u *pro au*: clustris 1. 2c [epist. 1 (p. 235, 7): clustello];
ludis v. supra p. XIV.
- y *pro u*: gylosam 1.

In universum igitur codex 1 rationem scribendi talem servasse videtur, qualem a discipulis Bonifatii adhibitam esse verisimile est, neque ab eodem recedendum mihi esse videbatur nisi raro. In nominibus primae declinationis semper -ae scripsi, dum in libro 1 pluribus locis -e, rarius -e legitur; e contrario cum aliis codicibus litteram e simplicem ibi retinui, ubi librarius 1 chorepiscopus, e, edictum, edoctus, equus, etiam, fidei (passim), Hesi (= Hessi), luce, pietas, proprietas, -que pro -que (in anterioribusque, infantiaeque, studiumque) scripsit, neque minus cum aliis coepit duobus locis exhibui, quibus 1 cepit habet. Item semel dissentiente eodem libro extitit pro exstitit scripsi, sicut in ipso alibi extitit, extitera(n)t leguntur.

Nomina propria haud raro minus integra idem liber servavit¹, cum nonnulla a librario in formam usitatiorum aut sermoni patrio magis accommodatam redacta sint, dum genuinam lectionem in exemplari b extitisse e ceteris codicibus efficitur. Radbodus dux more Fresonum atque Anglo-saxonum in libro b R(a)edbodus audiebat, cum scriba 1 quater (c. 4. 5) Raatbodus scripserit; sed uno loco (c. 4) litterae aat pro duabus erasis substitutae sunt, atque quinto (c. 4) et ipse Redbodum ducem vocavit. Dum Baguarii in b inveniuntur (c. 5—8)², Baioarii (semel Baiuarii) more consueto nomen audit in 1; pro forma instrumentis aequalibus sancta Frigisingensi (c. 7) librarius scripsit Frisingensi, quod nomen contractum usu praevaluit, itemque Hucperti nomen loco Hugoberti posuit (c. 6), Eihstat pro Haegsted (c. 8), neque minus Purchardo ad hominem Baiuvaricum pertinet, qui ipse paulo supra Burchhardum retinuerat (c. 8). Quod denique littera t finalis ter in 1 omissa est, scilicet in nominibus Wynbercht, Berechtwaldus, Trecht (c. 4), id sine dubio ad negligentiam pronuntiandi referendum est.

Fragmentum 2b² Gabriel Meier, 2b¹ Gustavus Milchsack bibliothecarum praefecti officiosissime contulerunt et hic praeterea specimen 6 misit; 2d² Henricus Lebègue trac-

1) In nominibus genuinis eruendis officiosissime me ab Edwardo Schröder v. d. adiutum esse, hoc quoque loco grato animo reminisci decet.

2) Cf. versionem Orosii Saxoniam I, 1 (ed. H. Sweet, 'King Alfred's Orosius, Early English Text Society' LXXIX, 1883, p. 16): 'B(a)egware'; Chron. Saxon. a. 891 (SS. XIII, 107; Plummer, 'Two of the Saxon Chronicles' I, 1892, p. 82): 'Baegerum'. — E coaevi continuatores Fredegarii c. 12. 26. 32 (SS. R. Merov. II, 175. 180. 182) Baguarinsis, Bagoarii, Bagoaria scripserunt, monente B. Krusch v. c.

tavit, lectiones 2d¹ Aemilius Göller, 3* Otto Schiff exscripserunt. Codicem 1 Wilhelmus Arndt b. m. olim contulerat, eundem iterum iterumque ipse evolvi, qui etiam reliquos codices aut contuli aut examinavi, exceptis iis, quos e libris tantum impressis mihi compertos esse supra monui. Lectiones varias codicum 1. 2a. b. 3. 4 universas adnotavi, etsi meros lapsus calami nullius momenti suppressi, uno pretiosissimo libro 1 excepto, in quo nihil sustuli nisi res orthographicas leviores; deinde 2b¹. b². c ita adhibui, ut singulorum menda peculiaris in apparatus non admitterem; denique alios libros raro citavi, ubicumque aliquid notatu dignum esse videbatur.

Anno 1555. Caspar de Nydbruck consiliarius imperatoris de Vita Bonifatii una cum epistulis edenda cogitabat, cuius duo exemplaria ei praesto erant¹. Deinde Flacius sociique opus Willibaldi, quem pro episcopo Eichstetensi habebant, in 'Octava centuria ecclesiasticae historiae' (Basileae 1564) componenda adhibuerunt (inprimis col. 790 sqq.)². Editionem principem instituit

Henricus Canisius, Antiquae lectionis tomus IV, pars secunda, Ingolstadii 1603, p. 341—386, usus codice Rebendorfensi (1^{***}) et apographo Hungeri (1[†]), quorum lectiones varias p. 387—391. subiunxit, dum codicis Windbergensis (4b) postea reperti lectiones p. 742—745. addit. Eius editionem iteravit Iacobus Basnage, Canisii Lectiones antiquae II, Antverpiae 1725, p. 232—249.

Nicolaus Serarius, Epistolae S. Bonifaci martyris, Moguntiae 1605 (iterumque 1629), p. 253—284, Vitam e codice Francofurtensi (3*) edidit³, capite ultimo e Canisio suppleto, cuius lectiones etiam alibi in textum admisit⁴, aliis

1) Cf. Nürnberger, 'Zur handschriftlichen Ueberlieferung der Werke des h. Bonifatius' ('Programm des Gymnasiums zu Neisse' 1883), p. XIII. — Willibaldi opus etiam a Iohanne Lelando antiquario Anglico († 1552) in Commentariis de scriptoribus Britannicis c. 92 (ed. Hall I, Oxonii 1709, p. 126 sq.) ad codicem quendam classis 5 adhibitum et citatum est. 2) Cf. Nürnberger, 'Die Bonifatiuslitteratur der Magdeburger Centuriatoren' ('N. Arch.' XI, 15). — Aventinus in Annalibus ducum Boariae III, 8. 9 (ed. Riezler I, p. 380 sqq.) praeter Otlohū Vita Willibaldiana minime usus est, id quod Nürnberger l. l. p. 13) cum editore statuit. 3) Codicem 3*, quem 'Moguntinam matriculam' vocat (Moguntiacarum rerum libri, 1604, p. 319 sq.), Serarius ab Andrea Weber Francofurtensi, decano S. Bartholomaei, acceperat. 4) E. gr. interpolationem c. 7. ad Vivilum episc. Patav. spectantem e Canisio deprompsit.

fortasse e codicibus Sangallensibus (2a. a*) depromptis, quos Gretserus excusserat¹.

In editione quarta Laurentii Surii, *De probatis sanctorum vitis* (VI), Iunius, Coloniae Agrippinae 1618, p. 49—57, textus Serarianus iteratus est, Canisii quoque ratione habita et capite nono omisso.

Iohannes Mabillon, *Acta sanctorum ordinis S. Benedicti*, saeculum III, pars secunda, Lutetiae Parisiorum 1672, p. 4—27, nullo codice adhibito, *Vitam ad editiones Canisii et Serarii recensuit*.

Godefredus Henschenius et Daniel Papebrochius, *Acta sanctorum Iunii I*, Antverpiae 1695, p. 460—472, praeter editiones priores codicem S. Maximini (2c) adhibuerunt.

Dom Martin Bouquet, '*Recueil des historiens des Gaules et de la France*' III, Parisiis 1741, p. 664—666, et V, 1744, p. 424—425, frustula e Mabillonio excerpta iteravit.

Georgius Henricus Pertz, *MG. Scriptores II*, Hannoverae 1829, p. 333—353, inprimis codicem 3 secutus est, libris quoque 2b et 4c adhibitis.

I. A. Giles, *Sancti Bonifacii opera II*, Londinii 1844, p. 143—182 (cf. p. 271), textum Serarianum iteravit, locis nonnullis ad Pertzianum emendatis. Eandem editionem idem iterum proposuit in libro a societate Caxtoniana edito: *Vita quorundum (!) Anglo-Saxonum*, '*Original Lives of Anglo-Saxons*', Londinii 1854, p. 157—197.

Migne, *Patrologia Latina LXXXIX*, Parisiis 1850, col. 603—634, editionem Mabillonii denuo imprimendam curavit.

Philippus Jaffé, *Bibliotheca rerum Germanicarum III* (*Monumenta Moguntina*), Berolini 1866, p. 429—471², primus codice 1 eximio usus, adhibitis quoque libris 3 et 4a, textum multo meliorem constituit quam decessores, quamquam sermonem mendosum hic illic plus iusto ad codices deteriores ab eo correctum esse recte monuit v. c. O. Holder-Egger³.

1) Codicum Sangallensium, quorum in editione mentio non fit, Serarius meminit in *Mogunt. rerum libris* p. 475 sq. 549. 555. 574; Gretserus p. 549. commemoratur. 2) '*Vitae sancti Bonifatii archiepiscopi Moguntini*' inde etiam separatim vulgatae sunt (Berolini 1866). — Partem c. 4. ad synodum Saxoniam spectantem iteraverunt Haddan et Stubbs, '*Councils and Ecclesiastical Documents relating to Great Britain and Ireland*' III, Oxonii 1871, p. 295—296. 3) SS. XV, 82, n. 8.

Ernestus Dümmler, *MG. Epistolae IV, Berolini* 1895, p. 500—501, prologum Willibaldi ad libros 1. 2b. 3. 4a recensuit. Denique

Augustus Nürnberger, '27. Bericht der wissenschaftlichen Gesellschaft Philomathie in Neisse', Nissae 1895, p. 123—180¹, textum codicis 1 accuratissime collatum exhibuit² atque, adhibitis cum editionibus anterioribus tum codicibus 2a. a*. b. 3. 4. 4*. 4b. c¹. 1*. 2. 3. 4, apparatus amplissimum, etsi minus perlucidum, magna cum diligentia comparatum subiunxit.

Opus Willibaldi hic illic contractum, prologo et initio capitis 8. et capite 9. omissis, insertis vero nonnullis locis Vitae II. Bonifatii (c. 6. 7. 10. 13. 14. 16), saec. XV. exeunte in Freckenhorst vico prope Warendorf in praefectura Monasteriensi sito in linguam Germanicam translatum est. Quam versionem (inc. 'Dat dorluchtyghe und war leven'), cuius codex adhuc ibidem in archivo paroeciali asservatur³, ediderunt Dorow, 'Denkmäler alter Sprache und Kunst' I, 1, Bonnae 1823, p. 53—86, et J. H. Schulte, 'Das Leben des h. Bonifacius' ('Programm zur tausendjährigen Jubelfeier der Gründung der Pfarre und Kirche zum h. Bonifacius in Freckenhorst'), Warendorfii et Monasterii 1852.

Accuratius verba auctoris secuti nuper complures Vitam Bonifatii in sermonem patrium verterunt, scilicet H. E. Bonnell, 'Leben des h. Bonifacius von Willibald', Berolini 1856⁴; Ph. H. Külb, 'Sämmtliche Schriften des h. Bonifacius' II, Ratisbonae 1859, p. 213—270; B. H. Simson, 'Willibald's Leben des h. Bonifazius', Berolini 1863, cui versionis notae utiles insunt; W. Arndt, 'Die Geschichtschreiber der deutschen Vorzeit', saec. VIII, vol. II,

1) Editio inde seorsum repetita est Vratislaviae 1895. 2) Paucis locis lectiones ab hac editione discrepantes exhibeo, codice iterum iterumque inspecto. 3) De codice, qui saec. XV. ex. scriptus est, sed olim haud recte saec. XIII. attribuebatur, cf. R. Wilmans, 'Die Kaiserurkunden der Provinz Westfalen' I, 1867, p. 416, n. 2, et 'Westfälisches Urkunden-Buch' III, 1871, p. 828, n. 3; W. Diekamp, 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' XXIV, 1884, p. 630 sqq.; J. Schwieters, 'Das Kloster Freckenhorst und seine Aebtissinnen', 1903, p. 11. — Codici Vindobonensi n. 3042 (Hist. eccl. 6), saec. XV, Vita Bonifatii quaedam Germanica inest e Willibaldo deprompta, teste Pertzio ('Archiv' III, 187). 4) Hunc librum non vidi.

Berolini 1863 et iterum *Lipsiae* 1888; *M. M. Wilden*, 'Beda des Ehrwürdigen Kirchengeschichte der Angelsachsen', *Scafhusiae* 1866, p. 317—360; *H. J. Mertens*, 'Eine heilige Königsfamilie', *Ratisbonae* 1875, p. 124—175.
 5 *In linguam Francogallicam vitam transtulit Barthélemy*, 'Vies de tous les saints de France' IX, 1868, p. 706—745¹.

II.

Martyrologium Fuldense.

Fulda monasterium, in quo *Bonifatius* sepulturae
 0 datus est, vitae sancti auctorem ante *Otlohum* tulit nullum²,
 monachique satis habuerunt gesta martyris in martyrologio
 paucis exponere, quod saeculo IX. extremo aut X. ineunte
 in ipso coenobio *Fuldensi* compositum est³, multis operibus
 adhibitis, cum auctor non solum martyrologiis anterioribus
 5 usus sit, scilicet ut videtur *Hieronymiano*, *Bedano* inter-
 polato, *Hrabani*, *Adonis*, *Usuardi*⁴, sed etiam ex aliis
 fontibus hauserit, e quibus *Bedae Historiam ecclesiasticam*
 (*Iun.* 22), *V. Germani Autissiod. auct. Constantio* (*Mai.* 7,
Iul. 31, *Oct.* 1), *V. Amatoris* (*Mai.* 22), *Revelationem*
 0 *Corcodomi*⁵ (*April.* 20), *V. Leobae et Miracula sanctorum*
in Fuldenses ecclesias translatorum (c. 14)⁶ auctore *Rudolfo*
 (*Sept.* 28) afferre libet. *Bonifatii* auctor quater meminit,
 dum octavam festivitatis eius (*Iun.* 12), translationem a. 819
 (*Nov.* 1), ordinationem episcopalem (*Dec.* 1) breviter recenset
 5 atque memoriam diei emortualis (*Iun.* 5) pluribus verbis
 celebrat, etiam sociorum mentione facta, quorum numerum
 quinquagenarium primus post continuatorem *Bedae* attulit.
 Locum hunc amplum ad gesta sancti spectantem monachus
Egmondanus ad verbum iteravit, qui saec. XII. partem
 0 priorem *Annalium Xantensium* supplevit⁷. *Wilhelmus Heda*

1) Librum non vidi; cf. *Analecta Bollandiana* XII, 1893, p. 477.

2) *Ruthardus* monachus *Hirsaugiensis*, 'unus ex primis missis a
Fulda, *Rabani* et *Strabi* monachorum quondam auditor atque discipulus',
 passionem *Bonifatii* 'heroico carmine pulcherrime in duobus libris' com-
 5 posuisse dicitur, sed qui haec, *Meginfrido* teste famoso allato, tradidit,
Trithemius (*Opera historica* ed. *Freher* II, 16) una cum hoc sine
 dubio finxit etiam illum. 3) De origine martyrologii egit *Georgius*,
Martyrologium Adonis p. XV.

4) *Martyrologium Fuldense* haud
 paucis locis cum *Autissiodorensi* (*Martene et Durand, Veterum script.*
 0 et mon. amplissima collectio VI, 1729, 685—738) convenit, de quo nuper
 egit *B. Krusch*, 'N. Arch.' XXVI, 359 sqq. 5) De qua cf. 'N. Arch.'
 XXIX, 160 sq. 6) *SS.* XV, 339. 7) *Ann. Xant.* a. 752 (*SS.*

II, 222). Itaque ne haec quidem particula *Annalium ipsi* compilatori

in *Historia episcoporum Ultraiectensium*¹ idem martyrologium aut textum inde pendentem adhibuit.

Locos Bonifatianos e martyrologio depromptos inter vitas edere visum est. Integrum autem illud servavit

1) *codex Romanus Vaticanus reginae Christinae* 5
Lat. n. 441, saec. X. in., olim Fuldensis, fol. 46 sqq.², cuius partes ad Bonifatium spectantes (fol. 58. 59. 70. 72') Iacobus Schwalm v. c. officiosissime contulit.

2) *Fragmenta bibliothecae Duesseldorfensis in archivo regio eiusdem civitatis modo asservata, olim (saec. 10 XV) liber fratrum Sancte Crucis conventus Mariepacis prope Rynghenberh³, decem folia saec. X. in. exarata continent, quae de tegumentis codicum duorum manu scriptorum et libri cuiusdam impressi detracta sunt atque menses Ianuarius, Aprilem, Maium, Iunium, Augustum, Septembrem plus minus mutilos et Kalendas Octobres complectuntur, ceteris deperditis. Schedas a se ipso inventas v. c. Th. Ilgen archivi illius praefectus qua est officiositate excutienda mihi obtulit.* 11

Dominicus Georgius, Martyrologium Adonis, Romae 20
1745, p. 656—675, martyrologium Fuldense e codice 1 publici iuris fecit, e quo laudes Bonifatii die emortuali relatas iam Henschenius, Acta sanctorum Iunii I, 456 sq. eruerat.

III.

Vita altera Bonifatii auctore Radbodo qui dicitur episcopo Traiectensi.

Liudgerus episcopus Monasteriensis († 809), dum Vitam Gregorii abbatis Traiectensis enarrat⁴, 'paene plura de sancto Bonifatio quam de Gregorio discipulo eius rettulit⁵'. 30

attribuenda est, cui eandem vindicaverat H. Steffen, 'N. Arch.' XIV, 89, n. 1.

1) *Ed. Buchelius, 1642, p. 33 sq.* 2) *Cf. Georgius l. l. p. XV sq.; 'Archiv' XII, 280; Ehrensberger l. l. p. 166 sq.* 3) *Hodie Marienfrede prope Ringenberg ('Reg.-Bez. Düsseldorf, Kreis Rees').* 35
4) *Ed. Holder-Egger, SS. XV, 66—79.* 5) *Ib. p. 63. Unde Alfridus, V. Liudgeri I, 30 [II, 6] (SS. II, 413; Diekamp, 'Geschichtsquellen des Bisthums Münster' IV, 1881, p. 35), de sola Vita Gregorii agens scripsit: Erat sanctus Liudgerus in scripturis sacris non mediocriter eruditus, sicut in libro ab eo composito de vita venerabilium eius doctorum, Gregorii scilicet et Albrici, aperte probatur; sed et 40*
primordia sancti Bonifacii adventus atque ordinationis, quae fuerant in alio opusculo (v. infra) praetermissa, pulchro sermone ipse conscripsit. Cf. Holder-Egger l. l. p. 63, n. 4.

*Traiecti de ipso Bonifatio opusculum compositum est, atque quod Vitam Gregorii potius sermonis panegyrici speciem habere monuerunt*¹ *quam curriculi vitae, id multo magis ad Vitam Bonifatii Traiectensem pertinet. Cum sanctus Martinus — ille flos noster pulcherrimus — et in fronte et in calce Vitae praecipuis laudibus elatus sit, celebratis sedibus episcopalibus nomini eius sacris Turonensi et Moguntina et Traiectensi*², *cumque merita Bonifatii de ecclesia Traiectensi auctor pluribus verbis laudaverit*³, *cumque in regione qua sanctus occisus erat, si qua scribenda inveniret, inquisiverit*⁴, *ipsum ecclesiae S. Martini Traiectensi adscriptum esse iam Henschenius iure coniecit*⁵.

*Vita autem in praescriptione codicis Gothani (nobis 1) dicitur scripta a Rabodone Traiectensis ecclesie episcopo ad Fuldensem abbatem. Radbodus inter a. 899. et 917. sedi illi praeerat*⁶, *Martinum quasi 'specialem patronum' venerabatur*⁷, *Willibrordum atque Bonifatium decessores sanctos praeter ceteros imitandos sibi proposuerat*⁸. *Vitam igitur Bonifatii laudibus Martini ornatam cum studiis episcopi convenire constat, qui biographo teste*⁹ *praecedentium patrum sitibunde inhaerebat exemplis, memoriam eorum nunc legere, nunc audire vel colloquia vel ipse componere semper insaturabilis, quin et ipsis laudum flores et ymnorum contexere*¹⁰, *laudes Dei laudibus eorumque solemnibus addere. Dictiones quoque Vitae Bonifatii (Bon.) cum ceteris opusculis Radbodi comparare licet, scilicet cum sermonibus de Amalberga*¹¹ *(Am.), Lebuino*¹² *(Leb.),*

1) Holder - Egger l. l. p. 64. 2) V. II. Bonifatii c. 3. 22. 23.

3) Ib. c. 7. 9. 13. 4) Ib. c. 16. 5) L. l. p. 453. 6) De quo v.

V. Radbodi (ed. Holder - Egger, SS. XV, 568—571c); 'Histoire littéraire de la France' VI, 158 sqq.; A. Ebert, 'Gesch. der Literatur des Mittelalters' III, 1887, p. 184 sqq.; P. von Winterfeld, MG. Poetae IV, 160 sq.; Wattenbach, 'GQ.' I⁷, 320 sq. 7) V. Radbodi c. 6 (p. 571); cf. c. 12 (p. 571c).

Reverentiam Martino a Radbodo habitam opuscula eius testantur, scil. libellus de miraculo beati Martini (SS. XV, 2, p. 1240—44), officium in translatione sancti Martini, carmina (Poetae IV, 162—165b). 8) V. Radbodi c. 5 (p. 571). 9) Ib. c. 6 (p. 571).

10) Iohanne de Beka teste (Chronicon ed. Buchelius, 1643, p. 32) Radbodus flores eximios tam de Willebrordo quam de Bonifacio composuit, ipsique Andreas abbas S. Michaelis Bambergensis (1483—1502) in opere inedito de sanctis ordinis S. Benedicti (cod. Bamberg. E. III. 9, fol. 102; cf. infra p. LXXIII) Laudes sancti Bonifacii episcopi attribuit, omnino fere conveniens cum Trithemio (Opera historica ed. Freher I, 128. 258).

11) Migne CXXXII, 549—554. 12) Ib. col. 553—558.

*Servatio*¹ (*Serv.*), *Suitberto*² (*Suitb.*) et cum libello de miraculo Martini Turonensis³ (*Mart.*) officioque in translatione eiusdem³ (*Off.*), utque idem studium antitheseon et hic et illic deprehenditur⁴, ita etiam nonnulla et vocabula et elocutiones inter se conferenda sunt:

Bon. c. 12: ad huius exemplum accendi; *Serv. c. 1* (105, 19): exemplorum — flammis accendit.

Bon. c. 13: chorum angelicum — aggregaverat; *Serv. c. 1* (105, 6): choris angelorum — aggregatum.

Bon. c. 6: paradisus Dei, ex quo — profluxerunt aromata; *Suitb. c. 5* (550): paradisi aromata.

Bon. c. 1: plerumque delectabilem, *c. 18*: necessarium atque delectabile; *Suitb. c. 5* (550): praedicatio eius admodum delectabilis; *Mart., prol.* (1240, 35): tam delectabilem hystoriam.

Bon. c. 1: Incertam — vite huius habitudinem variosque mortalium eventus; *Mart. c. 2* (1242, 1): inter huius vitae discrimina ita semper incertos moderatur eventus (= *Off. p.* 164).

Bon. c. 1: fortune rotam; *Am. c. 8* (554): fortunae rota.

Bon. c. 1: vite huius habitudinem; *Leb.* (554): habitudo mentis; *Mart. c. 1* (1241, 13): quorum habitudines — est prosecuta [*cf. Gen.* 41, 4: habitudo corporum; 2. *Mach.* 15, 13: decoris habitudine].

Bon. c. 1: imperiosius regit, *c. 4*: imperiose iubentes; *Mart. c. 8* (1244, 17): imperiosa voluntas.

Bon. c. 1: ineffabiliter beata, *c. 20*: ineffabili divinitatis essentia; *Am. c. 7* (553): bona ineffabilia; *Serv. c. 1. 5. 7* (105, 4. 108, 11. 109, 9): ineffabili benedictione, peccatoribus ineffabilia, ineffabili clementia.

Bon. c. 18: cuius sit meriti unusquisque apud omnipotentem Deum; *Mart. c. 5* (1242, 42): quanti — apud Deum meriti esset.

Bon. c. 1: mortifero fortune veneno; *Suitb. c. 5* (550): venena mortifera.

Bon. c. 11: ductorem pariter et doctorem; *Leb.*

1) *Anal. Bolland. I*, 104—111. 2) *Migne l. l. col.* 547—550. 3) *V. supra p. XLIX*, n. 7. 4) *Cf. Bon. c. 4, Am. c. 3, Suitb. c. 5, Mart. c. 2.*

(556): audisse pariter et sensisse; *Suitb. c. 1* (547): doctrinis pariter et exemplis.

Bon. c. 15: Peregit igitur — cursum suum; *Serv. c. 10* (111, 10): peregit legitimum agonis sui cursum.

Bon. c. 18: preciosa et laude digna; *Serv. c. 1* (104, 23): Vir pretiosus et Deo dignus.

Bon. c. 18: publice recitarem; *Suitb. c. 1* (547): in publico recitentur.

Bon. c. 12: Horum itaque memoria et rei geste series ita se habet. Cum beatus Bonifacius — —; *Mart. c. 3* (1242, 25): cuius quidem series — ita se habet; cf. *Serv. c. 3* (106, 10): Haec autem — ita gesta sunt. Cum beatus Servatius — —.

Bon. c. 19: virilitate suffultus; *Serv. c. 10* (111, 8): spe suffultus; *Mart. c. 2* (1241, 47): amminiculo suffultus (= *Off. p. 164*).

Bon. c. 4: vacantes in hac parte ocio, alieno autem insistentes negotio; *Suitb. c. 3* (549): aliis vacans negotiis.

Bon. c. 6: ideoque fructum, *c. 9*: ideoque brutos, *c. 16*: ideoque tanta dulcedine; *Leb. (555)*: ideoque animum; *Serv. c. 1* (105, 12): Ideoque cum omnium.

Bon. c. 2: interfectorum, immo triumphatorum, *c. 18*: impuri, immo ut dicitur fagolidori homines; *Serv. c. 9* (110, 11): si ita est, immo quia ita est; *Mart. c. 3* (1242, 23): immo sicut Constantini.

Bon. c. 11: quin immo necessitates, *c. 23*: quin immo in omnibus; *Am. c. 1* (551): quin immo de sepulchris; *Serv. c. 10* (111, 7): Quin immo istorum fide; *Mart. c. 2* (1241, 26. 48): quin immo ultro, quin immo inter huius vitae discrimina (= *Off. p. 164*).

Bon. c. 6: Porro in hiis omnibus, *c. 9*: porro pro vepre, *c. 10*: Porro Bonifacius, *c. 19*: Porro si me virtutes; *Am. c. 3* (551): Porro autem iis contemptis; *Leb. (555)*: Porro in pueritiae annis; *Suitb. c. 3. 4* (549 sq.): Porro nisi esset, Porro autem ne existimes; *Serv. c. 8. 9* (109, 26. 110, 18): Porro autem si quis, Porro dum; *Mart. c. 3. 5. 6* (1242, 19. 1243, 1. 30): Porro mihi hoc loco, Porro autem Turonici, Porro corpus.

Bon. c. 1: Sic et ille qui morbo laborat, *c. 14*: Sic et olim Paulus; *Serv. c. 5* (107, 31): Sic et Paulus.

Bon. c. 20: Non sic ergo Bonifacius, non sic, sed — —; *Mart. c. 3* (1242, 8): Corpus autem Martini non sic, sed cum — — [cf. *Ps. 1, 4*: Non sic impii, non sic, sed tamquam pulvis].

*Quae ut singula nullius momenti sunt, ita eadem collecta probare videntur etiam Vitam Bonifatii a studiis Radbodi non omnino alienam esse*¹.

Attamen sunt quae nobis persuadeant opusculum illud ante saeculum X. compositum esse. Quod sane auctor Bonifatium non multo ante sua tempora a Deo missum esse statuit (*c. 4*), inde vix quicquam de aevo eius concludi licet, quippe qui paulo supra (*c. 3*) de 'priscis temporibus' et Martino Turonensi egisset, atque comparata cum ipso tempora Bonifatii etiam *c. a. 900.* haud ita remota existimari poterant. Neque auctori referenti (*c. 16*), cum muliere valde decrepita se collocutum esse, quae neci Bonifatii se interfuisse iure iurando asseruisset, nimiam auctoritatem attribuam, cum vix fieri potuisset, ut mulier, quae *a. 754.* inter vivos fuisset, post saeculum nonum medium defuncta esset, cumque ipse de ea deceptus esse possit salva bona eius fide. Maioris momenti ea sunt, quae auctor ad Anglos celebrandos commemoravit (*c. 6*): qui re vera fortes sunt et validi, Christique opitulante gratia, provincias suas armorum viriumque robustarum presidio tutissimas reddunt, aliquando autem pyratas ex boreali parte venientes paciuntur infestos, quos tamen a finibus suis strennue pugnando reiciunt. Haec priori saeculi IX. parti conveniunt, Nortmannis Danisque inde ab *a. 787.* Britanniam interdum depraedantibus, neque vero aevo Radbodi, scilicet saeculo proximo ineunti, cum illi sedes novas in insula et quaesiverant et occupaverant, bellis gravissimis cum Anglis gestis². Cum fraudem ullam verbis illis subesse persuadere mihi vix possim, facere non possum, quin ea ad auctorem parte priore saeculi IX. scribentem referam neque ad Radbodum, qui ipse saepius Danos infestos passus atque,

1) Quod 1. *Reg. c. 17.* *Bon. c. 10. 13.* et *Suitb. c. 4* (550), *Psalm. 44, 15.* *Bon. c. 4.* et *Mart. c. 1* (1241, 19), *Apocal. 14, 4.* *Bon. c. 23.* et *Mart. c. 2* (1241, 31) adhibentur, res vix ullius momenti est. 2) De incursionibus Danicis cf. e. gr. E. A. Freeman, 'The history of the Norman conquest of England' I³, 43 sqq.

episcopali sede Danorum persecutione Traiecto desolata, ut *Daventriae resideret coactus est*¹.

Porro, nisi forte opusculum de Bonifatio deperditum statuimus, *Vitam fere eandem iam Aldfrido episcopo Monasteriensi* (839—849) *praesto fuisse necesse est, qui, Dockingae loci martyrii mentione facta, addidit: sicut et de illo scripta testantur*²; nomen enim loci in hac Vita neque vero a Willibaldo traditum est, quodque Liudgerum, auctorem Vitae Gregorii, 'primordia sancti Bonifacii adventus atque ordinationis' conscripsisse idem dixit, quae fuerant in alio opusculo praetermissa³, id quoque, monente O. Holder-Egger⁴, potissimum cum opusculo nostro convenit, cum a Willibaldo de illis rebus haud pauca narrata essent. Cum igitur Vita eadem iam ante a. 849. extitisse videatur, sermo vero aliquatenus ad Radbodianum accedat, praescriptione codicis Gothani adstipulante, nescio an testes contrarii ita inter se reconciliandi sint, ut quamvis invitus coniciam, Vitam re vera parte priore saec. IX. compositam esse, muliere illa inter vivos degente, sermonem vero, rebus intactis relictis, postea a Radbodo retractatum, cum abbati Fuldensi opusculum transmisisset.

Quod quomodocumque se habet, ipsum opusculum satis prolixum est, prolatis verbis multis, rebus paucis, cumque piis adhortationibus auctor nimium studuerit, potius ad litteras illius aevi quam ad res Bonifatianas cognoscendas facit. Amplum prologum (c. 1—5) ipsa Vita subsequitur (c. 6—17), quae partim Willibaldo niti videtur, atque auctor non negavit, res gestas sancti iam ante se ipsum litteris mandatas esse⁵, quodque de Bonifatio Fresonibus praedicante scripsit (c. 9): sicut in quodam codice scriptum repperi, adhesit ibidem Willibrordo, id ad opus illius (c. 5) spectare potest. Si idem re vera legerat, certe exiguum fructum ex eo percepit neque pauca quae addidit erroribus vacant, cum Bonifatio

1) V. Radbodi c. 5 (p. 571); de incursionibus Danorum etiam c. 7. 9 (p. 571a) agitur. 2) V. Liudgeri auct. Altfrido I, 5 [4] (SS. II, 406; ed. Diekamp l. l. p. 9): sancto Bonifacio, qui post eum (Willibrordum) partibus illis doctor serenus inluxit, quoadusque pro fide Christi martyrio coronatus spiritum reddidit in pago Astrache in loco qui Dockinga vocatur, sicut et de illo scripta testantur. Cf. V. II. Bonifatii c. 16: Perempti sunt autem et discipuli eius cum eo in loco, qui Dockinga dicitur. 3) V. Liudgeri I, 30 [II, 6], supra p. XLVIII, n. 5. 4) SS. XV, 63, n. 3. 5) V. II. Bonifatii c. 18: quasi — illi, qui ante me fuerunt, si qua nossent, de hoc viro preciosa et laude digna tacuerint.

tertium Roma reverso (a. 739) sedem Moguntinam episcopo destitutam oblatam esse voluerit (c. 11), cui compluribus annis post (c. a. 746) praefectus est, atque martyrium ipsius non multo post obitum Willibrordi (a. 739) collocasse videatur (c. 13. 14). Ea imprimis, quae de ipso martyrio (c. 16)¹ et hymno qui die depositionis canebatur (c. 15) rettulit, memoratu digna sunt. De aliis sanctis Anglicis e Beda instructus erat, cuius Historiam Anglorum citavit²; praeterea Isidori Etymologias legerat³. Cum Vitam 'rogantibus fratribus' publice recitasset⁴, quaesitum est, quare Bonifatium 'immensis et fere divinis laudibus' extulisset, cum nulla prodigia signaque ab eo facta more aliorum sanctorum de eo rettulisset⁵; unde, tertia parte (c. 18—23) addita, disseruit, Bonifatium magna miracula perpetrasse, morbis invisibilibus depulsis interioribusque hominibus sanatis. Quae ut in auctore saeculi noni satis admiranda sunt, ita idem miracula corporalia non omnino flocci pendit, nam in locis et Martino (c. 3) et Bonifatio (c. 17) dicatis aegrotos sanitatem recuperasse et ipsi persuasum erat, unde ab aevo suo dissensus minime credendus est.

Vitam Bonifatii quam dixi Iohannes Gerbrandi filius de Leydis († 1504), prior Carmelitarum Harlemensis, in Chronico episcoporum Traiectensium et comitum Hollandiae III, 16. 18. 19. exscripsit⁶, codice usus simili 2a. Eandem saec. XV. ex. ad opus Willibaldi supplendum in versione Freckenhorstensi adhibitam esse, supra p. XLVI. monui.

Codices inferioris tantum aetatis adhuc noti sunt⁷:

1) Codex Gothanus bibliothecae ducalis membr. I, 64, saec. XIV, 'ex bibl(iotheca) Kulenkampii' a. 1796. in Gothanam translatus⁸, fol. 27—31'.

2a) Codex Coloniensis archivi urbani n. 164, olim Wallraffianus VI, 21, ad usum monasterii Corporis Christi Canonicorum Regularium in Colonia per manus Symonis Colonie fratris domus eiusdem († 1465) a. 1463. finitus

1) Ad c. 16 (p. 73, 22 de codice evangeliorum) picturae martyrii referendae videntur esse, quas e codicibus Lucensi et Utinensi (saec. X. et XI) eruit A. Ebner, 'Quellen und Forschungen zur Geschichte des Missale Romanum', 1896, p. 69. 264. 2) V. II. Bonifatii c. 6. 3) Cf. quae ad c. 1. adnotavi; cf. c. 2. 4. 19. 21. 4) Ib. c. 18; cf. c. 5: ut non vilescat audientibus tante materie dignitas. 5) Ib. c. 18. 6) Ed. Saccertius, Rerum Belgicarum annales I, 1620, p. 50 sq. Henschenius l. l. p. 453. erravit, statuens, tertium librum Iohannis totum fere e Vita II. Bonifatii pendere, cum auctor multo plura e Vita tertia hauserit (v. infra p. LVII). 7) Cf. Nürnberger, Commentatio p. 17 sqq. 8) De codice cf. Fr. Jacobs et F. A. Ukert, 'Beiträge zur ältern Litteratur' III, 1843, p. 261 sqq.

(fol. 310'), ultimo loco fol. 305'—310'. *Vitam II. Bonifatii* continet, dum fol. 53'—57'. *Vita III. eiusdem* legitur¹. Utramque librarius in indice codici praefixo eodem modo enumeravit: Passio sancti Bonifacii episcopi et sociorum eius, sed *Vitae secundae* potiore auctoritatem vindicavit, addens: Hec ultima multum melior.

2b) *Codex Bruxellensis* n. 380—382, saec. XV, olim (fol. 1) liber monasterii Canonorum Regularium Vallis sancti Martini in Lovanio, collatus eidem a fratribus Swollensibus in subsidium foundationis prime, fol. 54'—58, prologo (c. 1—5) caret.

2c) *Codex Rheno-Traiectensis Sancti Salvatoris* ab Henschenio adhibitus, qui hodie latet, aequae atque 2a et hanc *Vitam Bonifatii et tertiam* continebat.

Eandem *Vitam* absque prologo (= c. 1—5) etiam Bollandus reppererat in codice cuiusdam Domini Schencking, uti sua manu notavit, Henschenio teste².

Codices 2a. b. c ex eodem exemplari pendere, cum ex aliis locis multis intellegitur tum ex interpolatione, quae in calce eorum e *Vita III. Bonifatii* deprompta est.

Libri 1 partem mediam officiosissime R. Ehwald v. c. contulit; eundem postea ipse totum evolvi, qui etiam 2a. b contuli, sed menda librorum 2a. b singularia nonnulla in apparatus non admisi. Textum simillimum 2c in universum non curavi. Quamquam codices nostros in rebus orthographicis ab aervo auctoris satis discrepare patet, tamen orthographiam codicis 1 vetustioris intactam relinquere visum est.

Pars *Vitae* media (c. 6—17) e codice 2a deprompta Coloniae edita est a. 1483. in appendice *Legendae Aureae*, cui haec inscripta sunt: *Historie plurimorum sanctorum noviter addite laboriose collecte et prolongate*³, fol. 289—290'; integram e codice 2c ipsam eruerunt Henschenius et Papebrochius l. l. p. 477—481. Particulas ex

1) V. infra p. LVIII. Codicem aut eundem aut similem habebat Serarius, Moguntiacarum rerum libri, 1604, p. 321: 'E suo etiam codice quodam ms. duas exscribendi *Vitas* potestatem fecit *Coloniensis Carthusiae* R. P. Prior, quarum prior incipit *Incertam* (= *Vita II.*), posterior *Postquam gens Anglorum*' (= *Vita III.*). 2) L. l. p. 453. 3) W. A. Copinger, 'Supplement to Hain's Repertorium Bibliographicum' II, 2, n. 6434; E. Voullième, 'Der Buchdruck Kölns bis zum Ende des 15. Jahrhunderts', 1903, p. 282, n. 623. — Alteram editionem (Lovanii 1485) non vidi.

hac editione excerptas Pertz in notis Vitae Willibaldianae subiunctis attulit; c. 15—17. Jaffé l. l. p. 506. iteravit. Vitam in linguam Germanicam vertit Külb l. l. II, 306—326.

IV.

Vita tertia Bonifatii.

In eadem fere regione atque opusculum Radbodianum tertia Vita Bonifatii composita est, cuius de aetate non satis constat, nisi quod post a. 917. et ante a. 1075. auctor eam scripsit, cum et ipse Hucbaldi Vita Lebuini usus sit et opusculum ipsius Adamo canonico Bremensi clarissimo praesto fuisse videatur¹. Auctor inprimis Willibaldo nititur, etsi verba eius raro servavit; deinde nonnulla e Liudgeri Vita Gregorii, quam ipse citavit², deprompsit, ita ut cum eadem tredecim annos apud Willibrordum transactos Bonifatio temere attribuerit³, tum pauca ex huius Vita II. (Radbodi) addidit. Nonnulla Vitae Lebuini debebat, quam Hucbaldus monachus Elnonensis celeberrimus († 930) tempore Baldrici episcopi Traiectensis (917—976) composuerat⁴, capite octavo gesta Bonifatii enarrans⁵. Ibi Wiltenburg nomen Traiecti antiquum, interpretationem nominis Bonifatii, numerum sociorum martyris reppererat⁶. Denique Alcvini Vitam Willibrordi ita adhibuit, ut nonnulla ex hoc ad Boni-

1) Adamus in *Gestis Hammaburgensis ecclesiae* I, 11 (SS. VII, 287; editio 2. inter SS. R. German., 1876, p. 8) de Bonifatio agens desinit: Gesta eius plenaria manu a discipulis edita sunt, qui eum ferunt agonizasse cum aliis quinquaginta et amplius commilitonibus suis anno ordinationis suae 37; ipse est annus dominicae incarnationis 755, Pippini iunioris 14. Anni ordinationis et incarnationis e Willibaldo (c. 8. ex.) pendent; sed numerum sociorum ad gesta sancti alia referri non posse nisi ad Vitam III. c. 12, recte monuit Lappenberg ('Archiv' VI, 791). Conveniunt ea quae Adamus paulo supra scripsit: Winifridus — — cui postea cognomentum ex virtute erat Bonifacius (cf. Sallustii *Iug.* c. 5, 4), comparata cum eadem Vita c. 5: nomenque illi propter sua bona opera Bonifacius inposuit. 2) V. III. Bonifatii c. 8: beatum Gregorium — — cuius etiam virtutum apud nos habentur volumina. 3) *Ib.* c. 3. 4) De prologo Hucbaldi inedito v. V. Rose, 'Verzeichniss der Latein. Hss. der Kgl. Bibliothek zu Berlin' II, 2, 1903, p. 850; cf. versus Iudionis (MG. Poetae IV, 274). Ipsam Vitam ad editionem Surianam (Migne CXXXII, 877—894) citavi, cum Pertzianae (SS. II, 361 sqq.) complura desint. 4) Caput 8. Hucbaldi partim Willibaldo niti videtur, sed multa ad verbum fere e Chronico Laurissensi minore (a. 5. 7. 12. 17. Pippini, SS. I, 115 sq.; ed. Waitz, 'Die kleine Lorsch Frankens-Chronik' l. l. p. 410 sqq.) descripta sunt, cuius codex Elnonensis saec. IX. exaratus atque sine dubio ab Hucbaldo adhibitus adhuc extat, hodie Valentianensis n. 343 (330bis). 5) V. III. Bonifatii c. 3. 5. 12. Hucbaldum minime e Vita pendere, inde mihi effici videtur, quod, quae Hucbaldus dubitans

fatium transtulerit, fingens, eum petente duce Francorum in secundo itinere Romano a papa archiepiscopum consecratum esse (c. 5), cum pallium multo post nactus sit atque, etsi iterum Romae commoratus dignitate episcopali ornatus est, Karolo tamen auctore ea ipsi minime contigerit. Neque quas dixi vitis accuratius usus est, cum iter Fresonicum primum omnino silentio praetermiserit atque ordinem perturbaverit, iter Romanum primum post tempus cum Willibrordo actum collocans (c. 4), neque recte statuerit Lullo post ipsum Willibrordi obitum (a. 739) episcopatum Moguntinum tradidisse Bonifatium (c. 7), qui ei tum praepositus nondum erat. Vitae nonnulla quoque insunt ab ipso auctore omnino excogitata, veluti verba a sociis ante martyrium prolata. Cum Vitam Gregorii citaverit ab episcopo Monasteriensi compositam, Henschenius¹ ipsum Monasteriensem fuisse coniecit temere². Traiecti eum potius degisse crediderim, cum non solum e fontibus adhibitis Traiectenses ad sanctos spectent Vitae Willibrordi et Gregorii, ab auctore Traiectensi Vita II. Bonifatii composita sit, episcopo Traiectensi Vita Lebuini dedicata, sed etiam eiusdem urbis auctor non semel meminerit (cf. c. 3. 7. 8. 13), ita ut Traiecti martyres sepultos esse narraverit (c. 13), non addens, Bonifatium Moguntiam Fuldamque translatum esse³.

Hac Vita Bonifatii auctor Catalogi episcoporum Traiectensium (saec. XIV)⁴ et Iohannes de Beka in Chronico⁵ usi sunt, plura Iohannes de Leydis (III, 1. 2. 9. 10. 15. 16. 18) ex eadem descripsit⁶; eandem Trithemius legisse videtur⁷.

1a) Codex Parisiensis n. 10870 (Suppl. lat. 544, 2), saec. XII/XIII, olim Epternacensis, fol. 38'—43.

1b) Codex Bruxellensis n. 8059, saec. XV. rescriptus⁸, olim (fol. 214) liber monasterii sancti Pauli in Traiecto, deinde musei Bollandiani P. Ms. 22, fol. 46—48'.

de nomine Bonifatii (ut quidam volunt) et de numero sociorum (ut ferunt) protulit, quasi fama ea accepisset, auctor Vitae Bonifatii sine ulla dubitatione enarravit; nam de rebus quas litteris mandatas acceperat Hucbaldus aliter locutus est (cf. c. 2. sicut in — — Gregorii papae gestis legimus; c. 8. sicut de eo legitur, scil. in Chron. Lauriss.). 1) L. l. p. 454. 2) Id quod iam Rettberg, 'KG. Deutschlands' I, 333 recte monuerat. 3) Attamen inter loca, quibus beneficia per martyres praestarentur, Fuldam enumeravit, Radbodum (c. 17) secutus. 4) Ed. Muller, 'Bijdragen en Mededeelingen' XI, 1888, p. 487. 5) Ed. Buchelius p. 14 sqq. 6) Ed. Sweertius l. l. p. 38 sqq.; cf. supra p. LIV, n. 6. Iohannes codice usus est, qui plerumque cum nostro 1b conveniebat, etsi etiam lectiones classis 2 inerant. 7) De viris illustribus ordinis S. Benedicti III, 174. 185 (Opera ed. Busaeus, 1605, p. 94 sq.); cf. infra p. 88, 7. 17. 8) Cf. supra p. XXII.

1c) *Codex Compendiensis*, e quo *Mabillonius Vitas Willibaldi et Otlohi editurus frustula nonnulla adnotavit*¹, hodie latet.

2a) *Codex Rheno-Traiectensis* n. 390 (*Eccl.* 23, antea 248o et 288m), olim pertinens ad Carthusienses prope Traiectum inferius, ibique a. 1421. finitus (fol. 254'), fol. 1—2'.

2b) *Codex Hagensis* L. 29 (*Weesp* 14), a. 1461. in *Weesp* finitus (fol. 326'), olim liber sororum Sancte Katherine Mudén², fol. 24'—25'.

2c) *Codex Coloniensis* archivi urbani n. 164, olim *Wallrafianus* VI, 21, a. 1463. *Coloniae* finitus, fol. 53'—57'. *Vitam III. Bonifatii*, fol. 305'—310'. *Vitam alteram* (nobis 2a) continet³. *Textus* post c. 6. e *Vincentio Bellovacensi* interpolatus atque in c. 13. ampliatus est (p. 83. 89).

Codex Rheno-Traiectensis n. 392 (*Eccl.* 132, antea 255 s et 295 s), saec. XV, olim *Carthusiensium* prope Traiectum 'ex testamento domni Ghiisberti de Dorp' apud eosdem sepulti (fol. 7), fol. 76—76'. epitomen *Vitae III.* continet (inc. Bonifacius primus post sanctum Willibrordum, des. ad Traiectum perduxerunt et honorifice sepelierunt).

Codicem 1a *Iacobus Schwaln* v. c. contulit, reliquos ipse adhibui. *Menda librorum* 2a. b. c *peculiaria* in univ-
ersum non adnotavi neque *quisquilia inutilia* ex 1b *admissi*.

Henschenius et *Papebrochius* l. l. p. 481—483. *Vitam publici iuris* fecerunt, *adhibitis* tribus *codicibus*, scil. proprio ipsorum, qui 'Vitas sanctorum per singulos menses et pluribus libris distributas' continebat⁴, *Traiectensi* S. Salvatoris, cui etiam *Vita II.* inerat⁵, denique schedis D. Lindani; partem extremam iteravit *Pertz* l. l. p. 353, n. 39. *Vitam* in sermonem vernaculum transtulit *Külb* l. l. II, 327—336.

V.

Vita quarta Bonifatii auctore Moguntino.

Moguntiae satis prolixam *Bonifatii vitam* auctor condidit, qui quas fama⁶ acceperat *narratiunculas* et *fabulas* collegit, cumque *Willigisum archiepiscopum* (975 — 1011)

1) L. l. p. 2. 42. 54. 89. 90. 2) Cf. *Analecta Bolland.* VI, 174.
3) Cf. supra p. LV. De codice Coloniensi, qui *Serario* notus erat, cf. ib. n. 1. 4) Quae ad librum nostrum 1b spectare non possunt. 5) Cf. supra p. LV. 6) Cf. c. 6: fertur, c. 1. 3. 10. 11: ut ferunt, c. 2. 10: ut dicunt.

'beatae memoriae patrem' coluerit¹, postea ipsum degisse opus est neque vero adeo multo post, cum Vita eadem ante a. 1066. ab Otloho adhibita sit². Quamquam de Moguntia scripsit (c. 10): In eadem quippe civitate, ut accole illius putant, tamen in ipsa urbe aut prope eam degebat, quippe qui rerum Moguntinarum compluribus locis satis curiosum se praeberit, easdem multis exposuerit: scilicet fabulas ad Geroldum et Gewelib episcopos eiusdem oppidi spectantes, donationem, quam hic honore abdicato S. Martino Moguntino dedisset (c. 1), alia praedia eidem ecclesiae concessa, quorum raptores poenas periurii luissent (c. 6). Meminit baptisterii S. Iohannis (c. 10), trunci cuiusdam ad Aldebertum haereticum referendi, qui 'supra portam quae ducit ad Sanctum Albanum' suspensus diu a transeuntibus visus esset (c. 2). Homines trans Rhenum habitantes 'orientales' vocavit (c. 3. 5. 7. 9. 11), Moguntinos vero finitimosque 'citeriores' (c. 11). Denique ad finem pergens complura eaque utilia de ecclesia S. Victoris extra muros sita enarravit (c. 13), ita ut eum e numero canonicorum ibi degentium fuisse inde ab aevo Henschenii³ fortasse recte conclusum sit.

Res gestas Bonifatii ordine debito adeo non persecutus est, ut contra res complures minus inter se cohaerentes collegerit, quae nullius auctoritatis sunt erroribusque scatent. Itaque, ut pauca afferam, primis verbis fratrem Pippini falso Karolum nominavit; Bonifatium scripsit, ut primum e Britannia venisset, Gewelib deposito, sedi Moguntinae praepositum et a Gregorio papa episcopum ordinatum esse (c. 1); denique Stephanum papam a Romanis (pro Langobardis) — insolenter, ut mos eorum est, — petitem ad Francos fugisse, ubi Chrodegangum episcopum Mettensem ordinasset, Bonifatio laesa iura metropolitana indignante (c. 8), licet ille tunc (a. 754) iam per duodecim annos dignitate episcopali frueretur. Fabulas auctorem auditu accepisse facile crediderim; sed vestigia poematis, quae Retibergius⁴ deprehendisse sibi vide-

1) Vita IV. Bonifatii c. 13. Res nonnullae huius capituli cum Vita Burchardi episcopi Wormatiensis (1000—1025) conveniunt neque vero adeo, ut alterum opusculum auctori alterius notum fuisse pro certo affirmaverim. 2) V. Bonifatii auct. Otloho I, 24. 25. 41—43. II, 20—22. 29—31. Quod Otloh I, 24, res 'in libro quodam antiquo' scriptas repperisse voluit, hoc de loco infra p. LXIV. disserui. 3) L. l. p. 453. 4) 'KG. Deutschlands' I, 573; cf. H. Hahn, 'Jahrbücher des fränkischen Reichs 741—752', 1863, p. 203; J. P. Müller, 'Bonifacius' II, 1870, p. 28, n. 58.

batur, minime assequor. Verba enim, quae Gewelib interfectorem patris occisurus dixisse fertur¹, apud Otlohum² demum in orationem poeticam redacta leguntur, neque disticha ad episcopum eundem et Geroldum patrem spectantia huius opinionis testimonia proferre licet, quippe quae aerum posterius sapere mihi videantur³. Praeter narrationes fama traditas *Vitam Willibaldianam* auctor adhibuit, quam 'historiam passionis' vocavit (c. 9), eumque de ipso Willibaldo plura rettulisse supra monui⁴, quibus vix maiorem fidem habuerim quam aliis, quae primum apud eum apparent. Etiam *Vita Sturmi* auctore Eigilo usus est (c. 9—11), immutatis eis, quae Lullo Moguntino invidiam facere poterant (c. 10). Denique fabella de mirabili piscatu *Fuldensi* (c. 12) similiter iam a primo biographo Pirminii narrata erat, sed ipsum adhibitum esse statuere nolim nescioque, an haec quoque fama intercedente atque augente ad nostrum auctorem pervenerit.

Vita igitur ad res saeculi VIII. cognoscendas inutilis est, etsi auctor pro aetate sua memorabilia quaedam de gladio Pippino a pontifice Romano oblato et controversia inter hunc Bonifatiumque agitata (c. 8)⁵ rettulit. Otlohum hoc opusculo

1) *Vita IV. Bonifatii* c. 1: 'En', inquit Gewelib, 'accipe quo patrem vindico ferrum'. Dictoque pariter transfodit eum. 2) *V. Bonifatii I*, 41: 'Accipe iam ferrum, quo patrem vindico carum'.

Haec igitur dicens, gladio mox perfodit illum.

3) *Episcopus in iisdem Gervilio audit velut apud recentiores neque Geoleob, Gerviliob, Gewilib, quod ipsi apud Bonifatium* (epist. 60, p. 325), in *Vitis eiusdem auctore Moguntino et Otloho, denique in catalogis episcoporum* (SS. XIII, 311 sqq.) nomen attributum est. Disticha quantum scio primus in lucem protulit Gaspar Bruschius, *Magni operis de omnibus Germaniae episcopatibus epitomes tomus primus, Noribergae* 1549, fol. 5. 105'—106'; e Bruschio ea deprompsisse videtur Iohannes Latomus in *Catalogo episcoporum Moguntinorum ad a. 1582* (Mencken, SS. R. Germ. III, 1730, col. 437 sq.); denique Nicolaus Serarius, *Moguntiacarum rerum libri*, 1604, p. 259. 261, sine dubio e Latomo pendet. Duos versus hexametros, quibus sedes metropolitana *Wormatia Moguntiam* translata celebratur, quique ut post Otlohum certe orti, ita iam ante Bruschium a monacho Kirschgartensi e *Chronico episcoporum Wormatiensium* allati sunt (ed. Boos l. l. p. 11), minime cum distichis illis coniungere licet, quae nescio an Bruschio demum poetae originem debeant. Ex ipso ea ad *Vitam Moguntinam* adnotare mihi visum est. 4) *Supra p. VIII.* 5) Fr. Görres, 'Ein Conflict des h. Bonifacius mit Papst Stephan III.' (Pick, 'Monatschrift für rheinisch-westfälische Geschichtsforschung' II, 1876, p. 358—377), de hoc capite agens, nimiam fidem auctori habuit. Sed nescio, an narratio ad controversias spectet saeculo XI. inter pontifices Romanos et archiepiscopos Moguntinos

usum esse supra dixi; Lampertum monachum Hersfeldensem idem in Vita Lulli conscribenda adhibuisse minus certum est¹. De compilatione Fuldensi (F), cuius lectiones varias omnes ad c. 12. 13. speciminis causa adnotavi, v. infra p. LXXX sqq. Eadem Vita Trithemius usus est².

1) Codex Treverensis bibliothecae urbanae Cat. mss. 1151, Num. loc. 454, antea 963, saec. XIII, olim S. Maximi, fol. 160—162'. Vitam Moguntinam continet, quam opus Willibaldi (nobis 2c) excipit³. E quo libro descriptus est

1*) codex Londiniensis musei Britannici, Harley n. 3597, a. 1475. a fratre Oiswaldo de Welschpilch exaratus, cui fol. 123'—127'. Vita Moguntina inest, item opere Willibaldi subsequente (2c*)³. Codex omnino fere cum praecedente convenit, nisi quod menda nonnulla accesserunt, alia facile emendanda sublata sunt; unde, paucis locis exceptis, ipsum neglexi.

2) Codex Londiniensis musei Britannici Addit. n. 36737, saec. XIII. in., olim Himmerodensis, deinde Iosephi Goerres, fol. 122—124 (olim fol. 96—98). Vitam Moguntinam continet, quae, foliis sex deperditis, mutila incipit a verbis c. 1. ex. (p. 93, 16) ad erudiendum; caput 12. et capitis 13. pars prior omissa sunt. Fol. 124—126. Vitae Willibaldianae pars subsequitur (supra 2c¹)⁴.

Libër 2 ut aetate alterum paulo superat, ita in rebus orthographicis in universum praevalet, qui in declinatione prima -ae saepius servaverit, cum librarius 1 plerumque more recentiore litteram -e simplicem substituerit. Is praeterea mirabili quodam studio commotus litteram y frequenter posuit pro i: archyepiscopus, Bochonya, cyteriores, dyaconus, dyacones, dyocesis, Hyltibrant, Martynus, oryentales, Pyppinus, Rytant, septentryo, Sturmio, syndon, vulgaryce, Willybaldus; quae eundem codicem 2 secutus sustuli. Lectiones varias ad rationem scribendi spectantes in apparatus non admisi.

Vitam Bonifatii Moguntinam Henschenius et Papebrochius l. l. p. 473—477. e codice 1 eruerunt,

agitatas, scil. inter Benedictum VIII. et Aribonem a. 1023/4. vel Leonem IX. et Liutpoldum a. 1052 (cf. Hauck III, 534 sqq. 611), quae certe eodem animo dictata est, quo pontifices Romanos contra 'canonici moderaminis tenorem' in dioecesi aliena iura episcopalia sibi vindicantes verbis similibus tunc aggressus est Rodulfus Glaber (Histor. II, 4, 6. 7, ed. Prou p. 33 sq.; cf. infra p. 100, 3). 1) Cf. Holder-Egger, 'N. Arch.' IX, 293; Lamperti Opera p. XXV, n. 2. 2) De viris illustribus III, 172/3. 178/9 (ed. Busaeus p. 93 sq.). 3) Cf. supra p. XX. 4) Supra p. XXI.

quorum editionem Pertz l. l. p. 354—357. iteravit. Eodem codice denuo collato, Jaffé l. l. p. 471—482. ipsam recensuit. In sermonem Germanicum eam transtulit Külb l. l. II, 271—287.

VI.

Vita quinta Bonifatii.

Etiam quinta Bonifatii Vita teste codice antiquissimo (1) saeculo XI. iam existebat. Haec tota fere ex opere Willibaldi excerpta est¹, omissis et prologo et capite nono, insertis vero paucis, quae ex Vitis Willibrordi auctore Alcvino (c. 10. 11), tertia Willibaldi (c. 18)², prima Pirminii (c. 28. 29)³ pendent, quare ipsam nullo ad historiam Bonifatii indagandam, parvo ad res litterarias cognoscendas momento esse patet. Cum codices qui extant omnes e Germania superiore originem duxerint atque e monumentis ab auctore adhibitis Vitae Pirminii et Willibaldi ad sanctos eiusdem regionis spectent, opusculum in eadem parte Germaniae compositum esse videtur.

Vita haec quae tota denuo ederetur indigna visa est, sed eae tantum particulae in universum admissae sunt, quae ex aliis fontibus pendent atque e Willibaldo. Codices autem noti sunt tres:

1) *Codex Londiniensis* Addit. n. 18355, saec. XI, (fol. 1, m. saec. XVII) Montis S. Georgii⁴ 1652. N. 160, magna ex parte (fol. 3—80') a librario exaratus, qui desinens (fol. 80') nomen suum his versibus tradidit:

Lector, finito libro quamvis malè scripto,
Scriptoris miseri memor esto pie Dieterici,
vitas sanctorum numeris distinctas continet cum alias tum
loco XXVII (m. al. corr. XXVIII), fol. 65'—69', V. Bonifatii quintam.

2) *Codex Einsidlensis* n. 247, saec. XII, pag. 464—484.

3) *Codex Monacensis Latinus* n. 2552 (Alderspach 22), saec. XII, fol. 54'—59.

1) Duo Willibaldi codices aut textus quidam mixtus auctori praesto fuisse videntur, scil. classis 2 et 4. Cf. c. 14. roborem] arborem Vita V. cum Willibaldi (c. 6) codicibus 2b¹. 4. 4*. 4a. c. c²; ib. metallo] materie Vita V. cum 4. 4*. 4a. b. c. c². 5; c. 17. Hugoberto] Huguberto Vita V. cum 4 (m. al.). 4*. 4a. b. 5c²; at ib. Eremvulfum] Ereavulfum Vita V., Ereavulfum 2a, Ereanulfum 2d²; c. 20. Theodosio seniore] Th. iuniore Vita V. cum Willibaldi (c. 8) codd. 2a (pr. m.). b. c. d¹. e^{1.3.4}. 2) SS. XV, 103. 3) Ib. p. 29 sq. 4) St. Georgenberg in Tirol.

Quod ad rationem scribendi pertinet, codicem 1 antiquissimum in universum secutus sum, etsi litteram e maxime ab eo frequentatam non admisi nisi in ecclesia.

Vitam, cuius primus codice 3 descripto meminit O. Holder-Egger, 'N. Arch.' XIII, 578, ex eodem publici iuris fecit A. Nürnberger, *Anecdota Bonifatiana*, l. l. p. 128—141.

VII.

Vita Bonifatii auctore Otloho.

Denique monachi Fuldenses cum Vitam a Willibaldo compositam pluribus locis nimium obscuram minusque apertam esse aegre ferrent, Leonem IX. papam (1049—54) litteris eruditissimum rogaverunt, ut ipse munus Vitae rescribendae susciperet, atque Egbertus abbas Fuldensis¹ (1047—58) libros nonnullos et scribam Romam iam transmiserat, cum pontifex, opere infecto, a. 1054. vita defunctus est, libris in Urbe remanentibus². Decennio fere post, cum Otloh monachus S. Emmerammi, auctor illius aevi clarissimus³, a. 1062—66. profugus apud Fuldenses degeret, fratres hospitem eadem de causa adierunt, isque tandem precibus eorum cessit², id quod ipse postea in libro de Temptatione ita enarravit⁴: Cum igitur — — fugiens ad Fuldense monasterium venirem, ibique per annos quatuor cum tranquillitate magna commoratus, viderer dictandi scribendique studium frequentare, postulabar a quibusdam eiusdem monasterii fratribus, ut sancti Bonifacii Vitam, difficili stilo editam, aliquid facilius ederem; quam petitionem licet diu denegarem, postremo tamen compulsus importunis precibus, ut potui, quod petitus eram

1) Ei papa mense Iunio a. 1049. privilegium concessit (Jaffé, *Reg.* I², n. 4170; Dronke, *Codex diplom. Fuld.* p. 359, n. 750; O. K. Roller, 'Eberhard von Fulda und seine Urkundenkopien, *Zeitschrift des Vereins für hessische Geschichte, Neue Folge, Supplement XIII*, 1901, Beilagen' II, n. 3), eoque interveniente paulo ante obitum a. 1054. in monasterii Nienburgensis privilegia confirmavit (interventione dilecti nostri Egberti Fuldensis abbatis); cf. Jaffé n. 4334; O. de Heinemann, *Codex diplom. Anhaltinus I*, 104, n. 130. 2) Otlohi V. Bonifatii, prol. 3) Cf. Waitz, *SS.* IV, 521 sqq.; Wilmans, *ib.* XI, 376 sqq.; Wattenbach, 'GQ.' II⁶, 65 sqq.; Dümmler, 'Ueber den Mönch Otloh von St. Emmeram' (*Sitzungsberichte der Berliner Akademie* 1895, p. 1071—1102). 4) *SS.* XI, 390. Ipsam Vitam Otloh absque auctoris nomine edidit (cf. versus prologo subiunctos), neque in codicibus operis idem legitur nisi in praescriptione librorum 2d. 3.

implevi. Causa ergo tali librum sancti Bonifacii promptus scripsi. Otloh igitur inprimis id egit, ut sermonem difficilem aliquo modo redderet faciliorem, ideoque quae tolerari poterant¹ auctoris primigenii verba, codice classis Baiuvaricae (4) adhibito², servavit neque res traditas ampliavit et exornavit nisi raro³. Attamen auctores posteriores ad supplendum Willibaldi librum adhibere non neglexit, non solum Eigili Vitam Sturmi⁴ in primordiis Fuldensibus enarrandis (II, 17), sed etiam Vitam Bonifatii Moguntinam, hanc vero ita, ut nomina directores S. Martini Moguntini ipse indiderit (II, 20) fabulamque quandam ad primordia coenobii Ordorfensis rettulerit, commemoratis primis donationibus Thuringicis (I, 24), sive illa ipse sibi excogitavit sive aliunde accepta rettulit, cumque res illas Ordorfenses in libro quodam antiquo scriptas se repperisse affirmaverit, dubito, quin praeter Vitam Moguntinam aliud opusculum ei praesto fuisse statuere liceat⁵. Bono iudicio usus, errorem auctoris Moguntini (c. 1) sustulit, pro Carlo

1) Otlohi V. Bonifatii, prol. 2) Cf. Willibald. c. 1 (p. 5, 5): Cum vero aliqui — presbyteri sive clerici populares vel (sive 4c. c²) laicos: (laici 4. 4*. 4a. b*. c. c²) praedicandi causa adissent] si quem forte clericum vel laicum verbi divini noticiam deferentem audire contigisset Otloh I, 1 (p. 118, 1); Will. c. 1 (p. 6, 1): a cepti] a concepti Otloh ib. (l. 11) cum 4. 4*. 4a. b*. c. c²; Will. c. 6 (p. 31, 11): roborem] arborem Otloh I, 22 (p. 135, 14) cum 2b. 3*. 4. 4*. 4a. c. c²; Will. c. 8 (p. 53, 29): supradictam] om. Otloh II, 29 (p. 213, 24) cum classe 4 (v. p. XXXV, 29). At Otloh aut codicem classis 4 nostris praestantiorum adhibuit aut alterum librum diversi generis contulit; cf. Willib. c. 4 (p. 15, 25): adoptatum] optatum classis 4 (v. p. XXXIV, 33), adoptato Otloh I, 5 (p. 121, 4); Will. c. 5 (p. 24, 20): repente] respuens] hoc rennuens classes 4. 5 (v. p. XXXIV, 20), respuens Otloh I, 10 (p. 125, 14); Will. c. 6 (p. 34, 17): Gregorio secundo] sec. om. classes 4. 5 (v. p. XXXIV, 23), habet Otloh I, 26 (p. 138, 18) cum rell. 3) Cf. contentionem de corpore Bonifatii Traiecti habitam (II, 29) et translationem Moguntia Fuldam factam (ib. c. 31). 4) SS. II, 366—377. 5) Auctorem vetustiorum, eundem a Moguntino haud multo diversum ab Otloho adhibitum esse et Jaffé p. 427. et A. Nürnberger, Commentatio p. 26, existimaverunt. At mihi quidem, utroque textu comparato, aequae atque O. Holder-Egger ('N. Arch.' IX, 293, n. 2) persuasum est, ipsam Vitam Moguntinam Otloho praesto fuisse, eamque 4 Fuldam perlatam esse, e Compilatione Fuldensi (saec. XV) intellegitur. Vocabulum antiquus ad spatium aliquot decenniorum fortasse referri licet aut Otloh de aetate libri erravit. Quod originibus Ordorfensibus (I, 24) maxime studuit, commemorare licet, ipsum puerum apud monachos Hersfeldenses commoratum esse (cf. Dümmler l. l. p. 1073), ad quos cellula illa tunc pertinebat (cf. Lamperti Annales a. 980, ed. Holder-Egger p. 44; Breviarium Lulli, ed. Landau, 'Zeitschrift des Vereins für hessische Geschichte' X, 1865, p. 187; Dobenecker, Regesta Thuringiae I, n. 516. 629. 793).

principe substituens Carlomannum (I, 41). Eigilum auctoremque Moguntinum de corpore sancti Moguntia Fuldam transferendo ita inter se conciliavit, ut Lullum 'paene' consilio civium consensisse statueret (II, 30), qui sanctum secum retinere voluissent. Translatione sepulturaque Bonifatii descriptis, finem fecit, ita ut nonum Willibaldi caput omnino praetermiserit.

Haud paucas epistulas et Bonifatii et aliorum, quas ad ipsum et pro eo scripserant, in textum admisit. Cum totum opus in duos libros diviserit, e quibus prior usque ad episcopatum Moguntinum progreditur, alter ferme res subsequentes comprehendit¹, illi epistulas n. 12. 16. 20. 17—19. 25. 21. 28. 42—45. 56 inseruit, huic n. 50. 51. 68. 59. 82. 61. 60. 77. 80. 57. 58. 86—89, addito privilegio Pippini Fuldensi spurio. Cum epistulas libri prioris integras fere servaverit, in altero complures (inprimis n. 59. 82. 60. 77. 80. 87) partim plus minus coartavit, praetermissis et vocabulis et enuntiatis superfluis veluti titulis honorariis. Quamvis brevitatis studio deditus esset, tamen sermonem primigenium in universum non immutavit, nisi quod nonnulla expolivit atque usitatiores pro verbis rarioribus substituit, ita ut e. gr. pro 'syllabis' saepius 'litteras' scripserit². Denique monuerim, notas temporum quinquies (epist. n. 18. 68. 77. 57. 58; V. Bonifatii I, 18. II, 3. 8. 10. 11) sublatas esse atque privilegium Pippini (II, 19) et iisdem et subscriptionibus carere.

Epistulas Bonifatii in monasterio Fuldensi reppererat³, neque una sola collectio ipsi praesto fuisse videtur, sed duae aut plures, cum singulas epistulas ita in antiquis exemplaribus legerit (I, 14. 35) litterasque Zachariae papae et Bonifatii ad Zachariam exhibuerit, 'quas undecumque colligere potuisset' (I, 44)⁴. Epistulas consulto omittens, quas ad Anglos sanctus scripserat⁵, eas elegit, quae ad Germaniam rationesque cum sede Romana intercedentes spectabant. Etiam si fortasse plures collectiones inspexit et perlustravit, tamen unam secutus esse eamque tali fere ordine exhibuisse videtur, qualem invenerat, scilicet

1) Cf. prologos utriusque libri (p. 117. 159). 2) Verba immutata in editione nostra litteris latius positae indicata sunt, omissa vero indicari non poterant, nisi nimiam notarum multitudinem textui subiunxissemus.

3) Cf. prol. (p. 113, 9): literas omnes quas de eo habetis (cf. p. 116, 30).

4) Cf. prol. (p. 116, 31): Unde, quascumque huic operi necessarias invenire potui, in unum colligere studui.

5) V. Bonifatii I, 44 (p. 157, 22).

exemplar eius collectionis quae 'minor'¹ dicitur. Rationem cum codicibus epistularum Monacensi (Dümmlero 1) et Carlsruhensi (2) et cum tribus sibi affinibus Montepessulano, Vaticano, Veneto (4a. b. c) intercedentem e tabula insequenti intellegi licet:

<i>Montepessulanus, Vaticanus, Venetus</i>	16 12 — 17 18 19 25 21 24 28 — — 42 43 44 26 45 — —
<i>Monacensis</i>	16 12 — <u>19 25 21 28</u> <u>17 — 18</u> 24 26 42 43 44 — 45 — —
<i>Carlsruhensis</i>	<i>Tria folia desunt</i> 17 18 <i>Quinque folia desunt</i> 43 44 26 45 24 —
<i>Otloh</i>	<u>12</u> <u>16</u> 20 17 18 19 25 21 — 28 — — 42 43 44 — 45 — 56 ²
<i>Montepessulanus, Vaticanus, Venetus</i>	<u>—</u> 68 — 82 — 60 — — — — — — — — — — 10
<i>Monacensis</i>	<u>53</u> 68 59 82 61 60 77 80 — — 86 87 88 89 <u>51</u> — 58 57
<i>Carlsruhensis</i>	51 68 59 82 61 60 77 80 — — 86 87 88 89 — 83 58 57
<i>Otloh</i>	51 68 59 82 61 60 77 80 <u>57 58</u> <u>86 87 88 89</u> — — — —

Codicis Carlsruhensis folia deperdita easdem epistulas continuisse, quae suis locis apud Otlohum leguntur³, fere certum est, atque etiam epistula 20. nunc ab hoc solo servata antiquitus in illo quoque codice extitisse videtur⁴, ita ut series Otlohi quam maxime ad hunc accedat. Epistulas quidem 16. et 12. ordinem rerum gestarum secutus transposuit atque decreta concilii quod dicitur Germanici et Liftinensis (epist. 56) eo loco inseruit, quo Willibaldus eiusmodi Carlomanni studia tractaverat; denique epistulas 57. et 58. fortasse ea de causa in locum anteriorem promovit,

1) Cf. Jaffé p. 8, Dümmeler p. 215; inprimis ea quae H. Hahn, 'Noch einmal die Briefe und Synoden des Bonifaz' ('Forschungen zur Deutschen Geschichte' XV, 1875, p. 97 sqq.) disseruit, etiam Otlohi rationem habens, etsi nonnulla ad editionem epistularum novissimam immutanda sunt.
2) Epistula 56. in codicibus 1. 2. 4a. b. c locum posteriorem occupat.
3) Etiam A. Holder, 'Die Hss. der Grossherzogl. Badischen Hof- und Landesbibliothek in Karlsruhe' III, 1895, p. 102 sq., idem fere statuit. 4) Cum circiter 34 versus editionis Dümmlerianae (p. 300, 2—36) folia singula occupasse videantur, folia tria prima, si nihil continuissent nisi epistulas 16. et 12. et partem maiorem 17 (Holder p. 102), c. 75 tantum versus comprehendissent, ita ut singula c. 25 versuum fuissent. Addita epistula 20, qui 14 versus continet, singulis 30 fere attribuuntur, pauciores sane quam quos supra computaverim; sed pagina prima fortasse vacua relicta erat aut praescriptionem litteris maioribus exaratam ferebat.

ut narratio originum *Fuldensium* (II, 17) privilegium *Zachariae* (II, 15) propius subsequeretur. Quibus exceptis neglectisque quae apud *Otlohum* desunt epistulis 24. 26. 52. 83, non solum series eius omnino cum parte priore libri *Carlsruhensis* convenit, sed etiam verba singula, codicibus omnibus haud adeo inter se discrepantibus, maxime cum eodem (2) faciunt, ita ut vel emendationes superfluae falsaere, quae saeculo XI. ei illatae sunt¹, partim in textu *Otlohi* inveniantur²:

Epist. 45 (p. 293, 16). ostium misericordiae] haec subscripta linea deleta sunt 2, om. *Otloh I*, 34 (p. 147, 5);

epist. 50 (p. 300, 39). ab apostolica sede adfirmat esse] concessum m. al. superscr. 2, habent 4 et *Otloh II*, 1 (p. 162, 9);

epist. 51 (p. 303, 2). liceat cuiquam haec] corr. liceat ea 2, et ita *Otloh II*, 2 (p. 164, 30);

ib. (p. 305, 38). post consulatum] pater corr. imperii 2, et ita *Otloh II*, 2 (p. 168, 30);

epist. 80 (p. 360, 32). sicut scriptum est (*Eccli.* 22, 6. 7): Sapientia qui docet fatuum] corr. s. scr. est in libro Sapientiae: Qui docet f. 2, et ita *Otloh II*, 9 (p. 190, 7).

*Ipsum vero codicem Carlsruhensem Otloh vix adhibuit. Nam ut alia praetermittam, veluti epistulas 24. 26. 52. 83 omissas*³, certe tamen lectiones exhibuit *Carlsruhensi* meliores⁴:

Epist. 51 (p. 305, 18). superius] om. 2, habet *Otloh II*, 2 (p. 168, 6);

epist. 59 (p. 318, 1). Dicunt enim] enim om. 2, habet *Otloh II*, 4 (p. 171, 17);

ib. (p. 320, 7). *Geremiam*] *Hieremiam* 2; *Germaniam* *Otloh II*, 4 (p. 174, 15);

1) Cf. Jaffé p. 10. 2) De contraria ratione cogitare non licet, quia quae praeterea apud *Otlohum* immutata sunt permulta in codice minime redeunt. 3) Si codex *Carlsruhensis* ei praesto fuisset, epistolam 52. in textum admittere potuisset, quae una cum aliis in epistula 51 (p. 305, 14) commemoratur, et hanc quidem admiserat (II, 2). Cf. V. Bonifatii II, 16: Si quem vero moveat, quod plurimae epistolae, quarum mentio fit in superscriptis epistolis, hic pariter scriptae non habentur, sciat, illud hac de causa accidisse, quoniam nusquam eas potui invenire. 4) Textus epistolae decimae (p. 252 sqq.), quam *Otloh* libro *Visionum* c. 19 (Pez, *Thesaurus anecdot. noviss.* III, 2, col. 594—601; Migne CXLVI, 375—379) et ipsi *Fuldae* composito (cf. lib. de *Temptatione*, l. l. p. 389) inseruit, multo magis ad codicem *Monacensem* (1) quam ad *Carlsruhensem* (2) accedit.

- epist.* 60 (p. 324, 15). a te] 2; ante 1. 4 cum Otloho II, 7 (p. 183, 3);
epist. 61 (p. 326, 33). quod] 1 cum Otloho II, 6 (p. 181, 2); sicut 2;
epist. 77 (p. 349, 2). paratum] 1 cum Otloho II, 8 (p. 185, 14); 5
 praeparatum 2;
ib. (p. 349, 14). Godalsacius] 1 cum Otloho II, 8 (p. 185, 27); Godolsacius 2;
epist. 87 (p. 369, 28). conservet] 1 cum Otloho II, 13 (p. 196, 7); servet 2. 4;
ib. (p. 372, 12). illis] om. 2, habet Otloh II, 13 (p. 199, 18); 1
epist. 89 (p. 374, 15). oraculo] ita textus privilegii genuinus; oraculum Otloh II, 15 (p. 201, 5); auctoritas textus adulteratus 2.

Unde nescio an statuere liceat, Otlohum in epistulis exscribendis codicem adhibuisse Carlsruhensi simillimum eundemque, e quo lectiones quaedam notae deterioris huic postea illatae essent, atque iam Ph. Jaffé¹ coniecerat, ipsum fuisse codicem epistularum Fuldensem² nunc deperditum, qui a Flacio Illyrico de monasterio saec. XVI. ablati est Serario³ teste³. Quae quomodocumque se habent, certe Otlohi textum foliis codicis Carlsruhensis deficientibus adhibere licet, unaque epistula (n. 20) ei soli debetur.

Laudator temporis acti proceres episcoposque aequales auctor fortiter petivit, qui decimas monachis raptas sibi vindicarent coenobiaque destruerent, iisque pietatem Carolmanni et Caroli M. opposuit, qui e contrario fratres possessionibus decimisque ditassent et monasteria potestate episcoporum dioecesanorum liberassent, quorum coenobia iam maxima ex parte destructa essent⁴. Exempli causa monasterium S. Emmerammi attulit, quasi Carolus M. libertatem ei concessisset, id quod ipsius demum aevo confictum est⁵, atque disputatio de decimis ad litem spectat, quae inter abbates Fuldensem Hersfeldensemque et

1) L. l. p. 13, n. 5. 2) Fortasse etiam codex Carlsruhensis e Fuldensi monasterio originem duxerat, id quod A. Nürnberger coniecit ('Zur handschriftlichen Ueberlieferung der Werke des heil. Bonifatius, Programm des Gymnasiums zu Neisse' 1883, p. IX), et ipsi Otloho notus fuerat. Liber enim saec. XI. ex. monasterii Hirsaugiensis erat (Jaffé p. 10; Dümmler p. 218), cuius abbas Wilhelmus (1069—91) monasterio S. Emmerammi olim adscriptus rationibusque quibusdam cum Otloho coniunctus erat (cf. Dümmler, 'Otloh', l. l. p. 1079). 3) Epistolae S. Bonifaci p. 286; Moguntiacarum rerum libri p. 561. 4) V. Bonifatii, prol.; I, 37—39; II, 16. 5) Cf. ea quae I, 38, adnotavi.

archiepiscopos Moguntinos de decimis Thuringicis tunc agitata est¹.

Otlohi Vita Bonifatii iam ante a. 1073. a Lamperto monacho Hersfeldensi ad Vitam Lulli² componendam adhibita est. Saeculo XII. auctor S. Petri Erphesfurtensis, qui auctarium Ekkehardi conscripsit³, et Annalista Saxo⁴ eadem usi sunt, atque Eberhardus monachus Fuldensis in epistula Bonifatii n. 86. et privilegio Zachariae adulterandis⁵ non textus primigenios, sed Otlohi libros (II, 12. 15) exscripsit, quos etiam ad donationem episcoporum Baiuvaricorum componendam adhibuit⁶. Ex operibus posterioribus, in quibus Vitae vestigia deprehenduntur, praeter Compilationem Fuldensem et Legendam Thuringicam opera fratrum Minorum, scil. Chronica minor Erphesfurtensis⁷ et Flores temporum⁸, enumeranda sunt. Denique Iohannes Aventinus in Annalibus ducum Boiariae III, 8. 9. eandem magna e parte satis libere exscripsit⁹, codice 1 simili usus.

Opus Otlohi codices haud pauci servaverunt¹⁰:

1) Codex Zwettlensis n. 77, saec. XIII. in., fol. 124—147. Vitam Bonifatii compluribus manibus exaratam continet¹¹, quam fol. 147'. catalogus episcoporum Moguntinensium ad Sifridum I. (1060—84) perveniens excipit¹². Hunc versus in calce libri alterius et prologi prioris ab Otloho collocati subsequuntur¹³. Librarius passim scripsit māgnus, rēgnum, benīgnus, dīgnus, designare similiaque.

1) *Ib.*, prol. (p. 113. 115). 2) *Ed. Holder-Egger*, SS. XV, 135—148; *Lamperti Opera* p. 307—340. 3) SS. III, 35; *Holder-Egger*, *Monumenta Erphesfurtensia*, 1899, p. 26 sq. 4) *Annalista Saxo* a. 741 (SS. VI, 553) *Annales Fuldenses et Willibaldum* exscripsit, sed verba: Nam antea Winfrid dicebatur, ex Otloho I, 13 (p. 128, 3) et res a. 745. relatas (p. 554) ex Otloho II, 17, deprompsit, cum a. 750. et 753 (p. 555 sq.) ad Willibaldum redierit. 5) *Dronke*, *Codex diplom. Fuld.* p. 1. 3 (n. 3. 4b); cf. *Roller l. l. app.* p. 6 (n. 28. 29). 6) *Dronke*, *Traditiones et antiquitates Fuldenses* p. 143 (c. 65); *Roller* p. 62 (n. 285); cf. *Otlohi V. Bonifatii* I, 33. 7) *Ed. Holder-Egger*, SS. XXIV, 179 sqq.; *Monumenta Erphesfurtensia* p. 604. 608 sq. 8) SS. XXIV, 242. 9) *Ed. Riezler* I ('*Turmairs Werke*' II), 1882, p. 380. 384—400. 403. Ea quoque, quae editor doctissimus cum Willibaldo et epistulis Bonifatianis comparavit, ex Otloho pendent neque ex auctoribus primigeniis (cf. supra p. XLIV, n. 2); unde delenda sunt quae de codice epistularum ab Aventino adhibito scripsit *Fr. Falk*, '*Die ehemalige Dombibliothek zu Mainz*', 1897, p. 81. 10) Cf. *A. Nürnberger*, *Commentatio* p. 26 sqq. 11) Cf. *St. Rössler*, *Xenia Bernardina* II, 1, 1891, p. 330 sq. 12) SS. XIII, 311. 13) *Eos una cum catalogo* edidit *W. Wattenbach*, '*Archiv*' X, 609, ignorans, qua ratione illi cum V. Bonifatii coniuncti essent.

1*) *Codex Admontensis* n. 654, saec. XII, post Willibaldi librum (4c²)¹, alio et librario (fol. 183—192) et quaternione incipientibus, fol. 183—186'. partem exiguam libri alterius Otlohi continet², scil. c. 21—26. in. (p. 206, 23—210, 12), quae, litteris primariis miniatis, in octo lectiones divisa sunt. Sequuntur (fol. 186'—189) octo lectiones de sancto Barnaba et (fol. 189—192') V. Otmari auct. Walahfrido c. 1—4 (SS. II, 41—43).

2a) *Codex Treverensis bibliothecae cathedralis* n. 93 (antea 102), saec. XII, olim (fol. 1) liber apostolorum Petri et Pauli in Patherbrune (monasterii Abdinghovensis), postea ex libris Christophori comitis de Kesselstatt decani Paderbornensis anno 1803, fol. 83—120'.

2a¹) *Codex Coloniensis archivi urbani inter libros gymnasii Coloniensis* n. 140, saec. XV, olim pertinens ad conventum fratrum Sancte Crucis Coloniensem, fol. 49—93. V. Bonifatii continet, versusque fol. 93. subscriptio subsequitur haec: Explicit vita et passio sancti Bonifacii Maguntinensis archiepiscopi et sociorum eius altera die post Scholastice virginis (Febr. 11) anno Domini MCCCCXXXVI. per fratrem Heynricum conventualem Coloniensem.

2a¹*) *Codex Bruxellensis* n. 428—442, a. 1477—85. exaratus, olim (saec. XV) liber sanctorum Eliphii et Martini in Colonia monasterii ordinis sancti Benedicti: vel, ut saec. XVIII. adnotatum est, liber divi Martini Maioris in Colonia Agrippina Romanorum oppido celeberrimo, ibique signatus H. 12, fol. 217'—255'. opus Otlohi una cum versibus continet³, quos subscriptio subsequitur haec: Finitus est liber iste caligantibus oculis in die Francisci sancti confessoris (Octobr. 4) anno Domini 1485.

2a¹**) *Codex Hamburgensis* n. 1113 (Hist. eccl. fol. n. IV), saec. XVI, p. 1—80. Vitam Bonifatii initio mutilam (inc. I, 24, p. 136, 17: [tran]siret et prope flumen) continet, quam p. 81—101. V. Willibrordi auct. Alcvino liber I, p. 105—147. V. Gregorii Traiectensis auct. Liudgero⁴, p. 149—190. V. II. Liudgeri⁵ sequuntur, manu

1) V. supra p. XXV. 2) Cf. 'Archiv' VI, 179. A. Nürnberger (Commentatio p. 30) erravit, codici 1* epitomen Otlohi Treverensem (infra 2a²**) attribuens. 3) Versus in calce libri secundi collocatos ediderunt Bollandiani, Catalogus codicum hagiograph. Bruxell. I, 1, 1886, p. 234. Codex 'Archiv' VII, 460, errore n. 192. signatus est. 4) Cf. SS. XV, 64. 5) Cf. W. Diekamp, 'Geschichtsquellen des Bisthums Münster' IV, p. XLVII.

altera (p. 81—101) et tertia (p. 105—190) exaratae. Cum quaterniones V. Willibrordi continentes postea inserti esse possint¹, W. Diekamp fortasse recte coniecit², librum esse exemplar illud Vitarum Bonifatii, Liudgeri, Gregorii, quod Cornelius Gualther Coloniensis pro Iohanne Saxone decano Hamburgensi et canonico Bremensi³ describi iusserat, qua de causa hic illi a. 1556 (Ianuar. 24) gratias egit⁴.

2a²) Codex Merseburgensis capituli ecclesiae maioris n. 63, saec. XV, e tribus partibus constat, quarum tertiae fol. 193—247. V. Bonifatii inest. Alteri libro post c. 28. (p. 212) interpolatio inserta est e V. Lulli auct. Lamperto c. 8—10. deprompta (fol. 244—245).

2a^{2}) Codex Treverensis bibliothecae cathedralis n. 23, saec. XVI. in., olim Liber monasterii beatorum apostolorum Petri et Pauli in Ammensleve ordinis beati Benedicti abbatis, Magdeburgensis diocesis (hodie Gross- et Klein-Ammensleben, 'Reg.-Bez. Magdeburg, Kreis Wolmirstedt'), postea ex libris Christophori comitis de Kesselstatt decani Paderbornensis anno 1807, iam antiquitus e compluribus partibus compactus est, quarum extrema (fol. 273—306, olim fol. 1—34) Vitas sanctorum continet cum alias tum fol. 273—282. V. Bonifatii capita quaedam selecta, scilicet libri prioris c. 1—3. 6—11 in. 13. 14 in. 33, libri alterius c. 20—32 in. 33 (p. 117, 18—119, 37; 121, 33—126, 3; 127, 25—128, 7; 145, 29—146, 20; 205, 22—215, 18; 216, 3—9). Vitam hoc modo coartatam*

2a^{2**}) in eodem codice Treverensi fol. 282'—286' (antea fol. 10'—14') epitome excipit (inc. Beatus Bonifacius adhuc parvulus verbum Dei cum aviditate), ex eodem exemplari contracto deprompta atque ipsa Vita 2a^{2*}. Hanc epitomen publici iuris fecit A. Nürnberger, Anecdota Bonifatiana, l. l. p. 141—148.

2b) Codex Wirziburgensis Mp. th. fol. 116b, saec. XII/XIII, olim (fol. 1. et 201') liber Sanctae Mariae Ebera(censis)⁵, ibique signatus MS. III. 25, post

1) Johannes Saxo litteris datis (v. n. 4) rogavit, ut exemplar Vitae Willibrordi a iuvene quodam litterato Epternaci scriberetur (Burmannus l. l. p. 243; cf. ib. p. 242). 2) L. l. p. XXXIV, n. 1. 3) De quo cf. 'Allgemeine Deutsche Biographie' XXX, 461. 4) P. Burmannus, Sylloge epistolarum a viris illustribus scriptarum II, 1725, p. 243; J. W. Schulte, Gothica minora ('Zeitschrift für Deutsches Alterthum' XXIII, 1879, p. 64). 5) In Ebrach monasterio codicem vidit Ph. W. Gercken, 'Reisen durch Schwaben, Baiern' etc. II, 1784, p. 361.

V. Gregorii M. auct. Iohanne diacono (fol. 1'—137) fol. 138—200'. V. Bonifatii auct. Otloho continet.

2c) *Codex Erlangensis n. 321 (268), saec. XIII. in., olim (fol. 113) liber Sanctae Mariae Halesbrunnen (hodie Heilsbronn), totus Bonifatio eiusque discipulis dicatus, ex exemplari Fuldensi descriptus videtur esse¹. Insunt enim:*

fol. 1—63'. V. Bonifatii auct. Otloho,

fol. 63'—75'. V. Sturmi auct. Eigilo (cf. SS. II, 365),

fol. 75'—78'. V. I. Burchardi (cf. SS. XV, 44),

fol. 78'—89'. V. Lulli auct. Lamperto (cf. ib. p. 135;

Lamperti Opera ed. Holder-Egger p. XXIII),

fol. 89'—94'. V. Wigberti auct. Lupo (cf. SS. XV, 37),

fol. 94'—95'. Sermo in octava sancti Bonifatii episcopi (ed. A. Nürnberger, Anecdota Bonifatiana, l. l. p. 150—152),

fol. 95'—103. V. Gregorii auct. Liudgero (cf. SS. XV, 65),

fol. 103—113. V. Leobae auct. Rudolfo (cf. ib. p. 120).

Initio libri prioris septem lectiones numeris margini appictis distinctae sunt.

2d) *Codex Wirziburgensis Mp. th. qu. 13, olim ecclesiae maioris Wirziburgensis, iam duos libros antiquitus seiunctos complectitur, quorum prior (fol. 1—116) a. 1417. exaratus² fol. 2—78'. V. Bonifatii continet. Fol. 1'. imago rudis Gregorii II. papae Bonifatio praedicandi facultatem concedentis picta est, addita inscriptione:*

Papa mittente meritoque gradum faciente,

Culturam terre fecit sua semina ferre,

dum post prologum Otlohi fol. 6'. altera pictura extat, qua imago eiusdem papae Bonifatium episcopum consecrantis exhibetur, adiectis versibus:

Ordine dotatus felici pontificatus,

Fit Mogontinus pastor metropolitaneus.

Codex praeter librum 3 deperditum solus nomen auctoris tradidit, quamvis mendosum, praescriptis verbis: Prologus Otñloni venerabilis presbiteri i m̃ (i. e. et monachi? Cf. infra p. LXXIV, 8) sancti Bonifacii cenobii; fol. 78'—79. narratio (infra p. 216 sq.) eadem quae in 3 aderat legitur, praescriptis his verbis: De adventu sancti patris nostri

1) *Id quod recte monuit O. Holder-Egger, SS. XV, 65, n. 6.* 2) *In calce (fol. 116') haec adnotata sunt: Anno Domini milesimo quadringentesimo XVII. finitus est liber iste feria secunda ante Symonis et Iude (Octobr. 25).*

Bonifacii etc., quibus ea respondent, quae librum priorem ducunt: Incipit liber de vita et virtu(ti m. al. superscr.)-bus sanctissimi patris nostri Bonifacii archiepiscopi et ma(r m. al. suppl.)tiridis Cristi etc. Unde concludi licet, etiam hunc codicem ex exemplari Fuldensis monasterii pendere, id quod Vitae quoque quae sequuntur confirmare videntur, scil. fol. 79—99. V. Sturmi (cf. SS. II, 365) et fol. 99—116'. V. Leobae (cf. ib. XV, 120).

2e) Codex Moeno-Francofurtensis bibliothecae urbanae inter libros S. Bartholomaei n. 63, a. 1484. Fuldae exaratus, post compilationem Fuldensem, de qua infra p. LXXX sqq. egi, fol. 28—89. opus Otlohi continet. Versus prologo subiuncti fol. 28. in calce compilationis illius collocati sunt, dum versus libro secundo adiecti omnino desiderantur.

2e*) Codex Bambergensis E. III. 9 (Misc. hist. 141), saec. XV. ex., opus Andreae Lang abbatis S. Michaelis Bambergensis (1483—1502) de sanctis ordinis S. Benedicti continet¹. Inter Nomina monachorum canonisatorum etiam Karlomannus affertur, atque ipsius nomen particulae operis Otlohi (fol. 192'—193) praescriptum est, cui haec praemissa sunt ex Annalibus qui dicuntur Einhardi² a. 741/42. deprompta: Anno, quo Karolus Magnus diem obiit, tres filios heredes reliquit, Karlomannum scilicet et Pippinum atque Griffonem. Karlomannus autem et Pippinus, Francorum regno potiti, regnum quod communiter habuerunt diviserunt inter se in loco qui vocatur Vetus Pictavis. Deinde insunt V. Bonifatii II, 16: Postquam ergo Karlomannus omnia iura christiane religionis tam falsos, et quae sequuntur usque ad finem c. 19 (p. 202, 24—205, 21): astipulatione subnixum (II. Id. Marcii m. al. add.). Textus cum codice 2e Fuldensi quam maxime coniunctus est, atque etiam V. Sturmi (absque prologo) fol. 169—173. et V. Leobae (cf. SS. XV, 120) fol. 224—228'. Andreas admiserat. De epitome vitae, quae fol. 65'—68'. legitur, v. infra 3c.

2f) Codex Dresdensis R 52^u cum alias codicum reliquias³, tum fol. 48'. 48. fragmentum prologi Otlohi con-

1) Cf. Fr. Leitschuh, 'Katalog der Hss. der Kgl. Bibliothek zu Bamberg' I, 2, 1895, p. 231 sqq.; 'Archiv' XI, 421 sqq.; A. Helmsdörfer, 'Forschungen zur Geschichte des Abtes Wilhelm von Hirschau', 1874, p. 33, n. 5; SS. IV, 158. 166. XII, 727. XV, 18. 64. 120. 153; MG. Poetae III, 369; O. Holder-Egger, Lamperti Opera p. LVI; B. Krusch, Iona vitae sanctorum p. 76; supra p. XLIX, 40. 2) Ed. F. Kurze p. 3. 5. 3) Cf. supra p. XXVIII.

tinet, saec. XII. exaratum atque ordine inverso volumini insertum (p. 114, 4—117, 10): doctores in euangelio — munus tale laboris. De ipso egit M. Manitius, 'N. Arch.' XXVIII, 734.

3) *Codex Rebdorfensis*, quo usus Canisius opus Otlohi publici iuris fecit, hodie latet. Praescriptionem similem atque 2d in fronte habebat: Incipit prologus venerabilis presbyteri Othloni et m.¹ sancti coenobii Bonifacii in vitam ipsius, idemque additamentum 'de adventu' sancti in calce.

3a) *Codex Monacensis* n. 701, saec. XIV, lectionarium ecclesiasticum continet, pictis litteris primariis, e quibus una homiliam quandam Bedae ducens fol. 395. imaginem monachi exhibet, addita inscriptione: Magister Hainricus. Inter lectiones e Vitis sanctorum exscriptas, quae folia 55—253' occupant, fol. 83'—85. Otlohi liber I, 1—5 (p. 117, 18—121, 32) extat (praescr. Incipit vita et passio sancti Bonifacii archiepiscopi et martyris).

3b) *Codex monasterii cuiusdam Norinbergensis*, quo Cochlaeus a. 1519. usus est, hodie latet.

3c) *Codex Bambergensis* E. III. 9, cui opus Andreae abbatis (1483—1502) de sanctis ordinis S. Benedicti inest (v. supra cod. 2e*), inter episcopos et martyres fol. 65'—68'. Vitam Bonifatii continet (praescr. Sanctus Bonifacius), admodum immutatam et decurtatam, ita ut inprimis libri prioris c. 1—5. 10—15. 22—23, alterius c. 21—30. 33. adsint, aliis breviter relatis. Codex quo Andreas usus est idem additamentum atque 2d et 3 continebat, quod immutatum neque integrum in libri II. c. 22. transposuit (post verba sepulture committito, p. 207, 24).

E tribus in quas codices discedunt classibus prima, scilicet codex 1 una cum libri 1* lectionibus haud ita multis, potissimum locum obtinet, ad exemplar (I), nisi fallor, referenda, quod, cum catalogus episcoporum Moguntinensium Vitae subiunctus in Sifrido I. (1060—84) desinat, Otloho vivo aut paulo post descriptum erat, i. e. saeculo et dimidio fere antequam codex ipse exaratus est². Idem permultis locis textum primigenium servaverat, cum alterum exemplar (II) Fuldae conscriptum³, e quo codices 2

1) Ita Canisius in margine, dum litteram in textu monachi interpretatur.

2) Cf. Jaffé, Bibliotheca III, 1. 3) Nam non solum liber 2e Fuldae exortus est, sed etiam, ut monui, codices 2c et 2d ab exemplaribus Fuldensibus originem ducunt, atque Eberhardus monachus Fuldensis codice eiusdem generis usus est. Originem classis 1 Baiuvaricae (1, 1*, Aventinus) fortasse ad Otlohi monasterium Ratisbonense referre licet.

pendent, passim librarium retractantem expertus sit. Is enim non solum duas Zachariae epistulas (II, 10. 11) omnino praetermisit¹, sed etiam brevitati studens² saepius vocabula, quae superflua esse videbantur, praeteriit, aliis expolitis et immutatis. Itaque exemplar 1, quamquam multo post aevum Otlohi exaratum mendis minime vacat, tamen permultas lectiones exhibet optimae notae. Cum in universum auctores ab Otloho adhibiti adhuc praesto sint, pauca exempla afferre satis habeo:

- I, 10 (p. 125, 23). hic Dei sanctus] ita 1 (s. hic Dei servus Willibaldus); hic sanctus vir 2a. b. c. d. e. 3. 3b;
 I, 12 (p. 126, 30). gradum implere contendens] ita 1 et e Willibaldo (gr. implere temptavit) interpolatus 2e; gr. (impl. om.) cont. (conscendens 2b. d) 2a. b. c. d. 3. 3b;
 I, 31 (p. 143, 25). normam apostolicae et catholicae fidei Romanae, cui — deservimus, ecclesiae edocens] 1. 3 cum Epist.; Romanae — ecclesiae om. 2a. b. c. d. e;
 ib. (p. 144, 25). Bene valet] 1. 3 cum Epist.; haec om. 2a. b. c. d. e;
 I, 36 (p. 151, 9). vivere et vitam propriam gubernare] 1 cum Epist.; et v. pr. gub. om. 2a. b. c. d. e. 3;
 II, 2 (p. 165, 12). aliis capitulis] 1 cum Epist.; aliis capitalibus vit(c)iis (criminibus 2b. e) 2a. b. c. d. e;
 ib. (p. 168, 30). augusto Constantino a Deo coronato] 1 cum Epist.; a Deo cor. om. 2a. b. c. d. e;
 II, 3 (p. 169, 12). bene conpertum habet] 1 cum Epist.; b. novit 2a. b. c. d; haec om. 2e;
 II, 15 (p. 201, 7). in loco qui vocatur Boconia] 1. 3 cum Epist.; Boc. om. 2a. b. c. d. e.

Interpolatoris vestigia iuxta lectionem primigeniam in optimo alterius classis libro adhuc deprehenduntur:

- II, 7 (p. 184, 33). tuae sanctitati direximus] ita 1. 2a² cum Epist.; t. s. dedimus | dixerimus (sic, sed dix. del.) 2a; t. s. dedimus 2b. c. d. e.

1) Quae non solum in editione Suriana desiderantur, sed etiam nonnullos fugerunt, qui de epistulis Bonifatianis egerunt; cf. Dümmler, MG. Epist. III, 221, qui codice 2a usus est. 2) Etiam textus Vitarum Sturmī, Gregorīi, Leobae, quales in codice nostro 2c leguntur, hic illic coartati aut decurtati sunt. Cf. G. Richter, 'Die ersten Anfänge der Bau- u. Kunstthätigkeit des Klosters Fulda' p. 21, n. 5 (cf. p. 38, n. 1; p. 39, n. 2; p. 63, n. 3); O. Holder-Egger, SS. XV, 65; G. Waitz, ib. p. 120.

Cum lectio depravata dixerimus intellegi nequiret, interpolator quidam dedimus coniecisse videtur atque utramque lectionem 2a servavit; genuinam unus liber 2a² e coniectura exhibuit, dum reliqui affines falso correctam anteposunt. Brevitati autem interpolator ille non ita studuit, quin verba nonnulla textui primigenio interposuisset:

II, 12 (p. 195, 21). vestris orationibus, comitante gratia Dei] 1 cum Epist.; v. orat. intercedentibus pariterque opitulante gr. Dei 2a. b. c. d. e;

II, 28 (p. 212, 6). cum — resistere vellent, sed minime prevalerent] ita 1. 3. 3c; conscientia reatus depressi post sed add. 2a. b. c. (d). e,

atque privilegio Zachariae Fuldensi (II, 15) notas temporis adiunxit e capite praecedente depromptas, quae a codice 1 iusto iure absunt. Attamen etiam libri 1 menda haud pauca ad codices 2 emendari licet.

Ex alterius classis codicibus 2a. a¹. a^{1}. a^{1**}. a². a^{2*} arta necessitudine inter se coniuncti sunt, atque libros 2a¹. a^{1*}. a^{1**} ex eodem exemplari magis depravato descriptos ex ipso 2a pendere veri simile est, dum libri 2a². a^{2*} ad exemplar quamvis simile neque vero ipsum 2a redeunt. Libri 2e. e*, e quibus alter ex altero minime exscriptus est, eodem modo passim corrupti et interpolati sunt, ad exemplar referendi, quod aliquatenus ad 2b accedebat (cf. supra p. LXXV, 25).*

Classis tertia omni fere auctoritate caret, quippe quae textu 1 simili cum codice generis 2d collato atque commixto orta sit, ita ut modo cum hoc modo cum illo faciat. Itaque codex 3 ut una cum 1 capita II, 10. 11. servavit, quae in libris 2 omissa sunt, ita aequae atque 2d in praescriptione operis nomen auctoris exhibet in reliquis codicibus oblivioni datum neque additamentum 'de adventu Bonifatii' in calce desideratur, quod item in 2d redit. Necessitudinis cum eodem libro intercedentis haec praeterea exempla afferre libet:

I, 1 (p. 118, 32). monasticae vitae ordo] monastice (monasticus 3) ordo (vitae om.) 2d. 3. 3a. b. c;

ib. (l. 33). fratribusque commendatus] que om. 2d. 3. 3a. b. c;

I, 2 (p. 119, 24). illud sapientis] ita 1. 2d. 3. 3a. b; cuiusdam dictum add. 2a. b. c. e;

I, 5 (p. 121, 29). predicationis sibi pateret locus] sibi om. 2d. 3. 3a. b; alicubi pro sibi 3c;

I, 16 (p. 130, 2). ut eum in omnibus necessitatibus adiuvetis] eum om. 2d. 3. 3b;

I, 18 (*p.* 131, 28). ornatum ecclesiae] ordinatum eccl.
2d. 3 (*non* 3b).

Unde classem 3 passim cum tota praecedente convenire consentaneum est, *cf. e. gr.*:

Prol. (*p.* 111, 11). intellectui velatam] ita 1; int. obscuram 3 cum *rell.*;

I, 6 (*p.* 122, 21). ire volentem] 1 cum *Willib.*; ire cupientem 2a. b. c. d. e. 3. 3b;

I, 8 (*p.* 123, 16). cuius exemplar hic inserere cupio] recte 1 (*cf. I*, 15. *II*, 18); cuius exemplar tale invenitur 3. 3b cum *rell.*;

I, 14 (*p.* 128, 10). Leone a Deo coronato magno] 1 cum *Epist.*; a Deo cor. om. 3. 3b. c cum *rell.*;

I, 36 (*p.* 149, 21). et per falsos sacerdotes deceptus non pereat] 1 cum *Epist.*; qui per f. s. hucusque deceptus est 3 cum *rell.*

Alteram originem lectiones cum 1 convenientes testantur hae:

I, 24 (*p.* 136, 21). lux magna — circumfulsit] 1. 3 cum *Vita Moguntina*; circumdedit 2a. b. c. d. e;

I, 25 (*p.* 137, 26). fecit suique laboris onus inter eos divisit] 1. 3; suique — divisit om. 2a. b. c. d. e;

I, 36 (*p.* 151, 3). Similiter et nonnae — capiti eius] 1. 3 cum *Epist.*; haec om. 2a. b. c. d. e;

I, 44 (*p.* 157, 17). ab eo ad Zachariam] 1. 3. 3b; a sancto Bonifat(c)io ad Z. 2a. b. c. (d). e;

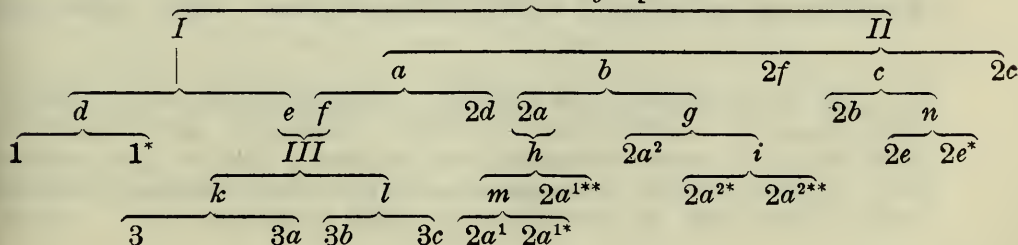
ib. (*p.* 157, 24). cum alienis] ita 2a. b. c. (d); cum litteris al. 2e; haec om. 1. 3. 3b;

II, 1 (*p.* 159, 27). maiorem laeticiam et maius gaudium nobis non audivimus] 1. 3 cum *Epist.*; et m. g. nobis om. 2a. b. c. d. e.

Quae cum ita sint, in universum lectionibus librorum 3, e quibus 3a cum 3, epitome 3c cum 3b facit, supersedere licuit, neque plenas eas attuli nisi in iis quae soli libri 1. 3 servaverunt capitibus 10. 11. libri *II*.

Rationes inter codices intercedentes tali fere stemmate depingere licet:

Otlohi codex autographus

Otlohi Vita Bonifatii non tam ad historiam sancti conscribendam attinet quam ad res litterarias illius aevi cognoscendas, atque dubitari poterat, quin textus satis prolixus dignus esset, qui integer admitteretur aut exclusis ipsis epistulis, quarum textus primigenius iam in alia Monumentorum parte editus esset. Interim me haesitantem moverunt et editiones imperfectae vitiosaeque et libri 1 nondum adhibiti praestantia, ad quem textum epistularum apud Otlohum multis locis emendare successit. Unde rerum Bonifatianarum studiosis, a quibus haud semel inquisitum est, quae rationes inter reliquas epistularum collectiones et Otlohum intercederent, haud ingratam fore crediderim totius Vitae editionem una cum epistulis, quales quidem Otloh immutaverat.

Ne autem apparatus nimia lectionum inutilium congerie oneraretur, vetustiorum et codicum 1. 2a. b. c et fragmentorum 1*. 2f lectiones varias adnotare satis habui, neque vero lituras et rasuras minores nullius momenti aut lapsus calami levissimos¹ singulorum librorum in apparatus admisi, qualia in ipso libro 2a antiquissimo satis multaprehenduntur. In rebus orthographicis inprimis eundem codicem 2a secutus sum neque vero reliquos neglexi, e quibus cum 1 tum 2c saepius rationem scribendi vetustam servaverunt, ita ut nomen sancti plerumque in uno libro 2c, perraro in 1. 2b, semel in 2a Bonifatius scriptum sit, cum alias littera c more magis magisque vulgato pro t legatur.

Librum eximium 1 Paulus de Winterfeld b. m. contulit, reliquos ipse aut contuli aut examinavi.

Iohannes Cochlaeus, Speculum antiquae devotionis circa missam, Moguntiae 1549, p. 234—246, partem libri prioris, scil. c. 1—20. et 42—44, absque auctoris nomine publici iuris fecit, cuius opus 'ante XXX annos ex Italia reversus Nurenbergae² ex vetusto quodam codice cuiusdam ibi monasterii' (supra 3b) exscribendum curaverat. Deinde

Laurentius Surius, De probatis sanctorum historiis III, Coloniae Agrippinae 1572, p. 467—509, adhibitis codicibus 2a² et 2a^{1**} similibus, Vitam Bonifatii edidit, nomen auctoris et ipse ignorans, sed eam voluit 'post Willibaldum primum Eistetensem episcopum copiose conscriptam idque bona fide

1) *E. gr.* accamationes (pro acclam.), actoritas (pro auctor.), batizatus (pro baptiz.), beatudo (pro beatitudo), contarius (pro contrarius), presbiteraratus, revertentissimus (pro reverent.), tradior (pro tardior), etc. 2) Ubi a. 1519. commoratus est; cf. C. Otto, Iohannes Cochlaeus, 1874, p. 106; M. Spahn, Cochlaeus, 1898, p. 45 sqq.

a quodam docto viro'. Sermonem auctoris more suo quasi simpliciozem retractavit et immutavit, exceptis epistulis, 'in quibus stylus mutari non debuit'.

Henricus Canisius l. l. tom. IV, pars secunda, p. 393—468 (ed. Basnage III, 337—368), Vitam e codice Rebdorfensi (nobis 3) edidit, e cuius praescriptione etiam nomen auctoris eruit; epistulas, quarum sermonem Surius intactum reliquerat (II, 1—9. 12—15), in altero libro omisit, lectionibus variis adnotatis. Anno insequenti

Nicolaus Serarius, Moguntiacarum rerum libri quinque, Moguntiae 1604, p. 325—434, editionem Canisii iteravit¹, praescriptionibus capitum additis suppletisque quae apud Canisium desunt epistulis. Textum earum ex epistularum codice Ingolstadiensi (hodie Monacensi Lat. n. 830) a. 1497. exarato deprompsit², eas vero quae in hoc desiderantur epistulas 88. et 89 (V. Bonifatii II, 14. 15) e Surio, atque in his solis Otlohi sermonem servavit.

In quarta editione Surii, De probatis sanctorum vitis (VI), Iunius, Coloniae Agrippinae 1618, p. 57—83, Vita e Canisio repetita est, epistulis e priore Surii textu suppletis et Serarii ratione habita.

Mabillonius l. l. III, 2, p. 28—87, Vitam ad editiones Surii et Canisii recensuit, nullo codice adhibito.

Georgius Christianus Ioannis, Volumen primum rerum Moguntiacarum, Francofurti ad Moenum 1722, p. 205—273, textum Serarii repetivit, Mabillonii quoque rationem habens.

Bouquet l. l. III, 667—669, et V, 425—426, nonnulla e Mabillonio exscripta iteravit.

Pertz l. l. p. 357—359. prologum exhibuit aliaque nonnulla ad opus Willibaldi adnotavit, nullo codice usus.

Migne l. l. LXXXIX, 633—664. textum Mabillonii admisit praeter epistulas alibi editas, quarum initis contentus erat. Denique

Jaffé l. l. p. 482—505, codice 2a adhibito, frustula edidit, epistulis aliisque pluribus omissis.

Textum Surii maxima ex parte in linguam Germanicam vertit auctor libri: 'Das Leben und Leyden des heiligen Ertzbischoffs und Martyrers Bonifazii — — Auss dess Hochwirdigen unnd Gottseligen Bischoffs zu Eychstädt S. Wilibaldi Schrifften gezogen und in zwey

1) Serarium codice Francofurtensi usum esse, A. Nürnberger temere statuit. 2) Serarius p. 562; cf. MG. Epist. III, 217.

unterschiedliche Bücher verfasset. Getruckt zu Ingolstadt durch Wolffgang Eder 1588'. Nomen Willibaldi, cuius librum auctor non viderat, in praescriptione editionis Surianae deprehenderat, atque textui Otlohi complura intulit, quae pios lectorum animos aedificarent Lutheranosque offenderent. Vitam in nostram linguam accuratius transtulit

Külb l. l. II, 337—395, praetermissis epistulis, quarum textum primigenium in priore volumine exhibuerat.

VIII.

Legenda Bonifatii Hamelensis.

Brevis 'Legenda de ordinatione sancti Bonifacii' (inc. Gloriosus et beatus Bonifacius archiepiscopus Maguntinus), quam codex saec. XIV. nunc Hannoveranus continet, ab auctore quodam Hamelensi composita est, qui in primis Willibaldum adhibens¹, complura in deterius mutavit erroresque insulsissimos addidit. Quo teste, ut cetera omittam, Bonifatius cum alias ecclesias condidit, tum Hamelensem ecclesiam in honorem beati Romani predecessoris sui, quam monasterio Fuldensi subiecit, Deo cooperante dotavit et erexit. Hunc textum Otto Meinardus, 'Hamelers Geschichtsquellen' ('Zeitschrift des historischen Vereins für Niedersachsen, Jahrgang 1882', Hannoverae 1882, p. 1—40), p. 22—29. exhibens² demonstravit, Legendam a. 1384. a Iohanne de Polde canonico († 1395) in Chronica ecclesiae Hamelensis (ib. p. 29 sqq.) exscriptam esse.

IX.

Compilatio Fuldensis.

Alterius auctoris Fuldensis compilationem servavit codex Fuldensis, nunc bibliothecae urbanae Moeno-Francofurtensis³ inter libros ecclesiae S. Bartholomaei n. 63, saec. XV. ex., formae mediae, foliorum 96, qui per Iohannem Latomum decanum S. Bartholomaei († 1598)⁴ Francofurtum pervenit, sicut ab ipso in tegumento anteriore adnotatum

1) Cf. Meinardus p. 8 sqq. 2) Cf. ea quae Meinardus ib. a. 1884. p. 264—266. de codice Hannoverano reperto addidit. 3) Ipsum breviter descripsit Batton, 'Archiv' II, 200 sq. 4) De quo cf. R. Froning, 'Archiv für Frankfurts Geschichte, Neue Folge' VIII, 1882, p. 233 sqq. Latomus l. l. (v. p. LX, 33) col. 437 sq. 441—454. 478. praeter Otlohum, quem nomine 'Willibaldi Eystetensis' citavit, etiam Compilationem Fuldensem ab ipso acquisita usus est, cuius auctorem 'abbreviatorem Willibaldi sub Willigiso' vocavit.

est: Emptus anno 1550. per me Ioannem Latomum.
Insunt autem

fol. 1—28. Compilatio de qua agitur et

*fol. 28—89. opus Otlohi (nobis 2e)¹, ab eodem librario
 exaratum. Deinde fol. 89. manu altera additum est: Anno
 Domini MCCCC⁰LXXXIIII⁰² conscriptus est iste libellus
 sub magistro fabrice dicto Iohanne Niffe, ut vita et
 actus sancti Bonifacii patefiant advenis et peregrinis,
 eademque manus, quae haec scripserat, fol. 89'—93. indicem
 reliquiarum et indulgentiarum Fuldensium addidit³, e quo
 librum Fuldae exaratum esse certo certius intellegitur.*

*Compilatio (fol. 1—28) a prologo Willibaldi (fol. 1
 —1') incipit, cui haec praescripta sunt: Incipit prologus
 sancti Willibaldi episcopi in vitam et passionem sancti
 Bonifacii et sociorum eius, atque clausula vitae adiuncta
 (fol. 28) ad eundem auctorem spectat: Explicit vita et
 passio sancti Bonifacii archiepiscopi sociorumque eius,
 quam beatus Willibaldus episcopus veridica relazione
 (re | cione cod.) digessit. Neque vero opus Willibaldi
 genuinum inest⁴, sed compilatio quaedam ex ipso et auctore
 Moguntino (Vita IV. Bonifatii) compacta, paucis locis ex
 Otloho insertis. Ea (fol. 3—28) in triginta capita divisa
 est, quorum index⁵ (fol. 1'—3) prologum subsequitur. Quales
 fontes in singulis capitibus praesto fuerint, ex hac tabula
 intellegi licet:*

<i>Compilationis caput:</i>	<i>Auctores adhibiti:</i>
1—4	Willibaldus c. 1—4 (p. 4, 14—13, 10; 13, 20 —18, 1).
5	Ib. c. 5 (p. 18, 8—21, 24).
6	Ib. c. 5 (p. 21, 25—26, 9).

1) Cf. supra p. LXXIII. 2) Non a. 1434, sicut 'Archiv' l. l. legitur.

3) De reliquiis (inc. Nota, hee reliquie monstrantur in die sancti Bonifacii) fol. 89'—91', de indulgentiis (inc. Nota, hee sunt indulgentie maioris ecclesie Fuldensis) fol. 92—93. agitur. Idem index codici Fuldensi bibliothecae provincialis Histor. n. 13 inesse videtur; cf. A. Nürnberger, 'Aus der litterar. Hinterlassenschaft des hl. Bonifatius', 1888, p. 25. 4) Id quod post Battonem omnes crediderunt, qui de his rebus disseruerunt, existimantes, Serarium hoc codice usum esse, qui re vera codicem nostrum 3* adhibuit (v. supra p. XLIV). 5) Numero 25.

omisso, tituli c. 26—30. errore n. 25—29. signati sunt. Ad eos componendos uterque auctor et Willibaldus et Moguntinus adhibiti sunt; textus praescriptionibus et numero 30. caret.

<i>Compilationis caput:</i>	<i>Auctores adhibiti:</i>
7	<i>Willibaldus c. 6 (p. 26, 10 — 27, 25).</i>
8	<i>Ib. c. 6 (p. 27, 26 — 31, 3).</i>
9	<i>Auctor Moguntinus c. 2 (p. 93, 22 — 95, 6).</i>
10	<i>Ib. c. 1 (p. 90, 11 — 93, 6).</i>
11	<i>Otloh I, 42 (p. 156, 21 — 157, 2).</i>
12	<i>Moguntinus c. 1 (p. 93, 15 — 20) et c. 3 (p. 95, 9 — 24).</i>
13	<i>Moguntinus c. 4 (p. 96, 2 — 10); Willib. c. 7 (p. 38, 9 — 14); Otloh I, 43 (p. 157, 12.13); Moguntinus c. 4 (p. 96, 10 — 15); Otloh I, 44 (p. 157, 15 — 17).</i>
14	<i>Moguntinus c. 5 (p. 96, 18 — 97, 8).</i>
15	<i>Willibaldus c. 6 (p. 30, 17 — 32, 2).</i>
16	<i>Ib. c. 6 (p. 32, 3 — 34, 17).</i>
17	<i>Ib. c. 6 (p. 34, 17 — 36, 7).</i>
18	<i>Ib. c. 7 (p. 36, 10 — 38, 7; 38, 14 — 40, 14).</i>
19	<i>Ib. c. 8 (p. 41, 6 — 43, 27).</i>
20	<i>Moguntinus c. 6 (p. 97, 11 — 98, 10).</i>
21	<i>Ib. c. 8 (p. 99, 3 — 100, 15).</i>
22	<i>Willibaldus c. 8 (p. 45, 6 — 16) et Moguntinus c. 7 (p. 98, 19 — 31).</i>
23	<i>Willibaldus c. 8 (p. 45, 17 — 48, 11).</i>
24	<i>Ib. c. 8 (p. 48, 12 — 52, 24).</i>
25	<i>Ib. c. 8 (p. 52, 25 — 54, 17).</i>
26	<i>Moguntinus c. 10 (p. 101, 22 — 102, 21).</i>
27	<i>Ib. c. 11 (p. 102, 24 — 103, 24) et Willibaldus c. 8 (p. 54, 20 — 55, 5).</i>
28	<i>Moguntinus c. 12 (p. 104, 2 — 23).</i>
29	<i>Ib. c. 13 (p. 104, 24 — 106, 3).</i>
30	<i>Willibaldus c. 9 (p. 56, 6 — 57, 26).</i>

Codice Willibaldi compiler (F) usus est nostro 2c simili¹, cui sine dubio etiam Vita Moguntina inerat; textum passim

1) Cf. e. gr. Willib. c. 1 (p. 6, 22): mentis pertinacia] p. m. *F cum* 2a. b. c. c*. e^{1. 3. 4}; c. 6 (p. 33, 23): multiformiter emanavit] uniformiter em. *F cum* 2c. c*; c. 8 (p. 50, 25): magnam se ibi tam auri quam argenti copiam credens habere *F cum* 2c. c*. Neque vero compiler ipsum librum 2c exscripsit, quamvis simillimum; cf. e. gr. c. 2 (p. 8, 15): protexere] *F cum* plerisque, obtexere 2c. c*; c. 6 (p. 29, 3): alternatim ducerent] *F cum* rel., alt. om. 2c. c*; ib. (p. 34, 11): alii quidem in provincia Hessorum] haec habet *F cum* rel., om. 2c. c*.

expolivit et interpolavit, verbis nonnullis omissis additisve. Non solum Willibaldi prologum in fronte collocavit, sed etiam fraude impudenti ea, quae auctor Moguntinus (c. 13) de illo enarraverat, prima persona usus reddidit, quasi a
 5 Willibaldo ipso conscripta essent, ita ut c. 29. incipiat:

Post hec ego Willibaldus episcopus vitam conversationemque beati martiris Bonifacii necnon et passionem eius, quia adhuc multi supererant, qui eidem passioni interfuerunt, conscripsi in loco, cet.

10 *Compilationem quae edatur indignam esse ratus, satis habui lectiones varias alicuius momenti ad Vitam Moguntinam adnotare, signo F addito, plenasque speciminis causa c. 12. 13 (p. 104, 2—106, 3) adiunxi.*

Georgius Vicelius, *Hagiologium seu de sanctis*
 15 *ecclesiae, Moguntiae 1541, fol. CLV—CLVI, epitomen huius compilationis publici iuris fecit¹ eique pauca ex Otloho addidit, cuius opus in codice subsequitur²; denique haec verba subscripsit, textu compilatoris (c. 29) neglegenter usus:*

Ego Willibaldus episcop. etc. vitam et passionem Boni-
 20 *facii conscripsi primum in cęratis tabulis ad probationem Lulli et Megengaudi. Post eorum examen in pergamenis rescripsi. Atque hoc in loco, qui dicitur sancti Victoris extra muros Moguntiae, ubi Lullus et Rabanus vacabant orationibus, etc.*

25 *Canisius, Serarius, Mabillonius Wicelium secuti ea operi Willibaldi subiecerunt; sed potius e Vita Moguntina ipsa pendere iam Henschenius perspexerat³, atque codice Fuldensi reperto et examinato de origine dubitari nequit.*

1) Narrationem Wicelii e tribus auctoribus (Willibaldo, Moguntino, Otloho) pendere, recte exposuit A. Nürnberger, *Commentatio* p. 22 sq., codicis Francofurtensis intercedentis nescius. — Wicelius inde ab a. 1540. Fuldae degens prologum Hagiologii 'ex sylva Fagea' (i. e. Buchonia) emisit atque mox inter monumenta adhibita 'bibliothecam Fuldensem' enumeravit, cuius codicibus etiam alias usus est; cf. Fr. Falk, 35 'Beiträge zur Rekonstruktion der alten Bibliotheca Fuldensis' ('Beihefte zum Centralblatt für Bibliothekswesen' XXVI), 1902, p. 9 sqq. Tres codices qui dicuntur Bonifatianos (cf. infra p. 51, n. 1) Fuldae inspexit; cf. fol. CLVI. 2) Ad ipsum ea redeunt, quae fol. CLVI, in margine adnotavit: Alia historia de S. Bonifa. quae eum vocat
 40 Apostolum Germaniae, nam Bonifatius re vera in codice Francofurtensi (2e) interpolato ita audit; cf. Otloh II, 31 (infra p. 215, 33). — Quae postea Georgius Wicelius, Chorus sanctorum omnium, 'Zwelff Bücher Historien Aller Heiligen Gottes', Coloniae 1563, p. 294—305, de Bonifatio 'ex libro S. Willibaldi' lingua vernacula attulit, ea maxima
 45 ex parte ex Otloho pendent, pauciora e compilatione; de tribus libris Bonifatianis cf. p. 303. 3) L. l. p. 453.

X.

Legenda Thuringica.

Ultimo denique loco 'Legenda patroni Germaniae sancti Bonifacii' Thuringica (inc. Temporibus Leonis IV. imperatoris) afferenda est, quae, saeculo XVI. ineunte 5 composita¹, duobus libris constat. Prior et caput ultimum posterioris (II, 14) ad verbum fere ex Otloho² deprompta sunt, pluribus omissis coartatisque, atque notas temporum haud ita multas auctor e Chronica Sigeberti addidit. Maior posterioris libri pars (II, 1—13) ad res Thuringicas spectans 10 fabulas auditu acceptas continet, quibus origines consuetudinum et iurum explicantur; eadem lingua vernacula iam saeculo XV. conscriptae erant³. Thuringi ad fidem christianam conversi esse dicuntur, postquam Bonifatio duce Ungaros ad Unstrut fluvium devicissent; deinde plura de 15 primordiis lantgraviorum ad Karolum Magnum relatis, de iuribus, privilegiis, terminis⁴, iudiciis provincialibus⁵ Thuringiae enarrata sunt, quae, ut ad res Thuringicas posteriores cognoscendas aliquid faciunt, ita ad historiam Bonifatii minime attinent. 20

Partem libri alterius memorabiliorem (II, 8—13) publici iuris fecit⁶ W. E. Tenzelius, Supplementum historiae Gothanae secundum, Ienae 1702, p. 344—374;

1) Aetas auctoris e verbis (Mencken col. 846): Nostris temporibus 1513, cet. intellegitur. Cum vero haec in versionibus Germanicis desiderantur, 25 fortasse ad librarium quendam referenda sunt neque ad auctorem ipsum.
2) Codex ad classem 2 pertinebat. 3) Versiones Germanicas ediderunt Menckenius (v. infra) col. 851—864 (locis posterioribus insertis); B. G. Struve, 'Historisch und Politisches Archiv' II, Ienae 1719, p. 252—272; H. E. v. d. Gabelentz, 'Zeitschrift des Vereins für 30 thüringische Geschichte' VI, Ienae 1865, p. 235—248. 4) Cf. O. Dobenecker, Regesta Thuringiae I, p. II sqq. 5) Cf. W. Franck, 'Die Landgrafschaften des heil. römischen Reichs', 1873, p. 164 sqq.; Schenk zu Schweinsberg, 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' XVI, 538; Dobenecker, 'Ueber Ursprung und Bedeutung der thüringischen Landgrafschaft' ('Zeitschrift des Vereins für thüringische Ge- 35 schichte' XV, 1891), p. 326 sqq. 6) Legendae iam meminit Caspar Sagittarius, Epistola de antiquo statu Thuringiae, Ienae 1675, p. 60; Antiquitates gentilismi et christianismi Thuringici, ib. 1685, p. 349 sq. — De codicibus Ienensi et Weimariano saec. XVI. exaratis cf. 40 'Archiv' VIII, 700. XI, 406; quibus accedit codex Hannoveranus n. 187, saec. XVIII, qui 'Excerpta ex Legenda patroni Germaniae sanctissimi Bonifacii' continet (cf. E. Bodemann, 'Die Hss. der kgl. öffentl. Bibliothek zu Hannover', 1867, p. 28), scil. Legendam Thuringicam II, 8—13, e Tentzelio ut videtur depromptam. 45

*totam Legendam edidit Joh. Burch. Menckenius, Scriptores rerum Germanicarum I, Lipsiae 1728, col. 833—851*¹.

Denique opere absoluto viris doctissimis de hac editione optime meritis W. J. Edmonds, R. Ehwald, Aem. Göller, Th. Ilgen, H. Lebègue, G. Meier, G. Milchsack, O. Schiff, E. Schröder, J. Schwalm gratias iterum referre iuvat, quas suo cuique loco supra rettuleram; quibus accedunt bibliothecarum praefecti permulti, qui codices sibi commissos sive in ipsorum armariis sive Vratislaviae atque Bonnae excutiendos mihi concesserunt. Praeter ceteros autem B. Krusch v. c. reminisci decet, qui ut Scriptoribus rerum Merovingicarum edendis strenue praesidet, ita in hanc editionem ipsius auspiciis parandam et antequam prelo subiciebatur et in plagulis corrigendis studium indefessum impendere numquam destitit, nusquam consilio et opera mihi defuit, ita ut gratias me quam maximas ei debere hoc quoque loco memori animo mihi profitendum sit.

Bonnae, mense Martio a. 1905.

WILHELMUS LEVISON.

1) Vitae passionessve nostri Bonifatii ab aliis eiusdem nominis in catalogis codicum saepe distinctae non sunt (cf. e. gr. A. Nürnberger, Commentatio p. 11, n. 2; p. 15, n. 1), atque codicibus Parisiensi n. 17634 (Caelestin. 1), saec. XVI. in., fol. 80', et Vindobonensi n. 377 (Hist. eccl. 15), saec. XI, fol. 233', qui adhuc accuratius descripti non sunt, martyris Tarsensis Passionem (Bibl. hag. Lat. I, n. 1413) inesse, H. Lebègue et F. Menčík vv. cc. certiore me fecerunt.

ADDENDA.

- p. 9, 37. *De Wynberchto chartarum scriptore* cf. J. Aronius, 'Diplomatische Studien über die älteren angelsächsischen Urkunden', 1883, p. 13 sqq.
- p. 22, 17. *De comparationibus apium a scriptoribus Britannicis frequentatis et fortasse ad exemplum Aldhelmi (De laude virginitatis c. 4, ed. Giles p. 3) referendis* cf. W. H. Stevenson, 'Asser's Life of King Alfred', 1904, p. 302 sq.
- p. 39, 31—33. *Verba 'Eadem verba — legisse videtur' delenda sunt. Neque enim ipsi Wolfherio textus Willibaldi interpolatus praesto fuisse videtur, sed auctori annalium Altahensium antiquissimorum deperditorum, e quibus et locus ille Vitae Godehardi et annales Altahenses a. 750 (ed. Giesebrecht et ab Oefele², 1891, p. 2; cf. p. VIII) pendent, etsi his ut verba sequentia, ita nomina Zachariae et Vivili nisi fallor ab Aventino ex Otlohi V. Bonifatii (I, 33. II, 3) illata sunt. Cf. E. Ehrenfeuchter, 'Die Annalen von Niederaltaich', 1870, p. 26. 32 (n. 1); H. Lorenz, 'Die Annalen von Hersfeld', 1885, p. 50.*
- p. 74, 12. *Auctor imitatus est verba Boethii, Consolatio philosophiae I, 1 (ed. Peiper p. 4): Haec dum mecum tacitus ipse reputarem querimoniamque lacrimabilem stili officio signarem, adstitisse mihi supra verticem visa est mulier, et q. s.*
-

I.

VITA BONIFATII AUCTORE WILLIBALDO.

DOMINIS^{a. 1} SANCTIS ET VERE IN CHRISTO
CARISSIMIS^b LULLO² ET MEGINGOZO³ COEPI-
SCOPI⁴ WILLIBALDUS^c, LICET INDIGNUS, IN^d
DOMINO PRESBITER.

Praecepto piae paternitatis vestrae effectus^e pa-
riter et voto — non propriae^f ludis^g litterari^{h. 5}
scientia confidens, sed debitum oboedientiaeⁱ obse-
quium vestrae inpendens sanctitate^k — libenter
parui arduumque quod^l suggessistis exiguis^m viri-
bus opus inchoavi, ad perfectionis terminum fine

I. *Prolog.* 1. 2a, b, c. 3. 4.

a) *praescript.* (In Christi nomine *add.* 2a, b) incipit praefatio (epistola 4. 4a) sancti (*om.* 4)
Willibaldi episcopi de vita (actibusque *add.* 2a, b) sancti Bonifatii (Bonifacii 4a)
archiepiscopi (episcopi et martyris 4. 4a; ad Lul et Megingozum episcopos *add.* 2a, b)
2a, b. 4. 4a; Incipit vita vel passio beatissimi Christi martyris et archiepiscopi Boni-
fatii 3; Item incipit vita et passio eiusdem archiepiscopi prolixioris editionis (*sic*)
2c, ubi *Vita Moguntina praecedat; praescript. om.* 1. b) : kariss., *ras.* c 2a. c) Willi-
bald 3. d) in Domino *circiter* 5 *litteris* *erasis om.* 2a; *desunt* 3. e) *corr.* affectu 2a, et
ita 2c. f) *ita* 1. 2c. 3; *propria rell.* g) *ita* 1. 3 (*pr. m.*); laudis 2a, b, c et *m. al.* 3;
ludi 4. h) *ita* 1; *litterali* 2a, b, c. 3; *litteralis* 4. i) *obodientiae* 1. k) *ita* 1;
sanctitati rell. l) *q* (*ita infra pro quod*) *corr.* q 4; *quam* 4a. m) *exiguus* 2a,
corr.; opus exiguis vir. 3; *exig.* verbis (*corr.* veribus) opus 2c.

1) Willibaldus, ut monuit B. Krusch v. c. ('N. Arch.' IV, 171), epistulam
Victorii ad Hilarum Cursui paschali praefixam (ed. Mommsen, *Auct.*
ant. IX, 677) adhibuit: Domino vere sancto et in Christo
venerabili fratri Hilario archidiacono Victorius. Utinam praeceptis
tuis — — tam effectu valeam parere quam voto. Est enim et
opus hoc arduum et meae intelligentiae facultas exigua. Ego
tamen — — satis habeo iussioni tuae possibilitatem meam, non
oboedientiam defuisse, quae, tametsi ministerium minime expleret
iniunctum, certe debitum persolveret obsequium, teque deprecor,
ut, si quippiam secus ac voluisti provenerit, inbecillita-
tem meam atque onus inpositum aequo iure perpendens in-
perfecti laborem negotii officio malis aestimare quam merito.
Maximum enim indicium erga te meae reverentiae est im-
periiis tuis amplius me inpendere voluisse quam possim. Quod si
dignum aliquid tua lectione confecero, id erit profecto cum
divini muneris tum etiam benivolentiae tuae, cuius favor oblectans
inertes quoque excitat ad profectum. 2) *Episcopo Moguntino* (754—
785). 3) *Episcopo Wirziburgensi, cui inter a. 763. et 769. Berowelpus*
successit. 4) *I. e. sociis dignitatis episcopalis. Jaffé.* 5) *Cf. supra p. XIV.*

tenus deducens. Sed obsecro, ut, si quippiam aliter quam vestra expetierit voluntas provenierit, infirmitatis meae inbecillitatem operisque inpositi sublimitatem aequo animo sustenetis^a, quoniam maximum mecum^b reverentiae est indicium, cum vestrae sublimitatis imperio^c oboedientiae operam^d non denego: quia si dignum aliquid et nostris^e temporibus profuturum conficerim^f, divino utique^g munere^h ac praecepti vestri desiderio conferendum est, quoniam pia quandoque desiderantis voluntas et manum imitatur emunctoris et inpressionisⁱ suae violentia vel minimam quadam^k desideratae scientiae dulcedinem parat familiarumque inpertiendo reficit^l. Decrevit enim sanctitas vestra insipientem sapientibus et minus idoneum prudentibus coaequare ac praeferre, et quod — sine vestro^m videlicet conatu — prudenti sermone revelare potuistis, hoc mihi velut ignaro inponere. Sed deprecor, ut, quem praecepti vestri torcular deprimit, precatus adsiduae orationis infundetⁿ, et mentem ignaviae caligine obtunsam^o voluntas spontaneae dilectionis vestrae vel e somno resuscitet, ut ad ea^p quae cogentibus vobis invitata est tenacior^q vivaci sermonum narratione reddatur.

Conpulistis enim me, ut ad normam eorum, quorum aut vitae castimoniam aut^r morum sanctimoniam sancti procul dubio patres eleganter^s verborum ambage cartis inserendo tradiderunt, — petentibus relegiosis^t ac catholicis viris, quibus vel in Tusciae partibus^u vel in Galliae terminis vel in Germaniae^v aditibus aut etiam in Brittaniae^w limitibus¹ sancti Bonifatii^x martyris^y fama miraculorumque choruscatio perstrepuerit, — sicut discipulis eius secum diu commorantibus vel vobis ipsis

I. Prol. 1. 2a. b. c. 3. 4.

- a) ita 1; sustinetis 2c; sustentetis (m. al. corr. sustineatis 2a) 2a. b; sustineatis 3. 4.
 b) meae Victorius; mee tum coniecit Krusch, 'N. Arch.' IV, 171. c) sequuntur 2
 litterae erasae 1. d) operum 2b. e) fortasse corr. e uris 1. f) ita 1 et pr. m. 3
 2a. 5c¹; confecerim 2b. c. 5c²; confecerimus 3; confecero (corr. e confere 5a) 4. 4a.
 5a cum Victorio. g) itaque 2b. h) muneri 3 et m. al. 2a. i) inpressionis 2a.
 k) ita 1. 2a (pr. m.). b; quandam rell. l) corr. e refecit 4. 4a. m) corr. nostro
 1 (m. al.). 2a. n) infundat 2c. 3. o) obt(unsu in ras.)m 3; obtusam 4. p) eras.
 2b. q) sensus add. 4a, m. al. in marg. add. 4. r) at 1. s) ita 1; eleganti rell. 4
 t) ita 1. 2a (pr. m.). u) patribus 1, corr. v) Germ: nae pr. m. 1. w) Britaniae
 3; Bryttanie 2c. x) Bonifacii 2b. y) martyri 1.

1) *Milretus episcopus Wigorniensis, de martyrio Bonifatii certior factus, Lullo scripsit (Bonifatii epist. 112, p. 401): cuius venerabilem vitam et gloriosam finem ut mihi in notitiam venire facias, totis viribus exopto.*

referentibus conperirem^a, prochemium^b mediumque aut^c finem vitae eius, quanta valeam indagatione, litteris inseram. Et quemadmodum, primae praevericationis resolutum cyrografo et verae lucis radio inluciscente^d, Egesippus^{e.1}, qui sub Anacleto^f Romam venisse fertur, quinque ecclesiasticorum actuum libros ob utilitate^g legentium edidisse perhibetur, Eusebiusque Cesariensis^{h.2}, nominatissimus historiographorumⁱ scriptor, cum Pamphilo^k martyre et adiutore suo suorum sibique antecedentium temporum historias mira eloquii dissertitudine^{l.3} texentes, infinita scriptis volumina ediderunt, necnon et Gregorius, qui erat vir^m beatæ memoriae litterarum studiis eruditissimus, glorioso apostolicæ sedis culmine praesidens, beatorum scribens confessorum vitam, dialecticum miro ostendens moderamine moremⁿ, — quattuorque logica expressit ratiocinatione^o libros⁴, qui hucusque, ecclesiarum inserta^p bibliothicis^q, elugubratam^r posteris scientiæ adferunt dignitatem, — ita beati viri vitam⁵ praecelesasque eius virtutes et cultum pietatis^s atque abstinentiæ^t robor^u praesentibus ac post secuturis saeculis iubetis demonstrare. Sed quamvis ad demonstrandam^v tan-

I. Prol. 1. 2a. b. c. 3. 4.

a) co: perirem corr. cōperirem 1. b) Pchemium m. saec. XVI. corr. prohemium 1, et ita 2a. 3. 4; proemium 2c; premium 2b. c) at 3, corr. d) ita 1. 2a (pr. m.); illucisc. 4. e) ita 1; Aeges. 3. 4; Eges. 2a. b. c. f) Anacleto 2b; Aniceto Hieronymus. g) ita 1; utilitatem vell. h) Cesar. 2a. b. 3. i) apho in ras. 1; hystoriographarum 2c; historiophorum 4, corr. k) Pamphylo 2c. l) disert. 3. 4. m) & add. (sed eras. 2a) 2a. b. c. n) morum 2b. o) ratiotinatione 2a; libros ratione pr. m. corr. ratione libros 3. p) ita vell.; inserti 3. q) ita 1; bibliothecis 2c. r) elucubr. 2a. b. c. 3. 4 (pr. m.). s) pietati 1. t) (abstine m. al. in ras.)ntiæ 1. u) ita 1. 2a (pr. m.). b; robur vell. v) demonstrandum 2b, corr.

1) *Hieronymus, De viris illustribus c. 22*: Hegesippus, — — omnes a passione Domini usque ad suam aetatem ecclesiasticorum actuum texens historias multaque ad utilitatem legentium pertinentia hinc inde congregans, quinque libros composuit. — — Adserit se venisse sub Aniceto Romam. 2) *Ib. c. 81*: Eusebius Caesareae Palaestinae episcopus, in scripturis divinis studiosissimus et bibliothecae divinae cum Pamphilo martyre diligentissimus pervestigator, edidit infinita volumina. 3) *Cf. Aldhelm., De laude virginitatis c. 27 (Giles p. 32)*: mira eloquentiae disertitudine fretus. 4) *Dialogorum libros*. 5) *Rufinus, Historia monachorum, prol. (Migne XXI, 387)*: Quamvis ad tantarum rerum narrationem minus idonei simus nec dignum videatur, ingentium rerum exiguos ac parvos fieri auctores, — — tamen quoniam fratrum caritas — — hoc a nobis frequenter exposcit, ut Aegyptiorum monachorum vitam virtutesque animi et cultum pietatis atque abstinentiæ robur — — explicemus, precibus ipsorum qui hoc imperant iuvandum me credens, aggrediar, non tam ex stilo laudem requirens, quam ex narratione rerum aedificationem futuram legentibus sperans, dum gestorum unusquisque inflammatus exemplis — — ad pietatis exercitia invitatur.

tarum rerum rationem exiguum me parvumque fieri^a auctorem cognoscam^b, tamen, exigente benivolentiae vestrae voluntate, hoc quod demandastis, vobis iubantibus^c, non propriae praesumptionis insolentia^d fretus, sed adsertione catholicorum confisus, adgrediar opus, neque ex parvitas^e meae stilo propriae ludis^f praeconium requirens, sed ex tantae^g rei relatione profuturum legentibus praebens exemplum, dum hiis^h quisque instruitur formulis etⁱ ad meliora profectus sui perfectione^k perducitur^l.

ORDITUR LIBER SANCTI BONIFATII^m.

(1).ⁿ Qualiter in infantia^o Dei^p servitium inchoavit^q.

Inlustrem igitur ac vere beatam sancti Bonifatii^r summi pontificis vitam moresque eius, sanctorum magnopere imitatione sacratos, licet opacitate praepediti scientiae, exili tamen opusculi huius stamine¹ innectere ac simplici historiae tegmine^s, — quemadmodum relegiosis^t viris referentibus conperimus^u, qui cottidiano^v eius colloquio et relegionis^w conversatione sedulo praesentati, ea quae audierunt vel viderunt in exemplum posteris tradiderunt, — congregata verborum raritate, texendo nitimur enodare et ab exordio usque ad finem, quanta possumus indagazione, divinae contemplationis eius sanctioniam revelare.

Cum enim primaevo puerilis^x aetatis decore^y multa ut solet maternae sollicitudinis cura ablactatus atque enutritus esset, magna nimirum dilectatione^z, ceterorum postposita^a amore filiorum, adfectatus est a patre. Sed quia iam labentia cuncta animo subiecerat et aeterna magis quam praesentia cogitare disposuerat, cum esset

I. Prol. Cap. 1. 1. 2a. b. c. 3. 4.

a) ita 1; fieri *rell.* b) agnoscam 3; cognosco 2c. c) ita 1; invantibus 2a. b. c. 3; iubentibus 4. 4a. d) insolentia 1. e) ita *pr. m.* 1; parvitas *rell.* f) ita 1; laudis *rell.*; *cf. supra p.* 1, 8. g) tanta rei relatio 1; narratione *Rufinus.* h) ita 1; his *rell.* i) *om.* 4. 4a. k) perfectione 2a. l) Explicit prologus *in marg.* add. 1; Explicit *pr(a)efatio add.* 2a. b. m) archiepiscopi *add.* 2a. b. 4. 4a; *praescr. om.* 2c. n) *numeri desunt codd.*; *praescriptiones capitum desunt* 2c¹. 3. 4. 5c¹. 3. o) ita 1; sua *add. rell.* p) *om.* et Domini *superscr.* 3. q) ita 1; subiit *rell.* r) Bonifacii 2a (*corr.*) b. s) + *atramento pallidior et in textu et in margine add.* 1. t) ita 1. 2a. u) *corr.* comperi 4. v) cottidiana *pr. m.* 1. w) ita 1. x) puerolis 2a, *corr.* y) decora 1, *corr.* z) *corr.* delect, 1, et ita *rell.* a) ita 2a. b; postposito *rell.*

1) *Ex stamine et subtegmine textitur tela.*

annorum circiter quattuor seu quinque, Dei se^a servitio subiugare studivit^b multoque mentis conamine de monasteriali iugiter vita insudare et ad eam mentis cottidie nisibus anhelare. Cum vero aliqui, sicut illis regionibus moris est¹, presbiteri sive^c clerici populares vel laicos^d praedicandi causa adissent et ad villam² domumque praefati patrisfamilias venissent^e, mox, quantum possibilitatis eius pusillanimitas in infantia sua praevaluit, coeperat cum eis de caelestibus loquendo tractare et, quid sibi suaeque infirmitate^f in futurum proficeret, interrogare. Cumque ita diu de caelestibus diuturna mentis meditatione cogitaret ac totum^g se in futurum extenderet et ad superna eregeret^h, patri etiam demum haec quae animo gerebat revelavit et, utⁱ suae consuleret voluntati, rogavit. Quo conperto, obstupefactus pater magna eum increpationis instantia partim minis^k, ne se^l desereret, prohibuit, partim etiam blandimentis ad saecularis negotii curam instigabat, ut temporaneo eum transitoriae hereditatis subiungeret lucro et, sese quandoque defuncto, suae terrenae facultatis custodem, immo etiam heredem relinqueret. Verbis quidem quam plurimis, fraudulenta humanae calliditatis usus versutia,

I. Cap. 1. 1. 2a, b, c. 3. 4.

a) servitio se 2a, c. 3 cum V. Wynnebaldi c. 2 (p. 108, 12); se pr. m. om., m. al. post subiugare suppl. 2b; cf. p. 13, 6. b) ita 1. 2a cum V. Wynneb.; studuit rell. c) vel 2a, b, c. d) laici 4. e) venisset 3, corr. f) ita pr. m. 1 et fortasse 4a (non 4); infirmitati rell. g) tutum 3, corr. h) corr. erigeret 1, et ita rell. i) pater add. 2a, b, c. k) minimis(?) pr. m. 1. l) des. se 2a, b; discederet se 2c.

1) Cf. V. Cudbercti auct. Beda c. 9 (Stevenson, Bedae Opera historica minora p. 67): Crebro ipse de monasterio egressus, aliquoties equo sedens, sed saepius pedibus incedens, circumpositas veniebat ad villas et viam veritatis praedicabat errantibus. — — Erat quippe moris eo tempore populis Anglorum, ut, veniente in villam clerico vel presbytero, cuncti ad eius imperium verbum audituri confluerent, libenter ea quae dicerentur audirent libentiusque quae audire et intellegere poterant operando sequerentur (= Hist. eccl. IV, 25 [27]); cf. Hist. eccl. III, 26; epist. Bedae ad Ecgbertum c. 4 (Plummer, Baedae Opera historica I, 408). 2) Patriam Bonifatii accuratius circumscribi non licet, nisi quod ob Ad-Escancastre monasterium infra commemoratum de regione Exoniensi cogitandum videtur esse. Cridiodunum in Devoniam situm (hodie Crediton ad Creedy fl.), quod vulgo pro patria sancti habetur, saeculo demum XIV. ad eundem relatum est; nam primus, quantum scio, Ioannes Grandisonus episcopus Iscanus (i. e. Exoniensis, a. 1327—69; cf. supra p. XXIX) in libro de Vitis Sanctorum adfirmat eum Cridioduni fuisse natum, teste Iohanne Lelando antiquario († 1552), Commentarii de scriptoribus Britannicis c. 92 (ed. Ant. Hall I, Oxonii 1709, p. 126), quo ex opere eo tempore nondum typis mandato pendent Balaeus, Scriptorum illustrium Maioris Brytanniae catalogus I, 1557, p. 103, et Camden, Britannia, 1607, p. 147, apud quem locus corrupte Kirton audit, aliis deinceps auctoribus subsequentibus. Cf. supra p. XXIX.

tenerum a^a cepti perfectione^b propositi^c animum declinare temptavit magisque hanc suae tolerabiliorem esse infantiae activam quamque^d vitam monasterialis militiae contemplativam^e multiplici sermonum adolatione^f promittit, ut vel sic a propositi huius conamine eum cohiberet et ad mundane^g luxu mollitiem incitaret. Sed vir iam Deo in pueritia plenus quanto est a patre plus prohibitus, tanto, mentis arrepta fortitudine, caeleste^h adquirereⁱ sibi thesaurum et sacris se coniungere litterarum studiis anxius^k anhelabat. Fitque mirum in modum, sicuti semper divina agere solet misericordia, ut suo inbecilliores^l aetatis militoni Deus et coeptae rei solacium et anxiae voluntatis augmentum obsistentisque repentinam patris motationem^m mentis providens condonavitⁿ, ita ut uno eodemque temporis^o successu et festina patrem egritudo, subitaneo iam imminente mortis articulo, subrepsit^p et pia quantotius pueri magno temporis intervallo praepedita voluntas succrevit^q, dominoque^r Deo adiuvante, succrescendo impleta est^s ac perfecta.

Postquam enim miro dispensationis Dei iudicio carnalem ingens^t sancti viri patrem arripuerat languor, deposita mox pristina mentis^u pertinacia, puerum, propinquorum^v facta conventionem, ad monasterium, quod priscorum nuncupatur vocabulo Ad-Escancastre^{*.w.1}, spontaneus, a Domino quidem correptus^x, direxit et fideli viro Vulfhardo^y, qui et abbas^z illius extitit monasterii,

*) Exhamchester quod modo Exonia dicitur *Iohannes de Grandisson*.

I. Cap. 1. 1. 2a. b. c. 3. 4.

- a) ita 3; accepti 1 (pr. m.). 2a (pr. m.). b. c; a concepti (ortum ex aconcepti) 4.
 b) perfecti 1, corr. c) proposito pr. m. 2a. b; propositum 2c. d) que eras. 4, om. 2c.
 e) contemplavam 1. f) ita 1. 2a. 4. g) ita pr., mundanae al. m. 1; mundani rell.
 h) ita 2c. 4 et pr. m. 1. 2b; caelestem 2a. 3. i) ita 1; sibi adq. rell. k) c pr. m. superscr. 1. l) ita 1; inbecillioris rell. m) ita 1. 4; motionem 2b; m: tionem pr. m. 2a; mutationem 2c. 3 et m. al. 2a. n) condonaret 2c. 3. o) tempore(?) 3, corr.
 p) ita (aut surrepsit) 2b. 4 et fortasse pr. m. 2a; subrepsit 1. 3; subriperet 2c.
 q) ita 1. 4; succrescit 2b; succreverit (verit m. al. in ras. 2a) 2a. 3; succresceret 2c.
 r) ita 2a. b. c; Deo pr. m. superscr. 1; domino Deoque 3. 4. s) sit 3 et m. al. in ras. 2a; esset 2c. t) egritudo m. al. superscr., cum vocabulum languor primo deesset, versu proximo (Deposita — pertinacia) exeunte pr. m. suppletum 1. u) pertinacia mentis 2a. b. c. v) propinquarum 3, corr. w) Adescancastre 2a. b; Adescancastre 2c; Adarconcastre 5a; Adexancastre 5c³; Adexancastre 5c¹⁻²; Exancastre *Iohannes de Tynemuthe*. x) corruptus 2a, corr. y) ita 3. 5a. cl. 2. 3; Vulfharto (corr. Wolfh. 2a) 2a. b; Vulfhardo 1. 2c. 4. z) abb: pr. m. corr. abb: 1.

1) *Exoniam* (Saxonice postea 'æt Exanceastre', hodie *Exeter*), insignem *Devoniae* civitatem, post *Iohannem de Grandisson* recte interpretati sunt et alii et *Edwardus Maihew*, *Congregationis Anglicanae ordinis sanctissimi patriarchae Benedicti trophaea I*, *Remis* 1625, p. 740 sqq., etsi de rebus *Exoniensibus* illius saeculi alibi nihil traditum est. Cf. *Edward A. Freeman*, 'Exeter' (*Freeman et Hunt*, 'Historic Towns'), *Londinii* 1890, p. 16 sqq.; *A. S. Napier et W. H. Stevenson*, 'The

per fideles suae legationis nuntios redditum^a commen-
davit. Quem, puerilibus adhuc in annis constitutus^b,
sapienter, suis secum^c adstantibus amicis, adlocutus est,
et quod multo videlicet tempore monasteriali se regula^d
subiecere^e desiderasset, rationabile^f prolata petitione,
sicut a^g parentibus pridem edoctus erat, indicavit. Cui
protinus pater monasterii, inito fratrum consilio et eorum
accepta, sicut regularis vitae ordo poposcit¹, benedic-
tione, consensum praebeuit et effectum. Sicque vir Dei,
carnale^h orbatus patre, adoptivumⁱ nostrae redemp-
tionis secutus est patrem, terrenisque saeculi renuntians
lucris, mercimonium deinceps^k aeternae hereditatis ad-
quirere satagebat, ut iuxta veridicam veritatis vocem
patrem relinquendo aut matrem aut agros aut^l alia, *Matth. 19, 29.*
quae^m huius mundi sunt, centuplum acciperet et vitam
aeternam possideretⁿ.

(2). Qualiter adolescentiae^o incentiva primi-
tus frangeret^p et omnibus bonis inhereret.

Expleto igitur, licet summatim², primordiali ex-
positionis^q nostrae ordine, quia^r quali se in^s initio
studiosae conversationis sanctimonia subdiderit, breviter
protulimus, ut, fabricae a nobis fundamento confecto,
structurae paulatim sublimitas ad summa^t altius erige-
retur. Postquam enim^u aetas et mira in eo scientiae
praevaluit fortitudo, infantiaeque³ VII, puerilis ad-
veniente decore aetatis, evolvuntur^v anni, magna siqui-
dem mentis et ineffabili gravitate, caeleste^w inspirante
gratia, sicut subsequencia huius operis documenta de-
clarant, ditatus est et multarum castimonia virtutum

30 I. Capp. 1. 2. 1. 2a. b. c. 3. 4.

a) redditum 2a; redditam 2b. b) m. al. corr. constitutum 1, et ita pr. m. 3.
c) om. 1. d) m. al. corr. regulae 1, et ita 3. e) radendo corr. subicere 1, et ita
rell. f) ita 1; rationabili rell. g) ab (corr. ex ap) corr. a 1. h) ita pr. m. 1;
carnali rell. i) ad optimum 2a (pr. m.). b (non 2c). k) demceps 1, corr. l) ut
35 pr. m. 1. m) aliq; corr. alia q; 1; aliquae 2a, corr. n) possidet 1, corr.
o) adolisc. pr. m. 3. p) erantgeret² m. al. corr. erant gereret (ante primitus suppl.
que) 2b. q) expotionis 3, corr.; expositiones 4a, corr. r) qui 1. s) superscr. 3.
t) su(mma m. al. in ras.) 4. u) superscr. 1. v) e:volv. 2a; evolv. 2c, corr.
w) ita 1; c(a)elesti rell.

10 Crawford Collection of early charters', Oxonii 1895, p. 44. De prae-
positione ad nominibus locorum praefixa cf. Plummer l. l. II, 103 sq.
1) Cf. Benedicti Regula c. 3: De adhibendis ad consilium fratribus.
2) Cf. Aldhelm., De laude virginitatis c. 40 (Giles p. 53): Expletis
igitur, licet summatim, masculini sexus exemplis, qui nequa-
15 quam nutabundo integritatis fundamento castae conversationis
structuram sustentabant, etc. 3) Cf. Isidori Etymol. XI, 2, 2:
Prima aetas, infantia, — — porrigitur in septem annis.

iuxta ostensum^a sanctorum exemplar praecedentium¹ et venerabilium instituta patrum subditus, declaratus ac decoratus. Adeo etiam divino exarsit ingenio ac lectionis adprime^b se^b subdidit^c exercitio^d, ut, singulis quibusque additis temporibus^e, momentis atque horis annorumque^f curriculis, augerentur etiam in eo superni adiumenta divinaque donorum incrementa protectoris. Et quanto pastoralis pedagogio^g magisterii est proventus, tanto ad profectum aeternae beatitudinis — sicut fideles confamiliaritatis illius viri pro certo^h testati sunt — eumⁱ cottidiana eius studia iugi ludis^k litterari² meditatione die noctuque incitavere et contra infestas diabolicae suggestionis persecutiones, quae^l tenerum sepe apud mortales iuventutis florem ceu^m nebulosae quadam caecitatis caligine obtegere solent, mirabiliter protexereⁿ, ita ut etiam propter indesinentem diuturnae sollicitudinis eius curam et sempiternam sanctarum^o legum examinationem inlecebrosa in eo adulescentiae^p incentiva et carnalium desideriorum impetus primitus inpingentes^q, domino Deo auxiliante, maxima ex parte sedavere^r. Magisque ac magis ad communem provehunt^s populorum³ doctrinam, quam, non multo transacto temporis intervallo, secundum pontificale ecclesiasticae diffinitionis^t decretum⁴ inchoavit, dilatavit ac perfecit: quoniam, caduca huius mundi contempnens ornamenta, monasterialis vitae normam in infantia sua rite ac regulariter sub moderata praefati^u patris gubernatione annos quam plurimos custodivit, donec, pueritiae^v facescente^w lascivia et pubertatis inchoante adulescentia^x, ardentior^y illum ingenioli sui voluntas accendit^z, ut ad finitima quoque monasteria, magisteriali lectionis provo-

I. Cap. 2. 1. 2a, b, c. 3. 4.

- a) offensum 1, corr.; ostensa s. exempla 2c. b) superscr. 1. c) subdit 4. d) r partim in ras. 1. e) temporis coniecit Jaffé. f) que cur in ras. 2a; que om. 2b. g) pedagogi(o in ras.) 2a; pedagogo 2c. h) certe 3, corr. i) eras. 4. k) ita 1. 2b; 35 ludis littera(ri in ras. minore)i 2a; l(a in ras.)udis litterarii 3; ludis litterali 2c; ludi litteralis 4. l) que corr. e que(?), quod postea restitutum est, 1; quē 2c. m) cētus 2b. n) (protex in ras.)ere 2b; obtexere 2c. o) sanctorum 2a, corr. p) ita 1. 3; adolisc. 2a. q) inpigentes pr. m. 1. r) sedassent (ssent m. al. in ras. 2a) 2a. 3. s) pro: vehunt 1. t) defin. 3; difin. 4. u) patris pr. 3. v) pueritia 1 et fortasse 40 pr. m. 4a (non 4). w) m. al. corr. facessaente 3; cessante 2c. x) ita h. l. 3; adolisc. 2a. y) ardentis (illum om.) 3. z) accenderet 3.

1) Cf. Bonif. epist. 64 (p. 331): secundum praecedentium sanctorum exemplar. 2) Cf. supra p. 1, 8. Bonifatium ab infantia sacras litteras didicisse Gregorius II. a. 719. testatus est (Bonif. ep. 12, p. 258). 3) Scil. paganorum. Jaffé. 4) Gregorii II. 5) I. e. facessente, cessante; cf. supra p. XIV.

catus penuria, cum consensu atque consilio conservorum fidelium patrisque monasterii perveniret.

Cumque voto simul et mente omnipotentis sibi adesse incessanter magna precuum^a perseverantia^b suffragium^c postularet, tandem, divina caelitus inspirante gratia, ad monasterium, quod usque hodie dicitur Nhutscelle^{d.1}, pervenit et beatae memoriae Wynberchtes^e abbatis², qui venerabiliter praedictum^f sub regulari disciplina regebat monasterium, spiritali litterarum diligentia provocatus, elegit magisterium fratrumque secum in Domino viventium contuberniam^g. Ac sic servorum Dei iunctus consortio, devotum domino Deo servitium et laboriosam vigiliarum instantiam lectionisque divinae operam ingenti meditationis studio exhibuit, ita ut maxina demum scripturarum eruditione — tam grammaticae artis eloquentia³ et metrorum medullata facundiae modulatione⁴ quam etiam historiae simplici^h expositione et spiritalis tripertita intellegentiae interpretatione⁵ inbutus — dictandique peritia laudabiliter fulsitⁱ, ut etiam aliis demum paternarum extitit^k pedagogus tra-

I. Cap. 2. 1. 2a, b, c. 3. 4.

a) ita pr. m. 1; precum vell. b) sever in ras. 3. c) suffragia 2a, corr. d) Nhutscel(le m. al. in ras.) 2a; Nutschelle 2c. e) ita 1; Wynberhtes 3; Wynberhti 4; Winbertes m. al. corr. Winberti 2a, b, et ita 2c; Wintberhti 4a; Wigberti 4c. f) praedictam pr. m. 2a. g) ita 1; contubernia 2a, b. 3; contubernium 2c. 4. h) simpli pr. m. 2a. i) fulserit 3 et m. al. 2a. k) m. al. corr. exstiterit 2a, existeret 2b; extiterit 3.

1) *Nutskalling vel, ut hodie potius audit, Nursling inter Winchester et Southampton.* 2) *Bonifatius, epist. 63 (p. 329), a Daniele episcopo Wintoniensi petivit, ut librum Prophetarum sibi transmitteret, quem venerandae memoriae Wynbertus abbas et magister quondam meus de hac vita ad Dominum migrans dereliquit. Wynberchtus quidam, qui bis presbyter vocatur, c. a. 675—701. instrumenta Westsaxonica dictavit, scripsit, subscripsit, sed quae nomen eius exhibent chartae partim spuriae sunt (Kemble I n. 11. 24. 28. 45. 48. 104; Birch I n. 37. 63. 71. 100. 103. 107; cf. Willelmi Malmesbir. Gesta pontif. Angl. V, 210 sq. ed. Hamilton p. 355). Eum post a. 701. abbatem Nhutscellensem factum esse volunt (cf. Hahn, 'Bonifaz und Lul', 1883, p. 26 sqq.; Hauck, 'KG.' I³, 450 sq.), neque signum manus Wynberhti abbatis in charta a. 693. data (Birch n. 82) obstat, quippe quae spuria sit.* 3) *Cf. Ars domni Bonifacii (A. Mai, Classici auctores VII, 475—548; cf. G. N. du Rieu, Schedae Vaticanae, 1860, p. 140 sq.); Bursian, 'Münchener Sitzungsberichte, phil.-hist. Cl.' 1873, p. 457 sqq.* 4) *Cf. carmina Bonifatii (MG. Poetae I, 1 sqq.); Caesurae versuum sancti Bonifacii (ed. A. Wilmanns, 'Rheinisches Museum N. F.' XXIII, 1868, p. 403 sq.).* 5) *Iohannes Cassianus, Conlationes XIV, 8, 1 (ed. Petschenig, Corpus scr. eccl. Lat. XIII, 404) de scientia dixit: θεωρητική vero in duas dividitur partes, id est in historicam interpretationem et intellegentiam spiritalem. — Spiritalis autem scientiae genera sunt tria, tropologia, allegoria, anagoge, de quibus pluribus disserens infra (c. 8, 7, p. 406) simplicem historicae expositionis ordinem commemoravit.*

ditionum et auctor magisterii, qui et discipulus ante ea^a subiectorum esse non recusavit^b: quoniam^c sacrae mos est conversationis¹, ut praeferre se ceteris pertimescat, qui subici aliis rennuerit, quia^d et recte oboedientiae operam subiectis inpendere non valebit, quam^e superna praelatis dispensatione^f iuste non exhibebit^g. Hanc enim ita omnibus in commune viventibus et maxime suo, sub regulari videlicet disciplina, abbati monachica subditus oboedientia praebebat, ut labore manuum cottidiano et disciplinali officiorum administratione incessanter secundum praefinitam beati^h patris Benedicti rectae constitutionis formam insisteret, omnibusque exemplum bene vivendi in verbo, in conversatione, in fide etⁱ castitate se praebens, ut omnes de fructu eius perciperent et^k omnium mercedis aeternae perciperet portionem. Sed et humilitatis quoque eius et caritatis excellentiam solus, qui occultorum cognitor^l est, Deus intimae^m inspectionis eiusⁿ consideratione novit, qua^o omnes sibi commilitones sollerti cura subiuncxerat, ut ab eis timore^p pariter habebatur^q et amore, et quem divina dilectione haberent socium, mutuo apostolicae admonitionis² honore praevenirent ut patrem. Tantaque in eo affabilitatis erga fratres et caelestis doctrinae succrevit magnitudo, ut, rumore sanctae exortationis^r eius crebrescente^s, fama eius multis per monasteria tam virorum quam etiam virginum Christi apertissime^t claruit^u: quorum quidem quam plurimi, virili sexus robore confortati et lectionis instantia incitati, ad eum confluxere et, saluberrimum scientiae fontem potantes, numerosa scripturarum volumina legendo recensere^v.

I. Cap. 2. 1. 2a, b, c. 3, 4.

a) ita 1; antea s. *rell.* b) ita 1; recusavit *rell.* c) ita 1; Quia *rell.* d) qui(a *pr. m. superscr.*) 1. e) quia 1, *corr.* f) dis | dispens. 1, *corr.* g) ita 2a (*pr. m.*). b. c. 3. 5a. c¹⁻²⁻³; exhib(ebit *in ras. minore*) 1; exhibebat 4. 4a et *m. al.* 2a. h) beatissimi atque eximii patris Ben. confessoris Christi recte 4a (*non* 4). i) *pr. m. in ras.* 1. k) ita 1. 2a (*pr. m.*). b. c. 5a (*om. omnium*). 5c¹⁻²⁻³; ipse *add.* 3 et *m. al.* 2a; et ex omnibus ipse *m. al.* 4. 4a. l) est cogn. 2a, b. c. 3; es cogn. *Vulg.* m) intima 4a et *m. al.* 4. n) suae 3 et *m. al. in ras.* 2a. o) quia 2a, b. p) ita 1; timori — amori *rell.* q) ita 1. 2b. 4; haberetur (*sed re in litura* 2a) 2a, c. 3. r) (exort *in ras.*)ationis 3. s) crebescence 2a, *corr.* t) aptissime 3 et *e corr.* 2a. u) clareret 3 et *m. al.* 2a; *m. al. corr.* claruerit 2b. v) ita 2a, b. 3; recensu :: (*ras. er?*) *m. pr. (?) corr.* recensere, *m. saec. XVI. corr.* recensuere 1; recensuere 2c. 4.

1) *Iuxta Gregorium M., Dialog. I, 1*: Usus quidem rectae conversationis est, ut praeesse non audeat, qui subesse non didicerit, nec oboedientiam subiectis imperet, quam praelatis non novit exhibere. 2) *Rom. 12, 10*: caritate fraternitatis invicem diligentes, honore invicem praevenientes.

Quibus ergo sexus infirmioris^a inbecillitatis^b inerat et adsidua pergendi abnegabatur^c facultas, tantae sibi sapientiae virum, divini inflatae^d spiritu amoris, praesentari fecerunt, paginarumque seriem transcurrentes^e, celesti instanter scrutinio inhesere^f et sacramentorum archana mysteriorumque abdita iugiter meditantur^g. Quem ita superna sublevavit^h gratia, ut iuxta egregii praedicatoris exemplarⁱ et gentium doctoris vocem *formam habens sanorum^k verborum in fide et dilectione* 2. Tim. 1, 13. *Iesu Christi, sollicite curans se ipsum probabilem exhibere* ib. 2, 15. *Deo, operarium inconfusibile^l, recte tractantem verbum veritatis.*

(3). Quod doctrinae verbum omnibus praeberet et quod hanc non suo ante tempus aetatis arbitrio arripuerat^m.

Ad generalem ergo cottidianae contemplationis eius formam et diuturnam parsimoniae continentiam sermo a nobis directus aliquantisperⁿ dirivatur^o, ut per singulos quosque ascensus sublimia huius sancti^p viri opera propensius compendiosa verborum raritate exequamur studiumque vitae per omnia venerabilis sancti Bonifatii^q subtilius indagando^r prosequamur, ut et aequa libraminis moderatione exemplar^s nobis aeternitatis et patens fiat apostolicae eruditionis norma. Qui per sanctorum^t exempla arduam^u caelestis intellegentiae semitam feliciter scandens ac praeivium populis^v ducatum praebens, portam domini Dei nostri, quam iusti intrabunt, ipse ^{cf. Ps. 117, 20, 19.} ingressus aperuit^w. Et ab infantia sua usque ad decrepitam aetatis senectutem^x praeteritorum non^y mediocriter patrum sapientiam imitatus est, dum prophetarum

I. Capp. 2. 3. 1. 2a, b. c. 3. 4.

a) infirmioris inbecillitatis in litura, inerat et ads. p. abn. fac. in marg. inferiore pr. m. suppl.) pagina exeunte 1; infirmitatis et imbec. 2c. b) ita 1 (cf. n. a). 2b. c; inbe:: cillitatis, ras. ne 2a; inbecillitas vell. c) corr. ex abnegatur 3; negabatur 2c. d) ita 2b. 3. 4; inflata corr. inflati 2a, m. rec. corr. inflante 1; afflati 2c. e) transcur pr. m. in ras. 2b. f) inherere 2a (pr. m.). 4. g) corr. e medibantur 2a; meditabantur 3. h) sublevabit pr. m. 2a. i) pr. m. superscr. 1. k) sanonum pr. m. 1. l) inconfusibile: ras. m 2a; inconfusibile 3. m) ita 1, 3; arripuerit vell. n) per in ras. 2a. o) corr. derivatur 3, et ita 2b; dirivat' 1. p) sciti(?) pr. m. corr. scī 1. q) Bonifacii 2a (corr.). c. 3; Bonifa::tii, ras. ca (?) 2b. r) indigando pr. m. 2a. s) a(?) add., sed eras. 2b. t) exempla s. 2a. b. c. u) arduum — semita 1; exemplar arduum — semita coniecit Nürnberger (cf. p. 8, 1: sanctorum exemplar). v) populus 1, corr. w) apparuit 2c; cf. V. Wynnebaldi c. 7 (p. 112, 40): caelorum regna — omnibus apparuendo (i. e. aperiendo) patefecit. x) in corr. n 1.

1) Cf. Aldhelm., De laude virginitatis c. 28 (Giles p. 33): usque decrepitam vitae senectam.

iugiter et apostolorum^a verba stilo sanctitatis conscripta et gloriosam martyrum passionem litterarum apicibus^b insertam¹, sed et euangelicam domini Dei nostri traditionem cottidie commendabat memoriae et secundum 1. Cor. 10, 31. apostolum^c, sive manducasset sive bibisset sive aliud aliquid egisset^d, laudis semper praeconium et devotae fastigium iubilationis tam mente quam etiam ore per- Ps. 33, 2. solvebat^e Deo, iuxta illud psalmigraphi: *Benedicam Dominum in omni tempore; semper laus eius in ore meo*. In tantum enim scripturarum exarsit desiderio, ut omni se intentione^f earum imitatione et auditione sepius coniungeret; et quae ob doctrinam^g populorum conscripta sunt, ipse quippe populis^h mira eloquiⁱ dissertitudine^{k. 2} et sollertissima parabularum^l adsertione efficaciter praedicando retexuit. Cui tale discretionis temperamentum^m inerat, ut et vigoreⁿ correptionis mansuetudo et vigor praedicationis mansuetudine^o non deerat^p, sed quem zelus accenderat^q vigoris, mansuetudo mitigabat^r amoris. Divitibus ergo ac potentibus liberisque ac servis aequalem sanctae exortationis exhibuit disciplinam, ut nec divites 2. adolando^s demulceret nec servos vel liberos districtione 1. Cor. 9, 22. praegravaret; sed iuxta apostolum^t omnibus omnia factus est, ut omnes^u lucrificaret^v. Qui et doctrinae caelestis documentum³ non suo ante tempus arripuit arbitrio nec obstinationis suae rapina usurpatum adquisivit, sed sanctae humilitatis profectu XXX aut eo amplius annorum habens aetatem, magisteriale^w et familiare sublevatus^x electione, iuxta canonicae constitutionis regulam⁴ suscepit et ad sacerdotalis officii gradum, diversis donorum ditatus muneribus, accessit, ita ut 3. elemosinis^y quidem misericordiaeque^z operibus, quantum sub regulari^a monasterialique praevaluit districtione,

I. Cap. 3. 1. 2a, b, c. 3. 4.

a) apostolorum 3, corr. b) apicibus 1, corr. c) apostolos (?) pr. m. 1. d) egissent (?) 3, corr. e) (per pr. m. suppl.) solv. 1. f) om. 2a (pr. m.). b; desiderio 3 pro int. in ras. 2c. g) sequuntur c. 2 litterae erasae 3. h) om. 3; populus 4, corr. i) ita pr. m. 1; eloquii rell. k) disert. 3 et m. al. 2b. l) ita 1. 4. 4a et pr. m. 3; parabolarum 2a, b, c. m) temporam. 2a, corr. n) vigor(i in ras.) 2c; vigori 3 et m. al. 2a. 4. o) ita 1; mansuetudini m. al. in litura 2a cum rell. p) ita 1. 2b; deesset (sset m. al. in ras. 2a) rell. q) accenderet 1. r) mitigaret 4. 4 s) adulando 2b, c. 3. t) apostolus (?) 1, corr. u) omnis 2a, corr. v) lucrificaret 4. 4 w) ita 1; magisteriali et familiari rell. x) est add. 1. y) elemosin.: 3, corr. z) que pr. m. in ras. 1. a) regulari: 3.

1) Cf. ib. c. 43 (p. 57): litterarum apicibus inserta. 2) Cf. supra p. 3, n. 3. 3) Signum (sc. tonsuram sacerdotalem). Jaffé. 4) Canonibus constitutum erat, ne quis ante triginta annos aetatis presbyter consecraretur; cf. concil. Neocaesar. c. 11.

opere penitus ac voluntate deserviret, sed et nocturna vigiliarum spatia omnibus horis praeveniens, orationis se sollicitius^a laboriosa operatione exercuit. Cuius nec patientiam ira^b subripuit nec longanimitatem furor commovit nec libido continentiam expugnavit nec abstinentiam castrimargia^c violavit; sed ita omni se ieiunii frugalitate subiugavit, ut, vinum et siceram non bibens, utriusque testamenti imitatus est^d patres¹ et cum egregio gentium diceret doctore: *Castigo corpus meum et servituti* 1. Cor. 9, 27. *subicio, ne forte, aliis praedicans, ipse reprobus efficiar.*

(4). De eo quod ab omnibus primatibus directus sit^e ad Cent^f et quod postea ad Fressiam pervenit.

Collecta ergo sparsim superius sublimitate sancti huius viri virtutum, silentio quae subsequuntur minime praetermittenda estimamus, quae et fidelium didicimus relatione virorum et manifesta equidem scripturae patefactione exerere^g curamus: quanta suarum^h perseverantia virium et coeptis bonis inheseratⁱ et ad alia quaeque festine properando animum incitaret. Cumque diutius mentem supra enumeratis virtutibus edomaret et de die in diem ad altiora bonorum documenta sub praedicto se presbiteratus gradu proveheret, iam, regnante Ine^k Westsaxonum rege², subitanea quaedam incubuerat, nova quadam^l seditione exorta, necessitas; et statim synodale a primatibus ecclesiarum cum consilio praedicti regis servorum Dei factum est concilium. Moxque omnibus in unum convenientibus, saluberrima de hac recenti dissensione consilii questio inter sacerdotales^m ecclesiastici ordinis gradus sapienter exoritur. Et prudentiori inito consultu, fideles in Domino legatos ad archiepiscopum Cantuariæ civitatis nomine Berechtwaldum^{n.3} destinandos^o deputarunt, ne eorum praesumptione^p aut

I. Cap. 3. 4. 1. 2a, b, c. 3. 4.

a) sollicitus 2c, 4a. b) i(ra m. al. in ras.) 2a; ita 2b. c) ita 1, 2c; gastr. (corr. castr. 4 et m. al. 2a) 2a, b. 3. 4. d) imitaretur (retur m. al. in ras. 2a) p. 2a. 3. e) s(it a in ras.)d 1. f) Caent 2a, b; Gent 4a, c (non 4); m. saec. XVI. corr. Cant 1; ad C. om. 2c. g) exherere pr. m. 2b. h) corr. e suorum 1; qu. parumper reverentia v. 2c. i) inhaereret 3 et m. al. 2a. k) ita 1, 4, 4a (ubi Westsaxonum); (in:::est eras.)saxonum 3; in west sax. 2a, b, c; r. in Westphalia Saxonum rege Karolo, subit. 4c. l) qu(a in litura)dam 4; quaedam 4a. m) sacerdotes 3, corr. n) ita scripsi; Berechtwaldum 1; Berethwaldum 2c, 3; Berethwaldum rell. o) ita 1 et pr. m. 2a, 4; destin. rell. p) ita 1; praesumptioni aut temeritati (temerati pr. m. 2a, b) rell.

1) Cf. Deut. 29, 6; Iudic. 13, 4. 7. 14; Luc. 1, 15. 2) A. 688—725. 3) A. 692—731.

temeritate adscriberetur, si quid sine tanti^a pontificis agerent consilio. Cumque omnis senatus et universus clericorum ordo, tam providenti peracta conlatione, consentirent, confestim rex cunctos Christi famulos adlocutus est et, cui huius praefatae legationis nuntium inponerent^b, sciscitaret^c. Tum repente summus in Christo archimandrita^d, qui praedicto praeerat monasterio, nomen^e Wynbercht^f et Wintra¹, qui monasterium^g quod dicitur Tyssesburg^h praesedebatⁱ, et Beorwald^{k. 2}, qui divina coenobium gubernatione quod antiquorum nuncupatur vocabulo Glestingaburg^l regebat, necnon et alii multi huius sancti^m propositi patres sanctum hunc virum accitum adduxerunt ad regem. Cui et nuntium rex et legationis notitiam inposuit et, adhibitis secum sociis, direxit cum pace. Qui etiam, nuntioⁿ sibi inposito, iuxta mandatum seniorum prospero^o itinere^p pervenit ad Cent^q et archiepiscopo summi pontificatus infula praedito³ sapienter cuncta, quemadmodum edoctus erat a rege, per ordinem revelavit. Et sic, spontaneo accepto responso, post non multos dies reversus est ad patriam, praefatoque rege^r ac praedictis servis Dei secum adstantibus, a^s vene-

I. Cap. 4. 1. 2a. b. c. 3. 4.

a) viri add. 2a. b (non 2c). b) inponeret 3, corr. c) ita 1. 2c. 4 et pr. m. 2a. b; sciscitarent m. al. 2b; sciscitatus est 3 et m. al. 2a. d) pr. m. in marg. suppl. 1. e) ita (nom) 2a (pr. m.). b. 4. 4a; nomine rell. f) ita scripsi; Wynberch 1; Wynberht (h superscr. 4) 3. 4; Wynberth 2a; Wintberht 2b; Winbreht 2c. g) ita 2a (pr. m.). b. c; monasterio rell. (cf. p. 34, 19: cathedram praesidente). h) ita 2a¹. 3. 4 (pr. m.); Dyssesburg 1; Ty(s in ras.)sesburg 2a; Tyssesbure 2b; Tissesbure 5a; Tyusburch 4a et m. al. in mg. 4; Tisseiburg 2c; Tyssenburh 5c^{1.2}; Tyssenburht 5c³. i) ita 1. 3 (pr. m.). k) Berowald 4a. 5a; Beorwold 5c¹; Beornwald 5c³; Beornwold 5c². l) Glestingabure 2b; Glestingaburch 4a. m) om. 4a et versu ex. 4. n) sibi nuntio 2a. b. c. o) prosperu 1, corr. p) ita 1; itinere rell. q) Cent m. pr. in ras.) 1; Cent 2b; Caent 2a. 3. 4 (pr. m.); Gent 4a et m. al. 4; Kent 5a. c^{1.2.3}; Cantuariam 2c. r) ita 2c et pr. m. 1. 2a. b; regi 3. 4. s) ac 2a. b. c. 3 (corr.).

1) Wintra abbas et Beornwald abbas chartae Ini regis a. 704. datae, cuius fides dubia est, subscripsisse dicuntur (Kemble I n. 50; Birch I n. 108). 'Successores Wintran abbatis in monasterio quod dicitur Tisebiri' (hodie Tisbury prope Salisbury in comitatu Wiltshire) in instrumento Cynihearti episcopi Wintoniensis a. 759. commemorantur (Kemble n. 104; Birch n. 186). De Wintra praeterea cf. Kemble n. 46; Birch n. 101. 2) Beorivaldi abbatis Glastoniensis (Glastonbury in Somerset) in epistula mentio fit, qua Berhtwaldus archiepiscopus Cantuariensis Forthereum episcopum Scireburnensem rogavit, ut Beorwaldum abbatem ad puellam captivam dimittendam hortaretur (Bonif. ep. 7, p. 248). Quae alias de eodem traduntur (cf. Hahn, 'Bonifaz und Lul' p. 52 sq.), ea satis dubiae fidei sunt. 3) Cf. Aldhelmi opuscula de laude virgin. c. 33. et ad Acircium (ed. Giles p. 40. 219); Bonifatii et Lulli epist. 33. 50. 91. 103. 125 (p. 283. 299. 376. 389. 413): summi pontificatus infula praeditus (praedito).

rabili archiepiscopo^a spontaneum scienter detulit responsum et magnum universis contulit gaudium. Ac sic deinceps mira dispensationis Dei benivolentia^b nomen eius diffamatum est et celebre apud omnes tam seculares dignitates quam etiam^c ecclesiastici^d officii^e ordines habebatur, ita ut, amodo iam in futurum proficiens, synodali sepiissime eorum intererat^f instituto*.

Sed quia^g mens etiam Deo dedicata^h favoribus non adtollitur humanis nec laudibus sublevatur, coeperat ad alia multa sollicitudinis cura adtentius properare et parentum adfiniumqueⁱ suorum consortia devitare et peregrina magis quam paternae hereditatis terrarum loca desiderare. Sed cum sic longo temporis intervallo secum sollertissime^k deliberaret, ut patriam parentesque desereret, tandem, arrepto beatae memoriae et praedicti patris consultu, cuncta animi^l sui secreta intra conscientiam ante ea^m abscondita patenter aperuit et magna precuumⁿ instantia ad consensum suae voluntatis sancti viri animum provocavit. Qui etiam, magna primitus admiratione obstupefactus, poscenti sane supplicantique desideratum ad tempus contradixit iter, ut cepti propositi sedaret industriam; sed ad extremum, invaliscente^o omnipotentis Dei providentia, convaluit etiam^c sermo petentis. Et^p tanta abbatis fratrumque suorum secum sub regulari disciplina viventium devotione adoptatum^q inchoaverat iter, dominoque Deo dispensante, compleverat^r, ut^s ei etiam humani sumptus solacia libenter impenderent et magna cordis commotione lacrimarum diutius infusiones orationumque supplicationes pro eo ad Dominum^t funderent^u.

Hic etiam dum, spiritali confortatus armatura et seculari sublimatus sumptura¹, utriusque vitae stipendiis minime careret, adhibitis secum duobus aut tribus fra-

*) alioquin omnis synodus illo absente vel cassaretur vel incoepta solveretur, *inepte addit retractator codicis Bruxell.* n. 18644—52 (*l. l.* p. 55).

I. Cap. 4. 1. 2a. b. c. 3. 4.

a) archiep̄m (?) 3, corr. b) benivolentiā 1, corr. c) om. 1. d) ecclesiasti pr. m. 1; ecclesiastico pr. m. 2a. e) ordinis pr. m. corr. officii 3. f) intereat 1, corr.; interesset 3 et m. al. 2a. b. g) q̄ pr. m. corr. q̄a 1. h) Deo dicata 1. 4a (non 4). i) (ad pr. m. in litura) fin. 1. k) so(l) m. al. in ras. maiore)ertiss. 2a. l) animis 1. m) ita 1. 4; antea abse. rell. n) ita pr. m. 1; precum rell. o) ita 2a; invalesc. rell. p) Et tanti pr. m. 2b; ut tanti 4. q) optatum inchoaret 4. r) compleret 4. s) que add. 4. t) Deum 1. u) ita pr. m. 1. 2a. b; funderent rell.

1) I. q. bona, facultates. Du Cange.

tribus, quorum corporali spiritalique indigebat sustentaculo, profectus est, ac sic, inmensis peragratis terrae partibus, prospero obans^a fratrum comitatu, pervenit ad locum, ubi erat forum rerum venalium¹ et usque hodie antiquo^b Anglorum^c Saxonumque vocabulo appellatur Lundenwich^d. Ac^e non multo transacto postliminio² nautarum, naviter novus^f quidem epipata^{g,3}, consentienti^h nauclerioⁱ, adgressus est navem^k, nauoque inpenso, prospero ventorum flatu^l pervenit ad Dorstet^{m,4}, ibique aliquandiu commoratus, debitum domino Deo exsolvit die noctuque praeconium.

Sed quoniam, gravi ingruente paganorum impetu, hostilis exorta dissensio inter Carlumⁿ principem gloriosumque ducem Franchorum^o et Redbodum^p regem Fresonum populos ex utraque parte^q perturbabat⁵ maximeque iam^r pars ecclesiarum Christi, quae Franchorum^s prius in Fresia subiectae erant imperio, Redbodi^t incumbente persecutione ac servorum Dei facta expulsionem, vastata erat ac destructa^u, idulorum^v quoque cultura exstructis dilubrorum^w fanis lugubriter renovata, tum vir Dei, perspecta perversitatis nequitia, pervenit ad

I. Cap. 4. 1. 2a. b. c. 3. 4.

a) ita 1; ovans *rell.* b) antiq; 4. c) anglorum 1, *corr.*; angelorum 2a, *corr.*
d) Lundenwih 2a (*pr. m.*) b. e) A(c n in ras.)on 3. f) qu. novus 3, *corr.*
g) pirata 4b. c. h) consentiente 3. i) nauclerio, *m. al. in marg.* at nauclero 4;
nauclero 2c. 4a. k) navim 2b. c. 4. l) flato *pr. m.* 4a. m) Torstet 2c; Torstat
2a. b. n) Karlum (*corr.* Karolum 3) 2a. b. 3; Karolum 2c. o) ita 1. 2a. b; Fran-
corum (*corr.* Franchorum 4a) *rell.* p) ita 2c. 3 (*corr.* Raedbodum). 4. 5a; Redbotum
(*m. al. corr.* Ratbotum 2a) 2a. b. 5c^{1,2}; Raatbodum 1; Rabbodum *corr.* Radbodum 4a,
et ita 5c³. Cf. *infra* l. 17 et p. 17. 23. q) om. 2a. b; perturbabatur parte 2c. r) in-
pars 2a (*pr. m.*) b; pars iam 4; iam om. 2c. s) ita 1. 2a. b; Franchorum 4a;
Franchorum 2c. 3. 4. t) ita 2c. 3 (*corr.* Raedbodi). 4. 5a; Redboti (*m. al. corr.* Rad-
boti 2a) 2a. b. 5c^{1,2}; R::bodi *pr. m. corr.* Raatbodi 1; Rabbodi *corr.* Radbodi 4a, et
ita 5c³. u) dest(ruc *m. al. in ras.*)ta 2a; destituta 2b. v) ita 1; i(y)dolorum *rell.*
w) ita 1; delubr. *rell.*

1) De Lundonia civitate (hodie London) cf. Bedae Hist. eccl. II, 3: emporium populorum terra marique venientium. 2) Postliminium est reditus in patriam, hic vero pro mora redeundi accipi videtur; cf. *supra* c. 2 (p. 8, 22): non multo transacto temporis intervallo, *infra* c. 4 (p. 17, 8): multis transactis annorum curriculis, c. 5 (p. 21, 8): Transactis autem diebus non multis, c. 6 (p. 27, 24): non multo transacto tempore. 3) Cf. Isidori Etymol. XIX, 1, 7: Epibata Graeco sermone appellatur, qui Latine dicitur superveniens. Hic nihil habet negotii, sed nauulo dato in alias terras transire disponit. 4) *Wijk bij Duurstede ad Lek fluvium a Traiecto inter orientem et meridiem.* 5) Anno 716; cf. Lib. hist. Franc. c. 52 (SS. R. Merov. II, 326), Annales S. Amandi, Petavian., Lauresham., Alamann., Nazarian., Mosellan. (SS. I, 6. 7. 24. 25. XVI, 494). 'Ad eundem annum 716. refert primum hunc Bonifatii ad Fresiam accessum ipse Willibaldus *infra* (c. 8) narrans, eum a. 755. mortuum esse quadagesimo peregrinationis anno revoluto'. Jaffé.

Trecht^a, ibique aliquantis expectatis diebus, advenientem regem Raedbodum^b adlocutus est, et multis^c illarum^{*} circumvallatis ac conspectis terrarum partibus, utrum sibi in futurum praedicationis^d uspiam patesceret locus^e, perquireret, proponensque animo, ut, si quanam^f in parte huius populi euangeli^g umquam aditus claresceret, verbi quidem Dei semina ministraret. Quod etiam, multis transactis annorum curriculis, gloriosa martyrii testificatio conprobavit.

Sed quia^h sanctorum singulare munus est sanctitatis, ut, dum ad tempus suum sine spiritalisⁱ virore germinis laborem minime^k pollentem perspiciunt^l, ad alia prorsus loca^m foecundoⁿ laboris cum fructu migrant^{o.1}, — quoniam in cassum^p inhabitatur^q locus, si et^r fructus deest sanctitatis, — sanctus enim vir, dum sterilem^s aliquandiu Fresonum^t terram inhabitaret et estatis autumnique aliquantulum tempus praeteriret, iam arida caelestis^u rore fecunditatis relinquerat^v arva et ad natale, suis^w secum sumptis^x conviatoribus, solum migravit, ac monasterii sui secreta petens^y, etiam ibidem secundi siquidem anni² hiemem, tripudiantium

*) // adlocutus est cum Ratpotum regem *versu exeunte add. 1* (haec verba in exemplari margini adscripta erant, eaque inde in textum admissa esse, librarius ipse signo apposito monuit).

I. Cap. 4. 1. 2a, b, c. 3. 4.

a) ita 4. 4a, 5a et m. al. 2a; Treht 1; Treht 3; Treht 2a (pr. m.). c; Trhet 2b; Utrecht 5c^{1.2.3}. b) ita 3; Raedbodum pr. m., Raadbodum m. saec. XVI. 1; Redbodum 2c. 4; Redbotum (m. al. corr. Radbotum 2a) 2a. b. 5c^{1.2}; Rabbodum corr. Radbodum 4a, et ita 5a. c³. c) multi(s in litura) 1. d) predicationi suspiciam (corr. uspiam) 2b. e) lolus (?) 1, corr. f) quā nam 3, corr. g) ita scripsi; euangelium quam (predicandi pro qu. 2c) 1. 2a (pr. m.). b. c; euangelii umquam rell. h) q pr. m. corr. da 1. i) spiritali sui rore 2a (pr. m.). b. c. k) minimi 1, corr.; minimae 3. l) perspexerint 3. m) loco 3, corr. n) foecunda 1. (2a). o) migrent 3. 4. p) casum 1. q) habit. 3, corr. r) eras. 4; ei coniecit Nürnberger, Disqu. p. IV. s) ita 1; sterilem rell. t) Fraesonum 3. u) in mg. suppl. 1. v) ita 2b; relinqueret 1. 2c; reliquerat rell. w) sui 1. x) in ras. 3. y) et add. 2a.

1) Gregorii M. Dialog. II, 3: Et saepe agitur in animo perfectorum, — quia, cum laborem suum sine fructu esse considerant, in locum alium ad laborem cum fructu migrant. 2) Utrum Bonifatius a. 716. an a. 717. e Fresia in monasterium redierit, viri docti inter se non conveniunt, atque Jaffé ad hunc locum adnotavit: 'Secundi anni, postquam in Fresiam profectus est'; sed si verba recte intellexerim, Bonifatius non solum primam (716/7), sed etiam secundam hiemem (717/8) post reditum in coenobio mansit, quippe qui autumnus a. 718. iterum profectus sit, atque Willibaldus ut aestatis autumnique in Fresia transacti neque vero hiemis mentionem fecit, ita eum 'dies plurimos' in monasterio commoratum esse rettulit (infra p. 18, 16). Eadem censuit Hauck I³, p. 443, n. 3.

fratrum amore susceptus, hiemando transegerat, et^a apostolicam gentium^b doctoris vocem imitaretur, dicentis: *Ibi enim constitui^c hiemare.*

Tit. 3, 12.

(5). Qualiter^d, defuncto abbate suo, cum fratribus^d aliquantulum^e tempus commoratus^f est et postea ad Romam cum commendaticiis^g episcopi^h sui litterisⁱ pervenit^k.

Transcursis iam ex parte sancti viri virtutibus, subsequencia eius, quemadmodum rem rumigerulis^l referentibus^{m.1} gestam conperimus, patenter proferimus, ut apertior in perpetuum vitae morumque eius ad normam sanctae conversationis illius tendentibus pateat callis. Cumque ingens peregrinationis exegisset discrimen gurgitumque maris evasisset dispendium et fratrum suorum iterum reversus se societateⁿ dedisset eorumque contubernio dies deinde plurimos iniuncxisset, gravi demum mentis arreptus est merore et recenti oppressus animi
717. mestitia, dum senilia iam magistri² membra infirmari conspiceret extremumque, adstante monachorum congregatione, obitus sui diem, languoris convalescente^o inmensitate, bibrando^p palpitandoque inminere^q et tandem, deposito corporis ergastulo^r, sub triste^s merentium aspectu fratrum ultimum efflare spiritum videret: quia in sanctorum frequenter cordibus compassionis specialiter condolens^t refulget pietas^u; quia^v ad tempus sedulo
cf. 2. Cor. 1, 5. solent contristari, sed, apostolico inherentes praecepto, in Domino iugiter consolantur^w. Iam blande adorsus est fratres et spiritalibus eos conloquiis^x paternae^y memor traditionis hortatur, ut regularis iugiter consti-

I. Capp. 4. 5. 1. 2a. b. c. 3. 4.

a) et eras., ut in marg. 3; ut 2c et m. al. superscr. 2a. b) d. g. 3, corr. c) h. c. 4. d) ita 1; Qualiter — fratribus om. rell. e) ita 4. 4a. 5a. c² (cf. p. 17, 17); aliquantum 1; Quantulum 2a. b. c. 3. f) ita 1. 4a. 5a. c²; commoratus est rell. g) ciis in litura 4; commendatiis pr. m. 2a. h) episcō corr. episcopi 1; epis 3, corr. i) litt corr. litteris 1. k) venit 2a. b. c. l) summi gerulis et litura ante summi 4. m) reffer. 1. n) ita 1; societati 2b. c. 3. 4; sotietati 2a. o) ita 2a; convalesc. rell. p) ita 1. 4 (pr. m.); librando 2c; vibr. rell. q) inminent(?) 3, corr. r) ergastolo pr. m. 4a. s) ita 1. 2a (pr. m.). b. c; tristi rell. t) (cond. ref in ras.) ulget 3. u) ~ (i. e. est) add. 1. v) ita 2a (pr. m.). b; q; ras. i(?) 1; qua rell. w) consolabantur 2c; famulantur 2b. x) conloquis 4a. y) m. p. 3.

1) Cf. Aldhelmi epist. ad Eahfridum (Giles p. 92) et Wihthfridum (Wilhelmi Malmesb. Gesta pontif. ed. Hamilton p. 358); epist. Cuthbercti a. 755 (Bonif. epist. 111, p. 398): rumigerulis referentibus. 2) Wynbercti abbat. s.

tutionis formam et ecclesiasticae diffinitionis^a normam^b in omnibus conservarent, et ut patris cuiuslibet spiritalis^c se subiungerent imperio, instruxit. Tunc omnes unanimit^d consonis instabant vocibus, et sanctum hunc virum, qui illo^e dicitur in tempore Wynfrith^f, cuncti precarentur^g, ut pastorale super eos abbatis susciperet magisterium. Sed, refutatis mox^h patriaeⁱ facultatibus et primatu regiminis abiecto, ad praedestinata^k iam prumptus^l ac paratus, sollerti se^m cura excussavitⁿ omnemque proheredum substantiam abnegando rennuit.

Cum vero hibernale iam tempus praeteriret et 718. calor estatis candesceret, pristinaque labentis anni renovatur^o intentio, et omni quippe sollicitudine iter omissum iterando renovare studivit^p. Tunc, litteris etiam commendaticiiis^q a beatae memoriae Danielo^r Dei^s plebis speculatore^{*} acceptis¹, ad limina apostolorum Romam venire temptavit. Quem tamen resistentium aliquandiu fratrum orbata patris inpedivit necessitas, caritasque^t heulantium ac compassio utrobique^u dolentium^v ad tempus obsistebat, ita ut magno quidem^w mentis angore premebatur^x et, in quam se verteret partem, ignorabat^x. Metuebat enim, ne grex magistro commissus iam sine vigilanti pastoris custodia, eo decedente^y, luporum^z morsibus^a pateret, et ut peregre proficiscendi autum-

*) a sancto Daniele episcopo Wentano *Iohannes de Grandisson*.

I. Cap. 5. 1. 2a, b, c. 3. 4.

- a) difin. 2b; defin. 2a. 3. b) formam 2a, corr. c) corr. spiritali 1. d) ita 1; unanimit. 3; unanimit. rell. e) ullo(?) 2a, corr. f) ita 1; Wynfrith 2a; Wynfrith 2b. 3; Winfrid 2c. 4. 4a. g) corr. precabantur 3; precantur 2c. h) om. 4. 4a. i) ae m. coaeva in litura 1; patris 2c. k) praedestin. 2b. c. l) ita 1. 2a; prom(p)tus rell. m) om. 2a, b (non 2c). n) ita 1 et pr. m. 4. 4a; excussavit rell. o) renovat 1, corr.; renovaretur 3. p) ita 1. 2a (pr. m.); studuit rell. q) commendaticius 2a, corr.; commendat(c)iiis 2b. 4 (corr.). r) ita 1. 5c^{1.2.3} et pr. m. 2a, b; Danihele 3. 4a; Daniele 2c. 4. 5a. s) ita 1; sp. pl. Dei rell.; cf. n. 1. t) que om. 2c. 4a. u) ita 1 et pr. m. 2a. 4 et e corr. 3; utrobique rell. v) condolentium 2a, b (non 2c). w) mentis qu. 3, corr. x) ita 1. 2a (pr. m.). b. c; premeretur — ignoraret rell. y) ita 2a, b (pr. m.); decedente rell. z) luporem 2a, corr. a) ita 1. 4 (pr. m.); morsibus rell.

0 1) Daniel episcopus Wintoniensis (705—745) tabulae apud Kemble I n. 94 (= Birch I n. 170) subscripsit ita: Ego Daniel Dei plebis famulus et speculator; saepissime autem posuit haec: Dei plebis famulus, vel similia; v. Bonifatii epist. n. 23. 39. 64 (p. 271. 288. 330; cf. ep. 114, p. 403), Kemble n. 76. 81 (= Birch n. 147. 155), Birch 5 n. 113. Cum igitur Daniel in Bonifatii epist. 11 (p. 257), qua Wynfrithum omnibus commendat, sese 'Dei famulorum famulum' appellaverit, has 'litteras commendaticias', quas quidem Willibaldus legisse videtur, ab illa epistula diversas fuisse liquet. Ita fere Jaffé.

nale sibi deficeret tempus, formidaret^a. Cumque omnipotens Deus solita non inmemor pietatis suae clementia servum suum tanta^b animi pressura perturbatum et anxio^c vellet dolore eripere et iocundum gregi praevidere magisterium^d, iam praefati antistites^e erga fratres intestina facta est meditatio et bonae indolis virum nomine Stephanum huic praesedere^f fecit ecclesiae et sanctum^g hunc virum per longas peregrinationis vias ire volentem ad loca incolomem destinata^h direxit.

Qui protinus quidemⁱ, valedicens^k fratribus, profectus est locumque per longa terrarum spatia, qui iam praedicto dicitur nomine Lundenwich^l, voti^m compusⁿ adiit. Et^o celocis celeriter marginem scandens, coepit ignotas maris temptare vias, trepidantibusque^p nautis, immensa choro¹ flante carbasa consurgebant, et pleno vento^q prosperoque cursu hostia citius^r fluminis quod dicitur Cuent^{s.2} omni iam expertes periculi naufragio aspiciunt et ad aridam sospites terram perveniunt; sed et castra metati sunt in Cuentawich^{t.3}, donec superveniens se collegum^u multitudo^v congregasset.

Omnibusque collectis, per singulos quosque^w dies, imminente hiemis frigore, profecti sunt multasque sanctorum^x ecclesias orando adierunt, ut tutius^y, opitulante altithrono, Alpina nivium iuga transcenderent Langobardorumque^z erga illos humanitatem⁴ mitius sentirent militumque⁵ malitiosam superbiae ferocitatem facilius evaderent. Cumque, sanctorum suffragante patrocinio^a et domino Deo dispensante, omnis quippe

I. Cap. 5. 1. 2a, b. c. 3. 4.

- a) ita 1. 2a (pr. m.). b; formidabat *rell.* b) om. 1. c) anxia *corr.* anxio 3. d) ita 2b. 4. 4a, 5a. c^{1.2.3}; magistrum 2c. 3 (*corr.*); magisterium iam praefati m. al. in ras. 2a; magis m. saec. XVI. *corr.* magistrum 1; cf. p. 44, 4: populis praevidit magisterium. e) ita 1; antistitis *rell.* f) ita 1; praesidere *rell.* g) v. s. h. 2a (non 2b). h) ita pr. m. 2a; destin. *rell.* i) in marg. suppl. 3. k) valedicentis 1. l) Lundenwih 1; Lundenwic 2a. b. m) voto(?) pr. m. 2a. n) ita (comp); 1; comptus 2a (pr. m.). b; compos *rell.* o) Ecce locis 2a. b; Et velocis 2c. p) ita 1; tripud. *rell.* q) ventu 2a (pr. m.). b. r) fl. c. 3. s) Cent 4; Gent 4a. t) Cuentawic 2a. b. u) ita 1. 2a. b. c; collegarum *rell.* v) multitudin cogrega::t 3, *corr.* w) dies qu. 3, *corr.*; qu. om. 1. x) sanctorum 4. y) totius 1, *corr.* z) ita 2a. b. 3; Longob. *rell.* a) patrocinia 3, *corr.*

- 1) I. e. coro, cauro. Jaffé. 2) Canche fl. 3) Is 'vicus ad Quantiam' non iam extat fuisseque videtur prope Stapulas (Étaples) et monasterium S. Iudoci (St. Josse). Jaffé. 4) Cf. infra p. 22, 8: optimum Langobardorum regem Liudobrandum. 5) Scil. imperatoris Graeci; cf. infra c. 6 (p. 27, 30): Italiaeque — — limitum fines militumque terminos transmigravit.

cohors contribunalium^{a.1} comitatu^b huius sancti viri inherens limina beati Petri apostoli prospere adgressus est, immensas statim^c Christo pro sospitate eorum grates persolvunt, atque ecclesiam sancti Petri principis apostolorum magno cum^d gaudio ingressi, abolitionem^e peccaminum postulantes, diversa quidem munera eorum quam plurimi detulerunt.

Transactis autem diebus non multis, sanctus vir^f iste venerabilem sedis apostolicae papam beatae memoriae Gregorium a primo secundum et^g novissimo priorem² affatus^h est, — qui et vulgarica Romanorum lingua dicitur iunior, — omnemqueⁱ sibi per ordinem itineris^k sui atque^l adventus occasiōem^m manifestavit et, qualiⁿ anxius desiderio diutius desudasset, aperuit. Sanctus itaque papa, repente hilari vultu adridentibusque oculis intuitus^o in eum, inquisivit, an litteras^p ab episcopo suo commendaticias detulisset. At ille etiam concitus^q exempto³ pallio cartam ex more involutam litterasque protulit deditque mirabili sanctae recordationis viro, qui statim, acceptis litteris, annuens ei, ut^r abiret^s. Apostolicus vero papa^r, perlectis litteris et recensita commendaticiae conscriptionis carta, sedulum deinceps cum eo habebat cottidianae disputationis colloquium, donec proficiscendi redeundique estivum^t instaret tempus. Cum vero Nisan mensis, qui est Aprelis^u, praeteriret et 719. Iari^v, qui et Maius⁴, iam portae patescerent^w, tum etiam,

I. Cap. 5. 1. 2a. b. c. 3. 4.

a) ita codd. (con versu exeunte postea suppl. 4); contribulum V. Willibaldi c. 3 (p. 91, 26) et V. Wymnebaldi c. 2 (p. 108, 8); cf. supra p. XIII sq. b) comitatu 3. c) ch add., sed eras. 3. d) pr. m. in marg. suppl. 1. e) ita 2a. b. c. 3; obolit. 1. 4. 4a. f) ita 1; iste vir 2c. 3. 4; vir om. 2a. b. g) et n. pr. om. 4. 4a; et novissimos 2a, corr. h) affectus 2a, corr. i) que om. 3. k) ita 1. 4a (pr. m.); itineri 2b; itineris rell. l) adque | ventus pr. m. 2a; atque om. 2b. m) ita 1; occasionem rell. n) qua(li m. al. in ras.) 2a; quasi 2b. o) intuitur(?) 2a, corr. p) littere pr. m. 2a. q) (concit in ras.) us 1; om. 3. r) pr. m. superscr. 1. s) :abiret, ras. h 2a. t) aestium 3, corr. u) ita 1; Ap(ri m. al. in ras.)lis 2a; Aprilis rell. v) Iair 1. w) pate-sceret 2a, corr.

1) Willibaldus contribuales (= contribules) exemplo contubernaliū scripsisse videtur. 2) Gregorium II (715—731). In codice epistularum Bonifatii Monacensi n. 8112 (saec. IX) inter ep. 26. et 42. leguntur (MG. Epist. III, 216. 275. 290) haec: Huc usque Gregorius a primo secundus. Hinc Gregorius a secundo iunior (cf. infra c. 8, p. 42, 1), quae e Willibaldo pendent. 3) I. e. fortasse discincto. Krusch. 4) Cf. Beda, De temporum ratione c. 11 (ed. Giles VI, 168): Primum mensem — — Nisan appellant, qui — — rectius Aprili deputatur. — — Secundus eorum mensis Iar Maio — — comparatur.

719, postulata^a atque accepta apostolicae sedis benedictione
 Mai. 15. et litteris¹, a beatissimo pape^b ad inspiciendos inma-
 nissimos Germaniae populos^c directus est, ut, an inculta
 cordium arva, euangelico arata vomere, praedicationis
 recipere^d semen voluissent, consideraret.

Ac sic extimplo, collecta numerosa reliquiarum
 multitudine, reciproco suorum reditu conservorum^e Ita-
 liae² fines^f adiit^{*} optimumque Langobardorum^g regem
 Liudobrandum^{h. 3} pacificis salutatum muneribus conpel-
 lavit, et honorifice ab eo susceptus, lassataⁱ ex itinere^k
 membra requiescebat^l, ac sic^m remuneratus, ardua ac
 plana agrorum peragrans spatia, praerupta Alpium iuga
 transcendit.

Incognitosqueⁿ Baguariorum^o et confines Germa-
 niae⁴ terminos adgrediens, in Thyringeam^p iuxta man-
 datum apostolicae sedis considerando progressus est, ad
 instar videlicet prudentissimae apīs, quae suotim^{q. 5} cam-
 porum circumvolat arva et numerosam redolentium^r
 herbarum copiam, pennigeris^s molliter perstrepens alis,
 circumvallat^t carpentique rostro pertemptat, melliflua
 ubi nectaris lateat dulcedo, et suis^u eam, omni penitus
 mortiferi sucus^v amaritudine contempta, albeariis^w in-
 vehit et secundum quandam^x apostolicae ratiocinationis

*) ⚡ Adlocutus cum Liutprando rege *versu exeunte add. 1,*
signo eodem in margine depicto (cf. p. 17, 22).

I. Cap. 5. 1. 2a. b. c. 3. 4.

a) postula 1, corr. b) ita 1; papa *rell.* c) populus 2a, corr. d) semen rec. 1. 3.
 e) servorum 1; cf. *supra* p. 9, 1. f) finis 2a, corr. g) ita 2a. b et e corr. 3; Longob. *rell.*
 h) Liudobr. corr. Liudobr. 2a; Liutbr. 2b; Leupr. 2c. i) lassato 1; lassis — membris
 4. 4a. k) ita 1. 3; itinere *rell.* l) requiescebant 2c. m) si 2a (pr. m.). b. n) In-
 cognitasque 1; in incogn. 2c. o) ita 2a. b. 3. 4; Baiuariorum 1; Bawariorum 2c.
 p) ita 1. 3. 5c; Thuringeam 2c. 4; Turingeam 2a. b. 5a. q) ita 1. 3. 4 (pr. m.). 5a;
 suotini 2a (pr. m.). b; suatim 5c^{1. 2. 3}; suetim 2c et m. al. 4. r) redolentiam 2b.
 s) pinnigeris 2a (pr. m.). b. 4a. t) circumvolat 4. u) sui 1, corr. v) sucis 1;
 succus 2c, corr. w) ita 1; alveariis *rell.* x) quondam 4.

1) *Litterae Gregorii (Bonifatii epist. 12, p. 258) Idibus Maiis a. 719.*
datae sunt, quibus Bonifatius, 'ad quascumque gentes infidelitatis errore
detentas' properare posset, praedicationem apud eas exercere iubetur.
 2) *I. e. Italiae superioris, Langobardiae; cf. e. gr. Gothofredus ad Cod.*
Theodosian. XI, 1, 6; C. Hegel, 'Gesch. der Städteverfassung von Italien'
II, 1 sq. 3) A. 712—744. 4) Cf. Bonif. epist. 45 (p. 293): tam de
Germaniae gentibus — sed et in Baioariorum provincia. De hoc usu
artiore nominis Germaniae cf. W. B. Wenck, 'Das Fränkische Reich
nach dem Vertrage von Verdun', 1851, p. 373 sq.; Waitz, 'VG.' III², 351,
n. 2. 5) Glossarium Amplonianum et Epinalense (Goetz, Corpus
glossar. Latin. V, 389, 47; cf. VII, 302): Suotim (Suotum Amplon.) suo
more. Krusch.

eloqui^a similitudinem omnia probat et^b quod bonum^c *cf. 1. Thess. 5, 21.*
 est tenet. Sanctus itaque vir in Thyringea^d iuxta in-
 situm^e sibi mandatum apostolici pontificis senatores
 denique plebis totiusque^f populi principes verbis spiri-
 talibus affatus est eosque ad veram agnitionis viam et
 intellegentiae lucem^g provocavit, quam olim ante
 maxime^h siquidem ex parte, pravisⁱ seducti doctoribus,
 perdiderunt. Sed et sacerdotes ac presbiteros, — quo-
 rum alii relegioso^k Dei se omnipotentis cultu^l incolue-
 runt¹, alii quidem fornicaria^m contaminati pollutione,
 castimoniae continentiam, quam sacris servientes altari-
 bus servare debuerunt, amiserant, — sermonibus euan-
 gelicis, quantum potuit, a malitiae pravitate ad cano-
 nicæ constitutionis rectitudine^{n. 2} correxit, admonuit
 atque instruxit^o.

Et Franciam deinde, fratribus secum comeantibus,
 ingressus est statimque, audito^p Raedbodi^q Fresonum
 regis morte³, albeum^r quidem fluminis⁴, magno gavisus
 gaudio, navigio ascendit^s, optans, quod etiam Fresia
 recipisset^t verbum Dei, et ad^u incultas caelesti praedi-
 catione terras pervenit. Iamque atrocis cessante regis
 Raedbodi^v persecutione, doctrinae caelestis semina mini-
 stravit et, verbi Dei fame expulsa, famelicam^w paganicae
 superstitionis multitudinem^x aeternae^y praedicationis
 refecit^z pabulo. Cumque desiderantis^a repente^b mentem
 spontaneus operis sequeretur effectus et votiva praedisti-
 natae^c doctrinae lux, domino Deo dispensante, claresceret
 Carlisque^d ducis gloriosi super Fresones roboratum esset

I. Cap. 5. 1. 2a. b. c. 3. 4.

0 a) ita 1; eloquii *rell.* b) *om.* 2a (*pr. m.*), b. c *cum Vulg.* c) bonus 2a, *corr.* d) ita 5c^{1.3};
 Tyringea 1. 3. 5c²; Thuringea 2c. 4; Turingea 5a; Turingia 2a; Duringa 2b. e) m. ins.
 sibi 2a. b. c. f) *que om.* 1; *cf. p.* 32, 5: seniores plebis populi *que* principes. g) luce 1;
 luce 4a. h) ita 1. 3 (*pr. m.*); maxima *rell.* (*cf. cod. 1 epist. Bonif. n. 63, p. 330, 14: maxime*
ex parte). i) *pr. m. superscr.* 1. k) ita 1; religiosi 2c. l) cultu: 3. m) fornicari-
 5 rii *pr. m. 2a.* n) ita 1; rectitudinem *rell.* o) ins(*tr in ras.*)uxit 1. p) ita 1. 2a (*pr. m.*).
 b. c; audita *rell.* q) ita *pr. m.* 3; Redbodi 2c. 4. 5a. c³; Redboti (*m. al. corr.* Radboti 2a)
 2a. b. 5c^{1.2}; Raatbodi 1; Rabbodi *corr.* Radbodi 4a, *et ita m. al.* 3; *cf. supra p. 16 sq.*
 r) ita 1; alveum *rell.* s) conscendit 4. t) ita 1. 2a (*pr. m.*); recepisset *rell.*
 u) aut 1. v) ita 3; Redbodi 2c. 4. 5a. c³; Redboti (*m. al. corr.* Radboti 2a) 2a. b.
 0 5c^{1.2}; Raatbodi 1; Rabbodi *corr.* Radbodi 4a. w) ita 1. 2a. 3 (*pr. m.*); famelicam
rell. x) *et add. (sed eras. 2a) 2a. b. 4.* y) pab. aet. *pr. ref.* 1. z) refecit 2c. 4.
 a) desiderantes 2a, *corr.* b) repente 1. c) praedestin. 2b. c *et m. al.* 4. d) m. al.
corr. Carolique 3; Karolique 2b. c.

1) *V. infra p. 31, 8: ritus incoluerunt, i. e. observaverunt.* 2) 'he
 5 straffede se na den sentrecht' *versio Freckenhorstensis.* 3) *Obiit a. 719.*
Bugga Bonifatio gratulata est, quod Deus 'inimicum catholicae ecclesiae
Rathbodum' coram ipso prostravisset (Bonif. ep. 15, p. 264). 4) *Rheni.*

imperium, iam bucina caelestis verbi increpuit et prae-
dicatorum^a, adveniente superni roris fertilitate, vox^b
intonuit, Dei etiam^c per Willibrordum^d virum venera-
bilem ac cooperatores^e eius propagatus est sermo. Sed
cf. Matth. quia messe^f quidem multa operarios inesse^g paucos
9, 37. cerneret^h, sanctus hic Dei famulus cooperatoriⁱ etiam
719—722. factus est per tres instantes annos Willibrordi^k archi-
episcopi, multumque in Christo laborans, non parvum
Domino^l populum, destructis delubrorum fanis et ex-
structis ecclesiarum oratoriis, praefato pontifici^m opitu-
lante, adquisivit.

Cum vero summus hic senueratⁿ pontifex et aetatis
plurimis gravabatur^o annis¹, decrevit, etiam suggerente
discipulorum coetu, ut solacium tanti ministerii^p suae
decrepitae senectuti praevideret et fidelem de parva
congregatione virum elegeret^q, qui tanto praeesse
potuisset populo, accitoque huic^r Dei^s famulo, salu-
tari eum instructione admonuit, ut episcopalis quippe
regiminis susciperet gradum et^t ad regendum Dei
populum sibi subveniret. Qui etiam, humiliter repente^u
respuens, minime se^v dignum esse episcopatus gradu
referebat et, ne sibi tantae dignitatis fastigium ado-
lescentiae^w adhuc in annis constituto inponeret, depre-
catus est et, quoniam quinquagesimi anni iuxta canonicae
rectitudinis normam necdum plene reciperet aetatem²,

I. Cap. 5. 1, 2a, b, c, 3, 4.

a) et per praedicatores 4, 4a. b) *pr. m. superscr.* 3; mox 2c. c) *om.* 1. d) Willibrodum 2c. e) cooperatores 2a (*corr.*), b. f) messes 1; messes (*i. e.* messis) qu. multa, oper. *interpunxit Nürnberger.* g) p. inesse 3. h) cernebat 3. i) cooperatur 2a, *corr.* k) Willibrodus 2c. l) *ita* 1, 2c. 3, 5a. *c¹ 2³*; pop. Dom. *rell.* m) *m. al.* *corr.* pontifice 2a, et *ita* 2c; pontificae, *del.* a 3. n) senueret 4a; senu(ise *m. al. in ras.*)t 2a; senussit 3. o) gravaretur 3 et *m. al.* 2a. p) *ita* 1; ministerii *rell.* q) *ita* 1; eligeret *rell.* r) hoc 3. s) *ita* 3, 4, 4a; (Dei *om.*) famulo :: sal. 1; fam. Dei 2a, b, c; *cf.* p. 28, 28; huic Dei famulo. t) *om.* 1. u) hum. repetens resp. 2c; hum. hoc rennuens, min. 4, 4a. v) *om.* 2a, b; dignum se (esse *om.*) 2c. w) adulisc. 3e *pr. m.* 2a; adulesc. 3.

1) Willibrordus a. 657/58. natus erat. 2) Cuius normae testimonia satis congrua extare non videntur; conferre licet Gregorii M. Dial. II, 2: Liber quippe a temptationis vitio, iure iam factus est virtutum magister. Unde et per Moysen praecipitur (Num. 4, 3, 8, 24), ut levitae a viginti quinque annis et supra ministrare debeant, ab anno vero quinquagesimo custodes vasorum fiant; Constitutiones apostolorum II, 1 (ed. de Lagarde p. 13): τὸν ποιμένα τὸν καθιστάμενον ἐπίσκοπον εἰς τὰς ἐκκλησίας ἐν πάσῃ παροικίᾳ δεῖ ὑπάσχειν ἀνέγκλητον, — — — οὐκ ἔλαττον ἑτῶν πεντήκοντα; collect. canonum Hibern. I, 11 (ed. Wassersleben², 1885, p. 8): Qui autem ab accessu adolescentiae usque ad XXX. annum aetatis suae probabiliter vixerit, una tantum

testatus est, ut omni se penitus excusationis tergiversatione ab huius gradus^a celsitudine declinaret¹. Praedictus itaque tam sancti praeconi^b pontifex placidis illum verbis increpavit et diligenti eum cura ad huius propositi^c gradum instigavit populi^dque subiecti^d maximam magnopere paupertatem praediceret^e; sed cum neque sic correptus ad suscipiendum huius celsitudinis gradum consentiret, iamque per longas tricationum moras^f spiritalis inter eos orta est contentio et consona pulchrae discretionis facta dissensio. Hic vero, grandi praeventus humilitate, tanti^g gradum contradixit honoris; ille autem, piissimi appetitu lucri inretitus, salutem concupivit animarum. Cumque sic diversa iam sermocinationum^h verba invicem protulissent, etⁱ sanctus hic Dei servus, velud in spiritale^k quodam stadio positus, placitae^l prorsus excusationis exerens sermonem, ait: 'O summae sanctitatis pontifex, o spiritalis proreta^m agonis! Ego enim a beato sanctae recordationis Gregorio papeⁿ Germanicis mandatum gentibus detuli; ego, apostolicae sedis legationem^o fungens^p ad occidentales barbarorum regiones, sponte tuae me gubernationis dominio^q iniunxi^r et propriae^s voluntatis^t arbitrio, ignorante dominorum sublimatu, copulavi; quorum usque in hodiernum diem sponsionis voto constrictus sum servituti ac^u subiectus. Quapropter sine apostolicae^v sedis consultu et authenticae^w iussionis mandato tam praeclarae sublimitatis ordinem suscipere non audeo'. Sed et alia quo-

I. Cap. 5. 1. 2a, b, c. 3. 4.

a) gradu 1. b) ita 1 et fortasse pr. m. 4a; pr(a)econii *rell.* c) praepositi 2b. d) subiecti: 2a. e) praedicebat (ebat m. al. in ras. 2a) 2a. 3; praedixit 2c. f) mores pr. m. 2a. g) tangi 1. h) sermocinantium 2b. i) eras. 4. k) ita 1; spiritali *rell.* l) placit: e, ras. a 2a; placidae 2c. 4. m) propheta 4. 4a. n) ita pr. m. 2a (cf. p. 22, 2. 34, 18); papa *rell.* o) ita 2c; legatione *rell.* p) fulgens 1, *corr.*; fungens 2c; fungor 2a, b. q) pr. m. *superscr.* 1. r) iniunxit 2a, *corr.* s) proprio 2a, b, c. t) voluntates 2a, *corr.* u) hac 2c. v) cons. sedis ap. 2a, b (non 2c). w) au: thentice, ras; d 2a.

virgine uxore sumpta contentus, IV annis subdiaconus et V annis diaconus, XL^{mo} anno presbyter, L^{mo} episcopus stet. *E quibus locis secundus tantum omnino quadrat, sed ad partes occidentales Europae minime pertinet; tertium cum verbis Willibaldi primus comparavit Coustant, Epistolae Romanorum pontificum I, 1721, col. 634 (n. c).* 1) *Retractor codicis Bruxell. n. 18644—52 (l. l. p. 59) aliam quoque rationem Bonifatium opposuisse confinxit: Illicitam deinde ad eius episcopatus promotionem, quae ipsum adhuc viventem supplantare probatur, oblitus, ab ipso Bonifatio vivo substitutum esse Lullum.*

que rationabile^a petitionis supplicatione verba proferebat, dicens: 'Obsecro igitur, ut me propriae^b sponsionis vinctum catenis ad has quas primitus a sede apostolica missus^c sum terras destinando^d diregas^e'. Cui protinus vir Dei, audita tantae professionis causa, data ei bene-
722. dictione, licentiam dedit abeundi. Qui etiam, statim proficiscens, pervenit ad locum, cui nomen inscribitur
1. Tim. 4, 6. Amanaburch^{f.1}, iuxta apostolum *enutritus verbis fidei et bonae doctrinae, quam adsecutus est.*

(6)^g. Per singulos enim a prochemio^h gradus virtutis documentaⁱ et laboris in Domino constantiam huius sancti viri perstrinximus, ut sequentia subtilius bonorum eius exempla conglobatim ad memoriam revocemus. Cumque ingentem Domino populum in Fresonis adquireret, multique ab eo spiritali^k doctrinē^l edocati^m ad agnitionem veritatis, inradiantibus verae lucis radiis, perveneruntⁿ, tunc quippe, Domino patrocinate^o, alias Germaniae praedicandi causa partes adiit² et supradictum locum³, cui gemini praeerant germani, Dettic^p videlicet et Deorulf^q, Domino auxiliante, obtinuit, eosque a sacrilega^r idolorum^s censura, qua sub quodam christianitatis nomine male abusi sunt⁴, evocavit ac

I. Capp. 5. 6. 1. 2a. b. c. 3. 4.

a) ita 1; rationabili *rell.* b) proprio 2b. c) missum 3, *corr.* d) destin. 2b. c et m. al. 4. e) ita 1; dirigas *rell.* f) ita 1; Amanaburhc 5a; Amanaburc 2b; Amanaburg *rell.* g) *praescr. pagina exeunte om., sed Per littera maiore incipit 1; Qualiter per omnem aetatem suam praedicationis (predicationum 2b et pr. m. 2a; predicationem 2c) studium (studuit et 2c) exercuit et quali hunc mundum fine dereliquit (derelinquit pr. m. 2a; et — dereliquit om. 4. 4a. 5a. c²) praescr. rell., quae praescriptio ad c. 8. pertinet.* h) ita 1; prohemio 3. 4; proemio (*corr. prohemio 2a*) 2a. b. c. i) documentum 2b. k) spiritalis 3, *corr.* l) ita pr. m. 2b; doctrina *rell.* m) ita 1. 2b. 4a et pr. m. 2a. 4; educati 2c. 3. 5a; edocti 5c^{1.2.3} et e *corr.* 4. n) pervenirent 2a. b. c. o) patrocina. 1. p) ita 3; Dettic 1; Dethic 2c; Dectic 4. 5a. c^{1.2.3}; Dectihc 4a; Decta 2a. b; Decta 4* (*litterae ic et cc = a confusae sunt; cf. infra p. 31, 36*). q) ita 2c. 3. 4. 4a; De(oruu pr. m. in ras.)lf 1; Deorolf 2a. b. 5a. c^{1.2.3}. r) sacrilego 3 2a, *corr.* s) ita 1; i(y)dol. *rell.*

1) Amöneburg in Hassia ad Ohm fl. ('Reg.-B. Kassel, Kreis Kirchhain'). 2) In quo itinere Bonifatius ad Palatium monasterium venisse indeque Gregorium puerum secum duxisse fertur; cf. V. Gregorii auct. Liudgero c. 2 (SS. XV, 67). 3) Amöneburg. 4) De hoc loco nuper egit W. Köhler, 'Dettic und Deorulf' ('Mittheilungen des Oberhessischen Geschichtsvereins, Neue Folge' X, 1901, p. 120—124), comparans epistolam Gregorii II (Bonif. epist. 17, p. 266): quia in umbra mortis aliquas gentes in Germaniae partibus vel plaga orientali Reni fluminis, antiquo hoste suadente, errare, quasi sub relegione christiana idolorum culturae eos servire cognovimus. De usu vocabuli censura cf. infra c. 7 (p. 40, 12): ut plebem quidem a perversa inolitae consuetudinis censura multum liberarent.

plurimam^a populi turbam, rectae patefacta intellegentiae vię^b, errorum^c deposito horrore, a malivola gentilitatis superstitione retraxit et monasterii, collecta servorum Dei congregatione, cellam construxit. Similiter et iuxta fines Saxonum Hessorum^d populum paganis adhuc ritibus oberrantem a demoniorum euangelica praedicando mandata captivitate liberavit.

Multisque milibus hominum expurgata pagana vetustate baptizatis, idoneum quippe nuntium ac fidelem suarum^e litterarum¹ portitorem nomine Bynnan^f Rome^g direxit patrique venerabili apostolici^h sedis pontifici universa, quae circa illum, Domino donante, facta sunt, mutoⁱ quidem littero ministrante, per ordinem revelavit et, ut^k magna siquidem hominum multitudo, divino inlustrante spiritu, regenerationis perciperet^l sacramentum, manifestavit. Sed et de rebus, quae ad^m cottidianam ecclesiae Dei necessitatem populique proventum pertinebant, plura ob consilium sedis apostolicae interrogando conscripsit. Cum enim aliquantos dies praefatus hic nuntius praedicto maneret locoⁿ et iam^o reditus sui tempus instaret, tum^p etiam a praefato sedis apostolicae pontifice^q mutuum legationis suae responsum accipit^r. Et statim reversus, cartam sedis apostolicae conscriptionis iam, non multo transacto tempore, magistro adtulit.

Cumque sanctus vir adlatas legisset litteras, carptim se^s invitatum ad Romam intellexit^t festinusque summum 722 (723). oboedientiae gradum implere temptavit, clientumque confestim stipatus caterva² et fratrum circumseptus agmine, Franchorum^u ac Burgundionum^v Italiaeque, iam collibus Alpium^w transcensis, limitum fines militumque³ terminos transmigravit. Et Romanae^x urbis moenibus conspectis^y, altithrono repente condignas gratia-

I. Cap. 6. 1. 2a. b. c. 3. 4.

a) plurimum 1, corr. b) ita 1; via rell. c) errorem 3, corr. d) Hessonum 4 (corr.). 4a. e) suum 4. 4a. f) Binnan 2a. b. c. g) ita 1. 2c; Romam rell. h) ita 1; apostolic(a)e rell. i) ita 1; muta (multa 2b. 4) qu. littera rell. k) corr. quod 2a, et ita 3. l) :p: ciperet, ras. bis s 3. m) ad om. 4. n) locum pr. m. 3. o) om. 2a. b. c. p) Tunc 3. q) bis scr., sed del. 2a. r) ita 1; accepit rell. s) superscr. 3. t) intellexisset(?) 3, corr. u) ita 2a. 4a; Francorum 2c; Francorum rell. v) Burgundiorum 2c. w) Alphium 4. x) Rom: (ras. g?) 1, corr. y) conspectibus 1.

1) *Et hae litterae et responsum Gregorii perierunt.* 2) *Cf. Sedulii Carmen paschale IV, 236: magna stipante caterva; Aldhelmi versus de Laude virgin. (Giles p. 178. 192): densa stipante caterva.* 3) *Cf. supra p. 20, n. 5.*

rum laudes rependit^a, et ad beati Petri mox ecclesiam perveniens, diligenti se oratione munivit. Cum vero lassata paulisper membra quievisset^b, iam beato Gregorio apostolicae sedis pontifici nuntiatum est, quod hic Dei famulus adveniret. Qui etiam bene susceptus xenodochium^c adductus est.

Adveniente itaque oportuno conlocutionis eorum die et ad basilicam beati Petri apostoli adventante^d glorioso sedis apostolici^e pontifici^f, confestim hic Dei^g famulus invitatus est. Et cum paucis ad invicem ac pacificis se salutassent verbis, iam de simbulo et fidei ecclesiasticae traditione apostolicus illum pontifex inquisivit. Cui^h mox hic vir Dei humiliter respondit, dicens: 'Domine apostolicę, novi me imperitum, iamⁱ peregrinus, vestrae familiaritatis sermone¹; sed queso, ut otium² mihi, tempus^k conscribendae fidei concedas, et muta tantum littera meam rationabiliter fidem adaperiat'. Qui etiam protinus consentit^l et, ut festine hanc scripturam deferret, imperavit. Cumque, aliquanto temporis evoluto spatio, sanctae trinitatis fidem urbana eloquentiae^m scientię conscriptam detulisset, reddiditqueⁿ praefato pontifici. Expectavit quippe^o nihilominus dies adhuc aliquos.

Sic saltim reinvitatus est, et Lateranem introductus, humiliter prono vultu protinus, postulata benedictione, pedibus apostolici pontificis advolutus est; quique repente^p elevavit eum a terra et cartam, in^q qua integra et incorrupta fidei^r patuit veritas, huic Dei famulo reddidit eumque consedere fecit. Et salutare^s eum admonitionis doctrina instruxit, ut hanc sine intermissione intemeratam fidei munitionem conservaret et aliis^t instanter suarum pro possibilitate virium praedicaret.

I. Cap. 6. 1. 2a, b. c. 3. 4.

a) inpendit 2b. b) ita 1. 2a (pr. m.). b; quievisset *rell.* c) ita 1; xenodochium (sic) 2b; zenodochium(?) m. al. corr. xenodochium 2a, et ita *rell.* d) adveniente 2a, b. e) ita 1; apostolicae *rell.* f) ita 1. 2a (pr. m.). b; pontifice *rell.* g) *superscr.* 1. h) Cu(i *superscr.*) 1. i) m. al. *superscr.* tanquam 2a. k) temporis 4. l) ita 1; consensit *rell.* m) ita 1; el. scientia 3. 4; eloquentia (sc. om.) 2a. b. c. n) que om. 2c. 3. o) nih. quippe 1 (cf. p. 29, 9: intimavit quippe). p) eum rep. el. 2c; rep. eras. 4; eum om. 2a, b. q) om. 4. r) *superscr.* 3. s) ita 1; salutari *rell.* t) alias 4c. 2a, corr.

1) *Id quod supra p. 21, 11: vulgarica Romanorum lingua.* 2) *Ocium quasi breve tempus interpretatus est Nürnberger, Disquisitiones p. XIII, monens, monialem Heidenheimensem oceo pro ocus (= cito) scripsisse (SS. XV, 89, 3. 14. 105, 20. 107, 25. 113, 19. 117, 29), sed vix recte.*

Multa quoque alia de relegione^a sanctitatis et fidei veritate sciscitando^b profert, ita ut omnem^c pene diem pariter conloquendo alternatim ducerent. Et ad extremum, qualiter populi, per devia prius facinorum oberantes, fidei documenta sua praedicatione perciperent, sciscitatus est. Et cum pro certo comperisset, quod maximam quidem multitudinem plebis a sacrilega demonum cultura ad consortium sanctae ecclesiae adscisciret^d, intimavit quippe ei, quia episcopatus sibi inponere gradum voluisset populisque pastoralis prius sollicitudine privatis et iuxta sententiam domini Dei nostri iacentibus, sicut oves non habentes pastorem, praeferre^e. Sed quia contradicere huic tanto pontifici apostolico^f sedi^g praelato non auderet, consentit etiam et oboedivit. Sicque summus sanctae auctoritatis pontifex diem constituit ordinationis, id est pridie Kalendarum Decembrium. Matth. 9, 36.

Cumque sanctus sacrae sollempnitatis dies et natalicius sancti Andreae et praefinitae^h ordinationis inluxisset¹, iam sacer sedis apostolicae pontifex episcopatus sibi et nominis, quod est Bonifatius^{i.2}, inposuit 722 (723),
Nov. 30.

I. Cap. 6. 1. 2a. b. c. 3. 4.

a) ita 1, 2a (pr. m.). b) pr. sc. 3, corr. c) totam 4. d) ita 1; adscisceret *rell.*
e) pr(e in litura)ferre 2a; proferre 2b. f) ita 1; apostolic(a)e *rell.* g) m. al. corr.
5 sedis 3, et ita prius 2c. h) praefatae 3, corr. i) ita 1, 3. 4; Bonifacius *rell.*

1) *Utrum Bonifatius a. 722. episcopus consecratus sit an a. 723, incertum est, discrepantibus notis temporum, quae iuriurando a Bonifatio post consecrationem praestito (Bonif. ep. 16, p. 265) et epistulis duabus Gregorii II. proximo die (Dec. 1) datis (ib. 17. 18, p. 266 sqq.) insunt; cf. MG. Epist. III, 227. 265 n. 4.* 2) *Willibaldus erravit; Wynfritho enim iam antea etiam Bonifatii nomen fuisse, ex epistulis 12. 14. 15 (p. 258. 261. 264) intellegitur a. 719—722. scriptis, dumque in litteris Gregorii II. a. 719. datis (n. 12) solum nomen Bonifatii occurrit, Eangyth et Bugga amicae paulo post utroque vocabulo utuntur (n. 14. 15). Sanctum a. 717. Wynfrithum (an supplendum: neque aliter?) audisse, Willibaldus supra p. 19, 5 rettulerat, idemque nomen in epistulis ante a. 719. compositis (n. 9—11 et fortasse n. 13) legitur, quod postea in carmine tantum a Bonifatio conscripto (MG. Poetae I, 17) et cum altero coniunctum in nonnullis epistulis ad Anglos aut ab Anglis scriptis (n. 34. 46. 47. 94. 105) invenitur, cum in ceteris iam unum Bonifatii nomen adhibitum sit. Unde nomen Latinum ei a. 719. in primo itinere Romano neque in secundo a papa Romae inditum esse, veri simile est, ita ut Willibaldus de tempore et occasione nominis impositi neque vero de auctore et loco errasse videatur, fortasse exemplo Willibrordi inductus, cui nomen Clementis una cum dignitate pontificali a. 695. a pontifice Romano attributum erat (cf. inter alia Bedae Hist. eccl. V, 11). De quaestione cum alii disseruerunt tum*

dignitatem eique libellum, in quo sacratissima ecclesiasticae constitutionis iura pontificalibus sunt digesta conventibus¹, accommodavit et, ut ex hoc inconvulsa^a apud se pontificalis haec^b disciplinatae institutionis ordo permaneret populi^cque subiecti his inbuantur exemplis, imperavit. Sed et familiaritatem sanctae sedis apostolicae^c tam sibi^d quam omnibus sibi subiectis ex hoc in futurum condonavit. Et Carli^e ducis gloriosi^f suis sacratissimis litteris² regni munimine ac devotione sanctum hunc virum episcopatus gradu pollentem subiugavit^g.³

Quique etiam, dum per longos viarum anfractus ingentium populorum adisset confinia, iam quidem ad praefatum Franchorum^h principem venit, et venerabiliter ab eo susceptus, litteras praedicti Romani pontificis sedisque apostolicae Carloⁱ duce^k detulit, eiusque dominio ac patrocinio subiectus^{*, 4}, ad obsessas^l ante
723 (724). ea^m Hessorumⁿ moetas^o cum consensu Carli^p ducis rediit.

Cum^q vero Hessorum^r iam multi, catholica fide subditi ac septiformis⁵ spiritus gratia confirmati, manus

*) *Auctor codicis Bruxell. n. 18644—52 (l. l. p. 61) haec figmenta inseruit: Qui Karlus scilicet, retento sibi regno regaliter regendo, ipsum spiritualiter regendum commisit ei, ut ipse Karlus edicta dando et iura imperialia suis mandando uno nomine rex appareret et esset, Bonifacius vero animas curando geminato nomine rex et pontifex per totum regnum gloriose procederet.*

I. Cap. 6. 1. 2a. b. b¹ (a l. 7). c. 3. 4.

a) inconconvulsus 4. b) hic 3. 4. c) in stolicae incipit 2b¹. d) tātibi (?) pr. m. 2a. e) corr. Caroli 3; Karli 2a. b; Karoli 2c. f) gloriosis 1. 4a (corr.). g) subiungavit(?) 2a, corr. h) Francorum 2c. 3. 4. i) Karlo 2b; Karolo 2c. k) ita 1; duci rel. l) obsessos 2a (pr. m.). b. d². m) ita 1; antea rel. n) Hessorum 1; Essorum 2c. o) ita 1. 2a (pr. m.). b. 4. 4a. p) Karli 2b; Karoli 2c. q) m. al. corr. Tum 3. r) Hessorum 1. 5c¹ (pr. m.).

A. Nürnberger, 'Die Namen Vynfreth - Bonifatius', Vratislaviae 1896; Hauck I³, 458 n. 1. — Auctor versionis Freckenhorstensis, nomen interpretatus, addit: 'wante he vele gudes hadde gedaen und noch doen solde'. 1) I. e. codicem canonum aut alium aut, ut veri simile est, Dionysii. Cf. Nürnberger, 'Aus der litterarischen Hinterlassenschaft des hl. Bonifatius', 1888, p. 9 sqq. 2) Quae litterae ab Otloho servatae (V. Bonifatii I, 16; Bonif. epist. 20, p. 269) a Gregorio papa domno glorioso filio Karolo duci inscriptae sunt. 3) Hoc loco quaedam excidisse, Jaffé pro manifesto habuit, id quod mihi quidem minime persuasum est. 4) Cf. epistulam (Bonif. epist. 22, p. 270; Mühlbacher, Reg. I² n. 36), qua Carlus maior domus Bonifatium 'sub mundeburdio et defensione' a se receptum esse professus est. 5) Isaias 11, 2; Isidori Etymol. VII, 3, 13.

inpositionem acciperunt^a, et alii quidem, nondum animo confortati, intemeratae fidei documenta integre percipere rennuerunt^b; alii etiam lignis et fontibus clanculo, alii autem aperte sacrificabant; alii vero aruspicia et divinationes^c, prestigia^d atque incantationes^e occulte, alii quidem manifeste exercebant; alii quippe^f auguria et auspicia^{f*} intendebant diversosque sacrificandi^g ritus incoluerunt; alii etiam, quibus^h mens saniorⁱ inerat, omni abiecta gentilitatis profanatione, nihil horum^k commisserunt^l. Quorum consultu atque consilio roborem^m quendamⁿ mirae magnitudinis, qui^o prisco paganorum^p vocabulo appellatur^q robor^r Iovis^s, in loco qui dicitur Gaesmere^{t.1}, servis^u Dei secum adstantibus, succidere temptavit. Cumque, mentis^v constantia confortatus, arborem succidisset, — magna quippe aderat copia paganorum^w, qui et inimicum deorum suorum intra se diligentissime devotabant, — sed ad^x modicum quidem arbore praeciso^y, confestim immensa roboris moles, divino desuper flatu exagitata^z, palmitum confracto culmine, corruit et quasi superni nutus^a solatio in quattuor etiam partes disrupta est, et quattuor ingentis magnitudinis aequali longitudine trunci absque fratrum labore adstantium apparuerunt. Quo viso, prius devotantes pagani etiam versa vice benedictionem Domino, pristina^b abiecta maledictione, credentes reddiderunt. Tunc autem summae sanctitatis antistes, consilio inito cum fratribus, ligneum ex^c supradictae^d

I. Cap. 6. 1. 2a. b. b¹. c. 3. 4.

- a) ita 1; acceperunt *rell.* b) meruerunt 2a. b. b¹. c) divinationis 2b¹. d) prestigia 1; p̄st::gia, ras. ri 4. e) incantationis 2b¹. f) om. 2a. b. b¹. c. f*) aus | spicia 1. g) sacrificandos 4, *corr.* h) (quibus — commisserunt. Quo *abscisa sunt*)rum 2b¹. i) senior *pr. m.* 2a. k) nihilorum 4. l) ita 1; commiserunt *rell.* m) arborem 2b¹. 4. 4a et *m. al.* 5c¹ (*non* 5a. c³). n) ita 1. 2c. 5a. c¹ (*pr. m.*). c^{2.3}; quandam *rell.* o) quae 4. 4a. p) Romanorum 4c. q) appellabatur 2b¹; appellata est 4. 4a. r) robor 2c. s) ita 1; Iovis *rell.* t) ita 1; Gaesmerae 3; Gesmere 4; Geismere 4a; Gesmare(e) 5a. c^{1.2.3}; Gicesmere (*m. al. corr.* Ichesmere 2a) 2a. b. c (*litteris cc et ic confusis; cf. supra p. 26, 34*); Giscemere 2b¹. u) servus, 2b¹. c. v) mentes 2a, *corr.* w) pagonorum *pr. m.* 2a. x) om. 2a (*pr. m.*). b. b¹. y) ita 1. 2a (*pr. m.*). b; preciosa 2b¹; praecisa *rell.* z) ita 1; exagitata (exagituratur 2a. 3; exagitat 2b) et palm. *rell.* a) *corr.* nutu solacii 3. b) pristina 1, *corr.* c) et *pr. m.* 2a. d) supra(dictae — dedi *abscisa sunt*)cavit 2b¹.

1) Geismar nomen in Hassia ('Reg.-Bez. Cassel') compluribus locis inditum est, et Hofgeismar oppido inter Warburg et Münden sito et vicis duobus, e quibus alter prope Frankenberg, alter ad Elb rivum prope Fritzlar situs est. De tertio loco agi, ob coenobium Friteslariense vicinum (cf. V. Wigberti auct. Lupo c. 20, SS. XV, 42) indicavit H. B. Wenck, 'Hessische Landesgeschichte' II, 1, p. 234 sq. Cf. W. Köhler, 'Bonifatius in Hessen' ('Zeitschrift für Kirchengeschichte' XXV, 1904, p. 200 sq.).

arboris metallo^{a.1} oratorium construxit eamque^b in honore sancti Petri apostoli dedicavit.

Atque universis quae praediximus completis et superno suffragante nutu peractis, ad Thyringeam^c profecto^d profectus est. Et seniores plebis populique principes² affatus est eosque, relictā ignorantiae caecitate, ad acceptam^e dudum christianitatis relegionem^f iterando provocavit: quia, facessante^{g.3} suorum regum dominio, magna quidem eorum comitum multitudo sub Theobaldi^{h.4} et Hedenes⁵ periculoso primatu, qui lugubre super eos tyrannici ducatus et infestum vastationis potius quam devotionis obtinebant imperium, vel corporali per eos praeventa morte vel hostili siquidem educatione captivata est in tantumque diversis constricta

I. Cap. 6. 1, 2a, b, b¹, c. 3. 4.

a) materia 4. b) ita 1. 2d²; (idque in honor in ras.) e 2b; (illudque m. al. in ras.) in h. 2a; illudque in h. (honorem 4) 2c. 3. 4; oratorium constr. eamque apte coniecit Nürnberg. Disquisitiones p. XIV. c) Thuringeam 2b. c. 4; Turingeam 2b¹. d) ita 1. 2b. (b¹). 3; eras. 2a; om. 2c; subito 4 (eras.). 4a. e) acceptum pr. m. 2b; ceptam 3. f) ita 1. g) facessente 4 et m. al. 2a. h) corr. Theobaldi 3, et ita 2c; Theobaldi 2a. b. b¹; Theobaldi 2d^{1.2}.

1) B. Simson l. l. p. 51. vocabulum medulla, i. e. lignum, comparavit, quod in Pacto Alamannorum fr. 5, 2 (ed. Lehmann p. 26) occurrit; cf. Edictum Rothari c. 300 (ed. Bluhme, MG. Leges IV, 70) de arboribus: quercum quod est modola (cf. Grimm, 'Gesch. der deutschen Sprache' II⁴, p. 483. 712; R. Schröder, 'Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Germ. Abth.' VII, 1887, p. 18). 2) Cf. supra p. 23, 4. 3) Cf. supra p. XIV; 8, 29. 4) Latomus, Catalogus episc. Mogunt. ad a. 1582 (Mencken, SS. R. German. III, 1730, p. 436) et ex opusculo eiusdem tum inedito Serarius, Moguntiacarum rerum libri, 1604, p. 258 (= G. Chr. Ioannis, Volumen primum rerum Moguntiacarum, 1722, p. 168), versus publici iuris fecerunt ab aliis (inprimis O. Falk, 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' XXV, 1885, p. 578) repetitos, qui saxo incisi in 'sacello' Nülckheimensi legebantur (hodie Nülckheimerhof in ripa sinistra Moeni supra Aschaffenburg):

Hic primo ecclesiam struxit Adalhuno sacerdos

Temporibus Theobaldi ducis, sed quam Regeburtus

Pontifex Moguntiacensis honori dicavit

Martyrum Dionysii illius et sociorum.

'Postea anno 834. sub Ottogario (i. e. Otgario archiepisc. Mogunt. a. 826—847) eadem aedicula est instaurata, ut reliqui rythmi docent', eaque fortasse occasione inscriptio quae hodie latet composita est. Regeburtus sine dubio idem est atque Rigibertus episcopus, qui ante Geroldum (v. infra V. Bonifatii Mogunt. c. 1) catalogis pontificum Moguntinorum insertus legitur (SS. XIII, 311 sqq.). 5) Hedenus dux a. 704. et 717. Willibrordo donationes concessit (SS. XXIII, 55. 60; Dobenecker, Regesta Thuringiae I, 1896, n. 5. 7). In Passione Kiliani c. 2. 9 (ed. Emmerich, 'Der heilige Kilian', 1896, p. 4. 9) Hetani duo commemorantur, alter pater, alter filius Gozberti ducis fabulosi.

malis, ut cetera que manebat residua populi turba^a Saxonum se subiecerat^b principatu^c; quoniam, cessante relegiosorum^d ducum dominatu, cessavit etiam in eis christianitatis et relegionis^e intentio, et falsi seducentes populum introducti sunt fratres, qui^f sub nomine relegionis^g maximam^h hereticae pravitatis introduxeruntⁱ sectam. Ex quibus est Torchtwine^k et Berehthere^{l. 1}, Eanbercht^m et Hunraed^{n. 2}, fornicatores et adulteri, quos *Hebr. 13, 4.* iuxta apostolum iudicavit^o Deus: qui validissimum adversus hominem Dei excitaverunt^p conflictum; sed veris verborum^q oppositionibus^r confutati, dignam recompensationis sortiti sunt sententiam.

Cumque renovatus per populum fidei inluxisset candor, et plebs ab ingenti erroris ereptus^s est^t laqueo, iam expulsis profani hostis amicis et infestis populi supradictis^u seductoribus, messem quidem multam cum paucis admodum messoribus incoluit^v. Et magnam primitus mundi^w huius penuriam ac frugalitatem sustenuit^{x. 3}, magnisque tribulationum angustiis coartatus, verbi Dei semina^y propagavit. Sed cum credentium paulatim^z pollesceret multitudo, praedicatorum quoque multiplicatus esset catalogus^a, tunc etiam ecclesiae repente instaurantur et praedicatio eius doctrinae multiformiter emanavit, monasteriumque, congregata servorum Dei unitate et monachorum summa sanctitate, constructum est in loco que^b dicitur Orthorpf^{c. 4}; qui *cf. Matth. 9, 37.*

I. Cap. 6. 1. 2a. b. b¹. c. 3. 4.

a) turba 2a. b) subiecerit 2c. 4; subiceret 3. c) principatum 2b; principatui 2b¹. c. 3. d) ita 1. e) ita 1. 2a (pr. m.). f) qui; ras. b 2a. g) ita 1. 2a (pr. m.). h) Maximiani 4c. i) introduxe(runt — Deus abscisa sunt) 2b¹. k) ita 1; Torchtwine 4. 5a. c¹. 3; Trohtwine 3; Torchwine m. al. corr. Torthwine 2a; Torchwine 2b; Thortwin 2c. l) ita 1; Berehthere 4. 4a; Berhthere 2a. b. c. 3. 5c¹. 3. m) Eanberht 2a. c. 5a; Eanberhet 2b, corr. n) ita 1. 3. 4; Hunred 2a. b; Unrat 2c. o) iudicabit 2a (pr. m.). b. c. 4 cum Vulg. p) corr. excitaverant 2b, et ita 2a. b¹. 3. q) Dei add., sed expunct. 4. r) oppositionū 2a, corr. s) erepta 2c. 3 et m. al. 2a; erepti 2b¹. t) esset 3. u) corr. supradicti 2a. v) inc. Et m. al. in ras. 2a. w) h. m. 2a. b. b¹. c. x) ita 1. 2a (pr. m.); sustinuit rell. y) superscr. 3. z) om. 3. a) catalogū 1; catalogus 4, corr. b) ita 1; qui rell. c) ita 2a (: orthopf pr. m.). 3. 4; Hordorph 2b¹; Orthorf 2c. 5a. c². 3; Orthorp 2b; Ordorp 1.

1) Berhtheri presbyteri venerabilis, 'qui diu incoluit illam peregrinationem', Eangyth abbatisa c. a. 720. meminit (Bonif. epist. 14, p. 263); quem eundem fuisse atque haereticum Hahn l. l. p. 106. coniecit. 2) Nomina quattuor Anglosaxonum videntur esse. 3) Cf. Liudgerum l. l. c. 2 (p. 69). 4) Ohrdruf oppidum a Gotha ad meridiem situm. Monasterio iussu Bonifatii aliquot annos Wigbertus abbas Fritslariensis praefuisse dicitur; cf. V. Wigberti auct. Lupo c. 6 (SS. XV, 40).

cf. 1. Cor. 4, 12. propriis^a sibi more apostolico manibus^b victum vestitum-
que instanter laborando adquesierunt^c.

Sicque sanctae^d rumor praedicationis eius diffamatus^e est in tantumque inolevit, ut^f per maximam iam Europae partem fama eius perstreperet. Et ex 5
Brittaniae^g partibus servorum Dei plurima ad eum tam lectorum quam etiam scriptorum aliarumque^h artium eruditorum virorum congregationis conveneratⁱ multitudo. Quorum quippe quam plurimi regulari se eius institutione^k subdiderunt populumque ab erratica gentilitatis profanatione plurimis in locis evocavere. Et alii^l quidem in provincia Hessorum^m, alii etiam in Thyringeaⁿ dispersi late per populum, pagos^o ac vicos verbum Dei praedicabant.

Cumque ingens utriusque^p populi multitudo fidei sacramenta, multis milibus hominum baptizatis, percipet^q, iam defuncto beatae memoriae Gregorio secundo^r sedis apostolicae pape^{s. 1} et glorioso praefatae sedis Gregorio iuniore² apostolici culminis cathedram^t praesidente, denuo Romam nuntii eius venerunt sanctum-
que sedis apostolicae pontificem adlocuti sunt eique prioris amicitiae foedera, quae^u misericorditer ab antecessore suo sancto Bonifatio^v eiusque familiae conlata sunt, manifestaverunt; sed et devotam eius in futurum humilitatis apostolico^w sedi subiectionem narraverunt, et, ut familiaritate^x ac^y communione^z sancti pontificis atque totius sedis apostolicae ex hoc devote subiectus communicaret, quemadmodum edocti erant, precarentur^{a. 3}. Statim ergo sanctus sedis^b apostolicae papa^c

I. Cap. 6. 1. 2a. b. b² (a l. 4). c. 3. 4.

- a) proprius 2a (corr.). b¹. b) in manibus desinit 2b¹. c) ita 1; adquisierunt *rell.*
d) r. sanctae 3; sancto *pr. m.* 2a. e) diffamatum 3, *corr.* f) in ut incipit 2b².
g) Britaniae 3; Brittannie 2c. h) aliorumque *pr. m.* 2a. i) venerat 3, *corr.* k) institution(i *m. al.*) 2b²; institutioni 2c. l) alii — Hessorum *om.* 2c. m) Hessorum 1.
n) ita 3. 4. 5c^{1. 3}; Thyringia 1; Thyringea 2c; Tyringia 2a; Thuringa 2b; Turingia 2b².
o) paganos 2a. b. b²; *m. al. superscr.* per pagos 2b², et ita 2c. p) *versu in. bis scr., sed eras.* 4. q) perciperent 2b². 3. r) *om.* 4; iuniore (*m. al. del.*) *pro sec.* 4a.
s) ita 2b² (cf. p. 22, 2. 25, 18); pape 2a; papa *rell.* t) cathedra 3. u) qua 2a (*pr. m.*). b (non 2b²); quam 2c. v) ita 2a. 3. 4; Bonefatio 1; Bonifacio 2b. c; Bonefacio 2b². w) ita 2a (*pr. m.*). b. d²; apostolic(a)e *rell.* x) ita *pr. m.* 4a; familiaritati e *corr.* 1 cum *rell.* y) a 2b. z) ita 1; communioni *rell.* a) precabantur 3.
b) sedes 2b. c) pape *pr. m.* 2a.

1) 731, Febr. 11. 2) Gregorius III (a. 731—741). 3) Nuntii sine dubio litteras Bonifatii talia continentes Romam attulerunt; quae etsi non extant, tamen similia in epistulis legi, quas Zachariae et Stephano II. papis pontificatum auspicantibus idem transmisit (epist. 50. 108, p. 299. 394), monuit M. Tangl, 'Das Todesjahr des Bonifatius' (v. infra p. 46, n. 3) p. 227, n. 4.

pacificum profert responsum et suam sedisque apostolicae familiaritatis et amicitiae communionem tam sancto Bonifatio^a quam etiam sibi subiectis condonavit, sumptoque archiepiscopatus^{*.b} pallio¹, cum muneribus diversisque sanctorum reliquiis legatos honorifice remisit ad patriam.

Advenientibus ergo^c nuntiis ac spontanea^d viri apostolici referentibus responsa, iam gratulabundus, apostolicae sedis nimium confortatus devotionis suffragio opeque divinae misericordiae inspiratus, duas videlicet ecclesias Domino fabricavit: unam quippe in Frideslare^e, quam in honore^f sancti Petri principis apostolorum consecravit², et alteram in Hamanaburch^g; hanc etiam in honore^h sancti Michaelisⁱ archangeli dedicavit. Duo quoque monasteriola duobus^k iniunxit ecclesiis³ hiisque¹ non minimam^m servientium Deo multitudinem subrogavit, ita ut usque hodie gloria et benedictio et gratiarum actio domino Deo devote conferturⁿ.

Hisque omnibus rite confectis, Baguariorum^o temporibus Hugoberti^p ducis⁴ adiit^q terras praedicationisque studium apud eos diligentissime exercuit et multas considerando circuit ecclesias^r. Tantoque divinae forti-

*) de pallio in marg. add. 1.

I. Cap. 6. 1. 2a. b. b². c. 3. 4.

a) Bonifacio 2a. b. c; Bonefacio 2b². b) archiepiscopus 2b. c) igitur, superscr. ergo 3. d) spontaneo 1. e) Frideslare 2c. f) honorem 4. g) ita hoc loco 1 (h pr. m. expunct.); Hamanaburg 2d². 3; Amanaburhc 5a; Amanaburg 2a. b². c. 4; Amanaburc 2b. h) honorem 4. i) Michaelis 2a. b. 3. k) ita 1. 2a. b. b². 5a. c¹. 3; duabus rell. l) ita 1; his (que om.) 3; hisque rell. m) dño add., sed eras. 3. n) confertar pr. m. 2a; conferatur 2b. c. 4. o) ita 2a. b². 3. 4. 4a. 5c¹. 2². 3; Baioar. 1; Bavar. 2b; Bawar. 2c. 5a. p) ita 2a. b. b². c. 3. 4 (pr. m.). 5a. b; Hugoberti 4a. 5c² et m. al. 4; Hugoberhti 5c¹; Hugoberhti 5c³; Hucperti 1. q) t. adiit 1. r) in ec[clesiis] desinit 2b².

1) Cf. *epist. Gregorii* (Bonif. *epist.* 28, p. 279): Hinc iure tibi sacri pallei direximus munus, etc. 2) Basilicam in loco qui dicitur Fricdislar (hodie Fritzlar), quam sanctae memoriae Bonefacius novissimus martyr consecravit, a. 774. Saxones frustra incendere conati esse dicuntur (Annales regni Francorum ed. Kurze p. 38). 3) Frideslariensi monasterio primus Wigbertus abbas praeerat, quo defuncto Bonifatius monachis praecepta dedit (Bonif. *ep.* 40, p. 289). Cf. *Vitam Wigberti a Lupo a. 836. compositam* (ed. O. Holder-Egger, SS. XV, 37—43). 4) Hucpertus dux non post a. 736. ineuntem mortuus est, cum charta quaedam Frisingensis die 12. Februarii 'anno XII. Oatiloni ducis', successoris eius, data sit (Meichelbeck, *Hist. Frising.* I, 1, p. 48 sq.), qui Ianuario mense a. 748. decessisse videtur; cf. Graf Hundt, 'Ueber die Bayrischen Urkunden aus der Zeit der Agilolfinger' (*Abhandl. der hist. Classe der Münchener Akad. der Wissensch.* XII, 1, 1873), p. 168 sq.

tudinis zelo armatus est, ut quendam quidem scismaticum heretica pravitate deceptum nomine Eremvulfum^a iuxta canonum^b decreta damnavit atque abiecit et populum a perversa sectae eius^c idolatria correxit. Et ad fratres sub suae dioceseon^d gubernationis^{e.1} constitutos rursus ⁵
cf. Rom. 15, 23. migravit, iuxta illud apostoli cupiditatem habens veniendi ad fratres.

(7). [Qualiter^f, expulsis hereticis, Baguariorum provinciam in quattuor dividit parrochias].

Igitur huius viri aliquantisper meritorum docu- ¹⁰
 menta excerpimus, ut, quanta^g se relegionis^h regimine per cunctosⁱ aetatis suae gradus indesinenter rexit, brebi^k videlicet proferamus sermone, quoniam quidem diutinus sanctorum usus est, ut cottidie aliorum per exempla ad meliora se provehant et, decrescente dierum ¹⁵
 calculo, crescat in eis etiam intimi virtus amoris. Cumque ecclesiarum erat^l non minima in Hassis^m et in Thyringeaⁿ multitudo exstructa et singulis singuli providerentur^o custodes, tum etiam tertio propter familiarem sancti apostolici pontificis totiusque clericatus^p ²⁰
c. 737/38. communionem^q, discipulorum comitante coetu, Romam venit, ut apostolici videlicet patris salubri frueretur conloquio et sanctorum se, iam aetate proventus, orationibus commendaret^{r.2}. Ast ubi post immensam itineris^s vastitatem^t domno^u apostolico Gregorio^v ²⁵
 iuniore secundo³ praesentaretur^w, benigne susceptus

I. Capp. 6. 7. 1. 2a. b. c. 3. 4.

a) Er(e *superscr.*)mulfum 1; Erēauulfum 2a, *corr.*; Erevulfum 2b. b) cononum *pr.* m. 2b. c) sectacius 1. d) m. *al. corr.* dioceseos 2a; diocesion 2c; diocesim 2b. e) gubernationes 4a, *corr.* f) ita 3. 4. 4a. 5a. b. c²; *praescr. om.* (*sed vacat versus* 30 *unus* 1, *duo* 2a, *tres* 2b) 1. 2a. b. c. g) ita (*corr. e* *quandta* 2b) 1. 2a. b. d²; quanto *rell.* h) ita 1. 2a. i) cuntos 3. k) ita *pr. m.* 3; brevi 1. 4; rexi:::delicet *pr. m.* 2a; brebi *om.* 2b. c. l) esset 3 *et m. al.* 2a. m) m. *al. corr.* Haessis 2a; Bassis 2c. n) Thyringea 2c; Thyringis 2a; Thuringis 2b. o) praeviderentur 3. p) cleri 4. q) ita 1; communionem *rell.* r) commendat 2a (*corr.*). b. c. s) ita 1; itineris *rell.* 3f. t) vastitate *pr. m.* 1. u) domino 2a. v) iun. Gr. 2b. w) praesentabatur (*sed* *batur m. al. in ras.* 2a) 2a. 3.

1) *Cf. infra c. 8 (p. 44, 11):* suae gubernationis parrochiam. 2) *Cf. epist. Gregorii III (Bonif. epist. 42, p. 290):* orationis causa liminibus sacris beatorum principum apostolorum Petri ac Pauli presentandus ⁴⁰
advenit; cf. epist. 43 (p. 291). 3) *Gregorio III (secundo, qui 'iunior' vocatus est; etenim iam Gregorius II. pari modo erat appellatus, v. supra p. 21, 12). Jaffé.*

est^a ab eo¹ tantaque a cunctis tam Romanis quam etiam advenis veneratione habebatur, ut multi ad salutare^b eius doctrina confluerent. Franchorum^c enim et Baguariorum^d necnon ex Brittania^e advenientium Saxo-
 5 num² aliarumque^f provinciarum ingens sedulo eius admonitione^g adherebat multitudo. Cumque non minimum^h anni spatium in his morabaturⁱ regionibus^{k.3} et sanctorum peragrando atque orando circuisset^l reliquias, tunc quippe, resalutato venerando viro ac sedis apostolice^m pontificiⁿ, cum muneribus et reliquiis^o sanctorum honorifice ditatus remeavit, Italiamque perveniens, Ticenae^p urbis ingressus est moenia et apud honorandum Langobardorum^q Liodbrandum^r regem, iam senio fessis^s membris, requiescebat.

Et recedens, non solum invitatus Baguariorum^t ab Odilone^u duce*, sed et spontaneus visitavit incolas mansitque apud eos diebus multis, praedicans et euan-
 10 gelizans verbum Dei, veraeque fidei ac relegionis^v sacramenta renovabit^w et destructores ecclesiarum populique perversores abigebat^x. Quorum^y alii pridem falso se episcopatus gradu praetulerunt⁴; alii etiam^z presbiteratus se officio deputabant⁵; alii^a haec atque alia in-

*) qui iam amoto per mortem supradicto Hugoni (*i. e. Hugoberto*) successerat, addit codex Bruxell. n. 18644—52 (*l. l. p. 64*).

I. Cap. 7. 1. 2a. b. c. 3. 4.

a) om. 2a. b) ita pr. m. 1; salutarem eius doctrinam *rell.* c) Francorum 2c. 3. 4. d) ita 2a. 3. 4. 5b. c^{1.2.3}; Baioar. 1; Bavar. 2b; Bawar. 2c. 5a. e) Britania 3; Britannia 2c. f) alorumque pr. m. 2a. g) admonitioni 2c. h) minium pr. m. 2a; nimium 2b. i) ita 2a (pr. m.). b. c; morab(a in ras.)tur 1; moraretur (moretur 3, corr.) *rell.* k) regionis 3, corr. l) circuisset: 2a. m) viro add. 3. n) pontifice 3. o) reliquis 1. p) Ticin(a)e 2c. 4a. q) ita 2a. b; Longob. *rell.* r) ita 3. 4. 5b (corr. e Lodbr.). 5c^{1.2.3}; Liudbr. 4a. 5a; Liutbr. 1. 2a; Liutpr. 2c; Luitbr. 2b; cf. *supra p. 22, 9.* s) an scribendum fessa membra? Cf. *supra p. 22, 10, 28, 3.* t) ita 2a. 3. 4. 5c^{1.2}; Bauguar. 5b. c³; Baioar. 1; Bavar. 2b; Bawar. 2c; om. 5a. u) Uodilone 2b; Othilone 2c. v) ita 1. w) ita 1; renovavit *rell.* x) abiebat 2a, corr. y) Quarum 2a (pr. m.). b. d². z) superscr. 3. a) alia 3, corr.

1) Cf. *Bonifatii epist.* 41 (*p. 289*): cum prosperitate venientes ad limina beati Petri principis apostolorum gratanter nos cum gaudio apostolicus pontifex suscepit. 2) *Inter quos Wynnebaldi erat; cf. V. Wynnebaldi c. 4 (SS. XV, 109).* 3) *Bonifatius se 'sacerdotum concilium vel synodus consultum' expectare in litteris Romae datis (v. n. 1) scripsit.* 4) Cf. *epistulam Gregorii III. ad episcopos Baiuvariae et Alamanniae missam (Bonif. ep. 44, p. 292)*: Et gentilitatis ritum et doctrinam vel venientium Brittonum vel falsorum sacerdotum hereticorum sive adulteros aut undecumque sint rennuentes ac prohibentes abiciatis. 5) Cf. *epist.* 45 (*p. 293*): Presbiteros vero, quos ibidem repperisti, si incogniti fuerint viri illi, a quibus sunt ordinati, et dubium est, eos episcopos fuisse an non, qui eos ordinauerunt — —.

numerabilia fingentes, magna ex^a parte populum seduxerunt. Sed quia sanctus vir iam Deo ab infantia deditus^{a*}, iniuriam Domini sui non ferens, supradictum ducem cunctumque^b vulgum^c ab iniusta hereticae falsitatis secta et fornicaria sacerdotum deceptione coercuit et provinciam Baguariorum^d, Odilone^e duce^f consentiente, in IIII divisit parrochias quattuorque hiis^g praesedere fecit episcopos¹, quos^h, ordinatione scilicet facta, in episcopatus gradumⁱ sublevavit. Quorum primus nomine Iohannis^k ecclesiae in oppido qui^l dicitur Salzburg^m episcopatus cathedram suscepit²; secundusⁿ Erembercht^o, qui Frigisingensi^p ecclesiae superspeculatoris tenuit principatum³; tertius^q Gaibald^{r.4}, qui ecclesie civitatis Reginae pastorale excubitoris subiit magisterium*. Cum-

*) quartus Huilo, qui super Pataviensem ecclesiam speculatoris tenuit principatum, *m. al. in marg. inferiore add. 4, quae maxima ex parte evanuerunt atque saec. XIV. restaurata sunt*; Quartus Vivilo, qui super Pataviensem ecclesiam sacrae indagationis obtinuit dignitatem⁵, *add. 4* et m. saec. XII. in margine 1*; quartum Batavie (episcopum ordinavit) *add. 2 epitome Vratislaviensis (cf. supra p. XXIX)*;

I. Cap. 7. 1. 2a. b. c. 3. 4.

a) ex p. om. 1. a*) verbum auxiliare desideratur, ut saepe. b) cunctamque 3, corr. c) vulgus 3; ducem iterum pro v. 2c. d) ita 2a. 3. 4. 5b. c^{1.2.3}; Baioar. 1; Bavar. 2b; Bavar. 2c. 5a. e) ita 2a. 3. 4. 5a. b; Otilone 1; Othilone 2c; Uodilone 2b. f) om. 2b. g) ita 1; his pr(a)esidere rell. h) qu:, ras. os 4. i) graduum 1. k) ita 2a (pr. m.). b; Iohannes rell. l) quod 2c. 3. m) ita scripsi; Salzpuch 1; Salzburg 5a; Salzburg 2b. c. 4; Saltburg 2a. 3. 5c^{2.3}; Saltburgh 5c¹. n) secundum 1. o) ita 1. 4; Eremberht 2a; Erembreht 4a; Ermberht corr. Eremberht 3; Erembert 2b. c. p) ita scripsi; Frigisingensi 2a. b; Frisingensi 1. 2c. 3; qui super Frigisingensem (Frisingensem 4) e(c)clesiam specul. 4. 4a. q) tertium 1. r) Gaibalt 2c; Goibald 1; Goibalt 4c (non 4).

1) Cf. epistolam Gregorii III. a. 739 (Oct. 29) datam (Bonif. epist. 45, p. 293): Igitur quia indicasti, perrexisse te ad gentem Baioariorum et invenisse eos extra ordinem aecclesiasticum viventes, dum episcopos non habebant in provincia nisi unum nomine Vivilo, quem nos ante tempus ordinavimus, et quia cum assensu Otile ducis eorumdem Baioariorum seu optimatum provinciae illius tres alios ordinasses episcopos, et in quattuor partes provinciam illam divisistis, id est quattuor parrochiae, ut unusquisque episcopus suum habeat parrochium, etc. Quartum episcopum, scil. Vivilum, qui a Bonifatio consecratus non erat, Willibaldus praetermisit. 2) Iohannis episcopi, qui ante Virgilium (745—784) sedi Salisburgensi praecerat, meminerunt liber confraternitatum S. Petri (MG. Necrol. II, 18), catalogi episcoporum (SS. XIII, 351. 353. XI, 6. 19), notitia quaedam (Hauthaler, 'Salzburger Urkundenbuch' I, 51). 3) Frater sancti Corbiniani. 4) De Gawibaldo vel Gaibaldo episcopo Ratisbonensi cf. SS. R. Merov. IV, 508, n. 2. 5) Vivilo episcopus Pataviensis iam antea a Gregorio papa consecratus erat; cf. supra n. 1.

que omnia, confirmato christianitatis ordine^a, rite agerentur, et canonum sunt^b iura in Baguariis^c recuperata^d, iam ad proprias remeando rediit ecclesias, populique sibi commisi^e curam gerens caulasque gregium^f circumspiciens et excubias plebis providens, oves^g a nefandis luporum morsibus^h eripuit.

Cumque Carliⁱ ducis gloriosi temporale finitum^k 741. esset regnum¹, et filiorum eius Carlomanni¹ et Pippini

Quartus Willibaldus in civitate Eistet(ensi) regimen suscepit², *add. 4c (non 4c²)*;

Quantum in Nova civitate³ nomine Mannonem, cui Oðalhart (episcopus *superscr.*) successit. Duas videlicet ecclesias consecravit, unam⁴ beato Altone venerando viro, quam in honore Dei genitricis Mariae consecravit, alteram reverentissimo viro Lantfrido in loco Puron⁵, quam in honore confessoris Christi Benedicti dedicavit. Duo⁶ quoque monasteriola duabus iniunxit ecclesiis hisque non minimam servientium Deo multitudinem subrogavit, ita ut usque hodie gloria et benedictio et gratiarum actio domino Deo devota conferatur, *add. 4a, e quibus verbis primum (Quantum) prima manu, cetera manu alia partim (in Nova — ut usque) in litura, partim (hodie — conferatur) in margine inferiore scripta sunt, etsi interpolatio plus sex versus occupans iam antea ibidem extiterit necesse est.*

Supra c. 6, p. 35.

I. Cap. 7. 1. 2a. b. c. 3. 4.

a) nomine 3, *corr.* b) essent 3. c) *ita* 2a. 3. 4. 5c¹⁻²⁻³; Baioar. 1; Bavar. 2b; Bavar. 2c. 5a. d) *recupareta* 2a, *corr.* e) *ita* k; commissi *rell.* f) *ita* 1; gregum *rell.* g) ovos (?) *pr. m.* 2a. h) *ita* 1; morsibus *rell.* i) Karli 2a. b; *corr.* Caroli 3; Karoli 2c. k) finitum — Pippini *pr. m. in marg. superiore suppl. 1.* l) *ita* 3. 4; Charl. 1; Karl. *rell.*

0 1) Carolus mense Octobri a. 741. defunctus est. 2) Willibaldus postea demum ordinatus est; cf. *infra* p. 44. — Eadem verba in exemplari suo Wolfherius (V. Godehardi posterior c. 2, SS. XI, 198) legisse videtur.

3) Neuburg ad Danubium fl.; de episcopatu cf. Rettberg, 'KG.' II, 152 sqq.; Hauck I³, 540. II², 453. Signum Mannoni episcopi a. 760. chartae cuidam Frisingensi subscriptum est (Meichelbeck I, 2, p. 27 n. 6), idemque synodo Dingolfingensi intererat (MG. Leges III, 461) et libro confraternitatum S. Petri Salisburgensis (a. 784) inter episcopos defunctos illatus est (MG. Necrol. II, 26), cum Udalhart episcopus et congregatio ipsius inter vivos occurrant (*ib.* p. 12). Oadalhart episcopum, qui a. 777—808. in chartis Frisingensibus invenitur, eundem fuisse neque chorepiscopum Frisingensem (cf. Meichelbeck I, 1, p. 88; Graf Hundt, 'Die Urkunden des Bisthums Freising aus der Zeit der Karolinger', 'Abhandl. der hist. Classe der Münchener Akademie der Wiss.' XIII, 1, 1875, p. 56), statuit I. Friedrich, 'Der Oadalhart episcopus der Freisinger Urkunden' ('Sitzungsberichte der phil.-hist. Classe der Münchener Akademie' 1882, tom. I, p. 327—348). 4) Altonmünster ('Reg.-B. Oberbayern, Bez.-Amt Aichach'); cf. V. Altonis auct. Otloho c. 7. 8 (SS. XV, 2, p. 844). 5) Benediktbeuern; cf. Chronica Benedictoburana (*ib.* IX, 213. 221). 6) Lepida et inutilis repetitio

roboratum est^a imperium, tunc quippe, domino Deo opitulante^b ac suggerente sancto^c Bonifatio^d archiepiscopo, relegionis^e christianae confirmatum est testamentum, et orthodoxorum patrum synodalia sunt in Francis correcta instituta cunctaque canonum auctoritate emendata atque expiata. Et tam laicorum iniusta concubinarum copula partim, exhortante sancto viro, separata^f est¹, quam etiam clericorum nefanda cum^g uxoribus coniunctio seiuncta^h ac segregata². Tantusqueⁱ in supradictis ducibus divinae caritatis per doctrinam sancti Bonifati^k fervor exarsit, ut plebem quidem a¹ perversa inolitae consuetudinis censura multum liberarent, qua^m, proprio implicataⁿ arbitrio et hereticorum decepta suggestionem, ius^o aeternae hereditatis amiserat. Adeo enim spiritalis in populo doctrinae lucem hereticorum suffocaverat^p secta, ut tenebrosa hereticae deceptionis caligo magnam siquidem plebis obtexerat^q partem. Ex quibus quidem Aeldebercht^r et Clemens³ a via veritatis populum profana pecuniarum cupiditate seducti⁴ iugi averterunt^s studio; sed a sancto Bonifatio^t archiepiscopo, consentientibus Carlomanno^u et Pippino gloriosis ducibus, ab ecclesiae unitate expulsi^v, iuxta apo-

I. Cap. 7. 1. 2a. b. c. 3. 4.

a) esset 3 et m. al. 2a. b) opilante 1. c) sancti 2a (pr. m.). c. d) Bonifacio 2b; Bonifacii archiepiscopi 2c. e) ita 1. 2a (pr. m.). 3. f) reparata 3 (corr.). 4. g) m. al. in loco ut videtur raso 1. h) sei. ac om. 4. i) Tantisque 2a. b. k) m. saec. XVI. corr. Bonifatii 1, et ita 3. 4; Bonifacii rell. l) pr. m. superscr. 1. m) quae 4 et m. al. 2a. n) implica 1, corr. o) iussa 1. p) suffoca | secta pr. m. 3. q) obtexerit 3. 4. r) ita 2a. 3. 4. 5a. c¹. 3; Heldebercht 5b; Aeldebercht 2b; Eldebercht 1; Eldebreht 4a; Adelbertus 2c. s) averterent 3, corr. t) Bonifacio 2b. c. 3 u) ita (Carlam. pr. m. 3) 2a. 3. 4; Charlom. 1; Karlom. 2b. c. v) sunt add. 4.

verborum supra iam adductorum saec. XVII. in codice 4a adnotata sunt, cum haec verba e c. 6 (supra p. 35) iterata sint. 1) Cf. capitulare Liftinense a. 743, c. 3 (MG. Epist. III, 312; MG. Capitularia I, 28); capitulare Suessionense a. 744, c. 9 (ib. p. 30). 2) Cf. capit. Carlmanni a. 742, c. 1. 6. 7 (Epist. III, 310 sqq.; Capit. I, 25 sq.); capit. Suession. c. 3. 8 (ib. p. 29 sq.). 3) De Aldebercto Gallo et Clemente Scotto haereticis cf. Bonifatii epistulas 57. 59. 60. 62. 77 (p. 314 sqq.) ad a. 743—747. pertinentes et capit. Suession. c. 2. 7 (l. l. p. 29 sq.); quibus accedit codicis canonum Würzburgensis Mp. th. qu. 31 (saec. VIII) titulus n. 21: De hereticis Clemente vel Heldeberthto (scr. Heldebercto), de scismaticis et de unitate aeclesiae (Nürnberg, 'Ueber die Würzburger Handschrift der irischen Canonensammlung', 'Archiv für katholisches Kirchenrecht' LX, 1888, p. 80; cf. p. 25 sqq.). 4) Quod crimen iisdem ab ipso Bonifatio minime obiectum est.

stolum traditi sunt satanae in interitum carnis, ut ^{1.} *Cor.* 5, 5. spiritus salvus fiat in die^a Domini¹.

(8). Qualiter^b per omnem^c aetatem suam predicationis^d studium exercuit^e et quali hunc mundum fine dereliquit^f.

Convenientibus in unum episcopis ac presbiteris, diaconibus atque clericis omnique gradu ecclesiastico, quos inclitae recordationis Carlomannus^g dux sub regni 741—747. sui imperio adsciscere fecit, quater^{*.h} synodale factum est concilium². In quo Bonifatiusⁱ archiepiscopus, Magontiae^k civitati^{l.3}, ipso Carlomanno^m consentientiⁿ ac donante, pontificatu^o praesidens, Romanae ecclesiae sedisque apostolicae legatus quattuor primitus principalium^p synodorum⁴ numerosa canonum constituta — primum^q missus a sancto et venerabili sedis apostolicae pontifici^r

) quintum 3 (non 3).

I. Capp. 7. 8. 1. 2a. b. c. 3. 4.

a) diem 2a. b. c. 3. b) ita hoc loco 1, ante c. 6. *rell.* (*supra* p. 26, 26); *h. l. praescr. om.* (*duobus versibus vacuis relictis* 2a, tribus 2b) 2a. b. c.; Quomodo sy(i)nodalia iura in Francia sepius celebrans ad (ab 4a) Freslam praedicaturus perrexit et ibi martyrizatus (martyzatus 4a) est *h. l. praescr.* 3. 4. 4a. 5a. b. c.². c) ordinem 1. d) predicationum 2a (*pr. m.*). b; predicationem studuit et ex. 2c; pred stud 1. e) exeret (*i. e. exercuit et*) . quali 1; et — dereliquit *om.* 4. 4a. 5a. c.². f) derelinquit *pr. m.* 2a. g) Karlom. 2b. c. h) ita *codd.*; quati (*i. e. quater*) *m. saec. XVI. corr.* quatenus 1, et ita Jaffé. i) Bonifacius 2a. b; Bonefacius 2c. k) ita 1. 3; Mogonti(a)e *rell.* l) civitatis 2a; *om.* 2b. m) ita 3. 4; Charl. 1; Karl. *rell.* n) ita 1; consentiente *rell.* o) pontificatum 2c. p) principalū: 1. q) verba primum — honorabili in margine archetypi scripta falsoque loco textui inserta esse vix recte iudicavit Jaffé, qui ea inter legatus et quattuor transposuit. r) pontifice 2c. 3. 4.

1) Eadem verba Pauli de Aldebercto et Clemente agens affert Bonifatius (epist. 59, p. 317). 2) Re vera quattuor (quater) synodi sub Carlomanno habitae sunt: Germanica quae dicitur a. 742; Liftinensis a. 743; tertia totius regni a. 745 (Bonif. ep. 60. 61, p. 323. 326; cf. ep. 73. 74, p. 340. 345); denique quarta a. 747. habita (ep. 78. 80. 82, p. 351. 360. 362), cuius decreta synodo Cloveshoensi (Haddan et Stubbs III, 362 sqq.) mense Septembri praesto erant. Rettberg I, 353 sq., synodum Suessionensem (a. 744) pro quarta accepit, quae non minus cum tempore Carlmanni quadrat, sed ad partem regni ei subditam non pertinet. Lectio Serariana (codicis 3*) quintum, codicibus aetate et auctoritate multo praestantioribus evolutis, iam nullius momenti est. 3) Ut Colonia civitas sedes Bonifatii esset, a. 745. statutum erat (Bonif. ep. 60, p. 325); sed paulo post consilio immutato Magontia civitas ei attributa est, qua a. 748. morabatur (*ib.* 80, p. 361), dum ecclesiae Coloniensi a. 747. Agilolfus praest (*ib.* 82, p. 363). 4) Isidori Etymol. VI, 16, 5 (*ed. Arevalus III, 264*): Inter cetera autem concilia quattuor esse scimus venerabiles synodos, quae totam principaliter fidem complectuntur; *ib.* 10 (p. 265): Quattuor hae sunt synodi principales.

Gregorio iuniore, a primo secundo, et^a Gregorio a secundo iuniore, cum primo tertio, viro honorabili^b — ob salutarem^c doctrinae caelestis augmentum admonuit conservari^d; et quemadmodum in Nicena, Constantino Isidori Etymol. VI, 16, 6—9. augusto^e orbis monarchiam gubernante¹, Arrianae^f eversa est perfidia^g blasphemiae et CL patrum, Theodosio seniore^h Constantinopolim imperante, congregatio quendam Macedoniumⁱ Spiritum sanctum Deum esse refutantem condemnavit atque ducentorum episcoporum unitas, sub iuniore^k Theodosio apud Effesinam^l urbem adventata^m, Nestoriumⁿ geminas in Christo personas profitentem a catholica^o iusto anathemate segregavit ecclesia necnon et Calcedonensis^p synodi DCXXX^q sacerdotum conventio Euticen Constantinopolitanae urbis^r abbatem et Dioscorum defensorem eius catholicae fidei munitate^{s.2} rebellantes iuxta praefinitam patrum^t sententiam anathematizavit, ita equidem apud Franciam, omni^u funditus eradicata hereticorum perfidia et^v extirpata iniquorum coniuratione, legis divinae augerentur^w incrementa et synodales generalium conciliorum canones recipere^{x.3}, synodalisque spiritalis consilii episcoporum congregatio iuxta praefinitam authenticae constitutionis diffinitionem^y pariter conveniret^z.

I. Cap. 8. 1. 2a. b. c. 3. 4.

a) (et Gr. a sec. m. al. superscr.) iun. Cum in litura 2a. b) v. p. 41, n. q. c) m. al. corr. salutare 3, et ita 2c. 4. d) conservare 4, corr.; conversari 2b. e) agusto fortasse recte 2a. f) Arriani 1. g) perfidie blasphemia 2c cum Isidoro. h) iuniore Const. (Const. iun. 2b, corr.) 2a (pr. m.). b. c. i) Machedonium 1; Macedonum 2c. k) iuneore (?) pr. m. 3. l) Ephes. 2a. b. m) conveniens 4. n) Nesterium pr. m. 2a. o) catholico 1. p) Calcidon. 2a. b. q) ducenti (corr. e duenti) super DC scr. 3; ducentorum (m. al. corr. sexcentorum) triginta 2b. r) urbes 2b, corr.; urbem pr. m. 2c. s) ita 1. 2b. 3; :unitate, ras. m 2a; unitati 2c. 4; in unitate edd. t) patrem pr. m. 2a. u) omni: 1. v) superscr. 2a; om. 2b (non 2c). w) augebantur 3 et m. al. 2a. x) recipiebantur 3 et m. al. 2a. y) defin. 2a. z) conveniet 1, corr.; conveniebat (ebat m. al. in ras. 2a) 2a. 3.

1) Cf. Aldhelm, De laude virginitatis c. 24 (Giles p. 27): Constantino orbis gubernante monarchiam. 2) Alpina munitate V. Eucherii c. 9, i. e. munimen, arx, castrum teste Carpenterio. 3) Cf. capitul. Carlmanni a. 742, c. 1 (Epist. III, 310; Capitul. I, 25): Statuimus per annos singulos synodum congregare, ut nobis praesentibus canonum decreta et ecclesiae iura restaurentur et relegio christiana emendetur; epist. 78 (p. 351); Statuimus, ut per annos singulos canonum decreta et aecclesiae iura et norma regularis vitae in sinodo legantur et recuperentur (a. 747). Willibaldus quattuor tantum conciliorum canones Isidorum expilans supra citavit.

Quae ob cottidianas bellorum suspiciones et infestam circumvallantium^a barbarum^b gentium^c seditionem^{d.1}, qua extraneorum alieni Franciam populorum praedones atrociter demolire^e conabantur, vel minime^f facta est vel etiam tanta^g erat oblivione tradita, ut, omni penitus oblitterata praesentium seculorum memoria, iam nulla esset ratione cognita²; quia^h mundus cottidieⁱ in se naturaliter sui detrimentum diminutionis saltem etiam recuperatus patitur^k, non renovatus^l quidem per omnia suo evanescit dispendio et ad praedestinatum^m anhelando finem festinatⁿ. Quapropter, si^o quae in hac mortali huius peregrinationis vita ad communem in hoc mundo infirmantium profectum ab spiritualibus medicinaliter sunt conperta auctoribus, etiam si quandoque humanis inserta^p fuerint mentibus, magna sunt munitionis fortitudine a catholicis conservanda et praefixa mentis immobilitate^q tenenda, ne vel oblivio humana obrepat^r vel etiam mundanae oblectationis inlecebrosa delectatio, diabulo^s instigante, praepediat^t. Quam ob causam sanctus hic Domini antistes, hac^u sollertissimae sollicitudinis cura inspiratus, plebem a pestifera tortuosi serpentis persuasione eripere curavit^{cf. Is. 27, 1.} et Carlomannum^v ducem ad congregandum supradictum synodorum^w conventum sepiissime incitavit^x, ut tam praesentibus quam posteris spiritualis scientiae sapientia patesceret et^y, aversa^z animarum circumventionem, cognitio christianitatis innotesceret^y.

Cumque quoddam^a canonicae rectitudinis speculum omnibus ad exemplum gradibus bene vivendi opponeret

I. Cap. 8. 1. 2a. b. c. 3. 4.

a) circumvallantium *pr. m. 2a.* b) ita 1 et *pr. m. 2c. 4*; barbararum 2a. 3; barbarorum 2b et *m. al. 4.* c) gentilium 2a. b. c. d) ditionem *pr. m. 2a.* e) demoliri 2a. b. 3. f) minima 4. g) tant(a)e erat (*superscr. 3*) oblivioni 2c. 3. h) Qui 1. i) in se cott. 3; in se *om. 2c.* k) pariter 2a. b (*non 2c.*) l) renovatur 2a (*pr. m.*). b. c. m) pr(a)edestin. 2b. c. n) festin(at *pr. m. in ras.*) 1. o) sicque in 2a. b; si qua in 2c. 4. p) inserte *pr. m. 2a.* q) immobilita *pr. m. 2a.* r) abrepit 3, *corr.* s) ita 2a. 4; diabolo *rell.* t) praepedit 1. u) ac 2a. b (*non 2c.*) v) ita 2a. 3. 4; Charlom. 1; Karlom. 2b. c. w) synodum 2a (*pr. m.*). b. x) incivita:it *pr. m. 2a*; concit. 3. y) et — innotesceret *m. al. in marg. inferiore suppl. 2a.* z) eversa 4; a vera 2b. c. a) quodam 1, *corr.*

1) *Cf. capitul. Liftin. c. 2 (Epist. III, 312; Capit. I, 28):* propter imminetia bella et persecutiones ceterarum gentium, quae in circuitu nostro sunt. 2) *Cf. epist. Bonifatii 51 (p. 303):* quod omnis aeclesiastica regula sive disciplina ab eadem provincia funditus abolita est, quod nimis merendum, quod per spatia temporum ibidem synodus sacerdotum minime celebraretur.

- et evidens cunctis veritatis vestigium oriretur, iam sibi suaeque^a infirmitate^b, longo aetatis senio decrepitu, salubre exhibuit consilium et iuxta ecclesiasticae dispositionis normulam^c pastorale populis praevidit magistrum, ut, sive vivente^d illo sive etiam moriente, medicinali plebs pastorum officio minime careret. Et duos
741. bonae industriae viros ad ordinem^e episcopatus promovit, Willibaldum^f et Burchhardum^g, eisque in^h intimis orientalium Franchorumⁱ partibus et Baguariorum^k terminis ecclesias sibi commissas inperitendo distribuit. Et Willibaldo suae gubernationis^l parochiam commendavit in loco cuius vocabulum est Haegsted^{m.1}, Burchhardoⁿ vero in loco qui appellatur Wirzaburch^o dignitatis officium delegavit et ecclesias^p in confinibus^q Franchorum^r et Saxonum atque^s Sclavorum suo officio deputavit² et usque ad gloriosum exitus sui diem incessanter arctam^t regni caelestis viam plebibus patefecit.
747. Cum vero Pippinus, Domino donante, regale Franchorum, felix supradicti germani successor³, regnum suscepit^u, et iam aliquantulum sedante populorum perturbatione⁴, in regem sublevatus est^{v.5}, coepit anxius
- 751.

I. Cap. 8. 1. 2a. b. c. 3. 4.

a) seuque pr. m. 2a. b) ita 1; infirmati 4; infirmitati rel. c) superscr. 3. d) (viv m. al. in ras.) ente 2a. e) ordinationem 2a (pr. m.). b. c. f) Willebaldum 2a. b. c. 3. 5a. b. g) ita 1; Purghardum corr. Burghardum 3, et ita 4; Burcardum 2c; Burchardum rel. h) om. 2a. b (non 2c). i) Francorum 2b. c. 3. 4. k) ita 3. 4. 5c. 3; Bagoar. 2a; Baioar. 1; Bavar. 2b; Bawar. 2c. 5a. l) gubernationes 3, corr. m) ita 2a. b. 3. 5a; Haegstede 5c. 1. 2. 3; Haeisted (i excis. 4) 4. 4*; Heihstat 4a; Eihstat 1; Einstede 2c. n) ita scripsi; Purchardo 1; Burchardo 2c; Burghardo (Burgharto pr. m. 2a) 2a. 3. 4; Burchartum 2b. o) ita 1; Wirzaburg 2b; Wirzaburg 2a. 3. 4; Wirzoburg 2c. p) ecclesiam 1, corr. q) confiniis 3; confinio 2c. r) Francorum 2c. 3. 4; item l. 18. s) sea add., sed del. 2b. t) ita 1; artam rel. u) susciperet 3 et m. al. 2a. v) esset 3 et m. al. 2a.

1) Eichstätt. 2) Episcopatus Wirziburgensis Burchardo attributus una cum Buraburgensi et Erfurtensi a. 741. constitutus est (Bonif. epist. 50. 51. 53, p. 299 sqq.), atque Burchardus episcopus factus mense Octobri eiusdem anni consecrationi Willibaldi intererat (V. Willibaldi c. 5, SS. XV, 105), qui a. 742 (Apr. 21) inter episcopos in concilio Germanico congregatos occurrit (MG. Epist. III, 310; Capitul. I, 24). Consecrationem potius a. 742, concilium a. 743 (744. Sepp) attribuenda esse, imprimis iudicaverunt F. Loofs, 'Zur Chronologie der auf die fränkischen Synoden des hl. Bonifatius bezüglichen Briefe', 1881, et B. Sepp, 'Historisches Jahrbuch' XXII, 1901, p. 317 sqq., XXIII, 1902, p. 826 sqq., XXV, 1904, p. 439 sqq.; sed cf. Hauck I³, p. 518 (n. 5). 520 (n. 3). 535 (n. 4), et A. Werminghoff, 'N. Arch.' XXVIII, 545 sq. 3) Carlomannus a. 747. regnum et saeculum reliquit. 4) Cf. contin. Fredegarii c. 32 (post bellum Baiuravicum a. 749. gestum): et quievit terra a proeliis annis duobus. 5) Mense Novembri a. 751.

vota Domino devota^a persolvere et synodalia confestim recuperare instituta ac canonica a germano suo iuxta exortationem sancti Bonifati^b archiepiscopi fideliter inchoata instaurare^d mysteria eumque habitu simul^e et honore praeferre et suis in Domino parere^f praeceptis. Sed quia sanctus vir, infirmitate corporis praegravatus^{g.1}, synodalia conciliorum conventicula per omnia adire non poterat^h, iam consultu atque consilio gloriosi regis idoneum praeponereⁱ ministrum supradicto gregi diffinivit^k. Et Lul^l suum ingeniosi^m indolis discipulum ad erudiendumⁿ tantae plebis numerositatem constituit et in episcopatus gradum provehit^{o.2} atque ordinavit eique hereditatem, quam in^p Christo instanti adquesierat^q labore, implicavit; qui et fidelis^r in Domino comis^s peregrinationis eius erat et testis utrobique^t passionis et consolationis^u. 751/53. cf. 2. Cor. 1, 7.

*Cum autem servum suum Dominus de huius mundi vellet temptatione^v eripere et temporalis vitae tribulationibus sublevare, tunc etiam, Domino dispen-

*) De passione sancti Bonifacii *praescr.* 3*.

I. Cap. 8. 1. 2a. b. c. 3. 4.

a) devote 2a. b (non 2c). b) ita 1; Bonifatii 2a. 3. 4; Bonifacii 2b. c. d) restaurare 3, corr. e) somel 1, corr. f) parare pr. m. 2a. g) (p̄ superscr.)grav. 3; pgrav. 1. h) p(oter in litura)at 1. i) proponere (3). k) ita hoc loco 4; defin. 1. 2c. 3; pr(a)efin. 2a (pr. m.). b. l) m. al. corr. Lullum 2c. m) ita 1. 2a. b. c; ingeniosae rell. n) ita 1; erudiendam rell. o) provexit 4. p) om. 2a (pr. m.). b. c. q) impl. lab. adques. 1; adquesierat (ita 4; ad(c)quisierat rell.) 1. i. rell. r) fideles 3, corr. s) ita 2a. b; comes rell. t) utrobique 2b. c. u) c. 15 litterae versu exeunte add., sed eras. 2a. v) temptationem 2a, corr.

ipsius Bonifatii manu Pippinus rex unctus est (*Annales regni Francorum* ed. Kurze p. 8). 1) Cf. *Bonif. epist.* 93 (p. 380): Videtur, ut vitam istam temporalem et cursum dierum meorum per istas infirmitates cito debeam finire. 2) Cf. *ib. ad Pippinum*: Propterea almitatis vestrae clementiam diligenter in Dei nomine deprecor, ut filiolum meum et corepiscopum Lullum — in hoc ministerium populorum et ecclesiarum componere et constituere faciatis praedicatorem et doctorem presbiterorum et populorum. *Lullus, cum a. 751. ex Roma rediit, presbyter erat (ib. n. 86. 87, p. 368. 372), neque vero quo tempore episcopus consecratus sit accuratius definiri licet. Etsi privilegium Pippini Fuldense (Mühlbacher I² n. 72), cui mense Iunio a. 753. episcopus signum apposuisse dicitur, spurium est chartaque venditionis, quae eodem anno (Aug. 31) 'Lulloni episcopo' facta traditur (Dronke, *Codex dipl. Fuld.* p. 6 n. 8), nota temporis corrupta, a. 763. restituenda est (cf. *ib.* p. 17 n. 26; Tangl, 'Die Fuldaer Privilegienfrage', 'Mittheilungen des Instituts für Oesterreichische Geschichtsforschung' XX, 1899, p. 225, n. 2), certe Lullus ante iter Bonifatii Fresonicum anno 753. medio susceptum consecratus est.*

sante, diffinitum^a est, ut ad Fresiam^b, olim corpore, non quidem mente omisam^c, servis Dei secum migrantibus^d, perveniret, ut, ubi primitus praedicationis studium ingrediens praemiorum^e inchoaverat incrementa, etiam e^f saeculo rediens^g sumptus reciperet remunerationis.

Sed miro quodammodo vaticini^h praesagio sequentemⁱ obitus sui diem praedicto episcopo praenuntiavit et, quali mundum fine demum relinqueret, insinuavit eique per ordinem^k de ecclesiarum structura et populi doctrina proposuit, dicens: 'Ego enim propositum pergendi iter complere cupio; ego me a desiderato proficiscendi itinere^l revocare non potero. Iam enim instat resolutionis meae dies et tempus obitus mei adpropinquat; iam enim, deposito corporis ergastulo, aeternae retributionis revertar ad brabium^m. Sed tu, filiⁿ karissime, structuram in Thyringea^o a me ceptam ecclesiarum ad perfectionis terminum deduc; tu populum ab erroris invio^p instantissime revoca tuque^q aedificationem basilicae iam^r inchoatae ad Fuldan^{s.1} comple ibidemque meum multis annorum curriculis corpus inveteratum perduc.^{t.2} Hisque completis sermonibus, adhuc ampliora huiuscemodi addidit verba et ita inquires ait: 'Fili^u, tuo^v cuncta prudentissimo provide consilio, quae in hoc nostro sint usui itinere^w copulanda; sed et lintheum^x, quo meum^y decrepitum involvatur^z corpus, in theca librorum meorum reponere'. Cum enim praefatus tantae querelositatis^a antistes suspiria non ferens, sed statim se in lacrimas dedisset, iam sanctus^b Bonifatius^c, finito conloquio, ad alia rediit et, diebus non multis interpositis³, a^d cepto se minime retraxit itinere^e.

I. Cap. 8. 1. 2a. b. c. 3. 4.

- a) ita 2c. 4; defin. 1. 3; defin. 2a. b. b) Frisiam 2c. c) ita 1; omissam *rell.*
d) commigrant. 3, *corr.* e) praemiorum 1. f) a 2a. b (non 2c). g) bis *scr.*, *sed*
eras. 1. h) ita 1. 2c; vaticinii *rell.* i) sequente 2b. c. k) ordenem 3, *corr.*
l) ita 1. 2a; itinere *rell.* m) ita *pr.* m. 1; bravium *rell.* n) filii 1 (*cf. infra*
l. 23). o) ita 1; Th(u in *ras.*)ringea 3; Thuringea 4; Thyringia 2a; Thuringia 2c;
Thuringa 2b. p) (de in *ras.*)vio 3. q) ad *add.*, *sed eras.* 1. r) *superscr.* 3.
s) ita 1. 4; Fuldam *rell.* t) perducito 4. u) filii 1. v) tua 1. w) ita 1
et *pr.* m. 3. 4a; itinere *rell.* x) ita 1. 4; lintheum *rell.* y) *corr.* e mecum 2a.
z) *inv. post corpus in marg. suppl.* 3; involvitur 2b. a) quē: rellos., *ras.* l(?) 1;
qu: ere: los., *ras.* a et l 3. b) *pr. m. superscr.* 1; sanctum *pr. m.* 2a. c) Bonifatius
2b. c. d) accepto 1 et *pr. m.* 4a. e) ita 1; itinere *rell.*

1) *Ecclesiam S. Salvatoris a. 744. inchoatam; cf. G. Richter l. l. p. 25.*

2) *Cf. Bonif. epist. 86 (p. 368): In quo loco — — proposui aliquantulum vel paucis diebus fessum senectute corpus requiescendo recuperare et post mortem iacere.*

3) *Bonifatius post diem 23. Maii a. 753. in Fresiam profectus est, quo die Pippinus rex Ver-*

Sed, sumptis secum conviatoribus, navem^a ascendit, 753. ac per Reni^b fluminis albeum^c penetrans, nocturna portuum navigio exquesivit^d loca, donec aquosa Fresonum arva ingrediens trans stagnum^e, quod lingua eorum dicitur Aelmere^{f.1}, sospis^g pervenit infecundaque divino germine litora inspiciendo circuit. Cumque periculosum fluminum marisque et ingentium aquarum evassit^h discrimenⁱ, in periculum iam sine periculo incedit, gentemque paganam Fresonum visitaret^k, quae interiacentibus aquis in multos^l agrorum dividitur^m pagos, ita utⁿ, diversis appellati nominibus, unius tamen gentis proprietatem portendunt^o. Sed quia^p longum est, ut per ordinem replicentur, eos^q tantum de nomine denudare studemus, quae^r ad narrationis nostrae seriem veraciter proferuntur, ut et locus et lingua relatam a nobis beati viri sanctimoniam aequaliter prodat et, quali hunc mundum fine desereret, aperiat.

Per omnem igitur Fresiam pergens, verbum Domini, paganico repulso^s ritu et erraneo^t gentilitatis more destructo, instanter praedicabat ecclesiasque, numine^u confracto dilubrorum^v, ingenti studio fabricavit. Et multa iam milia hominum, virorum ac mulierum, sed et parvulorum cum commilitone suo chorepiscopo^w Eoban baptizavit, — quem ad subveniendum suae senilis aetatis debilitate^x Fresonis, iniuncto sibi episcopio in urbe qui^y vocatur^z Trecht^a, subrogavit², — et presbiteris ac dia-

I. Cap. 8. 1. 2a. b. c. 3. 4.

a) corr. navim 3, et ita 2c. 4. b) Hreni 4; Rheni 3. c) ita pr. m. 1; alveum *rell.* d) ita 2a; exquisivit *rell.* e) stangnum 2a. f) Elmere 2c. g) ita 1. 2a; sospes *rell.* h) ita 1; evasit 2a (pr. m.). c. 4; evasisset 3; invasit 2b. i) discrimina pr. m. 2a. k) visitavit (sed vit m. al. in ras. 2a) 2a. 3. l) multas 1, corr.; multis pr. m. 2b. m) divitur 1. n) m. al. superscr. 2a. o) ita 1. 2c. 3; portendant 4; protendunt 2a (pr. m.). b. p) q 1. q) ita *rell.*; ea 4a. r) ita 1. 2c; qui 3; quae *rell.* s) rep. ritu om. 2a (pr. m.). b. c. t) ita 1. 2a. b; erroneo 3 (corr.). 4; terraneo 2c. u) confr. nomine (corr. numine) 4. v) ita 1. 2a (pr. m.); delubr. *rell.* w) ita 1. 4a; corepisc. (corr. chorep. 4) 2a. b. 3. 4; coepisc. 2c. x) debilitati 2c et m. al. 2a; infirmitati 3. y) ita 1. 2a; qu(a)e *rell.* z) vocat(ur in ras.) 2a. a) ita 2a. 4. 5b; Treht h. l. 1. 3; Treht 5a; Trhet 2b; Trehet 2c; Utrecht 5c^{1.2.3}.

meriae petente archiepiscopo res ecclesiae Traiectensis confirmavit (Mühlbacher, Reg. I² n. 70; MG. Dipl. Karol. I n. 4). Cf. Tangl, 'Das Todesjahr des Bonifatius' ('Zeitschrift des Vereins für hessische Geschichte und Landeskunde, Neue Folge' XXVII, 1903, p. 233). 1) Hodie Zuiderzee; cf. K. de Richthofen, 'Untersuchungen über Friesische Rechtsgeschichte' II, 1, 1882, p. 364 sq. 2) Willibrordo defuncto (a. 739), Bonifatius princeps Francorum Carlmannus (741—747) commendavit sedem illam (Traiectensem) ad constituendum et ordinandum episcopum (Bonif. epist. 109, p. 395), qui ante a. 753 (Mai. 23) deces-

conibus, quorum haec sunt nomina: Wintrung^{a.1} et Waltheri^b, simul et Ethelheri^c, sacerdotali^d presbiteratus^e officio praeditis^f; Hamund^g, Scirbald^h et Bosa, leuitarum obsequio deputatis; Waccharⁱ et Gundaecer^k, Illehere et Hathovulf^l, monasteriali monachorum ordine sublevatis. Qui etiam in tantum vitae aeternae semen cum sancto Bonifatio^m late per populum devulgantesⁿ, domino Deo patrocinate, diffamaverunt, ut quibus iuxta *Act. 4, 32.* apostolicae institutionis normam *cor erat unum et anima una*, una eademque et^o palma esset marteri^p et remuneratio triumphi.

Postquam igitur fidei, ut praediximus, per Fresiam inluxeret^q splendor² et felix sanctis^r huius vitae adpro-

I. Cap. 8. 1. 2a. b. c. 3. 4.

- a) Wintrunc 4a et m. al. 4; Wintrunc 2b; Wintrung 2c. b) ita 1. 4a; Walthere 3. 4 et m. al. 2a; Walteri 2c; Wathere 2a (pr. m.). b. c) ita 1; Aethelhere 2b. 3. 4; (Ae in ras.) pelhere 5c³; Aetpelhere 5c¹; Aetpelhere 5c²; Ehtelhere 5a; Aethelre 5b; Athelhere 2a; Adalheri 4a; Adelhere 2c. d) sacerdos 2a (pr. m.). b; sacerdotibus 2c. e) pr. off. praed. om. 2a (pr. m.). b. c. f) praeditus 1. g) H. (Sc. om.) et B. l. obs. dep. pr. m. in marg. inferiore suppl. 1; Hamunt 2c. h) Scrbald 2a, corr.; Scirbald 2c. i) ita 1 cum Notkero (Canisius-Basnage II, 3, p. 138); Wachar 2a. b; Waccar rell. k) ita 3; Gundecer (m. al. corr. Gundecher 2a) 2a. b; Gundeker 5a. b. c^{1.2.3}; Gundecar 2c; Gundacker 4. 4a; Gundwacchar 1; Gundachar 4c. l) Hathovult 2b; Hathovulf pr. m. 2c; Hathvulf 4, corr. m) Bonifacio 2a. b. c. n) ita 1. 2a; divulg. rell. o) om. 1. p) ita (i. e. martyrii) 1; martyrii rell. q) ita 1; inluxisset corr. 2 illuxerat 3; in(l)luxerat rell. r) corr. sancti 2b, et ita 2c. 4.

serat, quo tempore Bonifatius iterum ecclesiae S. Martini Traiectensi 'custos' praeerat (Mühlbacher, Reg. I² n. 70; MG. Dipl. Karol. I n. 4; cf. V. Gregorii c. 10, SS. XV, 75), Eoba ut videtur nondum instituto; cf. Tangl, 'Das Todesjahr des Bonifatius' (l. l. p. 234 sqq.). Quem eundem fuisse atque Eobam presbyterum, quem Bonifatius in Britanniam aliquando miserat (epist. 34—36, p. 285 sq.: nom. Eaba, acc. Eoban, Eobo), coniecit Hahn, 'Bonifaz und Lul' p. 130. Bonifatius c. a. 738. Romae degens cum aliis 'dilectissimis filiis' tum Eoban (dat.) epistulam quandam (n. 41, p. 289) inscripsit. Casus nominativus nominis est Eoba (cf. W. G. Searle, Onomasticon Anglo-Saxonicum, 1897, p. 175. 228. 230. 233; W. de Gray Birch, Index Saxonius, 1899, p. 80); Willibaldus casum obliquum posuit (cf. supra c. 6. Bynnan), id quod posteri non perspexerunt. 1) Idem fortasse atque Vidrug, qui codicem evangeliorum Fuldensem exaravit, teste subscriptione: Deo gratias ago; Vidrug scripsit. Cf. Schannat, Dioecesis Fuldensis, 1727, p. 77; Nürnberger, 'Aus der litterar. Hinterlassenschaft des hl. Bonif.' p. 18. 2) Eigil, qui V. Bonifatii legerat, duo itinera Fresonica (a. 753. et 754) distinxit (V. Sturm c. 15, SS. II, 372): Anno decimo, postquam ad sanctum commigravit locum (scil. coenobium Fuldense mense Martio a. 744. conditum), sanctus archiepiscopus Bonifacius — — ad ulteriora Fresonum loca paganico ritu (cf. supra p. 47, 19) dedita ingressus est ingentemque ibi multitudinem hominum Domino docendo et baptizando adquisivit; inde post multum temporis migrans, sospes ad suas in Germaniam pervenit (cf. p. 47, 5) ecclesias (fortasse Traiectum; cf. Tangl l. l. p. 249 sq). Sequenti vero anno

pinquaret finis, iam quidem secus ripam fluminis quod 754.
 dicitur Bordne^{a.1}, quod est in confinibus eorum, qui
 rustica dicuntur lingua Ostor^b et Westeraeche^c, suorum
 tantum stipatus clientum numero, erexit tentoria. Sed
 quia festum^d confirmationis neobitorum^e diem et nuper
 baptizatorum ab episcopo manus inpositionis et confir-
 mationis populo praedixerat iam longe lateque disperso,
 ad propriam unusquisque reversus est domum, ut secun-
 dum^f diffinitam^g sancti episcopi sententiam universi
 praedestino^h confirmationis eorum die praesentarenturⁱ.

Cum autem praedictus dies inluxisset et aurora *Iun. 5.*
 lucis, orto iam sole, prorumperet, tunc etiam versa vice
 pro amicis inimici et novi denique lictores^k pro noviciis
 fidei cultoribus advenerant, hostiumque ingens in castra,
 bibrantibus^l armis, astata^m ac scutataⁿ intruerat^o mul-
 tudo. Tunc repente ex adverso pueri e castris prosi-
 lientes, utrobique^p se armis inpetunt et sanctos contra^q
 insensatum — postmodum martyres — furentes^r populi
 exercitum defendere gestiunt. Sed vir Dei statim,
 audito tumultuantis turbae inpetu, accito ad se clericorum
 clero^s, sumptis sanctorum reliquiis quas secum indesi-
 nenter habere consueverat, e tentorio procedit^t. Et
 confestim increpando pueris pugnae interdixit certamen,
 dicens: 'Cessate, pueri, a conflictu pugnaeque deponite
 bellum, quoniam scripturae testimonio veraciter erudimur,
 et ne malum pro malo, sed etiam bonum pro malis *cf. 1. Thess.*
 reddamus^u. Iam enim diu optatus adest^v dies et spon- *5, 15.*
 taneum resolutionis nostrae tempus^w inminet. Confor- *cf. 2. Tim. 4, 6.*

I. Cap. 8. 1. 2a. b. c. 3. 4.

- a) Borne 2c. b) *ita rel.*; Ostar 1; Oster 2c. c) *ita* 1; Westereche 4. 4a; Vester-
 aeche 3; Vestereche (*m. al. corr.* West. 2a) 2a. b; Westerriche 2c; U(u)estrec(h)e(e) 5a.
 b. c^{1.2.3}. d) festem 3, *corr.* e) *ita* 1; neophitorum *rell.* f) secundam 3, *corr.*
 g) *diffin. corr.* *defin.* 3, et *ita* 2a. b. h) praedestin. 2b. c. i) praesentare(n)tur in
litura 2b; praesentaretur 4. k) lictores 1; lectores 2b. 5a. l) *ita* 1; vibr. *rell.*
 m) hast. 2a. b. n) :: utata 1, *corr.* o) intrueret 1. p) utrobique 2b. c et m.
 al. 2a. 4. q) contra ins. post postmodum mart. posuit Jaffé. r) *ita* 1; furentis *rell.*
 s) coetu 4; choro 2c. t) processit 4. u) reddimus 3. v) dies adest 4. w) om. 4.

iterum ad aquosa Fresonum pervenerat arva (*cf. p. 47, 3*),
 coeptum opus praedicationis implere desiderans, quo in itinere mortem
 subiit. Willibaldus ad martyrium Bonifatii festinans hiemis extra fines
 Fresonum transactae non meminit. 1) Fluvii eiusdem Fredegarii con-
 tinuator c. 17 (SS. R. Merov. II, 176) mentionem fecit, quo teste Carolus
 Wistrachia (Unistrachia *codices*) et Austrachia insulas Frigionum pene-
 travit, super Bordine fluvio castra ponens (a. 734). De Boorn fluvio,
 cuius pars inferior iam siccata olim Westergo et Ostergo pagos diri-
 mebat, *cf. de Richthofen l. l. p. 100 sqq.*

tamini igitur in Domino et permissionis suae gratiam gratanter sufferte^a; sperate in eum, et liberavit^b animas vestras'. Sed et adstantes tam presbiteros quam etiam diacones inferiorisque ordinis^c viros, Dei subditos ser-
cf. Tob. 5, 13. vitio, patria^d admonens voce, ait: 'Viri fratres, forti^e estote animo, et ne terreamini ab his, qui occidunt
cf. Matth. 10, 28. corpus, quoniam animam sine fine manentem necare^f non possunt; sed gaudete in Domino et spei vestrae ancoram in Deum^g figite, quia^h extimplo perpetuae reddet vobis remunerationis mercedem et caelestis aulae sedem cum supernis angelorum civibus condonat. Nolite vos vana huius mundi delectationeⁱ subicere, nolite caducis gentilium adolationibus^k delectare^l; sed subita-
 neum hic constanter subite^m mortis articulum, ut regnare cum Christo possitis in evum'. Cumque tali doctrinae hortamento discipulos ad coronam martyrii affabiliter incitabatⁿ, confestim furens super eos paga-
 norum tumultus cum gladiis cunctaque^o militiae armatura inruit et felici sanctorum cede corpora cruentavit.

Statimque, mortali iustorum multata carne, tripudians gentilium turba victricem suae damnationis praedam arripuit, castraque depopulans, manubias diripiendo inpertivit. Sed et thecas, in quibus multa inerant librorum volumina, et reliquiarum^p capsas abstulit; magna se^q ditatam auri argentique copia credens^r, ad naves, quibus cottidianus inerat^s clericorum ac puerorum victus^t et aliquantulum adhuc residuum^u eiusdem stipendi^v vinum, obserratis^w ut erant vasculorum clustris^x, asportavit^y. Ac repente, conperto^z adamato liquoris hausto^a, coepit gylosam^b ventris satiare ingluviem¹ et vino madidum inebriare stomachum tandemque de acceptis praedae spoliis, inito consilio, mirabili omnipotentis

I. Cap. 8. 1. 2a. b. c. 3. 4.

a) sufferre 1. b) ita 1. 2a (pr. m.); liberabit *rell.* c) v. o. 3, *corr.* d) patri 1; patri(s ad in ras.)monens 3. e) fortes 4. f) :necare, *ras.* e(?) 2a. g) deum (eum 3) defigite 3. 4. h) quoniam 2a. b (non 2c.). i) dilectione 2a; delectione subiere 3, *corr.* k) adul. 2b. c. 3. l) ita 1; delectari *rell.* m) subitae 2b. 3 (*corr.*). n) incitaret 3. 4 (non 5b. c.) et m. al. 2a. o) cunctique pr. m. 2a. p) reliquiarum pr. m. 2a. q) sed 2b, *corr.*; magna (m. al. *corr.* magnam) se ibi tam auri quam argenti copiam 2c. r) credans pr. m. 2a; habere *add.* 2c. s) erat 3. 4. t) :uctus pr. m. 2a. u) residuum pr. m. 2a. v) ita 1; stipendii *rell.* w) *corr.* obseratis 3, et ita 2c. 4. x) ita 1; clu(s *superscr.*)tris 2c; claustris (caustris 2a, *corr.*) *rell.* y) a:sportavit, *ras.* u 1. z) adamat(i m. al. in *ras.*) conperto 3. a) haustu 3. 4 et m. al. 4a. b) ita 1; g(u m. al. in *ras.*)losam 3; gulosam *rell.*

1) Cf. Aldhelm., *De laude virgin.* c. 29 (Giles p. 34): gulosa ventris ingluvie.

Dei dispositione tractare et, qualiter non visum quidem^a aurum vel argentum inter se invicem dispartiretur^b, consulere. Cumque prolixius de tanta pecuniarum estimatione sermocinaret^c, iam iamque iurgiorum disceptatio exorta est et tanta discordiae^d demum inimicitia^e inchoata, ut furore etiam vesaniae insaniens turba in duas divisa est^f factiones^g, et ad extremum arma, quibus sanctos ante ea^h martyres iugularunt, in se ipsos crudeliter pugnando verterunt.

Tunc itaque, maxima insanientis turbae parte prostrata, iam qui supervixerantⁱ ad lucrum animarum vitaeque damno adquisitum, iacentibus adversariis qui sibi super^k desiderato cupiditatis thesauro obsistebant, gaudentes cucurrerunt, et confractis librorum repositoriis, etiam pro auro volumina et pro argento divinae scientiae cartas reppererunt^l. Sicque pretioso auri argentineque pretio privati, codices quos invenerunt alios per campi^m planitiem disparseruntⁿ, alios siquidem paludum arundineti^o inferentes, alios etiam in diversis quibusque locis abscondentes proiecerunt; sed tam omnipotentis Dei gratia quam etiam precibus sancti Bonifatii^p summi^q pontificis^r atque martyris inlesi et intemerati, magno postea dilapso^s temporis spatio, reperti sunt et ad domum¹, in quo^t usque hodie animarum prosunt saluti, a singulis quibusque inventoribus remisi^u. Carnifices autem super estimatae amisione^v pecuniae contristati, domum reversi, maiorem^w domesticarum rerum post trium indutias dierum damnum, sed et vitae dispendium, mortis recepta talione, perceperunt, quia^x omnipotens^y mundi conditor ac reformator ulcisci se voluit de inimicis et fusam^z pro se sanctorum sanguinem con-

I. Cap. 8. 1. 2a. b. c. 3. 4.

- a) quidam 2a. b) dispartir. 2c. 3. 4. c) sermocinarentur 2c. 4. d) discordia 2a. c. e) inimicia 1, corr.; inimiciti(a)e 2a. b. c. f) esset 3 et m. al. 2a. g) fractiones 2b. h) ita 1; antea m. rell. i) supra vixerant 2a. b (non 2c). k) desuper siderato 2b. l) repperunt 1 et pr. m. 3. m) campos plani::: pr. m. 2a; campi planici::em, ras. on 2b. n) ita 1. 2c. 4 (pr. m.); dispers. rell. o) harund. 3 et e corr. 4; arundine 2c. p) ita 1. 4; Bonifatius 3, corr.; Bonifacii rell. q) summe pr. m. 2a. r) pontifices atque martyres 3, corr. s) dilapsu pr. m. 4. t) ita 1. 2a. b; qua rell. u) ita 1; remissi rell. v) ita 1; amissionē 2b, corr.; amissione rell. w) m. al. corr. maius 3. x) Qui 1. y) omnipotentis 2a, corr. z) ita 1. 2a (pr. m.). b; fusum rell.

1) 'in dem kloster to Ffulden und in anderen steden' versio Freckenhorstensis. Etiamnunc Fuldae tres codices extant, qui Bonifatii fuisse traditione ut solet incerta feruntur; cf. Schannat l. l. p. 66 sqq.; J. O. Westwood, 'Fac-similes of the miniatures and ornaments of Anglo-Saxon and Irish MSS.', 1868, p. 91 sq.; E. Ranke, Codex Fuldensis, 1868, prolegomena; Nürnberger (v. p. 48, 42) p. 15 sqq.

suetae^a misericordiae zelo puniri ac diu protelatam idulorum^b cultoribus iram, novo recentis malitiae furore permotus, publice ostendere.

Cumque inprovisa sanctorum martyrum temporalis interemptio^c exitii per pagos ac vicos omnemque provinciam volitaret, repente christiani, corporali conperto^d martyrum morte, maximam congregantes expeditionem exercitus, confinium terminos prumpti^e postmodum futurae ultionis bellatores expetunt et, revoluta supradicta dierum^f supputatione, infidelium sospites sed indevoti hospites adgrediunt^g terram ac paganos eis e diverso obbianes^h ingenti strage prostraverunt. Sed quia pagani primiⁱ populi christiani^k impetu^l obsistere non valebant, in fugam siquidem versi, magna etiam clade corruerunt, et terga vertentes, vitam simul cum intestina eorum suppellectili^m et heredibus perdiderunt. Sicque saltem christiani, superstitiosorumⁿ tam uxoribus quam etiam filiis necnon servis et ancillis depraedatis, ad propria redierunt^o, fitque modo mirabili, ut superstitites gentilium accolae, praesentibus confracti malis, aeterna^p potius tormenta, fidei fulgore inluminati, devitarunt^q et praefati antestitis^r doctrinae documentum, quod eo vivente rennuerunt, etiam moriente, divinae increpationis moderamine perterriti, susceperunt^s.

Corpus vero beati pontificis prosperis velis ventorumque flatibus trans fretum quod dicitur Aelmere^{t. 1} — sed et aliorum martyrum — post dies non multos perductum^u est ad supradictam urbem, quae dicitur Trecht^v. ibique conditum ac sepultum², donec a Magontia^w relegiosi^x et fideles in Domino fratres, a Lullo episcopo¹⁰ successore quidem huius sancti pontificis^y et martyris Christi directi navigio, ad perducendum beati viri cadaver ad monasterium, quod eo vivente construxerat et secus

I. Cap. 8. 1. 2a. b. c. 3. 4.

- a) cuete 1. b) ita 1; i(y)dol. *rell.* c) interempti(o *superscr.*) exitii (*m. al. corr.* 35
exitus) 4. d) ita 1. 2a (*pr. m.*). b; comperta *rell.* e) ita 1; prumpti 2a; prompt
rell. f) *pr. m. versu ex. suppl.* 1. g) ita 1. 2a (*pr. m.*). b; aggrediuntur *rell.*
h) ita *pr. m.* 1; obbianes *rell.* i) ita 1. 2a (*pr. m.*). b. 4; primo 2c. 3 et *m. al.* 2a
k) christi 3, *corr.* l) impetui 3; impetum (*m. al. corr.* impetui 2a) 2a. b. m) sup
pellectuli 2a, *corr.* n) superstitiosum 3, *corr.* o) redierunt, *ras.* d 1. p) ad
terni 1, *corr.* q) devitarent 3 et *m. al.* 2a. r) ita 1. 2a (*pr. m.*); antistis 2a
antistitis *rell.* s) ita 1. 2a (*pr. m.*); susceperunt *rell.* t) Aelmerae 3; Elmere 2
u) est om. 3; perducta sunt ad — ibique condita ac sepulta 4. v) Treht 3; Trehet 2
Treht 2b. w) ita 2c. 3. 4 et *m. al.* 2a; Magontia 1. 2b; Maguntia *pr. m.* 2a. x) ita 1. 2
y) potif. 3.

1) Cf. *supra* p. 47, n. 1. 2) Cf. V. Sturmi c. 15 (SS. II, 372).

ripam fluminis quod dicitur Fulde^a situm est, adven-
rant^b. Quorum unus, qui et auctor itineris^c comitatus-
que aliorum extiterat, singularem sanctimoniae ac pri-
vatam castimoniae continentiaeque^d gerebat vitam no-
mine Hadda^e, cui privatim praefatus praesul legationis^f
huius nuntium sanctique corporis advectionem cum fra-
tribus secum proficiscentibus inposuit, ut maior sanctae
reverentiae viro devotionis inpenderet honor et pluri-
morum amplius testificatio in his, que auditu vel visu
perciperent, praevaleret.

Cumque honorabiles tam sanctae consocietatis
fratres ad praedictam^g urbem pervenerunt^h, tunc quippe
aliquantula eis obbiatⁱ populi erat congregata collectio,
eiusdemque urbis praefecti^l, eis audientibus, quemad-
modum a glorioso rege Pippino exivit edictum, insonuit
interdictum et, ne inde praedicti pontificis corpus amo-
veretur, indictum est. Sed quia omnipotentis magis
quam hominum^k convalescit fortitudo^l, mirabile^m statim
ac memorabile, cunctis adstantibus, angelica magis quam
humana peractum cognitione, auditum est miraculum,
aecclesiaeque gloccum^{n. 2} in signum ammonitionis^o sancti
corporis, humana non contingente^p manu, commotum
est, ita ut omnes, repentino timoris pavore perculsi,
maximo tremore obstupuerunt^q et iusti huius reddend-
um esse corpus^r proclamaverunt^{s. 3}. Sicque statim
redditum est corpus et a praedictis sanctae^t recordationis
fratribus cum psalmis hymnisque^u honorifice ablatum ac
sine remigantium labore tricesima^v obitus sui die per-
ductum est ad civitatem supradictam^w Magontiam^{x. 4}.

I. Cap. 8. 1. 2a. b. c. 3. 4.

a) ita 2a. b. c. 4a; Fulde 4; Ful(ta in litura) 3; Fulda 1. b) advenerat 4, corr.;
advenerunt 1. c) ita 1; itineris rell. d) continentiae qua 1. e) ita 1; Haddo
rell. f) s in ras. 1. g) praedictum 4. 4a. h) pervenirent 3 et m. al. 2a. i) ita 1;
obviat rell. k) huminum 1. l) u in ras. 1. m) mi | mirabile 1. n) ita 1;
gloccam 2c; cloccum rell. o) amotionis 3; amovitionis Giles (cf. supra l. 16: ne — amo-
veretur). p) ita 1 (cf. V. Wynnebaldis c. 13, p. 116, 43: contingere); contingente rell.
q) obstupuerunt 3 et m. al. 2a. r) corporis 1. s) proclamarent 3. t) sancti 1.
u) hynisque pr. m. 1. v) trigesima 4. w) om. 4 (versu ex.). 4a. x) ita 2c. 3
et m. al. 2a; Magontiam 1; Mogontiam 2a (pr. m.). b. 4.

1) I. e. comitis; cf. Waitz, 'VG.' II, 2³, 26. III², 383; Tangl, 'Die
Fuldaer Privilegienfrage' l. l. p. 204. 2) campana codex Bruxell.
n. 18644—52 (l. l. p. 72). 3) Aliud miraculum reddendi fuisse
causam vult Eigil, V. Sturm c. 15 (p. 372). 4) Corpus tricesimo
passionis die Fulda m deportatum esse, Eigil (V. Sturm c. 15, p. 373)

vult, Willibaldum sine dubio minus accurate secutus.

754, *Iul. 4.* Miraque Dei^a omnipotentis providentia factum est, ut uno eodemque die sine statuto praediffinitionis^b tempore quasi ad statutum praedestinationis^c diem tam legati sanctum deferentes corpus quam etiam de longinquis longe lateque regionibus multi virorum ac mulierum fidelium ad tanti viri mortis obsequia convenerant. Sed et supradictus Domini antistes, tam venerandae dignitatis successor, qui regali illo in^d tempore praesens erat palatio, huius omnino ignarus causae adventusque^e sancti corporis^f inscius ad civitatem quam^g praediximus velud sub uno eodemque horae momento pervenit. Tantaque omnibus aliunde advenientibus vel etiam eiusdem^h urbis civibus et doloris incubuerat mestitia et gaudii exuberabatⁱ laetitia, ut etiam, tanti perspecto^k pontificis temporaneo^l corporis^m morte, et amisumⁿ carnaliter dolerent et futurum sibi suisque^o in posterum perpetualiter patronum crederent¹. Quapropter, geminis his causis existentibus, compuncti cordibus cum presbiteris ac diaconibus omnique gradu ecclesiastico ad eum quem vivens praedistinaverat^p locum² perduxerunt et, novo^q in ecclesia confecto sarcofago, ex more sepelientes posuerunt³, omnibusque rite peractis, redierunt et, fidei robore confortati, ad propria pervenerunt.

Sed in loco, ubi sanctum deposuerunt corpus, divina deinceps beneficia redundabant^r, et sancti viri precibus hii^s, qui ad eundem diversis infirmitatibus obsessi perveniunt locum, salubre tam corporum quam etiam mentium remedium consequuntur, ita ut alii iam toto corpore praemortui peneque per omnia exanimis, ultimum tamen interim exalantes spiritum, pristina^t

I. Cap. 8. 1. 2a. b. c. 3. 4.

a) dñi 3, corr. b) praedifinit. 2a. c.; praed(iffiniti in ras.)onis 2b; prae(di superscr.)-finit. 3. c) pr(a)edestin. 2b. c. d) om. 3. e) adventuque 1. f) corpores pr. m. 2a. g) quem 3, corr. h) que add. 4. i) exuberat laetititia 1. k) ita pr. m. 1. 2a. b; perspecta rel. l) ita 1. 2a (pr. m.). b; temporanea rel. m) m. c. 3. n) ita Nürberger; amicum 1; amissum rel. o) pr. m. superscr. 3. p) praedestin. 2b. c. q) nova 4. r) redundabunt 1, corr. s) ita 1; hi rel. t) ita 1; pristina(a)e — sanitati rel.

1) *Cives Moguntinos Lullumque corpus sancti retinere voluisse neque Fuldensibus id concessisse, donec visione diacono cuidam ostensa moniti essent, Eigil (V. Sturmi c. 15, l. l. p. 372 sq.) asseruit.* 2) *Fuldam. Haec quoque verba Eigil c. 15 (p. 373) ex parte adhibuit: 'Surgite', ait, 'cito et propere me in solitudinem ad locum quem mihi praedestinavit Deus perducite'.* 3) *Cf. ib.: ad coenobium Fuldam sanctum sacerdotis deportaverunt cadaver et in novum sepulcrum posuerunt.*

redditi sunt^a sanitate; alii^b vero, luminibus caecitate pressis^c, suum recipiunt visum; alii quidem diabuli^d laqueis adstricti, etiam mente sunt capti et insanientes^e animi postmodum detinent^f integritatem, et pristina^g dediti salute^h, laudantes glorificantⁱ Deum: qui suum dignatus est servum tanto munere decoratum ditare et honorare et, praesentibus ac secuturis^k seculorum temporibus chorusca miraculorum patefactione ostensa, quadagesimo peregrinationis eius anno¹ revoluto glorificare^l; qui et incarnationis^m Domini DCCLV.^{n.2} annus^o cum^p indictione octava computatur^q. Sedit autem^r in episcopatu^s annos XXXVI³, menses VI et dies VI. Et sic ordine suprascripto die Nonarum Iun.^{t.4}, martyrii *Iun. 5.*

I. Cap. 8. 1. 2a. b. c. 3. 4.

a) sint 3. b) Aliu:ero 1, corr. c) pressi 2c. 4. d) ita 4; diaboli *rell.* e) insaniantes 2a (*pr. m.*) b. f) ita 1; detinent *rell.* g) pristinae 2c. 3 (*non* 4). h) saluti 2c. 3. 4. i) glorificant; *ras.* e (?) 1. k) futuris 3 et *m. al.* 2a. l) glorificate 1, corr. m) carnat. *pr. m.* 3. n) ita 4a cum *rell.* (*cf. n. p.*); DCCLV. 4, *ubi versu exeunte (post cum) septingentesimus quingentesimus secundus m. al. in marg. addita sunt*; DCCLII. 4*. 4b; septingentesimus quinquagesimus secundus 4c. c². o) annos 2b. p) LXX^{mus} L^{mus} secundus *add.* 4a. q) computat' 1. r) *om.* 2a. b. c. s) epis (*sic*) *versu ex.* 1. t) Iuniarum 2a. b. c.

1) Inde ab a. 716; *cf. supra p. 16, n. 5.* 2) De anno emortuali Bonifatii testes inter se dissentiunt. Willibaldus annum 755. e traditione Moguntina Lullo auctore accepisse videtur, cum ipse Lullus cum eo conveniat, fidem suam professus (Böhmer-Will, *Regesta archiepisc. Magunt. I*, p. 41 n. 49) anno duodeno regni domini nostri Carli regis gloriosissimi (779, Oct. 9—780, Oct. 8), pontificatus mei anno XXV. Econtra continuator Bedae (*v. infra p. 60, n. 2*) et auctores Fuldenses (*Ann. Fuldenses antiquissimi a. 754. ed. Kurze, Ann. Fuld. p. 137; V. Sturmi c. 15. 23, SS. II, 372. 376; Nota de dedicatione eccl. Fuld. a. 819, MG. Poetae II, 205*) et annales complures passionem illius a. 754. attribuant, cumque viri docti de quaestione alii aliter iudicassent (*cf. imprimis Rettberg, 'KG.' I, 397 sqq.; Oelsner, 'König Pippin' p. 489 sqq.; Hauck I², 573, n. 5*), nuperrime chartarum Fuldensium ratione habita M. Tangl, 'Das Todesjahr des Bonifatius' (*l. l. p. 223—250*), evicit, Bonifatium a. 754. neque 755. passum esse, ita ut Willibaldum cum Lullo modo satis mirando errasse constet, eiusque opinioni etiam Hauck I³, 590, n. 7, accessit. 3) Immo annos XXXI aut XXX, siquidem Bonifatius a. 722. aut 723 (Nov. 30) consecratus et a. 754 (aut Willibaldi opinione a. 755) interfectus est. Falsus numerus neglegentiae librarii cuiusdam attribuendus videtur esse, numero VI bis subsequente, nisi forte Willibaldus verba Bonifatii falso interpretatus est scribentis de sua legatione Romana, qua per triginta et sex annos fungebatur (*epist. 108, p. 394; cf. Tangl, 'Todesjahr' p. 226 sqq.*), id quod coniecerunt R. v. Scherer apud F. I. v. Buss, 'Winfrid - Bonifacius', 1880, p. 383, n. 1, et O. Fischer, 'Bonifatius', 1881, p. 295. 4) De die omnes conveniunt, exceptis codice Weissenburgensi martyrologii Hieronymiani a. 772. scripto, in quo ad VII. Idus Iunias apposita sunt (*AA. SS. Nov. II, 1, p. [76]*): et passio Bonifacii episcopi, qui passus est in Westrachia, et Annalibus Fuldensibus (*ed. Kurze p. 6*), qui obitum eius diei quarto mensis Iunii attribuant.

triumpho remuneratus, migravit ad Dominum, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen^a.

(9). [Qualiter^b in loco, ubi martyrum sanguis effusus est, ecclesiae paraturam explorantibus^c fons vivus apparuit].

Enumeratis igitur beati viri gestis, quibus in infantia et pueritia vel adolescentia^d et iuventute aut etiam in senectute floruerat, ad ea, quae post emensam huius mundi metam et^e felicem vitae istius^f decursum mirabiliter^e ad^g nuendam¹ mortalibus beati viri vitae sanctitatem, Domino cooperante, peracta sunt, redeamus et memorabile^h quoddam miraculum populisqueⁱ imitabile^k ad memoriam reducimus. Quod et a glorioso rege Pippino, sicut, ipsis sibi referentibus, qui huic^l praesentes erant miraculo^m, conpertum estⁿ, ad nos usque per venerabilem virum Lul^o episcopum delatum est atque ita, ipso nuntiante, intimatum: quod in loco, ubi quondam pretiosus sancti martyris effusus esset^p sanguis, cum consilio plebis atque ingentis partis populi Fressonum structura cuiusdam tumuli propter immensas^q ledonis ac malinae inruptiones, quae diverso inter se ordine maris aestum oceanique cursum^r, sed et aquarum diminutiones infusionesque commovent², ab imo in excelsum usque construeretur; super quem denique ecclesiam, sicut postea gestum est, extruere cogitabant³ ac

I. Capp. 8. 9. 1. 2a. b. c. 3. 4.

a) ita rell.; om. 1; desinunt 2d¹. 3*. 5b. c¹⁻²⁻³. b) ita 3. 4. 4a; praescrip. om. (vacant versus unus 1, tres 2a, quattuor 2b) 1. 2a. b. c. 5a. c) ita 3; om. 4a et versu ex. 4. d) adolisc. m. al. corr. adulesc. 2a, et ita 3. e) et — mirabiliter om. 2a (pr. m.). b. c. f) istius, ras. h 3. g) mir. annuendam 3. 4; ad innuendam 2c. h) memoriale 2a (pr. m.). b (non 2c). i) populusque 2a, corr. k) ita codd.; coniecerunt intimabile Simson p. 94, n. 2, mirabile Oelsner p. 181, n. 4 (cf. p. 53, 18; mirabile statim ac memorabile — miraculum). l) ibi (eras. 2a) pro huic 2a. b. c. m) miracula 1. n) et add. 1. 2c. o) Lullum 2c. p) est 1. q) immensis (corr. immensas) — inruptionis 4a. r) cursu 1, corr.; ::cursum sedat aqu. 3.

1) I. e. ad adnuendam (cf. Goetz, Corpus glossar. Latin. VI, 751), affirmandam. 2) Beda, De temporum ratione c. 29 (Opera ed. Giles VI, 202): Et crescentes (aestus oceani) quidem malinas, decrecentes autem placuit appellare ledones, qui, alternante per septenos octonosve dies successu, mensem inter se quemque quadriformi suae mutationis varietate dispertunt; De natura rerum c. 39 (ib. p. 116): eiusque (oceani) omnis cursus in ledones et malinas, id est in minores aestus dividitur et maiores. 3) Cf. V. Liudgeri auct. Alfrido I, 17 [15] (SS. II, 408; Diekamp, 'Geschichtsquellen des Bisthums Münster' IV, 21): (Albricus episcopus Coloniensis) constituit eum doctorem aecclesiae in pago Ostrachae in loco, ubi sanctus Bonifacius est coronatus mar-

servorum Dei habitationem in loco eodem^a collocare. Sed cum praefatum colliculi opus iam ex integro aedificarent et omne quippe aedificium ipsius structurae complerent, etiam ad se reversi, quid incolae habitatoresque^b loci illius^c de insulsa^d penuria limphae, — quae per omnem pene^e Fresiam maximam tam hominibus quam etiam animantibus difficultatem gignit, — inter se invicem disputarunt: tum demum unus, Domino miserante, qui officium praefecturae^{f.1} secundum indictum² gloriosi regis^g Pippini super pagum locumque illum gerebat et princeps ipsius erat operis, nomine Abba, sumptis secum collegis^h, equum ascendit, ac, circumagrato colle tumuloque inspecto, repente cuiusdam caballus pueri ex inprovisoⁱ, tantum pedibus terrae impressis, ruinae penitus casuram temptabatur, anterioribusque^k humo infixis cruribus, volutabatur, donec hii^l, qui agiliores solertioresque extiterant, discensis^m suis praepropere caballis, equum terrae inherentem extraherent. Sed stupendum statim ac spectaculo dignum his qui aderant ostensum eratⁿ miraculum: et limpidissimus extra consuetudinem illius terrae fons^o, mirae suavitatis gustu indulcatus^p, prorumpebat et per incognitos penetrans meatus profluebat, ut rivus iam maximus esse videretur. Quo^q obstupefacti miraculo, exultantes atque alacres domum reversi, ea quae viderunt plebibus devulgarunt^{*.r}.

*) *Codices 2a. b haec addunt*³:

(1)^s. Inlustrem sancti Bonifatii^t vitam moresque eius *Vita c. 1.* huius libri stamine nitimur enodare.

(2). Sanctus Bonifacius, cum primevo aetatis esset decore, aeterna magis quam presentia cogitare studivit^u.

I. Cap. 9. 1. 2a. b. c. 3. 4. Nota. 2a. b.

a) eadem 1. b) que om. 1. c) ipsius 1. d) insulte(?) pr. m. 2a; insulae 4, corr. e) om. 1. f) praefectus 2a (pr. m.). b (non 2c). g) P. r. 3. h) collegiis 2b. i) inprovisu 4. k) anteriorib(us in ras.) que 1. l) ita 1; hi vell. m) descensis 2c. 3. n) est 3, corr. o) frons pr. m. 2a. p) indulcoratus 3 et m. al. 2a. q) Quo :, ras. d 2a. b. r) ita 1. 3. 4: divulg. vell. Subscr. Finit 2a; Explicit passio sancti Bonifacii archiepiscopi Moguntiensis 2c; Explicit vita sancti Bonifacii archiepiscopi et martyris vel passio ipsius ac sociorum eius 4a. s) numeri desunt codd.; Incipit passio sancti Bonifacii episcopi et martiris in spatium vacuo atramento alio praescrip. 2b. t) corr. Bonifacii 2a, et ita 2b. u) studuit 2b.

tirio; *V. Willehadi c. 2* (SS. II, 380): venitque in Fresiam ad locum qui dicitur Dockynchirica quod est in pago Hostraga, ubi et domnus Bonifacius episcopus iam olim martirio coronatus fuerat. *Ecclesia Paulo apostolo et Bonifatio dicata erat; cf. versus Alcvini de ecclesia sancti Liudgeri* (*V. Liudgeri I*, 20 ed. Diekamp p. 24; *Dümmler, Poetae I*, 304). 1) *V. p. 53, n. 1.* 2) *Supra p. 53, 15: edictum.* 3) *Cf. p. XX.*

Vita c. 1.

(3). Cumque diu de caelestibus cogitaret^a et ad superna se erigeret^b, patri etiam haec quae animo gerebat revelavit^c.

(4). Quo conperto, obstupefactus pater magnis eum minis et blandimentis prohibuit.

(5). Cumque puer sanctus a patre prohibitus, ne aeternum quereretur thesaurum, invasit eum languor, et pia pueri parvo intervallo voluntas succrevit.

c. 2.

(6). Sicque vir Dei carnali orbatu patre, inito fratrum consilio, ad optimum^d nostrae redemptionis secutus est patrem.

(7). Magna^e quidem mentis castimonia^f ditatus est ac, celesti inspirante gratia, pastoralis pedagogio proventus.

(8). Magisque ac magis divino exarsit ingenio et instituta sanctorum patrum inchoavit, dilatavit ac perfecit.

(9). Fratrumque secum in Domino viventium contubernio coniunctus, et exstitit pedagogus ac metrorum facundie fulsit inbutus.

c. 8.

(10). Ecce beatus Bonifacius athleta Christi exstitit et vicit maliciam^h et victor permansit!

(11). Sanctusⁱ hic Domini ad palmam martyrii properabat et famulos suos ad certamina confortabat, ut gauderent pariter cum Christo^k in perpetuum^l.

(12). Cumque inluxisset sanctus dies, versa vice pro amicis inimici, ingens in castra hostium^m inruit multitudo.

(13). Sanctus vir Dei auditit pueros currentes cum armis, e tentorionⁿ procedit et interdixit certamen.

(14). 'Iam', inquit, 'adest diu optatus dies, conforta mini in Domino et liberabit animas vestras.

(15). Gaudete in Domino cum supernis angelorum civibus, ut regnare cum Christo valeatis in aevum.'

(16). Inclitus martyr Bonifacius dum^o alumnos ad palmam martyrii incitabat, inruit paganorum tumultus et sanctorum corpora cruentabant.

c. 3.

(17). Hic est beatus Bonifacius, cuius hodie festa celebramus; athleta Christi triumphat cum sanctis et palmam victoriae accipere meruit de manu Domini: Alleluia^p!

(18). Beatus vir Bonifacius, dum sacerdotis gradum suscepit, vinum et siceram non bibens, utriusque testamenti imitatus est patres.

c. 8.

(19). Athleta Christi Bonifacius navigium ascendit, stagnum transfretavit, Fresiam coniunxit^q.

I. Nota. 2a. b.

- a) cogitare *pr. m. 2a*; ret *in ras. 2b.* b) erigere *pr. m. 2a*; eriger(et patri etiam *in ras.*) *2b.* c) reve: | labat, *ras. b 2a.* d) ita *2a (pr. m.). b*; adoptivum *m. al. 2a.*
e) *corr.* Magno *2a.* f) castimonio *2a.* g) existitit *2a.* h) miliciam *pr. m. 2a.*
i) S:cs, *ras. a 2b.* k) Chr. *om., illo superscr. 2a.* l) perpetuom *2a, corr.*
m) ostium *2b.* n) tentoria *pr. m. 2a.* o) :dum, *ras. a 2a.* p) at *2a*; at *2b.*
q) Explicit vita vel actus sancti Bonifacii archiepiscopi *subscr. 2b.*

II.

E MARTYROLOGIO FULDENSI

circa a. 900. composito.

1.

Nonas^a (*Iunii*). Passio sancti patris nostri Boni-^{Iun. 5.} fatii^b, viri apostolici et omni sapientia adornati. Qui de Anglorum gente nobilem ducens originem¹, ibidem in sancto^c proposito religiosissime educatus, et doctrina nihilominus^d insignis fuit et miraculis claruit. Postea vero, divina admonitus pietate, Germaniae fines adiit, Francorum gentem^e diversis errorum laqueis irretitam nobiliter instruxit et hereticorum pravitates instantissime superavit. Euangelica etiam doctrina adeo praecipuus extitit, ut apostolorum tempora in eius praedicatione laudares. Itaque, meritis illius circumquaque clarescentibus, a viro sanctissimo Gregorio papa Romano accersitus^{f. 2.}, ad illuminationem totius Germaniae transmissus et ab eodem^g episcopus ordinatus, in civitate quae Mogontia dicitur pontificatus honore meruit sublimari. Ibi inter homines constitutus, angelicam vitam exercuit, Francorum gentem, Thuringorum et Saxonum populos^h Deo adquisivit et in omni sanctitate gloriosissimusⁱ fuit. Novissime ergo, cum multos^k ex Fresonibus^{Adonis Mart.} christianae religioni subiugasset, a paganis qui supererant¹

II. n. 1. 1. 2. *Annales Xantenses a. 752.*

a) Noni 2; Passus est sanctus pater noster Bonifacius vir apostolicus et o. s. adornatus *incipiunt Ann. Xant.* b) Bonifacii 2. c) sancto — educatus *in ras.* 1. d) ita 2. e) gentes 2. f) *in marg. suppl.* 1. g) eo 2. h) pupulos *pr. m.* 2. i) gloriosus *Ann. Xant.* k) mul|::: s 2. l) superfueraut 2.

1) Bonifatium e genere nobili originem duxisse, ex affinitate, qua cum Leoba (Bonif. *epist.* 29, p. 280; V. Leobae c. 10, SS. XV, 126; cf. *ib.* c. 6, p. 124) et Willibaldo Wynnebaldoque (V. Wynnebaldi c. 4, *ib.* p. 109; cf. V. Willibaldi c. 1, p. 88) coniunctus erat, concludi licet.
2) Cf. Willibald. c. 6 (p. 27, 27): se invitatum ad Romam intellexit.

Adonis Mart. gladio peremptus, cum martyrii gloria migravit ad caelestia regna; corpusque illius, comitante fidelium maxima turba, ad Fuldense monasterium, quod ipse sibi in solitudine Boconia¹ construxerat^a, cum magnis Dei laudibus transportatum et condigno honore tumulatum^b, miraculis ibidem^c plurimis claret^d. Passi sunt autem cum eo et alii ex clero eius viri L^e.² religiosi, presbyteri, diacones et monachi; sed nobiliores inter eos fuerunt Eobanus episcopus³ et Adalharius^f sacerdos⁴. Qui primitus in monasterio quod Trieht^g nominatur honorabilem meruerunt sepulturam⁵, sed emergentibus annis etiam ipsi Fuldam translati, in^h aeclesia domini Salvatoris iuxta corpus sancti pastoris sui etⁱ martyris Christi Bonifatii^k pulcherrime requiescunt⁶.

2.

*Iun. 12.
Hrabani
Mart.*

II. Idus (*Iunii*). Rome¹ natalis sanctorum Basilidis, Cyrini, Naboris et Nazarii martyrum. Et octab(a) sancti Bonifatii^m archiepiscopi et martyrisⁿ.

II. n. 1. 1. 2. *Annales Xantenses.* n. 2. 1. 2.

a) constuxerat 2. b) tumulatus 2. c) ibidem 2. d) claruit, *superscr.* vel (cla)ret 2. e) ita 2; *om.* 1 et *Ann. Xant.* f) Adalarius *Ann. Xant.* g) Trech *ib.* h) in aec. d. S. *om. ib.* i) et m. Chr. *om. ib.* k) Bonifacii 2; Bonifacii satis pulch. *Ann. Xant.* l) Roma 1. m) Bonifacii 2. n) et natalis sancti Adulfi confessoris *add.* 2 (*cf. AA. SS. Iun. II, 591; SS. XV, 358*).

1) *De qua cf. J. Gegenbaur, 'Das Kloster Fulda im Karolinger Zeitalter' II, 1, 1873, p. 4 sqq.* 2) *Continuatio Bedae a. 754 (Baedae Opera historica ed. Plummer I, 362; SS. XIII, 154):* Bonifacius, qui et Vinfridus, Francorum episcopus, cum quinquaginta tribus martyrio coronatur, et pro eo Redgerus (*i. e. Chrodegangus Mettensis*) consecratur archiepiscopus a Stephano papa. *Bonifatium 'cum suis plurimis domesticis' martyrium subiisse, Cuthbertus archiepiscopus Cantuariensis paulo post mortem eius testatus est (Bonif. epist. 111, p. 398). Cf. infra p. 88.* 3) *Cf. Willibald. c. 8 (supra p. 47, 23).* 4) *Ethelheri apud Willibaldum (p. 48, 2).* 5) *Cf. ib. (p. 52):* Corpus verò beati pontificis — — sed et aliorum martyrum — — perductum est ad supradictam urbem, quae dicitur Trecht, ibique conditum ac sepultum; *V. Sturmi c. 15 (SS. II, 372):* Quo (*Traiectum*) cum pervenerunt, sancti episcopi Bonifacii in minore, quae eis vicinior erat, ecclesia cum grabato, quo navi ferebatur, statuerunt, cetera martyrum corpora sepulturae tradiderunt (*e quibus unius episcopi nomine Eoban paulo supra mentio facta erat*). 6) *Postea corpora Eobae et Adalharie e coenobio Fuldensi in ecclesiam S. Mariae Erfordiensem transpecta esse feruntur, ubi a. 1154. inventa et translata sunt (Annales antiqui et Chronica moderna S. Petri et Liber Croniconum Erfordiensis a. 1154, ed. Holder-Egger, Monumenta Erphesfurtensia, 1899, p. 19. 178. 779; cf. Chronicon Nicolai de Siegen ed. Wegele p. 149).*

3.

Kal.^a Novemb. Memoria omnium sanctorum. Eodem ^{Nov. 1.} ^{Hraban.} die in Fulda monasterio dedicatio aeclesiae sancti Bonifatii episcopi et martyris et translatio corporis eius in occidentalem partem eiusdem basilicae¹. — — —

4.

Kal.^a Dec. In Galliis civitate Noviomus natalis ^{Dec. 1.} ^{Mart. Hieron.} ^{cod. Weissenb.} ^{Hraban.} sancti Elegii episcopi, mirae sanctitatis viri. Et ordinatio sanctissimi Bonifatii in pontificatus gradum a domno Gregorio^b papa Romano². In civitate Mogontia dedicatio aeclesiae sancti Albani martyris.

II. n. 3. 4. 1.

a) menses Novembris et Decembris deficiunt 2. b) Gregio 1.

- 1) Anno 819; Hrabanus Denotatio dedicationis ecclesiae Fuldensis et versus ad Heistolfum (MG. Poetae II, 205. 163); Ann. Fuldenses antiquissimi (Ann. Fuldenses ed. Kurze p. 138); V. Eigilis auct. Candido prosaica c. 15 (SS. XV, 230) et metrica c. 17 (Poetae II, 109).
 2) Cum Bonifatius die Andreae apostoli (Nov. 30) ordinatus sit (Willib. c. 6), die demum sequenti ordinatio eius a posteris celebrabatur (cf. F. Falk, 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' XXII, 1882, p. 433), quo epistulae Gregorii papae datae sunt ad ipsius consecrationem spectantes (Bonif. ep. 17. 18, p. 266 sqq.).

III.

VITA ALTERA BONIFATII AUCTORE RADBODO QUI DICITUR EPISCOPO TRAIECTENSI.

(1)^a. Incertam ac lubricam vite huius habitudinem variosque mortalium eventus et fortune rotam, fatuis quidem plerumque delectabilem, sapientibus autem semper infelicem, nulla res^b aut fortius vincit aut imperiosius regit quam *Eccli.* 15, 1. timor Dei, de^c quo scriptum est: *Qui timet Deum, faciet bona*. Quid enim rectius aut convenientius mundanis opponitur malis quam id, quod homini benefacere persuadet? Medicorum certe hec disciplina est, ut contrariis contraria sanentur¹, quemadmodum frigida calidis et calida frigidis² et cetera huiusmodi. Sic et ille, qui morbo laborat universalis, antidoto curandus est spirituali, ut, qui mortifero fortune^d veneno infectus est, timore Dei assiduo tamquam saluberrima ellebori³ pocione sanetur. Timens quippe Deum quanto magis devitat mala, tanto^e propensius^f sequitur bona, eoque^g efficacius agit bona que potest, quo studiosius cavere^h mala desiderat, que penitus vitare non potest. Quapropter ego quoque, quoⁱ deteriore me esse considero, eo

III. Cap. 1. 1. 2a.

a) *praescr.* Actus et passio sancti Bonifacii archiepiscopi, scripta a Rabodone Traiectensis ecclesie episcopo ad Fuldensem abbatem 1; Incipit prefacio in passionem sanctorum martirum Bonifacii archiepiscopi et sociorum eius 2a; c. 1—5. 2 om. 2b; capita non distincta sunt in codd. b) vero pro res 1. c) de:, ras. i 1. d) fortune 1. e) t. pr. s. bona om. 1. f) propencius 2a. g) eoque eff. a. b. om. 2a (non 2c). h) ea vere 1. i) om. 2a.

1) Cf. *Isidori Etymol.* IV, 9, 7 (ed. *Arevalus III*, 183): Contraria enim contrariis medicinae ratione curantur. 2) *Ib.* c. 9, 5 (*ib.*): 3) Cf. *ib.* XVII, 9, 24 (*ib.* IV, 352): Elleborum — — sumptum motam mentem in sanitatem reducit.

amplius tam salutare medicamentum ammiror, per quod et a malis evaditur et ad bona^a perpetua pervenitur. O res vere digna et ineffabiliter beata, que hominem ab omnibus errorum impedimentis absolvit et per semitam iusticie ducit ad celum!

(2). Hanc semitam triverunt apostoli et pro suis quisque viribus omnes apostolici^b viri. Per hanc ambula-
verunt martires, ad celestem patriam festinantes. Ierunt quoque per hanc confessores, plena virtutibus vestigia
sequentibus se^c derelinqentes. De virginibus autem taceri melius esse puto, quam ut glorie earum aliquid inconveniens dicam, quippe quas soli sancti vix laudare sufficienter possunt; ceterum peccantibus hunc portum salutis maximum esse reor, si merita earum non dicam imitari, sed saltim^d
ammirari potuerunt^e. Omnes itaque sancti per semitam de qua diximus profecti sunt ad Dominum, et tanto unusquisque beator fuit, quanto minus ab ea divertit. Quorum utique^f infinitus est^g numerus in celo, Petrus^h videlicet Paulusque cum sanctissimo illo apostolorum cetuiⁱ et, ut
vere dicitur, corona¹ dominica Stephanus, primus Christi et geminus imitator, cum copioso interfectorum, immo^k triumphatorum exercitu; Agnes, Tecla, Agatha* cum liliis^l Dei, videlicet^m cum candidissimoⁿ virginum choro; Silvester, Basilius, Martinus** cum sacratissimo episcoporum collegio
cumque^o nobilissimo anachoretarum^p atque monachorum senatu, quorum in Egypto^q precipui, in Ethiopia fuere quam plurimi, quos Thebaida patronos, Nitria doctores, tripertita^r India² habuit propugnatores.

*) Barbara, Caecilia *add.* 2c.

**) Augustinus, Ambrosius *add.* 2c.

III. Capp. 1. 2. 1. 2a.

a) perp. b. 1. b) apostolice 2a, *corr.* c) dere|derel. *corr.* se|derel. 1. d) saltem 2a. e) poterint 1. f) *om.* 2a. g) *corr.* num. est 2a, *et ita* 2c; est *om.* 1. h) petens 1. i) ceni 1. k) nimio 2a. l) aliis 2a. m) id est 2a. n) splendidissimo 1. o) que *om.* 1. p) nob. monach. atque heremitarum sen. 2a. q) Egypto 2a. r) omnis ecclesia *pro* tr. I. 2a. c.

1) Cf. Isidor. *l. l.* VII, 11, 3 (*l. l.* III, 338): Martyrum primus in Novo Testamento Stephanus fuit. — — Idem autem ex Graeco sermone in Latinum vertitur coronatus, — — passus est enim et quod vocabatur accepit: Stephanus enim corona dicitur. 2) *Passio Bartholomaei* c. 1 (*M. Bonnet, Acta apostolorum apocrypha* II, 1, 1898, p. 128): Indiae tres esse ab historiographis adseruntur, etc. Cf. H. Yule, 'The book of Ser Marco Polo' II³, 1903, p. 425 sq.; K. Kretschmer, 'Die Entdeckung Amerikas', 1892, p. 89, n. 4.

(3). Gallia autem atque Germania Martini se clipeo defendi precipue gloriantur, qui easdem partim verbo absens edocuit, partim sua venerabili presentia a malis imminenti-
bus liberavit. Sic^a igitur, quemadmodum et apostoli, post transitum suum sub titulo nominis sui^b sedes pontificales habere promeruit, ob singularem credo doctrinam, qua ita ecclesiam Dei illuminavit, ut neminem primis gentium doctoribus imitatione proximiorum dicas, si dicta omnia et bonorum operum exempla perlegeris, que ipse gessit in vita. Harum quas dixi sedium una est Turonica^c, ubi sacri eius^d corporis reliquie locum illum omnibus regum palatiis honestiorem faciunt, altera^e Mogontiaca^{f.1}, tertia Traiectensis. Verum hee due, Mogontiacam^g dico et Traiectensem^h, post annos a transitu eius plurimos ob nimium ipsius amorem privilegio memorandiⁱ nominis^k insignite sunt; in quibus usque hodie Martinus a fidelibus laudatur et honoratur propter ammirandas et multiplices sanitates, quas ibidem plerique egroti a domino nostro Iesu Christo per suffragia tanti medici consequuntur. Multi itaque priscis fuere temporibus, qui has gloriosas sedes ob dilectionem Dei et beatissimi Martini partim edificiis grandibus et laquearibus pictis, partim auro argentoque ac gemmis et ceteris huiusmodi pompis ornare studuerunt; que nimirum ornamenta quandam^l gloriolam^m hominibus foris ostenderent, nisi se inspectantes intrinsecus sauciarent.

(4). At vero non multoⁿ ante nostra tempora missus *cf. 1. Cor. 3, 10.* est a Deo quidam sapientissimus architectus et re ipsa et nomine Bonifacius, qui prefatas sedes alio ornamentorum genere decorare aggressus est. Nam pro lapidibus et cemento fidem cum spe statuit construendam; pro auro mysteria divine scripture dixit esse intelligenda; pro argento nomen Domini fidelibus predicandum fore asseruit; pro laquearibus pictis docuit mentes in sublime levandas, illa scilicet varietate depictas, qua in psalmo canitur^o reginam universalem esse circumamictam; pro gemmis fulgentibus splendidam doctorum vitam et perspicuam fieri oportere testatus est, *Ps. 44, 15.*

III. Capp. 3. 4. 1. 2a.

a) Hic 1. b) suis 2a, corr. c) Thuron. 1. d) om. 2a. e) alteram 1. f) ita scripsi; Magunciata corr. Magunciaca 2a; Mogontiaca — due om. 1. g) Magunciatam corr. Magunciacam 2a. h) que add. 1. i) memorando 2a. k) novimus 2a. l) quidam (?) 1, corr. m) gloriosam, expunct. m 1. n) multa 2a. o) decanitur 2a, corr.

1) De ecclesia S. Martini Moguntina *cf. infra p. 92, n. 2.*

quo sic in illis tamquam in speculo auditores quique semet ipsos considerare possent¹ nec^a curiosi altiora se scrutarentur, *cf. Eccli. 3, 22.* ne inflati plus quam oportet sapere vellent, ne vana seducti *cf. Rom. 12, 3.* gloria, cum^b nichil essent, aliquid se esse existimarent^c.
 Hiis autem omnibus karitatem pro culmine superponendam esse premonuit, sane quia sublimis admodum est et in^d virtutum genere nichil supra se habere dinoscitur. Taliter ergo vir iste edificabat et coessentibus sibi taliter edificare suadebat, et non sicut plerique nostri temporis architecti, qui, vacantes in hac parte ocio, alieno autem insistentes negocio, infirmas et ruinosas faciunt structuras, satis imperiose iubentes, sed nimis delicate viventes, morem videlicet pigri et inutilis^e agricolae imitantes, qui dormiens et dissolutus^f alteri committit aratrum. Sed nemo umquam ita lasciviens suis sectatoribus profuit nec imperator quilibet desidia torpens^g salvo umquam^h exercitu triumphavit. Verum ne quis sichophanta virum supranominatum quasi alterum Melchisedech subitoⁱ cavilletur introductum, abhinc^k *cf. Gen. 14, 18.* iam enarrare incipiam, unde tante suavitatis flos emicuerit, qui per nostras^l provincias odorem magne virtutis longe lateque diffudit.

(5). Atque utinam de ipso ita^m loqui merear, ut non vilescat audientibus tante materie dignitas propter rusticitatem meam, que certe michi nimium familiaris est omnibusqueⁿ in triviis inertem me esse vociferatur et barbarum. *Ve^o michi et ve misero^p michi, qui totus sum pollutus et in Is. 6, 5.* medio populi polluta labia habentis habito! Scio autem et vere^q fateor me esse indignissimum, cuius lingua carbone illo tangatur, qui Testamenti utriusque forcipe de altari prolatus, *cf. ib. v. 6.* secundum^r Ysaïam ad prophetandum accendit. Quocirca ipse me reprehendam et penitentiam agens erumpam in lacrimas et orabo ad dominum Deum meum, dicens: 'Domine Iesu Christe, fili Dei vivi, qui pro ecclesia tua incarnari, crucifigi, mori et resurgere dignatus es, exaudi me clamantem *cf. Ps. 26, 7.* ad te et secundum multitudinem miserationum^s tuarum dele ini- *ib. 50, 3.*

III. Capp. 4. 5. 1. 2a.

a) ne 1. b) *superscr.* 1. c) estimarent 2a. d) *superscr.* 2a. e) multis 1.
 f) dissolutis 1, *corr.* g) torquens 1. h) *om.* 1. i) cav. subito 1. k) ab
 huic 1. l) vestras 1. m) itaque 2a, *corr.* n) que *om.* 1. o) Ve m(ich)i 2a;
 haec *om.* 1. p) michi misero 1. q) f. v. 1. r) sanctum *add.* 1 (*cf. p. 69, 37 i.*)
 s) miserationem 1, *corr.*

1) *Cf. Isidori Sentent. II, 11, 10 (ed. Arevalus VI, 206):* Qui sanctum virum imitatur, quasi exemplar aliquod intuetur seseque in illo quasi in speculo perspicit. — Minus enim se ipsum homo ex semet ipso considerat.

quitatem meam et da sermonem rectum et bene sonantem in
cf. Ps. 49, 14. os meum, ut placeant verba mea in conspectu tuo, et sacri-
cf. Rom. 9, 5. ficiū laudis tue a me acceptare digneris, qui es benedictus
in secula seculorum. Amen'. Et ecce! nunc, Domine, de
sancto martire tuo, quantum tu concesseris, enarrare paratus,
cf. Is. 25, 7.
30, 1. te radium moderante, sic primum tele huius ordiar^a filum.

(6)^b. Beatus^c Bonifacius genitale solum in insula
que Britannia^d dicitur habuit, quam modo gens incolit^e
Anglorum, que a Saxonibus originem^f traxisse putatur.
Angli^g vero ab angulo^{h.1}, id est firmamento² regni
derivariⁱ non absurde dicuntur; qui re vera fortes sunt
et validi, Christique opitulante gratia, provincias suas
armorum viriumque robustarum presidio tutissimas
reddunt, aliquando autem pyratas ex boreali^k parte
venientes paciuntur infestos, quos tamen a finibus suis
strennue pugnando reiciunt. In prefata^l ergo insula
quondam extitit paradisi Dei, ex quo tam preciosa
profluxerunt^m aromata, ut a Britannicoⁿ mari usque ad
arces Romuleas omnes circumquaque regiones divino
odore perfunderent^o. Ex hiis aromatibus fuisse legitur
Furseus et fratres eius, Willibrordus^p quoque magnus
christiane religionis propagator et iste de quo agimus
ammirabilis Bonifacius multique alii, quos in libro
Hystorie Anglorum virtutibus claruisse Beda comme-
morat³. Hic itaque, de quo series^q nostre narrationis
textitur, ubi primum pueriles annos evasit, ilico se totum
divine legis contulit eruditorio, in quo, disciplinis
celestibus adprime eruditus, in brevi opinatissimus vere
phylosophye cultor effectus est: orationi scilicet^r in-
sistere, ieiuniis corpus macerare, frequentes vigilias
agere, gloriam mundi non ambire, favores humanos non

III. Cap. 5. 1. 2a. Cap. 6. 1. 2a, b.

- a) ord. filium 1; filum (*corr. e filium*) ord. 2a. b) *praescr.* Incipit passio sancti Boni-
facii archiepiscopi et sociorum eius 2a. b (*incipiens*). c) igitur *add. 1.* d) Britannia 1.
e) colit 2a. f) tr. or. 2b. g) Ang:li, ras. u 2b. h) anglo *corr.* angto 2a.
i) dirivari 2a. b. k) boriali 2a. b (*ubi prior i in litura*). l) (*pfa in ras.*)ta 2a.
m) flux. 1. n) Britannico 1; Brytannico 2b. o) perfunderentur 1. p) Willi-
brodus 1. q) narr. (nostre *om.*) s. 1. r) *om.* 2a.

1) Cf. Bedae Hist. eccl. I, 15: de Anglis, hoc est de illa patria, quae
Angulus dicitur. 2) Auctor angulum fortasse ideo quasi firmamentum
(a firmando) interpretatur, quod duos parietes in unum coniungat
(Isidori Etymol. XV, 8, 4, l. l. IV, 228). 3) Beda Fursei et Fullani
Ultanique fratrum in Hist. eccl. Angl. III, 19, Willibrordi ib. V, 10. 11.
meminit.

querere, prepositis^a obedire, cum^b fratribus concordare, surienti panem frangere, nudum induere vestimento, *cf. Is. 58, 7.*
visitare pupillos et viduas^c in tribulatione eorum et immacu- *Iac. 1, 27.*
atum se custodire ab hoc seculo. Porro in hiis omnibus non inflabatur, non^d irritabatur, non cogitabat malum; sed in lege Domini meditabatur die ac nocte eratque *cf. Ps. 1, 2.*
amquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, *ib. v. 3.*
 deoque fructum martyrii dedit in tempore suo. *cf. ib.*

(7). Cum ergo tantis bonorum divitiis habundasset, cepit agere secum, ut exiret de terra nativitatis sue et *cf. Gen. 24, 7.*
 properaret^e ad locum, in quo immolari Domino potuisset. Et tandem occasionem nactus, mare transfretavit, Frisonum^f insulis advectus est, Traiecto oppido applicuit^g; ubi ewangelizavit gentibus regnum Dei multosque ydoatrie deditos convertit ad Christum. Sed cum plerique proacriter repugnassent, senciens athleta Christi^h non-
 lum sibi tempus adesseⁱ passionis, reversus est in patriam suam, ut curam suorum interea^k gereret, donec idem Spiritus sanctus revelaret, ubi et quando martirii coronam^l percepturus esset a Domino. Post aliquantum temporis, angelica ut creditur visione premonitus^m, Romam perrexit, benedictionemⁿ quidem a summo pontifice expetens, sed eam a Christo per apostolos suos Petrum et Paulum excipiens^o. Cumque omnia que illic^p erant oratoria circuisset, deductus inde^q a papa Gregorio ceterisque timoratis viris, cum^r omni honore pro- *cf. Act. 8, 2.*
 ductus est.

(8). Audito autem, quod Germanorum plurima multitudo sine Deo esset, illuc^s letabundus divertit, sperans se in hiis regionibus martirem fieri posse. Et cum effudisset illis opes, que sine termino sunt, argentum et aurum nullius concupivit nec quesivit ab illis agros fertiles vineasque uberes^t nec tuceta^u mollia nec promptuaria^v vino Phalerno condita^w sive redolentia, sed potius animarum salutem. Hanc quesivit et — Deo gratias! — hanc invenit; nam copiosam populi multitudinem in hiis partibus ad fidem catholicam transtulit.

III. Capp. 6—8. 1. 2a. b.

a) non add., sed del. 2b. b) cum fr. conc. om. 1. c) advenas 1. d) neque 1.
 e) properare 2b. f) Frisonum 2b. g) applicavit 1. h) Dei 2a. b. i) p. a.
 a. b. k) locorum add. 1. l) coro(nam in litura) 2b. m) monitus 1. n) benedictione 1.
 o) accipiens 1. p) illi 2b. q) cum honore add. 2a. b; cf. n. r.
 r) cum o. h. om. 2a. b. s) illic 1. t) uber(es in ras.) 2b. u) tuceta 2a; cu
 sequitur locus rarus) mollia 2b. v) prompturia 2a. w) condidit (sive om.) 1.

Et^a illi quidem antea in suis lucis^b ac delubris larvas^c lemuresque^c coluerant^d; sed Bonifacius, falcem manu^e tenens divinam, omnes faunos et sathyros^f, quos nonnulli paganorum silvestres deos appellant, funditus extirpavit. Similiter autem et driades napeasque^g et cetera huiusmodi magis portenta quam numina christianis omnibus nauci^h pendere persuasit. Verumⁱ quia non sufficit, si mala deiciantur, nisi et bona stabiliantur. *cf. Ier. 1, 10.* sicut non sufficit, si evellas et destruas, nisi etiam edifies et plantes, vir iste spiritu Dei plenus in locis a quibus supradictas vanitates expulerat, ilico monasteria inclita et basilicas eximias, altaria quoque divinis sacrificiis apta^k construxit ibique^l invocari statuit nomen Dei vivi, ubi mortua ydola ab indigenis eatenus^m colebantur.

(9). Hiis itaqueⁿ gestis, cum peragrasset predicando^k omnes provincias Alemannorum, Noricorum¹ et Thuringorum^o, quosdam etiam^k fines Francorum, *cf. 2. Cor. 3, 6.* ponens illis ydoneos^p fidei ministros, valedixit fratribus et sic in nomine Domini proficiscens, aliis quoque provinciis sese contulit, ut illas etiam ab erroribus suis per gratiam Domini liberaret. Ac^q primum^r Fresonibus^s, quibus iam antea^t predicaverat, navigio revectus est, qui fere, quemadmodum et^a pisces, morantur in aquis, quibus ita undique concluduntur^u, ut raro ad exterarum regiones accessum habeant, nisi navibus subvehantur. Hos remotos a ceteris^a nationibus ideoque *cf. Act. 17, 18.* brutos ac^v barbaros celestis seminiverbius^{w. 2} adiit et sicut in quodam codice scriptum^x repperi³, adhesit ibidem Willibrordo et^y quidem clarissimo ecclesie sancto candelabro, de quo^z supra mentio facta est⁴; qui per idem tempus Traiecto residens, pauperis^a orti custodierat, sed cum adhiberetur tanto agricolae adiutorium crevit et predium. Iunctis quippe manibus hii duo

III. Capp. 8. 9. 1. 2a. b.

a) om. 1. b) locis 1. c) lenioresque 1. d) coluerunt 2a. e) t. m. 1. f) sa|(tiros — Si in litura)|militer 2b. g) vaperasque 1. h) ita 2c; nausi 2a. b. om. abicem flocci pendere 1. i) Sed 1. k) om. 2a. b. l) que om. 2l m) haecenus 1. n) ita 2b. o) Turing. 2a. p) ita 1; f. m. yd. 2a; Dei m. yd. 2b. q) At 2a. b. r) primo 2a. s) Frison. 2a. b. t) autem 1. u) cor (cluduntur in litura) 2a. v) et 2a. b. w) semine verbi 1. x) repperi scr. 2l corr. y) et qu. del. 2a; qu. om. 1. z) qua 1. a) orti p. 1.

1) I. e. Baiuvariorum. 2) I. q. contionator. Cangius. 3) Cf. Willibald. c. 5 (supra p. 24). 4) Supra c. 6.

egregii cultores^a dominici spacium agri plurimum dila-
tarunt, efficientes orationibus suis, ut^b pro silice, id est
infidelitate, catholice fidei novelle succrescerent, pro
artica autem^c, id est libidine, continentia virginalis, *cf. Is. 55, 13.*
porro^d pro vepre^e, id est^f avaricia, caritas germinaret,
que est bonorum^g omnium radix.

(10). Et cum hec fecissent, orantes alter pro^h
altero, ab invicem discesserunt, et Willibrordus quidem
Traiecto subseditⁱ, Bonifacius autem denuo profectus
est Romam. Quo cum pervenisset, officiosissime susceptus
est a superius^{k.1} memorato papa Gregorio. Et cum per
alios aliquot de mysticis et^l supernis agerent^m rebus,
videns eum papa iam dictus ewangeliceⁿ doctrine scate-
bris^o redundare, adhibita sibi^p sanctorum qui Rome
erant conhibentia^q, sacrum illi pontificatus tradidit in-
fulatum, hac eum post^r benedictionem, ut putatur, ex-
hortatione corroborans: 'Audisti, frater, et ipse^s vidisti,
quot milia hominum apud Germaniam antiquis ydolatrie
detineantur erroribus, et quanto filiorum numero frau-
detur sancta mater ecclesia, si tam clare familie lumen^t
fuerit celeste subtractum. Nunc ergo, quia vir probus
et insignis nostre religionis philosophus, consule
ante multitudini^u ad salutem, ut talentum, quod tibi
crediditum est, duplicatum Domino reportare merearis.
Colle igitur peram^v tecum pastorem cum limpidissimis
livine legis lapidibus, ut, cum gygas ille, qui totum
israel demoliri^w cupit^x, de sua^y se pessima victoria
stentaverit, tu continuo humani generis adversario
Davidicus^z bellator occurras. Et si tibi in hoc agone
oblata fuerit corona martirii, libens eam suscipe, nichil
e^a hesitans percepturum pro istiusmodi^b transitoria
rena divicias immortales'. Et hiis dictis, dimisit eum
in osculo sancto. Porro Bonifacius, tam benedictione *cf. Rom.*
archiepiscopali² quam munimentis doctrialibus robo-
16, 16.

III. Capp. 9. 10. 1. 2a. b.

ductores in ras. 2a. b) om. 2b. c) a. id est in ras. 2b. d) om. 2a. b.
vep:re, ras. e 2a. f) superscr. 2a. g) o. b. 1. h) ab 1. i) beatus add. 1.
supra 1. l) ac 2b. m) ageret (2b). n) ea angelice 2b. o) scatabris 2b.
ita 1. 2c; connivencia pro sibi 2a; ei 2b. q) conhibencia 2a; cohibentia 1;
nnivencia 2b; cf. SS. R. Merov. I, 937. r) ut put. (putaretur 2b) post ben. 2a. b.
ipsi 2a. t) fuerit l. 2a. b. u) multitudin(i in ras.) 2a. v) tecum p. 2a. b.
demoliri 1. 2b. x) cepit 2b. y) sua cepissima (sic) vict. 2a; vict. sua sepissima
ertissima se 2c) 2b. c. z) us in ras. 2b. a) ita 2a; te hesitas 2b; hes. te 1.
huiusmodi 1.

Supra c. 7. 2) Immo episcopali.

ratus, Germanos suos ilico revisit, fortissimumque praelium cum spurio cyclope committens et gladio verberans triumphans, castra Israelitica^a a depredatione^b Philistinorum^c, Christo manu eius pugnante, eripuit.

(11). Denique quod^d priori victoriae residuum fuit hoc in isto congressu pleniter superavit et, tandem pacem per omnes fines illos composita, Romam tercio adiiungens adhuc plenius instrui christiane milicie disciplina. Verum qui didicerat^e a Spiritu sancto et loquutus^f mysteria, non habebat necesse ullis orthodoxi ingenii argumentis amplius erudiri, potiusque^g iudicatus a cunctis, eum grandis Dei exercitus posse et debere fieri ductorem pariter et doctorem. Sicque trina benedictione omnium Romane ecclesie sanctorum confortatur rursum^h fecit Germaniam suamⁱ ad eam^k saluberrimam reversione felicem, utpote cui tunc^l sexta vice¹ se prebens vere^m fidei lumen infuditⁿ. Erigente^o autem illo tentoria secus alveum Rheni fluminis, ecce! populus Francorum innumerabilis promiscui sexus ei obviam processit, obsecrans simul et contestans, quo^p se Moguntina^q sedi episcopo destitute^r et tali patrono egenti intertrahere^s permitteret². Quod cum vidisset homo^s beatissimus, quem numquam nusquamque^t revelatio angelica^u deserebat, cessit sancto Spiritui, bonumque opus suscipiens, non adhibuit fastum; labori succumbens delicias non admisit; pontificium adeptus, humilitate non perdidit; quin immo necessitates erumpnasque singulorum humeris suis inponens et cunctorum oneribus colla submittens, in omnibus iuxta apostolum fideles^v dispensatorem et irreprehensibilem Christi ovibus pastorem exhibuit.

(12). Sed iam nunc^w tempus ammonet, ut, decursis hiis, que dignis eius moribus, quos in adolescentia

III. Capp. 10—12. 1. 2a. b.

a) Israelitica 2a; Israelitica 1. b) predacione 2b. c) Philist. 2a. b. d) quotiens e) a Sp. s. did. 1. f) cythodoxi 1. g) que om. 2b. h) iterum 2a. c; item (2) i) suam 1. k) adeo 2a. b. l) tercio pro tunc s. v. 1. m) summe et individui Trinitatis pro v. f. 1. n) infundit 1. o) ita 1; Figente 2a. b; cf. Willibald. c. (p. 49, 4): erexit tentoria. p) ut 2a. b. q) Maguntine 2a. r) destituto 2a. s) Dei adl., sed del. 2b. t) que versu ex. om. 1. u) angeli 2b. v) se p. irrepr. 1. w) nunc t. amm. ut de in ras. 2b.

1) Cf. infra c. 23 (p. 78): Qui cum Germanie provincias — virtutum lumine, sexies eam lustrans eundo Romam et redeundo, illustrasset. 2) Bonifatius multo post iter Romanum tertium (c. a. 73) sedi Moguntinae praepositus est (c. a. 746).

habuit, legitimisque^a laboribus, quibus in iuventute certavit, necnon et sancte^b conversationi, qua in sacerdocio tamquam stella lucidissima fulsit, conveniunt, non tam^c secundum gestorum dignitatem quam^d secundum vires^e meas ad martirii eius revelationem^f hystoriuncula nostra perveniat^g. Quod non idcirco ei tamdiu dilatatum est, quasi^h ipse aut passionis eiusⁱ supplicium aut mortis impetum^k formidaverit; sed, ut audaciter de ewangelio loquar, *nondum^l venerat hora eius*. Nam si^{Ev. Ioh. 8, 20.} decretum fuisset a Domino, ut inter ipsa initia predicationis huiuscemodi^m bravium perciperet, multimodisⁿ egerat vir ille, ut sive^o inter Fresones^p barbaros sive inter ferocissimos Germanos capite truncaretur. Sed pius Deus, qui volebat ad huius exemplum accendi quam plurimos, non permisit famulum suum gladio gentilium trucidari, priusquam multa milia animarum uncino fidei ab ipsis Leviathan^q faucibus extraheret ac sic^r consequenter^s ad Christum cum tanto^t agmine properaret. Horum itaque memoria et rei geste series^u ita se habet.

(13). Cum beatus Bonifacius in Moguntine^v sedis presulatu plurimis diebus Domino ministrasset, revelata est ei Willibrordi sanctissimi episcopi carnalis depositio et ad celestem gloriam transmigratio¹, statimque sensit fortis athleta^w, sibi iterum peram cum lapidibus suis^{cf. 1. Reg. 17, 40.} sumendam, iterum cum Golyath^x Phylistheo bellum gerendum. Ac^y nequaquam incertus, quid ageret, — Spiritus enim sanctus eidem omnia revelabat, — confestim^z navigio illuc properavit, ubi cum dyabolo totis viribus certaturus erat, moxque^a per^b undas Reni fluminis notissimo sibi loco, id est^c Traiecto^d oppido, delatus^e est. Et^f cum applicuisset, vidit sibi obviam exire chorum angelicum, quem Willibrordus doctor

III. Capp. 12, 13. 1, 2a. b.

- a) que om. 2b. b) sancta conversacione 2a. c) tamen 2a. b. d) sed 2a. b. e) vir(es in ras.) 2b. f) ita recte 1. 2b (cf. l. 27. revelabat); relationem 2a. c. g) at in ras. 2b. h) quia (2b). i) om. 2a. b. k) imperium 1. l) dum om. 1. m) huiusmodi 2a. n) multis modis vir iste egerat 1. o) om. 2b. p) Frisones 2b. q) Leviathan 1. r) si 2a. s) om. 1. t) tanta 2a. u) serie(s m. al. in ras.) 2b. v) Moguntie 1; Maguntine 2a. w) adhletha 2a, corr. x) Goliath Philisteo 2a. b. y) At 2a. b; cf. p. 68, 22. z) ei add., sed eras. 1. a) que om. 1. b) per u. R. in ras. 2b. c) idem 1. d) Traiecti 2b. e) dilatus 2a. f) Quo 1.

1) Willibrordus a. 739. obiit. Aliquanto post Carlmannus (741—747) sedem Traiectensem Bonifatio ad episcopum constituendum commisit (Bonif. ep. 109, p. 395); cf. supra p. 47, n. 2.

eximius in monasterio illo^{a.1} ad laudem et gloriam nominis Dei^b aggregaverat. Cum hiis ergo processit ad ecclesiam et cum orantibus oravit^c, cum gementibus gemit^d, cum lamentantibus fleuit, cum plangentibus Willibrordum acriter^e planxit; nam et ipse^f tanto^g patri summo amore^h devinctus fueratⁱ et confederatus.

(14). Cum autem pertransissent dies luctus et tristicie, accensus est presul facundissimus^k ad predicandum accinctusque^l est miles invictissimus ad agonizandum, querentique aptum predicationi locum atque certamini ostensum est illi divinitus, esse quasdam gentes in littore^m oceani sitas, quibus eum ewangelizare oporteret, percepturumⁿ inter illas *coronam vite, quam repromisit Deus diligentibus se*. Protinus ergo procellis credidit^o se fluvialibus, austroque iter secundante, delatus in insulam, que sermone patrio Ostrikhe^p dicitur², gratias egit Deo, confidens sibi posthac^q neque luctum neque clamorem, sed neque dolorem ullo modo nociturum, quandoquidem sit hec omnia in eadem insula transiturus. Sic et olim Paulus ad victimam properans devenit Miletum^r. Sed Paulus est ab incolis illis^s humane tractatus, iste a Fresonibus^t contumeliis et terroribus lacessitus. Illius manum vipera momordit, huius caput spiculator impius amputavit^u. Paulus inde Romam navigavit, Bonifacius istic^e cursum consummavit. Multa tamen concurrunt documenta virtutum, una voluntas, par navigatio, labor similis, affectus equalis. Sed Paulus magister, iste discipulus, ille^v gentium doctor, iste Ger-

III. Capp. 13. 14. 1. 2a. b.

a) *versu ex. om.* 2a. b) Domini 1. c) orabat 2b. d) g., cum lam. in marg. suppl. 2a. e) *om.* 1. f) ipso 2a. b. g) tant in ras. 2b. h) am(ore in ras.) 2b. i) est vel fuerat 1. k) facunditissimus 2a. l) que *om.* 1. m) litori 2a. n) percepturus 2a. o) se cr. 2a. p) Ostriki 2a. b. q) ita 2c; post hec 1; post hoc 2a; post hanc 2b. r) ita 1. 2a. b pro Meliten. s) ille 2b. t) Frison. 2a. b. u) ampu in ras. 2b. v) iste 1.

1) S. Martini; cf. chartas Pippini a. 753 (Mühlbacher, Reg. I² n. 70): ad ipsa casa Dei sancti Martini — — in stipendiis monachorum vel canonicorum, qui ibidem gentiles ad christianitatem convertunt et Domini misericordia ipsos conversos quos habent docent, *cet.*; Caroli a. 723 (Mühlbacher n. 34; MG. Dipl. Merov. p. 98): monasterium, quod est infra muros Traiecto castro situm constructum, ubi apostolicus vir — — Willibrordus archiepiscopus sub sanctae conversationis coenobitali ordine custos praeesse videtur. 2) Cf. Willibald. c. 8 (p. 49): in confinibus eorum, qui rustica dicuntur lingua Ostor- et Westeraeche; cf. p. 56, n. 3.

manorum predicator; ille sedebit ut iudicet^a in throno apostolorum, iste a dextris^b stabit in numero sanctorum. Habebit itaque cum Paulo felicitatis consortium, ad cuius similitudinem suscepit gladii^c ictum et dereliquid mundum; congratulabitur autem martyr martiri, doctor predicatori, apostolus sacerdoti in conspectu Iesu^d Christi domini nostri.

(15). Peregit^e igitur sanctus Dei Bonifacius cursum suum stans et orans thyrannoque iugulos ad decollandum prebens quarto post Kalendas Iunii mensis die. Unde *Iun.* 5. et illud tetrasticon scriptum habetur^f et in depositionis eius sollempniis ab ecclesia cantatur^g:

*Iunius^h in Nonis festum venerabile nobis
Advehitⁱ, exultant fratres cum civibus in quo^k,
Tunc quia celorum meruit Bonifacius alta
Scandere, perpetuam mercatus^l sanguine vitam.*

(16). Michi autem in eadem regione sciscitanti de eo, si quid scribere possem, relatum est adhuc superstitem esse^m quandam mulierem, sed iam valde decrepitam, que iureiurando asserebat, se decollationiⁿ militis Christi^o fuisse presentem, dicebatque, quod, cum gladio feriendus esset, sacrum ewangelium^p codicem capiti suo imposuerit, ut sub eo ictum percussoris exciperet^q eiusque presidium haberet in morte, cuius lectionem dilexerat in vita. Perempti sunt^r autem et discipuli eius cum eo in loco qui Dockinga dicitur¹, ubi postea in honore tanti martirii^s constructa est basilica nobilis², iuxta quam fons aque dulcis emanat, cum alibi per totam regionem illam salse et amare sint^t aque³. Et ferunt hunc fontem a^u Bonifacio inventum et^v sanctificatum esse⁴ ideoque tanta dulcedine insignitum et potationi cunctorum satis accommodum.

III. Capp. 14—16. 1. 2a. b.

a) videlicet 1. b) dextris (st. om.) 2b. c) om. 2a. b. d) d. n. I. Chr. 2b. e) Pergit 2b. f) hab in ras. 2b. g) canitur et add. unde versus 1. h) Imnis in novis 2a. i) Advenit 2a. b. k) quod 2a (corr.). b. l) in add. 2a. m) est 1. n) decollatione 2a, corr. o) om. 1. p) ita 1 et pr. m. 2a pro ewangeliorum; ewangelii 2b et e corr. 2a. q) accip. 2b. r) autem sunt 2b; a, om. 2a. s) martyris 1. t) sunt 2b. u) sancto add. 1. v) ac 2a.

1) Dokkum in Fresia occidentali. 2) Cf. Willibald. c. 9. eaque quae ibi e Vitis Liudgeri et Willehadi attuli (supra p. 56, n. 3). 3) Cf. Willibald. c. 9 (p. 57, 5). 4) Immo post mortem Bonifatii fons inventus esse fertur teste Willibaldo.

(17). Itaque venerandum eius corpus primum^a Traiecto perlatum est, postea ad Fuldense^b monasterium translatum^c, quod quidem ipse a fundamento construxerat et in quo pastor inclitus honestissimum vere innocencie gregem adunatum Christo^d devoverat. In quattuor ergo felicissimis locis, id est Dockinga^e, Traiecto, in Moguntia^f urbe, in Fuldensi cenobio, beati martiris presentia visibilibus crebro sentitur indiciiis, in quibus per intercessionem eius plurime sanitates a^g Domino aliaque prestantur^h beneficia usque in hodiernum diem.

(18). Hec dum stiliⁱ officio assignata et in libellum digesta¹, rogantibus fratribus, publice recitarem, tamquam ex Trinacria^{k.2} emergentes astiterunt michi quidam¹ impuri, immo^m ut dicitur fagolidori³ homines, qui in Christi martirem quippiam se audere dissimulantes, in me autem caninoⁿ ore sevientes, ita oblatrare ceperunt: 'Tu', inquiunt, 'hunc tantum virum immensis et fere^o divinis laudibus extollere cupiens, quandam de precio agri partem fraudasti, quippe qui signa et prodigia ab eo facta, quemadmodum de aliis legitur^p sanctis, nulla narrasse convinceris, cum hiis vel maxime ostendi soleat^q rebus, cuius sit meriti unusquisque apud omnipotentem Deum'. Quibus continuo ewangelicum^r illud obiciens: *Nisi, inquam, signa et prodigia videritis, non creditis*; quasi vero aut ego bona que egit omnia me^s narraturum vel scripturum esse promiserim aut illi, qui ante me^t fuerunt, si qua nossent^u, de hoc viro preciosa et laud digna tacuerint^v. An forte, que a me peccatore de eo scripta sunt, ita parvi pendenda existimant, ut non attendant ad maiestatem tante relationis, sed potius ad personam scelerati vilissimique scriptoris? At non ita expedit; neque

III. Capp. 17. 18. 1. 2a. b.

- a) primo 2a. b) Fuldensē 1. c) est add. 2a. b. d) om. 1. e) Dockinge 1
f) Mogunti *versu* ex. 1; Moguncia 2b; Maguncia 2a. g) a D. in *litura* 1
h) pstan||tantur 1. i) stil(i in ras.) 2b. k) ita 1. 2a. b; tricaria 2c. l) quider
1. 2a (corr.). m) h. ante i. ut d. fag. 1. n) cani:; ras. no 1. o) vere 1. p) s
1. 2b. q) solent 2a. b. r) illud evang. 2b. s) (me om.) memoraturum (2b). t)
me 1, corr. u) noscent 1. v) tacuerunt 2b.

1) Cf. Cassiani Conlationes, prol. (ed. Petschenig l. l. p. 3): duodecim libellis — — digesta. 2) I. e. Sicilia; cf. e. gr. Isidori Etymologia XIV, 6, 32 (l. l. IV, 178). 3) Hieronymi praefatio in Ezechielem φαγολοίδογοι, quod est manducantes sannas. Cf. Du Cange h. v.; Goetz Corpus gloss. Latin. VI, 432 (e. gr.: Fagolidorus est manducans male dicta vel quae non decent); W. Meyer, 'Die Berliner Centones des Dracontius' ('Berliner Sitzungsberichte' 1890, p. 294 sq.).

enim rose ideo negliguntur, quia spinoso crescunt in frutice^a, nec^b frumenta idcirco sordescunt hominibus, quoniam ea tellus fimo saturata producit, verum in utroque non quod horribile est perpenditur, sed quod necessarium atque delectabile consideratur^c. Quam ob rem et michi, queso, parcite, o inamabiles amici, ut, si ego vobis ob mei feditatem puteo, thesaurus tamen iste, quem de^d Britannicis^e finibus preciosissimum offero^f, fatiscente^g invidia gratus fiat.

(19). Porro si me virtutes et signa tanti martiris oblitum esse reprehenditis^h, ita excusatum accipite. Signa quidemⁱ et prodigia fecerunt apostoli; sed intus erat qui^{cf. Act. 2, 43.} operabatur, intus qui^k moderabatur quique^l ydolatras et incredulos trahebat ad fidem. Ob hoc siquidem non inflabant signa, sed edificabant; non efficiebant iactantes, sed commiserantes, non superbientes, sed compacientes, non divitiis seculi gloriosos, sed paupertate Christi preclaros. Itaque dividebat singulis, prout volebat: uni dabat fidem ut^{cf. 1. Cor. 12, 11.} Petro, alteri facundiam predicationis ut Paulo, huic virginitatem ut Iohanni, illi virilitatem^{m. 1} ut Andree et ceteris quidem ad eundem modum. *Hec autemⁿ omnia operabatur^o ib. unus atque idem Spiritus;* qui et istum similiter implevit, quia similiter^p amavit, perinde instruxit, quia perinde^p dilexit, unde ipse quoque hiisdem^q virtutibus clarus erat. Denique fidem habens, renunciavit omnibus^r, que possidere poterat,^{cf. Luc. 14, 33.} et tollens crucem suam, secutus est Christum; verbo^{cf. Matth. 16, 24.} edificationis habundans, Germaniam Italianque^s peragravit, bonum semen in agro dominico serens Renique hostia doctrine fluore perfundens; virginitate mundus, sacerdocio dignus habitus est; virilitate^m suffultus, martirii palmam^{cf. ib. 13, 24.} promeruit. Et si ratio index^t veritatis coniecturas rectas habere permittitur, reliquos eciam apostolos imitatus esse credendus est, qui per orientem atque meridiem soliⁿ vicinis gentibus solem^u iusticie predicarunt^v. At^w nunc isto^x tempore quidam nostrorum longe aliter faciunt; quecumque³⁵ enim acquirere possunt, absque consortibus possidere con-

III. Capp. 18. 19. 1. 2a. b.

- a) stirrice 2a, corr. b) ne 2b. c) indicatur 2a. b. d) om. 2a. b. e) Britann. 1; Brytann. 2b. f) affero 1. g) fatescente 1; facissente 2b. h) depreh. 2b. i) quidam 2b. k) om. 2b. l) que eras. 2b. m) viridit. 1. n) om. 1. o) operatur 2b cum Vulg. p) sic 1. q) ita 2a. b; eisdem 1. r) omnia 2a. s) Ytal. 2a. b. t) index 1. u) s. iust. om. 1. v) predicaverunt 1. w) Ac 2b. x) ista 1.

1) Cf. Isidori Etymol. VII, 9, 11 (l. l. III, 335): Andreas — — sermone autem Graeco a viro virilis appellatur.

cf. Is. 5, 8. tendunt. Agrum agro copulantes, vix mari concedunt, ut terminum faciat; tum, si uspiam proficiscuntur, saccos^a pecunie tollunt secum perasque non lapidibus complent, sed nummis argenteis et totum mundum circueunt^b, ut aliquid consequantur.

cf. Ps. 1, 4. (20). Non sic ergo Bonifacius, non sic; sed quocumque ibat, semper libros secum gestabat. Hic illi thesaurus, hec possessio erat. Inter^c iter agendum vero vel scripturas lectitabat vel psalmos ymnosve canebat vel certe egenis ali-
 Act. 6, 8. quid dabat. *Faciebat autem^d signa et prodigia magna in* 10
populo, utpote qui ab egrotis mentibus morbos invisibiles propellebat, miro satis et memorabili^e modo naturam humanam conservans, cum interiorem hominem, tametsi^f corpus debile esset, spiritualis medicus intus secaret, intus ungeret, intus sanaret. Curabat ergo omnes, si qui essent 15
 claudi propter incredulitatem, ceci propter ignorantiam, surdi propter duriciam cordis, muti propter impericiam legis, manci^g propter avariciam, scabiosi propter detracti-
 tionem, cardiaci^h propter invidiam, putidiⁱ propter libidinem, stomatici^k propter castrimargiam^l, colerici^m propter 20
 crapulam, ydropiciⁿ propter ebrietatem, et si qua sunt alia, que miseram animam dira contagione coinquinant. Similiter^o et eos, quos ira freneticos, odium kefalargicos^p, error scotomaticos^q, impietas insanos, superbia epylenticos^r, secordia^s lethargicos fecerat, cunctasque mentis erronee 25
 passiones tam penitentiae^t chyrurgia^u quam consolationis malagmate saluti restituebat. Sane quia hec sunt vicia, que naturam nostram corrumpunt et faciunt homines apostatare^v
 ab^w ineffabili divinitatis essentia, ideo^x non inmerito fuisse dicitur beatus Bonifacius signorum atque magnalium^y ammi- 30
 rabilis operator, quandoquidem sepiissime eos doctrine medicamento curabat, qui nullis aliis argumentis quolibet remedia consequi poterant.

(21). Quodsi ad solam corporum^z salutem attenditis et eos angelis equiparatis, qui membrorum debilitates ieiuniis 35

III. Capp. 19—21. 1. 2a, b.

- a) sacros 1. b) circueunt (2a); circuerunt 2b. c) ita 1; Inter (iter om.) agendo 2a; (Inter om.) iter agendo 2b. d) om. 1. e) mirabili 2a, b. f) tam si et 2a, corr.; tam si corpus d. spir. esset m. 1. g) mauri (2a). h) cardiaci 2a. i) putridi 1; put: di 2b, corr. k) ita rell.; stomachici 2c. l) gastr. (2a); castrimergiam 2b. m) coleri 2b. n) ydropiti 2a. o) militer in ras. 2b; autem add. 2a. 40
 p) ita 2b; kefalargitos 2a; kefalargicos 1. q) stomaticos 2a, b. r) ita 1; epilepticos 2a, b (cf. SS. R. Merov. I, 944; Guil. Schulze, Orthographica I, Indices lectionum Marpurgensium per sem. aest. 1894). s) socordia 1. t) penitente 1; versu ex. om. 2b. u) chirurgia 2b; cyrurgia 1. v) apostotare 2a, b. w) a Deo pro ab i. d. ess. 2a, b. 45
 cum Eccli. 10, 14. x) que add. 2a, b. y) magnorum mirabilis 1. z) corporis 2b.

et orationibus integritati restituunt, magnum quidem est quod dicitis; sed hoc sanctis quodammodo et medicis commune esse crebris remediorum manifestatur eventibus. Nam et^a David, licet a Deo electus, insaniam tamen regis Saul^{cf. 1. Reg. 16, 23.} medicinali arte mitigasse probatur, et Pythagoras^b fertur quendam freneticum naturalibus exercitiis^c ac fomentis suavis, addita melodiarum dulcedine, curavisse^{d. 1.} Sed enim in hiis talibus oportet quemlibet miraculis sublimem magna se ipsum circumspectione munire, ut nec iactantia emergat
 10 nec appetitus laudis surripiat, ne forte, cum alios, cooperante sibi virtute^e, sanaverit, ipse suo vicio vulneratus intereat. Unde etiam^f nobis illa dominica^g sententia non sine terroris pondere vel^h formidine meditanda est, quaⁱ eos qui virtutibus gloriantur in iudicio se puniturum esse premonuit,
 15 dicens: *Discedite^k a me omnes operarii iniquitatis, quia nescio vos.* *Luc. 13, 27.*

(22). In illo itaque die securi erunt^l apostoli, qui hic inter infirmos discurrentes et magna operantes infirmitatem suam semper ante oculos habere studuerunt. Securitate pocientur martires, confessores et^e virgines, eodem se
 20 humilitatis precio coram Deo et hominibus estimantes^m. Securitate gaudebit et ille flos noster pulcherrimus, qui cum Paulo Galliarum apostolusⁿ absque temeritate dici potest, beatissimus videlicet Domini confessor et christiani populi fulgor ingens immobilisque^o columpna Martinus, qui cum
 25 suos Gallos signis et miraculis super omnes pene^p mortales efferret, ipse tamen^q pauper et modicus, acsi quidam celestis erinacius vere petram refugium habens^r, in ea se ab^s omni arrogantia et ab omni huius seculi vanitate servabat.

(23). Neque vero^t erit huius securitatis expers martyr^u
 30 precelsus et inter optimos numerandus, torrens sacri eloquii[?]

III. Capp. 21—23. 1. 2a. b.

- a) *superscr.* 1. b) Pitagoras 1; Phitagoras 2b. c) exerciis 1; excerciis 2a. b.
 d) curasse 1. e) *om.* 1. f) n. etiam 2b; nobis *in marg. suppl.* 2a. g) divina 2a.
 h) vel f. *om.* 2a. b. i) quia *pr. m.* 2a. k) Discite 1. l) ap. (erunt *versu ex.*
 35 *suppl.*) 2b. m) estimamus 2b. n) *corr.* apostolo 2b. o) que *versu ex. om.* 1.
 p) fere 2b. q) *versu in. bis scr.* 2b. r) h. in ea se sub arrogancia *in litura* 2b;
 in *om.* 2a (non 2c). s) ab omni *om.* 1. t) *in ras.* 2b. u) (mar *del.*) preselsus
 martyr *corr.* m. pr. 1.

- 1) *Auctor nescio an verba Isidori, Etym. IV, 13, 3 (l. l. III, 188)*
 40 *legerit*: Porro musica incognita illi (*medico*) non erit; nam multa sunt, quae in aegris hominibus per hanc disciplinam facta leguntur, sicut de David legitur, quia a spiritu immundo Saulem arte modulationis eripuit. Asclepiades quoque medicus phreneticum quendam per symphoniam pristinae sanitati restituit; *sed Pythagorae ille minime*
 45 *meminit.* 2) *Cf. V. Germani Autissiod. auct. Constantio (AA. SS. Iul. VII, 215) de Hilario episc. Arelat.: torrens caelestis eloquii.*

Bonifacius. Qui cum Germanie provincias horrendis flagicio-
rum tenebris obsitas magno virtutum^a lumine^b, sexies eam^c
lustrans eundo Romam et redeundo^c, illustrasset, Fresiam^d
autem^e rapidis^f undarum circumfrementium^g estibus naufraga-
ntem^h tercio liberasset, ad ultimum vero Dockingamⁱ 5
villulam^k martirii sui sanguine consecrasset, numquam dya-
bolo cessit, ut sese ostentaret, numquam a Martino^l suo
dissensit^m, ut humilitatem amitteret; quin immo in omnibus
eius vestigia sequens, itaⁿ in terris conversatus est^o, ut
mente in^p celestibus habitaret, ubi nunc^q feliciter manens 10
Apoc. 7, 13. gaudio perhenni tripudiat cum hiis, *qui amicti sunt stolis*
ib. 14, 4. *albis et sequuntur agnum quocumque ierit*, cui est honor et
gloria in secula seculorum. Amen*.

*) *Codices 2a. b. c addunt:*

V. III. Boni-
fatii c. 12.

ib. c. 13.

Numerus quoque sanctorum martirum, qui^r cum beato 15
pontifice Bonifacio passi sunt pro Christo, quinquaginta
duos^s. Sed corpora sanctorum martirum a fidelibus
Christi collecta sunt, et in navim cum beato pontifice
Bonifacio immissa, felici gaudio cursuque prospero usque
Traiectum pervenerunt. Illic cum ymnis et psalmodiis 20
suscepta et in ecclesia, que est in honore sancte Trinitatis
consecrata, cum omni timore et veneratione sepulta. Hiis
in locis, videlicet^t Traiecto, Fuldense, Dockinge, in signis
et virtutibus per sanctorum martirum merita fideli populo
divinitus prestantur beneficia, crescente fide catholica per^u 25
Christum in secula. Amen^v.

III. Cap. 23. 1. 2a. b. Nota. 2a. b. c.

a) virtutis 1. b) : lumine, *ras. f 2b.* c) eam — redeundo *om. 2a. b.* d) Frisiam 2b.
e) *versu ex. om. 1.* f) rabidis 2a. b. g) circumferencium 2b. h) naufragante 2a.
i) Dockinga 2b. k) villam 1. l) martyrio (suo *om.*) 1. m) discessit 2a. n) ut 30
add. 2b. o) *om. 2b.* p) *superscr. 2a.* q) tunc 1. r) cum qui 2a, *corr.* s) fue-
runt *add. 2c.* t) Tr. v. 2b, *corr.* u) Iesum *add. 2c.* v) *om. 2b. c.*

IV.

VITA TERTIA BONIFATII.

INCIPIT^a PASSIO SANCTI^b BONIFACII^c EPISCOPI^d
ET MARTYRIS ET^e SOCIORUM EIUS.

(1)^f. Postquam gens Anglorum inclita¹ per sancti Gregorii Romanae^g urbis pontificis dogmata christiani nominis perceperat fidem, quae longe ante totum divulgata fuerat per orbem, eiusdem gentis quam plurimi divini amoris in tantum accensi sunt igne salubri^h, ut non solum huius mundi divitiasⁱ contempnerent, verum etiam parentes^k patriamque relinquerent. Hec etenim in^l agendo imitati sunt veritatis^m vocem dicentis in euangelio: *Si quis reliquerit domum vel fratres aut sorores* ^{cf. Eccli. 47, 17.} *aut patrem aut matrem aut uxorem aut filios aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet et vitam aeternam possidebit.* ^{Matth. 19, 29.}

(2). De quorum numero fuit quidam vir nomine Winfridⁿ, ab ipsis cunabulis Deo devotus nobilique² prosapia Anglorum oriundus^o, qui^p iuxta vocem^q dominicam dicentem: *Qui non renuntiat^r omnibus quae possidet,* ^{Luc. 14, 33.} *non potest esse^s meus discipulus,* pro Dei amore positus omnibus, aeternae vitae premia largiturum non minus opere quam fide secutus est Christum. Ipse etenim omnem terreni honoris ambitum^t refutans paren-

IV. Capp. 1. 2. 1a. b. 2a. b. c.

a) om. 2b. b) beati 1b. c) Bonifacii 1a. d) ita 1a, 2a; ep. et m. om. 1b, 2b. c. e) ita 1b, 2c; sociorumque eius 2a; et s. eius martirum, quod est Nonis Iunii 2b; et s. e. om. 1a. f) capita ipse distinxi. g) Romani (u. om.) 2a. b. c. h) salubre pr. m. 2c. i) delicias 1b. k) patriam parentesque 1a. b. l) eras. 1b. m) vocem ver. 2a. b. n) Winfridus 1a (non 1b). o) sequuntur 4 litterae erasae 1a. p) Is 1a. q) dom. v. 1a (non 1b). r) renunciaverit 2a. s) meus esse 1b. 2a. c (non 2b) cum Vulg. t) ref. amb. 1b.

1) Prologus Legis Salicae I. incipit: Gens Francorum inclita. 2) Cf. martyrologium Fuldense (supra p. 59, 7): de Anglorum gente nobilem ducens originem.

tumque familiaritatem derelinquens^a, elegit esse^b sibi pauper et peregrinus in hoc seculo, ut coheres ac^c particeps sanctorum mereretur^d fieri in futuro. Hec ut *cf. Iac. 1, 25.* vir sanctus mente sibi proposuit, haud surdus auditor *Apoc. 22, 17.* scripturae quae dicit: *Qui audit, dicat: Veni*, quoscumque ad tantae salutis propositum adhortari potuit, blanda exhortatione secum invitavit. Mox^e Christo comite cum adunatis^f sibi fratribus spontaneum cepit iter agere.

(3). Peragratis autem illius regni finibus, procellosi maris pervenit^g ad litus. Illic quoque navim conscendens^h, undosa vada transmeavitⁱ, et exinde profectus^k, ostia Reni subiit; sed^l Spiritu^m sancto duce ad castrum usque perduciturⁿ isdem^{n*} vir, quod modo Trecht^o, antiquitus nuncupabatur^p Wiltenburg¹. Hoc quoque tunc temporis beatus Willibrordus^q ex supradicta Anglorum^r gente viriliter rexit et inibi Fresonicae^s genti^t iam tunc noviter fidem habenti verbum Domini incessabiliter predicavit. Cum autem ille tantae sanctitatis virum ad^u se intellexit^v adventare, confestim de adventu illius^w *V. Willib. c. 7.* exhilaratus², cum magno gaudio suscepit illum et honore. Salutaribus etenim monitis eum^x exhortari ceperat, ut sibi fautor ad opus³ ewangelizandi existeret et^y ut, collatis amborum studiis, gentem Fresonicam^s ab antiqui hostis emanciparent obsequio et Christi subiugarent imperio. Nam illa gens adhuc fide recens et^z maxima parte diis et demonibus cecato corde serviebat et aeternae felicitatis viam nesciebat. Cuius salubri con-

IV. Capp. 2. 3. 1a, b. 2a, b. c.

a) relinquo. 1b. b) sibi esse 1b. c) et 1b. 2b. c. d) f. m. 1a. b; meretur f. 2c. e) que add. 2a; et mox 1b. f) cum coadun. fr. sibi (corr. s. fr.) 1b. g) venit 1a. b (corr.). h) conscendens 1a. i) transmeavit 1b. k) profectus 1a. l) om. 2a. b. c. m) que add. 2a. n) ducitur (2a. c). n*) ita 2a. c; idem vir 2b; haec om. 1a. b. o) ita 2c cum Willibaldo c. 4. 8; Treht m. al. corr. Trecht 1b; Trieht 2a. b (cf. p. 81, 31); Traiectum 1a cum Hucbaldo. p) nuncup. Wiltenburch (Wiltenburch 2b) 2a. b. c; Wiltebrug n. m. al. corr. Wilteborg n. 1b; W. n. 1a. q) Willibrordus 2c; Guillibr. 1b. r) g. A. 1a. b. s) Frison. 2a. c. t) gente 2c, corr. u) ad se om. 1a. b. v) intellexisset 1b. 2a. b. c. w) eius 1a. x) illum 2b. y) superscr. 1b. z) ex 1b.

1) Hucbaldus, *V. Lebuini c. 7* (Migne CXXXII, 884; SS. II, 361): evectione navali Traiectum petiit, castrum Wiltenburg antiquitus dictum, modo vero Traiectum. *Cf. Beda, Hist. eccl. Angl. V, 11*: in castello suo inlustri, quod antiquo gentium illarum verbo Viltaburg, id est oppidum Viltorum, lingua autem Gallica Traiectum vocatur; *Liudgerus, V. Gregorii c. 10* (SS. XV, 75): in loco qui nuncupatur Traiectum et alio nomine Wiltaburg. 2) *Cf. V. Willibrordi auct. Alcuino c. 12*: in eius laetatus adventu. 3) *Ib. c. 7. 8*: opus euangelii.

silio ac paternae iam ammonitionis precepto sanctus^a vir confestim devotus obtemperat, secumque tredecim annos¹ inpretermisse^{b. 2} triverat, ecclesiae sibi commissae moderamina gubernans^c, idolorum spurcicias^d ubicumque potuit extirpans^e. Vir autem Dei Willibrordus^f, cernens illum ad huius ministerii vicem valde strenuum et iuxta vocem Domini simplicem sicut columbam et ^{cf. Matth. 10, 16.} prudentem veluti^g serpentem, desideravit eum episcopali^h gradu sublimare sibiqueⁱ cooperatorem in eadem ^{cf. Willibald. c. 5.} provincia constituere^k. Quod ille multum renitens, econtra humili voce dicebat, se tanti honoris dignitate indignum esse nec adhuc propter immaturam etatem debere gradum pontificalem suscipere.

(4). Sed quia vir Deo plenus Willibrordus^l Spiritu sancto didicit narrante, maiore^m eum sublimandum honore, sue voluntati consensit et Romam, sicutⁿ voluit, ad limina apostolorum pergere permisit³. Quem beatis-^{ib.} simus papa Gregorius a primo secundus honorifice suscepit tocusque suae voluntatis seriem, ipso narrante, per ordinem^o didicit. Videns autem beatus^p papa Gregorius eius propositi sanctitatem simulque comperiens illius industrie probitatem, protinus eum pio rogavit^q amore, quin etiam apostolica auctoritate pre-^{cf. ib.} cepit, ut ultra Alpes pergeret et in illis partibus, ubi heresis maxime pullularet^r, sua salubri doctrina funditus eam eradicaret. Qui preceptis summi pontificis obtemperans legationeque functus⁴, perrexit ad Thuringos^s et Hessos^t; euangelici sermonis dogmate sanctoque Spiritu suffragante, mores illorum^u mutavit,

IV. Capp. 3. 4. 1a. b. 2a. b. c.

a) om. 1a (non 1b). b) ita recte 1a. b; in premissa (premissā 2b) Trierh (cf. p. 80, 33) eccl. (ecclesia 2c) 2a. b. c. c) et add. 1b. d) spurcicias 1a. e) ita 1a. b; extirpa(vit in. ras.) 2c; extirpat 2a; extirpavit 2b. f) Willibrordus 2c; Guillibr. 1b. g) velut 2b; sicuti 1a cum Vulg. h) honore add. 2b. i) sicque 2a. b. c. k) Ad add. 2a. l) Willibrordus 2c; Guillibr. 1b. m) maiori 2a. b. c et e corr. 1b. n) sicuti 2b. c. o) orbem 1a (non 1b). p) beatissimus 1a (non 1b). q) am. rog. 1b. 2a. b. r) et add. 1a. 2b. s) ita h. l. 1b; Tur. vell. t) et add. 1b. u) eorum 1a (non 1b).

1) Immo tres tantum annos cum Willibrordo commoratus est. Error pendet e Liudgero l. l. c. 2 (p. 67): Cum ipse electus Dei Bonifatius martyr post tredecim annos in Fresonia peractae peregrinationis — ad Hassos et Thuringeos, orientales regiones Francorum, iter agere coepisset, et q. s. 2) I. q. continue, sine intermissione. Cangius. 3) Hoc iter factum ante praedicationem in Frisia cum sancto Willibrordo. Hushenius. 4) Huchaldus l. l. c. 8 (Migne l. l. col. 884): apud apostolicam sedem legatione Germanica functus.

heresim dissipavit et sic strennue opus Domini quod ceperat implevit.

(5). His^a ita peractis, iam totam sancti viri fama pervolavit Franciam, quoniam in ea fidem exstirpavit erroneam. Mox gloriosus dux Francorum Karolus^b cum ceteris eiusdem regni^c principibus popularique consensu eum cum magno coegit precatu, ut iterum adiret^d Romam et a summo pontifice pastorem acciperet benedictionem. Vir autem sanctus diu reluctans tantae dignitatis honore se indignum affirmabat esse; sed tandem, precibus principum^e evictus, Romam iterum ^{ib. c. 7.} aggressus est. Hunc vero^f dominus^g papa, scilicet^c Gregorius, cum omni veneratione suscepit ac iuxta gloriosi ducis Francorum Karoli^h petitionem aliorumque eiusdem regni principum illum archiepiscopum¹ ordinavit nomenque illi propter sua bona opera² Bonifaciusⁱ ^{ib. c. 8. 7.} inposuit. Sic quoque apostolica auctoritate sublimatum in opus ewangelizandi remisit iterum.

(6). Sanctus vero Bonifacius martyrque futurus³, ^{Willibald. c. 6.} ad Karolum^k ducem Francorum rediens, eius se patrocinio commendavit, ipsoque^l consentiente, verbum Dei per Thuringiam^m et Hessorum regionem ^{Liudg., V. Greg. c. 4.} fiducialiter predicavit. Sed non multo post, universae carnis solvente Karoloⁿ debitum, sui gloriosi filii Karlomannus^o et Pippinus^p paterni regni subierunt ^{Willibald. c. 8.} imperium. Illi^q igitur^r cum episcopis omni gradu ecclesiastico, videlicet illius regionis, synodum adunaverunt et beatum Bonifacium archiepiscopum metropolitanae civitati^s Maguntie^t presidere fecerunt^u. Sanctus^v vero Bonifacius, circa se cernens paucos esse divini verbi propagatores, sicut in sancto^w legitur elo-

IV. Capp. 4—6. 1a. b. 2a. b. c.

a) Hiis 2a. b. c. b) Karlus 1b. c) om. 2a. b. c. d) R. adiret 2a. b. c. e) pr. devictus 2a; ev. pr. 2c. f) ergo 1a (non 1b). g) dñs 2a. c (non 2b). h) Karli 1b. i) Bonifac. 1a, et sic deinceps. k) Carolum 2c; Karolem 2b; Karlum 1b. l) ipso quoque 2a. b. c. m) ita 1b. 2a. b. c; Tur. 1a. n) Karlo 1b. o) Karolom. 2a. b. c. p) Pippinus 1a (non 1b). q) Ille (1a). r) ergo 2a. b. c. s) civitatis 1b. 2a. c (non 2b). t) ita 1a; Maguncie 2b; Magoncie 1b; Mogoncie 2a. c. u) fecere 1a. v) Beatus 2b. w) sacro 1b.

1) *Immo episcopum.* 2) *Hucbaldus l. l. c. 8 (col. 885):* ab ipso papa Gregorio (*tertio*) — — Moguntiae civitati ordinatur archiepiscopus et, qui antea vocabatur Winfridus, gratia meritoque bonorum factorum, ut quidam volunt, dictus est Bonifacius. 3) *Ita Liudgerus, V. Gregorii c. 4. 7 (l. l. p. 71 sq.):* beatus Bonifatius futurus martyr (martyr futurus). Cf. *infra* p. 84, 20. 85, 9.

quo: *Multa*^a *quidem messis, operarii vero*^b *pauci*, velud prudens medicus copiam collegit^c herbarum, ut vulnera sanet egrotantium, sic ille sapiens architectus¹ elegit sibi quam plures medicos animarum, alios etenim ex gente sua, alios ex parte Franciae, nonnullos etiam de finibus Hyberniae^d, quatinus adessent sibi cooperatores in vinea Domini. Ex quibus fuerunt^e hii: Wigbertus ex parte Anglorum², beatus vero^f Gregorius ex nobili prosapia Francorum³; Sturmi^g vero venerabilis* et Lul^h, Megingozⁱ, Willibaldus^k suusque germanus Winnibaldus^{l.4} et alii quam plures, quorum nomina perlongum^m estⁿ dinumerare per singula**.

Matth. 9, 37.

cf. 1. Cor. 3, 10.

cf. Matth. 20, 1.

*) de finibus Hyberniae *add. 1a (non 1b).*

**) *Codici 2c haec interposita sunt, deprompta potissimum e Vincentii Bellovac. Speculo Historiali:*

Circa idem tempus cum Heldericus Francorum rex, ocio et ignavia resolutus, solo nomine regem se exhiberet, Pippinus Francorum dux et maior domus regie legatos ad Zachariam^o papam misit, consulens eum, quis potius rex esse vel dici deberet, qui magnos pro regni pace labores sustineret an qui ocio deditus solo nomine regio contentus esset. Cui Zacharias papa remandavit, illum debere appellari regem, qui bene ageret rem publicam. Qua responsione Franci animati Hildericum in monasterio retrudunt et Pippinum regem constituunt. Quem hic sanctus Bonifacius apostolica autoritate^p in regem inunxit, ut dicit Sigibertus in Cronica sua⁵. Scripsit etiam predictus Zacharias^q papa epistolas quasdam ad hunc sanctum Bonifacium, ex quibus nonnulla capitula in Corpore Iuris⁶ sunt inserta. Idem quoque Bonifacius inter alias^r quas scripsit epistolae etiam regi Anglorum misit epistolam in haec verba⁷: *Domino*

Vinc. Bell.

Spec. Hist.

XXIV

(XXIII), 154.

ib. c. 157.

IV. Cap. 6. 1a. b. 2a. b. c.

a) Messis qu. multa 2a cum *Vulg.* b) ita 1b. 2a. b. c.; om. 1a; autem *Vulg.* c) corr. colligit 1b; elegit 2c. d) y in ras. 2c; Hibernie 1b. 2b. e) hii f. 1a (non 1b). f) om. 2a. b. c. g) ita 1c; Sturmus 1a; Sturin 1b; Sturin 2a. b. c. h) Lullus et M. 1a. i) ita scripsi; Megingot 1c; Meingotus 1a; Mengoz 1b. 2a. b. c. k) Guillibaldus 1b. l) ita 2a. b; Wynnib. 2c; Winib. 1a. b. m) longum 1a. n) esset (2a). o) Zazariam 2c, corr. p) ita 2c. q) Sach. 2c. r) alios 2c.

1) Ita Liudgerus l. l. c. 7 (p. 73): sapiens architectus et electus Dei pontifex Bonifatius. Cf. *infra* p. 84, 21. 2) Cf. V. Wigberti auct. Lupo c. 1. 2 (SS. XV, 39). 3) V. Gregorii auct. Liudgero c. 1 (ib. p. 66): de nobili stirpe Francorum secundum carnem progenitus; Hucbaldus l. l. c. 7 (col. 884): Gregorium ex nobili Francorum sanguine procreatum. 4) Gregorium, Lullum, Megingodum, Willibaldum, Winnibaldum germanum eius, Sturmi, Wigbertum discipulos Bonifatii Liudgerus in V. Gregorii c. 5. 6 (ib. p. 71 sq.) enumeravit. 5) SS. VI, 332. 6) I. e. Decreto Gratiani; cf. P. Ewald, *Die Papstbriefe der Britischen Sammlung* ('N. Arch.' V, 291 sqq.); Friedberg, *Corpus iuris canonici* I, p. XXX; Dümmler, *MG. Epist.* III, 223. 7) Bonifatii epist. 73 (Dümmler p. 340 sqq.).

Willib. c. 4.

(7). Post hec autem, non multis transactis annorum curriculum, contigit beato^a Bonifacio relatu didicisse, sanctum Willibrordum^b ex hac peregrinatione ad celestem patriam obitu^c felici migrasse¹. Mox ut hec audivit, pro^d tanti viri morte graviter ingemuit. Inter gravissimi^e quoque doloris lamenta^f profundique gemitus suspiria obviavit illi mente, quantocius synodum coadunare debere. Nec mora, convenientibus in unum episcopis omnique choro ecclesiastici ordinis, cum consensu illorum omnium et cum decreto Pippini regis, qui tunc, Karlo-
 cf. ib. manno^g fratre defuncto², rex effectus est, Lul^h venerabilem virum Maguntiaeⁱ sedis sibi elegit successorem; Sturmi^k vero venerabilem^l in cenobio Fuldensi constituit abbatem, precipiens illi, curam gerere gregis
 ib. commissi. Willibaldo^m quidemⁿ pastoralis officii regimen in loco qui^o appellatur Hestede^p commendavit et Burghardo^q eiusdem dignitatis^r parrochiam in Wirciburch^s delegavit. Wigbertum quoque in monasterio quod nuncupatur Herovesfeld^{t.3} fratrum constituit gubernatorem. Hec quoque beatus^u Bonifacius martyrque futurus ut
 cf. 1. Cor. 3, 10. sapiens architectus cuncta disposuit et, adhibit^v sibi aliquantis fratribus, navim conscendens navalique^w cursu per Renum descendens, Traiectum usque pervenit. Illic^x

clarissimo Hechebaldo Bonifacius archiepiscopus, legatus Germanicus Romane ecclesie, perpetuum in Domino caritatis salutem. Audivimus, quod elemosinis intentus furta et rapinam prohibes — — — mala exempla in perpetuum posteris relinquantur. Ex hac epistola perpendi potest sancti Bonifacii prudentia et libertas spiritus in arguendo peccata regum et principum.

IV. Cap. 7. 1a. b. 2a. b. c.

a) beatum Bonifacium 1b. b) Guillibr. 1b. c) habitu 1a; obitu f. om. 1b.
 d) pre 2a. b. e) gravissima (1a). f) om. 1b. g) Karolom. 2a. b. h) Lullum 1a.
 i) Magontie 1b; Mogoncione 2a. b. c. k) ita scripsi; Sturmum 1a; Sturin 1b; Sturin 2a. b. c. l) virum add. 1a (non 1b). m) Williboldo 2b; Guilliboldo 1b; Williboldum 2c. n) ovile 2a. b. c. o) ita 1a; qui dicitur 1b; qui app. om. 2a. b. c.
 p) ita 1a; Heistede 2a. c; Heystede 2b; Estede 1c; Enstede 1b. q) Burchardo 2a. b. c. r) civitatis 2a. b. c. s) ita 1a; Wircbrug 1b; Wi(r superscr.) siburch 2c; Wiraburch 2b; Mureiburg 2a. t) ita scripsi; Herovaffelt 1a; Heresfeld 1b; Hersfelda 2a. b. c. u) sanctus 2c. v) adibitis 1a. w) navalique — descendens om. 2a. b. c.
 x) Illuc 2c; Ille (etenim om.) 1a. y) libertus 2c.

1) Cf. V. II. Bonifatii c. 13 (p. 71). 2) Auctor verba Willibaldi c. 8 (p. 44) minus recte interpretatus videtur esse: Cum vero Pippinus, — — felix supradicti germani successor, regnum susceperit, et q. s. 3) Immo in monasterio Fritslariensi. Error inde ortus est, quod ossa Wigberti inter a. 774. et 785. in coenobium Hersfeldense translata sunt; cf. V. Wigberti c. 24. 25 (l. l. p. 42 sq.).

etenim condigne susceptus, consociavit sibi illud spectabile collegium, quod ibi fuerat a sancto Clemente¹ congregatum. *cf. V. II. Bonifatii c. 13.*

(8). Mansit autem longum tempus in eodem episcopio^a, divini verbi pabula crudeli Fresonum^b affatim subministrans populo ac rudimenta fidei, quae iniciata fuerant a sancto Clemente², sancte predicationis confirmans munimine^c. Cum autem beato pontifici^d Bonifatio^e martyrique futuro suae peregrinationis inmineret premium, ut preciosa morte ab hoc seculo migraret ad Dominum, quia *preciosa est in conspectu Domini mors* *Ps. 115, 15.* *sanctorum eius*, didicit per Spiritus sancti gratiam felicitis martyrii se subire debere victoriam. Sed quia illi vestis nuptialis non deerat, ad eandem palmam sibi socios *cf. Matth. 22, 11.* elegerat, alios ex^f illis quos illic^g invenerat, alios^h exⁱ illis quos illuc^k adduxerat, qui pro Christo vellent intrepidum^l gloriosam mortem subire martyrii. Sed^m ut *prudens dispensator, quem constituit Dominus super familiam* *Luc. 12, 42.* *suam*, procuransⁿ gregis commissi providentiam, ne, nullo pastore protegente, post eius discessum lupi rapaces invaderent ovile dominicum, quapropter^o beatum Gregorium, de quo supra mentionem fecimus, cuius etiam virtutum apud nos habentur volumina³, eiusdem Traiectensis ecclesiae sedi prefecit pastorem. *cf. Act. 20, 29.*

(9). His^p ita per ordinem digestis, navigium cum electis sibi subiit sociis, superneque pietatis conductu felicique^q commilitonum stipatus comitatu, prospero itinere transmensus est flumen quod nuncupatur Almere^r et ad pagos Fresonum^s pervenit, qui^t appellantur Ostroche^u et Westroche^v, ibique beatorum valatus caterva fixit tentoria. Nec mora, sumens quoque christianos, quos iam olim a sancto Clemente presci-

IV. Capp. 7—9. 1a, b, 2a, b, c.

a) episcopatu 2a, b, c. b) Frisonum 2a. c) munit(c)ione 2a, b, c. d) pontifice 1b. e) ita h. l. 1a; Bonifacio *rell.* f) ex his 1b; ex i. om. 1a. g) ibi 2c. h) aliis 1b. i) ex i. om. 1a. k) illic 2b; ibi 2c. l) om. 2a, b, c. m) Sanctus ut (et 2a, c) pr. 2a, b, c. n) procuravit 2a. o) om. (1a). p) Hiis 2a, b, c. q) que om. 1a. r) corr. Almere 2c, et ita 1b. s) Frisonum 2a, c. t) que 1b, 2b, c. u) Astroche 1a, b. v) Vustroche 1b.

1) I. e. Willibrordo; cf. V. Willibrordi c. 7. 2) El Liudgero l. l. c. 10 (p. 75): Fresonia, in qua primus sanctus Willibrordus cognomento Clemens archiepiscopus in conversione gentis illius initiavit rudimenta christianae fidei cum discipulis suis. 3) Scilicet Vita Gregorii auct. Liudgero (ed. Holder-Egger, SS. XV, 66—79).

verat esse conversos, confirmabat eos^a in fide sua^b sancta
cf. Act. 8, 17. predicatione. Neophitis quidem more apostolico per
 inpositionem manuum septiformis Spiritus contulit donum.
Willibald. Profectus inde, celesti romphea^c armatus^d spiritualiter,
c. 8. una cum sibi coepiscopo^e, nomine videlicet Eobano^f,
 pariterque felici comitum collegio totam illam per-
 agravit terram predicando, baptizando, confirmando^g
 necnon idolatriae spinas exstirpando, gentem erroneam
 ab idolorum cultura revocando et ad superni regis
 cultum convertendo. Quid plura? ewangelici sermonis
cf. Iudic. 7, 18. prece totam^h tuba salutaris personavitⁱ Fresiam.

cf. Apoc. 12, 9. (10). Ast^k serpens antiquus, omnium bonorum in-
 vidus et ab initio seculi semper inimicus^l humano
 generi, quosdam instigavit de gente^m crudeli, qui nec-
 dum fuerant a diabolicis supersticionibus emancipati,
 suos scilicet satellites, contra famulum Dei suosque
 commilitones; dicebant enim se mori malle quam patrios
 ritus derelinquere. Mox ut hec adletaeⁿ Dei audierant^o,
 cum proprio pastore quantocius ad vicum qui vocatur
 Dockinga gaudentes ibant, in quo noverant carnifices
 cum cruenta multitudo congregatos, ut trucidarent Dei
 famulos. Sanctus vero Bonifacius^p adhortatus est sibi^q
Willibald. socios, dicens: 'Viriliter pro fide Christi, fratres^r, state,
c. 8. in spe^s unanimiter permanete; eos^t timere nolite,
 qui possunt corpus occidere, animam^u autem minime'.
 Illi autem unanimes inquirunt^u: 'Scimus^v te^w, pater,
 sanctumque^x Willibrordum^y hoc nos docuisse, ut ob id
 fidem susciperemus, quod pro Christo deberemus animas
 ponere, quoniam ille mortuus est in cruce, ut nos redi-
 meret proprio sanguine'. Sic^z se sancti martyres in-
 vicem adhortantes, ibant ad spectaculum laudantes et
cf. Act. 13, 43. benedicentes Dominum^a, qui eos ad vitam predesti-
 navit^b et ad hoc ordinavit, ut intrare mererentur
 celestem Iherusalem cum palma victoriae sanctisque
 martyribus^c sine fine congaudere.

IV. Capp. 9. 10. 1a. b. 2a. b. c.

a) illos 1b. b) una (cum add. 2b) 2a. b. c. c) romphea 1b. 2a. b. c. d) sp. arm. 2a. b. c. et e corr. 1b. e) ita recte 1b. 2a. b. c. (v. infra p. 87, 2. et dat. sibi diligenter attendas); chorepiscopo 1a cum Willib. (cf. p. 81, 34, g). f) m. al. corr. Cubano 2a; Eubano 2b. g) ita 1a. b. cum Iohanne de Leydis III, 15; confirm. — exstirpando om. 2a. b. c. h) tuba sal. totam 1a (non 1b. c). i) personavit 1b. 2a. b. k) At 2a. b. c. l) humani generis inimicus 1a (non 1b. c). m) ita 1a. b. c. cum Ioh. de Leydis III, 16; genere 2a. b. c. n) athlete 1b. 2a. b. c. o) ita 1a. b. cum Ioh. de Leydis; audierunt 1c. 2a. b. c. p) ita etiam 1a. q) om. 2a. b. c. r) om. 1a (non 1b). s) in marg. suppl. 2c. t) que add. (1a). u) animam — inquirunt om. 1a. v) Simus 1b. w) te p. om. 1a. x) que om. 1a. y) Guillibr. 1b. z) Sic om., se post martires habent 2a. b. c. a) Deum 1b. b) eternam add. 2b. c) sine f. mart. 1b.

(11). Inlucescente igitur^a gloriosi certaminis die, sanctus Eobanus^b, eius cooperator et coepiscopus^c, *Willib. c. 8.* una cum ceteris sociis, videlicet presbyteris, monachis, diaconibus, quorum hec sunt nomina*: Wintrung^d et^e Walthere^f simul et Adelhere sacerdotali gradu sublimati, Hamund^g, Scirbald et Bosa^h levitici ordinis offitioⁱ deputati^k, Waccar^l et Gundwaccar^m, Illehereⁿ et Bathevulf^{o.1} monachice^p vitae subditi. Hii omnes accesserunt ad beatum pontificem Bonifacium^q, consilium illi^r dantes^s, ut nequaquam a sanctae predicationis instantia cessaret, sed tanto^t verbum Domini^u predicaret, quanto amplius^v furens plebs seviret. Nam in illis omnibus^w erat cor unum et anima una, nec^x dilexerunt *Act. 4, 32. Apoc. 12, 11.* animas suas usque ad mortem.

(12). Pro tanta igitur exhortatione beatus Bonifacius^y inenarrabili^z gaudio repletus, quantocius codicem verba Domini habentem^a suscipiens, cepit populo tumultuanti Christum predicare viamque salutis ostendere. Ast^b carnifices cum illorum duce diabolo, qui illis subministravit vires, donavit audaciam, contulit vesaniam: cum gladiis ac^c lanceis armati, sevientes irruerunt^d in *cf. Willib. c. 8.* famulos Dei, non secus ac^e lupi rapaces^f in oves inermes^g, eos cruenta morte trucidantes et ad terram sine contradictione prosternentes. Sancti martyres enim perstiterunt^h immobiles, bonum pro malo reddentes, *cf. Rom. 12, 17.* benedictionem pro persecutione mutantes, vivendo prostrati, moriendo victores effecti, suorumⁱ quoque corpora pro Christo sponte offerentes ad supplicia, quia crediderunt se sine mora perhennis vitae pro premio suscipere gaudia. Sic quoque sancti^k martyres animo libenti

*) Athalarius *add. 2c cum Iohanne de Leydis III, 15. 16.*

IV. *Capp. 11. 12. 1a. b. 2a. b. c.*

a) ergo 2a. b. c. b) Cobanus 2b. c) ita hoc loco etiam 1a. d) Wintrungus 2c; Wantrungus 1a. e) om. 1a. f) ita 1c et m. al. 1b; Waltere 1b (pr. m.). 2a. b; Walterus s. et (om. 2c) Adelherus (Adelherenus 2c) 1a. 2c. g) H., Scirbaldo 2b; H., Skirbald 1b; Hamundus, Scirbaldus (Stirb. 2c) 1a. 2c. h) ita 1a. c; Boso 1b. 2a. b. c. i) om. 2a. b. k) ita 1b. c. 2c; devotati (m. al. corr. denotati 2a) 2a. b; dedicati 1a. l) Wacharus 1a. m) Gundwaccarus 1a; Gunwaccar 1b; Gundecar 1c; Gundere 2a; Gundere 2b. c. n) ita 1c; Hilleherus 1a; Illere 1b; Hildere 2a. b. c. o) ita 1b; Batthewlf 1c; Batewulf 2a; Batewlf 2b; Batewlfus 2c; Athelwulfus 1a. p) monastice 1b. q) om. 2a. b. c. r) ei 2a. b. c. s) dedentes 1b. t) magis *add. 1a cum Ioh. de Leydis; om. rell.* u) Dei 2b, ubi fidelius *add.* v) deest, loco vacuo relicto, 1b. w) versu in. postea suppl. 1b. x) om. 1a. y) pontifex *add.* 2b. z) inenarrabili; ras. s 1b. a) susc. hab. 1b. 2b. b) At 2a. b. c. c) et 1a cum Ioh. d) irruunt 2a. b. c. e) si *add.* 2a; sicuti pro non s. ac 2c. f) feroces 2(a). b. g) inermes 1b. h) steterunt 1b. i) (suorumque *add.*, sed del. 2a) sua quoque 2a. b; suorumque corp. 2c. k) m. s. 1a (non 1b).

1) Batowolf (pro Hathovulf) *Willibaldi codices 4c. c².*

gaudioque spirituali gloriosum cum proprio^a pastore consummavere^b martyrium. Passi sunt autem sancti Willibald. c. 8. martyres Christi sub die Nonarum Iunii, regnante domino nostro Iesu Christo, cui est honor et potestas in secula^c. Numerus quoque sanctorum martyrum, qui cum beato^d pontifice Bonifacio passi sunt pro Christo, quinquaginta duo^{e.1}.

(13). Sed corpora supra nominatorum martyrum aliorumque^f tredecim a fidelibus Christi^g collecta^h sunt, et in navim cum beatoⁱ pontifice Bonifacio^k inmissa, felici gaudio cursuque prospero usque Traiectum pervenerunt: illic^l enim^m cumⁿ ymnis et psalmodiis suscepta^o et in ecclesia, quae est in honore sanctae Trinitatis consecrata², cum omni timore et veneratione sepulta. Alia^p quoque sanctorum martyrum corpora, quorum propter desidiam et negligentiam oblivioni tradita sunt nomina, sed in libro vitae^q procul dubio V. II. Bonif. c. 16. sunt^r scripta, in eodem loco, ubi palmam martyrii susceperunt, a fidei populo sepulta sunt³; in quo postea Christo propitio regalique precepto pro honore

IV. Capp. 12. 13. 1a. b. 2a. b. c.

a) suo 1a. b) consummaverunt 1b. c) seculorum. Amen add. 1a. d) ita 1a. b. c (cf. l. 10); martyre et add. 2a. b. c. e) fuerunt add. (1a). f) ita 1a. b. c cum Ioh. III, 18; que om. 2a. c; et aliorum 2b. g) om. 1c. 2(a). b. h) collocata 1a. c. i) beatissimo 1a (non 1b). k) om. 2a. b. c. l) Illuc 2c. m) om. 1b; vero 1c. n) om. 1a. o) sunt add. 1b; fuerunt add. 1c. p) aliorum 2b. q) om. 2b. r) (sunt om.) conscripta 2a.

1) Hucbaldus l. l. c. 8 (col. 885): beatus pontifex Bonifacius, verbum Dei euangelizans Frisonibus, cum suis comministris ut ferunt quinquaginta duobus martyrio est coronatus (*partim e Chronico Laurissensi ad a. 17. Pippini, SS. I, 116; ed. Waitz l. l. p. 412: Bonifatius archiepiscopus euangelizans genti Fresonum verbum Dei martyrio coronatur*); cf. *Adami Gesta Hammaburgensis ecclesiae I, 11 (supra p. LVI, n. 1). In martyrologio Fuldensi (supra p. 60) 'ex clero eius viri L religiosi' atque 'nobiliores inter eos' Eobanus episcopus et Adalharius sacerdos cum Bonifatio passi esse dicuntur.* 2) *Ecclesia S. Trinitatis alibi non commemoratur, sive auctor de ecclesia S. Salvatoris sive de ecclesia S. Martini cogitavit, quarum inde ab aevo Willibrordi mentio fit; quae nomina ad unam ecclesiam neque ad duas ante saeculum X. pertinuisse mihi non persuasit qui de his docte egit S. Muller, 'Die S. Salvatorskirche in Utrecht' ('Westdeutsche Zeitschrift' XVI, 1897, p. 256—292; de titulo S. Trinitatis cf. ib. p. 279, n. 53*).* 3) Cf. V. Sturmi c. 15 (SS. II, 372): Episcopo vero et ceteris quam pluribus cum eo martyrio coronatis, ex superiore Fresonia, a Trieht scilicet coenobio, fideles venientes fratres rapuerunt corpora sanctorum martyrum et ibi in sepulcris alia posuerunt, alia vero adsumentes secum, et q. s.

sanctorum martyrum constructa^a est ecclesia*. His^b ^{V. II. Bonif. c. 17.} in locis, videlicet Traiecto, Fulde, Dockinghe^c, in signis et virtutibus per sanctorum martyrum merita fidei populo divinitus^d prestantur beneficia, crescente^e fide catholica per Christum^f in secula. Amen^g.

*) *Codex 2c addit:*

Post paucos vero dies a passione sanctorum, iubente rege ^{cf. Willibald. c. 8.} Pippino et procurante venerabili Lul Maguntinensi archiepiscopo, translatus fuit corpus sancti Bonifacii a Traiecto atque in Fuldensi monasterio, quod ipse vivens construxerat, honorifice conditum; ad eius tumbam multa facta sunt miracula. In Traiecto etiam et Dockinga signis et virtutibus *et q. s., ut supra.*

IV. Cap. 13. 1a. b. 2a. b. c.

a) constructe sunt ecclesie 2a. b. b) Hiis 2a. b. c) ita 2a (ubi add.); Dockinche 1a; Dockinge 1b. c. 2b. d) intus (1a); divina pro fid. p. div. 2c. e) cr. f. cath. om. 2c. f) dominum add. 2c; Chr. dominum nostrum. Amen 2a. b. g) Explicit passio beati Bonifacii et sociorum eius *subscr.* 1b.

V.

VITA QUARTA BONIFATII AUCTORE
MOGUNTINO.

INCIPIT PASSIO SANCTI BONIFACII MOGUNTINENSIS ARCHIEPISCOPI, QUI EXTITIT TEMPORIBUS KAROLI NOBILISSIMI REGIS QUI SENIOR DICITUR ET PIPPINI FRATRIS EIUS.

(1)^a. Temporibus venerandi Karoli qui senior dicitur et Pippini fratris¹ eius fuit quidam antistes nomine Geroldus, qui post Raobardum sanctam Moguntine sedis rexit ecclesiam². Eo tempore inquietabant Saxones Turingiam^b regionem, ita ut compulsi sunt sponte confugere ad supradictum principem Karolum³, quatenus suo patrocinio tutarentur. Quos ille susceptos^c utrumque et muneribus onustavit et consilium impendit. Contigit namque predictum principem cum exercitu contra Saxones ire⁴ simulque Geroldum antistitem cum suis Karolo suffragando et hostibus refragando certamini interesse⁵. Quid plura? Certantibus altrinsecus exer-

V. Cap. 1. 1.

a) numeri desunt codd. b) Thur. F. c) corr. e susceptos 1.

1) Immo filii. 2) In Catalogis episc. Moguntin. ante Bonifatium Laboaldus, Rigibertus, Geroldus, Gewiliob sese subsequuntur (SS. XIII, 311 sqq.), ita ut Geroldus tertius ordine enumeretur a Laboaldo, quem eundem atque Raobardum esse patet. 3) Karlomanum correxit Otloh I, 41. 4) Carolus a. 738. contra Saxones profectus est (cont. Fredeg. c. 19; Ann. Lauresham., Alamann., Nazar., SS. I, 26 sq.; Ann. Mosellan., ib. XVI, 495); Carlmannus filius, frater Pippini, a. 743. et a. 744. contra eosdem bellum gessit (cont. Fredeg. c. 27; Ann. regni Franc. ed. Kurze p. 4, cet.; cf. Mühlbacher, Reg. I², n. 45c. 48b). 5) Cf. Bonifatii epist. 50 (p. 300): Et inveniuntur quidam inter eos episcopi, — — qui pugnant in exercitu armati et effundebant propria manu sanguinem hominum, sive paganorum sive christianorum.

citibus, venerabilis antistes Geroldus irruentibus iaculorum nubibus interemptus occubuit¹.

Fuit autem eodem tempore quidam^a nomine Gewelib^{b.2} in palatio regis acceptissimus, supra memorati antistitis filius dictus, qui³ post obitum patris eandem gubernare suscepit ecclesiam. Hic autem honestis moribus, ut ferunt, suam vitam circumspexit, nisi tantum quod cum herodiis et canibus per semet ipsum iocabatur. Sed tamen diligentius inquirens et explorans nomen viri, qui suum seniore[m] occiderat, exercitu non multo post adunato, una cum venerando Karolo^{c.4} ad eosdem Saxones, ubi pater eius fuerat extinctus, perrexit. Et sedentibus e regione exercitibus in ripa fluminis Wisuraha^{d.5}, precepit ipse antistes nomen illius qui patrem suum occiderat inquiri, responsumque est eum affuisse. 'Rogate', inquit, 'illum in medio amne fluminis mecum sermocinari'. Et ille haut segniter equo parato in occursum eius, ut erat invitatus, festinavit. 'En', inquit Gewelib^e, 'accipe quo^f patrem vindico ferrum^g!' dictoque pariter transfodit^g eum⁷, et ille cadens in flumine exalavit vitam. Et ob hoc, consertis cuneis, omni nisu utrimque dimicatum est, superatisque Saxo- nibus, Karolus⁴ cum suis, spoliata strage, ad propria remeavit. Episcopus autem, a cede regressus, rudi populo rudis adhuc presul, — licet etate maturus, tamen^h fide^s —, preficitur, non computantibus nec rege

V. Cap. 1. 1.

a) clericus *add. F.* b) *ita scripsi (cf. l. 19)*; Gewelip 1. (1*); Gewiliob *Otloh*; Geilep *F.* c) *ita* 1*; Karrolo 1; cum glorioso rege Karolo *F.* d) Wisuraba 1; Wisurada 1*; Wisuraha *Otloh*; Wesara *F.* e) *ita* 1; Gewelip 1*; Gewiliob *Otloh*; Geilep *F.* f) acc. ferrum quo p. v. carum *F (ex Otloho)*. g) tranfodit 1. h) tamen fide *om. F.*

1) *Cf. versus apud Bruschiu[m] l. l. fol. 5. et 105' (Latomus col. 437; Serarius p. 259)*:

Ense Geroldus obit praesul, qui dimicat ense.

Perplacet ergo chorum, non adiisse forum.

2) Adhuc laicus *addit Otloh. Geoleobus a Zacharia papa vocatur (v. infra p. 92, n. 1)*. 3) Pro sedando patris dolore clericatus officio promovebatur et *addit Otloh*. 4) Karlomannus *Otloh*. 5) *Weser*.

6) *Otloh habet verum*: Accipe iam ferrum, quo patrem vindico carum.

7) *Cf. disticha apud Bruschiu[m] fol. 106 (Latomus col. 438; Serarius p. 261)*:

Quid laicus faciet, cum pergat ad arma sacerdos?

Gervilio patris vindicat ense necem.

Antistes baculo, gladio non utitur unctus:

Hostem, Gervilio, cur, precor, ergo necas?

8) *Scilicet rudis*.

nec ceteris optimatibus vindictam patris crimen esse dicentibusque: 'Vicem reddidit patris morte'.

Eodem itaque tempore venerabilis Bonifacius, Domino ducente, de Brittannia Anglorum gente Germaniam ingressus, materiam quam invenit optimi operis querens 5 predicandi et baptizandi, Reno tenus cunctis lustratis civitatibus, caute ut prudens prospiciens pastor, qua parte errantes quaque recto itinere gradientes conspiceret oves, usque dum ad magnam metropolitanam sancte Moguntie civitatem, Domino secum commorante, 10 pervenit. Illic nefando opere episcopi conperto, statim ad caput regni et ad comprovinciales episcopos cum fervore Spiritus sancti, ut confracta solidaret et dissuta acumine predicationis euangelii consueret, confluit, ne veteris consuetudinis pannus totam fidei vestem fedaret, 15 eisque, ut erat magni ingenii, de periculo gregis et de habitudine episcopi silenter intimavit. At ille ab eisdem vocatus et a sancto Bonifacio^a admonitus, ne sibi periculum et populo pararet^b precipitium, statim sine repugnatione honestis monitis consentit et sine sinodali 20 disceptatione sedem et parochiam a quibus acceperat redonavit^{c.1} suumque elaboratum ad Sanctum Martinum^{d.2} tradidit in pecunia et mancipiis, quia hereditatem aliam in istis regionibus non habebat. Et in beneficium Spanesheim^{e.3} villulam et ecclesiam que 25

V. Cap. 1. 1.

a) canonice *add. F.* b) *ita F;* pariter 1, 1*. c) *renodavit 1, corr.* d) Martynum 1. e) *ita F;* Spanesheim 1.

1) *At episcopum minime quietum resignasse ex epistula Zachariae papae a. 745 (Oct. 31) scripta (Bonif. ep. 60, p. 325) intellegitur: intimasti nobis de alio seductore nomine Geoleobo, qui antea false episcopi honore fungebatur, et quia sine cuiuscumque consultu apud nos properat. Et dum advenerit, ut Domino placuerit, fiet. Rettberg I, 572 sq. coniecit, ad Geoleobum spectare verba Zachariae papae a. 751. scripta (Bonif. ep. 87, p. 371): Episcopus autem condemnatus, — — qui pugnator 35 et fornicator existit atque res ecclesiae post degradationem sibi vindicare nitetur, et q. s.* 2) *Ecclesiae S. Martini Moguntinae inde ab a. 752. saepe in chartis Fuldensibus mentio fit (primum Dronke, Codex dipl. Fuld. p. 5, n. 6). Postea ecclesia maior erat (v. Böhmer-Will, Reg. archiepsc. Magunt. I, p. 141, n. 164); cf. dipl. Ottonis II. a. 977 40 (Sickel, MG. Dipl. II, p. 169): ad ecclesiam sancti Martini — — ubi sedes episcopalis est. Cf. Schaab, 'Gesch. der Stadt Mainz' II, 1844, p. 22 sqq.; G. I. W. Wagner, 'Die vormaligen geistlichen Stifte im Grossherzogthum Hessen' II, 1878, p. 353 sqq.; K. G. Bockenheimer, 'Der Dom zu Mainz', 1879, p. 5.* 3) *Sponenheim vicus prope Bin- 45 giam in Hassia Rhenana.*

Caput Montis dicitur¹ acceperat et exinde quatuordecim annos honeste in sua domo erat^a et maxime hospitalitatis^b gratie operam dabat². Et nunquam ad Moguntiam^c in conventum postea vel in synodum venit; raro tamen ad
 5 lavationem pedum in Cena Domini³ orationis causa in ecclesiis se representavit.

At domnus Bonifacius a supradictis principibus magnificentissime honoratus, legationeque cum eo missa ad domnum papam Gregorium⁴, in sedem Moguntine
 10 ecclesie electione cleri et populi constitutus est. Pontifex autem eum honorifice susceptum episcopum ordinavit⁵, infula ditavit nomenque^d mutavit, ad Franciam direxit, ut veridice de eo scriptum per Salomonem
 15 putamus: *Iustum deduxit Dominus per vias rectas*, et Sap. 10, 10. reliqua. Exin cepere nobiles viri ei suos filios commendare ad^e erudiendum. Quos ille libenter susceptos adiutores sibi quasi adoptivos filios enutrivit secumque gregis Dei cautos fecit esse pastores, ne aliunde quam
 20 per ostium^f ovium hereticae tortitudinis^g lupi catholicam^h ingrederentur ecclesiam.

(2). De Adelberto^h heretico.

Hisdemⁱ temporibus fuit quidam pseudopropheta⁷ nomine Adelbertus^k, qui in semet ipso sanctitatis gratiam

V. Capp. 1. 2. 1. 2 (a l. 16).

25 a) acceperat (*sed del.* 1) 1. 1*. b) hospitalitati 1. 1*. F (*ubi gr. om.*). c) Mog̃na 1. d) numenque 1. 1*. e) in ad erud. *incipit* 2. f) ostium *superscr.* 2; per (ostium *om.*) ovile (ovilie 1, *corr.*; ovili 1*) 1. 1*; per ostium in ovile ovium *Ioh.* 10, 1, ego sum ostium ovium *ib.* v. 7. g) chatholicam 1. h) Alberto 2. i) Eisdem 2 *cum F.* k) Albertus 2.

30 1) *Hodie Kempten vicus ibidem situs; cf. Ann. Fuldenses auct. Rudolfo a. 858 (ed. Kurze p. 51):* Villa quaedam haud procul ab urbe Pinguia sita est, Caput Montium vocata, eo quod ibi montes per alveum Rheni fluminis tendentes initium habeant, quam vulgus corrupte Capmunti nominare solet. Cf. F. Falk, 'Forschungen zur Deutschen Geschichte'
 35 XXI, 1881, p. 636. 2) *Eum in monasterio paenitentiam egisse, vult auctor versum apud Bruschium fol. 106', qui ipsi episcopo deposito attribuuntur (Latomus col. 438; Serarius p. 261):*

Patrius affectus me movit ad arma cruenta;

Poenam quam merui dignius ergo tuli.

10 In clauistro latui pro crimine tempore vitae;

At licet hic lateam, spero salutis opem.

3) *I. e. feria quinta ante pascha.* 4) *Bonifatius nunquam post a. 738/9. Romam profectus et demum c. a. 746. temporibusque Zachariae papae sedi Moguntinae praepositus est.* 5) *Quod multis annis ante*
 15 *susceptum episcopatum Moguntinum factum erat.* 6) *I. q. iniustitia. Cangius.* 7) *Aldebertus et Clemens pseudoprophetae vocantur in epist. Bonifatii 57 (p. 314).*

simulavit; qui quosdam mercede conductos^a, ut se dicerent debiles, claudos sive caecos^b, quatinus in nomine Trinitatis eis fallendo daret sanitatem; sic delirando errabundus et vagus et numquam stabilis, ut scriptum est, *Iac.* 1, 8. *inconstans in omnibus viis suis*, seductus et seducens, ita ut pene venerandum principem Karolum¹ in eandem simulationem adduxerat^c. Unde factum est, ut domnus Bonifacius^d, ingeniose^e calliditate eius conspecta^f, suavit^g principi, ut caveret eius venenosa colloquia sive^h consortia, quia ob pecuniae avaritiam, quod Paulus ydolorum servitutem nominavit², ei assidue coherebat^h. Karolus tamen pia monita auscultabatⁱ, alter in sua vesania perdurabat. Novissime tamen Karolus, iam victus altercatione eorum, permisit, ut utrimque disputando, quis verae fidei cultor eorum esset, ostenderet. 15

Ergo statuto die, cum proferre^k suas sententias in medium debuerunt, eadem nocte vir¹ Dei in somnis putabat se cum tauro palestrare et, confractis utrisque cornibus, eum tali coniectura cognoscebat superari. Mane autem facto, suadebant illum sui clerici Lul^m et Megin- 20 gaudus necnon et Sturmi, uti cum tali gypsa^{*.3} disceptare desineretⁿ. At ille somnium eis asserens dixit: 'Maior est qui in nobis regnat, quam^o qui illum possidet'. Et statim in congressione locutionis adversarius victus, confusus sanctoque traditus, apud Moguntiam ut dicunt 25 degradatus est. Et exinde Vuldensi monasterio translatus, carceris obscuritate detrusus^{p.4}, diu longequē vexatus est. Ad extremum miser ille fugam iniit et nichil aliud ad viaticum nisi tantum unam caligam plenam nucleis secum tulit. Et sic curso tenus fluminis 3 Fulde nesciendo errabat et incidit in subulcos, qui

*) fantastico homine *F.*

V. Cap. 2. 1. 2.

- a) conduxit *coniecit Jaffé cum F.* b) ac sordos (*sic*) seu mutos *add. F.* c) adduxerit 2. *F.* d) Bonifacius *pr. m. 2.* e) *corr. ingeniosa 2, et ita F.* f) circum- 3 spectata 2. g) atque perditissimi hominis illius *pro sive F.* h) choerebat 1; consuevit adherere *F.* i) ascult. 1. k) *ita 2, F;* perferre 1. l) in s. vir Dei 2. m) Lul — Sturmi *om. 2.* n) desiniret 1. o) diabolus *add. F.* p) destructus 2.

- 1) *Res cum Aldeberto gestae ad tempus Carlmanni et Pippini pertinent.*
2) *Ephes.* 5, 5: avarus, quod est idolorum servitus. 3) *Gypsa pro* 4
dipsas, serpens. Du Cange. 4) *Bonifatius Aldebertum et Clementem*
'in custodiam misit' (epist. 57, p. 314; cf. epist. 59, p. 317), neque
vero quicquam de fine eorum constat.

etiam eum occiderunt, spoliaverunt lignisque obruerunt, et hic finis erroris eius extitit. At truncus, quem rodendo de^a carceris lamina^b sua panda¹ conspicerat², transportatur ad Moguntiam ibique diu supra portam,
 5 quae ducit ad Sanctum Albanum³, pro miraculo trans-euntibus et aspicientibus suspensus est.

(3). Qualiter domnus episcopus ob penuriam verbi divini feminas de sua gente invitavit.

Tanta etenim fames divine predicationis orientales^c
 10 obsederat, ita^d ut nullus presbiter trans flumen Wisaraha^c esset nisi unus nomine Winfrit^f in Turingia; qui et ipse^g ex patre nuncupato Ward^h cognatus episcopi fuit, ex matre vero de progenie Turingeorumⁱ. Unde contigit, ut necessitate compulsus de sua provincia evo-
 15 caret feminas religiosas, quatinus sui clerici et nobilium filii ab eisdem nutrentur et caelestis predicationis ministri imbuerentur. Teclam⁴ namque iuxta fluvium Moin^k collocavit, ut in illis locis quasi lucerna in
 20 domni episcopi ut ferunt femoralia et subtalares⁶ pro reliquiis habentur. Necnon et Liobam^m virginem⁷ ad Biscofesheim⁸, constructo monasterio, constituit; quae multitudiniⁿ virginum in eodem loco rectae vitae normulam docendo et vivendo prebuit⁹.

cf. 2. Petr.
1, 19.

V. Capp. 2. 3. 1. 2.

a) in carcere dentibus et unguibus laniaverat, transportatus ad Mogunciam habetur ibi ad portam F. b) lammina 2. c) Germanie partes add. F. d) om. 2. e) Wisara 2; Weseram positus erat nisi F. f) ita scripsi; Vinfrit 1; Wifrit 2; Winvrit in Thur. F. g) ille 1. h) ita 2; Unart 1 (Ullart legit Jaffé). 1*; Wardo F. i) Turingiorum 2;
 30 Thur. F. k) Mogum F. l) Kizzingun 2; Kizzingen F. m) Liebam F. n) multitudinem pr. m. 2.

1) I. e. fortasse suo vinculo, Germ. 'pant', 'band'. 2) I. e. spicaverat. Pertz. 3) Ecclesia S. Albani Moguntina extra muros sita inde ab a. 756. in chartis Fuldensibus commemoratur (Dronke p. 12, n. 18);
 35 quam restauratam Richulfus episcopus a. 805. dedicavit (Böhmer-Will I, p. 47, n. 14; MG. Poetae I, 431). Cf. Wagner l. l. II, 334 sqq. 4) Teclae una cum Leobgytha et Cynehilda epistulam 67 (p. 335) Bonifatius misit. Rudolfus Teclam discipulam et consanguineam Leobgythae fuisse tradidit (V. Leobae c. 1. 14, SS. XV, 122. 128). 5) Et Ohsno-
 40 furt addit Otloh I, 25. Kitzingen oppidum ad Moenum fl. in Franconia inferiore situm est. Sturmi a. 748. ex Italia regressus, correptus morbo apud Chitzzinga monasterium hebdomas quatuor aegrotavit (V. Sturmi c. 14, SS. II, 370). 6) Calceorum genus, Gall. 'souliers'. 7) De Leobgytha sive Leoba cf. Bonifatii epist. 29. 67. 96. 100 (p. 280. 335.
 45 383. 387); V. Leobae auct. Rudolfo (ed. Waitz, SS. XV, 121—131). 8) Tauberbischofsheim ad Tauber fl. in Badenia septentrionali. 9) Cf. V. Leobae c. 11 (l. l. p. 126).

(4). De constructione episcopatus.

In diebus etiam illis errantibus preposuit ovibus pastores et pullulanti messi^a operarios inmisit. Siquidem inprimis divisit de^b Reganesburg et Augustburg et Salzburg¹ Nordgewi et Salafeld² et adunavit unum membrum ecclesiae et episcopalem sedem ibi constituit^c; ibidem^d Willibaldum venerabilem virum ordinavit episcopum, loco autem nomen ut antea habuit Eistat^e imposuit. Burghardum^f autem virum probabilem ad Wirzburg^g destinavit ipsumque ibi episcopum ordinavit. Quibus terribiliter suo baculo oves suas commendavit, dicens: 'Per illum omnium communem Deum vos obtestor, quantum tantam diligentiam curae gregis istius impendatis, quantum oneris vos scitis adeptos, et quantum ego usque
cf. 2. Cor.
 12, 15. in presens inpendam et impendar pro animabus eorum'.

(5). De eo quod per alitem Dominus^h ei cibum ministravit.

Quodam autem tempore supradictus vir Dei, iter faciens de civitate Moguntiaⁱ, in orientalium fines predicando et baptizando pervenit, tendensque ad Turingeam^k, invenit amenissimum campum necnon et flumen³ iocundo alveo decurrens, ibique fixis tentoriis pernoctabat. Eadem quippe¹ nocte lux de caelo habitaculum eius circumfulsit et angelica visitatione et allocutione ibidem perfrui meruit; quod ex eo etiam¹ conici datur, quia et locum et ecclesiam in honore sancti angeli^m illic dedicavit. Mane autem facto, missae sollempnitate peracta, precepit, sibi mensam apponi escamque deferri. Dicente ergo ministro, quo ille vesceretur, se non habere cibum, respondit: 'Nonne qui multitudinem populi in
cf. Exod.
 16, 35. deserto quadraginta annis manna de caelo missaⁿ potuit

V. Capp. 4, 5. 1. 2.

a) *corr. ut videtur e messe* 1. b) de Regenesburch et Augusburch et ex aliis et adun. 2; divisit Norgowe et Sualefeld de tribus episcopiis, Regensburch videlicet, Ougesburch et Salzburc F. c) instituit 2. d) *que add.* 2. e) *corr. ex* Ehistat 1, et ita 1*; Eistete F. f) Burchardum 2; Burekardum F. g) ita 1*; Virzburg 1; Wirzburg F; Werzeburch 2. h) dominus 2. i) Mogontia 2. k) Turiugiam 2; Thuringiam F. l) *om.* 2. m) Michahelis archangeli F. n) ita 1, 1*. 2; misso F.

1) *Dioecesis Salisburgensis fines Eichstetenses minime attigerat.* 2) *Circa Altmühl fl. supra Eichstätt.* 3) *Cui nomen est Oraha addens, Otloh I, 24, de Ohrdruf monasterio cogitavit.*

pascere, michi ultimo servulo suo non potest ad unius diei refectionem^a pabulum ministrare?⁷ Apposita itaque mensa et laude Dei ante cibum decantata, ecce! quidam aliger volando portabat unam truttam¹ sufficientem ad illius diei refectionem et ante mensa^b unguibus elapsam in terram deiecit. Tunc Deo gratias sancto^c referente, levata et assata ad mensam honorifice^d portata est.

(6). De prophetia, quam se^e periurantibus predixit.

Contigit etiam post modicum tempus, clericum quendam Adelherum^f nomine ingruente languore infirmari. Hic vero castis moribus episcopo ferventius inherabat et secretorum ipsius sciulus honeste servitia^g sibi impendit. Cumque cerneret appropinquantem diem mortis suae, cum consilio viri Dei suam hereditatem ad Sanctum Martinum Moguntiae tradidit. Postea egritudine ingravescente vitam finivit. Et statim fratres eius² preriebant, quicquid frater eorum Sancto Martino tradiderat in locis subter nominatis^h: ad Amanaburch^{i.3} et ad Prettenbrunnen^{k.4} et Seleheim⁵. Cum autem⁶ vocati et interpellati fuissent huius rei causa, sponderunt¹ se iuramento illa in ius proprium evendicare, et episcopus se ibidem presentem affuturum promisit. Statutoque^m die iuramenti congregaverunt multitudinem

V. Capp. 5. 6. 1. 2.

a) refecionem 1; pab. om. F. b) ita 1. 1*; mensam 2. c) pontifice add. F.
d) horifice pr. m. 2. e) eras. 2 f) Adalger Otloh II, 20; Adelberum F; Ad.
nomine om. 2. g) sevitia 2, corr. h) (no superscr.)minatis 1. i) Amanaburg 1. 1*;
Amanabure F. k) ita 1; ptenbrun: (ras. n?) m. al. corr. Breitenbrunnen 2; Preitenbrunnen 1*; Breitenburnen et Selheim F. l) spospond. 1; respond. 1* cum Otloho.
m) Statuto itaque 2.

1) I. e. tructam (Gall. 'truite', Germ. 'forelle'). 2) Asperth et Trutmunt addit Otloh II, 20. 3) Amöneburg; cf. supra p. 26, n. 1.
4) Breitenborn vicus iam desertus prope Holzhausen ('Reg.-Bez. Kassel, Kreis Kirchhain') et Dreihäusen (ib., 'Kreis Marburg') situs erat; cf. G. Landau, 'Hist.-topogr. Beschreibung der wüsten Ortschaften im Kurfürstenthum Hessen', 'Zeitschrift des Vereins für hessische Geschichte', suppl. VII, 1858, p. 279. 5) Gross-Seelheim et Klein-Seelheim vici ('Kreis Kirchhain'). Bonifatius paulo ante Fuldense monasterium conditum commorabatur in Seleheim loco; cf. V. Sturm c. 6. 10 (SS. II, 368 sq.). De ipso egit Schenk zu Schweinsberg, 'Beiträge zur althessischen Territorialgeschichte', 'Archiv für Hessische Geschichte' XIII, 1874, p. 422 sqq.; de possessionibus ecclesiae Moguntinae ibi situs cf. p. 428. 6) A defensoribus episcopi addit Otloh.

suorum propinquorum. Affuit etiam vir Dei pariter, cumque secum adiuratores^a ad altare traxissent, dixisse fertur: 'Vos soli iurate, si vultis; nolo, ut hos omnes perdati'. Illi autem iuraverunt. Statimque ad eos conversus episcopus inquit: 'Iurastis?' At illi: 'Iuravimus', inquit. Et ait ad maiorem¹: 'Ursus te in proximo occidet'; ad iuniorem² vero^b: 'Nunquam ex tuo semine videbis filium aut filiam'. Quod utrumque eventus rei probavit, et sic ecclesia beati Martini^c traditam sibi hereditatem optinuit.

(7). Qualiter Lullum omnibus orientalibus commendavit.

Vir autem Dei, divina^d inspirante gratia, ubique gestiebat verbi Dei semina pullulasse. Gentes adhuc indomitas destinavit adire Fresonum, ut, ritu supersticioso derelicto, cultura ydolorum deposita, verum omnium creatorem Deum colerent. Synodali auctoritate et consensu principis Pippini³ Lullum Mogontie ordinavit^e, secum primitus ad Thuringeam^f deduxit et omnibus in illa regione nobilibus illum commendavit, uti fidei catholicae astipulatores ei assisterent^g. Novissime autem precepto^h Romani pontificis et consilio venerandi principis Pippini et synodalis auctoritatis licentia et omnium episcoporum et abbatum necnon canonicorum et monachorum omniumque christianorum ad suam diocesim pertinentium profectus est. Sed et Lullum ante iuramento constrinxit, dicens: 'Est quidem animo proficisci, quocumque me divina gratia dirigere voluerit. Nunc autem da fidem, ut, ubicumque obierim, meum corpus ad destinata transferas⁴'. Et ille quidem spopondit se omnia, prout possibilitas sineret, custodire.

V. Capp. 6. 7. 1. 2.

a) adiutores *corr.* adiuratores 1, *et ita* 1*; coniuratores 2; adiutores *Otloh.* b) *add.* ait 1, dixit 2. c) Martyni 1. d) divina; *ras.* m 2. e) ordinatum 2. f) *Turingiam* 2. g) *existerent* 2. h) *p̄cepto* 1. 1*.

1) Ad Aspertum: 'Maior ursus' *Otloh.*

2) Trutmundum *Otloh.*

3) *Willibaldus* c. 8 (p. 45, 8): iam consultu atque consilio gloriosi regis idoneum praeponere ministrum supradicto gregi diffinivit, *et q. s.*

4) *Willibaldus* c. 8 (p. 46, 20).

(8). De disceptatione viri Dei cum Stephano papa.

Eodem tempore contigit, Romanos¹ domnum apostolicum Stephanum et servitores sancti Petri insolenter, ut mos eorum est, infestare. Et ob^a hoc arrepto itinere, insciis illis, sumpto secum gladio*, venit in Franciam^b ad supradictum principem Pippinum, patrocinia poscens, eo modo, ut cum duobus presbiteris totidemque diaconibus intra conclave unius oratorii² in cilicio et cinere una cum antedictis presbiteris et diaconibus in terra iaceret, et per nuntium regem ad se invitavit. Eo quoque veniente, sic inquit Stephanus papa: 'Honor sancti Petri deiectus est et gloria domus eius imminuta est, et ideo patrocinia Francorum et regis eorum querimus'. Et sic producto gladio, dedit ei et in eo, quantum sibi concessa esset, dedit patrocinandae potestatem. Et ille^c, statim^d missis nuntiis³, et iniuriam apostolici et temeritatem quam in sanctos^e audebant^f vindicavit. Et postea aliquantum temporis in regionibus Francorum demoratus est. Tunc quoque accidit, ut domnus apostolicus Rotgangum^g ordinaret Metensem episcopum⁴. Qua de re

*) spiritali add. F.

V. Cap. 8. 1. 2.

a) ita 2. F; ab 1. 1*. b) Frantiam 1. c) potestat add., sed eras. 1; potestas add. 1*. d) om. 1. 1*. e) sacerdocium F. f) audiebant 2, corr. g) ita 2; R; tgangum, ras. o 1; Rutgangum 1*. F.

1) Error hic gravis est, quo Romani pro Longobardis nominantur; contra hos enim, non contra illos auxilia petiturus Stephanus venit ad Pippinum. Papebrochius. 2) Cf. V. Stephani II. c. 26 (Lib. pontific. ed. Duchesne I, 447): Ibique intus oratorium pariter consedentes, mox ibidem beatissimus papa praefatum christianissimum regem lacrimabiliter deprecatus est, ut per pacis foedera causam beati Petri et rei publice Romanorum disponderet; Chron. Moissiacense (SS. I, 293): Sequenti die una cum clero suo aspersus cinere et indutus cilicio in terram prostratus, — Pippinum regem obsecrans et q. s. (= Ann. Mettenses a. 753, ib. p. 331). 3) Pippinus ipse contra Langobardos profectus est. 4) Chrodegangus minime a Stephano episcopus ordinatus est, sed ea dignitate iam a. 753. praeditus inter eos erat, qui Stephanum papam in Galliam profecturum ex Italia ad Pippinum comitabantur (cf. V. Stephani II. c. 18. 23, l. l. p. 445 sq.; Pauli Gesta episc. Mett., SS. II, 268), cumque a. 766 (Mart. 6) vita defunctus annos 23 et menses 5 et dies 5 sederit (Paulus l. l.), iam a. 742 (Sept. 30) episcopus factus est. Fabula inde orta videtur esse, quod Stephanus in Gallia commoratus post passionem Bonifatii a. 754. Chrodegangum pallio concesso archiepiscopum ordinavit (cf. additamen-

venerabilis episcopus Bonifatius^a in faciem ei restitit, dicens, ei non licere suam sedem derelinquere et terminos patrum transgredi et sine consensu episcopi, ad cuius diocesim pertinet locus, quilibet ille est, episcopum ordinare; quod nec decessores eius fecissent nec ecclesiastica regula docet. Atque in hunc modum in presentia regis — illo contra^b dicente, apostolica auctoritate fecisse — contendentibus^c, Pippinus^d rex in pace reconciliari^e eos nitebatur, dicens: 'Non oportet, ut, qui caput ecclesiae estis, ceteris membris exempla contentionis prebeatis; sed, me inter vos mediante, reconciliari convenit'. Audito igitur eius consilio, ut erat^f uterque eorum in lege divina eruditus, consenserunt sermonibus eius et^g in pace reconciliati sunt. Acceptaque benedictione domni apostolici, ad destinata profectus est.

(9). De gloriosa passione viri Dei.

Sicut enim per omnia divina mandata assecutus est, ita, quod quasi de singulari precepto Dominus ex toto corde se diligendum¹ et proximum sicut^h se ipsum² precepit, etⁱ custodivit, eandemque caritatem sectando semet ipsum, ut Christus docuit³, pro amicis suisⁱ dedit, quia^k, Fresonum lustrata gente, thesaurum sibi commissum non in sudario ligatum vel in terra suffossum abscondit, sed augmentum in eo querentibus porrigit. Appropinquante autem tempore passionis eius et suis secum clericis sive laicis caute contra insidias adversariorum vigilantibus, nocte eadem lux de caelo tabernaculum, in quo vir Dei gratus¹ Deo tota nocte perolvebat laudes, emicuit et sic in maiorem partem diei perseveravit^m. Illucescente igitur die⁴, exhortabatur

cf. Luc. 19, 20.
Matth. 25, 18.

V. Capp. 8. 9. 1. 2.

- a) Bonifacius 1*; Bonefacius 2. b) contradic. 1. 1*; econtra dic. F. c) contentibus pr. m. 2. d) Pyppinus 1. e) eos reconc. 2. f) ut erat bis scr. 1. g) superscr. 2. h) secut 1. i) om. 2. k) ita 2; q3 1; q̄ 1*; atque Jaffé. l) grates codd. m) perseravit. Illucescente 1. 1*.

tum V. Stephani c. 53, l. l. p. 456; epitaphium Chrodegangi v. 7, MG. Poetae I, 108; contin. Bedae a. 754, supra p. 60, n. 2); cf. H. Hahn, 'Die Continuatio Bedae' ('Forschungen zur Deutschen Geschichte' XX, 1880, p. 558 sqq.); Hauck II², 53; Tangl, 'Das Todesjahr des Bonifatius' (l. l. p. 245 sqq.). 1) Deut. 6, 5. 2) Levit. 19, 18. 3) Ioh. 15, 13. 4) Willibaldus c. 8 (p. 49, 11): Cum autem praedictus dies inluxisset.

suos, dicens: 'Viri¹ fratres, fortes estote animo', quatenus, quando diu optata dies² veniret, parati essent. Nec mora^a, irruentibus³ contrariis et ipsi interdicenti bellum⁴, Hildibrant^{b·5}, qui suae mensae minister erat, semicalciatus se in pessum dedit. Et post eum frater eius Hahmunt^c diaconus⁶, statim ut egressus fuerat e tentorio, occubuit; deinde alii atque alii, sicut hystoria passionis eius narrat⁷. Ad extremum ipse episcopus martyrio coronatus, proprio sanguine infusus, palmis ad celum erectis, obiit. Statimque in ipso tempore, ut sanctus vir pro Domino carne occubuit, Traiectensis ecclesiae clerici cum suo episcopo rapuerunt⁸ sanctum corpus et voluerunt illud omnino apud se^d retinere⁹. Quod cum Lul^e compertum habuisset, congregata multitudo orientalium, venerabilium virorum, clericorum, monachorum simulque et^f laicorum, condicto ieiunio, cum psalmodiis et orationibus perrexerunt¹⁰ et cum vi¹¹ sanctum corpus abstulerunt honorificeque ad Mogontiam tricesimo passionis die detulerunt^{g·12}.

(10). Quod vulnera eius quasi recentia sanguinaverunt.

Cumque corpus viri Dei ex more lavatur, quasi noviter facta vulnera eius sanguinem profuderunt¹³. Sed

V. Capp. 9. 10. 1. 2.

a) maiora 1. b) Hyltibrant 1. c) Hathmunt 2. d) om. 1. 1*. e) m. al. corr. Lullus 2. f) superscr. 1; om. 1*. g) tulerunt 1. 1*.

1) Willibaldus c. 8 (p. 50, 5): Viri fratres, forti estote animo. 2) Ib. (p. 49, 27): diu optatus adest dies. 3) Ib. (ib. l. 15): astata ac scutata irruerat multitudo. 4) Ib. (ib. l. 23): pugnae interdixit certamen (l. 25. bellum). 5) Eius antea nemo mentionem fecit. 6) Eius Willibaldus p. 48, 3. meminit. 7) Auctor de Willibaldo cogitasse videtur. 8) Cf. V. Sturmi auct. Eigilo c. 15 (SS. II, 372): Episcopo vero et ceteris quam pluribus cum eo martyrio coronatis, ex superiore Fresonia, a Trieht scilicet coenobio, fideles venientes fratres, rapuerunt corpora sanctorum martyrum, cet. Episcopus Traiectensis nullus eo tempore erat. 9) Willibaldus c. 8 (p. 53); V. Sturmi c. 15. 10) Lullum ipsum minime Traiectum profectum esse, e Willibaldo intellegitur, neque auctorem Moguntinum id indicare voluisse certum habeo (cf. Holder-Egger, Lamperti Opera p. 320, n. 2). 11) Neque Willibaldus neque Eigil de vi adhibita rettulerunt. 12) E Willibaldo c. 8 (p. 53): Sicque statim redditum est corpus et — — cum psalmis hymnisque honorifice ablatum ac — — tricesima obitus sui die perductum est ad civitatem supradictam Mogontiam. 13) Cf. Hrabani carmen n. 57 (MG. Poetae II, 220).

et Lul^a lotia^{b.1} in testaceum vas collocavit et sub terra fodit in loco, ubi nunc sancti Bonifatii^c ecclesia constructa manet², a septentrione ecclesiae, quae nominatur baptisterium Iohannis^{d.3}; in qua usque hodie, ut ferunt, vestimenta in quibus passus est in archa lignea iacent. 5 In eadem quippe civitate, ut accole illius putant, nusquam, exceptis martyrum corporibus, tam magna sanctitas claret ut in supradicta ecclesia. Multi etenim tunc^e fuere, qui cupiebant sanctum corpus ibidem remanere. Lullo autem retinenti^f reminiscentique iuramenti⁴, apparuit, ut dicunt, sanctus cuidam diacono nomine^g Othpraht, dicens ad eum: 'Dic', inquit, 'Lullo, ut meum corpus ad locum requietionis^h meae transferat'. Multis ergo hesitantibus et non credentibus⁵, Lul archiepiscopusⁱ, congregata multitudo reliquiarum, et^k fecit 15 eum iurare, quod ita se haberet, sicut referebat. At ille, extensis utrisque brachiis super altare et reliquias, orabat Dominum et sanctos eius, quorum reliquiae ibi presentes erant, se ita adiuvare, ut verum esset quod dixerat¹. Tandem credentibus ceteris, Lullus archiepiscopus transitum viri Dei ultra Renum honorifice parabat. 20

(11). Qualiter corpus eius translatum est de Mogontia ad Fuldam.

Postquam ergo Lullus archiepiscopus^m sanctum corpus lavit et in sindone involvit, convenientibus⁶ omnibus 25

V. Capp. 10. 11. 1. 2.

a) Lullus 1. 1*. b) lota F. c) Bonifacii 1*. 2. d) sancti Iohannis Baptiste F. e) tun(c in vas.) 2. f) ita codd. g) n. Othprat F; n. Otp. om. 2. h) requietionis (requitionis 1) me tr. 1. 1*. i) episcopus F (non infra l. 20). k) om. 2. l) dixerant 2, corr. m) episcopus h. l. 2 cum F (non infra p. 103, 13). 30

1) Lotium, aqua unde aliquid lavatum est. Carpenterius. 2) In Mogontia civitate in capella sancti Bonifatii a. 823. manumissio facta est (Dronke p. 187, n. 417). 3) De qua cf. Rettberg I, 581; Schaab l. l. II, 306 sqq. 4) At cf. V. Sturmi c. 15 (SS. II, 373): Interea vero dum in hunc modum contenderent et Lullus episcopus civitatis illius omnimodis voluisset prohibere, ne beati martyris corpus ad solitudinem perveniret, nocte per visionem cuidam diacono sanctus adstitit episcopus: 'Cur me', inquit, 'tardatis ad locum meum Fuldam deferre? Surgite', ait, 'cito et propere me in solitudinem ad locum quem mihi praedestinavit Deus perducite'. 5) Aliter 40 Eigil l. l. (p. 373): Nimio tunc omnes terrore correpti, ultra sancti martyris inde transitum contradicere timuerunt. Lul tamen, qui illic erat episcopus, revelationem sancti martyris credere prius nullatenus voluit, quam is qui visionem viderat manum sacro altari imposuisset et cum iuramento hoc quod viderat confirmasset. 6) Willibaldus 40

presbiteris, diaconibus et omni clero necnon fidelibus laicis, qui ultra Renum habitant^a, in unum, levatum est¹ in feretro leviori, ut ferunt, ad navim onere, quam antea de nave portarunt^b. Et tanta multitudo hominum naviumque tunc aderat, ut Renum operiret, eorum quippe, qui ad translationem sancti viri convenerant. Et sic cum ymnis et psalmodiis utrasque implevere ripas, usque dum obviam haberent cum coniugibus et liberis omnem nobilitatem^c orientalium. Egredientibus igitur de navi Lullo et comitibus eius, statim miscentibus se turbis, ingens luctus attollitur alii^d pre gaudio atque fidei puritate, alii pro merore et dolore. Exin^e levantes loculum Lullus archiepiscopus et qui ei in obviam venerunt; citeriores autem, transnatata^f amne Reni, redierunt in sua. Sic quoque prospere per omnia, Domino dirigente necnon gubernante, agentes, ut in omnibus locis, in quibus contigit meridiare sive noctare², signa crucis imprimerent ac triumphatorem omnium in suo agonitheta³ triumphantes; sed et in quibusdam eorum locis nunc ecclesiae constructe cernuntur. Dum autem ventum est ad^g introitum silvae Bochonie^h, mulieres revertentes ad propria, viri quoque comitabantur usque ad locum, quo ultimum decreverat corpus expectare iudicium.

V. Cap. 11. 1. 2.

a) habitabant 2. b) porta::: corr. portaretur 2. c) nobilium or. Francorum exercitum F. d) aliis flentibus pre — aliis pre F. e) Exin 2. f) ita 1*; trasnatata corr. trasnatato 1; transnatato 2. g) ita 2. F; adiutorium silve 1. 1*. h) Bochonye 1; Buchonie F.

c. 8 (p. 41, 6): Convenientibus in unum episcopis ac presbiteris, diaconibus atque clericis omnique gradu ecclesiastico. 1) Cf. *Egil l. l.*: Tum vero secundum Domini potentiam — — beati martyris corpus cum summo honore levatum est atque cum spiritali carmine ad flumen portatum et navi impositum et usque ad Hohheim villam (*adhuc Hochheim*, 'Landkreis Wiesbaden'), quae in ripa Moyn consistit, navigio transvectum est. 2) Cf. *Dronke, Traditiones et antiquitates Fuldenses*, 1844, p. 102 (c. 42, 1): Walpraht de Nitahe tradidit Deo et Sancto Bonifacio hubam unam in villa Caltebach nuncupata (*Kalbach prope Bonames*, 'Reg.-Bez. Wiesbaden, Obertaunuskreis') et illum agrum, in quo fons ebullit pro perpetuo hoc signo, eo quod corpus supradicti martiris per noctem ibi stetit eo tempore, quando peracto martirio Fuldam cum triumpho perductum est; *charta Gotfridi de Eppenstein a. 1334* (H. B. Wenck, 'Hessische Landesgeschichte II, Urkundenbuch' p. 336, n. 327): 'zu Crutzen in die kirchen, da sant Bonifacius inne rastet'. 3) *I. q. athleta, agonista*.

(12). De^a mirabili piscatione.

Fuit quidam^b monachus eodem tempore nomine Ritant, frater^c Wolfmari piscatoris, qui et ipse piscator. Cui ab^d abbate suo^e Sturmione^f preceptum est, ad^g adventum hospitem^h tunc venientiumⁱ, quia adhuc⁵ preter lac et butyrum et caseum non multe delitiae ibi^k fuerant, ut piscibus congregatis susceptio^l previderetur^m. Tunc supradictus frater Ritantⁿ, sciens locum propter edifitium qui^o nominatur vulgarice Aucarum-domus^{p.1}, ubi sibi numquam pisces deerant, illuc^q propere precepto^r obediens ad lacum cucurrit. Ut^s ad paululum iam dicta contingam, tempore adventus sancti corporis, dum se aptavit extendere lina, subito omnes qui in lacu erant supini in superfitie aquarum ostendebantur pisces², eodemque momento in inferiore parte fluminis audiebat¹⁰ collectam³ a^t cantante cantare^u, quo sanctum corpus super pontem portabatur. Et ita nichil laboriosius^v in piscatione agebat, nisi tantummodo colligendo et naviculam implendo^w; ad huius diei hospitibus sufficientem^x pastum ad monasterium^y secum detulerat. Hoc²⁰ signorum de multis, que per sanctum martyrem Bonifatium^z divina virtus dignabatur ostendere, post martirium eius in eodem loco initium erat^a.

(13). Postea^b igitur Willibaldus^c vitam conversationemque viri Dei necnon et passionem^d, quia adhuc²

V. Capp. 12. 13. 1. F (c. 28. 29).

a) De mirabili — p. 105, 6 appareret om. 2. b) F. in eodem t. in Fuldensi cenobio qu. m. n. F. c) piscatoris officium gerens pro frater — piscator F. d) ita F; om. 1. 1*. e) venerabili viro add. F. f) ita F; Sturmione 1. g) ob F. h) cum gleba sancti martiris add. F. i) adventancium F. k) ita F; om. 1. 3. l) subceptio 1, corr. m) provid. At (s. fr. R. om.) sciens F. n) ita 1*; Rytant hoc loco 1. o) ita F; quod 1. p) aucarium d. 1. q) ille 1; i. prop. om. F. r) patris add. F. s) et ut p. F. t) a c. om. F. u) ita 1. 1*. F. v) n. omnino laboris F. w) ut add. et infra deferret F. x) ita 1*; sustitientem 1; sufficienter F. y) ita 1*. F; ministerium 1. z) Bonifacium 1*. F. a) fuit F. b) Post hec ego Willibaldus episcopus vitam conv. beati martiris Bonifacii necnon F. c) ita 1*. F; Willybaldus 1. d) eius add. F.

1) Aucarum, anserum (Ital. 'oca', Gall. 'oie'). 2) Narratiuncula eadem fere iam in Vita I. Pirminii c. 10 (SS. XV, 30) relata est: Et tunc clemens Deus in adventu sancti Bonifacii recordatus est populi ex itinere fatigati, quia, qui aliquando in deserto alite multo pavit populum innumerum, istic ab amne ibi fluente piscium multitudinem ebullire fecit, ita ut populus ex itinere lassus et fame constrictus copiosam abundantiam sibi recepisset, et de Dei misericordia laeti atque iocundi redierunt ad propria. 3) I. e. orationem; cf. Du Cange (ed. Henschel II, 431).

multi supererant, qui eidem passioni interfuerunt, conscripsit^a in loco, qui dicitur sancti Victoris ecclesia, in conclavi¹ unius cubiculi, primitus in ceratis tabulis ad probationem domni Lulli et Megingaudi et^b post eorum examinationem in pergamenis rescribendam, ne quid incaute vel superfluum exaratum appareret.

Supradicta^c autem sancti^b Victoris ecclesia extra murum Mogontiae^d sita² a succedentibus episcopis honorabiliter adaucta refertur. Lullus enim et Rabanus³ illic vacabant orationibus. Willigisus⁴ autem beatae memoriae pater^e, mediante domno^f Burchardo camerario urbis⁵ et preposito Sancti Victoris, suppressam eidem ecclesiae, divina gratia inspirante^g, imposuit manum, novum et egregium ibi constituens monasterium et viginti canonicorum^h in Dei servitio constituens pervigili cura obsequium⁶. Eiusque ecclesiae dedicationem ob memoriam beati patris Bonifatiiⁱ ipsius passioni continuavit⁷, presente tertio Ottone^k imperatore, qui et ipse suo predio in Turingia^l sito 997. ecclesiam eandem, sub impressione cyrographi dote^m

V. Cap. 13. 1. 2 (a l. 7). F (c. 29).

a) cum scripsit 1. 1*; conscripsi F. b) om. F. c) redit 2. d) Moguncie F.
e) episcopus F. f) domino 1. g) inspirante 1. h) canicorum 1. i) Boni-
facii 1*. 2. F. k) ita 2. F; Othone 1. l) Thur. F. m) ita 1. 1*. 2; dotans
(conf. om.) F.

- 1) Cf. p. 99, 9. 2) Cf. *diploma Ottonis III.* (v. p. 106, 8): aeclesiae sancti Victoris martiris extra murum eiusdem civitatis constructe. *Ecclesiae primum a. 797. in charta mentio fit, qua Uto monasterio Fuldensi cum alia donavit tum vineam foris muro civitatis (Moguntinae) non longe ab aeclesia sancti Victoris (Dronke, Cod. dipl. Fuld. p. 80, n. 143).*
3) *Sedit a. 847—856.* 4) *A. 975—1011.* 5) Cf. *V. Burchardi episc. Wormat. c. 2 (SS. IV, 833; Boos, Monum. Wormatiensia, 1893, p. 103):* Ergo religiosissimus Willigisus archiepiscopus sanctam hominis Dei intelligens meditationem, sibi familiarissimum elegit et suae camerae magistrum ac civitatis constituit primatem; cf. *C. Hegel, 'Chroniken der deutschen Städte' XVIII, 2, p. 30.* 6) Cf. *ib. c. 2: (Burchardus) ad diaconatus ordinem ab archiepiscopo Willegiso sublimatus est et loco cuidam pauperrimo praepositus est. Hunc ergo locum, archiepiscopo adiuvante, summo nisu statim adauxit totisque viribus decoravit. Nam egregium monasterium simul et claustrum canonicorum in honore sancti Victoris extra muros Moguntinae civitatis construxit, positisque ad electionem fratrum claustri primatibus, cursum certis temporibus ac signis decantari servarique praecepit.* 7) *Dedicavit igitur ecclesiam die 5. mensis Iunii. Jaffé.*

confirmans, ditavit¹, regnante domino nostro Iesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus^a per omnia secula seculorum. Amen^b.

EXPLICIT^c PASSIO SANCTI BONIFACII EPISCOPI
ET CONFESSORIS.

5

V. Cap. 13. 1. 2. F (c. 29).

a) in *pro* Deus per omnia 2. b) *om.* 2. c) *subscr. om.* 2.

1) *Die 17. Iulii a. 997; cf. diploma ed. Sickel, MG. Dipl. II, 667 (n. 251).*

VI.

E VITA QUINTA BONIFATII.

INCIPIT PASSIO^a SANCTI^b BONIFACII^c EPISCOPI
ET^d SOCIORUM EIUS.

(1)^e. Beatus igitur Bonifacius, genere^f Anglus^g, <sup>Willibaldus
c. 1, p. 4.</sup> cum adhuc^h puerulus quinque scilicet annorum metam attingeret, labentia cuncta spernere et divinis se cepit legibus mancipare, monasticam quoque vitam toto mentis desiderio suspirare. — — —

(9). — — — Hos omnes¹ postquam ad cano-^{ib. c. 5, p. 23.} nicæ institutionis normam correxit, ad Franciamⁱ, fratribus se comitantibus, iter flexit. Ibi predictum regem Fresonum^k a Karolo occisum² comperiens, occasionem diu optatam sibi tunc successuram, ingenti efferebatur gaudio, illucque toto animi divertens desiderio, quae prius optaverat voto, effectum implevit promptissimo.

(10). Claruit eodem¹ tempore³ apud Traiectum^m Fresie metropolim eximius presul Willibrordus, qui sub <sup>Alcivini
V. Willi-
brordi I, 5.</sup> Pippino, Karoli patre, a Brittaniamⁿ, solo ipsius natali, causa predicationis Fresiam est aggressus. Quae dum paganis adhuc ritibus cum rege suo Radbotone^o sorderet, visum est Dei viro, ut predictum

VI. Capp. 1—10. 1. 2. 3.

a) vita 1. b) om. 2. c) Bonifacii 1. d) et s. eius om. 1. e) capita in solo codice 3 distincta sunt; numeri desunt codd. f) genera 3, corr. g) Angl(us in litura) 2. h) aduc pr. m. 1. i) Frantiam 3. k) Frenosum 1. l) eo 3. m) Uztreht superscr. 2. n) Britannia 2. 3. o) Radbotone 1; Radebotone 3.

1) Thuringos. 2) Cf. infra c. 11. 3) Ita Vita III. Willibaldi c. 16 (SS. XV, 103): Claruit et eodem tempore in Teutonicis partibus, cet.

V. Willibrordi I, 5. regem¹ Francorum adiret secumque prestolaretur, donec Dei^a dispositione aliqua occasio^b voti se ostentaret.

ib. c. 13. (11). Mortuo igitur^c Pippino, Karolus in regnum successit moxque^d Fresonum regem hostiliter invadens^e occidit², Willibrordum tantae segeti^f messorem apud Traiectum^g presulatu sublimavit.

Willibaldus c. 5, p. 24. Igitur, ut ad supradicta redeamus, dum triumphum regalem et presularem Willibrordi promotionem comperisset, vir Dei Bonifacius, sciens etiam messem^h inibi multam, operarios vero esseⁱ paucos, predicto archipresuli coniunctus per tres annos predicando cooperator eius est^k factus. — — — — —

ib. c. 7, p. 36. (17). — — — Iterum pro familiaritate pontificis apostolici presul Bonifacius tercio Romam venit benigneque ab eo susceptus aliquanto tempore sanctorum loca circueundo^l in eadem provincia cessavit.

Vita III. Willibaldi c. 16. ib. c. 1. (18). Interea³ fama beati Willibaldi apud Cassinum ad instar angelicae sanctitatis monachicam vitam degentis^m huius sancti viriⁱ aures applicuit, qui genere itidem Anglusⁿ sanctoque Bonifatio^o cognatus post longas peregrinationis afflictiones^p, ut contemplationi vacaret, illuc se contulit. De quo beatus Bonifacius papae suggerens rogavit, ut, quam primum se occasio ostentasset, sibi eundem dirigere curasset, ut in novella messe sibi cooperator extitisset^q. Qui tam laudabile eius desiderium approbans, petentis voto satisfecit virumque Dei sibi^r missurum promisit. Sed dum beatus archipresul relictis ovilis curam gerens repatriare desiderasset et a papa cum muneribus ac^s sanctorum reliquiis honorifice ditatus recessisset, infra Ticinum Italiae oppidum cum Liutprando^t Longobardorum rege, die^u iam in

VI. Capp. 10—18. 1. 2. 3.

- a) ei 3. b) occasione (voti om.) 3. c) ergo 3. d) que om. 3. e) invasit 3. f) segetis 3. g) m. al. superscr. Uztrieht 2. h) ibi multam messem 3. i) om. 3. k) f. est 3 cum Willibaldo. l) circueundo 3. m) agentis 3. n) Angl(us in litura) 2. o) ita hoc loco 3; Bonifacio 1. 2. p) afflict. 1. q) existeret 3. r) miss. sibi 3. s) et 2 cum Will. t) Liutprado Longbard. 1. u) ita 3; om. 1. 2.

1) Ducem recte *Alcvinus*, *V. Willibrordi I, 5* (ed. Jaffé, *Bibliotheca VI*, 44). 2) *Radbodus* a. 719. mortuus minime a Karolo occisus est, neque ex *Alcivini* verbis *I, 13* (*ib. p. 49*) devicto *Radbodo* id concludere licebat. 3) *Sequentia e Vita III. Willibaldi c. 16* (*SS. XV, 103; AA. SS. Iulii II, 516*) pendent, paucissimis verbis e *c. 1* (*ib. p. 512*) additis.

occasum vergente, sicut prius menbra senio et itinere ^{Willibaldus} fessa recreabat. Inde digrediens Baioariae^a incolas ^{c. 7, p. 37.} visitavit, — — — — —

— — — eandem provinciam in quatuor divisit parrochias. ^{ib. p. 38.}

Quarum uni episcopum nomine Iohannem in loco Salzburg^b dicto primitus prefecit, secundus Erimburtus^c Frisingensis^d ecclesiae principatum suscepit, tercius Gailbaldus in Regina civitate pastorale^e excubitoris magisterium subiit; quartae diocesi, cuius principatum apud Eihstat^f esse decrevit, ideo superspeculatorem^g imponere^h distulit, quia promissionem, quam a papa de missione beatiⁱ Willibaldi perceperat, cottidie effectu impleri speravit. Igitur apud Baioariam^k christianitatis ordine rite peracto, ad proprias ecclesias rediit suumque ovile a luporum morsibus sanatum reddidit. — —

(21). — — — Horum uni^l Willibaldo^m a papa ^{ib. c. 8, p. 44.} sibi directo^{n. 1} suae gubernationis parrochiam in Baioariae^a finibus apud Eihstat^o commendavit, alteri autem nomine Burchardo^p officium pastorale in loco qui dicitur Wirziburch^q delegavit, ecclesias vero in confinio Francorum et Saxonum atque Sclavorum suae procuratori deputavit.

(22). Cumque Karlomannus^r divinae contemplationi se apud Cassinum mancipasset², cessante hostium perturbatione, per exhortationem beati^s Bonifacii Pippinus ^{ib. p. 45.} cepit synodalia instituta recuperare et suis per omnia consiliis in^t Domino parere. — — — — —

(27). — — — Sicque^u cum psalmis et ymnis honori ^{ib. p. 53.} fice ablatum, sine remigantium labore tricesima obitus sui die^v Mogontiam est delatum. Sed in eodem itinere per merita beati Bonifatii^w miraculum de metallo factum est priori³ haut dissimile.

(28). Nam matrona quaedam sub habitu degens ^{Vita I. Pirminii c. 9.} sanctimoniali in^x proprio domate sancto Bonifatio^y Fre-

VI. Capp. 18—28. 1. 2. 3.

- a) Bauvarie 1. b) ita 3; Sazburg 1; Salzpurg 2. c) Ermbertus 3. d) ita 3; Frisingensis 1; Frisingiensis 2. e) pastoralis 3. f) Eihsteit est (decr. om.) 3. g) speculat. super imponere 3. h) impone 1. i) om. 3. k) Bauvariam 1. l) unū 1, corr. m) Willebaldo 1. n) decreto 3. o) ita 1. 2; Heihstat 3. p) Purchardo 3. q) Wirziburg 2; Wirzebure 3. r) Karolomannus 1. s) bati 1. t) in D. om. 3. u) que om. 1. v) om. 1. w) ita h. l. 3; Bonifacii 1. 2. x) improprio 1. y) Bonifacio 1. 2.

- 1) *E Vita Willibaldi c. 17 (SS. XV, 103).* 2) *Haec ex Einhardi V. Karoli c. 2. pendere videntur.* 3) *Traiecti facto; cf. Willibald. c. 8 (p. 53, 20).*

V. Pirminii
c. 9. *siam proxime visitanti^a hospitium prebuit cum liberalissima refectione. Quae cum in sui cappella tintinnabulum iocundum^b emittens sonum haberet, vir Dei, quando reverteretur, sibi id dari rogavit. Quod illa libenti animo se facturam^c promisit. Igitur cum, agonis sui cursu^d consummato, ut dictum est, redisset^e et iter unius^f diei ad domum supradictae matronae superesset, a primo diluculo, quando sancti^g corporis gleba levabatur, idem tintinnabulum, angelicis ut credendum est manibus pulsatum, a sono non cessavit^h, donecⁱ in locum ubi pendebat sancti huius deponeretur batur feretrum. Quod miraculum Domino per servi sui*

Willibaldus
c. 8, p. 53—55; *V. Pirminii*
c. 10. *merita operante, maiore omnes quam pridem admiratione^k percussi, sanctum corpus cum omni reverentia Mogontiam detulerunt indeque, conveniente episcoporum et clericorum cetu, magno laudis tripudio ad Fuldam, ubi adhuc vivens sibi requiem^l delegit, perduxerunt ibique^m in ecclesia posuerunt anno incarnationis dominicae septingentesimoⁿ quinquagesimo quinto, peregrinationis vero suae quadragesimo.*

V. Pirminii
c. 10. (29). Dominus vero per merita athletae sui mira denuo operatus tantam piscium multitudinem ex amne ibi preterfluente fecit ebullire, ut populus, qui ex itinere lassus fuerat et fame, abundanti frueretur tam religionis quam piscium refectione^o.

Willibaldus
c. 8, p. 54. *Omnibus ergo rite^p peractis, fidei robore confortati, ad sua, bonorum datori^q Domino gratias persolventes, redierunt^r.*

ib. p. 55. (30). Sedit^s autem sanctus Dei martyr Bonifatius^t in episcopatu annos triginta VI, menses^u VI, dies VI et sic, completo ordine supradicto, die Nonarum Iuniarum martyrii triumpho coronatus migravit ad Dominum^v, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

FINIT^w PASSIO SANCTI BONIFACII EPISCOPI ET^x
SOCIORUM EIUS.

VI. Capp. 28—30. 1. 2. 3.

a) visitati 1. b) om. 3. c) facturum 1. d) cursum 1. e) redisset 3.
f) unus 1. g) c. s. 3. h) cessabat 3. i) bonee (sic) pr. m. 2. k) admirationē 1.
l) sepulchrum 3. m) que superscr. 3. n) septingentesimo 1; septing(entesimo in litura) 3. o) multitudine pro ref. 3. p) in ras. 3. q) datatori corr. datatori 1; daturi 3, corr. r) rediunt 3, corr. s) Scs in marg. corr. Sedit 2; Dedit errore miniatoris pr. m. 3. t) Bonifacius 1. 2. u) menses — die in ras. 3. v) Deum 3. w) subscr. in imo margine posuit 3, om. 1. x) et s. eius om. 3.

VII.

VITAE BONIFATII AUCTORE OTLOHO LIBRI DUO.

INCIPIT^a PROLOGUS IN VITAM^b SANCTI BONI-
FACII ARCHIEPISCOPI^c.

Petitionibus vestris, fratres Fuldenses^d, prout scientiae meae parvitas permisit, parere studui. Petistis enim, ut sancti patris^e nostri Bonifacii vitam precipuo quidem elegantique, utpote sancti¹ Willibaldi^f, stilo antiquitus editam, sed in locis quibusdam ita infirmo intellectui velatam^g, ut difficile pateat quo oratio tendat, hanc ego sententia apertiori reserarem. Quam nimirum petitionem, inprimis miratus, cur, tot patribus peritis tam inter^h vos quam circumquaque commorantibus hucusque relictis, mihi imperito etⁱ liberalis scientiae admodum ignaro tam arduum opus iniungere vel excogitaveritis, pro nihilo duxi². Deinde, cum quidam^k ex¹ vobis mihi referret, iam antea pro eodem opere laboratum fuisse apud sanctum Leonem papam³, ita ut nonnullos libros, unde plenius ad^m hoc instrueretur, abbas Egbertus⁴ scriptoremque simul ei Romam trans-

VII. Prol. 1. 2a. b. c.

a) ita 1. 2a². b. e; praeser. Inc. pr. libri huius 2c; (Incipit add. 3) Prologus Othlioni (Othlioni 2d) venerabilis presbiteri (v. pr. Othl. 3) et (z. i. e. 7 2d) m (m. 3, monachi interpretatur Canisius) sancti Bonifacii cenobii (s. coenobii B. in vitam ipsius 3) 2d. 3; praeser. om. 2a. b) vita: (s. B. arch. in ras.) 1; et passionem add. 2e. c) Moguntini add. 2b; sociorumque eius add. 2e; Nonas Iunii add. 2a². d) Fuldenses 2c, corr. e) patre 2a, corr. f) ita 1. 2b. 3; Willebaldi 2c; Williboldi 2a. g) ita 1; obscuram (:obsc. 2b) rell. h) corr. intra 1, et sic 2b. c. d. e. i) et liberalis (et l. in ras. 1) 1. 2b (pr. m.). k) quibusdam 2a, corr. l) (ex vestris pr. m. superscr.) michi 1. m) instr. ad hoc 1, corr.

1) 'Sanctus' Willibaldus vocari non poterat nisi episcopus Eichstetensis, quem etiam Otloh auctorem existimasse videtur; cf. supra p. VII.
2) Cf. Otlohi librum de temptatione (SS. XI, 390). 3) Leonem IX. (1049—54). 4) Abbas Fuldensis (1047—58).

misisset, ipsosque^a libros, eo defuncto et opere petito minime expleto, ibi remansisse, tunc misertus talium apposui aliquid animum, volens^b scilicet implere petita, si ulla astipularetur scientia. Cumque diu velle mihi^c adiaceret, perficere autem in me non invenirem, dicebam^d vobis, quod vellem quodque nequirem^d. Sed vos, ut^e scitis, eadem crebro repetistis, dicentes, si^f mihi tantummodo solida inesset^g voluntas, a Domino cetera prestari precibus^h sancti Bonifacii. Exhortatione igiturⁱ huiusmodi sepe incitatus, temptavi tandem vestros implere precatus, confidens in eo quam maxime, qui dixit^k:
 Ps. 80, 11. *Aperi os tuum, et ego adimplebo illud*, quique, sicut in paucis sepe victoriam prestans, sic etiam in inperitis peritiam tribuens gratiae suae potentiam ostendit.

Haec autem ideo premisi, ne quis me fortuitu^l tantum opus ultro arripuisse per arrogantiam arbitratus diceret, magnae presumptionis esse causam, illa, quae a quolibet sancto viro utcumque fuerint prolata, ab ullo deinceps quasi emendatore in aliud transferri, quasi non ipsa sanctorum prophetarum sanctissimaeque euangelii dicta, multis obscuritatibus involuta, a nonnullis scriptoribus in aliam linguam vel in apertiore^m sententiam fuerint translata.

His itaque prelibatis contra detractores universos, quibus nihil est dulcius quam alios lacerare, aliis laqueos ponere in via qua ipsi nolunt incedere, iam deinde lectori pandere cupio, quia id mihi maxime fuit studii in opere isto, ut difficiliaⁿ quaeque verbis apertioribus proferrem, exceptis his, quae ob^o sui difficultatem et obscuritatem investigare penitus nequivi. In tantum autem faciliora sequebar, ut, sicut probari potest, alicubi eadem verba ponerem. Quid enim nobis infimis,
 1. Cor. 4, 9. qui *spectaculum facti sumus mundo*, nodosa et perplexa oratio? Habeant amatores sapientiae secularis Tullium; nos imperiti et ignobiles, despecti et contemptibiles sequamur Christum, qui non philosophos^{v.1}, sed piscatores elegit discipulos.

VII. Prol. 1. 2a. b. c.

a) que om. 2a. b) volvens 1, corr. c) adiac. michi 2b. d) dicebam — nequirem om. 2a. e) superscr. 2c. f) om. 1. g) adesset 2b. h) ita 1; pr. s. Bon. om. rell. i) ita 1; om. rell. k) dicit 1. l) ita 1; forsitan rell. m) aptiorem 2c. n) ita 1; sententiam eandem pro diff. qu. rell. o) om. 2a. p) philosophus 2a, corr.

1) Cf. Gregorii Turon. Virt. Martini I, prol. (ed. Krusch, SS. R. Merov. I, 586): Sed quid timeo rusticitatem meam, cum dominus

Inter haec etiam illud notum facio dilectioni vestrae, quia, cum in^a ipso libro, quem me explanare petistis, inspicerem plurima tam miraculorum quam epistolarum insignia non haberi, quae in aliis libris
 5 inveni, molitus sum ex ipsis colligere et in locis, quae opportuna videbantur, inserere; fortassis enim^b ille venerandus vir*, qui vitam sancti Bonifacii inprimis scripsit, virtutes eius multas epistolasque nesciens pretermisit^c. Sed mihi consideranti literas omnes, quas de eo habetis,
 10 in nullis maior tanti presulis auctoritas quam in epistolis ab ipso vel ad ipsum directis videtur esse. Ibi namque apertissime inspicitur, quanta veneratione primitus fuerit^d susceptus a pontifice Romano, qualiterque^e eum ordinatum miserit ad predicandum cunctis Germaniae
 15 populis, quanto etiam labore eandem Germaniam ad fidem Christi converterit, et quod non solum a paganis et hereticis, sed etiam a pseudochristianis et pravis sacerdotibus eam velut a luporum morsibus eripuerit; quantam gratiam a Francorum principibus, Karlomanno^f
 20 scilicet et Pippino^g, obtinuerit, qui, postquam eum ecclesiae^h Mogontiacensiⁱ presulem decreverunt^k, eandem, quae prius ecclesiae alteri subdita erat^l, pro illius amore simul et honore metropolim totius Germaniae, apostolico pontifice consentiente^l, effecerunt; quot^m sedes
 25 episcopales statuerit; quae privilegia quibusdamⁿ ecclesiis obtinuerit. Postremo et illud ibi speculatur, quod etiam^o vobis modo peropus est, quomodo corporis sui locum, cenobium videlicet vestrum, possessionibus et decimis² specialibus sublimaverit.

Tanta igitur auctoritas, licet a modernis quibusdam sacerdotibus adnulletur, continget tamen eis in testi-

*) sanctus Willibaldus *add.* 2e.

VII. Prol. 1. 2a. b. c.

a) *superscr.* 2b. b) *om.* 1. c) *intermisit, ut videtur, 1, corr.* d) *f. post susc. in marg. suppl.* 2c. e) *que e corr.* 1; *que om.* 2c. f) Karolomanno 1; Karlomano *pr. m.* 2a. g) Pippino 1. 2b. h) *M. eccl.* 2c, *corr.* i) *ita* 2b; Mogontiacensi (i *posterior in ras.* 2c; *corr. e* Mogontianensi 2a) *rell.* k) *decreverint* 2c. l) *consentientie* 1. m) *quod* 2c. n) *quibus* 2b, *corr.* o) *om.* 2c.

redemptor et deus noster ad destruendam mundanae sapientiae
 0 vanitatem non oratores, sed piscatores, nec philosophos, sed rusticos praelegit? 1) *Cf. infra I, 42.* 2) *Decimae in privilegio adulterato Zachariae papae (MG. Epist. III, 375, col. 1) et in diplomate spurio Pippini (Mühlbacher I², n. 72) commemorantur, infra II, 15. 19.*

monium damnationis, quod scientes terminos antiquos et sanctorum patrum decreta non debere transgredi summopere transgrediuntur, obliti verborum illorum, quae Dominus ad electos pastores vel^a doctores in *Luc. 10, 16.* euangelio dicit: *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit.* Neque enim haec verba de precedentium temporum rectoribus solummodo dicta sunt, sed etiam de illis, qui usque ad consummationem seculi ecclesiam sanctam sunt recturi, non destructuri. Nam de^b destructoribus et perversis pastoribus Dominus alibi *ib. 11, 52.* dicit: *Vae vobis legis peritis, qui tulistis clavem^c scientiae et ipsi non introistis nec alios intrare permisistis; et iterum: Matth. 23, 23.* *Vae vobis, ypochritae, qui decimatis mentam et anetum et ciminum^d et graviora legis precepta reliquistis, hoc est iudicium^e, misericordiam et fidem; haec^f oportuit facere et illa non omittere.* Multa quoque in Ezechiele^g propheta de huiusmodi pastoribus dicuntur¹. Sed, si placet, interrogemus eosdem pastores, quomodo velint sua roborare, si precedentium patrum statuta iudicaverint destruere^h, vel quomodo aedificium superpositum stare possit, si fundamenta eius sunt eicienda. Fundamentaⁱ namque sanctae^k ecclesiae primi patres fuere, sicut scriptum est: *Ps. 86, 1.* *Fundamenta eius in montibus sanctis.* Quicumque igitur lapidum superpositorum fundamenta talia sequi dignatur, de aedificio caelesti eliminatur¹. Ad haec etiam dicamus quoddam argumentum, quod universis^m constat notum. Si quis itaque ditionis suae silvam exstirpandam pro agricultura aggreditur, quantaecumqueⁿ longitudinis^o et latitudinis voluerit, agros exinde sibimet metitur; aliis vero non ea, sed qua vult mensura partitur, habens *cf. 1. Cor. 12, 11.* potestatem unicuique, prout vult, dividere. Cum ergo hoc ita esse ab omnibus^p sciatur, cur, rogo, ignoratur, quod primi principes ecclesiarum, apostoli scilicet omnesque, qui eorum vestigia sequentes unicuique genti sacram fidem primitus tradiderunt, exstirpatis^q errorum variorum

VII. Prol. 1. 2a. b. c. f (a l. 4).

- a) vel d. *versu ex. om. 1; in doctores incipit 2f.* b) *om. 2a.* c) *clavim 2a, corr.*
d) *cuminum 1, corr.* e) *et add. 2c cum Vulg.* f) *Hoc corr. Hec 2c.* g) *Hiezechiele 2a.* h) *ita 1; iud. esse destruenda rell.* i) *corr. Fundamentum 2b.*
k) *versu ex. postea suppl. 2a.* l) *eliminabitur 1, corr.; eleimin. corr. eliimin. 2a.*
m) *ita 1; omnibus rell.* n) *quantaecumque 1, corr.* o) *lat. et long. 2b, corr.*
p) *hominibus 1.* q) *extirpantes 2c, corr.*

1) Cf. Ezech. c. 34.

silvis, in^a quibusdam populis ac provinciis potestatem habuerunt^b possessiones vel decimas, quae sibi contingebant, illi et illi ecclesiae^c donare, quandoquidem iuxta sanctorum canonum decreta decimas in quatuor portiones dividentes, unam sibi, alteram clericis, tertiam pauperibus, quartam restaurandis ecclesiis tradiderunt?¹ Numquid, avariciae suae tantummodo consulentes, in distributione decimarum obliti sunt pauperum restorationisque^d ecclesiarum, sicut modo — pro^e dolor! — cernimus agi?² Canones enim sancti, ex quorum auctoritate exiguntur decimae, non solum decimas^f dari, sed etiam inter varios iubent distribui, ut in urbibus quiblibet et vicis xenodochia habeantur, ubi pauperes et peregrini^g alantur. Sed tam sanctum, tam necessarium preceptum in plurimis locis non solum minime curatur, sed etiam pene ignoratur; nam solummodo illud legitur, quod episcopis decimae sint tribuendae. Quid vero exinde agendum sit, vel si quicquam aliud curandum sit circa monasteria, tam a clericis, — miserabile dictu! — quam a laicis destructa, circaque^h iudicia christianae religionisⁱ subversa, oblivioni seu negligentiae^k commendatur. Unde vereor, ne de presentis temporis rectoribus, avaricia inexplibili corruptis, psalmista prophetizans dixerit: *Corrupti sunt et abhominabiles facti sunt in studiis* Ps. 13, 1. *suis*. Cum enim nihil dicatur^l corruptum, nisi quod prius fuit integrum, rectores vel pastores quilibet^m in hoc quidem dici possuntⁿ integri, quia a^o Deo sapientia omnimoda^p sunt^q ad iudicium verum faciendum instructi; ideo autem corrupti, quia non secundum

VII. Prol. 1. 2a, b. c. f.

a) bis scr., sed del. 2a. b) habuerint 1, corr. c) ecel::: 1, corr. d) restorationis(q; postea, ut videtur, add.)|que 2a. e) m. al. corr. proh 2a, et ita 2b. f. f) dari dec. 2c. g) peregrinos 1, corr. h) ita recte codd.; citraque edd. i) religiones 2f, corr. k) ita 1; ignorantiae rell. l) ita 1; dicendum sit rell. m) ita 1; quique rell. n) ita 1. 2b; fuisse add. rell. o) adeo sap. 1. 2c. p) omnimodo 2c. q) ita recte 1 (cf. infra iudicant); sunt om. et erant ante instructi add. rell.

1) Cf. e. gr. epist. Gregorii II. (Bonif. ep. 18, p. 267, infra I, 18): De reditu vero ecclesiae vel oblatione fidelium quattuor faciat portiones, quarum unam sibi ipse retineat, alteram clericis pro officiorum suorum sedulitate distribuatur, tertiam pauperibus et peregrinis, quartam ecclesiasticis fabricis noverit reservandam; U. Stutz, 'Geschichte des kirchlichen Benefizialwesens' I, 1, 1895, p. 27 sqq. 241 sq. 2) Agitur de lite inter archiepiscopos Moguntinos et abbates Fuldensem Hersfeldensemque de decimis Thuringicis habita. Cf. E. Ausfeld, 'Lambert von Hersfeld und der Zehntstreit', 1879; G. Meyer von Knorau, 'Jahrbücher des Deutschen Reiches unter Heinrich IV.', tom. I, 1890, p. 656 sqq.

datam sibi^a sapientiam, sed iuxta lucri obtinendi quantitatem iudicant. Atque utinam ipsi pastores tantummodo dedignarentur^b pauperibus decimas dividere et non alios quosdam — monachos^c dico, apud quos paucos^d aliqua adhuc huiusmodi cura exercetur, — prohiberent, moliti antiquae traditionis decimas ab eorum iure auferre! Cur igitur sanctus Bonifacius, cui Deus tantam in omni Germania potestatem contulit, ut, quovis vellet, ecclesias cœnobique fundaret, sedes episcopales statueret parrochiasque earum divideret, non cuilibet loco, quem sibi specialiter elegit, possessiones et decimas aliquas donare potuit? Nonne per eandem auctoritatem, qua moderni pontifices militibus aliisque secularibus hominibus decimas dare solent, sanctus Bonifatius^e monachis vel pauperibus erogare easdem potuit? Si reliqua eius statuta videntur sancta, si omnia, quae canonicis^f distribuit, sunt laudanda, cur, queso, hoc^g solum, quod monachis et pauperibus dedit, decernitur iniustum? Heu, heu, quod is^h, cui plurima divitibus dare licuit, licentiam dicitur non habere pauperibus vel pauca erogare! *Super hoc obstupescite caeli, orbis quoque terrarum et universi qui habitant in eo doleant, quia mundus iamⁱ in maligno positus est^k*, adeo ut eis vivere invideat, illos extinguere studeat, qui ad hoc^l specialiter electi et segregati sunt de mundo, ut maiori studio intercederent pro ipso.

Ierem. 2, 12.

Ps. 23, 1.

1. Ioh. 5, 19.

Sed huius querimoniae interiectio iam finiatur et^m ad id, unde recessimus, stilus revertatur. Dixi namque prius¹, quod et iterum dico, quia inter omnes literas, quas de sancto Bonifatioⁿ habetis, epistolae illius mihi viderentur^o precipuae. Unde, quascumque huic operi necessarias invenire potui, in unum colligere studui, sperans, aliquem emulum et tantae auctoritatis ignarum lectorem exinde posse aedificari. Proinde et vos, fratres Fuldenses, unice peto atque ammoneo easdem^p epistolas intentione summa legere Deoque supplicare, ut per eius preces, a quo vel per quem scriptae sunt, quique, ut in eis legitur, sanctam ecclesiam in Germania positam

VII. Prol. 1. 2a. b. c. f.

a) om. 2a. b) dedignaretur 2a, corr. c) monachus 2a, corr. d) ita 1; om. rel. e) ita 2c; Bonifacius rel. f) distr. can. 2b. g) solum hoc 2b. h) his 1. i) ita 1. 3; in mal. iam 2b. c. f; iam om. 2a. k) (est om.) ad² 2a. l) adhuc 2c. m) ut 2f. n) ita 2c; Bonifacio rel. o) ita 1; pr. vid. (videntur 2c) rel. p) ita 1; am(d)moneo ut easdem ep. i. s. legatis, Deo supplicantes rel.

1) *Supra p. 113, 9.*

maximo labore a pravis sacerdotibus quondam eripuit, nunc etiam a similium potestate vos locumque vestrum defendere^a dignetur. Duos autem libellos, adiuvante Domino, tam de vita sancti viri quam de epistolis supradictis scribere gestio, in priori quidem reserans, quis fuerit quidque ante acceptam Mogontiacensis^b ecclesiae sedem in sancta ecclesia laboraverit, in altero vero, quae postea usque ad finem vitae suae gloriosum egerit.

EXPLICIT^c PROLOGUS.

10 Quis^d sim, qui vobis fero munus tale laboris^e,
Vos quoniam scitis, nolite, precor, dare multis,
Ne persona mei vilis faciat mea sperni.
Sit magis hoc studium vobis deposcere Christum,
Ut sibimet placita maneant presentia scripta.

15 INCIPIT^f LIBER PRIMUS^g
DE VITA ET VIRTUTIBUS^h SANCTIⁱ BONIFATII^k
MARTIRIS^l ATQUE PONTIFICIS.

(1)^m. Cum gens Anglorumⁿ sacrae fidei iugo per sancti Gregorii papae apostolatū¹ subdita, eius suffragantibus meritis, in sanctorum virorum procreatione pre multis nationibus splendere cepisset multaque lumina sanctae ecclesiae, quibus variae cordium obcecationes inlustrarentur, protulisset, inter huiusmodi lumina sanctum quoque Bonifatium^o velut luciferum quendam ceteris syderibus clariorem huic mundo edere meruit. Qui^p nimirum
25 magna parentum sollicitudine nutritus, magnarum etiam virtutum per incrementa temporum amator est factus. Nam cum adhuc parvulus esset, si

Willibald.
c. 1.

VII. Prol. Cap. 1. 1. 2a. b. c. f (ad l. 10).

- 30 a) defend. 1; descend. 2a, corr. b) ita 2b; Mogontiac. rel. c) Finit pr. 2e; E. pr. om. 2a². d. f. d) versus post catalogum episc. Mogunt. Vitae subiunctum positi sunt 1, ante prologum Otlohi in calce compilationis Fuldensis (F) leguntur 2e, omissi sunt 2c. e) in laboris desinit 2f. f) praeser. Incipit vita sancti Bonifacii archiepiscopi Moguntini 2b. g) ita 1. 2a². e. 3b; om. 3 cum rel. h) passione 2e. i) m. 35 al. suppl. 2a; sanctissimi patris nostri B. 2d. k) ita h. l. 2a. c; Bonifacii rel. l) ita 1. 2a. c; B. archiepiscopi et martiris (Cristi etc. add. 2d) 2d. 3. 3b; episcopi pro m. a. p. 2a²; B. archiepiscopi sociorumque eius, que gloriosa sollempnitas celebratur Non. Iunii 2e. m) capita ipse distinxi. n) anglorum 2a. o) ita 2c; Bonifac. rel.: item deinceps. p) Quibus 2c.

- 40 1) Wolfhardus monachus Haserensis Miracula Waldburgis (SS. XV, 1, p. 539) a similibus verbis exorsus est: Igitur postquam felix gens Anglorum per apostolatū memorandi papae Gregorii — — pium nomen Christi et christianitatis coepit amplecti, et q. s.

Willibald.
c. 1. quem forte clericum vel laicum verbi divini noticiam deferentem audire contigisset, mox, quantum aetatis suae teneritudo prevaluit, quid sibi suaeque qualitati exinde profectuosum foret, tractare cepit. Cumque ita meditatione diuturna sese ad superna 5 erigeret, patri etiam ea quae animo gerebat revelavit et, ut^a suae consuleret voluntati, rogavit. Audiens autem haec pater eius primum obstupuit, deinde eum increpans, nunc minis, nunc vero blandimentis ad secularis vitae^b curam impellere^c studuit. Ad haec 1 etiam, ut eius animum adhuc tenerum^d. a^e concepti perfectione propositi facilius declinaret, promisit se post vitae suae tempora eum et^f prediorum et omnium rerum suarum heredem facturum. Preterea protestatus est, lubricae aetati humanaeque^g 1 fragilitati tolerabiliorem^h esse activam vitam quam contemplativam, meliusque esse inter mediocres vel extremos regni caelestis cives quemlibet studiis facilioribus contuberniumⁱ quaerere, quam per maxima et pene impossibilia perfectionis certamina incipere^k, deinde vero, dum 2 ea nequit percurrere, in via deficere. Sed puer sanctus virtute divina iam plenus, quanto magis eum pater revocare ad secularia studebat, tanto constantius in inceptis perdurare et ad sacrarum noticiam literarum pertingere anhelabat. Unde miro divinae 2 dispensationis iudicio factum est, ut^l pater, qui solus erat impedimento, repentina infirmitate correptus, pristinam mentis pertinaciam deponeret puerumque per^l legatos idoneos ad monasterium, quod prisco nuncupatur vocabulo Adescancastre dirigeret, commendans eum 3 Vulfhardo^m, venerabili eiusdem monasterii abbati; a quo protinus, sicut monasticae vitae ordo poscebat, benigne susceptus fratribusque commendatus, universa religionis munia, quae huiusmodi aetas permisit, bene cepit meliusque de die in diem 3 complevit.

ib. c. 2. (2). Postquam vero puericiae annos transcendit, in tantum se venerabilium institutis patrum et sacrae

VII. Capp. 1. 2. 1. 2a. b. c.

a) *superscr.* 1. b) vita (*superscr.* curam) 1, *corr.* c) implere 2a, *corr.*; implelere (?) 4
2c, *corr.* d) terrenum 1. e) ten. accepti *corr.* ten. ccepti 2a. f) et om. 2c.
g) humanaque *pr. m.* 1. 2a. h) convenientiorem 1. i) *in marg. suppl.* 1. k) *litteris nonnullis in textu erasis, inc.* d. vero *in marg. suppl.* 1. l) *superscr.* 2c. m) Wlfhardo 1; Wolfhardo *rell.*

lectionis subdidit exercitio, ut quibuslibet momentis auge-^{Willibald. c. 2.}
rentur in eo multarum insignia virtutum, impleretur-
que^a in illo quod psalmista de quorundam profectu
testatur, dicens: *Ibunt de virtute in virtutem*. Denique ^{Ps. 83, 8.}

5 cum incessabili sanctarum scripturarum medita-
tioni deditus omnem regularis vitae disciplinam sub
prefati^b abbatis gubernatione per annos plures custodiret,
ibique tam pro desiderii sui quantitate quam
doctorum penuria in lectione divina satiari ne-
10 quiret, cum consensu abbatis fratrumque^c suorum
ad monasterium, quod usque hodie dicitur^d Nutselle^e, per-
venit et beatae memoriae Winberti abbatis, qui venerabiliter
eidem^f monasterio tunc prefuit, magisterium elegit.
Ubi tandem^g tam grammaticae artis metricaeque sub-
15 tilitatis quam spiritalis^h intelligentiae desiderata eru-
ditione potitus, adeo in hac pollere cepit, ut, eius
scientiae fama undique divulgata, ad ipsum etiam
alii causaⁱ discendi confluerent. Verumtamen ex
tantae scientiae dono sese nullatenus extollebat, nullum
20 minoris ingenii spernebat, sed quanto maiori vel litera-
toriae intelligentiae vel aliarum virtutum excellentia a
Deo pre ceteris promovebatur, tanto humilior, tanto
devotior ad totius compassionis et subiectionis studium
sentiebatur, recolens iugiter illud sapientis^k: *Quanto Eccli. 3, 20.*
25 *magnus es, humilia te in omnibus*.

(3). Cum igitur eo quo^l diximus nisu et
ipse alios humilitate ac subiectione preveniret et
illum alii, sapientiae eius rumore incitati vel ipsius
saluberrima doctrina instructi, mutuo honore prevenirent
30 ut patrem, universis in eius laudem conclamantibus atque
ad singulos ecclesiastici ordinis gradus eum promoventi-
bus, tandem ad sacerdotalis officii dignitatem triginta
aut eo amplius annos^m habens eligitur. Suscepta vero
sacerdotii dignitate, qualem se exhibuerit in utriusque
35 hominis contritione, ut sacramenti caelestis dignus fieret
participatione, melius colligitur ex operum suorum testi-
monio quam ullo verborum indicioⁿ.

(4). Eodem vero tempore, regnante In West-^{ib. c. 4.}
saxonum rege, nova quaedam seditio in partibus illis

40 VII. Capp. 2—4. 1. 2a. b. c.

a) impleturque 2a, corr. b) predicti 1. c) que superscr. 1; tumque versu in. add.,
sed expunct. 2a. d) in marg. suppl. 2c. e) Nuths(k superscr.) velle 1. f) eius-
dem 1, corr. g) tantam tam 2b. h) ita 1; spiritalis rel. i) disc. c. 1. k) ita
1. 2d. 3. 3a. b; cuiusdam dictum add. 2a. b. c. e. l) quod 1. m) superscr. 2c.

45 n) iudicio pr. m. 2a.

Willibald.
c. 4.

exorta est, pro qua conpescenda statim predicti regis precepto primatumque suorum consilio synodale servorum Dei statuitur concilium. Quo^a dum omnes convenirent et dissensionis exortae causam definirent^b, sapientibus quibusdam placuit, ut universa ibi definita^c ad^d archiepiscopi venerabilis Cantuariæ^e civitatis, qui dictus est Berhtwaldus^f, notitiam deferrent. Cui rei rex una cum omni clericorum atque laicorum multitudine consentiens^g, sciscitatus est, quis potissimum huius legationis delator esse potuisset. Tunc precipuus inter eos archimandrita Winberht^h, cuius superius mentionem fecimusⁱ, et Wintra, qui monasterio Tissesburgⁱ dicto presidebat, et Beorwart^k, qui cēnobium, quod Glestingaburg^l nuncupatur, regebat, necnon et alii multi venerabiles viri sanctum Bonifatium accitum adduxerunt ad regem, dicentes eum legationi tantae idoneum. Moxque, commissa a rege legationis eiusdem causa adhibitisque secum sociis, profectus est ad^m Cent et archiepiscopo prenominato sapienter, quemadmodum edoctus erat, omnia per ordinem intimavit, et post non multos dies reversus, prefato regi ac predictis servis Dei ex legationis commissae responso strenue peracto magnum universis contulit gaudium. Qua de re nomen eius tamⁿ apud seculares quam apud ecclesiastici ordinis viros cēlebre^o habebatur, adeo ut postmodum in eorum synodali sepiissime peteretur interesse conventu^p.

(5). Sed quia mens eius iam^q Deo dedita et ab omni humano favore fuerat sequestrata, cēpit omni modo tractare, qualiter parentum affiniumque suorum consortia prorsus^r relinquere et ad aliqua procul posita loca pro Christi nomine posset transmigrare^s. Cumque haec diutissime^t secum tractaret solertissimeque^u deliberaret, tandem ad predicti abbatis noticiam detulit et eumⁿ ad voluntatis suae consensum^v magna precum instantia declinare studuit. Qui licet talia ammirans diu poscenti obstiterit licentiamque^u

VII. Capp. 4. 5. 1. 2a. b. c.

- a) Quod 2a, corr. b) diffin. 2b. c) deffin. 2b. d) om. 2a. e) Cantaurie 2c.
f) Berhtwaldus (2c); Berhtwaldus (in superscr.) n. 2a. g) consentientes 2c. h) ita 1. 2d; Win:|berht 2a; Winbreht 2b; Winbret 2c. i) ita 1; Tissesburg 2a. b. c.
k) Beorwar 2c. l) Glestingaburg 2b. m) (ad om.) Cantuariam 2b. n) superscr. 2c.
o) (cel. superscr.) habebant 2c. p) corr. conventui 2b. q) Deo iam 2a. c.
r) ita 1; om. rell. s) transmutare 1, corr. t) ita (1). 3; diutius 3a. b cum rell.
u) que om. 2c. v) superscr. 1.

huiusmodi negaverit, postremo tamen, providentia ^{Willibald.}
divina predestinante, convaluit sermo petentis et ^{c. 4.}
tantam abbatis fratrumque^a suorum devotionem simul et
curam adoptato itineri^b habere meruit, ut ei neces-
saria quaeque pro viatico impenderent variasque
supplicationes cum lacrimis prolatas pro eo agerent,
postulantes, ut bonus^c angelus Domini comes^d eius ^{cf. Tob. 5, 27.}
ubique esset eumque ad prospera cuncta dirigeret. Ad
haec etiam duos fratres, quorum corporali spiritalique^e
iuvamine sustentaretur, secum abire^f permiserunt.
Sicque utriusque hominis supplemento suffultus,
prospero cursu profectus est pervenitque ad locum,
qui antiquo Anglorum^g et Saxonum vocabulo appellatur
Lundenwic^h ac, non multo transacto postliminio, transiit
ad Dorstet, ibique aliquandiu commoratus, debitasⁱ Deo
persolvit die noctueque^k laudes. Sed quoniam per idem
tempus hostilis dissensio exorta^l inter Karolum^m principem
gloriosumque ducem Francorum et Ratbodumⁿ regem Fre-
sonum populos ex utraque parte perturbabat maximaque
pars ecclesiarum Christi, quae Francorum prius in Fresia
subiectae erant imperio, Ratbodi^o persecutione incumbente,
idolorum culturae lugubriter reddebatur, ideoque^p vir
Dei, perspecta tantae perversitatis mole, ex illis partibus
discessit et pervenit ad Treht^q, ibique^r etiam aliquantis
commoratis^s diebus, advenientem regem Ratbodum^t ad-
locutus est, obsecrans, ut a tanta iam pravitate quiesceret.
Post haec vero, peragratis illius terrae partibus, sol-
licite exploravit, si alicubi in ea provincia predi-
cationis sibi pateret locus; cumque diuturna inqui-
sitione intelligeret, se frustra ibidem predicando
laboraturum, arida spiritali^u fertilitate reliquerat^v
arva et ad natale solum transmigravit.

(6). Interea accidit, ut monasterii sui pater, ^{Willibald.}
deposito carnis ergastulo, vitam presentem finiret. ^{c. 5.}
Cuius obitu fratres nimium contristati, sed a beato
viro spiritalibus^u colloquiis laetificati^w et, ut, regularis
vitae normam conservantes, patrem quemlibet spiri-

VII. Capp. 5. 6. 1. 2a. b. c.

- a) que *superscr.* 2c. b) itinere 1. c) ita 1; ang. D. bonus *rell.* (ang. Dei b. *Vulg.*).
d) (eius ub. *superscr.*) comes 2c. e) ita 1; spirital. *rell.* f) ire 1. g) anglorum 2c.
h) *partim in litura* 2a. i) Deo deb. 2b. k) nocteque 2a. c. l) est *add.*, sed
expunct. 2c. m) Kalolum 1, *corr.* n) t *eras.* 2b; Rapodum 1. o) Rabodi 2b;
Rapodi 1. p) que *eras.* 2a. q) Treth 1. 2b (*non* 3). r) que *superscr.* 2a.
s) ita 1. 3. 3a; commoratus *rell.* t) Rabodum 2b; Rapodum 1. u) ita 1; spirital.
rell. et sic deinceps. v) ita 1; arva reliquid(t) *rell.* w) edificati 1.

Willibald.
c. 5. talem eligerent, instructi^a, omnimodis omnes ipsum sanctum, qui eo tempore Winfrid dicebatur, unice precabantur, ut pastorem super eos suscipere^b curam dignaretur. At ille altiora quaeque in animo gerens, non eorum preces ullo superbiae fastu despexit, sed quae intentio sua esset humiliter pandens, quod scilicet, despectis cunctis patriae facultatibus atque honoribus, pro Christi amore proque aliorum salute peregrinari vellet, cum omnium caritate atque^c licentia fratrum^d vota sua obtinuit. Et ut eisdem votis^e maior auctoritas eveniret, adiit etiam ipsius loci episcopum venerandum nomine Danihelem^f, petens, quatenus eius benedictione et literis commendaticii ad Romam profecturus uti mereretur. Quam petitionem episcopus^g idem, nutu divino instinctus, benigne suscepit, efficaciter complevit. Nam pastoris providi intentionem gerens, et bonae indolis virum nomine Stephanum^h orbatae congregationi preesse fecit et hunc Dei famulum per longas peregrinationis vias ire volentemⁱ ad loca desiderata cum literis dimisit.

(7). Tali igitur benedictione suscepta, protinus^k valedicens fratribus, proficiscitur per longa terrarum spacia perque ignotas maris vias, donec collecta undique non modica multitudo servorum Dei, eodem spiritu ferventium, ad eum conveniret. Hii^l ergo omnes unanimiter per singulos dies multas sanctorum ecclesias adierunt, obsecrantes, ut, opitulante Deo, tutius Alpium iuga transcenderent Longobardorumque^m ferocitatem¹ erga se leniorem sentirentⁿ. Cumque universa ferocissimae gentis discrimina inlesi pertransirent atque limina beati Petri apostoli prospere adirent, statim debitas Christo grates persolvunt, ibique^o abolitionem peccaminum atque itineris sui felicem exitum de-

VII. Capp. 6. 7. 1. 2a. b. c.

a) ita 1; omnimodo instr. *rell.* b) curam susc. 1. c) ita 1; et *rell.* d) in *marg. suppl.* 1. e) devotis 1, *corr.* f) Daniele 2b. c. g) idem ep. 2b. h) Stephanum 1. i) ita 1; cupientem *rell.* k) *superscr.* 1. l) ita 1. 2c. d; Hi 2a. b. m) Longobard. 2a, *corr.* n) ita 1; sentire mererentur *rell.* o) is (?) *add., sed eras.* 2c.

1) Humanitatem Longobardorum, ferocitatem militum, scil. imperatoris Romani, Willibaldus (p. 20, 25) commemoravit, cuius verba Otloh non recte intellexit.

precantes, suffragia sperata invenerunt. Nam ^{Willibald.}
 postquam sanctus vir venerabilem sedis apostolicae pre-
 sulem nomine Gregorium, qui eiusdem nominis secundus
 tunc habebatur, allocutus, ei adventus sui causam
 5 manifestavit et, quali desiderio diutius desudasset, aperuit,
 mox idem presul hilari vultu intuitus in^a eum, inquisivit,
 an literas ab episcopo suo commendaticias detulisset. At
 ille concitus cartam ex^b more involutam proferens, dedit
 apostolico. Apostolicus vero, acceptis lectisque literis et
 10 conperto sancti viri desiderio, sedulum deinceps cum
 eo colloquium habuit, reverenterque eum ibi commo-
 rantem retinens, pro qualibuscumque sanctorum
 reliquiis postulabat, illi tradidit.

(8). Ad haec etiam committens ei in cunctis
 15 Germaniae populis curam predicandi, tradidit epistolam,
 cuius exemplar hic^c inserere cupio¹:

GREGORIUS SERVUS SERVORUM DEI BONIFATIO ^{Epist. 12.}
 RELIGIOSO PRESBITERO.

Exigit manifestata^d nobis religiosi propositi tui pie in
 20 *Christo flagrantis intentio et^e approbata sincerissima fidei tuae*
perlata relatio, ut ad dispensationem verbi divini, cuius per
gratiam Dei curam gerimus, te comministro utamur. Experientes
proinde, te ab infantia sacras literas didicisse profectusque in-
dolem ad augmentum crediti^f celitus talenti^g prospectu divini
 25 *timoris extendere, videlicet gratiam cognitionis caelestis oraculi in*
laborem salutiferae predicationis ad innotescendum gentibus incre-
dulis mysterium fidei instanti conatu expendere, conletamur fidei
tuae et adiutores effici cupimus gratiae prerogatae. Igitur quia
premissi^h conatus piumⁱ affectum usque ad apostolicae sedis
 30 *modesta pro vitione perduxisti consultum, ut, membrum ex membro*
proprii corporis caput requirens, motum mentis probares, capitis-
que arbitrio humiliter te summittens et eius directioni^k iusto
tramite properans, solidati^l compaginis plenitudo existas, ideo in
 35 *nomine indivisibilis trinitatis per inconcussam auctoritatem beati*
Petri apostolorum principis, cuius doctrinae magisteriis^m fungimur

VII. Capp. 7. 8. 1. 2a. b. c.

a) om. 2b. b) ex m. versu ex. postea suppl. 1. c) ita recte 1 (cf. infra I, 15.
 II, 18); tale invenitur pro hic ins. c. rel. d) manifesta 2c. e) om. 2c. f) pro
 add., sed eras. 2a. g) m. al. corr. talentum 1. h) premisi pr. m. 1. i) tuum
 40 2b, corr. k) directione 1. l) soliditati 1. 2a. m) ita 1; magisterio (corr. e
 magistro 2a) rel.

1) Jaffé n. 12 (p. 62); Dümmler n. 12 (p. 258).

Epist. 12. et locum sacrae sedis amministramus, modestiam tuae religionis instituimus atque precipimus, ut in verbo Dei — quo^a igne salutifero, quem Dominus mittere^b venit in terram, enitere videris — ad quascumque gentes infidelitatis errore detentas properare, Deo annuente, potueris, mysterium regni Dei per insinuationem nominis Christi domini Dei nostri veritatis suasionem designes et per spiritum virtutis et dilectionis ac sobrietatis predicationem utriusque testamenti mentibus indoctis consona ratione transfundas. Disciplinam denique sacramenti, quam ad initiandos Deo previo credituros tenere studeas, ex formula officiorum sanctae nostrae apostolicae sedis, instructionis^c tuae gratia prelibata, volumus ut intendas. Quod vero actioni susceptae tibi deesse perspexeris, nobis, ut valueris, intimare curabis. Bene vale. Data Idus Maii^d, imperante domno piissimo augusto Leone a Deo coronato, anno III. imperii eius, indictione secunda.*

Willibald.
c. 5.

(9). His igitur literis acceptis a venerabili papa, profectus est inde ad Longobardorum regem Liutprandum, a quo honorifice susceptus, aliquandiu cum eo est^e hospitatus. Profectus vero exinde, ardua et prerrupta Alpium^f iuga transcendit, incognitosque Bagoariorum^g et Germaniae terminos perlustrans, in Turingiam^h devenit, considerans et explorans in omnibus instar prudentissimae apsis, ubi postmodum nectaream sanctae fidei dulcedinem colligere posset. Cumque per aliquot dies in Turingia commoraretur, interim omnes illius provinciae principes verbis spiritalibusⁱ alloquens, ad sacrae fidei agnitionem totiusque^k religionis tramitem incitavit. Sed et sacerdotes, quos sceleribus variis deditos comperit, sermonibus evangelicis ammonens, ad institutionis canonicae normam correxit.

(10). Interea vero, audito^l Ratbodi^m Fresonum regis morte, qui persecutionem magnam per idemⁿ tempus in christianos exercuit, magno repletus gaudio, in Fresiam navigando devenit, ibique verbi divini semina spargens, plurimos ab errore ido-

) II. superscr. 2a; secundo add. 2a^{1. 1} (non 2a²).

VII. Capp. 8—10. 1. 2a. b. c.

a) sal. quo igne 1, corr.; igni 2c. b) v. m. 1. c) ita 1; institutionis *rell.*
d) Mai. 2a (*pr. m.*). b. e) hosp. est 2b. f) Al: pium (iuga *pr. m. in ras.*) 2a. 4
g) ita 2b. d. 3; Baioar. 2a; Bauvariorum 2c; Ba:uarorum 1. h) During. 1; item
infra. i) spiritual. h. l. etiam 1. k) que om. 2c. l) ita 2a (*pr. m.*). c. d;
audita 1. 2b. m) Rabodi 2b; Rapodi 1. n) diem (?) 2a, corr.

latriae retraxit. Sub eodem quoque tempore ^{Willibald.}
per venerabilem Willibrordum Traiectensis ecclesiae pre-
sulem bucina caelestis^a doctrinae in Fresia insonuit.
Cuius studio sanctus Dei^b famulus Bonifatius omni-
modo congaudens et adherens, per tres continuos
annos laboravit cum illo tam in destruendis^c fanis
quam in construendis^d ecclesiis omnibusque ne-
gociis divinis. Unde factum est, ut, quia pre-
dictus pontifex^b aetate iam decrepita gravatus, sugge-
rentibus discipulis, solacium suae^e senectuti providere
cupiebat, hunc Dei famulum ad episcopalis regiminis
suscipiendum gradum regendumque sibi commissum
populum unice obsecraret. Sed ille talia humiliter
respuens, minime se dignum esse episcopali gradu referebat,
et ne^f sibi in^g annis adolescentiae adhuc constituto tantae
dignitatis fastigium^h imponeret, precibus omnimodis
instabat, attestans etiam, quia iuxta canonicae in-
stitutionis precepta necdum quinquagesimi anni aetatem,
qui huius gradus culminiⁱ conveniret, pleniter reciperet.
Predicto vero pontifice blandis illum verbis increpante
et ad suscipiendum episcopatus ordinem instigante
diversisque pro hac spiritali^k contentione verbis invicem
prolatis, hic Dei^l sanctus in tanto agone positus,
placidum tandem excusationis^m sermonem protulit,
dicens: 'Onusⁿ regiminis, quod mihi indigno im-
ponere cupis, sancte presul, suscipere non audeo,
quia a beato Gregorio papa in Germaniam ob euangeli-
zandi^o causam directus sum, ipsiusque legationis
gratia^p in has barbaras nationes adveniens, sponte
me tuae gubernationis imperio subieci. Tantum ergo
mandatum preterire et aliud quodlibet negotium
subire nullatenus presumo. Unde, pater vene-
rande, obsecro, ut in illas regiones, ad quas a pre-
sule apostolico missus sum, cum tua gratia simul et
licentia transire merear'. Haec audiens presul^q
sanctus, data benedictione, permisit eum abire.

(11). Ille vero exinde proficiscens, pervenit ad
locum, cui nomen est Amanaburg, Deum ubique habens

VII. Capp. 10. 11. 1. 2a. b. c.

- 40 a) in litura 2a. b) om. 2a. c) instr. corr. in destr. 2a. d) instr. corr. in
constr. 2a. e) sen. sue 1. f) *versu ex. postea suppl.* 1. g) inanis corr. in
annis 1; ina:nis, ras. n 2a. h) fastidium 1. i) culminis 1, corr. k) ita 1;
spiritali *rell.* l) ita 1; Dei om., vir post sanctus add. 2a. b. c. m) corr. ex excusa-
tiones 2c, ex excusatione 2b. n) Omis reg. quid 2a, corr. o) euanglizandi gratiam 1.
45 p) causa 1. q) ita 1; sanctus Willibrordus pro pr. s. *rell.*

conviatores¹, cuius etiam virtute atque protectione suffultus, quocumque perrexit, ubique sacrae doctrinae *Willibald.* *c. 6.* noticiam dilatavit. Cumque ingentem Domino populum in Fresia predicando acquireret, multique ab eius spiritali^a doctrina educati, ad agnitionem veritatis pervenirent, adeo, ut supradictum locum, cui gemini preerant germani, Dietich^b videlicet et Dierolf, domino Deo auxiliante, obtinens, collecta non pauca fratrum congregatione, monasterium construeret. Tunc etiam alias Germaniae partes predicandi causa adiit, Hessones videlicet^c in Saxonum^d confinio^d positos. Quos cum similiter a paganicae superstitionis cultu magna ex parte converteret multaue milia hominum baptismatis sacramento abluisset, misit quendam ex suis fidelem nomine Binnan ad Romam cum literis, denuntians venerando presuli apostolico universa, quae circa illum divina pietas egerit, quantaue multitudo hominum^e, sancti Spiritus gratia illustrata, regenerationis lavacrum ab eo suscepit. Sed et de rebus variis, quae ad cotidianam regulae ecclesiasticae necessitatem populique noviter conversi curam pertinebant^f, prudenti interrogatione conscripsit. Predictus vero legatus cuncta sibi commissa fideliter complens, apostolico presuli missas detulit literas, aliasque ab^g illo super universis questionibus^h propositis continentes responsa magistro suo deferens, quantotius rediit.

(12). Cum autem sanctus vir delatas legisset literas seque inter cetera invitatum ad Romam intellexisset, mox summum obediētia gradum implere^h contendens, clientum fratrumque circumseptus agmine, Italiae fines adiit. At, Romanaeⁱ urbis menibus conspectis^k, omnipotenti Deo condignas gratiarum laudes retulit seseque beatorum apostolorum patrocinio commendavit. Deinde, conperto^l sancti viri adventu, statim venerabilis papa Gregorius illum ad se invitavit et verbis familiaribus salutatum¹ honorifico xenodochio deputavit. Adveniente itaque^m oportuno colloctionis

VII. Capp. 11. 12. 1. 2a. b. c.

a) ita 1; spiritali *rell.* b) ita 1. 2e; Dietih *rell.* c) scilicet 1. d) confiniū (?) 2a, *corr.* e) *om.* 2b. f) pertinebat 2b. g) de 2c. h) ita 1. 2e; (impl. *om.*) cont. (conscendens 2b. d) *rell.* i) Rome 1, *corr.* k) ita 1; inspectis *rell.* l) salutavit 2c. m) ita 1; vero *rell.*

eorum die, ad ecclesiam beati Petri apostoli hic Dei famulus invitabatur^a. Ubi cum se mutuis ac pacificis satiassent colloquiis, presul apostolicus illum de symbolo fideique catholicae traditione inquisivit. Ad haec vir Dei respondit, dicens: 'Quia, domne^b apostolicę, inquisitioni^c tantae in^d communi sermone idoneus non sum respondere, quaeso, ut fidei, quam a me exigis, conscribendae tempus^e mihi concedas sicque mutis tantum literis denu- datam agnoscere valeas'. Quam petitionem benigne^f suscipiens papa concessit, parvoque dehinc tempore transacto, vir Domini sanctae atque catholicae fidei sententiam omni convenientia^g et eloquentia prolata literis prefato pontifici^h obtulit. At ille, lectis eisdemⁱ literis, eum iuxta se consedere^k fecit et, ut huiusmodi fidem constanter retineret, diligenter edoceret, ammonuit. Multa quoque de religione spiritalis^l vitae cum illo conferens, ita ut interdum integrum pene diem colloquendo ducerent, ad extremum, quot populi^m per devia idolatriae vel facinorum prius oberrantesⁿ fidei documenta sua predicatione perciperent, sciscitatus est.

Willibald.
c. 6.

(13). Cumque apostolico de his omnibus satisfecisset respondendo, tunc ille intimavit sancto viro, quia episcopatus gradum sibi imponere voluisset, ut eo constantius errantes quoslibet corrigere et ad viam veritatis convertere posset, quo maiori auctoritate apostolicae dignitatis fulciretur, essetque cunctis tanto acceptior in predicandi officio, quanto plus claresceret, quia ad hoc a presule ordinatus esset apostolico. Quae omnia vir Dei sagaciter perpendens simulque cavens quod scriptum est: *Qui noluit benedictionem, et^o elongabitur ab eo*, benedictionis tantae gratiam^p non recusavit. Adveniente ergo ordinationis eius die, quae erat pridie Kalendarum Decembrium, hoc est in natali sancti Andreae^q apostoli,

Ps. 108, 18.

VII. Capp. 12. 13. 1. 2a. b. c.

- a) invitatur 2b. b) dñe 2b cum Will. c) corr. ex inquisitione 1. 2a. d) superscr. 1. e) columna ex. m. al. add. 1. f) ita 1; pet. cum papa ben. susciperet atque concederet, parvo dehinc rell. g) convenientiā 1, corr. h) ita 1; principi rell. i) eiusdem 2a, corr. k) considerare pr. m. 2a. b. l) m. al. corr. spiritalis 1, et ita rell. m) versu ex. om. 2c. n) obsecrantes 1, corr. o) ita 1 cum Vulg.; om. rell. p) gratie 1, corr. q) Andere 2c.

Willibald.
c. 6. imposuit ei venerabilis papa et episcopatus ordinem et alterius nominis, quod est Bonifatius, dignitatem; nam antea Winfrid^a dicebatur¹.

(14). Deinde, ut eum ad obēdientiam sibi successoribusque suis exhibendam necnon ad omnem sacrae fidei traditionem observandam artius constringeret, exegit et accepit ab eo iuramentum, quod scilicet in antiquis exemplaribus invenitur ita scriptum^{*, 2}:

Epist. 16. In nomine domini Dei salvatoris nostri Iesu Christi, imperante domno Leone a^b Deo coronato magno imperatore, anno VII.³ post consulatum eius, sed et Constantini magni imperatoris eius filii anno quarto, indictione VI. Promitto ego Bonifatius Dei^c gratia episcopus, tibi, beate Petre apostolorum princeps, vicarioque tuo, beato Gregorio papae, et successoribus eius per Patrem et Filium et Spiritum sanctum, trinitatem inseparabilem et hoc sacratissimum corpus tuum, me^d omnem fidem et puritatem sanctae fidei catholicae exhibere^e et in unitate eiusdem fidei, Deo operante^f, persistere, in qua^g omnis christianorum salus esse sine dubio comprobatur; nullo modo me contra unitatem communis et universalis ecclesiae, suadente quopiam, consentire, sed, ut dixi, fidem et^h puritatem meam atque concursum tibiⁱ et utilitatibus tuae^k ecclesiae, cui a domino Deo potestas ligandi solvendique data est, et^l predicto vicario tuo atque successoribus eius per omnia exhibere; sed et, si cognovero antistites^m contra instituta antiqua sanctorum patrum conversari, cum eis nullam habere communionem aut coniunctionem: sed magis, si valuero prohibere, prohibeam; si minus, necⁿ fideliter, statim domno^o meo apostolico renuntiabo. Quod si, quod absit, contra huius promissionis meae seriem aliquid facere quolibet modo seu ingenio vel occasione temptavero, reus inveniar^p in aeterno iudicio, ultionem Annaniae^q et Saphirae incurram, qui vobis etiam de rebus propriis fraudem facere presumpserunt.

*) Professio sancti Bonifatii *add. 2c.*

VII. *Capp. 13. 14. 1. 2a. b. c.*

- a) Winfridus 1. b) ita 1; a Deo cor. om. rel. c) gr. Dei 2b cum *Epist.*
d) *superscr.* 1. e) exhibere 2a, corr.; exhiberi 2b. f) cooperante 1. g) ita 1;
quo rel. h) *superscr.* 2a. i) in ras. 2b. k) *eccl. tuae* 2b. l) ut 2c, corr.;
folio ex. om. 2b. m) corr. ex antistes 2a. c. n) ita *codd.*; corr. hec 2c; ne *Epist.*
o) dño 1. 2b. p) et *add.* 2b. q) ita 2a; Anani(a)e rel.

- 1) *Supra* p. 122, 2. 2) *Jaffé* n. 17 (p. 76); *Dümmeler* n. 16 (p. 265).
3) Numerus Otlohi cum epistulis duabus subsequentibus (n. 17. 18) convenit, sed qui extant codices epistularum iusiurandum (n. 16) anno VI. attribuant neque VII.

Hoc autem indiculum sacramenti ego Bonifatius^a exiguus episcopus manu propria scripsi, atque ponens supra^b sacratissimum corpus sancti Petri, ita ut prescriptum est, Deo teste et iudice, feci sacramentum, quod et conservare promitto.

Epist. 16.

(15). Postquam igitur huiusmodi promissionem iurando coram Gregorio papa peregit, tunc et ipse eum in omnibus adiuvere, preferre et venerari studuit. Nam libellum, in quo sacratissima ecclesiasticae institutionis iura, pontificalibus digesta conventibus, habebantur, ei donavit, precipiens, ut tam clerus quam ceteri populi suo regimini subiciendi institutis talibus erudirentur. Sed et familiaritatem sedis apostolicae sibi omnibusque sibi^c subiectis perenniter reservandam privilegio confirmavit, sicque eum^d, literis transmissis, non solum Karolo duci glorioso, qui per idem tempus Francorum regnum gubernabat, sed etiam universis ecclesiasticis viris principibusque in Germania constitutis munendum commendavit. Literarum autem^e tunc missarum exemplaria, quia locus presens exigit^f, ut inserantur, hic iam inserere cupimus, primum quidem, quae ad Karolum ducem, deinde vero^g, quae ad ceteros principes directae sunt, ponentes.

Willibald.
c. 6.

(16). DOMNO^{h.1} GLORIOSO FILIO KAROLO DUCI GREGORIUS PAPA. Epist. 20.

Conperientes, te, in Christo dilectissime, religiosas mentis affectum gerere in multis oportunitatibus, debito salutis premissis, notum facimus Deo dilectae tuaeⁱ dignitati, presentem fratrem Bonifatium, fide et moribus approbatum, a nobis episcopum consecratum atque institutionibus sanctae sedis apostolicae, cui Deo auctore presidemus, ecclesiae generali sollicitudine informatum, ad predicandum plebibus Germaniae gentis ac diversis in orientali Rheni fluminis parte consistentibus, gentilitatis errore detentis vel adhuc^k incipientibus, multis adhuc ignorantiae obscuritatibus pre-

VII. Capp. 14—16. 1. 2a. b. c.

a) ita (1). 2c; Bonifac. 2a. b. b) super 1. c) om. 2c. d) cum 2c. e) versu ex. om. 2b. f) ex e corr. 1. g) superscr. 1. h) :: Dñō, ras. Con 2c. i) dign. tuae 2b. k) ita 1; adhuc inc. m. om. rel.

1) Jaffé n. 21 (p. 81); Dümmler n. 20 (p. 269). Hanc epistulam unus Otloh servavit.

Epist. 20. peditis, necessario destinare. Pro quibus eum gloriosae benivolentiae tuae omnimodo commendamus, ut eum in^a omnibus necessitatibus adiuvetis et contra quoslibet adversarios, quibus in Domino prevaletis, instantissime^b defendatis, certissime retinentes, Deo vos exhibere, quaecumque huic promptissimo impenderitis favore, qui, sanctis apostolis suis ad lucem gentium destinatis, suscipientibus eos se suscipiendum predixit. Quorum institutionibus per nos informatus premissus antistes in sorte predicationis¹ procedit.

cf. Matth.
10, 40.

Epist. 17. (17). GREGORIUS² EPISCOPUS, SERVUS SERVORUM DEI, UNIVERSIS REVERENTISSIMIS ET SANCTISSIMIS FRATRIBUS, COEPISCOPIS, RELIGIOSIS PRESBITERIS SEU^c DIACONIBUS, GLORIOSIS DUCIBUS, MAGNIFICIS CASTALDIS^d, COMITIBUS ETIAM VEL CUNCTIS CHRISTIANIS DEUM TIMENTIBUS.

Sollicitudinem nimiam gerentes pro speculatione credita, quia in^e umbra mortis aliquas gentes in Germaniae partibus vel plaga orientali Reni fluminis, antiquo hoste suadente, errare, quasi sub religione christiana idolorum culturae eos servire cognovimus, aliquos vero, qui necdum cognitionem Dei habentes nec baptismatis sacri unda sunt loti, sed comparatione brutorum animalium pagani factorem non recognoscunt, necessario^f pro utroque inluminacione ad predicandum rectae fidei verbum harum literarum portitorem Bonifatium, reverentissimum fratrem nostrum, episcopum ad easdem partes dirigere studuimus, ut et illis predicando verbum salutis vitam provideat sempiternam et, si quos forte^g vel ubicumque a rectae fidei tramite deviasse cognoverit aut astutia diabolica suasos erroneos repererit^h, corrigat atque sui educationeⁱ ad portum reportet^k salutis eosque ex apostolicae sedis huius doctrina informet et in eadem catholica fide permanere instituat.

Cui hortamur ob amorem domini nostri Iesu Christi et apostolorum eius reverentiam ut in omnibus solatia exhibeatis, eumque in nomine Iesu Christi recipiatis, ut scriptum est de suis discipulis: Qui vos recipit, me recipit; providentes insuper necessaria itineris eius comitesque tribuentes, cibum etiam ac

VII. Capp. 16. 17. 1. 2a. b. c.

- a) om. 2c. b) inst. def. m. al. in marg. suppl. 1. c) pr., subdiaconibus 2a.
d) castallis pr. m. 2c. e) in u. m. al. g. om. 2b. f) om. 2b. g) ibi add. 2b.
h) reperit 2c. i) educatione 2c. k) ita 1; restituat rell.

1) Cf. *infra* p. 132, 30. 2) Jaffé n. 18 (p. 77); Dümmler n. 17 (p. 266).

otum vel si quid eguerit largientes, ut uno labore et socia *Epist. 17.*
 oluntate opus sibi creditum pietatis et negocium salutis, annuente
 Deo, perficiatur atque premium laboris percipere mereamini,
 eque conversione^a errantium merces vobis asscribatur in caelis.
 i quis itaque huic Dei^b famulo ad inlumptionem gentium ab
 ac apostolica atque catholica Dei ecclesia destinato assensum vel
 incursum prebuerit, exorantibus^c apostolorum principibus, con-
 ortium mereatur sanctorum martyrum Christi Iesu. Si quis
 ero, quod non optamus, adversari eius labori^d conatus fuerit
 ut contrarius extiterit ministerio sibi credito successorumque^e
 ius in eundem laborem intrantium, ex sententia divina ana-
 thematis vinculo ligatus, perpetuae damnationi subiaceat. Data
 Kal. Decemb., imperante domno^f piissimo augusto Leone a^g Deo
 oronato imperii eius anno septimo, sed et Constantini impera-
 toris, eius filii, anno quarto, indictione VI.

18). GREGORIUS¹ EPISCOPUS, SERVUS SERVORUM *Epist. 18.*
 DEI, CLERO, ORDINI^h ET PLEBI, DILECTISSIMIS
 FILIIS IN DOMINO SALUTEM.

Probabilibus desideriis nihil tarditatis prestantes, fratrem
 amⁱ et coepiscopum nostrum Bonifatium vobis^k ordinavimus sacer-
 otem. Cui dedimus in mandatis, ne umquam ordinationes pre-
 sumat illicitas, ne bigamum aut qui virginem non est sortitus
 uxorem neque inlitteratum vel in qualibet corporis parte viciatum
 aut ex penitente vel curiae aut^l cuilibet conditioni obnoxium
 potatumque ad sacros ordines permittat accedere; sed^m si quos
 cuiusmodi forteⁿ repererit, non audeat promovere², quia aliqui
 orum Manichei, aliqui rebaptizati sepius sunt probati. Ministeria
 itque ornatum ecclesiae, vel^l quicquid illud est in patrimonio
 iusdem, non minuere studeat, sed augere. De reditu vero
 ecclesiae vel oblatione fidelium quatuor faciat portiones: quarum
 nam sibi ipse retineat, alteram clericis pro officiorum sedulitate
 distribuatur, terciam pauperibus et peregrinis, quartam ecclesiasticis
 fabricis^o noverit reservandam, de quibus divino erit redditurus
 iudicio rationem. Ordinationes vero presbiterorum seu diaconorum

VII. Capp. 17. 18. 1. 2a. b. c.

a) conversatione (ras. sa 2a) 2a. c. b) fam. Dei 2c. c) exortantibus 1. d) labore
 e) que om. 2c. f) dño 2b. g) ita 1; a Deo cor. om. rell. h) ita 1;
 m. rell. i) etiam 1, corr.; et om. 2c. k) ord. vobis 2c. l) superscr. 2a.
 m) et add. (1). 3. n) ita 1; om. rell. o) versu ex. postea suppl. 1.

a) Jaffé n. 19 (p. 79); Dümmler n. 18 (p. 267). 2) Sequuntur verba
 b) Otloho praetermissa: Afros passim ad aecclesiasticos ordines prae-
 tendentes nulla ratione suscipiat.

Epist. 18. non nisi quarti^a, septimi et decimi mensis ieiuniis, sed et in^b ingressu quadragesimali atque medio vespere sabbati sacro noverit celebrandas. Sancti autem baptismi sacramentum non nisi in paschali festivitate et pentecoste noverit esse prebendum, exceptis his qui^c, mortis urgente periculo, ne in aeternum pereant, talibus oportet remediis subvenire^d. Huic ergo sedis nostrae precepta servanti devotis animis obsequi vos oportet, ut inreprehensibile placidumque fiat corpus ecclesiae per Christum dominum nostrum. Deus^e incolomes vos custodiat, dilectissimi filii.

(19). Has quidem duas suprascriptas epistolas communiter omnibus principibus in Germania constitutis^f, duas vero sequentes specialiter Turingis principibus misit predictus papa.

Epist. 19. VIRIS¹ MAGNIFICIS ASOLFO^g, GODOLAO, WILARIO^h, CUNTHARIOⁱ, ALBOLDO ET OMNIBUS DEO DILECTIS TURINGIS, FIDELIBUS CHRISTIANIS GREGORIUS PAPA.

Insinuatam vobis^k magnificae in¹ Christo fidei vestrae constantiam agnoscentes, quod paganis compellentibus^m vos ad idola colenda fide plena responderitisⁿ, magis velle feliciter mori quam fidem semel in Christo acceptam aliquatenus violare, repleti nimia exultatione grates debitas persolvimus Deo nostro et redemptori, bonorum omnium largitori, cuius gratia comitante, vos ad meliora et potiora optamus proficere et ad confirmandum fidei vestrae propositum sanctae sedis^o apostolicae religiosis mentibus adherere, et prout^p opus poposcerit sacrae religionis, a memorata sancta sede apostolica, spiritali^q omnium fidelium matre, solatium quaerere, sicut decet filios coheredes regni. Ministerio quoque presentis fratris karissimi Bonifatii, quem ad vos episcopum consecratum in sorte predicationis destinavimus, apostolicis institutionibus informatum ad instruendam fidem vestram, in omnibus volumus et hortamur obedientes ei consentire ad complementum in Domino vestrae salvationis.

VII. Capp. 18. 19. 1. 2a, b, c.

a) et add. 2b. b) om. (1). 2c. 3. c) quibus (1). 3. d) subveniri 2b. e) Deus inc. vos cust. versu ex. in marg. suppl., dil. f. om. 2c. f) consti::tutis 1; constitut¹ 2a, corr. g) Asolvo 2b. c. h) Willario 1. i) ita rel.; Gunthario 2a. a²; Gundhareo *Epist.* k) ita codd. l) ita 1; (in Chr. om.) fidei (vestrae om.) rel. m) vos comp. 2b. n) responderetis 2c. o) corr. sedi 2b. p) ut 2a. q) ita 1; spiritali rel.

1) Jaffé n. 20 (p. 80); Dümmler n. 19 (p. 268).

(20). GREGORIUS¹ SERVUS SERVORUM DEI UNI-^{Epist. 23.}
VERSO POPULO TURINGORUM.

Dominus Iesus Christus, filius Dei, Deus verus, qui de caelo descendit, homo factus est, pro nobis pati et crucifigi dignatus est et sepultus tertia die resurrexit a mortuis et ascendit in caelum, discipulis etiam suis sanctis ait: Euntes^a docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, ipse in se credentibus vitam aeternam promisit. Cupientes ergo vos in perpetuum nobiscum gaudere, ubi finis nullus est nec tribulatio nec aliqua amaritudo, sed gloria sempiterna, ideo fratrem nostrum sanctissimum Bonifatium episcopum ad vos direximus, ut vos debeat baptizare et fidem Christi docere et ab errore ad viam salutis^b deducere, ut salutem habeatis et vitam sempiternam. Sed vos ei in omnibus obedite et sicut patrem vestrum illum honorate et ad eius doctrinam corda vestra inclinate, quia illum non pro lucro aliquo temporali conquirendo^c direximus, sed pro lucro animarum vestrarum ad vos eum misimus. Diligite ergo Deum et in nomine eius baptismum suscipite, quia dominus Deus noster, quod oculus hominis numquam^d vidit nec in cor hominis ascendit, preparavit^e diligentibus se. Iam recedite a malis operibus et agite^f bene; non adoretis idola nec immoletis carnes, quia Deus non recipit ista, sed in omnibus, secundum quod vos frater noster Bonifatius docuerit, observate et agite, et salvi eritis et filii vestri in sempiternum. Facite ergo et domum, ubi debeat ipse pater vester episcopus^g habitare et ecclesias, ubi debeatis orare, ut Deus vobis indulgeat peccata vestra et donet vobis vitam perpetuam.

(21). GREGORIUS² PAPA UNIVERSO POPULO PRO-^{Epist. 21.}
VINCIAE ALTSAXONUM.

Sapientibus et insipientibus debitor sum, fratres karissimi, deoque volens vos scire, qualem sollicitudinem habeam pro vobis et pro his, qui verbum exhortationis fidei Iesu Christi domini^h nostri susceperunt et qui adhuc suscepturi sunt, ut consolentur corda vestra instructa in caritate et in omni plenitudine sapien-

VII. Capp. 20. 21. 1. 2a. b. c.

) Euntes — Sp. sancti om. 2b. b) salutaris (?) 1, corr. c) ita 1; acquir. vell.
) non 2c. e) Deus add. (1). 3. f) bene ag. 2a. g) ita 1; om. vell. h) Dei
add. 1.

) Jaffé n. 26 (p. 87); Dümmler n. 25 (p. 274). 2) Jaffé n. 22
p. 81; Dümmler n. 21 (p. 269).

Epist. 21. tiae, annuntio vobis, quoniam prope est regnum Dei, ut nemini vos amplius decipiat in sublimitate verborum, aut in quocumque metallo salutem vestram quaeratis, adorantes idola manu facta aurea, argentea, aerea, lapidea vel de quacumque materia facta quae falsidica nomina a paganis antiquitus quasi dii^a vocati^b sunt, in quibus demones habitare noscuntur, quoniam omnes Dii gentium, ut ait scriptura, demonia sunt, Dominus^c autem noster caelos fecit. Quicumque autem in vobis susceperunt Christum Iesum^d dominum nostrum, in ipso ambulant radicati et supraedificati et confirmati^e fide, abundantes^f in gratiarum actione. Videte, ne quis vos amplius decipiat per philosophiam et inanem fallaciam. Astutiores enim sunt filii tenebrarum quam filii lucis. Discedite ab idolorum cultura et accedite et adorate dominum Deum nostrum, qui fecit caelum et terram mare et omnia quae in eis sunt, et vultus vestri non erubescunt. Unus enim Dominus hominum, volucrum, quadrupedum et piscium qui est benedictus in secula seculorum. Expoliate ergo veterem hominem et induite Christum novum, deponentes iram, indignationem, maliciam, blasphemiam; turpem quoque sermonem nolite de ore vestro producere^g. Iam enim advesperascit dies seculi et appropinquat tempus tenebrarum. Ideoque nolite esse ociosi, sed potius operamini opus^h bonum, ut Christus habitet in vobis, et quodcumque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine domini nostri Iesu Christi, gratias agentes Deo et Patri per ipsum, respuentes gentilitatis sectam, scientes, vos Dominum habere in caelis. Orationi instantes, ad ipsum Dominum cor erigite, quoniam magnus est dominus Deusⁱ noster et laudabilis nimis et terribilis super omnes deos; qui vult omnes homines salvos fieri et ad agnitionem veritatis pervenire. Hoc etiam commoneo, fratres, ut, quicumque ex vobis voluerit ad Christum converti, nullo modo eum prohibeatis neque^k vim ei faciatis sculptilia adorare. Ministrum quoque et conservum in Domino, quem misi ad vos, Bonifatium fratrem ac coepiscopum^l meum, ad hoc ipsum, ut cognoscat, quae circa vos sunt, et consoletur corda vestra cum exhortationis verbo, in Christo Iesu domino nostro suscipite, ut a^m diabolica fraude liberati mereamini adoptionis filiis aggregari*.

(22). Tantarumⁿ itaque literarum auctoritate suffultus, sanctus presul Bonifatius proficisci-

*) et in sanctorum sorte connumerari add. 2e.

VII. Capp. 21. 22. 1, 2a, b, c.

a) in marg. suppl. 2a. b) ita 1; facti rell. c) ita 1; Deus rell. d) om. 2b.
e) ita 1; in add. rell. f) ambulantes 2b. g) ita 1 (sed ducere in ras.); proferre rell.
h) in ras. 1. i) om. 2a, b, c. k) ita 1; nec rell. l) ::| coepisc., ras. co 2a.
m) ad (?) 2a, corr. n) Tantum 2a, corr.

tur in Germaniam, veniensque ad prefatum principem Karolum, literas ei Romani pontificis detulit, seseque illius dominio atque patrocinio subiciens, cum consensu eius^a in Hessorum^b metas, quibus et antea predicare ceperat^c, perrexit. Illuc ergo adveniens, reperit plures ex eis, relictam christianae religionis cultura, variis erroribus implicatos. Alii namque lignis et fontibus clam vel aperte sacrificabant, alii vero aruspicia et divinationes, prestigia et incantationes exercebant. Quidam autem alia nefanda^d quaedam sacrilegia intendebant, pauci vero in via veritatis, quam semel acceperant, perstiterunt. Quorum etiam consilio arborem quandam mirae magnitudinis, quae prisco paganorum vocabulo appellabatur arbor Iovis, in loco qui dicitur Gesmere^e, servis Dei secum^f astantibus, succidere temptavit. Ad eiusdem arboris incisionem magna paganorum multitudo concurrat^g, cupientes in sanctum virum, velut inimicum Deorum suorum, inter ipsa incisionis opera irruere et interficere. Sed dum arbor eadem paululum incideretur, mox, quasi divino nutu agitata^h, inⁱ quatuor partes disrupta est. Quo viso, pagani, qui illuc perversa^k mente convenerunt^l, abicientes omnem maliciam benedicentesque Deo, crediderunt. Tunc sanctus presul, consilio inito cum fratribus, ex illa ingentis arboris mole oratorium construxit hocque in honore sancti Petri apostoli dedicavit.

(23). His ita peractis, ad Turingiam quoque profectus est illiusque populi principes magna ex parte a christiana religione deficientes corrigere studuit. Postquam enim religiosorum ducum dominatio in eis cessavit, cessare etiam christianae religionis intentio^m cepit, falsique quidamⁿ christiani, quorum nomina sunt Dorhtwin^o et Bertheri, Eanberht et Hunred, inter eos hospitantes, maximam hereticae pravitatis introduce-

VII. Capp. 22, 23. 1. 2a, b, c.

40 a) om. 2c. b) Hessonum 2b. c) predicaverat, perr. 1. d) qu(a)edam nefanda (corr. e naf. 2a) 2a. b. c. e) Geismere 2a. f) versu ex. om. 2c. g) currit 1. h) agnita 2c. i) superscr. 2a. k) ita 1; mente perv. vell. l) convenerant 2b. m) cepit int. 1, corr. n) chr. qu. 2b; qu. christiane 2a, corr. o) Dorhtwin 1; Dortwin 2b.

Willibald.
c. 6. runt sectam. Qui scilicet fornicatores et adulteri cum validissimum adversus hominem Dei excitarent conflictum, veris verborum oppositionibus confutati, dignam recompensationis sortiti sunt sententiam: nam excommunicati et expulsi sunt de ecclesia. Cum autem predicationis eius fama undique emanaret credentiumque multitudo excrevisset, ecclesiae instaurantur, monasteria aedificantur. Tunc etiam, congregata servorum Dei multitudine, constructum est monasterium in loco qui dicitur Ordorf^a sub honore sancti Michahelis archangeli. Qui scilicet omnes apostolico more viventes, labore proprio victum vestitumque acquisierunt.

Vita Mogunt.
c. 5. (24). Cur autem in honore sancti Michahelis^b constructum fuerit idem monasterium, breviter^c dicendum. Nam cum sanctus Bonifatius predicando et^d baptizando in Turingia transiret et prope flumen, cui nomen est Oraha¹, tentoriis fixis pernoctaret, tunc per totam noctem lux magna de caelo sese protendens locum, ubi manebat episcopus, circumfulsit^e. In qua etiam luce sanctus Michahel^f archangelus adveniens episcopo apparuit, eumque^g alloquens, in Domino confortavit. Mane itaque facto, laudans^h et benedicens Deum, ibidem missarum sollemnia celebravit. Deinde in eodem loco prandium sibi parari precipiens, sed a ministro suo audiens, cibum quo vesci posset se non habere, respondit: 'Nonneⁱ qui multitudinem populi in deserto XL annis manna de caelo missa^k potuit pascere, mihi indigno servulo suo non^l prevalet ad unius diei refectionem escam impendere?' Haec cum dixisset, mensam^m sibi apponere precepit. Intereaⁿ quaedam avis advolans, piscem² talem, qui^o ad illius diei refectionem sufficeret, attulit et ante mensam pro-

VII. Capp. 23. 24. 1. 2a. b. c.

- a) Ordorfr (sic) 2b. b) Michaelis h. l. 2a. c) est add. 2c, m. al. add. 2b.
d) versu ex. postea suppl. 1. e) ita 1. 3; circumdedit 2a. b. c. f) Michael 2a.
g) que om. 2c. h) Deum add., sed del. 2a. i) Numquid 1. k) misso 1. 2b.
l) om. 2b. m) ita 2a. b. c; ut mensa (mensam ut 1, corr.) sibi apponeretur 1. 3. 4
n) ita 1. 3; vero add. rell. o) que 1.

- 1) Ohre rivus ex silva Thuringica decurrens et in Apfelstedt fl. influens.
2) Truttam auctor Moguntinus.

iecit. Quo viso, sanctus presul Deo gratias retulit, piscemque^a allatum cito preparari^b iussit. Illo vero preparato et comeso, reliquias in flumen proici precepit^c. Exinde^d ceptum carpens iter et Turingiam peragrans, diligenter investigavit, cuius ille^e locus esset, ubi visio^f tanta sibi apparuit. Conpertoque, quod Hugo, qui dicebatur senior, illius loci possessor esset, peciit ab eo, ut sibi dare dignaretur. At ille petita annuens, primus omnium Turingorum^g hereditatem suam tradidit venerando^h presuli. Deinde vero Albolt¹ aliique plures contigua predicto loco predia tradiderunt. His igitur adeptisⁱ, sanctus Bonifatius rediens in eodem loco fructa extirpare terramque incolere iussit et, iacto fundamento, ecclesiam construifecit². Haec autem in libro quodam antiquo scripta reperiens³, ideo inserere decrevi, ut, agnita causa, unde monasterium predictum constructum fuerit, et ipse locus et fundator eius angelica visitatione⁴ digni sub veneratione maiori habeantur.

(25). Predicans ergo et baptizans sanctus presul Bonifatius in Turingorum et^k Hessorum regionibus, perspexit messem quidem esse¹ multam ibi, sed operarios paucos⁵ ad copiosam multitudinem credentium instruendam. Unde in provinciam patriamque suam mittens, exinde tam feminas quam viros religiosos scientiaque varia imbutos plures venire fecit⁶ suique^m laboris onus

cf. Matth.
9, 37.

VII. Capp. 24. 25. 1. 2a. b. c.

a) que versu ex. om. 2b. b) preparare pr. m. 2b. c) iussit 2b. d) ita 1. 3; Exin 2a. b. c. e) locus ille 2c. f) viso pr. m. 2a; (vis in ras.) io 2b. g) m. rec. corr. Turingiorum 1. h) sancto add. 2c. i) acceptis 2b. k) m. al. suppl. 2a. l) ita (1). 3; multam esse ibi 2a. b; ibi esse multam 2c. m) ita 1. 3; suique — divisit om. 2a. b. c. d. e.

1) *Epistula Gregorii II. a. 722/23. data (Bonif. epist. 19, p. 268) et aliis Thuringis et Alvoldo (Alboldo Otloh supra I, 19) inscripta est.*
2) *E Vita Moguntina c. 5: quia et locum et ecclesiam in honore sancti angeli illic dedicavit.* 3) *Cum Vitam Moguntinam (c. 5) ab Otloho in hoc capite exscriptam esse mihi persuasum sit, etiam haec verba ad eandem rettulerim, ita ut Otloh aut de libri aetate erraverit aut vocabulum 'antiquus' sensu satis lato pro spatium aliquot decenniorum acceperit. Auctor Moguntinus neque Ohrdruf monasterium neque fluvii nomen attulit neque Thuringorum illorum aut donationis praediorum meminit.* 4) *V. Mogunt. c. 5 (p. 96, 24): angelica visitatione — — perfrui meruit.* 5) *Cf. supra p. 33, 16.* 6) *Willibaldus c. 6 (p. 34) 'eruditorum virorum', auctor Moguntinus c. 3*

inter eos divisit. Inter quos erant precipui viri^a quidem Burghardus^{b.1} et Lullus, Willibalt^c et Wunnebalt^d, frater eius², Witta³ et Gregorius⁴; feminae vero religiosae, matertera scilicet sancti Lulli^e nomine Chunihilt^{f.5} et filia eius Berhtgit^{g.6}, Chunitrud^h et Tecla^{i.7}, Lioba^k et Waltpurgis^{l.8}, soror Willibaldi^m et Wunnebaldiⁿ. Sed Chunihilt et filia eius Berhtgit^o, valde eruditae in liberali^p scientia, in Turingorum regione constituebantur magistrae; Chunitrud in Bagoariam^q destinata est, ut verbi divini semina ibidem spargeret; Teclam^r vero iuxta fluvium Moin in locis Kizzingun^s et Ohsnofurt^{t.9} nuncupatis^u collocavit; Liobam quoque ad Biscofesheim^v, ut illic multitudini virginum congregatae presset, constituit.

Vita Mogunt.
c. 3.

Willibald.
c. 6.

(26). Cumque multa milia hominum, tam per se quam per suos provinciales ad fidem sacram perducta, baptismatis unda diluisset, iam defuncto beatae memoriae Gregorio secundo, sedis apostolicae presule et tercio Gregorio eandem sedem obtinente, iterum beatus Bonifatius Romam legatos misit, qui apud presulem predictum prioris

VII. Capp. 25. 26. 1. 2a. b. c.

a) ita 1; qu. viri 3; quidem om. *rell.* b) ita 2a; Burchardus et L. (L. et B. 2b) *rell.*
c) Willibolt 2a. d) ita 1; Wunnibalt 2e. 3; Wnnibalt 2b. c. d; Wnnibolt 2a. e) Lullii corr. Lullii 1. f) Chumhilt h. l. 1; Cunihilt 2b, ut *infra.* g) ita 2b. c. d; Berhtgit 2a. e; Berahtgit 1; Berathgit 3. h) Cunitrud 2b, ut *infra.* i) et *add.* 2b. k) ita *rell.*; Lieba h. l. 2e. l) Waltpurgis 2b; Walburgis 1 (non 3). m) ita (corr. e Willibalti 1) 1. 2e. 3; Wiff 2a. b. c. n) ita 1; Wunnibaldi 2e; Wunibaldi 3; Wnnib 2c; Wnnib 2a; Wnn 2b. o) ita 2a. b; Berhtgit 2e; Berahtgit 1; Berathgit 3; Berthilt 2c. p) librali 1. 2b (*pr. m.*). q) ita 1 (*superscr.* in Bawariam). 2b. 3; Bagoariam (*sic*) 2c; Baioariam 2a. r) ita 2b. e; Tecla *rell.* s) ita 1; Kizzinga 2a. b. c. d. e; Kihhingen 3. t) ita 2a. c. d; Ohsnofuret 2b; Ohsnosfurt 1; Ohsenfurt 2e. u) n. coll. in *marg. suppl.* 1. v) sh in *litura* 2a.

(p. 95) 'feminarum religiosarum' meminerunt, qui e Britannia (Moguntinus l. l.: de sua provincia) profecti Bonifatio subvenissent. 1) Burchardum Anglosaxonem fuisse, biographus eius prior (SS. XV, 47) primus rettulit, ut videtur, recte; cf. Holder-Egger *ib.* n. 7; J. Hefner, 'Das Leben des hl. Burchard' ('Archiv des Histor. Vereins von Unterfranken' XLV, 1903), p. 18 sqq. 2) Abbas Heidenheimensis. 3) Episcopus Buraburgensis. 4) Abbas Traiectensis non e Britannia, sed 'de nobili stirpe Francorum' oriundus erat (V. Gregorii auct. Liudgero c. 1, SS. XV, 66). 5) Bonifatius epistulam (n. 67, p. 335) Leobgythae et Teclae necnon et Cynehildae (Cunihildae codices 1. 2) inscripsit. 6) Berthgyth quaedam Baldhardo fratri trans mare posito epistulas duas scripsit (Bonif. epist. 147. 148, p. 428 sqq.), rogans, ut ante obitum ipsam visitaret. Cf. Hahn, 'Bonifaz und Lul' p. 138. 7) De qua cf. supra p. 95, n. 4. 8) Abbatisa Heidenheimensis. 9) Ochsenfurt oppidum ad Moenum fl. in Franconia inferiore.

amiciciae fœdera renovantes, omnem familiaritatis gratiam, quam ab antecessore suo habuisset, expeterent omnemque subiectionem apostolicae sedi debitam a se promitterent, conversionem quoque plurimorum in Germania habitantium intimarent¹. Postquam vero legati supradicti^a Romam venientes, venerabili papae talia denuntiabant, statim Deo gratias retulit. Deinde non solum omnia familiaritatis et amiciciae iura^b a sancto Bonifatio postulata promisit, sed etiam ea^c quae minime petiit, id est^d archiepiscopatus pallium, direxit. (27). Epistolam quoque^e continentem diversa, pro quibus interrogatus fuerat, presuli sancto remisit^e; cuius exemplar hic subsequenter inseretur^{f. 2}.

Willibald.
c. 6.

15 REVERENTISSIMO ET SANCTISSIMO FRATRI BONIFATIO COEPISCOPO, AD INLUMINATIONEM GENTIS^g GERMANIAE VEL CIRCUMQUAQUE IN UMBRA MORTIS MORANTIBUS GENTIBUS, IN ERRORE CONSTITUTIS, AB HAC APOSTOLICA SEDE DIRECTO, GREGORIUS
20 SERVUS^h SERVORUM DEI. *Epist. 28.*

Magna nos habuit gratulatio, lectis sanctissimae fraternitatis tuae literis, cum in eis, relecta serie, fuisset repertum, domini nostri Iesu Christi gratia plurimos te a gentilitate et errore ad verae fidei agnitionem convertisse; quod, quiaⁱ divina institutione docemur in parabolis, cui quinque talenta credita fuerant, alia quinque fuisse lucratum, in talis commercii lucro cum tota
25 plaudemus ecclesia. Hinc iure tibi sacri pallii direximus munus, quod beati Petri apostoli auctoritate suscipiens induaris, atque inter archiepiscopos unus Deo auctore precipimus ut censearis. Qualiter autem eo utaris, ex mandato apostolico informatus
30 cognosce. Itaque dum missarum sollemnia geris vel episcopum te contigerit consecrare, illo tantummodo^k tempore eo utaris.

Quia vero turbas Domini gratia in eisdem partibus ad rectam fidem asseruisti conversos^l ideoque nequire te occurrere
35 omnibus ea^m quae salutis sunt inpendere aut intimare, cum iam longe lateque gratia Christi eius fides in illis partibusⁿ propa-

VII. Capp. 26. 27. 1. 2a, b, c.

a) ita (1). 3; om. rel. b) corr. una 2b. c) om. 2a; superscr. 2c. d) idē 2a.
e) quoque — remisit in marg. suppl. 1. f) inseritur (?) corr. insertur 2b. g) om. 1.
40 h) om. 2a. i) Quodque div. 2c. k) in ras. 2b. l) ita codd. m) ita 1; om. rel.
n) ita (1). 3; om. rel.

1) Cf. infra l. 23. 2) Jaffé n. 28 (p. 91); Dümmler n. 28 (p. 278).

Epist. 28. getur, precipimus, ut iuxta sacrorum canonum statuta, ubi^a multitudo excrevit fidelium, ex vigore apostolicae sedis debeas ordinare episcopos, pia tamen contemplatione, ut non vilescat dignitas^b episcopatus.

Presbiterum namque, quem preterito asseruisti anno ad nos⁵ venisse, nostroque iudicio fuisse a suis nefariis absolutum actionibus^c credas, neque nobis confessionem aliquam fecit nec a nobis, ut suos expleat libitus, absolutus est. Sed si eum errori deditum repereris, hunc apostolicae sedis vigore ut^d iuxta sanctorum canonum censuram corrigas precipimus^e et emendes, vel¹⁰ si quos forsitan^f tales^g inveneris. Ille enim veniens: 'Presbyter sum', ait et commendaticias ad^h filium nostrum Karolumⁱ literas expetiit. Nullam illi^k aliam concessimus licentiam; quem vitari, si prave conversatur, cum reliquis volumus.

Eosdemque, quos a paganis baptizatos esse asseruisti, si ita¹⁵ habetur, ut denuo baptizes in nomine^l trinitatis, mandamus.

Inter cetera agrestem caballum^m aliquantos comedere adiunxisti, plerosque et domesticum. Hoc nequaquam fieri deinceps, sanctissime, sinasⁿ, frater, sed quibus potueris, Christo iuvante, modis, per omnia conpesce et dignam eis impone paenitentiam; ²⁰ immundum enim est atque execrabile.

Pro obeuntibus quoque, consuluisti, si liceat oblationes offerri. Sancta sic tenet ecclesia, ut quisque pro suis mortuis vere christianis offerat oblationes, atque presbiter eorum faciat memoriam. Et quamvis omnes peccatis subiaceamus^o, congruit ²⁵ tamen, ut sacerdos non nisi pro mortuis catholicis memoriam faciat et intercedat. Non enim pro impiis, quamvis christiani^p fuerint, tale quid agere licebit.

Eos etiam, qui se dubitant fuisse baptizatos vel qui a presbitero Iovi mactante et immolaticias carnes vescente bapti- ³⁰ zati sunt, ut baptizentur, precipimus.

Progeniem suam unumquemque usque ad septimam generationem observare decernimus; et, si valueris, devitandum doce, ne, cui uxor obierit, amplius quam duabus debeat copulari.

De his vero dicimus^q, qui patrem vel matrem vel fratrem ³⁵ aut^r sororem occiderint, ut toto vitae suae tempore corpus dominicum non suscipiant, nisi^s suo exitu pro viatico. Abs-

VII. Cap. 27. 1. 2a. b. c.

- a) ibi 1, corr. b) in marg. suppl. 1. c) ne m. rec. add. 1. d) et 2a. e) ita 1; et em. pr. vell. f) forsitan 2c. g) superscr. 1. h) litteras ad f. n. K. 2c. 40
i) Kalolum 1, corr. k) aliam illi lic. conc. 2c. l) ita 1; sanctae add. vell.
m) cavallum 1. n) ita pr. m. 2c cum Epist.; fr. sinas vell. o) subiaceamus 2c.
p) corr. e christiane 2a, e christianis 2b. q) ita 1. 3; dic. post occiderint ponunt vell.
r) occ. aut sor. 1 (non 3). s) in add. 2a. b. c.

tineant etiam se a carnis commessatione^a et potu vini, donec *Epist.* 28. advixerint; ieiunent secunda^b, quarta et sexta feria, ut sic deflentes possint diluere commissum scelus.

Hoc quoque inter alia crimina agi in partibus illis
5 dixisti, quod quidam ex fidelibus ad immolandum paganis sua venundent mancipia. Quod ut magnopere corrigere debeas, frater, commonemus, nec sinas^c fieri ultra; scelus enim est et impietas. Eis ergo, qui hoc perpetrati sunt^d, similem homicidae indices paenitentiam.

10 At quoties episcopum consecraveris, duo vel tres convenient tecum episcopi, ut Deo sit^e gratum quod geritur, et eis convenientibus ipsisque presentibus, consecres. Haec te^f, karissime^g frater, diligenter observare volumus et studio pietatis ceptum negotium salutis exequi, ut de lucro apportato valeas a domino
15 Deo nostro mercedem percipere in aeterna beatitudine. Privilegium vero iuxta quod petisti facientes, his iunctum direximus, optantes, te domini Dei nostri presidio de conversione errantium plenissimum apportare lucrum. Deus te incolomem custodiat, reverentissime frater.

20 (28). Redeuntes igitur nuntii et gratiosa *Willibald.*
presulis apostolici dona scriptaque reportantes, letissimum efficiunt sanctum Bonifatium. Unde et debitas Deo laudes gratiasque agens, duas mox ecclesias Domino^h con-
25 struxit, unam quidem inⁱ Frideslar^k, quam in honore sancti Petri principis apostolorum consecravit, alteram vero in Hamanaburg^l, quam in honore sancti Michahelis archangeli dedicavit. Duo quoque^m monasteriola duobusⁿ subiunxit ecclesiis hisque non minimam Deo servientium
30 contionem subrogavit, ubi hucusque laudis et servitutis divinae^o officia peraguntur. Quae postquam gesta sunt, sanctus Bonifatius Bagoariorum^p terras, quibus per idem tempus Hugbertus dux preerat, adiit, predicationisque studium
35 apud eos diligentissime exercens, tanto divinae emulationis zelo armatus est, ut quendam scismaticum, heretica pravitate plenum, nomine Ermwolfum^q iuxta canonum

VII. Capp. 27. 28. 1. 2a. b. c.

a) corr. comestione 1, et ita *Epist.*; comes(s)atione 2a. b. c. b) et add. 2c. e cum
40 *Epist.* c) sinas 1, corr. d) ita 1; perpetraverunt *rell.* e) gr. sit 2c. f) in
marg. suppl. 1. g) ita 1. 3; fr. kar. 2a. b. c. h) om. 2a. b. c. i) om. 2c.
k) Friteslar 2b. l) ita 1. 3c; Hamanaburch 3; Amanaburg *rell.* m) om. 1.
n) ita 1. 2a (pr. m.), c; duabus 2b et m. al. 2a. o) divina (off. in ras.) 2b. p) ita
2c. 3; Baioar. 2a. b; Bawar. 1. q) o corr. e n 2a.

Willibald.
c. 6. decreta dampnasset atque ab ecclesia expulisset. His peractis, rursus ad eos, qui sub suae gubernationis diocesi commorabantur^a, remeavit, circuiens ubique et instaurans, quae cura poposcit ecclesiarum.

ib. c. 7. (29). Eo etiam tempore Romam ire decrevit, tam^b pro^c hoc, ut apostolici patris, cuius faciem necdum agnoverat, salubri frueretur agnitione, simul et colloquio, quam ut se sanctorum apostolorum aliorumque sanctorum in urbe Romana quiescentium orationibus commendaret. Profectus ergo illuc, multa comitante turba Francorum et Bagoariorum^d necnon ex Brittaniam^e venientium, presentatusque apostolico, benigne susceptus est ab eo, tantaque a cunctis Romanis veneratione habebatur, ut multi ad salutarem eius doctrinam confluerent illumque diu secum retinerent. Post haec vero, cum remeare decerneret, muneribus et reliquiis sanctorum, pro quibuscumque petiit, datis, honorifice ditatus est a presule apostolico.

(30). Ad^f haec etiam ei^g epistolas quasdam episcopis, abbatibus atque principibus cunctis in Germania constitutis transmittendas^h dedit. Quarum exemplaria subsequenterⁱ hic inserentur.

Epist. 42. GREGORIUS¹ EPISCOPUS, SERVUS SERVORUM DEI, DILECTISSIMIS NOBIS OMNIBUS EPISCOPIS, VENERABILIBUS PRESBITERIS, RELIGIOSIS ABBATIBUS OMNIUM PROVINCIARUM.

Domino cooperante et sermonem confirmante, presens sanctissimus vir^b Bonifatius, frater ac^k coepiscopus noster, a decessore nostro sanctae recordationis Gregorio presule in Germaniae partes missus predicare verbum Dei, post multum temporis orationis causa liminibus sacris beatorum apostolorum Petri ac^l Pauli presentandus advenit. Qui, perfecta oratione, ad acceptum laborem, angelo Domini preveniente, a nobis est absolutus. Cui

VII. Capp. 28—30. 1. 2a, b, c.

a) in marg. suppl. 1. b) superscr. 2c. c) ita 1, 2a², d. e. 3; per 2b, c; propter 2a. d) ita 2c. 3; Baioar. 2a, b; Bawar. 1. e) ita 2a; Britannia 1. 2b, c. f) Ad haec om. 2b. g) ita 1. 3; om. rell. (cf. n. h). h) ei add. 2a, b, c. i) m. al. suppl. 1. k) et 2c. l) ita 1. 3; et rell.

vestri omnium dilectio seu reverentia et religiositas propter Christi Epist. 42. amorem iuvamina inpendere dignetur, dum^a et agnoscitis, quae dominus noster Iesus Christus promisit, dicens: Qui suscipit prophetam in nomine prophetae, mercedem prophetae accipiet, et qui suscipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet. Et si forsan quis ex vestris ministris sese ipso^b sanctissimo viro in ministerio exhortationis sanctae catholicaeque fidei adiungere voluerit, nullo modo prohibeatis, karissimi; sed magis^c concursus prebete et ex vestro ovili adiutores ei tribuite, qui possint per Dei gratiam sufficienter gentibus ministrare verbum predicationis, ut omnipotenti Deo nostro^d animas lucrifaciant, ut^e et vestra communitas boni operis portionem sortiatur atque illi mereantur dominicam vocem audire: Vos, qui reliquistis omnia et secuti estis me, centuplum accipietis et vitam aeternam possidebitis.

(31). GREGORIUS¹ PAPA UNIVERSIS OPTIMATIBUS Epist. 43. ET POPULO PROVINCiarUM GERMANIAE, TURINGIS ET HESSIS, BORTHARIS^f ET NISTRESIS^g, WEDREVIS ET LOGNAIS^h, SUDUODISⁱ ET GRABFELDIS VEL^k OMNIBUS IN ORIENTALI PLAGA CONSTITUTIS.

Quoniam decessor noster sanctae recordationis Gregorius presul, nutu divino motus, ad faciendam Deo plebem perfectam¹ presentium portitorem literarum Bonifatium, reverentissimum fratrem nostrum ac coepiscopum, ordinans, ad vos usque destinavit eumque regulam et normam apostolicae et catholicae fidei Romanae^m, cui auctore Deo deservimus, ecclesiae edocens direxit, et post temporum spacia orationis causa ad limina beatorum apostolorum sese presentavit et, quae ad salutem animarum pertinent, a nobis exposcitⁿ inbui: nos, Deo favente, ut sacra docet scriptura, eum educantes, ad vos, karissimi, remeandum absolvimus, hortantes vos^o in Domino, ut digne suscipiatis ab eo verbum exhortationis et episcopos vel presbiteros, quos ipse ordinauerit per apostolicam sibi datam auctoritatem, in ecclesiae ministerio recipiatis. Et^p quos forsan deviantes invenerit a rectae fidei tramite seu canonica doctrina, eosque prohibuerit, a

VII. Capp. 30, 31. 1. 2a, b, c.

a) om. 2b. b) ita 2a; ipsi rell. c) m. al. in marg. suppl. 1. d) ita 1. 3; om. rell. e) et ut 1. 3. f) Portharis 1. g) Nestresis, Wedevis (corr. Wedrevis, om. et), L. 2c. h) nai in ras. 2a. i) Suduosus (1). 2c. 3. k) et 2b.c. l) versu ex. postea suppl. 2a. m) ita (sed eccl.) 1. 3; Romanae — ecclesiae om. rell. n) ita 1. 3; poscit rell. o) om. 2c. p) ita 1; si add. rell.

1) Jaffé n. 36 (p. 101); Dümmler n. 43 (p. 291).

Epist. 43. vobis nullo modo impediatur; et quod eis inpositum fuerit^a, obediendo propter Deum suscipiant. Nam qui temerator extiterit ad obediendum, sibi met ipsi damnationem acquirit. Vos autem, karissimi, qui in nomine Christi baptizati estis, Christum induistis, abstinete^b ab omni cultu paganorum, non tantum vosmet ipsos corrigentes, sed et subditos vestros. Divinos autem vel sortilagos et^c sacrificia mortuorum seu lucorum vel fontium auguria vel filacteria et incantatores et maleficos et observationes sacrilegas, quae in vestris finibus fieri solebant, omnino respuentes atque abicientes, tota mentis intentione ad^d Deum convertimini; ipsum timete, adorare et honorificate, sanctorum memoriis communicantes, ut ait apostolus. Si enim fides vestra iuxta Domini nostri dicta fuerit sicut granum^e sinapis, dicetis monti huic^f, et transfertur^g. Ipse^h enim Dominus et salvator noster in suo sacro eloquio docet, dicens: Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo et ex totaⁱ anima tua et ex tota virtute tua; et iterum: Qui me^e confessus fuerit coram hominibus, et ego confitebor eum coram patre meo, qui in caelis est. Item alibi promittit, dicens: Quodcumque petieritis^k patrem in nomine meo, fiet vobis; et iterum^l: Petite et accipietis, quaeriteⁱ et invenietis, pulsate et aperietur vobis; omnis enim qui petit accipit, et qui quaerit invenit, et pulsanti aperietur. Et vos, karissimi, facite fructus^m dignos, ut in die adventus domini nostri Iesu Christi sidereas mereaminiⁿ adipisci mansiones. Bene^o valete. 2

Epist. 44. (32). DILECTISSIMIS¹ NOBIS EPISCOPIS IN PROVINCIA BAGOARIAE^p ET ALAMANNIAE^q CONSTITUTIS, WIGO^r, LIUDONI, RÖDOLTO^s ET VIVILO^t SEU^u ADDE GREGORIUS PAPA.

Catholica et sanctorum patrum auctoritas iubet, ut bis in 3 anno pro salute populi christiani seu exhortatione^v adoptionis filiorum synodalia debeant celebrari et^w causarum canonicarum

VII. Capp. 31. 32. 1. 2a, b, c.

a) imposuerit 1, corr.; inp. f. ad obediendum 2b. b) om. 2b. c) vel 2c. d) adm 1. e) superscr. 2c. f) Transfer add. 2a, b, c, d, e; Tollere et mittere in mare 3 (cf. Luc. 17, 6) add. 1. 3; et haec et illa apud Otlohū deerant aequae atque in cod. 4 epistularum (transi hinc cod. 1 iuxta Matth. 17, 19). g) transferetur 2a. h) ita 1. 3; Item ipse Dom. rell. i) om. 1. k) patrem pet. 1 (non 3). l) ita 1. 3; om. rell. m) fructos 2b, c (corr.). n) adip. mer. 2a, b. o) B. val. om. 2a, b, c. p) ita 2c, d. 3; Baioar. 2a, b, e cum Epist.; Bawarie 1. q) Alemanniae 2a; Alemannie 1. r) ita 1; Wigoni 2a, b, d; Wigone 2c, e. s) Rüdolfo 1. t) Wnlo (sic) 1. u) senadde 1; seuaddoe 2c. v) adhort. 2b. w) ita 1 cum Epist.; ut rell.

1) Jaffé n. 37 (p. 103); Dümmler n. 44 (p. 292).

examinatio provenire possit atque, ut necessitas uniuscuiusque *Epist. 44.* poposcerit, pia educatio agatur. Unde secundum apostoli doctrinam ammoneo et hortor vos, karissimi, per misericordiam Dei, ut digne ambuletis vocatione qua^a vocati estis, ut ministerium vestrum perfectum sit coram Deo. Oportunum namque est, vos nosse fratrem ac coepiscopum nostrum, presentem Bonifatium^b, nostram agentem vicem, cum digno et debito honore pro Christi nomine suscipere^c. Et ministerium ecclesiasticum cum fide catholica secundum morem^d et normam sanctae catholicae et apostolicae Dei ecclesiae, qua, misericordia Dei preveniente, preesse videmur, sicut apostolica auctoritate a nobis destinatus est, ab eo suscipientes dignanter teneatis et gentilitatis ritum et doctrinam vel venientium Brittonum^e vel falsorum sacerdotum et hereticorum, aut undecumque sint, renuentes ac prohibentes abiciatis^f. Et ut populum vobis a Deo commissum piis ammonitionibus edoceatis et a sacrificiis mortuorum omnino abstineatis, et iuxta quod fueritis a predicto nostro consacerdote edocti, ita catholicam et apostolicam doctrinam tenentes, domino Deo salvatori nostro^g placeatis. Et in quo vobis loco ad celebranda concilia^h convenire mandaverit, sive iuxta Danubium sive in civitate Augusta vel ubicumque indicaverit, pro nomine Christi parati esse inveniamini, quatenus cognoscamus per eius mandatum de vestro conventu, ut in die adventus Christi Iesu cum fructu boni operis ante eius tribunal adsistere mereamini, dicentes: Ecce nos et pueri, quos dedisti nobis, Domine! non perdidimus ex eis quemquam, ut et vos dominicam vocem audire mereamini, dicentem: Venite, benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi.

(33). Acceptis igitur talibus epistolis sanctus Bonifatius a Roma discessit, Italiamque perveniens, Ticinae urbis ingressus est menia et apud Liutbrandumⁱ Longobardorum regem aliquandiu commorabatur. Inde vero digrediens, terras Bagoariorum^k ab Otilone^l duce invitatus visitavit mansitque apud eos diebus multis, verbum Dei predicans veraeque fidei sacramenta illic renovans. Inter quae etiam destructores quosdam ecclesiarum populique seductores abigebat, quorum alii falso se episcopatus gradu pretulerunt, alii vero presbiteratus officio se deputa-

Willibald.
c. 7.

VII. Capp. 32. 33. 1. 2a. b. c.

- a) quo 2a, corr. b) ita h. l. 2b. c; Bonifac. 1. 2a. c) suscipite 2b. d) moram 1.
e) Britonum 1. f) abicietis 1, corr. g) om. 2b. h) consilia (1). 3. i) ita 2a;
Liutprandum rell. k) ita 2c. 3; Baioar. 2a. b; Bawar. 1. l) Otilone corr. Utione 2b.

Willibald.
c. 7. runt^a, alii etiam alia^b innumerabilia perversitatis
figmenta sequentes, magna ex parte populum se-
duxerunt. Sed sanctus presul cum tantam sacer-
dotum fallaciam atque maliciam aliter non
posse prohiberi conspiceret, provinciam Ba-
goariae^c, Otilone^d duce consentiente, in quatuor divisit
parrochias tresque magnarum virtutum viros eis pre-
fecit^e, quos ordinatione facta in episcopalem gradum
sublimavit. Quorum primus nomine^f Iohannes in oppido
quod dicitur Salzburg cathedram episcopalem suscepit; 1
secundus Erinbertus^g in Frisingensi ecclesia regimen
pontificale subiit; tercius Gowibolt^h in Ratispo-
nensi civitate, quae metropolis Bagoariae^c est, pon-
tifex constituitur. Vivalus vero, a presule apo-
stolico iam ordinatusⁱ, Pataviensi ecclesiae prelatus est; 1
sed eius parrochia, quae quarta erat, a sancto Bonifatio
sicut ceterae dividebatur. Hisⁱ ergo pontifici-
bus constitutis et, quaecumque tunc cor-
rigenda erant in Bagoaria^c, correctis, ad pro-
prias rediit ecclesias. 20

(34). Post non multum vero temporis omnia, quae
tunc in Bagoaria^c corrigendo gessit, literis transmissis,
presuli apostolico denuntiavit. At ille gesta eius
laudans, remisit huiusmodi scripta².

Epist. 45. REVERENTISSIMO ET SANCTISSIMO FRATRI BONI-
FATIO COEPISCOPO GREGORIUS SERVUS SERVO-
RUM DEI. 20

*Doctoris omnium^k gentium egregii et beati Pauli apostoli
vox est, dicentis: Diligentibus Deum omnia cooperantur in
bonum. Agnoscentes itaque in syllabis fraternitatis tuae, quia 30
de Germaniae gentibus, quas sua pietate Deus noster de potestate^l
paganorum liberavit et ad centum milia animas in sinu sanctae^m
matris ecclesiae tuo conamine et Karoli principis Francorum*

VII. Capp. 33. 34. 1. 2a. b. c.

a) deputaverunt 2b. b) om. (1). 3. c) ita 2c. 3; Baioar. 2a. b; Bawar. 1. d) ab 35
Utilone 2b. e) ita 1. 3; pretulit 2a. b. c; praesedere fecit Willib. f) om. 2c.
g) ita rell.; Ermbertus 2b. d; Erbertus 2e. h) ita 1. 2a. b. 3; Govibolt 2d; Gaibalt
2c. e cum Willib. i) Hiis igitur p. 1. k) ita 1; om. rell. l) paganismo pro pot.
pag. 2b. m) superscr. 2c.

1) Cf. litteras Gregorii III. (infra p. 147, 10).
(p. 104); Dümmler n. 45 (p. 293).

2) Jaffé n. 38 40

aggregare dignatus est, sed et in Bagoariorum^a provincia, quae *Epist.* 45.
a te acta sunt, agnoscentes, datori omnium^b bonorum, domino
Deo nostro^c, extensis ad caelum manibus, gratias retulimus,
qui ianuam misericordiae et^d pietatis in illis partibus Hesperius
5 ad cognoscendam viam salutis aperuit et misit angelum suum, qui
preparavit viam tuam ante te.

Igitur, quia indicasti, perrexisse te ad gentem Bagoariorum^a
et invenisse eos extra ordinem ecclesiasticum viventes, dum epi-
scopos non habebant in provincia nisi unum nomine Vivilum^e,
10 quem nos paulo ante ordinavimus, et quia cum assensu Otilonis
ducis eorundem Bagoariorum^a seu optimatum provinciae illius
tres alios ordinasses^f episcopos et in quatuor partes illam divi-
sisti^g, id est^h quatuor parrochias, ut unusquisque episcopus suam
habeat parrochiamⁱ, bene et satis prudenter peregisti, frater,
15 quoniam apostolicam preceptionem ex nostra vice implesti et, sicut
tibi precepimus, ita^k egisti. Itaque non desinas, frater reveren-
tissime, docere eos sanctam catholicam et apostolicam Romanae
sedis traditionem, ut inluminentur rudes et viam salutis teneant,
per quam possint ad aeterna premia pervenire.

20 Presbiteros vero, quos ibidem reperisti, si incogniti fuerint
viri illi, a quibus sint^l ordinati, et dubium est, eos episcopos
fuisse, qui eos ordinauerunt, si bonae actionis et catholici viri
sunt ipsi presbiteri et in ministerio Christi omnique lege sancta
educati, ab episcopo suo benedictionem presbiteratus suscipiant et
25 consecrentur et sic ministerio sacro fungantur.

Illi vero, qui baptizati sunt per diversitatem et declinationem
linguarum gentilitatis, si tamen in nomine sanctae trinitatis
baptizati sunt, oportet eos^m per manus impositionem et sacri
crismatis confirmari.

30 Nam Vivilusⁿ episcopus a nobis est ordinatus. Hic si
aliquid excedit extra canonicam regulam, doce et corrige eum
iuxta Romanae ecclesiae traditionem, quam a nobis accepisti.
De concilio vero, ut iuxta ripam Danubii debeas celebrare nostra
vice, precipimus fraternitati tuae apostolica auctoritate te^o ibidem
35 presentari; et, in^p quantum Dominus^q tibi vires dederit, pre-
dicare verbum salutis non cesses, ut religio christiana in nomine
Domini crescat et multiplicetur.

VII. Cap. 34. 1. 2a, b, c.

40 a) ita 2c. 3; Baioar. 2a, b cum *Epist.*; Bawar. 1. b) superscr. 2c. c) om. 2b.
d) et piet. om. 1 (non 3). e) ita 2a, b; Vivalum 1. 2c; Vivilo *Epist.* f) ordi-
nasse 2b. g) dividisti 2c; diviseris 2b. h) ita 1; in add. rell. i) & add., sed
del. 1. k) & add., sed eras. 2a. l) corr. e sunt 2a, et ita *Epist.* m) eo 2b.
n) ita 2a, b; Vivalus 1. 2c; Vivilo *Epist.* o) om. 1. p) om. 2c. q) ita 2a. 3; D.
vires tibi 1; tibi D. vires 2b. c.

Epist. 45.

Nec enim habebis licentiam^a, frater, pro incepti laboris utilitate in uno morari loco; sed, confirmatis cordibus fratrum et omnium fidelium, qui rarescunt in illis Hesperiiis partibus, ubi tibi Dominus aperuerit viam salutis, predicare non desistas et, ubi locum inveneris necessarium^b, secundum canonicam regulam episcopos ordina ex nostra vice et^c apostolicam atque canonicam traditionem eos tenere edoce. Ex hoc enim magnum mercedis premium tibi preparabis, quoniam omnipotenti Deo nostro facies^d plebem perfectam. Non pigeat^e, dilectissime frater, itinera carpere^f aspera et diversa, ut christiana fides longe lateque tuo conamine extendatur. Scriptum namque est: Arta et angusta via est, quae ducit ad vitam. Operare itaque, frater, bonum opus, quod cepisti, ut in die Christi Iesu merearis dicere, inter^g cetum sanctorum patrum assistens: Ecce ego et pueri^h, quos dedisti mihi! nonⁱ perdidisti ex eis quemquam; et iterum: Domine, V talenta mihi^k tradidisti; ecce alia V superlucratus sum! ut subsequenter merearis vocem^l Domini audire, dicentis: Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam; intra in gaudium domini tui!

Deus te incolomem custodiat, reverentissime frater.

Data IIII. Kal. Novemb., imperante domno^m piissimo augustoⁿ Leone, imperii eius anno XXIII, sed et Constantini imperatoris eius^o filii anno XX, indictione VIII.

Willibald.
c. 7.

(35). Per idem tempus, Karolo^p duce gloriosus temporalis vitae cursum consummante, filii eius Karlomannus^q et Pippinus^r in patris successerunt imperium. Sed quia ad nutum Karlomanni, qui maioris aetatis^s erat, omnia paterni regni iura disponebantur, hunc sanctus Bonifatius adiens presulisque apostolici scripta deferens, omnimodo poposcit, ut christianae^t religionis culturam, quam pater eius promptissimo animo cepit et excoluit, ipse quoque pro Dei amore suique regni^u stabilitate necnon pro communi omnium sibi subiectorum^v salute eodem animo excoleret. His ille precibus¹ quasi divino affatu^w com-

VII. Capp. 34. 35. 1. 2a. b. c.

- a) fr. lic. 1 (non 3). b) ita 1; om. rel. c) om. 2a. d) facias 2a; facis 2c. e) te add. 2b. f) capere 2a, b, c. g) ita 1; inter — assistens om. rel. h) mei add. 2b cum Vulg. i) non perd. — tradid, mihi in marg. inferiore suppl. 2a. k) ita 1; tr. m. rel. cum Vulg. l) ita 1; audire v. D. rel. m) dño 2b. n) Leone aug. 2c. 40 o) f. eius 2b. p) Kalolo 1, corr. q) videlicet m. al. superscr. 1. r) Pipinus 1. 2b. c. s) erat etatis 2c. t) christianam 1. u) stab. regni 2c. v) commissorum 2b. w) afflatu 1.

1) Willibald. c. 7 (p. 40, 2): suggerente sancto Bonifatio (cf. c. 8, p. 43, 23). Cf. Hauck I³, 519, n. 1.

punctus, omnes sub imperio suo degentes, laicos simul ^{cf. Willibald. c. 7.} et clericos, a religione christiana deviantes tam regali quam canonica auctoritate ad viam iusticiae revocare studuit. Precipiebat enim, ut, conventu synodali habito, 5 ibi omnia iuxta canonum decreta corrigerentur. Cuius nimirum conventus synodalis statuta, quia non solum secularibus, sed etiam ecclesiasticis rectoribus emendationem^a magnam ferre videntur, prout in antiquis exemplaribus scripta invenimus, hic ponere volumus. 10 Sic enim scripta inveniuntur¹.

(36). In nomine domini nostri Iesu Christi ego^b Karl- ^{Epist. 56.}mannus^c dux et princeps Francorum anno ab incarnatione Domini DCCXLII, XI.^d Kal. Maii cum consilio servorum Dei et optimatum meorum episcopos, qui in regno meo sunt, cum 15 presbiteris ad concilium et synodum pro timore Christi congregavi, id est Bonifatium archiepiscopum, Burghardum^e et Reginfridum, Wittanum^f et Willibaldum^g, Dadanum et Addanum cum presbiteris eorum, ut mihi consilium dedissent^h, quomodo lex Dei et christiana religio recupereturⁱ, quae in diebus preteritorum 20 principum dissipata corruit, et qualiter populus christianus ad salutem animae pervenire possit et^k per falsos sacerdotes deceptus non pereat^k.

Itaque per consilium sacerdotum religiosorum et optimatum meorum ordinavimus per civitates episcopos et con- 25 stituimus super eos archiepiscopum Bonifatium, qui est^l missus sancti Petri. Statuimus quoque per annos singulos synodum congregari^m, ut nobis presentibus canonum decreta et ecclesiae iura restaurenturⁿ et religio christiana emendetur.

Fraudatas^o pecunias ecclesiarum ecclesiis restituimus et 30 reddidimus^p; falsos presbiteros et adulteros vel fornicatores diaconos et clericos de pecuniis ecclesiarum abstulimus et degradavimus et ad penitentiam coegimus.

Servos Dei per omnia omnibus^q armaturam portare vel pugnare aut in exercitum et in hostem pergere omnino pro- 35 hibuimus, nisi illos tantummodo, qui propter divinum mysterium, missarum^r scilicet sollemnia adimplenda et sanctorum patrocina,

VII. Capp. 35. 36. 1. 2a, b, c.

a) ita 1; (a)edificationem m. conferre posse vid. *rell.* b) om. 2c. c) ita pr. m. 1 cum *Epist.*; Karlomannus *rell.* d) undecima Kalendas Mai 2b. e) ita 2a; Burchardum *rell.* f) Witanum (1). 3. g) Williboldum 2a. h) darent 2b. i) recuperatur 40 1, corr. k) ita 1; possit, qui per f. s. hucusque deceptus est. Itaque *rell.* l) m. est 2c. m) congregare 2c cum *Epist.* n) restaurarentur 1, corr. o) fraudata 1, corr. p) reddimus 2c. q) aliquam pro omnibus 1. r) om. 1.

1) Jaffé n. 47 (p. 127); Dümmler n. 56 (p. 309); Boretius, *MG.* 45 *Capitularia* I, 24, n. 10. 11; Werminghoff, *MG. Concilia* II, p. 1—7.

Epist. 56. *ad hoc electi sunt, id est unum vel duos episcopos cum capellanis presbiteris princeps secum habeat, et unusquisque prefectus unum presbiterum, qui hominibus peccata confitentibus indicare^a penitentiam possit. Necnon et illas venationes et silvaticas vagationes cum canibus omnibus servis Dei interdiximus, et ut accipitres et valcones^b non habeant.* 5

Decrevimus quoque, ut iuxta sanctorum^c canones unusquisque presbiter in parrochia habitans episcopo^d subiectus sit illi, in cuius parrochia habitat, et semper in quadragesima rationem et ordinem ministerii sui^e sive de baptismo sive de fide catholica 10 sive de precibus et ordine missarum episcopo reddat et ostendat; et quandocumque iure canonico episcopus circueat^f ad confirmandos^g populos, presbiter semper paratus sit ad suscipiendum episcopum cum collectione et adiutorio^h populi, qui ibi confirmari debet, et in cena Domini semper novum crisma accipiat ab 15 episcopo, et ut episcopus sit testis castitatis et vitae et fideiⁱ et doctrinae illius.

Statuimus, ut secundum canonicam cautelam omnes undecumque venientes ignotos episcopos vel presbiteros ante probationem synodalem in ecclesiasticum ministerium non admittantur. 20

Decrevimus, ut secundum canones unusquisque episcopus in sua parrochia sollicitudinem gerat, adiuvante gravione, qui defensor ecclesiae eius est, ut^k populus Dei paganas non faciat, sed ut^l omnes spurcias gentilitatis abiciat sive sacrificia mortuorum seu^m sortilegosⁿ vel divinos sive filacteria et auguria 25 sive incantationes sive^o hostias immolaticias, quas stulti homines iuxta ecclesias ritu pagano^p faciunt sub nomine sanctorum martyrum vel confessorum, Deum et sanctos suos^q ad iracundiam provocantes¹.

Statuimus similiter, ut post hanc synodum, quae fuit 30 XI. Kal. Maii^r, quisquis servorum Dei vel ancillarum Christi in crimen fornicationis lapsus fuerit, in carcere penitentiam faciat in pane et aqua. Et si ordinatus presbiter fecerit, duos annos in carcere permaneat, antea flagellatus. Si autem clericus vel^s

VII. Cap. 36. 1. 2a. b. c.

35

a) *m. al. corr.* indicare 2a. c, et ita 2b. b) ita 1. 2b. c; falcones 2a. c) sanctos 2b. d) ita 1; subi. sit illi ep. *rell.* e) *versu ex. postea suppl.* 2a. f) *m. al. corr.* circueat 2a, et ita *Epist.* g) confirmandum 1, *corr.* h) (pop. *superscr.*) adiut. 2c. i) f. doctrineque 2b. k) *ne, om. non* 2b. l) ita 1; *om. rell.* m) sive 2b *cum Epist.* n) ita fortasse *pr. m. 1 cum Epist.*; sortilegos *rell.* o) ita 1; vel *rell.* 40 p) paganorum 2b. q) eius 2b. r) Mai 2b. s) vel mon. *desunt*, c. 10 *litteris erasis*, 2a (*adsunt* 2a^{1.1*}. 1**); tantummodo pro vel m. 2a².

1) Otloh enuntiatum insequens (sive illos sacrilegos ignes — diligenter prohibeant) praetermisit.

monachus in hoc peccatum inciderit, post terciam verberationem in carcerem missus, unum^a annum ibi penitentiam agat. Similiter^b et nonnae velatae eadem penitentia teneantur, et radantur omnes capilli capitis eius^b.

Decrevimus^c quoque, ut presbiteri vel diaconi non sagis laicorum more, sed casulis utantur ritu servorum Dei, et nullus in sua^d domo mulierem habitare^e permittat; et ut monachi et ancillae Dei monasteriales iuxta regulam sancti Benedicti vivere et^f vitam propriam gubernare studeant.

Statuimus¹ quoque cum consilio servorum Dei et populi christiani propter imminencia bella et persecutiones multarum gentium, quae in circuitu nostro sunt, ut sub precario et^g censu aliquam partem ecclesialis pecuniae in adiutorium exercitus nostri cum indulgentia Dei aliquanto tempore retineamus, ea conditione, ut annis singulis de unaquaque casata^h solidus, id est XII denarii, ad ecclesiam vel monasterium reddatur, eo modo, ut si moriatur ille, cui pecunia commendata fuit, ecclesia cum propria pecunia revestita sit, et iterum, si necessitas cogat, ut princeps iubeat, precarium renovetur et rescribaturⁱ novum et omnino reservetur, ut ecclesiae vel monasteria penuriam et^k paupertatem non patiantur, quorum pecunia in precario prestita sit^l; sed^m si paupertas cogat ecclesiae, domui Dei reddatur integra possessio^m.

Similiter precipimus, ut iuxta decreta canonum adulteria et incesta matrimonia prohibeantur et emendentur episcoporum iudicio, et ut mancipia christiana paganis non tradantur².

(37). Tantae igitur religionis statuta a principibus neophitis tunc facta si comparentur legibus his, quae modo a quibusdam rectoribus nostris a puericia usque in senectam in omni disciplina christiana instructis proferuntur, facile potest agnosci, quantum perfectiores fuerint illi neophiti istis patribus doctissimis, qui non solum apud reges et principes proⁿ locorum sanctorum utilitate^o intercedere^p neglegunt, sed etiam ipsi loca

VII. Capp. 36. 37. 1. 2a, b, c.

- 5 a) annum unum 2b. b) ita 1. 3; Similiter — eius om. rel. c) Decretum quoque est ut 2b. d) ita 1; d. sua rel. e) perm. hab. 2c. f) ita 1; et v. pr. gub. om. rel. g) ita 1; et om. 3; et censu om. rel. h) casa 2c. i) ita 1. 3; scribatur rel. k) ita 1; pen. paupertatemque rel. l) est (1). 3. m) ita 1. 3 (ubi integra reddatur); sed — possessio om. rel. n) in litura 2a. o) m. al. corr. 0 utilitatem 2a. p) ita 1. 3; om. rel.

1) Otloh initium et capitula priora synodi Liftinensis (Modo autem — et nonnae) omisit, ea de causa, ut videtur, quod similia iam in statutis ab ipso allatis leguntur. 2) Caput ultimum ab Otloho item praetermissum est.

sancta sibi commissa omnimodo destruunt. O mores pravi cunctis omnino dolendi, o miseranda nimis morum mutatio talis, cum pueri senibus, caeci videntibus, imperiti peritis, laici clericis religiosiores inveniuntur! Quondam namque in provinciis multis, ubi, sanctae ecclesiae vinea noviter plantata, necdum vel notitia fructuum spiritualium^a ad omnes pervenit, a pluribus^b secularibus viris dicebatur: 'Quoniam pro fragilitate nostra a consuetis mundi deliciis penitus continere^c nos nequimus, saltem vel alios continentes ad servitium Dei congregantes, illos nostris^d corporalibus subsidiis pascamus, ut et^e ipsi orationibus suis aliisque spiritualibus^f studiis nos pascant, ne pereamus'. Nunc autem, cum omnium virtutum scientia et^g experientia aliqua et in^e libris prolata pene ad omnium noticiam pervenit nullus-
Matth. 20, 7. que christianorum dicere potest: *Quia nemo nos conduxit*, tam clerici quam laici plurimi dicere solent^h: 'Quid prosunt tot cenobia vel tanta monachorum agmina? Multo enim melius esset, ut predia, quibus idem monachi inutiliterⁱ saginantur, servitio nostro prestarentur'. Haec quidem multi verbis, sed multo plures operum suorum attestazione ita^k esse fatentur, quasi malicia et inreligiositas eorum a Domino minus puniatur, si nullus monachus vel religiosus in hoc^l seculo inveniatur.

(38). At Karlmanno^m prefato longe alia mens erat. Qui, licet ante sancti Bonifatii predicationem de religione christiana parum quid noverit, eo tamen ammonenteⁿ et exhortante, citius in timore et amore Dei ita perfectus esse cepit, ut humana simul et divina prudenter disponderet nihilque secularia iura sine divini^o amministrazione servitii, ad quod cenobialis^p monasticaque congregatio^q deputatur, proficere crederet^r. Similiter et Karolus Magnus, filius scilicet fratris sui Pippini^s supradicti, qui a Roma usque in Fresiam, ab Ungaria^t usque ad^u Brittaniam^v omnia regna suo^w subegit imperio, cum contra eadem decertaret, non aliter victoriam se posse adipisci credidit, nisi interim

VII. Capp. 37. 38. 1. 2a. b. c.

- a) ita 1; spiritualium *rell.* b) ita 1; plurimis *rell.* c) ita 1; nos cont. *rell.*
d) om. 2c. e) om. 1. f) ita 1; spiritualibus *rell.* g) *superscr.* 2c. h) solentur 2b, *corr.* i) m. al. (?) *postea suppl.* 1. k) ita esse m. al. *superscr.* 2b.
l) *superscr.* 2b. m) ita *pr.* m. 1; Karlmanno *rell.* n) animo mente 1, *corr.*
o) divine 1, *corr.* p) cenobiale 1, *corr.* q) ita 1; dep. congr. *rell.* r) ita 1; sciret *rell.* s) Pipini 2b. t) Ungaria 1, *corr.* u) ita 1; in 2a, b; om. 2c.
v) Brittaniam 1; Brittaniam 2b. c. w) subegit suo 2b.

omnia cenobia in eisdem regnis iam constructa supplemento aliquo adiuvaret. Si quis in his dubitet, legat inprimis sua gesta; deinde circueat monasteria, quae sub tempore suo fundata habuit Italia vel Gallia sive Germania, et inveniet ea aliqua Karoli largitate sublimata, quaedam quidem privilegio libertatis, quaedam vero prediorum donis, nisi forte ex subsequenter regibus seu episcopis sint ablata. Multi namque reges, eiusdem Karoli successores, licet in preclaris moribus ac studiis pluribus effulserint^a, in hoc tamen nimis deliquerunt^b, quod monasteria nonnulla vel ipsi tam immensa obsequii sui exactione quam prediorum ablatione destruxerunt vel episcopis seu etiam laicis quibusdam nihil minus quam monasticam religionem curantibus destruenda tradiderunt. At Karolus noster non solum haec minime fecisse refertur^c, sed etiam econtra quaedam cenobia^d ad episcopatum pertinentia, prediis duplicibus redditis, cum consilio^e communi ab episcopali ditione absolvit libertateque regali sublimavit, sicut^f sancti Heimerammi^g cenobium^{h.1}, prenoscens, ut reor, prophetiae spiritu, — quod et nos cernimus et anteriores nostri iam diu impletum viderunt, — loca sancta, quae necessariis omnibus sufficienter erant redimita a suis institutoribus, tradita vero episcopis et in penuriamⁱ maximam et in destructionem totius disciplinae regularis ventura fore. Sed hoc nequaquam idcirco dico, quod omnia cenobia episcopis subiecta destructa sciam, sed partem maximam. Quod tamen eo magis dolendum et miserandum videtur, quo minus ab ignorantibus legis divinae precepta, sed a doctissimis agitur, qui, commissa sibi destruentes cenobia, non solum ipsi peccant, sed etiam laicos peccare faciunt in eadem destructione.

VII. Cap. 38. 1. 2a, b, c.

- a) ef in ras. 1. b) deliquerint 1, corr.; dereliquerunt 2a, corr. c) fertur (1). 3.
 d) ita 1; loca rell. e) communi cons. 2c. f) sicut s. Heim. cen. om. 3 (non 1. 2d).
 g) ita 2c; Emmerammi rell. h) cenobii 1. i) max. pen. 2c.

1) *Monasterium S. Emmerammi liberum et in sola 'potestate imperatorum sive regum' esse ut demonstraretur, charta confirmationis Karoli M. conficta est (Mühlbacher, Reg. I², n. 352), ipsumque Otlohum fraudis auctorem fuisse statuit J. Lechner, 'Zu den falschen Exemptionsprivilegien für St. Emmeram' (N. Arch. XXV, 627 sqq.); cf. Krusch, SS. R. Merov. IV, 453, n. 4. Potestatem episcoporum Ratisbonensium Otloh etiam in Vita Wolfkangi c. 15 (SS. IV, 532) abusivam vocaverat; cf. eiusdem librum Visionum c. 10 (ib. XI, 382).*

Quis enim laicorum non putat^a sibi iam^b licere, quicquid clericos cernit facere?¹ Unde in his omnibus Karolum proponere possumus ad exemplum. Sicut enim *Eccli.* 44, 20. inter reges, successores videlicet suos, *non est inventus similis illi, qui conservaret legem Excelsi*, ita nullus eorum post eum tanta gloria tantaque potentia potitus *ib.* 39, 13. est in hoc seculo, meritoque de illo dicitur: *Non recedet memoria eius, et nomen eius requiretur a generatione in generationem.*

(39). Quia igitur occasio se talis prebuit, ut commemorantes, quanta religio sub antiquis principibus quantave^c fuerit destructio religionis^d eiusdem sub modernis, per huiusmodi opposita, quibus quid sit melius declaratur, aliquos etiam incitarem^e ad^e meliora, nemo, precor, haec indigna lectu et auditu decernat, sed^b potius attendens, si in tanta destructione reus existat, peniteri et emendare studeat,

dum veniae tempus, Domino^f prestante, tenemus, ne forte, preoccupati die mortis, quaeramus spacium penitentiae et invenire non possimus. Sed de his satis dictum; revertamur iam^g ad incepti sermonis^h exordium.

(40). Cum ergo Karlmanniⁱ precepto sanctique Bonifatii consilio synodalis conventus haberetur, multi ibi non solum clerici quilibet heretica pravitate decepti ab ecclesiae communione expellebantur, sed etiam episcopi, qui pro aliqua capitalis criminis macula diffamati fuerant^k, deponebantur. Erroris autem totius, qui tunc in Germania excreverat^l, maximi^m fuerantⁿ auctores duo heretici, quorum unus Clemens, alter vero Eldebertus^o dicebatur². De quibus postmodum, cum epistolas ad Zachariam papam missas proferre ceperimus, dicetur congruentius; in his enim omnis eorum mortifera heresis replicatur³. Quidam etiam episcopus nomine Gewiliob^p,

VII. *Capp.* 38—40. 1. 2a. b. c.

a) putet 2b. b) om. 2c. c) ita (1). 3; quantaque rell. d) ita 1. 3; ei. rel. rell. e) superscr. 2b. f) tenemus D. pr. 2b. g) ita 1(?) 3; om. rell. h) operis 2b. i) ita pr. m. 1; Karlomanni rell. k) erant 1. 3. l) exercuerat 2c. m) maxime 2b. n) fuerunt 2a. b. c. o) ita 2b. c. e. 3; Edeb. 2d; Aldeb. 1. 2a. p) ita 2a. a^{1*}. a^{1**}. a² cum auctario Ekkehardi Eriphesfurtensi (cf. *epist. Bonif.* 60: Geolcobo); Gewilieb 1. 2b. d. 3; Gebilieb 2e; Gemvilieb 2c; Gewelib *Vita Moguntina*.

1) Cf. e. gr. ea quae Otloh in *Libro Manuali* c. 1 (*Migne CXLVI*, 246 sq.) de destructione coenobiorum scripsit. 2) Cf. Willibald. c. 7 (*supra* p. 40). 3) *Infra* lib. II, 4. 7. 8. 10.

Mogontiae^a civitati prelatus, tunc deponebatur. Cur u^tem depositus fuerit, hic subsequenter enarrabo.

(41). In illis namque temporibus Saxones de-^{Vita Mogunt.}
astabant Turingiam regionem^b. Quam ob rem populi^{c. 1.}
iusdem regionis^c, confugientes ad supradictum prin-
cipem Karlmannum^{d. 1}, quaerebant ab eo auxilium.
Qui mox pro eorum ereptione exercitum misit, in
quo simul Geroldus Mogontiacensis^e tunc^f episcopus,
ater scilicet^b prefati Gewiliobis^g, iussus trans-
vit^h. Cumque congressio facta fuisset bellan-
ium et invicem semet ferientium, Geroldus epi-
scopus interfectus ibi inter alios occubuit. Deinde
liusⁱ eius Gewiliob^k, adhuc laicus in palatio consti-
utus, pro sedando patris dolore clericatus officio pro-
movebatur et ad regendam ecclesiam Mogontiacen-
em^l post obitum patris subrogabatur. Post non
multum vero temporis iterum Karlmannus^{m. 2}, exer-
itu congregato, contra Saxones perrexit secumque
undemⁿ Gewilioben^o duxit. Considentibus autem
triusque^p populi exercitibus cis citraque ripam
uminis Wisaraha, precepit Gewiliob^k puerum suum
inter hostes pergere illicque nomen eius^q, qui patrem
suum occiderat, diligenter inquirere. Cumque puero
issa explenti responderetur a quodam, proxime illum
desse, quem quaereret: 'Rogate', inquit, 'eum huc
venire quantotius, quia secum^r sermocinari senior appetit
meus^s'. Quo veniente et utrimque alterius^t adventu
enuntiato, mox preparatis equis ab utroque itur;
t in medio amne occurrentibus atque colloquentibus,
ait^u Gewiliob^k episcopus:

'Accipe iam ferrum, quo patrem vindico carum'.

Haec igitur dicens, gladio mox perfodit illum.

VII. Capp. 40. 41. 1. 2a. b. c.

Mogontiae 2a; Magontie 2c. b) ita 1. 3; om. rel. c) ita 1. 3; provinciae rel.
ita pr. m. 1; Karlomannum rel. e) ita 2b; Mogontiacensis 1; Mogontianensis 2a;
Mogontianensis 2c. f) ep. tunc 1, corr. g) ita 2a. a¹*. 1**.*²; Gewilieb 2b. c. 3; Gewi-
lis 1; Gebilibis 2e. h) ita 3; transivit 1; perrexit rel. i) G. f. eius 2c; eius
al. superscr. 2a. k) ita 2a; Gewilieb 1. 2b. c. 3. l) ita 1; Mogontianensem
rel. Mogontiacensem 2a; Magontiac. 2c; Mogontianensem 2b. m) ita pr. m. 1; Karlo-
mannus corr. Karlomannus 2a, et ita rel. n) om. 2c. o) ita 2a; Gewilieben 1. 2c. 3;
Gewiliebem 2b. p) utrisque 2a, corr. q) m. al. in marg. suppl. 1. r) senior m. app.
rm. secum 2c. s) ius 2a. t) adv. alt. 1. u) ita 1. 3; coll., G. ep. clam ferens
adium ait: Acc. 2a. b. c.

Karolum Vita Moguntina c. 1. 2) Cum venerando Karolo Vita
Moguntina.

Vita Mogunt.
c. 1.

Qui statim corruens ex equo, in flumine exalavi spiritum. Cumque sui talia agnoscerent^a, ab omnibus clamabatur^b; utrimque consertis cuneis summo pere^c dimicabatur. Superatisque Saxonibus, Karlmannus^{d.1} cum suis ad propria remeavit, nemine id quod factum est a Gewiliobe^e in homicidii crimen imputante^f. Unde et reversus solito episcopales sibi vendicavit usus.

(42). At sanctus presul Bonifatius inter cetera correctionis colloquia haec pariter in conventu synodali protulit, attestans, nullum homicidii reatu pollutum debere episcopali sacerdotio fungi. Ad haec etiam ei obiecit, propriis se oculis perspexisse illum cum avibus canibusque iocantem², quod episcopo nullatenus liceret³. Audiens autem haec Gewiliob^g sentiens^h, seⁱ nullo modo contra stimulum vel seculari potentiae seu auctoritatis canonicae, quae mediante sancto Bonifatio in omnes coram positos deferabatur calcitrare^k posse, iudicio consensit communi depositusque est ab ordine episcopali. Quo deposito statim sanctus Bonifatius a supradictis principibus Karlmanno^d videlicet et Pippino^l fratre eius, ecclesiam Mogontiacensi^m preficitur. Et utⁿ eius dignitas eminentior foret, decreverunt idem principes ecclesiam Mogontiacensem^m, quae prius alteri subiecta erat⁴ metropolim omnium in Germania positarum ecclesiarum

*) secundum canonum scita facere *add. 2e.*

VII. Capp. 41. 42 1. 2a. b. c.

a) agnosceret 2c; cognosc. 1. b) ac *add. 2b.* c) sumopere *corr.* summo opere 2d
d) *ita pr. m.* 1; Karlomann. *rell.* e) *ita 2a*; Gewiliebe 1. 2c. 3; Gewiliobo 2f
f) *ita 1.* 3; deputante *rell.* g) *ita 2a*; Gewiliob 1. 2b. c. 3. h) *om.* 2b. i) *vers ex. om.* 1. k) calcitare 2a; recalcitrare 2b. l) Pipino (1). 2b. c. m) Mogoncianens *corr.* Mogonciacens. 2a, et *ita (2b).* n) *superscr.* 1.

1) Karolus *Vita Moguntina.* 2) *Ib. c. 1 (p. 91, 8):* cum herodiis et canibus per semet ipsum iocabatur. 3) *Cf. Capitulare a. 742. c. 1 (MG. Epist. III, 310; Capitul. I, 25; supra p. 150, 4):* Necnon et illarum venationes et silvaticas vagationes cum canibus omnibus servis Dei interdiximus; similiter, ut acceptores et walcones non habeant. 4) Quae prius Wormatiensi subiecta erat, *habent excerpta c. 40—42, quae Auctarii Ekkehardi Erphesfurtensi saec. XII. medio inserta sunt (SS. III, 35 Holder-Egger, Monumenta Erphesfurtensia p. 27), primumque eodem saeculo ineunte in Gestis Treverorum c. 25 (SS. VIII, 162) traditum est, ecclesiae Wormatiensi dignitatem metropolitanam fuisse. Cf. versus a monacho Kirschgartensi allatos (Boos, Monumenta Wormatiensia p. 11); Rettberg I, 636 sq.*

ficere¹, moxque legatione facta, illud^a a presule^{Vita Mogunt. c. 1.} postolico impetravere².

(43). Tali ergo auctoritate suffultus, sanctus Bonifatius cepit undique quasi novus archimandrita quae^b divina sunt plantare, diabolica vero extirpare, cenobia ecclesiasque aedificare, pastores cautissimos ecclesiis isdem preponere. Nam preter multos, quos antea^c constituit episcopos, in quibus erant venerabiles viri^{ib. c. 4.} Willibaldus^d et Burghardus^e, quorum priorem in loco Eihstat^f nuncupato episcopum, alium vero in urbe uae Wirzburg^g dicitur episcopum constituit, tunc vero^h Gregorium ad Triehtⁱ episcopali ordine consecratum^k direxit³, Lullum etiam^l in Mogontia^m ipse adhuc vivens sibi subrogavit episcopum⁴.

(44). Multa quidem et alia tunc ab eo gesta sunt in Germania, quae in epistolis tantummodo inveniuntur scripta. Unde libet inserere epistolas easdem vel abⁿ eo ad Zachariam papam, qui per idem tempus sedem postolicam gubernabat, vel ab eodem Zacharia ad illum seu pro illo ad quoslibet Germaniae principes transmissas, quas undecumque colligere possumus^o. Nam las, quas ad gentis suae populos, id est Anglos^p, transmisit, pretermittere volumus, ne legentibus aliquod medium conferre^q videamur cum^r alienis, maxime cum nobis sufficiant nostra. Nostra autem dico, quae proatribus nostris, Germanis^s scilicet, salvandis scripsit vel ab ullo scripta^t recepit. In quibus nimirum epistolis maxime potest agnosci, quantam curam et disciplinam, quantam paternitatem^u et pietatem habuerit circa omnes

VII. Capp. 42—44. 1. 2a. b. c.

in litura 2a. b) q; loco supra q raso, 1. c) ante constituerat 2b. d) Willibaldus 2a. e) ita 2a; Burchardus rell. f) ita 2c; Eihstâ 1; Eichstat 2b; Eistat 2a. ita scripsi; Wirciburg 2a; Wircibure 2b; Wirzburg 1; Wurzeburg 2c. h) ita (1). 3; Lippe rell. i) ita 2b. c. 3c; Trihet 1; Trieth 2e. 3; Treth 2a. k) dir. cons. 1, corr. autem 2a. b. c. m) Mogontia 2a; Magontia 2b. n) ita 1. 3; vel a sancto Bonifacio (Bonifacio 2a. b) ad Z. 2a. b. c. o) potuerimus 2b. p) anglos 2a, corr. inferre 2b. r) cum al. om. 1. 3. s) Germanie 2b. t) sunt (?) add., sed eras. 1. paupertatem 2b.

1) Hac Otlohi expositione is nititur qui 'Carolomanni et Pipini edictum' insulsum de depositione Gervilionis episcopi et dignitate metropolitana ecclesiae Moguntinae attributa confinxit (Goldast, Collectio constitutionum imperialium I, 1613, p. 15 sq.; Mühlbacher, Reg. I², n. 52). 2) Cf. Hist. Bonif. 88 (p. 373), infra II, 14. 3) Gregorius minime episcopus consecratus est, sed monasterio S. Martini Traiectensi abbas praesidens post mortem Bonifatii dioecesim regebat (cf. Holder-Egger, SS. XV, p. 75, n. 2). Abbas vivo Bonifatio factus est; cf. epist. 92 (p. 378). 4) Willibald. c. 8 (p. 45); Vita Moguntina c. 7 (p. 98).

^{cf. 1. Cor. 4, 14. 15.} ecclesiae^a sanctae filios, quos ipse per euangelium genuit
^{ib. 9, 22.} quodque iuxta apostolum omnibus omnia factus sit, ut
 omnes lucrificeret. Unde confidenter dico, quia, qui
 cumque filiorum eius, Germanorum videlicet, agnit
 tanti patris labore vel ex^b scriptis vel vulgaribus dictis
 non eum quantacumque prevalet veneratione amplectitur
 in honore quem parentibus exhibere iubemur negligenter
 invenitur. Quodsi negligentia peccatum est et omne
 peccatum punitur, negligentia ergo simul^d puniend
^{Hebr. 12, 9.} creditur. Ad haec etiam, si iuxta apostolum *pater
 carnis nostrae habuimus eruditores et reverebamur, nonne
 multo magis obtemperabimus patri^e spirituum?* Pater nam
 que spiritualis^f non solum Deus omnipotens dicitur^g
 sed etiam omnes, quorum doctrina et exemplis ad agnit
 tionem veritatis instruimur, ad stabilitatem religionis
 incitamus. Sicut et^b Abraham ob fidei obediētiaequ
^{cf. Rom. 4, 11.} suae meritum cunctis imitandum pater omnium dictus
 est in^h Christo credentium, haud aliter sanctus presu
 Bonifatius omnium Germaniae incolarum pater dici
 potest pro eo, quod illos verbo sanctaeⁱ predicationis
 primitus Christo genuit, exemplis confirmavit, postremo
^{cf. Ioh. 15, 13.} animam quoque suam pro ipsis posuit, qua caritate
 nemo maiorem valet exhibere. Quae cum sit bonorum
 omnium origo et finis, nos etiam^k in hac terminum
 ponamus libelli presentis,
 quatenus, ad tempus cessante labore legendi,
 lector et auditor vires possint reparare.

EXPLICIT LIBER PRIMUS^l.INCIPIT LIBER^m SECUNDUSⁿ.

In priori^o quidem libello, prout ingenioli nostr
 parvitas permisit¹ utque scriptorum antiquorum testi
 ficatio edocuit, de conversatione et peregrinatione nec

VII. Cap. 44. Prol. 1. 2a. b. c.

a) ita 1; s. e(e)cel. rell. b) om. 2c. c) ita 1; pecc. omne rell. d) postea suppl. 1
 e) superscr. 1. f) ita 1; spiritualis rell. g) om. 1 (non 3). h) om. 1. 3
 i) ita 1. 3; om. rell. k) quoque 1. 3. l) de sancti Bonifacii virtutibus add. 1
 subscr. om. 2d. m) om. 1. 2a². b. n) de virtutibus beatissimi patris nostr
 (sancti pro b. p. n. 3) Bonifacii archiepiscopi et martiris add. 2d. 3; de passione
 sancti Bonifacii archiepiscopi et sociorum eius et de translatione corporis in Ful
 densen ecclesiam add. 2e. o) ita 1. 3; precedenti rell.

1) *Iisdem verbis*: prout ingenioli mei parvitas permisit, Otloh in prologo
Vitae Wolfkangi (SS. IV, 525) usus est.

non predicatione sancti patris nostri Bonifatii diximus. Iam vero^a libet, ut, donante Deo, possumus^b, in hoc libello sequenti pandere, quantum post acceptum Mogonciacensis^c ecclesiae presulatum pro sancta ecclesia laboraverit contra hereticos vel falsos christianos certando, qualique^d exitu^e felicem passionis suae palmam compleverit. Sed illud superius cum epistolis tantummodo explanandum est, quia in his sufficienter et evidenter scriptum invenitur. Nec decet, ut pretermittentes ea, quae satis prudenti apertaue ratione prolata sunt, alia quasi meliora componamus, cum huiusmodi vitium nec in ipsis secularibus literis, nedum^f in sacris, agi conveniat. His igitur prelibatis, nunc ad ipsas quas promisimus epistolas scribendas transeamus, ponentes inprimis illam, quam et primo ad Zachariam papam direxit epistolam. Quae licet ante synodum superscriptam directa fuerit, tamen, quia ad sequentium epistolarum relationem ex parte respicit et sub unius presulis^g tempore haec omnesque quae subsequenter scriptae sunt, nos quoque simul scribere decrevimus.

(1). DOMNO^{h.1} CARISSIMO, SUMMIⁱ PONTIFICATUS *Epist. 50.*
INFULA PREDITO, VIRO APOSTOLICO ZACHARIAE
BONIFATIUS^k SERVUS SERVORUM DEI.

Confitemur, domine pater, quia per nuntios referentes, quod venerandae memoriae apostolatus vestri precessor Gregorius, ergastulo corporeo absolutus, ad Dominum migravit, quod^l maiorem laeticiam et^m maius gaudium nobis non audivimus, — et expansis ad ethera palmis, Deo gratias egimusⁿ, — quam quod clementem paternitatem vestram altissimus arbiter canonica iura regere et apostolicae sedis gubernacula gubernare^o concessit. Ergo non aliter, quam ut ante vestigia^p vestra geniculantes, intimis flagitamus precibus, ut, sicut precessorum^q vestrorum pro auctoritate sancti Petri servi subditi^r et subditi discipuli fuimus, sic et vestrae pietatis servi obediētes, subditi sub iure canonico, fieri mereamur,

VII. Prol. Cap. 1. 1. 2a. b. c.

a) om. 1. 3. b) corr. possumus 2c, et ita 1. c) ita h. l. rell.; Mogocianensis (sic) 2a, corr. d) qualicumque 2a, corr. e) fel. exitu 1. f) necdum 1. g) ita 1. 3; papae rell. h) Domino (1). i) summo 2b. k) ita 2c; Zacha(rie Bonif pr. m. in ras.) acius 2b; Bonifacius 1. 2a. l) q̄: 1. m) ita 1. 3; et m. g. nobis om. 2a. b. c. n) agimus 2a, corr. o) ita 1; tenere rell. p) m. al. in marg. suppl. 2b. q) predecessorum 2b. r) ita (corr. e subsiti? 2a) codd.; devoti *Epist.*

1) Jaffé n. 42 (p. 111); Dümmler n. 50 (p. 299).

Epist. 50. optantes catholicam fidem et unitatem Romanae ecclesiae servare. Et quantoscumque audientes vel discipulos in ista legatione mihi donaverit Deus, ad^a obēdientiam apostolicae sedis invitare et inclinare non cesso.

Necesse quoque habemus indicare paternitati vestrae, quia, per Dei gratiam Germaniae populis aliquantulum percussis vel correctis, tres ordinavimus episcopos et provinciam in tres parochias discrevimus, et illa tria oppida sive urbes, in quibus constituti et ordinati sunt, scriptis auctoritatis vestrae confirmari^b et stabiliri precantes desideramus. Unam esse sedem episcopatus decrevimus in castello quod dicitur Wirziburg^c et alteram in oppido quod nominatur Buraburg^d, terciam in loco qui dicitur Erpesfurt^e, qui^f fuit olim urbs paganorum rusticorum^g. Haec tria loca propria carta^h auctoritate apostolatus vestri roborari et confirmari diligenter postulamus, ut, si Dominus voluerit, per auctoritatem et preceptum sancti Petri iussionibus apostolicis fundatae et stabilitae sint tres in Germania episcopales sedes, et ut presentes vel futurae generationes non presumant vel parochiasⁱ corrumpere vel violare preceptum apostolicae sedis.

Notum similiter sit paternitati vestrae, quod Karlomannus^k dux Francorum me^l accersitum ad se rogavit, ut in parte regni Francorum^l, quae in sua est potestate, faciam synodum congregari, et promisit, se de ecclesiastica religione, quae iam longo tempore, id est non minus quam per sexaginta vel septuaginta annos, calcata et dissipata fuit, aliquid corrigere et emendare velle. Quapropter, si hoc, Deo inspirante, veraciter implere voluerit, consilium et preceptum vestrae auctoritatis^m habere debeo. Franci enim, ut seniores dicunt, plus quam per tempus octoginta annorum synodum non fecerunt nec archiepiscopum habuerunt nec ecclesiae canonica iura alicubi fundabant vel renovabant. Modo autem maximaⁿ ex parte civitates et episcopales sedes traditae sunt laicis cupidis ad possidendum vel clericis scortatoribus et publicanis seculariter ad^o perfruendum^p. Nam si per verbum vestrum hoc negotium, duce rogante supradicto, a movere et corrigere debeo, preceptum et iudicium apostolicae sedis cum canonicis ecclesiasticis presto habere cupio.

Si^q invenero inter illos diacones quos nominant, qui, a puericia sua semper in stupris, semper in adulteriis et in omnibus

VII. Cap. 1. 1. 2a, b, c.

a) om. 2c. b) stab. et conf. 2c. c) ita scripsi; Wireiburg 2a; Wirzburg 1; Wirzburg 2c; Wurciburg 2b; Wirzaburg *Epist.* d) Burabure 2b; Buriburg 2a. e) Erpersfurt 1. f) que 2b. g) ita 1. 3; om. 2a, b, c. h) om. 2a, b, c. i) eorum add. 1. k) Kallomannus (?) 1, corr. l) me — Francorum in marg. inferiore suppl. 2c. m) auctoritates 2a, corr. n) maxi||im(a corr. ex e) 1. o) om. 1. p) possidendum 2b. q) in ras. 2a.

semper spurciciis^a vitam ducentes, sub tali testimonio venerunt *Epist.* 50.
ad diaconatum et modo in diaconatu, concubinas IIII vel V vel
plures noctu in lecto habentes, euangelium tamen legere et
diaconos^b se nominare nec erubescunt nec metuunt, et sic in
5 talibus incestis ad ordinem presbiteratus venientes, in hisdem^c
peccatis perdurant et, peccata peccatis adicientes, dicunt, se pro populo
posse intercedere et sacras oblationes offerre, novissime, quod peius^d
est, sub talibus testimoniis per gradus singulos ascendentes, ordinan-
tur^e et nominantur episcopi, — si, inquam, tales invenero
0 inter illos, rogo, ut habeam preceptum et^f conscriptum auctoritatis
vestrae, quid de talibus diffiniatis^g, et^h per responsum apostolicum
convincantur et arguantur peccatores. Inveniuntur etiam qui-
damⁱ inter eos episcopi, qui, licet se fornicarios vel^k adulteros
dicant non esse, sunt tamen ebriosi vel venatores et pugnant in
5 exercitu armati et effundebant^l propria manu sanguinem hominum
sive paganorum sive^m christianorum. Et quia servus et legatus
apostolicae sedis esse dinoscor, unum sit verbum et meum hic et
vestrum ibi, siⁿ contingat, ut ad iudicium auctoritatis vestrae
pariter missos dirigamus.

Preterea de una re et consilium quaerere^o et licentiam
petere necesse habeo, eo quod venerandae memoriae precessor^p
vester, sicut audistis, in presentia vestra mihi precepit, ut presbi-
terum post^q obitum meum, Deo volente, in ecclesiastico ministerio
heredem et successorem constituere deberem, et hoc mihi, si Dei
5 voluntas est, placet. Sed modo dubito et nescio, si fieri possit,
quia postea frater illius avunculum^r ducis Francorum occidit,
et adhuc ignoramus, qualiter ista discordia pacificari et finiri
valeat. Sed obsecro, ut auctoritatis vestrae licentia sit, cum
consilio^s servorum Dei de ista electione facere, quod nobis in
10 commune pro Deo^t et pro ecclesiae utilitate vel fructu spiritali^u
et defensione religionis optimum esse videatur, ut consensum
vestrum habeam de hoc facere, quod optimum esse^f mihi inspirare
dignetur Deus; quia hoc non videtur posse fieri, si^v contrarius
princeps fuerit.

Preterea quaerere et interrogare paternitatis vestrae con-
siliu[m] debeo de quadam confusione, quae nuper ad nos veniens
mentem nostram conturbavit et sacerdotibus ecclesiarum verecundiam
incutiebat. Nam laicus quidam magnae personae ad nos veniens

VII. Cap. 1. 1. 2a. b. c.

- 0 a) spurticiis 1; spurciis *pr. m.* 2c. b) diacones 2c. c) *corr. eisdem* 2b. d) pecus
1, *corr.* e) *om.* 1. f) *om.* 2a. b. c. g) *defin.* 2a. b. c. h) *ut* 2b. i) *in marg.*
suppl. 1. k) *et* 2b. l) *effundunt* 2b. m) *seu* 2b. n) *sic* 2a, *corr.* o) :: quae-
rere 1. p) *m. al. corr.* predecessor 2c. q) *ante* 2a. b. c. r) *avinculum* 2a, *corr.*
5 s) consilium 1. t) Deo et pro *om.* 2a. b. c. u) spiritali 2a. b. c. v) *sicut* (?)
2a, *corr.*

Epist. 50. dicebat, sibi ab apostolicae sedis pontifice sanctae memoriae Gregorio datam fuisse licentiam, ut in matrimonium acciperet viduam avunculi^a sui; quae et ipsa fuit uxor consobrini sui et ipsa illo vivente discessit ab eo et isti viro, qui nunc eam accipere desiderans affirmat sibi licentiam datam^b, in tertia generatione propinqua illius^c esse dinoscitur. Haec^d etiam votum castitatis Deo^e vovens velata fuit et iterum, abiecto velamine, maritata. Tale enim matrimonium supradictus homo sibi^f ab apostolica sede affirmat esse concessum. Quod non estimamus verum, quia synodus et ecclesia, in qua natus et nutritus fui^g, id est in^h transmarina Saxoniaⁱ Lundunensis^k synodus^l, — inprimis a discipulis sancti Gregorii, id est Augustino, Laurentio, Iusto, Mellito archiepiscopo constituta et ordinata fuit, — talem copulam et matrimonium maximum scelus et^m incestum et horribile flagitium ex auctoritate sanctae scripturae iudicabantⁿ. Quapropter paternitas vestra huius rei veritatem nobis indicare non dedignetur, ut ecclesiae sacerdotibus vel populo christiano inde scandala et scismata vel^o novi errores non oriantur^p et^q con crescant, quia carnales homines et idiotae, Alemanni vel Bagoarii^r vel^s Franci, si^t iuxta Romanam urbem aliquid facere viderint ex his peccatis, quae nos prohibemus, licitum et^u concessum a sacerdotibus esse putant et nobis improprium deputant, sibi^v vero scandalum vitae accipiunt. Sicut affirmant, se vidisse annis singulis^w in Romana urbe et iuxta ecclesiam sancti Petri in die vel nocte, quando Kalendae Ianuarii intrant, paganorum consuetudine choros ducere per plateas et acclamationes et cantationes sacrilegas^x facere et nullum de domo sua vel ignem vel ferramentum vel aliquid commodi vicino suo prestare velle. Dicunt quoque, se vidisse ibi mulieres pagano ritu filacteria et ligaturas et^c in brachiis et cruribus ligatas habere et publice ad vendendum venales aliis offerre^y. Quae omnia, eo quod ibi a carnalibus et insipientibus^z videntur, nobis^a hic^b improprium et impedimentum predicationis et^c doctrinae perficiunt^d. De talibus ait apostolus, increpans: Dies observatis et tempora; timeo, ne sine causa laboraverim in vobis. Et

VII. Cap. 1. 1. 2a. b. c.

- a) avunculi 2a, corr. b) que add. 2b. c) om. 2a. b. c. d) Hic 2a, corr. e) vovens Deo 2b, corr. f) in litura 2a. g) fuit 1, corr. h) om. 2c. i) Saxania 2a, corr. k) Lundunensis 2c. l) quae versu ex. postea suppl. 2a. m) et inc. om. 2a. b. c. n) iudicabi 2a, corr. o) vel n. err. om. 2a. b. c. p) orantur 1, corr. q) et coner. om. 2a. b. c. r) ita 2c; Baioarii 2a. b; Bawarii 1. s) seu 2b. t) in ras. 2a. u) ita 1. 3; et conc. a sac. om. 2a. b. c. v) sibi — accipiunt pr. m. in marg. suppl. 1. w) versu ex. in marg. suppl. 2a; om. 2b. x) f. sacr. 1. y) offerri 2a. c. z) insipientes 2a, corr. a) om. 2b. c. b) superser. 2c. c) et doctr. om. 2b. d) efficiunt 2a. b. c.

sanctus Augustinus dixit^a: Qui divinationibus et aruspiciis^{*.b} *Epist.* 50.
vel filacteriis et aliis^c quibuscumque auguriis^d crediderit, etsi
ieiunet, etsi^e oret, etsi iugiter ad ecclesiam currat, etsi
largas elemosinas faciat, etsi corpusculum^f suum in omni
afflictione cruciaverit, nihil ei proderit, quamdiu sacrilegia
illa non reliquerit. Nam si istas paganas ibi paternitas vestra
in Romana urbe prohibuerit, et sibi mercedem et nobis maximum
profectum in doctrina ecclesiastica acquireret^g.

Episcopi quoque et presbyteri generis Francorum, qui
fuerunt^h adulteri vel fornicatores acerrimi, quos in gradu episco-
patus vel presbyterii fornicationum filii natiⁱ arguunt, redeuntes
ab^d apostolica sede, dicunt, sibi Romanum pontificem licentiam
dedisse ministerium episcopale in ecclesia usurpare^k. Contra
quos contendimus, quia apostolicam sedem contra decreta canonum
nequaquam audivimus^{k*} iudicasse.

Haec omnia, domine karissime, propterea nota^l vobis
fecimus, ut vestrae auctoritatis responsum talibus dare possimus,
ut per cautelam vestrae doctrinae oves ecclesiae non seducantur,
sed lupi rapaces convicti et superati pereant.

Interea munuscula parva vobis^m direximus, non quia digna
sint paternitati vestrae, sed pro indicio caritatis etⁿ obedientiae
devotionis, id est villosam unam et argenti et^o auri tantillum.
Dextera Domini protegente, incolomem valere et in Christo pro-
ficere beatitudinem vestram in longitudine^p dierum optamus.

Te Deus altithronus sancta conservet in^q aede
Sedis apostolicae rectorem tempore longo,
Melliflua gratum populis doctrina per orbem,
Perficiatque Deo dignum pia gratia Christi.
Splendida percipiat florens sua^r gaudia mater,
Atque domus Domini laetetur prole fecunda.

**) Auruspicium dicitur, quod aliquis in aura futura putat se*
predicare vel divinare, m. saec. XV. add. 1.

VII. Cap. 1. 1. 2a. b. c.

- a) dicit 2b. b) ita 2a. b. e; aruspiciis 1. 2c. d; aruspiciibus *Epist.* c) om. 2a. b. c.
d) om. 1. e) et 2a. b. c. f) corpus 2c. g) acquirit 2a. h) fuerant 2b. i) arg.
nati 2b, corr. k) Hec omnia, domine karissime (v. l. 16) add., sed del. 1. k*) audi-
mus 2c. l) vobis nota 2a. b. c. m) dir. vobis 2c. n) om. 1. (2a). o) vox dubia
in litura 2c. p) longitudinē 2b, corr. q) inde corr. in aede 2a. r) m. al.
superscr. 2c.

Epist. 51. (2). REVERENTISSIMO¹ ET SANCTISSIMO FRATRI
BONIFATIO EPISCOPO ZACHARIAS SERVUS SER-
VORUM DEI.

*Susceptis sanctissimae fraternitatis tuae literis per Denehardum presbiterum tuum, quia te sospitem, ut semper cupimus, esse cognovimus, omnipotenti ac misericordissimo Deo nostro magnas retulimus grates, qui tibi in omnibus bonis prosperari dignatur. Magnam enim cordibus nostris infundis laeticiam, quotiens^a nobis sanctitatis tuae scripta mittuntur, quando reperi-
mus, quae ad salutem respiciant^b animarum, cum cottidie in gremio sanctae matris ecclesiae per tuam predicationem novi populi adduntur.*

Ubi et tres episcopos per loca singula secundum seriem syllabarum tuarum te ordinasse^c cognovimus, qui eidem^d populo, quem sibi dominus Deus noster per tuam sanctitatem aggregare dignatus est, praesse debeant. Et petisti, ut per auctoritatem nostrae^e sedis episcopales^f ibidem^g sedes firmentur. Sed tua sancta^h fraternitas pertractet mature et subtili consideratione discernat, si expeditⁱ aut si loca aut populorum turbae talia esse probantur, ut episcopos habere mereantur. Meminis enim, karissime, quid^k in sacris canonibus precipimur observare, ut minime in villulas vel in modicas civitates episcopos ordinemus, ne vilescat nomen episcopi. Sed nos, tuis sincerissimis atque dilectis^l syllabis provocati, quae poposcisti^m, absque mora concedimus. Et statuimus per apostolicam auctoritatem, episcopales esse illic sedes et per successionem episcopos teneri, qui populis presint atque verbum predicationis subiectis insinuent, idⁿ est in castello^o quod dicitur Wirzburg^p et alteram^q in oppido quod nominatur Buraburg^r, terciam^s in loco qui^t dicitur Erpesfurt^u, ita ut nulli post haec liceat ea, quae a nobis sancita sunt, aliquo^v modo violare, et auctoritate beati Petri^w apostoli firma esse decrevimus.

De eo autem, quod nobis intimasti, quod^x te Karlomannus filius noster apud^y se rogavit accedere^z, ut in parte Francorum

VII. Cap. 2. 1. 2a. b. c.

- a) quoties 2a. b. c. b) an. resp. 2c; respiciunt an. 1. c) ordinare 2a, corr.
d) eiusdem 2c. e) nostram 1. f) i (i. e. vel) add., sed eras. 2a. g) eidem pro
ib. 1; eidem post ib. add., sed expunct. 2a. h) sanctitas 2b, corr. i) expediat 2b.
k) quod 2a. c; (quod in sa in ras.) cris 2b. l) dilectissimis 2b. m) poposcistis 2c;
a versu ex. add., sed eras. 2b. n) unam quidem pro id est 2a. b. c. o) castellum 1.
p) ita scripsi; Wirceburg 2a; Wirzburg 1; Wurbure 2b; Wurzburg 2c; Wirzburg
Epist. q) alterum 1. r) Buraburg 2b; Buriburg 2a. a². s) tertium 2b; vero add.
2a. b. c. t) q̄ (i. e. quod) 1. u) Erpesfurt 2a. v) al. m. om. 2a. b. c.
w) superscr. 1. x) quia 2a. b. c. y) apud se om. 2a. b. c. z) om. 2a. b. c.

in sua ditione constituta synodum celebrares, eo quod omnis *Epist. 51.*
 ecclesiastica regula seu disciplina ab eadem provincia^a funditus
 abolita est, quod^b nimis merendum est, quod per^c spacia^d
 temporum ibidem synodus sacerdotum minime celebraretur^e, unde
 neque quid sit sacerdotium ab eis, qui se sacerdotes esse^f
 existimant, cognoscitur; sed dum, iuvante Deo, quae a^g prefato
 filio nostro promissa sunt, ad effectum perducta fuerint, tuaque
 fraternitas memorato concilio consederit cum eodem excellentissimo
 viro, si quos repererit^h episcopos, presbiteros aut diaconos contra
 canones vel statuta patrum excessisse, — id est in adulterio, vel
 si plures uxores habueruntⁱ aut si sanguinem christianorum sive
 paganorum effuderunt vel etiam aliis capitulis^k, quibus canones
 obviasse reperit^l tua sanctitas, — nulla ratione apostolica
 auctoritate permittat^m sacerdotio fungi, quia tales a suo tantum
 ore falsoⁿ nominantur sacerdotes et deteriores secularibus esse
 noscuntur, qui se neque a fornicationibus neque a nefariis^o
 matrimoniis abstinere neque ab humani^p sanguinis effusione
 manus servant innoxias. Aut quid inde sentiunt, dicente Domino:
 Sacerdotes mei semel nubant, et apostolus: Unius uxoris virum,
 et^q cetera? Et hoc ante susceptum sacerdotium uti licitum est;
 nam a die suscepti sacerdotii etiam ab ipso proprio coniugio
 prohibendi sunt. Quomodo se^r sacerdotio fungi considerant, qui
 talibus sceleribus involuti esse monstrantur^s, ut neque seculares
 fideles his facinoribus obvolutos optemus? Quomodo non per-
 timescunt divina mysteria contingere? Aut quomodo ad orandum
 pro peccatis populi accedere^t presumunt, dum sacri canones
 neque purum^u clericum, cui sacerdotium non est, secundis^v copulari
 nuptiis precipiunt^w? Isti enim^x e contrario, — non solum, quia^y
 post susceptum sacerdotium se abstinere nolunt ab una uxore,
 immo luxuriae dediti peiora secularibus scelera committunt,
 ut plures uxores habere presumant^z, quibus neque unam con-
 cessum est post susceptum ministerium attrahere; sed et ista
 parvi pendentes atque Deum ad iracundiam provocantes, — maiora
 committunt facinora, dum propriis manibus christianos atque
 paganos necant, et fit, ut, qui^a in^b remissionem peccatorum^c debue-
 runt lavacrum regenerationis impendere et Christi sacramenta

VII. Cap. 2. 1, 2a, b, c.

- a) *versu ex. om. 2b.* b) *eras. 1; om. 2a, b, c.* c) *m. al. superscr. 2c.* d) *tanta*
add. 2a, b, c. e) *celebretur pr. m. 2c.* f) *versu ex. om. 1.* g) *superscr. 2a.*
 h) *tua sanctitas add. 2b.* i) *habuerint — effuderint 2b.* k) *capitalibus vit(c)is*
criminibus 2b) quibus 2a, b, c. l) *repereris (tua s. om.) 2b; cf. n. h.* m) *per-*
mittas 1. n) *falso:: (ras. ore) 1.* o) *nefandis 2b.* p) *humanam 1, corr.*
 q) *et c. om. 2b.* r) *om. 2c.* s) *in ras. 2b.* t) *pr. acc. 1, corr.* u) *pu:rum,*
ras. e 2a. v) *secundum 2a, corr.* w) *permittunt 2a, b, c.* x) *bis scr., sed eras. 1;*
vero 2a, b, c. y) *om. 2a, b, c.* z) *presumunt 1.* a) *quorum pro quibus Ep.*
 b) *superscr. 2c.* c) *peccatorem 2c.*

Epist. 51. donare^a, ne in aeternum perirent, eorundem sacrilegis manibus extinguantur. Quis enim, sapiens habens^b cor, eos aestimet^c sacerdotes, qui neque a fornicationibus abstinent neque ab effusione sanguinum^d manus servant innoxias? Quisve^e eorum sacrificiis Deum esse credit^f placatum^g, dicente propheta: Virum sanguinum et dolosum abhominabitur Dominus? Istos ergo, ut premisi, ne c sacerdotio fungi patiaris neque divina contingere mysteria, commonemus^h. Quicquid vero aliud, utⁱ dictum est, eos contra ecclesiasticam regulam excessisse^k reperiis^l, canones sive instituta patrum pre manibus habeto et, sicut in eis edoctus fueris, discerne.

Quod autem tibi successorem constituere^m petisti, ut, te vivente, in tuo loco eligatur episcopus, hoc nulla ratione concediⁿ patimur, quia contra omnem ecclesiasticam regulam esse monstratur; sed volumus, ut tibi ministret et sit in euangelio Christi^o adiutor, dicente apostolo: Si^p quis bene ministraverit, gradum sibi bonum acquirat. Nimis enim reprehensibile ac detestabile esse manifestum est, ut, te vivente, tibi^q alium substituamus. Sed hoc ammonemus, ut, quamdiu te divina^r iusserit clementia superesse, sine intermissione orare studeas, ut tibi Deus illum successorem concedat, qui ei possit esse placabilis^s et populum, quem ad suam gratiam per tuae sanctitatis industriam vocare^t voluit, inreprehensibiliter regere^{t*} atque ad viam vitae perducere valeat. Nam quomodo haec quae poposcisti, si etiam voluerimus, concedere possumus, dum nos fragiles homines, sub conditione mortis constituti, ignoremus, quid superventura pariat dies, et quis e nobis prior de presenti seculo migret? Sin autem et^h eundem divina voluerit clementia post tui diem^u transitus superesse, si eum aptum^v agnoveris et in^w tua voluntate fuerit^x definitum, ea hora, qua te de presenti seculo migraturum cognoveris, presentibus^y cunctis tibi successorem designa, ut huc veniat ordinandus. Quod nulli alii concedi patimur.

De illo vero, qui viduam avunculi sui, quae et ipsa fuit uxor consobrini sui, — et sacrum velamen habere monstrata est et a beatae memoriae precessore^z nostro sibi licentiam concessam^a esse divulgavit, ut eam^h in perniciosum matrimonium assumere

VII. Cap. 2. 1. 2a. b. c.

a) aliis add. 2a. b. c. b) hab. cor om. 2a. b. c. c) existimet 2a. d) eff. humani (s add., sed eras. 2b) sanguinis 2a. b. c. e) Qui sue 2a, corr. f) m. al. corr. credat 2b. g) placitum 1, corr. h) om. 2a. b. c. i) ut d. est om. 2a. b. c. k) superscr. 1. l) corr. reperiis 1; repperis (i corr. ex e 2c) 2a. c. m) constitui 2b. n) om. 2c. o) m. al. superscr. 2c. p) in marg. suppl. 1. q) alium tibi 2c. r) iuss. div. cl. 1; div. (iuss. clemen versu ex. m. al. in ras.) tia 2c. s) placibilis 1, 2a. t) bis scr., sed eras. 2b. t*) valeat add. (1). u) die tr. 1; tr. diem 2a. b. c. v) esse add. 2b. w) superscr. 2c. x) voluerit 2a, corr. y) tibi add., sed del. 1. z) m. al. corr. predecess. 2c. a) esse conc. 2b.

debuisset, — absit hoc, ut decessor^a noster ista preciperet. Nec enim *Epist.* 51. ab hac apostolica sede illa diriguntur^b, quae contraria esse patrum sive canonum institutis probentur^c. Ammonere et increpare eos, frater karissime, ne cesses, quatenus a tam scelesto recedant^d matrimonio, ut^e non in aeternum pereant. Reminiscentur enim^f, se Christi sanguine esse redemptos, et non sponte se contradant diabolicae potestati, sed magis omnipotenti Deo et Christo filio eius, Spiritui quoque^g sancto, in cuius nomine ab illius antiqui hostis erepti sunt^h potestate. Labora ergoⁱ, sanctissime^k frater, in eis, quia scriptum cognoscis: Qui converti fecerit peccatorem ab errore viae suae, salvabit animam eius a morte et suorum operit multitudinem peccatorum. Nam^l et nos ei pro hoc commonitoria scripta direximus.

De Kalendis vero Ianuarii vel ceteris auguriis, filacteriis et incantationibus vel aliis diversis observationibus, quae gentili more observari dixisti apud beatum Petrum apostolum vel in urbe Roma, haec et nobis et omnibus christianis detestabilia et perniciose esse iudicamus, dicente Domino: Non augurabimini^m velⁿ certe non observabitis. Et iterum scriptura dicit: Non sit^{n*} auguria in Israel nec observatio^o in domo Iacob. Ita^p et a nobis cavendum esse censemus, ut nullis auguriis vel observationibus attendamus, quia omnia haec abscisa esse a patribus edocti sumus. Sed quia per instigationem diaboli iterum pullulabant, a die, qua nos iussit divina clementia, quamquam inmeriti existamus, apostoli vicem gerere, ilico omnia haec amputavimus. Pari etenim modo volumus tuam sanctitatem populis sibi subiectis predicare. Nam et sanctae recordationis prodecessoris^q atque nutritoris nostri domni^r Gregorii papae constitutione omnia haec pie atque fideliter amputata sunt et alia quam plura, quae^s, diabolo suggerente, pullulabant in Christi ovili.

De sacerdotibus vero illis^t, qui falsa^u opinantur, qui etiam adulteri et fornicatores^v probantur et sibi ab apostolica sede indultum esse testantur, hoc^w nulla ratione credat sancta^x tua fraternitas; sed similiter in eis canonicam exerce vindictam, quemadmodum de his, quibus superius a nobis edoctus monstraris. Non enim aliud te agere volumus, preter quod sacri precipiunt canones, vel etiam ab hac apostolica sede instructus esse dinosceris.

VII. Cap. 2. 1. 2a. b. c.

- a) m. al. corr. predecess. 2c. b) permittuntur 2a. b. c. c) prohibentur 1, corr.
 d) matr. rec. 2c. e) ne in 2a. b. c. f) ergo 2a. b. c. g) Spirituique sancto 2a. b. c.
 h) m. al. superscr. 2c. i) igitur 2a. b. c. k) carissime 2b. l) Nos quoque ei
 2a. b. c. m) corr. auguriabimini 2a, et ita 2b. c. n) vel c. n. obs. om. 2a. b. c.
 n*) sint 2a. b. c. o) observationes 2b. p) Igitur 2b. c. q) ita 1. 2a. c (pr. m.);
 predec. 2d. e (pluribus immutatis); om. 2b. r) domini 2c. s) a add. 2c. t) falsis
 2a. b. c. u) corr. falsi 2c. v) esse add. 2a. b. c. w) om. 2b. x) s. tua fr.
 in ras. 1; s. fr. tua 2a. b. c.

Epist. 51.

Tuae quoque sanctitatis petitionem implevimus, mittentes tribus episcopis tuis singulas^a confirmationis epistolas, quas per sanctitatis tuae manus eis largiri volumus. Et Karlo-manno filio nostro alia scripta direximus, ut adminicula quibus indiges adimplere festinet.

Iam, frater karissime, de omnibus superius comprehensis capitulis, ut Dominus donavit, respondimus ad amputanda omnia diabolicae fraudis scandala. Tua vero sancta fraternitas, si quid de cetero evenerit, ut sacri docent canones, studeat emendare in plebibus sibi a Deo commissis. Non enim aliud nobis convenit predicare, preter quod a sanctis patribus sumus edocti. Si vero novi^b aliquid, inimici astutia agente, acciderit, quod tua sancta fraternitas minime per canonum instituta discernere possit, hoc^c nobis non pigeat insinuare, quatenus, Deo iuvante, quaeque^d ad emendationem novae plebis esse possunt, tibi absque tarditate respondere curemus. Cognoscat ergo tua sancta fraternitas, ita dilectionem tuam habere^e in nostris precordiis, ut te presentialiter cottidie videre desideremus, et ita te in nostro consortio habere ut ministrum Dei et dispensatorem ecclesiarum Christi.

Confortare itaque in Domino, frater karissime, et esto robustus et labora^f in opere, ad quod te divina voluit clementia vocare. Magna enim te spes remunerationis expectat, quam promisit Deus diligentibus se. Et nos, licet peccatores existamus, tamen Dei nostri immensam clementiam non cessamus exorare, ut, qui cepit in vobis, perficiat opus bonum usque in finem. Et beatus Petrus apostolorum princeps cooperetur tibi in omnibus bonis, qui ei parere desideras. Deus te incolomem custodiat, sanctissime frater.

Data Kal. April., imperante domno piissimo augusto Constantino a^g Deo coronato anno XXIII^h imperii eius, indictione undecima.

Epist. 68. (3). REVERENTISSIMO¹ ET SANCTISSIMO FRATRI BONIFATIOⁱ COEPISCOPO ZACHARIAS SERVUS SERVORUM DEI.

Virgilius et Sydonius^k religiosi viri apud Bagoariorum¹ provinciam degentes, suis nos literis visitantes, intimaverunt,

VII. Capp. 2. 3. 1. 2a. b. c.

a) singulis 2a, corr. b) aliquid novi inim. ast. (astucia inim. 2c) 2b. c. c) om. 2b. d) que (que om.) 2b. e) corr. haberi 2a. f) tua add., sed del. 2a. g) a Deo cor. om. 2a. b. c. h) imp. eius XXIII. 1. i) ita hoc loco 2b. c. k) ita 1. 2c. d. e; 40 Sidonius 2a. b; cf. infra p. 190, 1. l) ita 2c. d; Baioar. 2a. b. e; Bawar. 1.

quod tua reverenda fraternitas eis iniungeret christianos denuo *Epist. 68.* baptizare. Quod audientes, nimis conturbati sumus et in admirationem magnam incidimus, si habetur, ut dictum est. Retulerunt quippe, quod fuerit in eadem provincia sacerdos, qui Latinam linguam penitus ignorabat et, dum baptizaret, nesciens Latini eloquii linguam diceret: 'Baptizo te in nomine Patria^a et Filia et Spiritus sancti', ac per^b hoc tua reverenda fraternitas iusserit rebaptizare. Sed, sanctissime frater, si ille qui baptizavit, non errorem introducens aut heresim, sed pro sola ignorantia Romanae locutionis infringendo linguam, ut prefati sumus, baptizans dixerat, non possumus consentire, ut ab eo baptizati denuo baptizentur, quia, sicut tua bene conpertum^c habet sancta fraternitas, quicumque baptizatus fuerit ab hereticis in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, nullo modo rebaptizari debet, sed per solam^d manus inpositionem purgandus est. Nam^e, sanctissime frater, si^f ita est, ut nobis relatum est, nolo amplius a te illis predicetur huiusmodi doctrina; sed ut sancti patres docent et predicant, tua sanctitas studeat conservare. Deus te incolomem^g custodiat, reverentissime frater.

(4). In¹ nomine domini nostri Iesu Christi. Imperante *Epist. 59.* domno piissimo augusto Constantino imperatore anno XXVI. imperii eius, mense Octobri die XXV^h, indictione XIII, presidente sanctissimo domno Zacharia papa inⁱ patriarchio Lateranense, in basilica quae appellatur Theodori, considentibus^k etiam cum eo sanctis episcopis Epiphanio Silva Candida, Benedicto Nomento, Venantio Penestre^l, Gregorio Portuense^m, Niceta Gabiis, Theodoro Ortense, Gratoso Villitrias, seu venerabilibus presbiteris, id est Iohanne archipresbitero, Gregorio, Stephano, item Stephano, Dominico, Theodoro, Anastasio, Georgioⁿ, Sergio, Iordane, Leone, item Leone, Gregorio, Stephano, Eustatio^o, Procopio^p atque Theophanio^q, prepositis^r in medio^s sacrosanctis euangelis, astantibus quoque diaconibus cunctoque clero, Gregorius regionarius et numenculator dixit: 'Deneardus^t religiosus presbiter, legatus Bonifacii^u sanctissimi archiepiscopi provinciae Germaniae directus

VII. Capp. 3. 4. 1. 2a. b. c.

a) patri(s *in ras.*) et fili(i *in ras.*) 1. b) pro 2b. c) novit pro c. h. 2a. b. c.
d) sola (1). e) Nam s. fr. om. 2a. b. c. f) ergo add. 2a. b. c. g) incolomen 1;
incolom 2c. h) XXV: 2c. i) superscr. 2a. k) cūident. 1. l) Penestr: m. al.
corr. Preneste 2c, et ita 2b. e. m) Portunense, Nicea Gab(o m. al. *in ras. maiore*) 2c.
n) Gregorio 2c. o) ita 2a. b. c; Eustacio 2e; Eustachio 1. 2d. p) Procobio 2b.
q) Teophan(i superscr.)o 1. r) corr. propos. 2a. s) mediis 2a. b. c. t) Dene-
hardus 2b. d; Benehardus 2c. u) ita h. l. etiam 2c, ut p. 170, l. 5; sanct. Bon. 2b.

1) Jaffé n. 50 (p. 136); Dümmler n. 59 (p. 316); Werminghoff l. l. p. 37—44.

Epist. 59. ad vestrum sanctum apostolatam, pre velo est et petit ingredi. Quid precipitis^a? Dictum est: *'Ingrediatur'*. Cumque ingressus fuisset, Zacharias sanctissimus^b papa sanctae^c Dei catholicae atque apostolicae urbis Romae^c dixit: *'Ante hos dies literas reverentissimi fratris nostri Bonifacii archiepiscopi nobis detulisti, per quas nobis, quae oportuna ei visa fuerant, indicavit. Quid ergo denuo nostris secretariis te ingredi^d postulasti?'* Deneardus^e religiosus presbiter dixit: *'Domine mi, dum iuxta vestri apostolatus preceptum dominus meus Bonifatius episcopus, famulus pietatis vestrae, in provincia Francorum synodum aggregaret et reperisset illic falsos sacerdotes, hereticos et scismaticos, id est Aldebertum^f et^g Clementem, sacerdotio privans^h una cum principibus Francorum retrudi fecit in custodiam. Illi autem non in penitentia degunt, ut iudicatum est, sed e contrario adhuc populum seducunt. Pro quo et hanc epistolam prefati domini mei, quam manibus gero, vestro sancto apostolatu missus offero, ut eamⁱ coram sancto concilio relegi^k faciat'*. Dictum est: *'Suscipiat epistola et coram nostra^l presentia relegatur'*. Et accipiens Theophanius notarius regionarius et saccellarius^m relegit in his sermonibus:

'Excellentissimo patri atque apostolico pontifici Zachariae papaeⁿ Bonifatius exiguus servus servorum Dei optabilem in Christo caritatis salutem.

Postquam me ante annos prope^o XXX sub^p familiaritate et servitio apostolicae sedis, annuente et iubente venerandae memoriae antistite apostolico Gregorio anteriore, voto constrinxi, quicquid mihi laeticiae vel tristitiae acciderat^q, apostolico pontifici solebam indicare, ut in laetis simul laudaremus^r Deum et in tristibus eius^s consilio roborarer. Ita et nunc mihi vobis^s liceat indicare, precor, sicut scriptum est: Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi; seniores tuos, et dicent tibi.

Notum enim sit paternitati vestrae, quia, postquam indigno mihi mandastis in provincia Francorum, sicut et ipsi rogarunt, sacerdotali concilio et synodali conventui preesse^t, multas iniurias et persecutiones passus sum semper^u a falsis sacerdotibus, ab adulteratis presbiteris seu diaconibus et fornicariis clericis.

Maximus tamen mihi labor est^v contra duos hereticos pessimos et^w publicos et blasphemos contra Deum et contra

VII. Cap. 4. 1. 2a. b. c.

a) precipis 2c. b) sanctus 2a. b. c. c) sanctae — Romae om. 2a. b. c. d) om. 2b. 40
e) Denehardus 2b. c. f) Adelbertum 2b. c. g) om. 2c. h) privasse 2c. i) ea
pr. m. 2c. k) legi 2a. b. c. l) pr. nostra 2b. m) sacell. (corr. e scell. 2c) 2a. b. c.
n) p(ape Boni in ras.) facius 2b. o) XXX pr. 1, corr. p) m. al. superscr. 2c.
q) acciderit 2b. r) laudarem 2b. s) l. v. 2a. b. c. t) preessem 2b. u) om.
2a. b. c. v) om. 1. w) et publ. om. 2a. b. c. 45

catholicam fidem. Unus qui dicitur Aldebertus natione Gallus est, Epist. 59. alter qui dicitur Clemens genere Scottus est, specie quidem erroris diversi, sed pondere peccatorum compares. Contra istos, obsecro apostolicam^a auctoritatem vestram, ut me defendere et adiuuare
et populum Francorum et Gallorum per scripta vestra corrigere
studeatis, ne hereticorum fabulas et vana prodigia ac signa pre-
cursoris antichristi sectentur, sed ad canonica iura et ad viam
verae doctrinae convertantur. Et^b ut per verbum vestrum isti
duo heretici mittantur in carcerem, nullusque cum eis commu-
nionem habeat, ne forte, fermento doctrinae illorum^c fermentatus,
aliquis pereat; sed segregati vivant et iuxta dictum^d apostoli
traditi satanae in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die
Domini, et si ecclesiam non audierint, sint nobis iuxta euan-
gelicum preceptum sicut ethnici et publicani. Propter istos^e enim
persecutiones et inimicitias^f et maledictiones multorum patior, et
ecclesia Christi impedimentum fidei et doctrinae rectae sustinet.

Dicunt enim de Aldeberto^g, quod eis^h sanctissimum apo-
stolum abstulerim, patronum et oratorem virtutumque factorem
etⁱ signorum ostensorem abstraxerim. Sed pietas vestra, audiens
vitam eius, iudicet ex fructu, utrum^k, vestimentis ovium indutus,
intus lupus rapax fuerit^l annon. In primeva igitur aetate
ypocrita fuit, dicens, quod sibi angelus Domini in specie hominis
de extremis finibus mundi mirae et tamen incertae sanctitatis
reliquias attulerit et exinde potuerit omnia, quaecumque popo-
scerit, a Deo impetrare. Hac ergo simulatione, sicut apostolus
Paulus predixit, penetravit^m multorum domos et captivas duxit
postⁿ se mulierculas oneratas peccatis, quae ducebantur variis
desideriis, et multitudinem rusticorum dicentium, quod ipse esset
vir apostolicae sanctitatis. Preterea conduxit episcopos indoctos,
qui se contra precepta canonum absolute ordinaverunt. Unde
in tantam superbiam elatus est, ut se aequiperaret apostolis Christi
et, dedignatus in alicuius apostolorum vel martyrum honore eccle-
siam consecrare, in proprio honore dedicaret oratoria^o vel, ut
verius dicam, sordidaret, ad haec etiam improprians,
cur voluissent homines visitare limina sanctorum apostolorum.
Fecit eis cruciculas et oratoriola in campis et ad fontes, vel ubi-
cumque sibi^p videbatur, et iussit ibi publicas orationes cele-
brari, in tantum ut multitudines populorum, sprete ceteris

VII. Cap. 4. 1. 2a. b. c.

40 a) om. 2a. b. c. b) et ut m. al. in ras. 2c. c) eorum 2c. d) (dictum — publicani. Prop pagina ex. m. al. in ras.) ter 2c. e) isto 1, corr. f) inimicitia 1; inimicias 2c. g) Alberto 1. h) m. coeva suppl. 1. i) et s. ost. om. 1. k) ex add. 2c. l) fuit pr. m. 2a. m) penetr. — duxit in marg. suppl. 2a. n) post se superscr. 1. o) ecclia 1. p) in ras. 2a.

Epist. 59. episcopis et dimissis antiquis ecclesiis, in talibus locis conventus a gerent, dicentes: 'Merita sancti Aldeberti^a adiuuabunt nos'. Ungulas quoque suas et capillos dedit ad honorificandum et portandum cum reliquiis sancti Petri principis apostolorum. Tantis itaque flagitiis involutus, presump- 5 sit quiddam^b, quod maximum scelus et blasphemia contra Deum esse videtur. Venienti enim populo et prostrato ante pedus eius et cupienti confiteri peccata sua dixit: 'Scio omnia peccata vestra, quia mihi cognita sunt occulta vestra^c. Non est opus confiteri ea; securi ergo^d et absoluti de peccatis 10 vestris preteritis revertimini ad domos vestras cum pace'. Haec igitur atque his similia, quae sanctum euangelium ypocritas facturos esse testatur, idem Aldebertus^e suo habitu et incessu moribusque^f operari solet.

Alter autem hereticus, qui dicitur Clemens, contra catholicam 15 contendit ecclesiam, abnegans scilicet et refutans canones sacros, tractatus^g et expositiones¹ sanctorum patrum Hieronimi^h, Augustiniⁱ, Gregorii. Synodalia etiam iura spernens, affirmat, se post duos filios sibi^k in adulterio natos esse posse legis christianae episcopum. Preterea Iudaismum in- 20 troducens, iustum esse^l iudicat christiano, ut si voluerit viduam fratris defuncti accipiat uxorem. Ipse etiam contra fidem sanctorum^m patrum contendit, dicens, quod Christus, filius Dei, descendens ad inferos, omnes, quos inferni carcer detinuit, inde liberasset, credulos videlicetⁿ et incredulos nec non cultores 25 idolorum. Multa quoque alia horribilia et contraria fidei catholicae de predestinatione Dei affirmat. Quapropter precor, ut per^o literas vestras de hoc heretico mandare curetis duci Karlo- manno^p, ut mittatur in custodiam, ne, semina satanae latius seminans, una ovis morbida^q totum gregem polluat. Valere 30 sanctitatem vestram et prosperis profectibus^r gaudere in longi- tudinem^s dierum optamus'.

Cumque lecta esset epistola, Zacharias^t sanctus^o papa dixit: 'Audistis, karissimi fratres, quid in ista epistola lectum sit ex sacrilegis illis, qui se ad suam condemnationem apostolos 35 nominare presumpserunt'. Sancti episcopi et venerabiles presbiteri responderunt: 'Audivimus certe per omnia non apostolos,

VII. Cap. 4. 1. 2a, b, c.

- a) Alberti 1. b) quoddam 2a. c) ideoque add. 2a, b, c. d) in marg. suppl. 1.
 e) Aldbertus 1. f) que om. 2b. g) sacros add. 1. h) Ieron. (corr. ex Heron. 40
 2c) 1. 2c. i) et add. 2a, b, c. k) om. 2b. l) iud. esse 2a, b, c. m) cont. p. s. 1.
 n) quoque pro vid. 2c. o) om. 2a, b, c. p) Karolom. 1. q) morituda 2a, corr.
 r) provecibus 2b. s) longitudine 2b (cf. supra p. 163, 24). t) Zacharia 2b.

1) Intellectus hoc loco, expositiones infra p. 173, 6 *Epist.*

sed ministros satanae et precursores antichristi^a. Quis enim ali- *Epist.* 59.
quando apostolorum vel quilibet^b sanctorum ex capillis suis aut
ungulis pro sanctitate populis tribuit, ut iste perniciosus agere
conatus est Aldebertus^c? Sed hoc scelus a vestro sancto^d apostolatu
5 resecandum est tam de illo quam etiam de transgressore Clemente,
qui sacros canones spernit atque expositiones sanctorum patrum
Ambrosii, Augustini ceterorumque respuit. Ambo itaque iustam
dignamque transgressionibus^e suis suscipiant sententiam’.

Zacharias sanctus papa dixit: ‘Quia iam tardior hora est,
10 venturo^f secretario de conscripta vita et oratione, quam sibi ex-
ponit^g Aldebertus^c, vel de ceteris eius gestis, cum nobis
lecta fuerint, communi consensu, mediante Deo, quid fieri debeat,
pertractemus’.

Cumque in eodem die sanctus Zacharias papa
15 ceterique episcopi necnon presbyteri supradicti
alique clerici convenissent in prenominatam
basilicam, Gregorius notarius regionarius et numenculator dixit:
‘Iuxta vestri^h sancti apostolatus preceptum, quod in preterito
secretario iussistis, Deneardusⁱ religiosus presbyter adest pre velo.
20 Quid precipitis?’ Dictum est: ‘Ingrediatur’. Cumque ingressus
esset, Zacharias sanctus papa dixit: ‘Actus illius nefandissimi
Aldeberti^k sive cetera eius conscripta^l, quae preterito secretario
in manibus gerebas, coram presente concilio porrige legenda’. Et
accipiens Theophanius notarius regionarius et sacellarius legit^m
25 vitam illius, cuius initiumⁿ est:

‘In nomine domini nostri^o Iesu Christi incipit vita sancti
et^p beati Aldeberti^k episcopi ex^d electione Dei nati. De sim-
plicibus parentibus fuit^q procreatus et de gratia Dei est coro-
natus, quia, dum in utero^r matris suae esset, ibidem gratia
30 Dei cepit in eo retineri et, antequam pervenisset beatissima
nativitas eius, vidit genitrix eius per visionem quasi egredientem
vitulum de dextro latere suo. Qui nimirum vitulus designabat
illam gratiam, quam acceperat ab angelo, antequam exiret de vulva’.

Cumque hic libellus usque ad^s finem lectus fuisset^t, Zacha-
35 rias sanctus papa dixit: ‘Quid ad hanc blasphemiam respon-
detis, sanctissimi fratres?’ Epiphanius^u episcopus ecclesiae^v
sanctae Silvae Candidae dixit: ‘Domne^w apostolicę, ex^x divina

VII. Cap. 4. 1. 2a. b. c.

- a) in ras. 2b. b) quislibet 1, corr. c) Aldbertus 1. d) om. 2c. e) transgressionis
40 suscipiant pr. m. 2c. f) ventura 1. 2a (corr.). g) componit 2b. h) viri 1.
i) Denehardus 2b. k) Aldberti 1. l) scripta 2a. b. c. m) l. v. ill. om. 2b.
n) ita add. 2c. o) om. 1 cum cod. Carlsruh. (2) epistularum. p) Ald. et b.
2c, corr. q) procr. (proc corr. e pa) fuit 2b. r) ventre 2b. s) in 2c. t) esset
versu ex. m. al. suppl. 2c. u) Epyph. 2a. v) sancte ecclesie 2c cum Epist.
45 w) domine (1) cum Epist. x) et pr. m. 2a.

Epist. 59. p r o f e c t o inspiratione motum est^a cor vestri^b sancti apostolatus, ut predictum Bonifatium sanctissimum episcopum et Francorum principes commoneretis^c in partibus illis^d post longa tempora concilium c o n g r e g a r e sacerdotum, n e h a e c scismata et blasphemiae sancto^e vestro apostolatu celarentur'. Zacharias sanctus papa 5 dixit: 'Si quid adhuc habet Denearthus^f religiosus presbiter nobis porrigere legendum^g, porrigat'. Denearthus^h presbiter respondit: 'Ecce, domine, epistola, qua utebatur A l d e b e r t u sⁱ et q u a m divulgabat^k esse Iesu sibi q u e de caelo v e n i s s e !' Et accipiens Theophanius notarius legit. Cuius initium tale e r a t :

'In Dei nomine incipit epistola domini nostri Iesu Christi, filii Dei, quae in Hierosolima^l cecidit et per Michahel^m archangelum inventa est in porta Effrem. Et per manus sacerdotis nomineⁿ Icore^o ipsa epistola^p fuit exemplata, et transmisit ipse e a n d e m epistolam ad Germaniam civitatem alio^q sacerdoti Talasio. 15 Et ipse Talasius transmisit illam ad Arabiam civitatem^r alio^s sacerdoti Leoban^t, et ipse Leoban transmisit epistolam istam ad Vetfaniam civitatem, et recepit e a m Macrius sacerdos Dei et transmisit in montem sanctum archangel^u Michahelis^u. Et per manus angeli^g Domini pervenit ad Romanam^v civitatem ad sepulchrum 20 sancti Petri, ubi claves regni caelorum constituti sunt, et XII papati, qui sunt in Romana civitate, triduanas^w fecerunt vigiliis^x in ieiuniis et orationibus', et cetera usque ad^y finem perlecta.

Zacharias sanctus papa dixit: 'Pro certo, karissimi fratres, et predictus Aldebertusⁱ in insaniam conversus e s t , et omnes, 25 qui hac^z utuntur commentata epistola, parvulorum more^a absque sensu sunt et muliebri errore insaniunt. Sed ne leviores amplius decipiat, indiscussam et absque sententia causam hanc relinquere n o n possumus'. Sancti episcopi et venerabiles presbiteri responderunt: 'Ex divina inlustratione cognoscimus cor 30 sancti vestri apostolatus inluminatum, et quae a vobis dicta sunt, ex administratione sancti^b Spiritus emanarunt. Et idcirco, ut a vobis previsum fuerit, in utroque sententia promulgetur'. Zacharias sanctus papa dixit: 'Non ut a nobis solis previsum fuerit, sed pariter cum sanctitate vestra^c, ut Domino placuerit, in futuro 35 secretario est pertractandum'.

VII. Cap. 4. 1. 2a. b. c.

a) superscr. 1. b) uñri 1. c) commonetis 2c, corr. d) illius 2a. e) (a m. al. add.) s. viro ap. vestro cel. 2c. f) Denardus 2a, corr.; Denehardus 2b. g) om. 2c. h) Deardus 2a, corr.; Denehardus 2b. i) Aldbertus 1. k) devulg. 2c. l) Ieros. 1. 40 m) Michaellem 2a. n) superscr. 2c. o) Iore corr. Icore 2a. p) versu ex. in marg. suppl. 1. q) alii 2c. r) om. 2b. s) corr. alii 2a. t) Leoban h. l. 2c. u) Michaelis 2a. v) Romam 2a cum cod. Carlsruh. epist. w) triduanus 1; triduanus 2a, corr. x) :: vig., ras. in 2a. y) in 2b cum cod. Carlsruh. z) hanc(?) pr. m. 2c. 45 a) et add. 2c. b) Sp. sancti 2a. c) om. 2a.

Cum autem tertia vice in eodem die^a Zacharia-^{Epist. 59.} Epist. 59. rias sanctus papa ceterique episcopi nec non presbiteri supradicti, sed et alii clerici convenissent in prenominatam basilicam, Gregorius notarius regionarius et numenculator dixit: 'Secundum quod a vestro sancto apostolatu preceptum est in preterito secretario, ut Deneardus^b religiosus presbiter hic^c se vestris obtutibus presentaret^d, presto est^e preforibus. Quid precipitis?' Dictum est: 'Ingrediatur'. Cumque ingressus fuisset^f, Zacharias sanctus^g papa dixit: 'Habes adhuc ex sacrilegorum illorum conscripto aliquid, quod coram concilio proferre debeas ad legendum?' Deneardus^h religiosus presbiter respondit: 'Etiam, domine mi, orationem, quam sibi Aldebertusⁱ componere nisus est, et ecce in manibus eam^a gero! Iubete eam suscipi'. Moxque suscepta est et lecta oratio, cuius initium tale est:

'Domine Deus omnipotens^k, pater domini nostri Iesu Christi, et A et Ω, qui sedis^l super septimum thronum et super Cherubin et Seraphim^m; pietas magna et dulcedinis satis est apud te. Pater sanctorum angelorum, qui fecisti caelum et terram, mare et omnia quae in eis sunt, te invoco et clamo et invito te^g super me miserimⁿ, quia tu dignus^o fuisti dicere: "Quodcumque^p petieritis a Patre in nomine meo, dedi vobis". A te peto, a^q te clamo, a domino Christo confido animam meam'. Cumque per ordinem legeretur, pervenit ad locum, ubi ait: 'Precor^r vos et coniuro vos et supplico me ad vos, angelus Uriel, angelus Raguel^s, angelus Tubuel, angelus Michahel^t, angelus Adimis, angelus Tubuas, angelus Sabaoth, angelus Simihel^u'.

Dum vero haec oratio sacrilega usque^v ad finem perlecta fuisset, Zacharias sanctus papa dixit: 'Quid ad haec, sancti^w fratres, respondetis?' Sancti episcopi et venerabiles presbiteri responderunt: 'Quid aliud agendum^x est, nisi ut omnia, quae^y nobis^z lecta sunt, igni concrementur, auctores vero eorum anathematis vinculo percellantur? Octo enim nomina angelorum, quae in sua oratione Aldebertusⁱ invocavit, non angelorum preter Michahelis^a, sed magis demonum^b nomina sunt, quos ad prestandum sibi^c auxilium invocavit. Nos autem, ut a vestro sancto apostolatu edocemur, et divina tradit auctoritas, non plus

VII. Cap. 4. 1. 2a, b, c.

- a) om. 2b. b) Denehardus 2b. c) in litura 2a. d) om. 2a. e) pre f. est 1.
 f) :::|fuisset, ras. eet 2c. g) om. 2a, b, c. h) Denardus 2a, corr.; Denehardus 2b.
 i) Aldbertus 1. k) p. o. 2b, corr. l) sedes 2a, b, c. m) Seraphim 2a. n) mise:::mo 1, corr. o) dignatus 2c. p) cumque superscr. 2b. q) ad 2b. r) in litura 2a. s) Raguhel 1. t) Michael 2a. u) Simiheel 2b. v) om. 2c. w) fr. s. 2c, corr. x) est ag. 2b. y) coram add. 2a, b, c. z) vobis 2c. a) Michaelis 2a; Michahelē 2c, corr. b) n. d. 1. c) sunt 2a, corr.

Epist. 59. quam trium angelorum nomina agnoscimus, id est Michahel^a, Gabriel, Raphahel^b. Zacharias sanctus papa dixit: 'Optime provisum^b est a vestra sanctitate, ut conscripta^c illius omnia igne^d non cremantur; sed opportunum est, ut ad reprobationem eius in sancto^e nostro scrinio reserventur ad perpetuam confusionem. Nunc vero, quia omnia peracta sunt, de utrorumque sententia, quorum superius mentio facta est, pertractandum est'.

Universum concilium dixit: 'Aldebertus^f, cuius nobis actus et nefaria^g commenta lecta sunt et qui se apostolum censuit nominare^h et capillos et ungulas suas populis pro sanctitate tribuit, quique sub obtentu angelorum demones in suum auxilium invocat, sit ab omni officio sacerdotali alienus, agens penitentiam pro commissis, et amplius iam populum minime seducat. Sinⁱ autem in his erroribus perseveraverit et populum amplius seduxerit^k, sit anathema et aeterno Dei iudicio condempnetur omnis qui e pariter, qui ei consenserit aut eius doctrinam secutus fuerit aut adiunctus fuerit. Similiter et Clemens, qui per suam stulticiam sanctorum patrum statuta omniaque synodalia acta respuit, inferens etiam christianis Iudaismum, dum predicat, fratris defuncti accipere^l uxorem, insuper et dominum^m Iesum Christum descendente ad inferos omnes pios et impios exinde predicat abstraxisse, ab omni sacerdotali officio nudatus sit et anathematis vinculo obligatus pariterque Dei iudicio condempnatus et omnis, qui eius sacrilegis consenserit predicationibus'.

Adnotatioⁿ episcoporum aliorumque sacerdotum pro excommunicatione hereticorum Aldeberti^o et Clementisⁿ.

†^p Zacharias episcopus sanctae Dei ecclesiae catholicae atque apostolicae urbis Romanae his gestis atque sententiae a nobis promulgatis subscripsit.

† Epiphanius episcopus sanctae^q ecclesiae Silvae Candidae his gestis atque sententiae a nobis promulgatis subscripsit.

† Benedictus episcopus sanctae ecclesiae Nomentanae^r his gestis atque sententiae a^s nobis promulgatis subscripsit.

VII. Cap. 4. 1. 2a. b. c.

a) M., Gabrihel 2a; Michahelis, Gabrielis et Raphahelis 2b. b) p̄visum 2b. c) scriptū (corr. scripta) eius 2c. d) igni 2b. e) (sancto om.) scrinio n. 2a. b. c. f) Aldbertus 1. g) nefanda 2b. h) nominari 2a. b. c. i) Si 2b. k) in litura 2a. l) posse add. 2a. b. c. m) nostrum add. 2b. n) Adnotatio — Clementis om. 2b. e. o) Adelberti 1. p) ita 2a; om. 2c; cruces omnes om. 1. 2b. d. e; quae deinceps saepius occurrunt, vocabula passim per compendium scripta sunt 1. 2a. b. q) eccle (sic) sancte 2c. r) Momenanae in litura 2a; Numentane 2b. e. s) a nobis(?) eras. 2c.

† Venantius episcopus sanctae ecclesiae Penestrinae^a his gestis *Epist.* 59. atque sententiae a nobis promulgatis subscripsit^b.

† Gregorius episcopus sanctae ecclesiae Portuensis his gestis atque sententiae a nobis promulgatis subscripsit^b.

5 † Niceta episcopus sanctae ecclesiae Gabinatis his gestis atque sententiae a nobis promulgatis subscripsit^b.

† Theodorus episcopus sanctae ecclesiae^c Ostiensis his gestis atque sententiae a nobis promulgatis subscripsit^b.

† Gratosus episcopus sanctae ecclesiae Veliternensis his gestis atque sententiae a nobis promulgatis subscripsit.

† Iohannes archipresbiter tituli sanctae Susannae^d his gestis atque sententiae a nobis promulgatis subscripsit^b.

† Gregorius humilis presbiter tituli sancti Clementis his gestis atque^e sententiae^f a nobis promulgatis^b subscripsit^b.

5 † Stephanus gratia Dei presbiter tituli sancti Marci his gestis atque sententiae a nobis promulgatis subscripsit^b.

† Stephanus indignus presbiter tituli sancti Eusebii his gestis atque sententiae a nobis promulgatis subscripsit.

† Dominicus humilis presbiter tituli sanctae Priscae his gestis atque sententiae a nobis promulgatis subscripsit^b.

† Theodorus^g humilis presbiter tituli sancti Laurentii his gestis atque sententiae a nobis promulgatis subscripsit.

† Anastasius indignus presbiter tituli sanctae Mariae his gestis atque sententiae a^h nobis promulgatisⁱ subscripsit.

5 † Georgius^k humilis presbiter tituli sanctorum^l Iohannis et Pauli his gestis atque sententiae a nobis promulgatis subscripsit^b.

† Sergius humilis presbiter tituli sanctae Potentianae his gestis atque sententiae a nobis promulgatis subscripsit^b.

† Iordannes^m indignus presbiter tituli sanctae Sabinae his gestis atque sententiae a nobis promulgatis subscripsit^b.

† Theophanius humilis presbiter tituli sanctorum Quatuorⁿ Coronatorum his gestis atque sententiae a nobis promulgatis subscripsit^b.

5 † Leo indignus presbiter tituli sanctae Anastasiae his gestis atque sententiae a nobis promulgatis subscripsit.

† Leo^o humilis presbiter tituli sancti Damasi his gestis atque sententiae a nobis promulgatis subscripsit.

† Gregorius indignus presbiter tituli sanctae Balbinae his gestis atque sententiae a^p nobis promulgatis subscripsit^b.

VII. Cap. 4. 1. 2a. b. c.

a) Penestrinae 2a, corr. b) *versu ex. om.* 2a. c) Ost. *eccl.* 2b, corr. d) Susannae 1, corr. e) *in marg. suppl.* 2c. f) *sententiis* 1. g) Theodorus 1. h) *subsc.* a n. *prom.* 1, corr. i) *pr. s. versu ex. om.* 2a. k) Gregorius 1. 2e. l) *ita* 2 (c). e; s 2a; s. 2b; sancti 1. 2d. m) Iordanus 1. n) *om.* 2a. b. c. o) *subscriptio alterius Leonis post subscriptionem Eustachii* (p. 178, 4) *posita est* 2a. b. c. p) *pr. a nobis* 1.

Epist. 59. † *Stephanus presbiter tituli sancti Chrisogoni^a his gestis atque sententiae a nobis promulgatis subscripsit.*
 † *Eustachius humilis presbiter sanctae Romanae^b ecclesiae his gestis atque sententiae a nobis promulgatis subscripsit^c.*
 † *Procopius^d indignus presbiter tituli sancti Cyriaci^e his gestis atque sententiae a nobis promulgatis subscripsit.*

Epist. 82. (5). *DILECTISSIMIS¹ NOBIS REGINFRIDO^f RODOMAGENSI EPISCOPO, DEODATO BELVOCANENSI EPISCOPO, RAMBERTO^g AMBIANENSI EPISCOPO, DAVID^h SPIRONENSI EPISCOPO, ETHEREOⁱ TOROANENSI EPISCOPO, HELISEO^k NOVIANENSI EPISCOPO, TREWARTO^l CAMEROCANENSI^m EPISCOPO, BURGHARDOⁿ WIRZIBURGENSI^o EPISCOPO, FOLCRICO^p TUNGRIENSI^q EPISCOPO, GENEBAUDO LAUDENSI EPISCOPO, ROMANO MELDENSI EPISCOPO, AGILOLFO^r COLONIENSI EPISCOPO, HATTONI^s STRAZBURGENSI EPISCOPO ET CETERIS AMANTISSIMIS CHOREPISCOPIST^t, PRESBITERIS ETIAM^u ET DIACONIBUS CUNCTISQUE ORTHODOXIS ECCLESiarUM DEI CLERICIS, APOSTOLICAM DOCTRINAM TENENTIBUS, ZACHARIAS^v DIVINA GRATIA PREDITUS APOSTOLICAE SEDIS PONTIFEX, SERVUS AUTEM SERVORUM DEI^w, IN DOMINO SALUTEM DICIT.*

Gratias ago Deo patri omnipotenti et domino nostro Iesu Christo, unico filio eius, et Spiritui^x sancto, qui vestrū^y omnium corda inflammare dignatus est per diffusam^z se gratiam, ut in unitate fidei et vinculo pacis ambuletis, et sit splendor domini Dei nostri super vos^a, dilectissimi mihi, et abundans gratia pacis et caritatis, ut sitis unum corpus spiritualis^b matris vestrae, sanctae catholicae et apostolicae Dei^c ecclesiae, in qua Deo auctore³⁰ presumus, implentes illud propheticum dictum: Ecce quam bonum et quam iocundum habitare fratres in unum! Quam v i s

VII. *Capp.* 4. 5. 1. 2a. b. c.

a) Cris. 2c. b) ecel. Rom. 2b. c) *versu ex. om.* 2a. d) Procopius 2b. e) Ciriaci 1. 2c. f) Reinfrido 2a. g) Raamberto 1. h) Davit *pr. m.* 2c. i) Eth. Tor. 35 ep. om. 1. k) Helyseo 2a; Eliseo 2b. l) Trevarto 2a, *corr.*; Trewarco 2c. m) Camerocarensi 2b. n) *ita* 2a; Burchardo *rell.* o) Wi(r *superscr.*)eiburg. 2a; Uurziburg. 1; Wurzburg. 2b. c. p) *ita* 2a. 3; Foleriko 1. 2c; Folerico 2b. q) Tunringensi 1. r) Ag. Col. ep. *ante* Folerico Tungr. *ponit* 2b. s) Naritoni 2b. t) *corr.* coepiscopis 2a; coepis (*sic*) 1. u) om. 2c. v) papa *add.* 2b. w) m. al. 40 *superscr.* 2c. x) sancto Sp. 2a. c (*non* 2b). y) v. o. c. *infl.* om. 2b. z) a se m. al. *superscr.* 2c. a) nos *pr. m.* 2c; super nos *corr.* supernus 2a. b) spiritualis hoc loco 1 *cum* *rell.* c) ecel. Dei 2b.

1) *Jaffé* n. 67 (p. 193); *Dümmler* n. 82 (p. 362).

enim^a pro itineris longitudine corpore si mus absentes, in spiritu *Epist. 82.*
tamen dilectionis semper sumus vobis^b presentes, habentes vos in
visceribus nostris et assidue orantes, ut deus et dominus noster
Iesus Christus multo amplius confirmet corda vestra in exhorta-
5 tione euangelii in ministerio quo fungimini, ut credita vobis plebs,
vestris piis^c ammonitionibus, adiuvante Domino, a diabolica
fraude liberata, persistat salva, vosque mereamini de eorum ani-
mabus in die Christi adportare lucrum. Obsecro ergo^d vos, ut
digne ambuletis^e vocatione, qua vocati estis, ut decet sanctos, cum
10 multa patientia subportantes invicem in caritate, solliciti servare
unitatem spiritus in vinculo pacis et caritatis, quia finis precepti
caritas^f est de corde^g puro et conscientia bona et fide non ficta.
Gaudeo in vobis, karissimi, quoniam fides vestra et unitas erga
nos preciosa est et manifesta non solum coram Deo, sed etiam
15 coram omnibus hominibus, dum ad fautorem et magistrum vestrum
a Deo constitutum beatum^h Petrum apostolorum principem beni-
gnissima voluntate conversi estis, et in hoc laudabilis est fides
vestra, quoniam id ipsum sapitis, quod oportet sapere.

Habetis itaque nostra vice ad confortandam dilectionem
20 vestram sanctissimum Bonifatium, fratremⁱ nostrum archiepi-
scopum, apostolicae sedis legatum et nostram presentantem vicem.
Sit ergo constantia vestra adversus contentiones eorum, qui ad-
versa sapiunt et non quae Dei sunt, neque terreamini a facie
eorum, sicut scriptum est, qui occidunt corpus, animam autem
25 non possunt occidere; sed potius eum time te, qui
potest animam et corpus mittere in gehennam. Fratres
mei, in carne enim ambulantes, non secundum carnem mili-
tamus. Arma enim militiae nostrae non carnalia, sed
spiritualia^k sunt ad destruendam omnem exaltatio-
nem, extollentem se adversus scientiam Dei. Confortamini
30 itaque in Domino et in potentia virtutis eius^l. Pax
vobis et gratia a deo^m et domino nostro Iesu Christoⁿ ministretur.
Amplectimur et osculamur acsi presentes caritatem vestram in
unitate spiritus in vinculo pacis et caritatis Christi. Deus vos
35 incolomes custodiat, dilectissimi^o nobis.

(6). ZACHARIAS¹ PAPA UNIVERSIS EPISCOPIS, PRES- *Epist. 61.*
BITERIS, DIACONIBUS, ABBATIBUS, CUNCTIS ETIAM

VII. Capp. 5. 6. 1. 2a. b. c.

a) etiam 2a, corr. b) om. 2c. c) m. al. in marg. suppl. 2b. d) om. 1. e) tis
40 in ras. 1. f) est car. 2c. g) p. c. 2c. h) beat:um (Petrum in marg. suppl.) 1.
i) arch. fr. n. 2c. k) spiritualia 2a. b. c. l) Christi 2a. m) domino deo nostro 1.
n) versu ex. om. 1. o) dil. n. om. 2a. b. c.

1) Jaffé n. 52 (p. 152); Dümmler n. 61 (p. 325).

Epist. 61. *DUCIBUS, COMITIBUS OMNIBUSQUE DEUM TIMEN-
TIBUS PER GALLIAS ET FRANCORUM PROVINCIAS
CONSTITUTIS.*

Referente^a nobis reverentissimo fratre nostro Bonifatio episcopo, quod, dum synodus congregata esset in provincia vestra⁵ iuxta nostram^b commonitionem, mediantibus filiis nostris Pippino^c et Karlomanno^d principibus vestris, peragente etiam vicem nostram predicto Bonifatio, Dominus inclinasset corda vestra cum principibus vestris in^e predicatione eius, ut omnibus commonitionibus eius obediretis et falsos^f et scismaticos et homicidas et fornicarios¹⁰ a vobis expelleretis sacerdotes, omnipotenti Deo nostro^g gratias egimus. Et pro vobis incessanter^g sumus orantes, ut, qui cepit in vobis opus bonum, perficiat usque in finem.

Obsecro enim omnes vos coram Deo, ut eius commonitionibus firmiter obediat. Ipsum n a m q u e vice nostra in partibus illis¹⁵ ad predicandum constitutum habemus, ut^h vos Deo propitio ad viam perducaturⁱ rectitudinis, et a cunctis facinoribus salvi esse possitis. Habuistis enim, peccatis facientibus^k, nunc usque falsos et erroneos sacerdotes. Unde et cunctae paganae gentes vobis pugnantibus prevalebant, quia non erat differentia inter laicos et²⁰ sacerdotes, quibus pugnare^l licitum non est. Qualis enim victoria dabitur, ubi sacerdotes una hora dominica pertractant^m mysteria et dominicum corpus c o n s e c r a n t pro animarum suarum redemptione et postea christianos, quibus hoc ministrare debuerant, aut paganos, quibus Christum predicare d e b u e r u n tⁿ, propriis²⁵ sacrilegisque^o manibus necant? Et fit secundum verbum Domini^p d i c e n t i s: Vos estis sal terrae; quodsi sal evanuerit, in quo condietur^q? Ad nihilum valet ultra, nisi ut mittatur foras et conculcetur ab hominibus. Dum haec ita sint et tales in vobis fuerint sacerdotes, quomodo victores contra vestros ini-³⁰ micos esse poteritis? Nam si mundos et castos ab omni fornicatione et homicidio liberos habueritis sacerdotes, ut sacri precipiunt canones, et nostra vice predicat prefatus^r Bonifatius frater noster, nulla gens ante vestrum conspectum stabit, sed corrueant ante faciem vestram omnes paganae gentes; et eritis victores, in-³⁵ super et bene agentes vitam possidebitis aeternam.

Vos autem, karissimi fratres, qui estis veri sacerdotes vel sub regulari disciplina constituti, sic vosmet^s ipsos exhibete, ut

VII. Cap. 6. 1. 2a. b. c.

a) R a miniatore non suppl. 2b. b) comm. n. 2c. c) Pipino 1. 2b. c. d) Karolom. 1. 40
e) in (ad 2b) predicationem 2a. b. c. f) f. et om. 2a. b. c. g) om. 2a. b. c.
h) superscr. 2c. i) per eras., ducat om. 2c. k) exigentibus 2c. l) l. p. 1.
m) tractant 2a. b. c. n) debuerant 2a. o) que om. 2a. b. c. p) om. 2c.
q) sal(l)ietur 2a. b. c cum Vulg. (Matth. 5, 13). r) versu ex. om. 1. s) vos(met
ipsos om.) 2a. b. c.

deceat Dei ministros et dispensatores mysteriorum Dei, ut non Epist. 61.
vituperetur ministerium vestrum, ne fiat in vobis, quod scriptum
est: Erit sicut populus, sic sacerdos. Nam si hoc fuerit,
qualis vobis^a erit ab hominibus laus, aut qualis a Deo expectatur^b
5 *retributio? Quamobrem sic vos corrigite ut veri sacer-*
dotes et tales ad sacerdotium producite, ut et vobis et illis testi-
monium maneat bonum ab his qui foris sunt^c, quatenus ab
hominibus laudem et a Deo premium in aeterna beatitudine per-
cipere mereamini, eo quod per vos ad rectam fidem perducti sunt
10 *populi multi, innoxios^d habentes sacerdotes. Ad synodum*
quoque omni anno convenite ad pertractandam unitatem eccle-
siae, et ut, si quid adversi acciderit, radicitus amputetur, et
ecclesia Dei maneat inconcussa. Bene valete.

(7). REVERENTISSIMO¹ ET SANCTISSIMO FRATRI Epist. 60.
15 BONIFATIO COEPISCOPO ZACHARIAS SERVUS SER-
VORUM DEI^e.

Cum^f nobis sanctissimae fraternitatis tuae syllabae delatae
fuissent atque per singula relegi^g fecissemus, reperi mus in
earundem literarum tuarum^h serie, quod, peccatis nostris facien-
20 *tibus, dum dominici tritici semina quaereres elaborare ad augendam*
segetem spiritalemⁱ, subito inimici superseminaverunt^k zizania,
ut sanctitatem tuam^e in bono opere impedirent. Sed tua sancta
fraternitas incessanter orationi instet pariter cum fratribus, qui
tecum laborant, ut spiritali^l sarculo eradicare possis^m
25 *zizania. Hoc opus siⁿ tibi semper erit in vo-*
luntate, Deus sine dubio adiuvat, ut beatus
Gregorius papa: Bonum opus, inquit, nobis^o sit in voluntate;
nam ex divino adiutorio erit in perfectione. Unde, karis-
sime frater, confortare in Domino, et ipse erit adiutor tuus.

30 *De^p incursione autem gentium^q, quae in tuis^r plebibus*
facta est, merendum nobis est. Sed haec adversitas nullatenus
tua^s fraternitatem conturbet, quia et Romana civitas^t ex acci-
dentibus facinoribus sepius est^u depopulata, et tamen omnipotens
Dominus dignatus est^c eam consolari. Sic etiam credimus, quia

35 VII. Capp. 6. 7. 1. 2a. b. c.

a) erit vobis 2b. b) expectetur 2c. c) m. al. superscr. 2c. d) noxios versu in. 2b.
e) m. al. suppl. 2c. f) Dum 2b. g) legi 2a. b. c. h) om. 2a. b. c. i) spiritualem
2a. b. c. k) corr. superseminaverint 1, et ita 2a. b (non 2c). l) spiritali 2a. b. c.
m) possitis 2c. n) superscr. 2a. o) versu ex. in marg. suppl. 2c. p) De — tuis
40 versu in. in marg. suppl. 2a. q) in marg. m. al. suppl. 2b. r) in ras. 1. s) fr.
t. 2b. t) de versu ex. add. 2c. u) dep. est 2c.

1) Jaffé n. 51 (p. 148); Dümmler n. 60 (p. 323).

Epist. 60. et vos consolabitur, si fideliter ad eum clamaveritis et ieiunium supplicationes quae^a letaniarum in populis commissis agendas predicaveritis. Nos quoque, licet peccatores existamus^b, precibus nostris et consacerdotum^c nostrorum, in quantum possumus, adiuvamus.

De synodo autem congregato^d apud Francorum provinciam, mediantibus Pippino^e et Karlomanno^f excellentissimis filiis nostris, iuxta nostrarum^g syllabarum commonitionem peragente nostram vicem tua sanctitate, qualiter egisses, cognovimus^h. Et omnipotenti Deo nostroⁱ gratias egimus, qui eorum corda confirmavit, ut in hoc pio opere adiutores existerent, et quia omnia optime et canonice peregesti^k tam de falsis episcopis et fornicariis et scismaticis quam etiam de reliquis nomine^l sacerdotibus contra canonum instituta agentibus vel contra catholicam et apostolicam ecclesiam. De quibus secundum tuam relationem respondemus.

De eo vero quod suggessisti, quia elegerunt unam civitatem omnes Francorum principes pertinentem usque ad^m paganorum fines et in partes Germanicarum gentium, ubi antea predicasti, quatenus ibi sedem metropolitanam perpetuo tempore habere debeas et inde ceteros episcopos ad viam instrueres rectitudinis, et postmodum tui successores perpetuo iure possideant, hoc quia decreverunt, nos laeti suscepimus, eo quod ex Dei nutu factum est hoc. Quod vero falsi sacerdotes et scismatici hoc impedire conati sunt, eorum vanum agonem Dominus dissipabitⁿ et illa faciet stabili, quae sanctorum patrum statutis videntur concordare. Et quia^o ipsi principes Francorum tibi etiam in hoc adiutores extiterunt, retribuat illis omnipotens Deus adiutorii^p huius premium et innumera largiatur bona.

De illo etiam falso episcopo, quem dixisti, quod adulterati clerici et homicidae filius in adulterio natus et absque disciplina nutritus esset, et quod sui similes sacerdotes consecravit, de hoc meminit tua reverenda fraternitas, quod etiam tibi saepe scripsimus, ut nullus homicida, nullus adulter, nullus fornicator sacrum ministerium debeat tractare, sed neque ex penitente^q quis aut talis, qualem sacriⁱ canones prohibent esse sacerdotem. De baptizatis vero ab illis seu ecclesiis consecratis requirat tua fraternitas, si aut ecclesias in nomine sanctae trinitatis consecraverunt^r aut parvulos similiter baptizaverunt,

VII. Cap. 7. 1. 2a. b. c.

a) (et m. al. suppl.) supplicationes 2c. b) existimus 2a, corr. c) sacerd. 1. 40
d) ita 1; congregata 2a. c; om. 2b. e) Pipino 1. 2b. c. f) Karolom. 1. g) sillab.
n. 2b. h) agnov. 2a. b. c. i) m. al. superscr. 1. k) ita 2b; peregestis 1, corr.;
peregesti 2a (corr.). c. l) sac. nom. 2b, corr. m) om. 2c. n) dissipavit 2c.
o) ipsi quia 2c, corr.; tibi add. 1(?). p) h. adi. 2c. q) penitentie 1. 2a (corr.).
r) consecraverint — baptizaverint 2b.

et tunc consecratio ecclesiarum et parvulorum baptismum sit rite *Epist. 60.* confirmatum.

Hoc etiam pariter retulisti, quod illi, qui ante proiecti sunt sacerdotes^a, a nobis absolutos esse apud Francorum provinciam divulgentur^b. Quod tua sancta^c fraternitas nullo modo credat, quia impossibile est, ut^d, si hoc fecissemus, non tuae caritati per nostras indicassemus literas. Impossibile ergo nullo modo credas, quia non aliud predicamus et^e aliud agimus aut aliud dirigimus, ut illi garriunt; sed, auxiliante Deo, illud quod predicamus^f fine tenus observandum censemus. Hoc autem sanctitatem tuam, firmissime ut^g teneas, hortamur, ut sanctorum patrum institutis et consultis sacrorum canonum omnimodo parere debeas^h.

Quod obsecrasti, ut Francorum principibus scriberemus, scias a nobis esse gestum; per singula enim eisⁱ scripsimus, ut petisti, ut tibi et^k amici^l sint et adiutores in dominico opere existant.

De censu vero expetendo, quod impetrare a Francis ad reparandas ecclesias vel monasteria plus non potuisti, quam ut in^m vertente anno ab unoquoqueⁿ coniugio servorum XII denarii reddantur, ex hoc gratias ago Deo, quia hoc potuisti impetrare, — dum enim Dominus donaverit quietem, augmentur et luminaria sanctorum, — pro eo, quod nunc tribulatio accidit Sarracenorum^o, Saxonum vel Fresonum, sicut tu ipse nobis^p innotuisti.

De eis^q etiam, qui, postquam depositi sunt pro capitalibus peccatis de gradu sacerdotali, reperiuntur nec clerici esse velle nec monachi sub penitentia, sed pergentes ad palatium regis Francorum rogant, ut eis loca tribuat ecclesiarum vel monasteriorum, ut^r in laica vita viventes dispergant sanctorum^s loca, de his, inquam, quid fieri debeat, Francorum principibus commonitoria direximus scripta.

In alia quippe tua epistola reperimus contineri omnia, quae contra te egerunt falsi et scismatici episcopi, id est Albertus^t et Clemens, in qua omnia acta ipsorum^u et impiissimum errorem singillatim indicasti. Nos vero, congregatis episcopis^v

VII. Cap. 7. 1. 2a. b. c.

a) se add. 2a. b. c. b) divulgarent 2a. c; divulgarent 2b. c) sanctitas (fr. om.) 1; sancta om. 2b. d) m. al. superscr. 1. e) et om. 1; et al. ag. om. 2b. f) m. al. in marg. suppl. 1. g) h. ut t. 2a. b. c. h) studeas 2a. b. c. i) scr. eis 2b. k) ita 2a². b. d. e; om. 1. 2a. c. l) sint amici 1. m) ita 1. 2a²; (in om.) anno vert. 2b; anno om. 2a. c. d. e. n) uno coni. s. quoque 2b, corr. o) a Sarracenis, Saxonibus vel Fresonibus 2a. b. c. p) om. 2b. q) versu ex. bis scr., sed eras. 2b. r) ut in l. v. viv. om. 2a. b. c (ubi ut m. al. superscr.). s) ita 2(a). e; l. s. 1. 2b. c. t) Albertus 1. u) eorum 2a. b. c. v) ep. et om. 2a. b. c.

Epist. 60. et consacerdotibus^a nostris, eorundem pravorum sceleratissima acta in eorum presentia legi fecimus. Et cum nobis coram concilio lecta fuissent, pio studio omnes eadem scismatica dogmata ipsorum^b et sceleratissimam vitam, quam sibi Aldebertus conscribi fecit, una voce decreverunt, ut igne cremarentur. Sed nos hoc non⁵ fieri^c rectum iudicantes, pro eorum perpetua damnatione in scrinio sanctae ecclesiae reservari mandavimus; ad haec etiam dignam sententiam contra eorum^d errorem scribi fecimus, cuius exemplar epistolae ad tuam direximus sanctitatem, ut, lecta in provincia Francorum, 10 omnis scismaticus, audiens taliter a sancta et^e apostolica ecclesia iudicatum, a sensus sui pravitate resipiscat.

In tertia vero epistola tua intimasti nobis de alio seductore nomine Gewiliobo^f, qui antea falso episcopi honore fungebatur^g, et quia sine consultu ad nos properat. Hic dum 15 advenerit, ut Domino placuerit, fiet.

Tua autem reverentia, ut, auxiliante Domino, cepit, vice nostra petimus^h perficere studeat. Volumus namque omni anno tempore apto in provincia Francorum concilium te celebrare, ut, frequentia sacerdotum per instituta sacrorum 20 canonum correcta, illic aliquaⁱ adversitas nullo modo valeat pullulare, sed magis ecclesiae sanctae unitas et disciplina apostolica ubique in illis partibus dilatata existat et non amplius populi per falsos sacerdotes depravati dimergantur in interitum. Dum vero concilium aggregaveris, sic tua frater- 25 nitas conflictum habeat cum metropolitanis, ut nullus sine commendaticiiis suscipiatur epistolis^k. Pro eadem quippe causa et pro omnibus utilitatibus sanctae ecclesiae Francorum principibus direximus literas, ut iam^d prefati sumus.

De civitate etiam illa, quae nuper Agrippina vocabatur, 30 nunc vero Colonia, iuxta petitionem Francorum per nostrae auctoritatis preceptum nomini tuo metropolim confirmavimus et tuae sanctitati direximus^l eiusdem metropolitanae ecclesiae stabilitatem. Deus te incolomem custodiat, reverentissime frater. Data pridie Kal. Novemb., imperante domno^m augusto Constantino anno 35 XXVII. imperii eius, indictione XIII.

VII. Cap. 7. 1. 2a. b. c.

a) consacerdo:::bus pr. m. 2c; sacer. 1. b) ipsius et 2b; ipsa et m. al. corr. ipsam etiam 2c. c) r. f. 2c, corr. d) om. 2b. e) et superscr. 2c; eccl. et ap. 2a, corr. f) ita 2a; Gewiliebo 1. 2b. c; Geoleobo *Epist.* g) fungebat pr. m. 2c. 40 h) in ras. 1; persicere pet. 2c. i) nulla adv. valeat 2a. b. c. k) in ras. 2b. l) ita 1. 2a²; dedimus (dixerimus *versu in. add., sed del.*) 2a; dedimus 2b. c. m) dño 1.

(8). REVERENTISSIMO¹ BONIFATIO COEPISCOPO *Epist. 77.*
ZACHARIAS SERVUS SERVORUM DEI.

Egregius nos ammonet apostolus Paulus in eo, quod^a ait:
Imitatores mei estote, sicut et ego Christi. Hinc est ergo,
5 quod per^b spiritale caritatis vinculum, etsi corpore absentes,
spiritu tamen semper fraternitati tuae sumus presentes et
in nostris orationibus memoriam tui agere non desistimus, petentes
immensam domini Dei^c nostri pietatem, ut ad peragendum
suum^d te confirmet ministerium, quatenus in die adventus eius
10 illam placabilem merearis proferre^e vocem: Ecce ego et
pueri, quos dedisti mihi! Non perdi ex eis quemquam, ut
continuo cum ceteris sanctis illa supernae^f vo-
cationis dicta audias: Venite, benedicti patris mei,
percipite regnum, quod vobis paratum^g est ab origine mundi.

15 Agnoscas igitur, karissime, flagitasse a nobis Pippinum^h
excellentissimum maiorem domus gentis Francorum per suum
hominem nomine Ardobanum, religiosumⁱ presbiterum, aliquanta
capitula de sacerdotali ordine et quae ad salutem animarum^k
pertinent, simul etiam et pro illicita copula, qualiter sese debeant
20 custodire iuxta ritum christianae religionis et sacrorum^l canonum
instituta, inquisisse. Et quamquam de hoc iam experta sit
tua sancta fraternitas, quae a nobis sunt decreta, illius tamen
votis aurem accommodantes, in brevi eloquio^m conscripta apostolica
documenta direximus, quae utⁿ in sacerdotali collegio pandantur^o,
25 tuam sanctitatem inibi evocari dedimus in mandatis.

Cumque pro hac re aggregatum fuerit concilium, ad me-
dium deducantur illi sacrilegi et contumaces Aldebertus et Godal-
sacius et Clemens, ut eorum denuo subtili indagatione cribretur
causa. Quos si deviantes a rectitudinis tramite usquequaque re-
30 pereritis^p, et convicti fuerint nolle ad viam rectam converti, ut
bonum atque placitum vobis videtur, cum principe provin-
ciae disponite secundum^q canonum sacrorum statuta. Si autem
in superbia perstiterint, contumaciter proclamantes, se reos non
esse, tunc cum probatissimis et prudentissimis sacerdotibus tribus
35 vel duobus predictos ad nos dirigite viros, ut profunda inquisi-
tione coram sede apostolica eorum inquiratur causa, et iuxta quod

VII. Cap. 8. 1. 2a. b. c.

- a) in ras. 1. b) (per om.) spirituale 2a. b. c. c) om. 2a. d) in add., sed eras. 2b.
e) v. pr. 2a. b. c. f) super 2b. g) p. est in marg. suppl. 2a. h) Pipinum 2b. c.
10 i) pr. rel. 2b. k) animae 1. l) statuta sacr. can. (corr. e canone 2a) 2a. b. c.
m) eulogio 2a. b. c. n) m. al. superscr. 2c. o) pandatur (1). p) repereris 2b.
q) superscr. 2b.

Epist. 77. *meruerint, finem suscipiant*^a. Age^b itaque, frater dilectissime, in ministerio tibi commisso, ut ab omnipotente Deo premium recipiens aeternam^c vitam consequi merearis. Deus te incolomem custodiat, reverentissime frater.

Epist. 80. (9). REVERENTISSIMO¹ FRATRI BONIFATIO^d CO- 5
EPISCOPO ZACHARIAS SERVUS SERVORUM DEI.

Sacris liminibus beati apostolorum principis Petri et nostris obtutibus presentatus, presens Burghardus^e, dilectus nobis episcopus, sanctitatis tuae attulit affatus. Per quorum scripta agnovimus, magnum te habere certamen in predicatione evangelii domini Dei nostri et exhortatione sanctae^f fidei, quam per beatum Petrum et vas electionis Paulum ceterosque apostolos traditam suscepimus. Quibus agnitis, omnipotenti Deo immensas egimus gratias, petentes eius ineffabilem divinitatem, ut multo amplius confirmet atque corroboret cor fraternitatis tuae et sospitem corpore annuat permanere, usque quo eius divinitas te superstitem in hac iusserit esse vita, ad perficiendum ministerium^g tibi impositum et ad portandum lucrum animarum in diem Christi Iesu, ut illam^h merearis audire desiderabilem vocem, quam dicturus est Dominus diligentibus se: Venite, benedicti patris mei, percipite regnum, 20
quod vobis paratumⁱ est ab origine mundi.

Erant autem inserta in eisdem tuis affatibus diversa capitula, de quibus iudicium et^k consilium atque^l solatium sedis apostolicae tibi dirigi flagitasti^m.

Primum capitulum pro synodo provinciae, in qua natus et nutritus es, quam etⁿ in gente Anglorum^o et Saxonum in Britannia insula primi predicatorum ab apostolica sede missi Augustinus, Laurentius, Iustus et Honorius, novissime vero tuis temporibus Theodorus, Grecolatinus ante philosophus et Athenis eruditus, Romae ordinatus, pallio sublimatus, ad prefatam Britanniam transmissus, iudicabat et gubernabat. In illa tale decretum et iudicium demonstratum esse dinoscitur, ut, quicumque sine invocatione^p trinitatis lotus fuisset, sacramentum regenerationis non haberet. Quod omnino verum est, quia, si mersus in fonte baptismatis quis sine invocatione trinitatis fuerit, perfectus non est baptizatus.

VII. Capp. 8. 9. 1. 2a. b. c.

- a) accipiant 2c. b) Agite 2c, corr. c) v. aet. 1. d) ita h. l. 1. 2c; Bonifacio 2a. b. e) ita 2a; Burchardus rell. f) fidei sancte 2b, corr.; s. fedis pr. m. 2c. g) tibi min. 1. h) illa pr. m. 1. i) in marg. suppl. 2a. k) atque 2b. l) et 2b. m) flagitabas 2a. b. c. n) om. 2c. o) anglorum 2a, corr. p) vocat. 2c.

1) Jaffé n. 66 (p. 184); Dümmler n. 80 (p. 356).

Quod autem per quosdam affirmari scripsisti^a, ut, quamvis *Epist.* 80. sceleratissimus quisque hereticus vel scismaticus aut latro vel fur sive adulter baptismum iuxta regulam a Domino impositam in nomine^b Patris et Filii et^c Spiritus sancti consecra^ret sicque homini petenti ministraret, tamen Christi esset baptismum evangelicis verbis consecratum, et econtra, licet minister iustus fieret^d et trinitatem iuxta regulam a Domino positam in lavacro non dixisset, verum baptismum non esset quod dedit: utrumque fraternitati tuae^e notum est, quid de illis sacrorum canonum series contineat. Quod et tenere te firmiter hortamur; scriptum quippe est, dicente Domino: Sancti estote, quoniam et ego^f sanctus sum. Quod suscepisti, frater, a nostro predecessore^g sanctae recordationis Gregorio, huius apostolicae sedis pontifice, in eo permane. Et ab evangelica et apostolica doctrina nullo modo declines; sed, indutus lorica^m fidei et galeam salutis, viriliter contra nequitias diabolicae fraudis resiste^h. Scriptum namque est: Ecce! dedi faciem tuam potentem adversus faciem eorum et constantiam tuam confortabo adversus contentionesⁱ eorum, et erit fortior petra^k constantia tua^l.

Eos autem, quos reperisse se affata est fraternitas tua pseudosacerdotes¹ multo maioris numeri quam catholicos, erroneos^m simulatores, qui numquam ab episcopis catholicis fuerunt ordinati, illudentes populo et ministeria ecclesiae confundentes, sacrilegosⁿ, adulteros, qui, sine episcopo proprio arbitrio viventes, populares defensores habentes contra episcopos, ut sceleratos mores eorum non prohibeant, seorsum populum consentaneum^o congregant et illud erroneum ministerium non in ecclesia catholica, sed per agrestia loca et per cellas rusticorum, ubi eorum inperita stulticia celari possit, perpetrant nec fidem catholicam paganis^p predicant nec ipsi fidem catholicam habent nec quaerunt^q ab eis, quos baptizare student, abrenuntiationem satanae, sed neque signaculo crucis Christi eos^r muniunt, quae precedere debent baptismum, sed nec aliquam credulitatem unius deitatis et sanctae trinitatis docent, — hos itaque ministros satanae et non Christi, ubicumque repereris, karissime frater, aggregato^s provinciali et sacerdotali collegio, a sacerdotio depositos sub regula

VII. Cap. 9. 1. 2a. b. c.

- a) dixisti 2b. b) sancte trinitatis add. 2b. c) (et om.) sancti Sp. (corr. Sp. s.) 2c.
d) superscr. vel existeret 2b. e) om. 2b. f) sū(?) add., sed eras. 1. g) predecessore 2a. b. c. h) resistas 2b. i) contentionem 2b. k) constancia petra 2c, corr.
l) pseudos. pr. m. 2a; psedos. 2c, corr. m) ita 1. 3; err. sim. om. 2a. b. c. n) ita 1. 3; sacr. adult. om. 2a. b. c. o) congr. cons. 2b, corr. p) pag. — quaerunt in ras. 2a. q) qu(a)erunt 2a. b. c. r) superscr. 2b. s) congregato 2b. c.

1) Partem epistolae Pro sacrilegis — gratia divina Otloh omisit.

Epist. 80. monachica et penitentia summissos vitam finire decernas, ut, carne afflictis, quandoque ad viam redeant salutis; si vero non fuerint conversi, tuae predicationis merces non peribit. Confortare ergo in lege et in euangelio Christi et predicatione catholicae fidei, quia ipsa^a glorificabit te. Tribulatio enim corporis nostri temporalis est et finem habet; merces autem, quae pro hac tribulatione a Deo preparatur, sempiterna est. Ideoque conferamus mortem Iesu in corpore nostro, ut^b et vita Iesu in corpore nostro manifesta fiat, sicut per eius divinam edocti^a sumus doctrinam: Beati, qui persecutionem patiuntur propter iusticiam, quoniam ipso- rum est regnum caelorum. Conforta etiam^c dilectissimos nobis orthodoxos^d episcopos et sacerdotes^e atque levitas ceteros- que clericos religiosos, abbates et monachos pariterque glo- riosissimos duces cunctosque optimates Francorum, ut nobis sint adiutores contra adversarios orthodoxae fidei omnesque here- ticos et scismaticos, quatenus et ipsi de fructu boni operis gaudere mereantur in caelestibus regnis.

Scripsit quoque inter cetera reverenda fraternitas tua, reperisse te quendam presbiterum genere Scottum nomine^f Samson, errantem^g a via veritatis dicentemque, sine mystica in- vocatione aut lavacro regenerationis posse fieri catholicum christi- anum per episcopalis manus impositionem. Hic autem, qui hoc dicit, vacuus est Spiritu sancto et alienus a gratia Christi con- sortio quae sacerdotali abiciendus. Quis enim, nisi baptizetur iuxta preceptum Domini in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti et sic per manus impositionem consecretur^h, potest esse catholicus? Hunc nequissimum virum talia predicantem ab eccle- sia sanctaⁱ condemnatum expelle.

Illos autem viros, qui ab hereticis baptizati sunt, et dubietas^k tenet, quod in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti non^h sint baptizati, inquisita rei veritate, si ab erroneis^l sacerdotibus baptizati sunt, hos sine dubio iuxta predecessoris nostri beatae^m memoriae Gregorii papae et sacrorum canonum traditum tibi mandatum baptizari permittas, ne in aeternum pereant, sed potius euangelica consecratione salventur.

Intuiti autemⁿ sumus et volumen^o a te directum universis episcopis^p, presbiteris ceterisque religiosis de unitate fidei

VII. Cap. 9. 1. 2a. b. c.

- a) m. al. superscr. 2c. b) ut — nostro in marg. suppl. 2a. c) enim 2a, corr.
d) orthodoxus 2a, corr. e) sacerdotal:: 2a, corr. f) superscr. 2a. g) certantem
2a, corr. h) om. 2a. b. c. i) om. 2b. k) nescitur an pro d. t. quod 2a. b. c.
l) hereticis 2a. b. c. m) beati (m. om.) 1. n) tamen 1, corr. o) volumus 2a. c. e
(non 2b. d). p) et add. 2b.

catholicae scriptum. Quod valde nobis acceptabile esse cognoscas, Epist. 80. quoniam per^a Spiritus sancti gratiam in te diffusam hoc operari^b studuisti.

Inter cetera sanctitatis tuae scripta petisti, ut sacerdos a nobis dirigatur in partes Franciae et Galliae. Quod implere omittimus, quia, dum Deo propitio tua sanctitas superstes existit, qui sedis apostolicae et nostram illic presentas vicem, alium illuc dirigere necessarium non est.

Quos autem repereris, amantissime frater, habentes sanae doctrinae scientiam vitaeque^c puritatem, hos mittere stude, in quibus previderis locis ad predicandum verbum salutis.

Concilia vero, aggregatis episcopis provincialibus, ubi tibi rectum videtur, celebrari^d procura, et quos deviantes inveneris, confunde facies eorum ignominia, ut sint coram omnibus sine honore.

Suscepimus et cartam de vera et catholica fide conscriptam, quam cum^e dilectissimis nobis episcopis partis Francorum tua direxit reverenda fraternitas. Hanc itaque reserantes, nimio gaudio sumus repleti innumerabilesque gratias agimus^f Deo omnipotenti, quia unanimiter eorum ad societatem nostram revocare dignatus est. Nostra autem vice, karissime, omnes in osculo pacis Christi^g saluta.

Intimatum est etiam a tua^h sanctitate, quod Virgilius ille, — nescimus, si dicatur presbiter, — malignatus adversum te, eo quod arguebatur a te erroneus esse a catholica doctrina, seminaretⁱ odium inter te et Otilonem^k ducem Bagoariorum^l, dicens, quod a nobis acciperet^m licentiam, ut unius defuncti ex quatuor illis episcopis, quos tua illicⁿ ordinavit fraternitas, diocesim obtineret. Quod nequaquam verum est, quia mentita est iniquitas sibi. De perversa autem doctrina, quam contra Deum et animam suam locutus est, quod scilicet alius mundus et alii homines sub terra sint aliusque sol et luna, si convictus fuerit ita confiteri, hunc, accito concilio, ab ecclesia pelle^o, sacerdotii honore privatum. Sed et^p nos, scribentes predicto duci, evocatorias de prenominate Virgilio mittimus literas, ut, nobis presentatus et subtili indagatione requisitus, si erroneus fuerit inventus, canonicis decretis condemnetur. Qui enim seminant dolores, metunt eos.

VII. Cap. 9. 1. 2a. b. c.

- a) superscr. 2a. b) corr. operare 2b. c) que superscr. 2b. d) celebrare 2c.
 e) dil. cum 2b, corr. f) egimus 2b. g) superscr. 2c. h) s. tua 2a. b. c.
 i) seminarit 2b. k) ita h. l. 1 cum Epist.; Otilonem 2a. b. c. l) Baioar. 2a. b.
 m) acciperit corr. acceperit 2b. n) ord. illic 1. o) compelle 2b. p) versu ex.
 postea suppl. 1.

Epist. 80.

Pro Sydonio^a autem supradicto et Virgilio presbiteris quod scripsit sanctitas tua, agnovimus. Et illis quidem, ut condecebat^b, comminando scripsimus; tuae autem fraternitati credulitas plus quam ipsis^c admittetur. Si autem, vita comitante^d, Deo placuerit, sedi^e apostolicae eos missis literis, ut prelatum^f est, evocabimus. Docuisti enim eos, et non susceperunt, et factum est in^g illis, sicut scriptum est in libro Sapientiae: Qui docet fatuum, quasi qui conglutinat testa harenam. Non ergo ad iracundiam provocetur cor tuum, frater; sed in patientia, ubi tales repereris, ammone, obseca, increpa, ut convertantur ab errore ad viam veritatis. Et si conversi fuerint, salvasti animas eorum; si vero in malicia permanserint, mercedem^h laborisⁱ tui non perdes.

Alia denique scripta fraternitatis tuae continebant, quod iam olim de Agrippina^k civitate scripsisti, quia Franci non perseveraverint in verbo, quod promiserunt, et nunc^l moratur tua^m fraternitas in civitate Mogontiaⁿ. Petisti etiam, ut cum nostro consultu, superveniente tibi senectute atque inbecillitate corporis, si invenire potueris idoneum virum ad sedem pontificalem, in qua prees, pro te valeas collocare. Pro qua petitione nos adiutore Deo consilium damus tuae sanctitati, ut sedem sanctae ecclesiae Mogontiacensis^o, quam pro salute animarum accepisti, nequaquam relinquo, ut impleas illud dominicum preceptum: Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Si vero Dominus dederit iuxta tuam petitionem hominem perfectum, qui possit curam animarum habere, illum ordinabis pro te episcopum, eritque in evangelio tibi credito ad ministerium Christi portandum in omni loco requirens et confortans ecclesiam Dei. Oramus itaque dominum et redemptorem nostrum, ut sacris interventionibus sanctae suae genitricis semper virginis Mariae et beatorum apostolorum Petri et Pauli orantem pro nobis sanctitatem tuam sospitem conservare dignetur.

Data Kal. Maii^p, imperante piissimo augusto Constantino anno XXVIII. imperii eius, indictione I.

VII. Cap. 9. 1. 2a. b. c.

a) ita 2a. d; Sidonio 2b; sido versu ex. 2e; synodo 1 (corr.). 2c. b) decebat 2a. b. c. c) illis 2b. d) comitando corr. comitante dō 2a. e) sedis 2c. f) m. al. corr. prelibatum 2c. g) superscr. 2a. h) mercedes 2b, corr.; mer(cedem m. al. in ras.) 2c. i) tui l. 2c. k) Agripina 2a. c. l) nō l. m) fr. tua 2a. b. c. n) Mogontia 2a. o) ita 1. 2b; Mogontianensis corr. Mogontiacensis 2a, et ita 2c. p) Mai 1. 2a.

(10).^a REVERENTISSIMO^{b.1} FRATRI BONIFACIO *Epist. 57.*
ZACHARIAS.

Legimus in libro actuum apostolorum, Spiritum sanctum apostolis precepisse: Separate mihi Barnaban^c et Paulum in opus^d, quod assumpsit eos. Horum^e et beati principis apostolorum Petri inluminata doctrinis ex inspiratione divina tuam sanctitatem in partes Germaniae credimus destinata, ut^d instar eorum idem Spiritus^f sanctus in eodem opere te assumpserit ad inlumptionem gentium. Unde nimis^g exultamus in Deo^h et eius pietatiⁱ immensas referimus laudes. Dum vero et series literarum tuarum nobis panderetur per singula, multo^k amplius laetati sumus in Domino, qui tibi suam gratiam ita largiri dignatus est, ut durae^l gentis corda linires^m et obedientiam sacrae fidei inclinare s.

Indicasti etenimⁿ nobis, quomodo tetigisset Deus corda excellentissimorum filiorum nostrorum Pippini^o et Karlomanni, ut tibi in predicatione adiutores^p esse niterentur, quorum merces copiosa manet in caelis.

De episcopis vero metropolitanis^q, id est Grimone, quem nos iam compertum habemus, Abel quoque et Hartberto^r, quos per unamquamque metropolim constituisti, hos per tuum testimonium confirmamus et pallia ad eorum firmissimam stabilitatem, ut in meliori proficiant statu, transmittimus. Qualiter autem mos pallii sit, vel quomodo fidem suam exponere debeant hi, qui pallio uti conceduntur, literis directis docuimus, informantes eos, ut sciant, quid^s sit pallii usus, et qualiter debeant subiectis viam^t predicare salutis, et ecclesiastica disciplina in eorum ecclesiis inconcussa maneat et sacerdotium, quod in eis est, non pollutum, ut antea fuit, sed mundum et acceptum Deo esse possit.

Retulisti etiam nobis, karissime frater, quod duos pseudo-prophetas in Francorum provincia repperisses, quos non pseudo-prophetas, sed magis^u pseudochristianos appellare debemus, ex quibus unum quidem^v novum Simonem^w iuxta tenorem tuarum^x literarum repperimus. Qui sibi et sacerdotium vendicabat

VII. Cap. 10. 1. 3.

- a) c. 10. habent 1. 3; om. rel. b) reverendissimo 3. c) Barnabam 3. d) ad add. 3. e) Hoc 3. f) sanctus Sp. 1. g) exult. n. 1. h) Domino 3. i) petitioni 3. k) multa 1, corr. l) dura 3. m) lenires 3. n) etiam 3. o) Pipini 3. p) auditores 3. q) constituisti add. 3. r) Harteberto 3. s) quis 3. t) pr. viam 3. u) m. coaeva in marg. suppl. 1. v) n. qu. 3. w) Symonem 1. x) lit. t. 3.

Epist. 57. et a luxuria se minime continebat seduxitque populum per varias falsitates, ita ut cruces statuens in campis et oratoriola, illuc faciat populum concurrere publicasque ecclesias relinquere; quique sanctitatis nomine se vocari censuit et in suo nomine ecclesias consecravit, affirmans se angelorum nomina scire, quae in tuis literis nobis conscripta direxisti, quae nomina nos non angelorum, sed demoniorum affirmamus. Alium vero ita luxuriae deditum intinasti, ut concubinam haberet et duos ex ea filios procrearet et tamen sacerdotium sibimet vendicaret, affirmans, hoc iustum esse iuxta traditionem veteris testamenti, ut defuncti fratris superstes frater ducat uxorem, et quia Christus resurgens ab inferis nullum ibi reliquisset, sed omnes inde abstraxisset. Quae omnia detestabilia et scelestia iudicamus. Bene autem tua sancta fraternitas iuxta ecclesiasticam regulam eos damnavit et in custodiam misit optimeque vocavit antichristi ministros et precursores.

De cetero decerta, karissime, et viriliter age et pervigil permane in ministerio Christi, ut amplius sanctae ecclesiae grex augeatur et tibi^a premium aeternae retributionis crescat copiosum.

Epist. 58. (11).^b REVERENTISSIMO¹ FRATRI BONIFACIO ZACHARIAS SERVUS SERVORUM DEI.

Suscipientes sanctae fraternitatis tuae literas per presentem gerulum et relegentes quae in eis continebantur, in extasi^c quadam incidimus et ammiratione magna, eo quod nimis dissonare videntur ab eis literis, quae a tua directae sunt fraternitate per elapsam Augustum mensem, ubi nobis indicasti, quod concilium, adiuvante Deo et Karlomanno consensum prebente, factum est, et qualiter falsos sacerdotes, qui divinum non erant digni attricare^d ministerium, a sacro munere suspendisti, et quia tres archiepiscopos per singulas metropolim^e ordinasses, reserasti, id est^f Grimonem in civitate quae dicitur Rodoma, secundum vero^a in civitate quae dicitur Remoram^g, tertium Hartbertum in civitate quae dicitur Sennis, qui et apud nos fuit et tua nobis pariter et Karlomanni atque Pippini^h detulit scripta, per quae suggessisti, ut tria pallia tribus prenominationis metropolitans

VII. Capp. 10. 11. 1. 3.

a) om. 3. b) c. 11. habent 1. 3, om. rell. c) extasin quandam inc. et admirationem magnam 3. d) attractare 1. e) metropolium 3. f) res. idem Gr. 3. g) ita 1. 3 cum cod. epist. Carlsruh. h) Pipini 3.

1) Jaffé n. 49 (p. 134); Dümmler n. 58 (p. 315).

dirigeremus; quod et fecimus pro adunatione et reformatione *Epist.* 58.
 ecclesiarum Christi. Nunc autem denuo tuas suscipientes literas
 valde sumus, ut diximus, mirati, eo quod antea nobis ex peti-
 cione predictorum principum pro tribus palliis suggessisti
 et postea pro solo Grimone. Sed volumus, ut tua^a nobis indicet
 fraternitas, cur tantae rei facta sit permutacio.

Repperimus etiam in literis tuis, quae nimis animos nostros
 conturbaverunt, quod talia a^b te nobis referantur, quasi nos
 corruptores simus canonum et patrum rescindere traditiones stu-
 deamus ac per hoc, quod absit, cum nostris clericis in symo-
 niacam heresim incidamus, expetentes et accipientes ab illis premia,
 quibus tribuimus pallia. Sed hortamur, karissime frater, ut nobis
 deinceps tale aliquid minime scribes, quia fastidiosum et iniurio-
 sum nobis videtur, dum illud^c nobis ingeritur, quod nos omni-
 modo^d detestamur. Absit enim a nobis et a nostris clericis, ut
 donum, quod per Spiritus sancti gratiam suscepimus, precio
 venundemus, quia illa tria pallia, pro quibus, te suggerente,
 ut prediximus, flagitati sumus, nullum expetentes^e commodum,
 tradidimus. Insuper et cartas, quae^f secundum morem a
 nostro scrinio pro confirmatione^g et doctrina tribuuntur, de nostro
 concessimus, nihil pro^g eis accipientes.

Suggessisti etiam nobis per alia scripta tua, quod in
 Bagoaria unum repperisses falsum sacerdotem, qui affirmabat, se
 a nobis ordinatum esse episcopum. Sed tua fraternitas optime
 egit, dum ea non credens, quae falso retulit, sacerdotio
 illum privasti. Sic etenim auctoritate beati Petri apostoli
 precipimus, ut, quemcumque reppereris sacris canonibus deviare,
 nulla ratione paciaris sacrum ministerium tractare.

Et quia sciscitatus es, si deberes in Bagoariae provincia
 ius habere predicationis, quam a decessore nostro habuisti con-
 cessam, nos quoque, auxiliante Deo, omnia, quae tibi largitus
 est decessor et^h prodecessor noster, non minuimus, sed augemus.
 Nam non solum Bagoariam, sed etiam omnem Galliarum pro-
 vinciam, donec te divina iusserit superesse maiestas, nostra vice
 per predicationem tibi iniungimus, ut quae reppereris contra
 christianam religionem vel canonum instituta ibidem detineri,
 ad normam rectitudinis studeas reformare.

VII. Cap. 11. 1. 3.

a) ita 1; n. ind. tua 3; n. tua i. *Epist.* b) nobis a te 3. c) om. 3. d) omnino
 det. 3. e) expetentes 1; quispiam — expetiit *Epist.* f) quas 3. g) confirma-
 tione — nihil pro om. 3. h) et pr. om. 3.

Epist. 86. (12). REVERENTISSIMO¹ PATRI ET DILECTISSIMO DOMNO^a CUM TIMORE ET HONORE VENERANDO, APOSTOLICAE SEDIS INFULA SUBLIMATO ZACHARIAE BONIFATIUS, EXIGUUS SERVUS VESTER, LICET INDIGNUS ET ULTIMUS, TAMEN^b LEGATUS GERMANICUS DEVOTISSIMUS, OPTABILEM IN CHRISTO INMARCESCIBILIS CARITATIS SALUTEM.

Paternae pietatis vestrae sanctitatem subnixis precibus obsecro, ut hunc presbiterum meum, portitorem literarum presentium nomine Lul grato animo clementer^c suscipiatis. Habet enim secreta quaedam mea, quae soli pietati vestrae profiteri debet, quaedam quidem viva voce dice n s^d, quaedam vero per^e literas ostende n s. De quibusdam namque necessitatibus meis inquirere et interrogare mihi quae paternitatis vestrae responsum et consilium ex^f auctoritate sancti Petri apostoli ad solatium senectutis representare^g debet, ut, his omnibus auditis et consideratis, si quae^h sint quae vobis placeantⁱ facta, Deo auxiliante, studeam, si quid autem, ut timendum est, displiceat, ex precepto sancti apostolatus vestri vel indulgentiam merear vel dignam penitentiam persolvam.

Antecessor etenim predecessoris vestri venerandae memoriae Gregorius, dum me indignum ordinavit et ad predicandum verbum fidei Germanicis gentibus misit, sacramento me constrinxit, ut canonicis et iustis episcopis ac presbiteris in verbo, in facto, in consensu astipulator et adiutor fierem, quod cum divina gratia implere studui; falsos autem sacerdotes, ypochritas et seductores populorum vel corrigerem ad viam salutis vel declinarem et abstinere a communione ipsorum^k, quod ex parte servavi et alicubi implere non potui. Spiritualiter^l impleri sacramentum, quia in consensum et consilium illorum non venit anima mea. Corporaliter^m autem ab eis omnino abstinere non potui^m, dum veniens ad principem Francorum, cogente ecclesiarum necessitate, tales ibi reperi s s e m, quales noluiⁿ; sed tamen in sancta communione corporis Christi illis non^o communicavi.

Precepit quoque mihi prefatus apostolicus pontifex, ut populorum, quoscumque visitassem, conversationem et mores apostolico presuli indicassem^p; quod in Domino confido me fecisse.

VII. Cap. 12. 1. 2a. b. c.

- a) dñō 2b. b) t. l. G. dev. in marg. suppl. 2a. c) om. 2c. d) om. 2b. e) m. al. suppl. 2c. f) superscr. 2a. g) reportare 2b. h) qua 2b. i) & add., sed 40 eras. 2a. k) eorum 2c. l) Spiritualiter 2a. b. c. m) Corporaliter — potui om. 2a. b. c. n) noui 2c. o) versu ex. m. al. suppl. 2c. p) indicarem 2b.

1) Jaffé n. 79 (p. 218); Dümmler n. 86 (p. 367).

De eo autem, quod iam preterito tempore de archiepiscopis *Epist. 86.*
et de^a palliis a Romana ecclesia petendis iuxta promissa Fran-
corum sanctitati vestrae notum feci, indulgentiam a^b vobis
flagito, quia quod promiserunt tardantes non impleverunt, et
5 adhuc differtur^c et, quid^d inde perficere voluerint^e, ignoratur;
sed^f mea voluntate impleta esset promissio^f.

Est preterea locus silvaticus in heremo vastissimae solitu-
dinis in medio nationum predicationis nostrae, in quo monasterium
construentes monachos constituimus, sub regula sancti patris Bene-
dicti¹⁰ viventes, viros strictae abstinentiae, absque carne et vino et
servis proprio manuum suarum labore contentos. Hunc^g locum
supradictum^a per viros religiosos^h et Deum timentes maxime-
queⁱ Karlomannum^k quondam^a principem Francorum iusto
labore acquisivi et in honore sancti Salvatoris dedicavi. In quo
15 loco cum consensu pietatis vestrae proposui aliquantulum vel
paucis diebus fessum senectute corpus requiescendo recuperare et
post mortem iacere. Quatuor etenim^l populi, quibus verbum
Christi^m per gratiam Deiⁿ diximus^o, in circuitu loci huius
habitare noscuntur, quibus cum vestra intercessione, quamdiu vivo
20 vel sapio, utilis esse possum. Cupio qui p p e vestris orationibus,
comitante^p gratia Dei, in familiaritate Romanae ecclesiae et
vestro servitio inter Germanicas gentes, ad quas missus fui^q,
perseverare et^r precepto vestro obedire, sicut scriptum est: Iudi-
cium patris audite, filii dilecti, et sic facite, ut salvi sitis, et^s
25 alibi: Qui honorat patrem suum, vita vivit longiore^s, et iterum:
Honora patrem tuum, ut superveniat^t tibi benedictio a Do-
mino, et^u: Benedictio patris confirmat domos filiorum^u.

(13). REVERENTISSIMO¹ FRATRI ET COEPISCOPO *Epist. 87.*
BONIFATIO ZACHARIAS EPISCOPUS SERVUS SER-
VORUM DEI.

Benedictus Deus et pater domini nostri Iesu Christi, qui
dispersa congregat et congregata conservat augetque fidem et fidu-
ciam servis suis ad predicandum evangelium domini nostri Iesu^v
Christi cum eodem Patre et Spiritu sancto in^w unitate viventis

VII. Capp. 12. 13. 1. 2a. b. c.

a) om. 2a. b. c. b) a vobis om. 2b. c) differunt 2b. d) qđ (i. e. quod) 2a, corr.
e) velint 2b. f) sed — promissio om. 2a. b. c. g) ita 1. 2e; ergo add. 2a. b; H. igitur 1.
(corr. e 1. ig. 2c) 2c. d. h) gloriosos 2b. i) per add. 2a. b. c. k) Karlomanum 2c.
l) enim 2a. b. c. m) Chr. per gr. om. 2a. b. c. n) Christi 1. o) predicavimus
0 2a. b. c. p) orat. intercedentibus pariterque opitulante gratia 2a. b. c.
q) sum 2b. r) ac 2a. b. c. s) et — longiore om. 2a. b. c. t) veniat 2a. b. c (m.
al. in ras.). u) et — filiorum om. 2a. b. c. v) I. Chr. om. 2a. b. c. w) in un.
om. 2a. b. c.

1) Jaffé n. 80 (p. 220); Dümmler n. 87 (p. 369).

Epist. 87. in secula seculorum. Ipse enim dixit: Qui credit in me, vita vivet et non morietur, quoniam^a ego sum via, vita^b et veritas. Laudamus^c igitur et superexaltamus sanctum^d nomen eius laeti, quod per sanctae fraternitatis tuae literas allatas superstitem in hac vita et in Domino te valere cognoscimus, 5 petentes immensam Dei nostri pietatem, ut ad predicandum evangelii atque sanctae fidei sacramentum te longevum conservet suaeque protectione a cunctis adversantium insidiis te custodiat.

Suggestit itaque fraternitas tua in suis apicibus, quod predecessor noster beatae memoriae Gregorius, huius apostolicae 10 sedis presul, dum ad predicandum te misisset in Germaniae partes, verbo pollicitationis^e ab eo constrictus fuisset^f, ut orthodoxos episcopos ac presbiteros vel, quosque reperire potuisses^f, in verbo recte^g exhortationis confirmares et communicares^h eis; si quos vero seductores episcopos aut pseudo- 15 presbiteros vel quosque a rectoⁱ fidei tramite deviantes reperisses, nulla tibi cum eis esset communio. Quod te, Deo auxiliante, usque in presens spiritaliter^k servasse confessus es; si autem, cogente aliqua necessitate, ad principes gentis Francorum accedens corporaliter ab eis abstinere non valuisses, tamen in 20 eorum consilio et consensu communionis^l anima tua non fuerit coinquinata. Propter hoc ergo, quod cum eis conversatus es, non consentiens iniquitati eorum, nullum tibi est detrimentum coram Deo. Te enim predicante, si obedirent, salvi essent; si autem in iniquitate sua permanent, ipsi peribunt, tu autem iuxta pro- 25 phetae dictum salvasti animam tuam.

Quod de Francorum principibus scripsisti, quia in constitutione episcoporum, quibus pallia misimus, promissionem suam^m nondumⁿ impleverunt, illis magis quam tibi imputandum est. Si enim impleverint 30 verbum suum, habebunt ex eo laudem; si vero^o aliter egerint, ipsi videant. Nos tamen, quod, divina gratia^p largiente, gratis accepimus, gratis dedimus. Tua enim^q bona voluntas mercede non privabitur.

Petisti et hoc, ut monasterium^r in vastissima solitudine et 35 in medio gentium quibus predicas constitutum atque in honore Salvatoris nostri dedicatum, ubi et monachos^s sub regula sancti Benedicti degere^t fecisti, nomini tuo privilegio sedis apostol-

VII. Cap. 13. 1. 2a. b. c.

- a) quia 1. b) ver. et vita 2a. b. c. c) Laudemus ig. et superexaltemus 2c. 40
d) n. s. 2b. e) in ras. 1. f) es m. al. in litura 1. g) om. 2a. b. c. h) cum add. 2b.
i) recte 1. k) spiritualiter 2a. b. c. l) m. al. superscr. 1. m) tuam 2b. c.
n) non 2b. o) autem 2b. p) l. gr. 2b. q) etiam 2a. b. c. r) quod add. 2c.
s) monachus 2a, corr. t) m. al. in ras. 2b.

licae munire debemus. Ideoque votis tuis acquiescentes, *Epist. 87.*
desiderium et petitionem tuam implemus. Congruit enim,
divini ministerii predicatorem optimumque ministrum ad desiderata
pertingere et inchoatum opus bonum usque in finem per-
ducere.

Preterea predictus gerulus tuus Lul cum ceteris suis
comitibus, quae iniuncta fuerant^a a tua sanctitate tam verbo
quamque^b scripto, omnia innotuerunt. De quibus responsum
dantes tuae rescribere studuimus fraternitati. Contine-
batur enim in pittatio^c ab eis porrecto, quia^d flagitas es
tibi innotescere, quae recipienda vel quae respuenda sint:

Inprimis de volatilibus, id est graculis et corniculis atque
ciconiis; quae omnino cavendae sunt ab esu christianorum. Equi
etiam silvatici multo amplius vitandi. De his igitur omni-
bus, sanctissime frater, ex sacra scriptura satis instrui
poteris.

De igne autem paschali quod inquisisti, ita statutum
est a sanctis patribus, postquam precioso sanguine domini
nostri Iesu Christi ecclesia eius dedicata est, ut quinta feria
paschae, quando sacrum crisma consecratur, tres lampades
magnae capacitatis ex diversarum ecclesiae lampadum^e oleo
collectae et in secretiori loco ecclesiae constitutae cum
multa^f diligentia ardeant, ita ut oleum ipsum sufficere possit
usque ad tertium diem, id est ad sabbatum. Tunc pro
sacri baptismatis fonte sumptus ignis lampadum renovetur.
De igne vero, qui^g ex cristallis sumitur, ut asseruisti,
nullam habemus traditionem.

De his etiam qui regio morbo vexantur inquisisti, sive
homines sive equi sint, quid faciendum sit^h de illis. Si ergo
homines ex nativitate aut genere huius morbi sunt, extra civitatem
conversari debent; elemosinam vero accipere a populo
illis licet. Si autem contigerit, magnum vel parvum quem-
quam non a nativitate, sed superveniente aegritudine vexari, non
est proiciendus, sed, siⁱ possibile est, curandus. Attamen dum ad
communionem venerit in ecclesiam, post omnes accedere
debet ad participandum^k sacri muneris mysterium.
Equi vero, qui prefato morbo fuerint coinquinati, si curari non
valuerint, in puteos et foveas proiciendi sunt, ne eiusdem conta-
gione ceteri coinquantur. Animalia autem, quae a^l furentibus

VII. Cap. 13. 1, 2a. b. c.

a) erant 2c. b) que om. 2a. b. c. c) ita (corr. e putatio 2a) 2a. b; pittacio 2c;
putacio corr. pitacio 1. d) nos add. 2a. b. c. e) lampadarum 2b. f) magna
2a. b. c. g) om. 2c. h) de i. sit 1. i) m. al. superscr. 2a. k) percipiendum
2a. b. c. l) m. al. superscr. 2c.

Epist. 87. v e l r a b i d i s^a lupis et canibus fuerint lacerata, oportet ea a ceteris separari, ne furentes et mordentes cetera coinquinent.

Inquisivit et hoc fraternitas tua, si liceat, sanctimoniales feminas, quemadmodum viri faciunt, sibi pedes abluere tam in cēna Domini quam in aliis^b diebus. Hoc dominicum preceptum est^c, quod qui per fidem impleverit, habebit ex eo laudem. Etenim viri et mulieres^d unum Dominum^e habemus, qui in caelis est.

Pro benedictionibus autem^f, quas faciunt Galli, ut nosti, frater, multis vitiis variantur. Nam non ex apostolica traditione hoc faciunt, sed per vanam gloriam, adhibentes sibi damnationem, quia scriptum est: Si quis vobis euangelizaverit preter id, quod euangelizatum est, anathema sit. Regulam itaque catholicae traditionis, quam a sancta Romana ecclesia, cui Deo auctore deservio, accepisti, omnibus predica.

Inquisisti etiam, si ante XXX. annum liceat sacerdotem ordinare. Bonum et congruum est, karissime, si fieri potest, ut provec̃tae aetatis et boni testimonii viri iuxta sacrorum canonum instituta ordinentur sacerdotes. Si autem minime^g reperiuntur et necessitas exposcit, a XXV^h annis et supra levitae et sacerdotes ordinentur, quemadmodum in lege Domini continetur.

Miloni autem etⁱ eius similibus, qui ecclesiis Dei plurimum nocent, ut a nefario opere recedant, iuxta apostoli vocem oportune inportune predica. Si acquieverint ammonitionibus tuis, salvabunt animas suas; si vero non obediunt, ipsi peribunt obvoluti peccatis suis, tu autem, qui recte predicas, non perdes mercedem tuam.

Hoc si mihi inquisisti, post quantum temporis debeat lardus comedi. Licet pro hoc a^k patribus institutum nobis^l non sit, tibi tamen petenti consilium prebemus, quod non oporteat eum manduci, priusquam de super fumo siccetur aut igne coquatur; si vero libet, ut incoctum^m manducetur, post paschalem festivitatem erit manducandus.

Episcopus autem condemnatus, de quo inquisisti, qui pugnat et fornicator existit atque res ecclesiae post degradationem sibi vindicare nititur, hic omnino respuendus est. Quae enim portio infideliⁿ cum fidele, aut quae communio Christo et^o Belial?

De ordinatione etiam presbiterorum et diaconorum, qui, cogente necessitate et paupertate rogantium, non legitimis tempo-

VII. Cap. 13. 1. 2a. b. c.

a) rapidis 1, corr. b) ceteris 2a. b. c. c) om. 1. d) femine 2c. e) Deum h. 2c; h. Dominum 2b. f) quas aut (sic) corr. aut quas 2c. g) me in litura 2a. h) XX^{mo} V anno 2b. i) eiusque 2a. b. c. k) a p. om. 2b. l) non sit nobis 2b, corr. m) incoctus 2a. b. c. n) fideli cum infidele 2b. o) ad 2c cum Vulg. (2. Cor. 6, 15).

ribus ad te pervenerunt, si aliquam^a haberes ex hoc offensionem, *Epist.* 87. inquisisti. Bene autem nosti, frater, quod sacri canones docent, aptis temporibus sacerdotes ordinandos; attamen in eo, quod a te pro^b intentione bona actum est, a domino Deo
5 nostro indulgentiam postulamus.

De censu etiam ecclesiarum quid agendum sit, tibi dicimus^c. Nullam itaque hesitationem habeas, solidum de casa suscipe^d, quia ex eo poteris elemosinam tribuere et opus perficere sanctarum ecclesiarum iuxta canonum^e instituta.

10 Si quos vero presbiteros, qui de laicis promoti fuerunt^f et antea capitalibus vitiis involuti^g, sed celantes ea ordinati sunt, postmodum autem manifestata sunt^h, hos a sacerdotali habitu privatos penitentiae summitte. Non enim odit Deus peccantem et confitentem, sed peccantem et negantem.

15 Hoc etiam inquisisti a nobis, si liceat persecutionem paganorum fugere an non. Pro hoc igitur salutare consilium tibi damus. Si fieri potest et locum inveneris, insta ad predicandum illis; si autem sustinere non valueris eorum persecutionem, habes preceptum dominicum, ut in aliam ingrediaris
20 civitatem.

Inquisisti etiam, quid faciendum sit de^b excommunicato episcopo et apostolicam auctoritatem neglegente. Hic ergo detestabilis est coram Deo et hominibus, et quicumque eius condemnationi non communicaverunt, ipsi non condemnabuntur
25 in die revelationis iusti iudicii.

De Sclavis quoque christianorum terram inhabitantibus si oporteat censum accipere, interrogasti, frater. Hoc quidem consilio non indiget, dum reiⁱ causa est manifesta. Si enim sine^k tributo sederint, ipsam quandoque terram sibi quasi propriam
30 vendicabunt; si^l vero tributum dederint, norunt, dominatorem esse illius terrae.

Flagitasti etiam a nobis, sanctissime frater, ut in sacri canonis pre^mcationeⁿ quotⁿ cruces in locis quibusdam facere debeamus, tuae significarem sanctitati. Quam peticio-
35 nem libenter implentes^l, in rodulo dato predicto Iul presbitero tuo, quot signa sanctae crucis fieri debeant, infiximus.

In his igitur et in omnibus rebus sanctitatis tuae vota amplectentes, divinam clementiam

VII. Cap. 13. 1. 2a. b. c.

40 a) aliquando 2b. b) om. 2c. c) dicamus 2c. d) suscipere 2a. b. c. e) :: instituta canonum 2c. f) fuerint 2b. c. g) involutis(?) corr. involuti sed 2a; (in m. al. suppl.) vol. 2c. h) om. 2b. i) res (causa om.) 2a. b. c. k) superscr. 2c. l) si — lib. implentes versu ex. pr. m. om., m. al. in marg. inferiore suppl. 2c. m) ita codd.; praedicatione Epist. n) quod 2c.

Epist. 87. deprecamur, ut suo te muniat et confortet auxilio nosque annuat prosperitatis tuae semper laeta suscipere nuntia.

Data pridie Non. Novemb., imperante domno augusto Constantino imperii eius^a anno XXXII^b, indictione V.

Epist. 88. (14). ZACHARIAS^c.¹ PAPA BONIFACIO EPISCOPO⁵ SANCTAE ECCLESIAE^d MOGONTIAE PERPETUAM SALUTEM.

Qualiter dominus Deus sanctae ecclesiae suae propiciatus sit et laboribus sanctissimae fraternitatis tuae cooperator extiterit, per singula edicere longum est, tamen, ut haec quae obicimus confirmemus, quae ex parte, te narrante, perspeximus, enarramus. Igitur dum in Germania^e provincia tua^f sanctitas ad predicandum fuisset directa a sanctae recordationis predecessore nostro domno Gregorio papa, et post inchoatum opus et aliqua^g ex parte aedificatum Romam reversus, ab eo episcopus ordinatus et ad predicandum denuo remissus es et elaborasti Deo previo nunc usque per annos XXV in eadem predicatione, ex quo episcopatum accepisti^h, sed et in provinciaⁱ Francorum nostra vice concilium egisti, et iuxta canonum^k instituta omnes flexi sunt tibi obedire. Et dum in his piis operibus occupata esset sanctitas tua, nunc usque cathedralem sedem^l sibi minime vendicavit. At ubi Deus predicationem tuam auxit, obtinere voluisti, ut tibi episcopalem ecclesiam^m vel successoribus tuis confirmare debeamus iuxta eorundem filiorum nostrorum Francorum petitionem. Et idcirco auctoritate beati Petri apostoli sancimus, ut supradicta ecclesia Mogontiaⁿ perpetuis temporibus tibi et successoribus tuis in metropolim sit confirmata, habens sub se has civitates, id est Tungris, Coloniam, Wormatiam^o, Spiratiam et Trectis, et omnes Germaniae gentes, quas tua fraternitas per suam predicationem Christi lumen cognoscere fecit. His a nobis definitis, per huius nostrae confirmationis paginam in tua ecclesia perpetuis temporibus pro sui confirmatione haec conservari mandamus.

Data pridie Non. Novemb., imperante domno augusto Constantino anno XXXII. imperii eius, indictione V.

VII. Cap. 13. 14. 1. 2a. b. c.

- a) anno eius 2c, corr. b) XXX ũ 1; tricesimo secundo 2b. c) Zacharias — salutem, spatio vacuo relicto, pr. m. om., Zach. papa Bonifacio m. al. suppl. 2c.
d) eccl. Mogontiae 2a; Mogontiensis ecclesie 2b. e) Germaniam provinciam 2c.
f) s. tua 2a. b. c. g) ex al. 2a. b. c. h) accepistis 2a. i) Fr. pr. 2a. b. c.
k) m. al. superscr. 2b. l) sibi sedem 2c, corr. m) in ras. 2b. n) Mogontia 2a.
o) Wormaciam, Spiraciam 1. 2a.

(15). ZACHARIAS¹ PAPA BONIFATIO EPISCOPO ET^a *Epist. 89.*
PER EUM^b IN MONASTERIO AB EO CONSTRUCTO*.

Quoniam semper sunt concedenda, quae rationabilibus congruunt desideriis, oportet, ut^c devotioni conditoris pia constructionis oraculum² in privilegiis prestandis minime denegetur^d.
Igitur quia postulasti a nobis, quatenus^e monasterium Salvatoris a te constructum in loco qui vocatur Boconia^f, erga ripam fluminis Fuldae, privilegio sedis apostolicae decoretur, ut sub iurisdicione sanctae nostrae, cui Deo auctore deservimus, ecclesiae
constitutum nullius alterius ecclesiae potestati submittatur;
pro qua re piis desideriis faventes, hac nostra auctoritate id quod exposcitur effectui mancipamus. Et ideo omnem cuiuslibet ecclesiae sacerdotem in prefato monasterio dicionem ullam habere aut auctoritatem preter sedem apostolicam prohibemus, ita ut,
nisi ab^g abbate monasterii fuerit invitatus, nec missarum ibidem^h sollemnitatem quispiam presumat omnimodoⁱ celebrare, ut profecto iuxta id, quod subiectum apostolicae sedi consistit, inconcusse dotatum permaneat; locis quoque et rebus tam eis, quas moderno tempore tenet vel possidet, quam quae futuris temporibus
in ius ipsius monasterii divina pietas voluerit augere ex donis et oblationibus decimisque fidelium, absque ullius personae contradictione firmitate perpetua perfruatur. Constituimus quoque per huius decreti nostri paginam, ut, quicumque cuiuslibet ecclesiae presul vel quacumque dignitate predita persona^k hanc privilegii nostri cartam, quam auctoritate principis apostolorum firmamus, temerare temptaverit, anathema sit, et iram Dei incurrens, a cetero sanctorum omnium extorris existat¹, et nihilominus prefati monasterii dignitas a nobis indulta perpetualiter inviolata permaneat, apostolica auctoritate subnixi^{**}.

(16). Hucusque cum^e epistolarum serie sufficiat intimasse, qualis labor quantaque cura sancto Bonifatio

*) salutem et apostolicam benedictionem addit 2e.

**) Data pridie Non. Novemb., imperante domno augusto Constantino anno XXXII. imperii eius, indictione V (secunda 3), addunt 2a. b. c. d. e. 3 (om. 1) e capite praecedente.

VII. Cap. 15. 16. 1. 2a. b. c.

a) ecclesie Mogontie perpetuam salutem pro et — constructo 2c. b) fratribus add. 2a. b. d. e. c) dev. ut 2b, corr. d) versu ex. in marg. suppl. 2b. e) om. 2c. f) ita 1; Boconia 3; om. rell. g) superscr. 2a. c. h) soll. ib. quisquam 2a. b. c. i) om. 2a. b. c. k) pers. hanc versu ex. om. 2b. l) fiat 2a. b. c.

1) Jaffé n. 82 (p. 228); Dümmler n. 89 (p. 374). 2) Ita recte Otloh cum privilegio genuino (oraculo) et Libro diurno n. 32 (ed. Sickel p. 23: oraculi), cum in textu privilegii interpolati vulgato (Dümmler p. 374, 15) auctoritas substitutum sit.

fuerit circa omnes, quos ipse ad christianitatis cultum convertit^a. Si quem vero moveat, quod plurimae epistolae, quarum mentio fit in suprascriptis epistolis, hic pariter scriptae non habentur, sciat illud hac de causa accidisse, quoniam nusquam eas potui^b invenire.

Deinde inprimis dicere volo, quanta Karlomanni principis devotio fuerit circa Fuldense monasterium. Rationabile etenim videtur eandem devotionem intimare non solum ad declaranda tanti viri beneficia, verum etiam ad profectum^c illorum, qui exemplis bonis aedificari merentur, pariterque ad confusionem eorum, qui licet optima quaeque sciant, videant, audiant, in nequitia tamen solita perseverant, ore^d tantummodo Deum confitentes, sed factis negantes^d, cordium aures ad secularis vitae amorem reserantes, sed ad precepta divina obdurantes^e. Princeps igitur predictus, quamvis undique adiacentium provinciarum bello comprimeretur^f, non tamen ideo a procuratione sanctorum locorum servorumque Dei retrahebatur, credens utique, arma spiritalia^g, id est virtutes animae, multo fortiora esse quam corporalia, nullamque spem habens in multitudine^h absque spiritaliⁱ virtute, iuxta illud: *Non salvatur rex per multam virtutem, et gigas^k non salvabitur in multitudine virtutis suae*. Postquam ergo omnia christianae religionis iura, ut in precedentibus libri^l huius scriptis agnosci potest, tam falsos christianos quam hereticos expellendo iuxta sancti Bonifatii consilium correxit, illius etiam vota in monasterio Fuldensi noviter constructo implevit.

V. Sturmi
c. 9.

(17). Nam¹ cum abbas Sturmi^m illum locum, ubi nunc situm est idem monasterium, cum fratribus quibusdam incolere cepisset eiusdemque loci qualitatem sancto Bonifatio denuntians satis laudavisset, tunc ille ad Karlomannum pergens, suppliciter obsecravit eum, dicens: 'Proⁿ perpetua remuneratione tua omnipotentem Deum exoro, si mihi succurrere dignaris, ut in orientali regno^o tuo monasterium construere monasticamque vitam instituere possim.

VII. Cap. 16. 17. 1. 2a. b. c.

a) converterit 2c. b) inv. p. 1. c) profectum 2b. d) ore — negantes m. al. in marg. suppl. 2c. e) obturantes 2b. f) comprimetur 2b. g) spiritalia 2a. b. c. h) ita (1). 3; exercitus add. 2a. b. c. i) spiritali 2a. b. c. k) ga in ras. 1. l) h. l. 1. m) Sturm 2b; Strumi 2c. n) om. 2b. o) or. parte regni tui 2b.

1) Haec ex Eigili Vita Sturmi c. 9—12 (SS. II, 369 sq.) deprompta sunt.

Habemus enim in solitudine quae Boconia^a nuncupatur, iuxta fluvium qui dicitur Fulda locum satis aptum famulantibus Deo repertum, qui ad vestram pertinet dicionem. Quem scilicet^b locum nobis a pietate vestra concedi petimus, quatenus in hoc Christo^c servire queamus'. Quo audito, Karlomannus nutu Dei gavisus est, et convocans omnes palatii sui principes, petitionem episcopi eis intimavit atque coram eis locum postulatum tradidit episcopo, dicens: 'Locum igitur^d, quem petis et quem iuxta
 10 ripam fluminis Fuldae situm asseris, totum quicquid* in hoc sub mea potestate consistit, ab hodierna die in ius Domini trado, ita ut ab illo loco undique, ab oriente scilicet et occidente, a septentrione et meridie, marcha per tria¹ milia passuum tendatur'. Hac itaque traditione
 15 facta, misit etiam nuntios, qui omnes nobiles in regione Grapfelt habitantes congregarent eosque^e suppliciter rogarent, ut omnis, qui infra marcham supranominatam aliquid proprietatis haberet, faceret, quae et princeps fecisset, tradens videlicet in obsequium
 20 Domini monasterii^f a sancto Bonifatio construendi. Cumque a nuntiis presignati omnes^f fuissent congregati principisque petitionem cognovissent, mox cum omni devotione^g, quicquid proprietatis ibidem habuerunt, Deo sanctoque^h Bonifatio necnon abbati venerando
 25 Sturmⁱ possidendum^k tradiderunt. Ut autem haec traditio in perpetuum corroborata permaneret, Karlomannus, cuius instinctu haec omnia agebantur, iussit cartam suae traditionis scribi, quam ipse sigillo² proprio firmare studuit.

30 (18). Cum igitur haec atque his similia idem Karlomannus faciens in dilectione¹ Dei et proximi magis ac magis proficeret, sed eandem dilectionem non ea qua voluit integritate in seculari habitu constitutus implere

35 *) totum(que *add.* 2e), quod sub mea illic potestate consistit, tibi trado ab hodierna die usque in sempiternum in ius et proprietatem Deo ibi famulancium, ita ut 2e. e*.

VII. Cap. 17. 18. 1. 2a, b, c.

40 a) Buchonia 2e. e*. b) l. sc. 2c, corr. c) in litura 2a. d) ita 1. 3; om. 2a, b, c; quidem V. Sturm. e) eosque suppl. rog. om. 2b. f) f. o. 1. g) alacritate 2b. h) (et *superscr.*) sancto 2c. i) Strumi 2c, corr. k) tr. poss. 2c. l) ita 1. 3; amore *rell.*

1) Quatuor *Eigil.* 2) Propria manu *idem.*

cf. Luc. 10, 42. prevaleret, elegit optimam partem, quae non auferetur^a ab eo¹. Nam reliquit ampla terrenae potestatis regna, et ad Cassinum montem, in qua^b tunc artissima monasticae^c vitae^d disciplina habebatur, veniens, monachus ibi efficitur²,

Pippino^e fratri^f committens munia regni. Hic itaque, accepta paternae et fraternae potestatis monarchia, quae tunc maior domus dicebatur, eandem devotionem eandemque sollicitudinem quam et frater eius excoluit tam in divinis quam secularibus negotiis, 10 secutus per omnia sancti Bonifatii consilia^g. Qua de *cf. Luc. 1, 52.* re contigit, ut, cum se Deo, qui deponit potentes de sede et exaltat humiles, submittere iugiter studeret, regalis potentiae excellentiam obtineret. Tanta vero dignitate sublimatus, eodem modo quo et^h antea sanctum 15 Bonifatium diligere simul et venerari studebat. Unde etiam traditionem fraternam suis literis ei roborare curavit. Quarum literarum exemplar hic inserere cupio, ut fideles quique inde instruantur, raptores vero iniqui videant et confundantur³: 20

(19). *PIPPINUSⁱ REX FRANCORUM VIR INLUSTRIS BONIFATIO ARCHIEPISCOPO ET LEGATO GERMANICO AB APOSTOLICA SEDE DIRECTO.*

Quia veneranda paternitas tua nostram excellentiam postulavit pro monasterio, quod a te noviter constructum^k est in soli- 25 tudine Boconia^l iuxta fluvium Fuldae^m in loco, quem beatæ memoriae Karlomannus germanus noster legitima donatione tibi concessit, ut, sicut ex auctoritate sancti Petri principis apostolorum, pro quo legatione fungeris, privilegio sedis apostolicæ sublimatus esseⁿ constat, ita etiam nostræ auctoritatis precepto roboretur, 30

VII. Cap. 18. 19. 1. 2a. b. c.

a) auferretur 2b. b) *ita codd.* c) monastica 2c, *corr.* d) disciplin(e in ras.) vitae (*sic*) 1. e) Pipino 2b. f) suo *add.* 2c. g) *om.* 2b. h) *om.* 2c. i) Pippinus (1), 2b. 3. k) instr. 1. l) Buchonia 2e. e*. m) *ita* 2a. 3; Fulde 1. 2b. c. n) *eras*, 2b.

1) *Eandem sententiam de Carlmanno adhibuit Hucbaldus, V. Lebuini 35 c. 8 (Migne CXXXII, 885).* 2) *Cf. Ann. regni Franc. a. 746 (ed. Kurze p. 6): ad sanctum Benedictum in Casinum usque pervenit et ibi monachus effectus est.* 3) *Sequitur privilegium spurium Pippini (753, Iun.) Fuldense (Mühlbacher I², n. 72), subscriptionibus et notis temporis locique destitutum; quod post multos acutissime ex- 40 aminans M. Tangl, 'Die Fuldaer Privilegienfrage' ('Mittheilungen des Instituts für Oesterreich. Geschichtsforschung' XX, 1899, p. 193 — 252), c. a. 800. confectum esse demonstravit.*

placuit nobis petitionibus tuis assensum prebere. Et ideo hanc nostrae preceptionis seriem ob honorem Dei et venerationem sancti Petri conscribi iussimus, per quam privilegium sedis apostolicae a beato Zacharia tibi collatum cum consensu episcoporum ceterorum-
 5 que fidelium nostrorum^a per omnia roboramus, precipientes, ut nullus sacerdotum in regno nostro divinitus nobis concesso in prefato monasterio dicionem aliquam sibi vendicet preter sedem apostolicam, ita ut, nisi ab abbate monasterii fuerit invitatus, nec missarum sollemnia ibidem quisquam^b presumat celebrare, sed
 10 iuxta id, quod subiectum constat apostolicae sedi, firmitate privilegii^c inconcusse roboratum permaneat; locis etiam et rebus, quas tam moderno tempore tenet vel possidet, quam quas futuris temporibus iuri ipsius monasterii divina pietas augere voluerit, ex donis et oblationibus decimisque fidelium absque ullius personae
 15 contradictione firmitate perpetua perfruatur. Si autem quispiam nostrae auctoritatis precepto repugnare voluerit, sententiam apostolicae districtionis, quae in privilegio expressa est, experiatur, et tamen hoc, quod ob amorem Dei et venerationem sancti Petri nostra^d auctoritate firmavimus, stabile permaneat, manu nostra
 20 roboratum et tam anuli nostri impressione quam fidelium nostrorum adstipulatione^e subnixum.

Vita Mogunt.
c. 6.

(20). Eodem tempore contigit, ut quidam clericus nomine Adalger^f, bonae conversationis vir, sancto Bonifatio adhereret eique fideliter ministraret.
 25 Post modicum vero temporis infirmitate gravi captus, cum se in extremis huius vitae positum sentiret, cum consilio viri Dei, quaecumque predia ex hereditate paterna habuit, ad Sanctum Martinum tradidit. Sed eo defuncto, fratres eius Asperth^g et Trutmunt omnia,
 30 quae tradidit in locis subter nominatis, id est ad^h Amanaburgⁱ, ad Brettenbrunnun^k et^l Seleheim, in suam potestatem redigebant. Cumque pro hac causa a defensoribus episcopi ammonerentur, responderunt, se velle cum iuramento affirmare, quod fratris predia
 35 merito sibi vendicarent. Cui iuramento episcopus se^m affuturum promisit. Adveniente igitur die statutoⁿ et congregata multitudo copiosa propinquorum suorum,

VII. Capp. 19. 20. 1. 2a. b. c.

40 a) m. al. superscr. 2c. b) quis(quam in ras.) 1. c) privilegi pr. m. 2a. d) ita (1). 3; auct. n. rell. e) adstipulatio(ne superscr.) 2b; astip. rell. f) ita 2a. c. d. 3; Adelger 1. 2b. e; Adelherum Mog. g) ita 3; Aspreth 1; Aspertus rell. h) ab 1, corr. i) Amanabrug 2c, corr.; Amanaburg 2b. e. k) ita 2c; Brettenbrunnun 3; Breittenbrunnun 2b; Breittenprunnun 2d; Brittenprunnun 1; Breitenbrunnun 2a. Brettenburnen 2e. l) ad add. 2c. m) superscr. 2c. n) statuta 2a. b. c.

Vita Mogunt.
c. 6.

ut promissum iuramentum complerent, advenit etiam vir Dei pariter^a. Cum^b autem predicti homines^c iuramenti faciendi adiutores secum ad altare traxissent, dixit^d episcopus: 'Vos soli iurate, si vultis; nolo, ut omnes hos^{d*} congregatos perdatis'. At illi^e nihil morantes iuramentum^f fecerunt. Quo facto, episcopus dixit ad illos: 'Iurastis?' Qui respondentes: 'Iuravimus' inquirunt. Tunc episcopus ait^g ad^h Aspertum: 'Maior¹ ursus te occidat'. Deinde ad Trutmundum² dixit: 'Numquam ex semine tuo videas filium vel filiam'. Quod utrumqueⁱ 10 scilicet, ut a sancto episcopo predictum est, eventus rei probavit. Nam post modicum temporis, Asperto ad mensam sedente, venerunt qui dicebant ursum magnum discurrere per campum. At ille, equo celeriter ascenso et venabulo arrepto, cepit ursum persequi, antequam se 15 prepararent^k comites sui. In quo itinere equo delapsus totusque per membrorum compagines confractus interiit. Cum autem servi eius ad illum properantes pervenissent, invenerunt eum iam mortuum. Trutmunt vero audiens, sancti viri prophetiam in fratre suo esse completam, 20 *ib.* nimis expavit et mox predia iniuste ablata ad altare sancti Martini reddidit.

ib. c. 7.

(21). Post haec igitur, cum¹ sanctus presul Bonifatius^m verbi divini semina, quae infra Germaniae Galliaeque confinia iecit, in cordibus credentium iamⁿ 25 pullulasse et fructum facere cerneret, necnon vicinam *cf. Ps. 41, 3.* sibi corporis sui solutionem prenoscens, sitiret omni modo, quando veniret et appareret ante faciem Dei, decrevit adire^o Fresonum populos, olim quidem eius doctrina ad christianae religionis culturam conversos, 30 sed fallente diabolo iterum quosdam eorum ad pristinum gentilitatis errorem devolutos, ut aut eos Deo reconcilians ibiⁿ presentem vitam tam fructuosa pace finiret aut, si hoc^p Deo magis placeret, pro eius nomine, quaecumque ibidem adversa et cruciamina sibimet occurrerent, usque ad mortem sustineret^q. Sed^r priusquam

VII. Cap. 20. 1, 2a. b. c. Cap. 21. 1, 1*. 2a. b. c.

a) in marg. suppl. 2a. b) que add. 2c. c) ita 1. 3; fratres rell. d) ita 1. 3; ad eos add. rell. d*) superscr. 2c. e) n. illi 1, corr. f) iuraverunt pro iur. 1. 2e cum Mogunt. g) dixit 2b. h) superscr. 2a. i) sc. utr. 2a. b. c. k) prepararent 2a, corr. l) in Cum 40 sanctus incipit 1* (praescr. De sancto Bonifacio). m) Bonifac. semper 1*. n) om. 1*. o) venire expunct., adire pr. m. superscr. 1*. p) superscr. 1*. q) sustinerent 1*, corr. r) (Sed om.) Priusquam beatus Bonifacius tanti lectio II. incipit 1*.

1) Et ait ad maiorem (scil. fratrem): 'Ursus te' auctor Moguntinus.

2) Ad iuniorem idem.

tanti discriminis iter arriperet, sciens non convenire, ut, pro alienis ovibus salvandis^a laborans, proprias sibi que commissas oves perire^b permetteret^c, sanctum Lullum, *Vita Mogunt. c. 7.* qui fidelissimus predicationis et laboris sui comes¹ extitit cuiusque probitatem omni dignitate condignam satis agnovit, cum consensu venerandi regis Pippini^d necnon episcoporum et abbatum atque canonicorum omniumque^e procerum ad suam diocesim pertinentium pro se episcopum elegit et ordinavit. Nam^f ab apostolico presule iam antea² eundem pro se ordinandum impetravit. Quo facto, mox illum manu propria apprehendens commendavit cunctis principibus ibidem congregatis, ut ipsi^g tamquam patri^h obedirent et adiutores ei in omnibus necessitatibusⁱ existerent. Deinde^k profectus ad eos, qui in Turingia et qui^l circa Renum habitabant, eadem faciebat^m.

(22). Novissime vero ipsum sanctum Lullum admonens, dixit: 'Quoniam resolutionis meae tempus appropinquat, voluntas mea est proficisci, ubicumque gratia divina me dirigere voluerit. Sed tu, fili karissime, commissarum animarum curam age, tu populum ab errore revoca, tu inchoatam monasterii mei basilicam prope Fuldam perfice ibidemque corpus meum, quocumque obieroⁿ, sepulturae committito. Ad haec etiam, *Willib. c. 8. Mogunt. c. 7.* quae itineri nostro iam^o necessaria sunt, provide et linteum, quo istud decrepitum corpus post obitum meum involvatur, in theca librorum meorum repone'. Postquam^p loquendi^q finem fecit sanctus Bonifatius, beatus Lullus^r, licet ex intimo pectore suspiria multa traheret, licet etiam^s ex nimio^t dolore lacrimatus fuisset, non tamen aliud quid, quam quod tantus pater proposuit^u, suggerere presumpsit.

(23). Paucis itaque diebus deinde transactis, navim cum conviatoribus ad huiusmodi iter electis

VII. Capp. 21—23. 1. 1*. 2a, b, c.

a) sanandis 2a. b) ita 1. 1*. 3. 3c; om. 2a. a¹⁻². c. d, e; sine provisorio pro perire 2b. c) dimitteret 2a¹⁻². b (non 2a. c. d); relinqueret 2e. d) Pipini 2b. e) que superscr. 2b. f) et add. 1*. g) sibi 2c. h) superscr. 1. i) om. 2b. k) Post haec beatus Bonifacius prof. lectio III. incipit 1*. l) om. 1*. m) faciebant 1*, corr. n) abiero 1 (corr.). 3 (non 1*). o) om. 2c. p) lectio IV. incipit 1*. q) f. l. 1*, corr. r) Lul fortasse recte 1*. s) om. 1. 1*. t) intimo (1) (non 1*). u) posuit suggerere 2a, corr.; proposuerat 2b.

1) Cf. Willibald. c. 8 (p. 45, 14): qui et fidelis in Domino comis peregrinationis eius erat. 2) Licentiam episcopi pro se ordinandi Zacharias papa a. 748. Bonifatio concesserat (Bonif. epist. 80, p. 361; supra Otloh II, 9, p. 190).

Willib. c. 8. ascendit et Reni fluminis alveo defertur, donec aquosa Fresonum arva ingrediens, trans stagnum, quod lingua eorum Almeri dicitur, sospes perveniret. Ubi circumquaque pergens, verbum Domini cum fiducia predicavit, ecclesias ingenti studio construxit. Tantam autem gratiam Dominus 5 famulo suo contulit, ut post paucos dies multa milia virorum ac mulierum cum commilitone suo chorepiscopo^a Eoban^b baptizaret. Hunc^c namque^d ad sublevandam senectutem suam, iniuncto sibi episcopatu in urbe quae dicitur Treht^e, subrogavit^c. Erant etiam ei^f fautores 10 presbiteri tres et totidem diacones, quorum^g haec^h sunt nomina: Wintrug, Waltheriⁱ et Adalheri, Hamunt^k, Skirbalt et Boso^l; Waccar vero et Gundechar^m, Williheri et Hadolf ex monastico ordine erantⁿ, sequentes eum. Qui omnes unanimiter cum sancto Bonifatio labo- 15 rantes in predicatione euangelii, meruerunt consortes fieri in palma martyrii.

(24). Nam cum^o per^p latas Fresonum regiones predicandi causa discurrissent venissentque ad flumen^q quoddam Borthne^r vocatum, quod est^s in con- 20 finibus eorum, qui^t rustica dicuntur^u lingua Oster- et Westerriche^v, sanctus Bonifatius, suorum^w tantum modo clientum comitatu stipatus, iussit ibi tentoria figi, cupiens videlicet in eodem^x loco eorum^y, qui nuper baptizati erant, adventum expectare confirmationis gratia. 25 Dies enim adpropinquabat, qui ad eandem confirmationem statutus^z erat. Cumque^a dies predestinatus advenisset et ortus sol altiores lineae^b suae gradus iam preoccupasset^c, tunc omnes, qui quasi filii a^d patre^e expectabantur¹, indigni^f ad accipiendam 30

VII. Capp. 23. 24. 1. 1*. 2a. b c.

a) corep. 1*. b) Cobant 2c. c) Hunc — subrogavit om. 1*. d) ita 1. 3. 3c; itaque 2a. b. c. e) Triht corr. Trieht 2b. f) Erant etiam sancto Bonifacio fautores lectio V. incipit 1*. g) et alii quatuor pro quorum — Hadolf 1*. h) n. h(a)ec sunt 2b. c; haec n. sunt 2a. i) Walteri 1. k) ita 1. 3; Skirbalt (Sekirbalt 2b; Stirkbat 35 corr. Stirkbalt 2a), Hamunt 2a. b. c. d. e. l) ita 2a. c; Buoso 2b. d. e; Buso 1. m) ita 2a. b. e; Cundechar 1; Cundecar 2d; Condechar 2c. n) erant s. eum om. 1*. o) palmas add., sed del. 1*. p) om. 2c. q) fluvium quandam 2b. r) B. v. om. 1*. s) (est superscr.) in confinio 2b. t) qui — Westerriche om. 1*. u) 1. die. 2b. c. v) Uresterliche 2c. w) om. 1*. x) loco eodem 1*. y) om. 1. z) futurus 1*. 40 a) lectio VI. incipit 1*. b) gr. lineae sue 2c. c) preoccupavisset 1*. 2c et e corr. 2b. d) ex 2c. e) sed add. 1*. f) sed add., sed del. 1*.

1) Otloh ex Willibaldi contextu male intellecto scripsit, Bonifatium a 'noviciis fidei cultoribus', qui ipso die confirmationis sacramentum accepturi erant, martyrio fuisse affectum. Quod certe non sensit Willi- 45 baldus, sed loco neophytorum 'inimicos' seu 'paganos' dicit irruisse in Bonifatium die praestituto, quo neophytis manus impositio fieri debebat. Mabillonius (l. l. p. 89).

sancti Spiritus gratiam, quae^a ipso die per sacram confirmationem offerenda erat^b super illos^c, versa vice pro amicis inimici, pro noviciis fidei cultoribus novi^d lictores cum ingenti strepitu horrendoque armorum sumptu in castra sanctorum proruperant^e. Quo viso, pueri e^f castris prosilientes armisque sese accingentes, sanctos contra furentis populi multitudinem defendere gestiebant.

Willibald.
c. 8.

(25). Sed^g sanctus Bonifatius, audito tumultuantis turbae impetu, primo quidem ad munimenti spiritualis^h asyllum confugit, sumens videlicet sanctorum reliquias, quas secum indesinenter habere consueverat; deinde veroⁱ, accitis ad se clericis, e tentorio processit et pueros suos ad resistendum preparados comperescuit, dicens: 'Nolite, quae so, pueri mei, pugnare, nolite adversariis nostris bellum inferre, quia sacrae scripturae verbis edocemur, ut non solum malum^k pro malo non^l reddamus, sed etiam bonum pro malo^m exhibeamus. Iamⁿ enim diu optatus adest dies, iam^o tempus illud advenit, quo de laboriosa huius seculi erumna ad aeternae beatitudinis invitamur gaudia. Cur ergo tantam gratiam, tantam^p gloriam a nobis secernere et auferre vultis? Quin potius confortamini in Domino et oblata^q gratiae divinae dona nos gratanter suscipere permittite. Sperate^r dumtaxat in Domino, et ipse liberabit nos ab omnibus periculis'. Haec et his similia dicens, animos virorum suorum^s comperescuit ab omni tumultu bellorum. Deinde etiam clericos cuiusque ordinis patria liberaque^t voce admonens, ait: 'O fratres karissimi, si qua divini amoris cura, si qua admonitionis meae memoria maneat in vobis, in hora ostendite presenti, recolentes illa dominica verba: Ne terreamini ab his, qui occidunt corpus, quoniam animam non possunt occidere. Spei^u itaque vestrae anchoram in Deo figite, quia post breve huius vitae spacium perpetuae remunerationis vobis reconpensans bravium, consortes faciet^v supernorum civium. Nolite, precor, diuturna in-

VII. Capp. 24. 25. 1. 1*. 2a. b. c.

- 0 a) de add. 2c. b) erant, del. n 2a. c. c) eos 1*. d) l. n. 2c, corr. e) prop-
ruperunt 1*. 2b. f) corr. ex a 1 (non 1*). g) (Sed om.) Sanctus (vero m. al.
add.) 2c. h) ita 1*; spiritualis rell. i) om. 2b. k) malo 1*, corr. l) om. 1*.
m) reddamus add., sed del. 1*. n) lectio VII. incipit 1*. o) enim add. 2c. p) quae
add. 2c. q) oblate 2c. r) Sperate — periculis m. al. in marg. superiore suppl. 2c.
5 s) om. 1*. t) que m. al. suppl. 2c. u) lectio VIII. incipit 1*. v) faciat 1, corr.

Willibald.
c. 8.

victissimae mentis bella in hac parvissima perdere hora, nolite perversis^a gentilium adulationibus implicari, sed subitaneum, quod nobis iam^b inminet, mortis periculum pro illius amore, qui pro nobis passus est, constanter et viriliter sustinete, ut cum illo perenniter possitis gaudere'.

(26). Necdum vero^c huius salutiferae admonitionis verba a sancto Bonifatio, discipulos ad coronam martyrii incitante, completa sunt, et ecce! furens paganorum multitudo cum gladiis 10 omni- que infesta armatura super eos irruit eorum- que corpora felici cede cruentavit^d. Quod cum fecissent, confestim victricem damnationis suae causam agentes, primo quidem ingressi sunt castra et omnia, quae illic erant reposita, tam in 15 libris quam in capsellis reliquiarum sanctarum abstulerunt, arbitrantes^e se in eis reperturos multos auri et argenti thesauros. Deinde vero ad naves currentes, asportaverunt etiam ea, quae de cottidiano clericorum puerorumque victu illic 20 remanserant. Ubi cum aliquid^f vini inter cetera reperissent, ceperunt ex eo laetanter gustare furentemque animum inebriare. Post haec vero tractare et consulere studuerunt, qualiter illum, qui putabatur inventus esse, 25 auri et argenti thesaurum invicem dividerent. Cumque prolixius de tantae pecuniae sermocinantes divisione, nequirent rem consensu pacifico definire^g, tanta subito inter eos discordia et disceptatio exorta est, ut eodem furore, eadem vesania eis- 30 demque armis, quibus antea sanctos martyres iugulabant, semet ipsos mutua condignaque^h cede necarent, iusto Dei iudicio illis occurrente et inⁱ tam reprobum sensum cadere^k permittente, ut eundem gladium, quem evaginaverunt ad interficiendos salutis suae 35 ministros, transfigerent in corda ipsorum^l.

(27). Huiusmodi itaque strage finita, qui supererant iterum de pecuniarum opinione^m

VII. Capp. 25—27. 1. 1* (ad l. 12). 2a. b. c.

a) perverse 2c. b) om. 1*. c) vero — discipulos ad m. coera in marg. inferiore 40 suppl. 1*. d) in cruentavit desinit 1*. e) eos add., sed del. 1. f) aliquod vini (v. superscr. 2a; vasculum add. 2b) 2a. b. g) definiri 2c, corr. h) ita 1. 3c; que om. 3; condignaque om. 2a. b. c. i) m. al. superscr. 2c. k) cade(re in litura) 2c; eadem pr. m. 2b. l) ita 2a. c; suorum 2b; sua 1. 3. m) divisione 2b.

gaudentes concurrerant, et confractis librorum repositoriis, pro auro volumina, pro argento divinae doctrinae cartas reperiiebant. Unde solita dementia arrepti, eosdem libros, quos invenerunt, alios quidem per campi planitiem, alios vero per palustria loca disperserunt, quosdam autem in quibuslibet^a locis incongruis proicientes absconderunt. Verumtamen omnipotentis Dei gratia, ut claresceret, quanti esset meriti, cuius idem fuerant libri, postea, magno^b temporis spatio transacto, reperti sunt intemerati et ad ecclesias, in quibus usque hodie haberi possunt¹, a singulis inventoribus reportati. Inter eosdem vero^c libros repertus est^d sancti evangelii liber, quem beatus vir pro sanctitate sua secum iugiter deferre solebat. Hic ergo quamvis gladio acuto, ut adhuc ab inspicientibus probari valet, per medium incisus fuerit, nullius tamen literae integritatem eadem incisione perdidit. Quem, ut ferunt^e, sanctus Bonifatius in^f illa hora, qua ad caput eius^g absidendum vibrabatur gladius, habens in manibus, vel pro tutela capitis, ut multi solent, seu^h etiam pro clipeo spiritaliⁱ, quem in libro tali esse credidit, percussori opposuit². In quo nimirum signo et miranda virtus Dei et veneranda sanctitas beati Bonifatii potest agnosci. Mirabilius namque videtur, quod nulla incisi libri litera elebatur, quam si nullum incisionis stigma per ferientem gladium in libro reperiretur³.

(28). Postquam igitur^c carnifices, qui remanerant, nulla estimatae pecuniae indicia invenerant^k, satis contristati domum sunt reversi, sumpturi ostium dierum indutias dignas facinoris sui

VII. Capp. 27. 28. 1. 2a. b. c.

& add. sed eras. 2a. b) magni 1, corr. c) om. 2c. d) superscr. 2c. e) feri e. fertur) 2b; fe(rī in ras.) 2a. f) in illa hora om. 2b. g) absc. eius 2b, corr. seu — credidit m. al. in marg. superiore suppl. 2c. i) ita 1; spiritali rell. invenerunt 2b.

Cf. supra p. 51, n. 1. 2) Cf. V. II. Bonifatii c. 16 (supra 73): Dicebatque, quod, cum gladio feriendus esset, sacrum ewangelium adicem capiti suo imposuerit, ut sub eo ictum percussoris exciperet usque presidium haberet in morte, cuius lectionem dilexerat in vita. neque vero statuerim ipsam Otloho praesto fuisse, qui potius monachis Fuldensibus referentibus haec accepisse mihi videtur. 3) Inter libros ii dicuntur Bonifatii Fuldenses evangeliorum codex a Vidrug scriptus erat (cf. supra p. 48, n. 1) neque vero vestigia incisionis exhibet; alter dex quocumque modo laesus euangelia minime continet.

Willibald.
c. 8.

pēnas. Audita enim sanctorum virorum inprovisa nece, omnes christiani, qui in eiusdem regionis confinio habitabant, convenerunt terramque eorum, qui sanctos trucidabant^a, cum manu armata invaserunt. Quibus cum pagani convenientes resistere vellent, sed^{*} minime prevalerent, in fugam versi, magna^b persequentium christianorum virtute prostrati corruerunt. At christiani victoriam in paganos obtinentes, omnem substantiam eorum abstulerunt sicque ad propria redierunt. Factumque est, ut, qui salutis suae ministros trucidare non verebantur, duplici contritione contererentur; nam in vita presenti ceperunt conteri et postmodum aeternae damnationi sunt deputati^{**}.

Mogunt. c. 9.
Willib. c. 8.

(29). Corpus vero beati pontificis^c a Traiectensis ecclesiae clericis raptum, post dies paucos ferebatur ad^d Traiec-

Mogunt. c. 9.

tum, ibique magna veneratione est sepultum. Quod cum sanctus Lullus^e comperisset, congregata multitudine venerabilium virorum, tam laicorum quam clericorum, intimavit eis et gloriosam sancti Bonifatii passionem, et qualiter humatus esset apud ecclesiam Traiectensem, pariterque reserans omnibus, in quo loco sanctus presul adhuc vivens sibi preciperet^f corpus suum sepelire, petiit, ut pro Dei amore auxilium preberent, quatenus sancti viri iussa posset implere. Cumque plurimi se ad huiusmodi auxilium promptissimos exhiberent, elegit

*) conscientia reatus depressi addunt 2a. b. c. (d). e (om. 1. 3. 3c).

**) Codex 2a² haec inserit (non 2a²*):

V. Lulli c. 8.

Post¹ abscessum vero beati Bonifacii sanctus Lullus in curte regia Hilenheim morabatur, constituto ibidem Pipino, apud quem frequenter esse solebat. Nam frequentissime consiliis eius — — usquam locorum abesse. Quadam ergo — — cum somno disparuit. Tunc archiepiscopus — — ad regem Pipinum rem detulit.

ib. c. 9.

ib. c. 10.

VII. Capp. 28. 29. 1. 2a. b. c.

a) trucidaverant 2b. b) magnam (1). 3. c) ita 1. 3. 3c; Bonifatii (Bonifacii 2a. b) pro pont. 2a. b. c. d) ad om. 2b. e) Lulus pr. m. 2c. f) preceperit c. s. sepeliri 2b.

1) Interpolatio e Vita Lulli auctore Lamperto c. 8—10 (ed. Holder-Egger, Lamperti Opera p. 318—320) descripta est, paucis locis discrepantibus [p. 319, 3 tanto; l. 6. in lecto dec. nocte; l. 7. indultam; ib. primam; l. 8. astare; l. 12. (protinus om.) inopinato terrore; l. 13. obtutus; l. 28. atrocitas; l. 29. Deo auxiliante omnia tibi succedent; l. 30. visio om.].

ex eis, qui sibi aptissimi videbantur, et misit tam navigantes quam equitantes ad predictam urbem causa^a auferendi corpus sancti Bonifatii. Eisdem autem legatis omnimodo properantibus et pervenientibus ad Traiectum, cives illius loci audientes, cur venissent, congregaverunt et ipsi seniores iudicesque populi ad resistendum. Et quia multitudini advenientium congregari^b non posse viderunt, testati sunt a rege Pippino^c iussum fuisse, ne corpus sancti Bonifatii auferretur exinde. Veruntamen legati, hoc magis fictum quam verum arbitran-tes, viribus totis in ea pro qua venerant causa instabant^d, virtute scilicet divina eos roborante et adiuvante, ut voti compotes existerent. Quod etiam ita esse rei probavit eventus. Nam cum utrimque ageretur altercatio de corpore sancto, interea signum ecclesiae, quod vulgo appellari solet glocca^e, absque humano motu sonare cepit. Quo audito, incolae omnes, qui illic erant ad pugnam congregati, nutu divino perterriti obstupuerunt et sancti viri corpus reddendum esse decreverunt. Statimque redditum est corpus et a predictis venerabilibus legatis susceptum cum debito honore et sine remigantium labore tricesima obitus^f sui die perductum est ad civitatem Mogontiam^g. In quo^h etiam die, quasi ad hoc statutoⁱ, multi virorum ac mulierum procul habitantium convenerant, qui, nescientes adventum sancti corporis, gratia tantum prestolandi seu occurrendi legatis illuc venire disposuerant. Sed et^k venerandus presul Lullus^l, qui, legatis transmissis, mox ad regiam curtem properabat^m, ipsoⁿ die, licet ignarus de suorum reditu sanctique corporis adventu, simul advenit, Deo tantam convenientiam ordinante, ut, illis communiter advenientibus, quibus magna mesticia ex amisso patre^o et doctore contigit, fieret etiam commune gaudium, cum eum per-

Willibald.
c. 8.

VII. Cap. 29. 1. 2a. b. c.

- a) (causa m. al. superscr.) auferendi 2c. b) se m. al. add. 2c. c) Pipino 2b.
d) in: stabant, ras. t 2a; insistabant corr. insistebant 2c. e) clocca 2a. f) sui
obitus 2b; obitus m. al. superscr. 2a. g) Mogonciam 2a; (Mogontiam — statuta
multi convenerant m. al. in marg. superiore suppl.) virorum ac m. pr. hab., qui 2c.
h) qua 2a. b. c. i) ita 1. 3; statuta rell. k) superscr. 2c. l) Lulus pr. m. 2c.
m) properaba: t 2c; se contulerat pro prop. 2b. n) ita 1. 3; ipsa rell. o) patrē
et doctore 2a, corr.

Willibald.
c. 8. ennem patronum apud Deum habere posse agnovissent^a.

Vita Mogunt.
c. 10. (30) Suscepto igitur thesauri^b tanti pig-
nore, fuerunt plurimi in urbe Mogonciacensi^c,
qui censebant illic sepeliendum esse^d sancti
viri corpus, ubi erat episcopus, affirmantes huiusmodi
V. Sturmi
c. 15. ius omnium esse ecclesiarum, ut quo quis sedem epi-
scopalem habuerit, illic quoque sepeliendus
sit. In tantum autem quorundam illud af-
firmantium prevaluit certamen, ut pene¹
eorum consilio sanctus Lullus consentiret, nisi
Vita Mogunt.
c. 10. cuidam venerabili diacono, qui dicebatur Otpert-
tus², apparuisset sanctus Bonifatius in visione,
dicens: 'Dic episcopo Lullo, ut corpus meum absque
omni ambiguitate ad monasterii mei locum transferat'.
Cumque hanc visionem multi audientes minime
crederent, presul Lullus, allatis sanctorum
reliquiis, iussit Otpertum probare iurando, si
vera esset eius visio. At ille nil^e dubitans iussa
implevit, visionem iurando probavit.

ib. c. 11. (31). Quod cum factum fuisset, omnes non solum
ea quae prius renuerunt de sancti corporis translatione
fieri consenserunt, sed etiam adiutores esse ceperant^f
in his, quae huiusmodi cura poscebat. Quidam nam-
que^g ad afferendas^h naves, ut celeriter trans Renum
proficisci possent, properabant, quidam vero letaniam,
psalmodiam aliaque divinae laudis cantica³, sanctum
funus sequentes, dicebant. Cumque turba una longius
procedens utraque procedere non valens rediret, alia
nihilominus turba de regione vicina accessit, gaudens
illius sancto obambulare corpori, quem credidit et spe-
ravit sibimet apud Dominumⁱ suffragari. Quae ibi

VII. Capp. 29—31. 1. 2a, b. c.

a) agnoscerent 2b. b) thesauro 2b, corr. c) Mogoncianensi 2a, corr. d) om. 2c.
e) nichil 2b. f) ceperunt 2b. g) autem 1, corr. h) ferendas 2a, corr.
i) Deum 2b. c.

1) De hoc loco v. supra p. LXV. et 102. 2) Otperaht *Vita Moguntina* c. 10; Otpraht *V. Lulli auct. Lamperto* c. 12 (l. l. p. 322).
3) Cf. *V. Sturmi* c. 15: cum spiritali carmine; *Vita Moguntina* c. 11: cum ymnis et psalmodiis.

laetitia et compunctio de tanti viri patrocinio plurimis fuerit^a exorta,

hoc nequeunt nostra digne depromere scripta.

Unde etiam in quibusdam^b locis, ubi cum sancto Vita Mogunt.
c. 11.
corpore pernoctabant vel meridiabant, in eius honorem^c ecclesias postea construebant. Tali itaque gaudio^{*} perductus est^{d.**} monasterii Fuldensis^e loco, quo ipse sepeliri sepius optavit sepiusque id beato presuli Lullo peragendum^f commendavit¹. Willibald.
c. 8. Qui et petitionem eius complere summopere nisus, cum veneratione debita terrae quod suum erat reddidit, animam vero caelestibus gaudiis sociandam omnimodis precibus commendare curavit.

(32). In cuius venerando^g tumbae loco per
eius merita multis, quos fides congrua ad obtinenda
ea quae deposcunt^h incitat, plurima eveniunt
beneficia tam interioris quam exterioris hominis:
interioris quidem, cum delictorum suorum veniam obtinuerint;
exterioris vero, cum infirmitatem vel debilitatem
aliquam corporalem evaserintⁱ. Quae videlicet
utraq; beneficia, quotiescumque^k ibi non inpetrantur,
non imputandum est vel divinae inclementiae^l seu invalido
apud Deum sancti Bonifatii patrocinio, sed potius
his, qui infidelitate capti non merentur exaudiri, attestante
evangelista, qui de Domino nostro^{m.†} dicit, quia
non potuit ullas virtutes facere propter incredulitatem quorundam. Matth. 13, 58.
Cessant etiam interdum miracula, tam pro servitutis
divinae neglegentia quamⁿ incorrigibili inhabitantium
malitia; cessant et idcirco, quia, cum aliquando
per intercessionem sanctorum eveniunt, non

*) et tocius populi tripudio addit 2e.

**) perductum est sacratissimum corpus beati Bonifacii preciosi
martiris et egregii predicatoris tociusque Germanie apostoli
cum honore ad prefatum Fuldensis monasterii venerabilem
locum, in quo 2e.

†) Iesu Christo salvatore testimonium perhibens, addit 2e.

VII. Capp. 31. 32. 1. 2a. b. c.

a) fuerat 2c, corr. b) quidam 2a, corr. c) honore 2b. d) perductus cōmonasterii 2c. e) Fuldīs pr. m. 2c. f) ita 1. 3; implendum rell. g) ita 1. 3; venerandae rell. h) poscunt 1. 2b (corr.). 3. i) evaserunt 2c. k) qu(o superscr.) tienscumque 1. l) elem. 1. m) om. 2b. n) ita 1. 2c; pro add. 2a. b.

1) Cf. supra II, 22; Willibald. c. 8 (p. 46, 20); V. Mogunt. c. 7 (p. 98).

solum laudes vel grates debitae Deo sanctisque eius minime referuntur, sed nec memoriae commendantur.

Willibald.
c. 8.

(33). Habuit autem sanctus Bonifatius in episcopatu annos XXXVI^a, menses VI et dies VI^b. Passus vero est una cum sociis suis Non.^c Iunii, anno 5 scilicet peregrinationis suae quadragesimo, sed incarnationis Domini DCCLV^d, regnante eodem domino nostro, cui laus et gloria per^e omnia secula seculorum. Amen^{f.*}.

O^g vos, qui nostis, quid perferat ille laboris, 10
Qui se scribendo castigat tempore crebro^h,
Assiduis precibus memoresⁱ sitis, precor, eius,
Qui promptus librum conscripsit et edidit istum.
Tu quoque, sancte Dei, memor esto sui, Bonifati^k,
Ob cuius laudem librum conscripsit eundem, 15
Ut regno Christi per te valeat sociari^l.

*) *Codices 2d. 3. haec addunt, quae post verba sepulture committito (supra p. 207, 24) ex parte etiam 3c exhibet:*

De adventu sancti patris^m nostri Bonifaciiⁿ. Anno dominice incarnationis DCCXXXVIII¹, indicione VI, 20 imperante Leone augusto² et Karlo^o glorioso duce Francorum³ et Liutbrando^p rege Longobardorum⁴, Bonifacius venerabilis pater^q, Anglus genere, a Britannia Romam veniens, a Gregorio II. papa episcopus ordinatur et ad predicandum quatuor Germanie populis destinatur⁵. In 25 qua legatione tantam a Domino consecutus est gratiam, ut rogatu consensuque Karli ducis predictus papa sua vice regendam omnem^r sibi subiugaret Germaniam. Interea

VII. Capp. 32. 33. 1. 2a. b. c. Versus. 1. 2a. a¹. a^{1*}. a^{1**}. a². Nota *. 2d. 3.

a) et add. 1. b) ita 1. 2e. 3; sex 3c; VI superscr. 10 2a; dies (om. VI) 2a². b. c. d. 30
c) Nonas 2a. b. d) septingentesimo quinquagesimo V 2a. e) in pro per omnia 2b.
f) subscr. Explicit vita sancti Bonifacii (archi superscr.) episcopi et martyris 1; Explicit passio sancti Bonifacii martyris atque pontificis 2a; Explicit vita et passio sancti (sanctissimi patris nostri 2e) Bonifacii archiepiscopi (Mogontiacensis ecclesie add. 2b; et sociorum eius, liber secundus. Feliciter add. 2e) 2b. e; subscr. om. 2a². c. d. g) versus 35
om. 2a² *. b (spatio 4 versuum raso). c. d. e. 3, habent 1 (ubi post catalogum episc. Mogunt. positi sunt). 2a. a¹. a^{1*}. a^{1**}. a². h) longo 2a². i) merores 2a, corr. k) ita 2a¹. 1*. 1**; Bonifaci 1. 2a. a². l) Et cetera add. 2a². m) p. n. om. 3. n) etc. add. 2d; Romam add. 3. o) Karolo 2d (sed infra Karli). p) Lintbr. 2d; Luitpr. 3. 40
q) presbyter 3. r) sibi omnem 3.

1) *Indictio sexta cum a. 723. et 738. convenit; sed auctor notae erravit, ordinationem Bonifatii posteriori anno attribuens.* 2) *Cf. Otloh I, 17: imperante domno piissimo augusto Leone, — — indictione VI.* 3) *Ib. I, 15: Karolo duci glorioso, qui per idem tempus Francorum regnum gubernabat.* 4) *Cf. ib. I, 9. 33.* 5) *Cf. ib. II, 12: 45*
Quatuor etenim populi, quibus verbum Christi — — diximus, in circuitu loci huius habitare noscuntur.

5 beatus Bonifacius aliquem cepit locum diligenter explorare^a,
 ubi absque omnium^b contradictione posset cenobium con-
 struere et monachos, cuius et ipse professionis extitit, ad
 Dei servitium congregare. Unde, inspirante gratia divina,
 in solitudine Bothonia^c, que ad solius regis dicionem pertinebat, *Otloh II, 17.*
 locum sibi placitum reperit eumque incolere decrevit. Hunc
 locum iuxta^d ripam fluminis Fulde situm Karlomannus, convocatis
 regni principibus, predicto episcopo summa devotione tradidit,
 10 ita ut ab illo loco^e undique, ab oriente scilicet et occidente, a septentrione
 et meridie, marcha per tria miliaria protendatur^f.

Nota *. 2d. 3. 3c.

- a) Cum enim sanctus Bon. al. l. cepisset exquirere *incipit* 3c. b) omni 3c. c) Bo-
 thonia 3c. d) *m. al. suppl.* 2d. e) *ita* 3; und. loco 2d. 3c. f) protendatur.
 15 Hunc locum pre omnibus aliis monasteriis et ecclesiis ab ipso fundatis in tantum dilexit,
 quod ibidem quocumque obiret locum sibi eligeret sepulture. Admonuit quoque beatum
 Lullum sanctus Bonifacius, dicens: 'Itineri nostro necessaria provide', *ad narrationem*
Otlohi p. 207, 25 redit 3c.
-

INDEX PERSONARUM ET LOCORUM.

Maior numerus paginas, minor lineas quinas indicat.

A.

Abba comes Austrachiae pagi 57, 10.
Abel episc. Remensis 191, 20. 192, 30.
Abraham patr. 158, 15.

Adal-, Adel-, Athal-, Aethel-, Ethel-.

Athalarius *v.* Adalharius.
(Aethelbaldus), Hechebaldus, rex
Anglorum (*Merciorum*) 84, 20.
Adelbertus *v.* Aldebertus.
Adalger, Adelherus, clericus (*Moguntinus*) 97. 205; fratres:
Asperth, Trutmunt.
Adalharius (Athalarius 87, 30), Adalheri, Adelhere, Ethelheri, presb.
48, 1. 60, 5. 87. 208, 10.
Adda *v.* Hadda.
Ad - Escancastre, Adescancastre
(Adexance(a)stre *codices Anglici*
6, 40; Exancestre 6, 40; Exham-
chester quod modo Exonia dicitur
6, 25), monast., *Exeter* 6, 20. 118, 30;
abbas: Vulfhardus; finitima
monasteria 8, 30.
Adimis angelus 175, 25.
Adulfus *v.* Odulfus.
(Aegyptus), Egyptus 63, 25.
Ael. *v.* Al.
(Aethel-) *v.* Adal-.
(Aethereus), Ethereus, episc. Toroa-
nensis 178, 10.
(Aethiopia), Ethiopia 63, 25.
Agatha mart. 63, 20.
Agilolfus episc. Coloniensis 178, 15.
Agnes mart. 63, 20.

Agrippina civitas *v.* Colonia.
(Alamanni), Alemanni 68, 15. 162, 20.
— Alamannia 144, 25.
S. Albani eccl. Mogunt. 61, 10. *Cf.*
Magontia.
Alboldus, Albolt, vir nobilis Thu-
ring. 132, 15. 137, 10.
Aldebertus, Aeldebercht, Elde-
bertus, Adelbertus, haereticus
40, 15. 93, 20—95, 1. 154, 25. 170—
176. 183, 35—185. 191, 30. 192;
novus Simon 191, 30; Vita sancti
Aldeberti 173, 25; oratio 175.
Alemanni *v.* Alamanni.
Almere, Almeri, Aelmere, stagnum,
fretum (flumen 85, 25), *Zuiderzee*
47, 5. 52, 25. 58, 40. 85, 25. 208, 1.
Alpes 81, 20; Alpium colles 27, 30;
Alpium iuga 22, 10. 122, 25.
124, 20. — Alpina iuga 20, 20.
Alto vir venerandus 39, 10; mona-
sterium, *Altomünster* 39, 15;
eccl.: S. Mariae.
Altsaxonum provincia 133, 25.
Amanaburch, Amanaburg, Hama-
naburch, Hamanaburg, locus,
Amöneburg 26. 35. 97, 20. 125, 35.
126, 5. 205, 30; cella 27, 1; mona-
sterium 35, 15. 141, 25; mona-
sterium 126, 5; eccl.: S. Michaelis.
Ambianensis (*Amiens*) episc.:
Rambertus.
S. Ambrosius 63, 30. 173, 5.
Anacletus (*potius* Anicetus) papa
Rom. 3, 5.
(Ananias), Annanias 128, 30; uxor:
Saphira.

S. Anastasiae eccl. Rom. 177, 30.
 Anastasius presb. (*cardinalis*) tituli
 S. Mariae Rom. 169, 25. 177, 20.
 S. Andreas apost. 75, 15; S. Andraeae natalicius, natalis 29, 15. 127, 35.
 Angli 59, 5. 66. 79. 80, 15. 83. 92, 1. 117, 15. 157, 20; Angli et Saxones, Angli Saxonesque 16, 5. 121, 10. 186, 25; gens, provincia *Bonifatii* 95; Anglus genere 107, 5. 108, 20. 216, 20; rex (*Merciorum*): Aethelbaldus. Cf. Beda, Saxones. — Anglia XXIX, 10. Cf. Britannia.
 (Anicetus) v. Anacletus.
 Annanias v. Ananias.
 Arabia civitas 174, 15.
 Ardobani presb. 185, 15.
 (Ariana), Arriana, blasphemia 42, 5.
 Asolfus vir nobilis Thuring. 132, 10.
 Asperth, Aspertus, fr. Adalgeri clerici, 97. 98. 205. 206.
 Athal- v. Adal-
 Athenae 186, 25.
 Aucarum - domus v. Fulda.
 Augusta civitas, Augustburg, *Augsburg* 96, 1. 145, 20.
 S. Augustinus 63, 30. 163, 1. 172, 15. 173, 5.
 Augustinus archiepisc. Cantuar. 162, 10. 186, 25.

B.

Bagoarii, Baguarii 22, 10. 35, 15. 36, 5. 37. 38, 5. 39, 1. 44, 5. 124, 20. 141, 30. 142, 10. 145, 30. 147. 162, 20. 168, 35. 189, 25; duces: Hugobertus, Odilo. Cf. Norici. — Bagoaria, Baioaria 109. 138, 5. 144, 25. 146. 193.
 S. Balbinae eccl. Rom. 177, 35.
 Barbara mart. 63, 25.
 Barnabas 191, 1.
 Basilides mart. 60, 15.
 S. Basilius 63, 20.
 Batavia v. Patavia.
 Bathevulf, Batowolf v. Hathovulf.
 Bedae liber Historiae Anglorum 66, 20.
 (Bellocacensis), Bellocanensis (*Beauvais*), episc.: Deodatus.
 S. Benedicti eccl. Buran. 39, 15.
 S. Benedicti regula 7, 5. 10, 10. 151, 5. 195, 5. 196, 35.

Benedictus episc. Noment. 169, 25. 176, 30.
 Beorwald, Beorwart, abbas Glaston. 14, 5. 120, 10.

Berecht-, Bereht-, Berht-, Bert-.

Berhtgit, filia Chunihildae, 138, 5.
 Berehtthere, Bertheri, haereticus 33, 5. 135, 35.
 Berechtwaldus archiepisc. Cantuar. 13, 30 — 15, 1. 120.
 Binna v. Bynna.
 Bischofesheim monast., *Tauber-bischofsheim* 95, 20. 138, 10; abbat.: Lioba.
 Bochonia, Boconia, locus, silva, solitudo 60, 1. 103, 20. 201, 5. 203, 1. 204, 25. 217, 5.
 S. Bonifatii eccl. Fuld. 61, 1.
 S. Bonifatii eccl. Mogunt. 102, 1.
 Bonifatius (*ita Willibaldus, Martyr. Fuld., plerumque Otlohi cod. 2c, raro alii; et Bonifatius et Bonifacius Vita IV. et V, Bonifacius II. et III, sed Bonifatius 85, 5*) 2 — 217; nomen a *Gregorio II. impositum* 29, 20. 82, 15. 128, 1; *interpretatio* 30, 35; propter sua bona opera Bonifacius 82, 15; et re ipsa et nomine Bonifacius 64, 25; *prius* Wynfrith, Winfrid 19, 5. 79, 15. 122, 1. 128, 1; pater 4, 25 — 7, 10. 118; mater 4, 25; fratres 4, 25; parentes (adfinesque 15, 10) 7, 5. 15, 10. 79, 20. 117, 25. 120, 30; propinqui 6, 20; epistulae 113. 116. 117, 1. 157. 159. 202, 1; epistulae ad Anglos 157, 20; epistula ad regem Anglorum (*epist. n. 73*) 83, 25; litterae ad *Gregorium II. datae, nunc deperditae* 27. 126; ad *Gregorium III. deperditae* 146, 20; epistulae ad Zachariam 154, 30. 157, 15. 159 — 163. 170 — 172. 194. 195; fides *litteris mandata* 28. 127; iuramentum *Gregorio II. praestitum (epist. n. 16)* 128. 129, 1; *numerus sociorum martyrum* 60, 5. 78, 15. 88, 5; ordinationis dies 61, 5; depositionis sollemnia, festa, festum, passio (= *dies passionis*) 58, 30. 73, 10. 105, 15; octava *passionis* 60, 15; translationis dies

61,1; ecclesiae *nomini eius dicatae*
 103, 20. 215, 5; historia passionis
 101, 5. Cf. Willibaldus.
 Bordne, Borthne, fl., *Boorn* 49, 1.
 208, 20.
 Borthari (= *incolae Borahtrae*
pagi) 143, 15.
 Bosa, Bōso, diac. 48, 1. 87, 5.
 208, 10.
 Brettenbrunnun, Prettenbrunnen,
Breitenborn vicus desertus prope
Holzhausen ('*Reg.-Bez. Kassel*')
 97, 20. 205, 30.
 Britannia, Brittania, Brittania
 2, 25. 34, 5. 37, 1. 66. 67, 15. 92, 1.
 107, 20. 142, 10. 152, 35. 186.
 216, 20. Cf. Anglia, Saxonia. —
 Britannici fines 75, 5; Britanni-
 cum mare 66, 15. — Brittones
 145, 10.
 Buraburg oppidum 160, 10. 164, 25;
 episc.: Witta.
 Burchhardus, Burghardus, Burch-
 hardus, episc. Wirzburg. 44.
 84, 15. 96, 5. 109, 15. 138, 1. 149, 15.
 157, 5. 168, 1. 178, 10. 186, 5.
 Burchardus praepositus S. Victoris
 Mogunt. (*postea episc. Wormat.*)
 105, 10.
 Burgundiones 27, 30.
 Bynna, Binna (*acc. -an*), nuntius
 Bonifatii 27. 126.

C.

Caecilia mart. 63, 25.
 C(a)esariensis v. Eusebius.
 Calcedonensis synodus 42, 10.
 Camerocanensis (*Cambrai*) episc.:
 Trewartus.
 Cantuaria civitas 13, 30. 120, 5;
 Cent 13, 10. 14, 15. 120, 15;
 archiepisc.: Augustinus, Lau-
 rentius, Mellitus, Iustus, Hono-
 rius, Theodorus, Berechtwaldus.
 Caput Montis ecclesia, *Kempton*
prope Bingen 93, 1.
 Carl-, Karl-, Karol-.
 Carlomannus, Karlmannus, dux
 Franc., fil. Caroli, LXXIII. 39, 5.
 40. 41. 43, 20. 44, 15. 45, 1. 82, 25.
 84, 10. 109, 20. 113, 15. 148—151.
 152, 25. 154, 20—156. 160. 161.
 164, 30. 165, 5. 168, 1. 172, 25.

180, 5. 182, 5. 191, 15. 192. 195, 10.
 202—204. 217, 5; *falso dictus*
 Karolus (qui senior dicitur 90, 5;
 rex 90, 5. 91) 90. 91. 93, 5. 94;
 avunculus 161, 25; *capitula in*
conciliis a. 742. et 743. emissa
 149—151.
 Karolus (*falso* Karolus Magnus
 LXXIII, 20) dux Franc. (*falso*
 rex 30, 25), fil. Pippini, LXXIII, 20.
 16, 10. 23, 25. 30. 39, 5. 82. 107.
 108, 1. 121, 15. 129. 130, 1. 135, 1.
 140, 10. 146, 30. 148. 216; filii:
 Carlomannus, Pippinus, Griffo.
 Karolus senior, fr. Pippini, v.
 Carlomannus.
 Karolus Magnus rex Franc., imp.,
 fil. Pippini, 152, 30—154, 5; *Gesta*
 153, 1; successores 153. 154, 1.
 Karolus rex Saxonum *fictus* 13, 40.
 Cassinus mons, Cassinus, monast.
 108, 15. 109, 20. 204, 1.
 Cent v. Cantuaria.
 Cherubin angeli 175, 15.
 (Child.) v. Hild.
 Chizzingun, Kizzingun, monast.,
Kitzingen 95, 15. 138, 10; a b b a -
 tissa: Tecla.
 (Chrodegangus) v. Rotgangus.
 S. (Chrysogoni), Chrisogoni, eccl.
 Rom. 178, 1.
 Chuniht, matertera Lulli, 138;
 filia: Berhtgit.
 Chunitrud a Bonifatio in Baiuva-
 riam missa 138, 5.
 (Cicero) v. Tullius.
 S. Clementis eccl. Rom. 177, 10.
 Clemens v. Willibrordus.
 Clemens episc. Scottus, haereticus
 40, 15. 154, 25. 170—173, 5. 175, 10.
 176. 183, 35—185. 191, 30. 192.
 Colonia civitas 200, 25; civitas, quae
 nuper Agrippina vocabatur, nunc
 vero Colonia, 184, 30; Agrippina
 civitas 190, 15. — Coloniensis
 episcopus 178, 15; episc.: Re-
 ginfridus, Agilolfus.
 Constantinopolis, Constantinopoli-
 tana urbs 42; congregatio
 (= *synodus*) CL patrum 42, 5;
 a b b a s: Eutyches.
 Constantinus I. imp. 42, 1.
 Constantinus V. imp., fil. Leonis
 III, 128, 10. 131, 10. 148, 20.

168, 30. 169, 20. 184, 35. 190, 30.
200. 201, 30.
Coronati v. Quattuor Coronati.
Creditonia locus, *Crediton* (*Devon-*
shire) XXIX, 15.
Cuent fl., *Canche* 20, 15.
Cuentawich locus *prope Étaples*
20, 15.
Cunth. v. Gunth.
S. Cyriaci eccl. Rom. 178, 5.
Cyrinus mart. 60, 15.

D.

Dadanus episc. 149, 15.
S. Damasi eccl. Rom. 177, 35.
Daniel, Danihel, episc. Wentanus
18, 5. 19. 20, 5. 21, 15. 122. 123, 5;
litterae commendaticiae *pro*
Bonifatio scriptae 18, 5. 19, 15.
21, 15. 122, 10. 123, 5.
Danubius fl. 145, 20. 147, 30.
David episc. Spirorensis 178, 5.
David rex Iud. 77, 1. — Daviticus
bellator 69, 25.
Denehardus, Deneardus, presb.
164, 5. 169, 30. 170. 173, 15.
174, 5. 175.
Deodatus episc. Bellovac. 178, 5.
Deorulf v. Dettic.
Dettic et Deorulf (Dietich et Dierolf
126, 5) germani, qui Amanaburch
loco praeerant, 26, 15. 126, 5.
Devonia, *Devonshire* XXIX, 15.
Dierolf, Dietich v. Dettic.
Dioscorus defensor Eutychetis 42, 15.
Dockinga, Dockingha, vicus (villula
78, 5), *Dokkum* 56. 57. 73. 74, 5.
78. 86, 20. 88, 15. 89; ecclesia 56.
73, 25. 89, 1; habitatio servorum
Dei 57, 1.
Dominicus presb. (*cardinalis*) tituli
S. Priscae Rom. 169, 25. 177, 15.
Dorhtwin v. Torchtwine.
Dorstet locus, *Wijk bij Duurstede*
16, 5. 121, 15.

E.

Eanbercht, Eanberht, haereticus
33, 5. 135, 35.
Effrem porta Hierosolym. 174, 10.
Egbertus abbas Fuld. 111, 20.
Egesippus v. Hegesippus.

Eihstat, Eistat, Haegsted, Hestede,
Eistetensis civitas, *Eichstätt* 39, 5.
44, 10. 84, 15. 96, 5. 109. 157, 10;
episc.: Willibaldus.
Eldeb. v. Aldeb.
Elegius episc. Noviom. 61, 5.
Eoba (*abl.* Eoban, *postea* Eobanus,
Eobano 60, 5. 86, 5. 87, 1) chor-
episcopus Bonifatii, episc. Traiect.
47, 20. 60, 5. 86, 5. 87, 1. 208, 5.
(Ephesina), Effesina urbs 42, 10;
concilium CC episcoporum 42, 10.
Epiphanius episc. Silvae Candidae
169, 25. 173, 35. 176, 30.
Erembercht, Erimburtus, Erin-
bertus, episc. Frising. 38, 10.
109, 5. 146, 10.
Eremvulfus, Ermwolfus, haereticus
36, 1. 141, 35.
Erpesfurt locus, *Erfurt* 160, 10.
164, 25; episcopus 168, 1.
Eth. cf. Aeth.
Ethel-, Ethel- v. Adal-.
Europa 34, 5.
S. Eusebii eccl. Rom. 177, 15.
Eusebius Caesariensis rerumscriptor
3, 5.
Eustachius, Eustatius, presb. (*car-*
dinalis) eccl. Rom. 169, 30. 178, 1.
(Eutyches), Eutices, abbas Constan-
tinopol. 42, 10.
Exancestre, Exhamchester, Exonia
v. Ad - Escancastre.
Ezechiel proph. 114, 15.

F.

(Falernum), Phalernum, vinum
67, 30.
Folcricus episc. Tungrensis 178, 10.
Franci (Franchi *Willibaldus*) 16.
27, 30. 30, 10. 37, 1. 40, 5. 44, 15.
59. 68, 15. 70, 15. 82. 83. 99.
109, 20. 113, 15. 121. 142, 10.
146, 30. 160. 161, 25. 162, 20. 163, 5.
164, 30. 170, 10. 171, 5. 174, 1.
182 — 185, 15. 188, 15. 189, 15.
190, 15. 194, 30 — 196. 200, 25.
204, 20. 216, 20; Francorum re-
gnum LXXIII, 25. 44, 15. 129, 15.
160, 20; provincia 170. 182, 5.
183, 1. 184. 191, 30. 200, 15;
provinciae 180, 1; orientalium
Franchorum partes 44, 5; reges:
Hildericus, Pippinus, Carolus M.;

duces, principes: Pippinus, Carlus, Carlmannus, Pippinus. — Francia 23, 15. 42, 15. 43, 1. 82, 1. 83, 5. 93, 10. 99, 5. 107, 10. 189, 5. Fresia 13, 10. 16, 15. 23, 15. 46, 1. 47, 15. 48, 10. 57, 5. 58, 40. 78, 1. 86, 10. 107. 109, 30. 121, 20. 124, 35. 125, 1. 126, 1. 152, 30. — Fresones 16, 15. 17. 23. 26, 10. 47. 56, 15. 59, 20. 67, 10. 68, 20. 71, 10. 72, 20. 85. 98, 15. 100, 20. 108, 1. 121, 15. 124, 30. 183, 20. 206, 25. 208; pagi et gens 47, 10; rex: Raedbodus. — Fresonica gens 80. Frideslare, Frideslar, monast., *Fritslar* 35. 141, 25; eccl.: S. Petri; abbas: Wigbertus. Frigisingensis, Frisingensis, ecclesia, *Freising* 38, 10. 109, 5. 146, 10; episc.: Erembercht. Fulda, Fulde, fl., *Fulda* 53, 1. 94, 30. 104, 15. 110, 20. 201, 5. 203. 204, 25. 217, 5. Fulda (*acc.* Fuldán 46, 15), Fuldense (Vuld. 94, 25) monast. 46, 15. 51, 20. 52, 30. 54. 60. 61, 1. 74. 78, 20. 84, 10. 89. 94, 25. 102, 20. 103, 20. 104, 20. 110, 15. 113, 25. 117, 1. 195. 196, 35. 201—205. 207, 20. 212, 20. 214, 15. 215. 217, 1; S. Salvatoris monast. 195, 10. 196, 35. 201, 5; ecclesia 46, 15. 54, 20. 110, 15. 207, 20; eccl.: S. Bonifatii, S. Salvatoris; Aucarum-domus aedificium 104, 5; pons 104, 15; Fuldensis abbas 62, 20; abb.: Sturmi, Egbertus; Fuldenses fratres 111—113. Furseus et fratres eius 66, 20.

G.

Gabiorum, Gabinatis ecclesiae episc.: Niceta. Gabriel angelus 176, 1. Gaesmere, Gesmere, locus, *Geismar* 31, 10. 135, 15; oratorium: S. Petri. Gaibald, Gaibaldus, Gowibolt, episc. Ratisbon. 38, 10. 109, 5. 146, 10. Galli 77, 25. 171, 5. 198, 5; Gallus natione 171, 1. — Gallia 64, 1. 153, 1. 189, 5. 206, 25; Galliae 2, 25. 61, 5. 77, 20. 180, 1. 193, 30.

Genebaudus episc. Laudun. 178, 10. Georgius presb. (*cardinalis*) tituli SS. Iohannis et Pauli Rom. 169, 25. 177, 25. (Geremia), Germania, civitas 174, 15. Germani 67, 25. 70, 1. 71, 10. 73, 1. 157, 25. 158, 1. — Germania 2, 25. 22. 26, 15. 59. 64, 1. 69, 15. 70, 15. 75, 25. 78, 1. 92, 1. 113. 116. 123, 15. 124, 20. 125, 25. 126, 5. 129. 130, 15. 132, 10. 135, 1. 139. 142. 143, 15. 146, 30. 153, 5. 154, 25. 156, 25—158, 15. 160. 169, 30. 191, 5. 196, 10. 200. 206, 20. 215, 30. 216, 25. — Germanicae gentes 25, 15. 182, 15. 194, 20. 195, 20; legatus Germanicus *Romanæ ecclesiae* 84, 20. 194, 5. 204, 20. Geroldus episc. Mogunt. 90—92, 1. 155; fil.: Gewiliob. Gesmere v. Gaesmere. Gewelib, Gewiliob, (Gervilio 91, 40), episc. Mogunt., fil. Geroldi, 91—93, 5. 154, 30—156. 184, 10. Glestingaburg monast., *Glastonbury (Somerset)* 14, 10. 120, 10; abbas: Beorwald. Godalsacius haereticus 185. Godolaus vir nobilis Thuring. 132, 10. Golyath Phylistheus 71, 25. Gowibolt v. Gaibald. (Grabfeld), Grapfelt regio 203, 15; Grabfeldi (*incolae*) 143, 15. Gr(a)ecolatinus philosophus 186, 25. Gratosus episc. eccl. Velitern. 169, 25. 177, 5. Gregorius I. papa Rom. 3, 10. 21, 10. 42, 1. 79, 5. 117, 15. 162, 10. 172, 15. 181, 25; Dialogorum libri 3, 15. Gregorius II. papa Rom. (a primo secundus et novissimo prior 21, 10; iunior, a primo secundus 42, 1) 21. 22, 1. 25, 15. 27—30. 34. 42, 1. 59, 15. 61, 10. 67, 25. 69. 81. 82, 10. 93, 5. 113, 10. 123. 124, 15. 125, 25—134. 138, 15. 139, 1. 142, 30. 143, 20. 170, 25. 187, 10. 188, 30. 193, 30. 194. 196, 10. 200, 10. 216; *epistula ad Bonifatium* (n. 12) 22, 1. 123. 124; *altera ad eundem data, nunc deperdita* 27. 126, 25; *epistula ad Carolum ducem* (n. 20) 30. 129. 130. 135, 1; *aliae epistulae pro*

Bonifatio scriptae (n. 17—19. 25. 21) 130—134.
 Gregorius III. papa Rom. (a secundo iunior, cum primo tertius 42, 1; iunior secundus 36, 25; novissimus 21, 10) 21, 10. 34—37, 5. 42, 1. 108. 109. 138, 15—148. 159, 25. 161, 20. 162, 1. 166, 35. 167. 193, 30; *epistulae ad Bonifatium* (n. 28. 45) 139—141. 146—148; *epistulae pro Bonifatio scriptae* (n. 42—44) 142—145.
 Gregorius episc. Port. 169, 25. 177, 1.
 Gregorius presb. (*cardinalis*) tituli S. Balbinae Rom. 169, 30. 177, 35.
 Gregorius presb. (*cardinalis*) tituli S. Clementis Rom. 169, 25. 177, 10.
 Gregorius notarius regionarius et nomenclator Rom. 169, 30. 173, 15. 175, 1.
 Gregorius abbas Traiect. (*falso episcopus* 157, 10) 83, 5. 85, 20. 138, 1. 157, 10; volumina virtutum eius (*i. e. Vita auctore Liudgero*) 85, 20.
 Griffo, fil. Caroli (*Martelli*) ducis, LXXIII, 25.
 Grimo archiepisc. Rotomag. 191, 15. 192, 30. 193, 5.
 Gundaecer, Gundecar, Gundwacar, mon. 48, 1. 87, 5. 208, 10.
 (Guntharius), Cuntharius, vir nobilis Thuring. 132, 15.

H.

(Hadda), Adda, Hatto (*vulgo Heddo*), episc. Strazburg. 144, 25. 149, 15. 178, 15.
 Hadda mon. 53, 5.
 Hadolf v. Hathovulf.
 Haegsted v. Eihstat.
 Hamanab. v. Amanab.
 Hamund, Hamunt, Hahmunt, diac. 48, 1. 87, 5. 101, 5. 208, 10; frater: Hildibrant.
 Hartbertus episc. Senon. 191, 20. 192, 30.
 Hassi v. Hessi.
 Hathovulf (Bathevulf 87, 5; Bato-wolf 87, 45), Hadolf, mon. 48, 5. 87. 208, 10.
 Hatto v. Hadda.
 Hechebaldus v. Adalbaldus.

Heden (*gen. Hedenes*) dux Thuring. 32, 10.
 (Hegesippus), Egesippus, rerum scriptor 3, 5; quinque ecclesiasticorum actuum libri 3, 5.
 (Heidenheimensis) abbas: Wunne-baldus; abbat.: Waltpurgis.
 S. Heimerammi coenobium Ratisbon. 153, 20.
 Held. v. Hild.
 Heliseus episc. Noviom. 178, 10.
 Herovesfeld monast., *Hersfeld* 84, 15; abbas: Wigbertus (*potius abbas Friteslar.*).
 Hesperiae partes 147, 1. 148, 1.
 Hessi (Hassi 36, 15), Hessones 27, 5. 30, 15. 34, 10. 36, 15. 81, 25. 82, 20. 126, 10. 135, 1. 137, 20. 143, 15.
 Hestede v. Eihstat.
 (Hibernia), Hybernia 83.
 S. Hieronimus 172, 15.
 Hierosolima 174, 10; porta: Effrem; Iherusalem caelestis 86, 30.
 Hildericus, Heldericus, III. rex Franc. 83. 183, 25.
 Hildibrant minister mensae Bonifatii, fr. Hamundi, 101, 1.
 Hilenheim v. Ingelheim.
 Honorius archiepisc. Cantuar. 186, 25.
 (Hrofensis) (*Rochester*) episc.: Iustus.
 Hugo senior, vir Thuring. 137, 5.
 Hugobertus, Hugbertus (Hugo 37, 20), dux Baiuvar. 35, 20. 37, 20. 141, 30.
 Huilo v. Vivilo.
 Hunr(a)ed haereticus 33, 5. 135, 35.
 Hybernia v. Hibernia.

I.

Iacob domus 167, 20.
 Icore sacerdos Hierosolym. 174, 10.
 Iherusalem v. Hierosolima.
 Illehere, Williheri, monachus 48, 5. 87, 5. 208, 10.
 In v. Ine.
 India tripartita 63, 25.
 Ine, In, rex Westsaxonum 13. 14. 119, 35. 120.
 (Ingelheim), Hilenheim, curtis regia 212, 30.
 S. Iohannis baptisterium Mogunt. 102, 1.

SS. Iohannis et Pauli eccl. Rom. 177, 25.

S. Iohannes apost. et euang. 75, 15.

Iohannes episc. Salisburg. 38, 10. 109, 5. 146, 5.

Iohannes archipresb. (*cardinalis*) tituli S. Susannae Rom. 169, 25. 177, 10.

Iordanes, Iordannes, presb. (*cardinalis*) tituli S. Sabinae Rom. 169, 25. 177, 25.

Iovis arbor, Iobis robur in Gaesmere loco 31. 135; presbyter Iovi mactans 140, 30.

(Isaias), Ysaïas, proph. 65, 30.

Israel populus 69, 25. 167, 20. — Israelitica castra 70, 1.

Italia 22, 5. 27, 30. 37, 10. 75, 25. 108, 30. 126, 30. 145, 30. 153, 1.

Iustus episc. Hrofensis, archiepisc. Cantuar. 162, 10. 186, 25.

K v. C.

L.

Langobardi, Longobardi 20, 25. 22, 5. 37, 10. 122, 30. 124, 15. 145, 30. 216, 20; rex: Liutbrandus.

Lantfridus vir reverentissimus Benedictoburanus 39, 15.

Lateranis (*acc.* Lateranem) 28, 20. — Lateranense patriarchium 169, 20.

Latina lingua, Latinum eloquium 169, 5.

Laudensis (= *Laudunensis*, *Laon*) episc.: Genebaudus.

S. Laurentii eccl. Rom. 177, 20.

Laurentius archiepisc. Cantuar. 162, 10. 186, 25.

Leo IX. papa Rom. 111, 15. 112, 1.

Leo presb. (*cardinalis*) tituli S. Anastasiae Rom. 169, 25. 177, 30.

Leo presb. (*cardinalis*) tituli S. Damasi Rom. 169, 30. 177, 35.

Leo III. imp. (*falso* secundus 124, 35) 124, 10. 128, 10. 131, 10. 148, 20. 216, 20; fil.: Constantinus V.

Leoban sacerdos 174, 15.

Leviathan 71, 15.

Lioba abbat. Bischofsheim. 95, 20. 138.

Liudo episc. Baiuvar. aut Alamann. 144, 25.

Liutbrandus, Liodobrandus, Liutbrandus, Liutprandus, rex Langobard. 22. 37, 10. 108, 30. 124, 15. 145, 30. 216, 20.

Lognai (*incolae pagi Lahngau?*) 143, 15.

Long. v. Lang.

Lul (*ita nom. et acc.*, Lullo *dat. et abl. apud Willibaldum*), Lullus, episc. Mogunt. (archiepiscopus 102. 103, 10) 1. 2. 3, 20. 4, 1. 45, 10. 46. 52, 30. 54, 5. 56, 15. 83, 5. 84, 10. 89, 5. 94, 20. 98. 101, 10. 102. 103, 10. 105. 138, 1. 157, 10. 194, 10. 197, 5. 199, 35. 207. 212 — 215; matertera: Chunihilt.

Lundenwich, Lundenwic, locus, *London* 16, 5. 20, 10. 121, 10; episc.: Mellitus. — Lundunensis synodus 162, 10.

M.

Macedonius haereticus 42, 5.

Macrius sacerdos 174, 15.

Magontia, Maguntia, Mogontia, Moguntia, Mogonciacensis civitas, urbs 41, 10. 52, 25. 53, 25. 54, 10. 59, 15. 61, 10. 74, 5. 82, 25. 84, 10. 92, 10. 93, 1. 94, 25. 95, 1. 96, 15. 97, 15. 98, 15. 101, 15. 102. 105, 5. 109, 30. 110, 15. 155, 1. 157, 10. 190, 15. 200. 213, 20. 214, 1; murus 105, 5; porta quae ducit ad Sanctum Albanum 95, 5; cives urbis 54, 10; camerarius urbis 105, 10; Mogontiacensis, Mogonciacensis, Moguntina, ecclesia 91, 5. 93, 5. 113, 20. 117, 5. 155, 15. 156. 159, 1. 190, 20; ecclesiae 93, 5; eccl.: S. Albani, S. Bonifatii, S. Iohannis, S. Martini, S. Victoris; Mogontiac, Moguntina, sedes 64. 70, 20. 71, 20. 90, 10; Maguntinensis, Moguntinensis, archiepiscopus 89, 5. 90, 1; Mogontiacensis episcopus 155, 5; episc.: Raobardus, Geroldus, Gewiliob, Bonifatius, Lul, Rabanus, Willigisus.

Manichei 131, 25.

Manno episc. Neuburg. 39, 10.

S. Marci eccl. Rom. 177, 15.
 S. Mariae eccl. Altomonast. 39, 10.
 S. Mariae eccl. Rom. 177, 20.
 S. Maria virg. 190, 30.
 S. Martini eccl. Mogunt. 64, 10.
 92, 20. 97, 15. 98, 5. 205, 25; altare
 sancti Martini 206, 20.
 S. Martini eccl. Traiect. 64, 10.
 S. Martinus episc. Turon. 63, 20.
 64. 77, 20. 78, 5.
 Megingoz, Megingozus, Megingau-
 dus, episc. Wirzburg. 1. 2. 3, 20.
 4, 1. 83, 5. 94, 20. 105, 1.
 Melchisedech rex Hierosol. 65, 15.
 Meldensis (*Meaux*) episc.: Ro-
 manus.
 (Melite) v. Milete.
 Mellitus episc. Londin., archiepisc.
 Cantuar. 162, 10.
 Metensis episc.: Rotgangus.
 S. Michaelis eccl. Amanaburg. 35, 10.
 141, 25.
 S. Michaelis eccl. Ordorf. 96, 25.
 137, 10.
 S. Michael, Michahel, archangelus
 136. 137, 15. 174—176, 1; mons
 sanctus archangeli Michahelis
 174, 15.
 Milete (*falso pro Melite*) 72, 20.
 Milo (episc. Trever. et Rem.) 198, 20.
 Mog. v. Mag.
 Moin fl., *Main* 95, 15. 138, 10.

N.

Nabor mart. 60, 15.
 Nazarius mart. 60, 15.
 Nestorius haereticus 42, 10.
 Nhutselle, Nutselle, monast., *Nurs-
 ling* 9, 5. 14, 5. 17, 20. 18—20, 10.
 119, 10. 121, 30. 122; ecclesia
 20, 5; a b b.: Wynbercht, Ste-
 phanus.
 Nicena synodus 42, 1.
 Niceta episc. Gabiorum 169, 25.
 177, 5.
 Nistresi (*incolae Niftharsi pagi?*)
 143, 15.
 Nitria 63, 25.
 Nomenti, Nomentanae eccl. episc.:
 Benedictus.
 Nordgewi (pagus) 96, 5.
 Norici = *Baiuvarii* 68, 15.
 (Nortmanni) v. piratae.

Vitae Bonifatii.

Nova civitas, *Neuburg ad Danu-
 bium fl.* 39, 10; episc.: Manno,
 Odalhart.
 Noviomum civitas, *Noyon* 61, 5. —
 Novianensis episcopus 178, 10;
 episc.: Elegius, Heliseus.
 Nutselle v. Nhutselle.

O.

Odalhart episc. Neuburg. 39, 10.
 Odilo, Otilo, Otilo, dux Baiuv.
 37, 15. 38. 145, 30. 146, 5. 147, 10.
 189.
 S. (Odulfus), Adulfus, confessor
 60, 20.
 Ohsnofurt locus, *Ochsenfurt* 138, 10.
 Orah fl., *Ohre* 96, 20. 136, 15. 137, 1.
 Ortensis v. Ostiensis.
 Orthorpf, Ordorf, monast., *Ohrdruf*
 33, 25. 136. 137; eccl.: S. Mi-
 chaelis.
 Ostiensis (*falso Ortensis*) eccl.
 episc.: Theodorus.
 Ostor- et Westeraeche, Oster- et
 Westerriche, Ostroche et West-
 roche, pagi Fresonum 49, 1. 85, 30.
 208, 20; Ostrikhe insula 72, 15;
 pagus 57, 10.
 Otilo v. Odilo.
 Otloh (*casus nullus affertur nisi
 gen. Othloni* 111, 20) presb., auctor
 V. Bonifatii 111—117. 120, 10.
 123, 15. 129, 20. 137, 15. 149, 5.
 153—155, 1. 157—159. 202, 5.
 204, 15. 216.
 Otperaht, Otpertus, diac. Mogunt.
 102. 214.
 Otto III. imp. 105, 15. 106, 1.

P.

Pamphilus martyr 3, 5.
 (Patavia), Batavia, *Passau* 38, 20.
 — Pataviensis ecclesia 38, 15.
 146, 15; episc.: Vivilo, Sido-
 nius.
 S. Paulus apost. 11, 5 — 13, 5. 18.
 22, 20. 26, 5. 33, 5. 34, 1. 36, 5.
 63, 15. 67, 20. 70, 25. 72. 73, 1.
 75, 15. 77, 20. 94, 10. 126, 30.
 142, 10. 146, 25. 158. 162, 30.
 165, 15. 166, 15. 171. 185, 1.
 186, 10. 190, 30. 191, 1. Cf. Petrus.
 Penestre, Penestrinae eccl. (*Pale-
 strina*) episc.: Venantius.

S. Petri eccl. Frideslar. 35, 10. 141, 25.
 S. Petri oratorium Geismar. 32, 1. 135, 25.
 S. Petri eccl. Rom. 21, 1. 28. 127, 1. 162, 25; Petri et Pauli apostolorum limina 19, 15. 81, 15. 142, 30. 143, 25; S. Petri limina 21, 1. 122, 30. 186, 5; S. Petri sepulchrum 174, 20; apud beatum Petrum apostolum (= *Romae*) 167, 15.
 S. Petrus apost. 63, 15. 67, 20. 75, 15. 126, 30. 129, 1. 142, 10. 168, 25. 186, 10. 190, 30. 191, 5; reliquiae 172, 1; (ex) auctoritate, per auctoritatem beati (sancti) Petri 123, 35. 139, 25. 159, 30. 160, 15. 164, 30. 193, 25. 194, 15. 200, 25. 204, 25; ob venerationem sancti Petri 205; S. Petrus = *sedes Romana* 99, 10. 128. 149, 25. 179, 15; servitores sancti Petri 99, 1.
 Phal. v. Fal.
 (Philist.), Phylistini 70, 1. Cf. Goliath.
 Pictavis Vetus locus LXXIII, 25.
 Pippinus (II.) dux (*falso* rex 108, 1) Franc. 107, 20. 108, 1; fil.: Carolus.
 Pippinus (III.) dux, princeps, rex Franc., fil. Caroli, LXXIII, 25. 39, 5. 40. 44, 15. 45. 53, 15. 56, 10. 57, 10. 82, 25. 84, 10. 89, 5. 90, 5. 93, 5. 98—100, 5. 109, 25. 113, 20. 148, 25. 152, 30. 156, 20. 180, 5. 182, 5. 185. 191, 15. 192, 35. 204. 205. 207, 5. 212, 30. 213, 5; fil.: Carolus M.
 Portuensis (*Porto*) episc.: Gregorius.
 S. Potentianae eccl. Rom. 177, 25. (Praeneste) v. Penestre.
 Prett. v. Brett.
 S. Priscæ eccl. Rom. 177, 15.
 Procopius presb. (*cardinalis*) tituli S. Cyriaci Rom. 169, 30. 178, 5.
 Puron monast., *Benediktbeuern* 39, 15; eccl.: S. Benedicti.
 Pythagoras 77, 5.

Q.

SS. Quattuor Coronatorum eccl. Rom. 177, 30.

R.

Rabanus archiepisc. Mogunt. 105, 10.
 Rabodo episc. Traiect. 62, 20.
 Radboto (*abl.* Radbotone 107, 20), Raedbodus, Redbodus, Ratbodus, Ratpotus, rex Fres. 16. 17. 23. 107. 108, 1. 121. 124, 30.
 Raguel angelus 175, 25.
 Rambertus episc. Ambian. 178, 5.
 Raobardus episc. Mogunt. 90, 10.
 Raphael angelus 176, 1.
 Ratb. v. Radb.
 Reganesburg, Regina, Ratisponensis civitas 38, 10. 96, 1. 109, 5. 146, 10; episc.: Gaibald; monast.: S. Heimerammi.
 Reginfridus episc. (Colon.) 149, 15.
 Reginfridus episc. Rodomagensis 178, 5.
 (Remorum), Remoram, civitas, *Reims* 192, 30; episc.: Abel, Milo.
 (Rhenus), Renus, fl. 23, 15. 47, 1. 70, 15. 71, 25. 75, 25. 80, 10. 84, 20. 92, 5. 102, 20. 103. 207, 15. 208, 1. 214, 25; orientalis Reni fluminis pars, plaga 129, 30. 130, 15. Cf. orientalis.
 Ritant mon. Fuld. 104; fr.: Wolfmarus.
 Rödoltus episc. Baiuvar. aut Alamann. 144, 25.
 Rodoma civitas, *Rouen* 192, 30. — Rodomagensis episcopus 178, 5; episc.: Grimo, Reginfridus.
 Roma, Romana, urbs, civitas 3, 5. 18, 5. 19, 15. 27. 34, 20. 36, 20. 60, 15. 67, 20. 69, 10. 70, 5. 72, 20. 78, 1. 79, 5. 81, 15. 82. 108, 10. 111, 20. 122, 15. 126. 138, 20. 139, 5. 142. 145, 30. 152, 30. 162, 20. 163, 5. 167, 15. 170, 1. 174, 20. 176, 25. 181, 30. 186, 30. 200, 15. 216, 20. Cf. Lateranis. — Romani 37, 1. 99, 1. 142, 15; Romanorum vulgarica lingua 21, 10. — Romana ecclesia 41, 10. 70, 10. 84, 20. 143, 25. 147, 30. 160, 1. 195. 198, 10; ecclesiae: S. Petri, Theodori; oratoria 67, 25; Romana sedes 147, 15; Romanus papa 59, 15. 61, 10; pontifex 30, 15. 98, 20. 113, 10. 135, 1. 163, 10; papae: Anacletus (*potius* Ani-

cetus), Silvester I, Gregorius I, Gregorius II, Gregorius III, Zacharias, Stephanus II, Leo IX; tituli presbyterorum (*cardinalium*) 177. 178; *acta synodi Romanae* (a. 745) 169—178. Cf. S. Petrus, apostolicus. — imperatores: Constantinus I, Theodosius I, Theodosius II, Leo III, Constantinus V, Carolus M., Otto III. — Romana locutio 169, 10. Cf. Latinus, Romuleus, sermo.

Romanus episc. Meldensis 178, 15.
Romuleae arces 66, 15.
Rotgangus episc. Mettensis 99, 20.
Ruthardus mon. Hirsaug., auctor passionis Bonifatii metricae, fictus XLVII, 30.

S.

Sabaoth angelus 175, 25.
S. Sabinae eccl. Rom. 177, 25.
Salafeld (pagus) 96, 5.
Salomo rex Iud. 93, 10.
S. Salvatoris eccl. Fuld. 60, 10.
Salzburch, Salzburg, oppidum 38, 10.
96, 1. 109, 5. 146, 10; episc.: Iohannes, Virgilius.
Samson presb. Scottus 188.
Saphira, uxor Ananiae, 128, 30.
Sarraceni 183, 20.
Saul rex Iud. 77, 1.
Saxones 27, 5. 33, 1. 44, 15. 59, 20. 66, 5. 90. 91. 109, 20. 126, 10. 155. 156, 1. 183, 20. Cf. Altsaxones.
Saxones *Britannici* 37, 1. Cf. Angli, Westsaxones. — Saxonia transmarina 162, 10.
Scirbald, Skirbalt, diac. 48, 1. 87, 5. 208, 10.
Sclavi 44, 15. 109, 20. 199, 25.
Scottus genere 171, 1. 188, 20.
Seleheim, (*Gross- et Klein- Seelheim vicus* ('Reg.-Bez. Kassel')) 97, 20. 205, 30.
Sennis civitas, *Sens* 192, 30; episc.: Hartbertus.
Seraphin angeli 175, 15.
Sergius presb. (*cardinalis*) tituli S. Potentianae Rom. 169, 25. 177, 25.
(Sidonius), Sydonius, presb. (*postea episc. Patav.*) 168, 35. 190, 1.

Sigibertus chronographus 83, 25.
Silvae Candidae episc.: Epiphanius.
S. Silvester I. papa Rom. 63, 20.
Simihel angelus 175, 25.
Simon novus v. Aldebertus.
Skirbalt v. Scirbald.
Spanesheim villula, *Sponsheim prope Bingen* 92, 25.
Spiratia civitas, *Speier* 200, 25. —
Spironensis episc.: David.
Stephanus primus martyr 63, 20.
Stephanus II. papa Rom. 98, 20. 99. 100.
Stephanus presb. (*cardinalis*) tituli S. Chrysogoni Rom. 169, 30. 178, 1.
Stephanus presb. (*cardinalis*) tituli S. Eusebii Rom. 169, 25. 177, 15.
Stephanus presb. (*cardinalis*) tituli S. Marci Rom. 169, 25. 177, 15.
Stephanus abbas Nhutscell. 20, 5. 122, 15.
Strazburgensis episc.: Hadda.
Sturmi (*abl. Sturmione* 104, 1) abbas Fuld. 83, 5. 84, 10. 94, 20. 104, 1. 202, 25.
Suduodi (*incolae pagi australis*) 143, 15.
S. Susannae eccl. Rom. 177, 10.
Syd. v. Sid.

T.

Talasius sacerdos 174, 15.
Tecla mart. 63, 20.
Tecla abbat. Kitzingensis 95, 15. 138.
Thebaida (= *Thebais*) 63, 25.
Theodori basilica in Laterano Rom. 169, 20. 173, 15. 175, 1.
Theodorus archiepisc. Cantuar. 186, 25.
Theodorus episc. Ostiensis (Ortensis 169, 25) 169, 25. 177, 5.
Theodorus presb. (*cardinalis*) tituli S. Laurentii Rom. 169, 25. 177, 20.
Theodosius senior (I.) imp. 42, 5.
Theodosius iunior (II.) imp. 42, 10.
Theophanius presb. (*cardinalis*) tituli SS. Quattuor Coronatorum Rom. 169, 30. 177, 30.
Theophanius notarius regionarius et saccellarius Rom. 170, 15. 173, 20. 174, 10.

Theotbaldus dux Thuring. 32, 5.
 Thuringi, Turingi, Turingei 59, 20.
 68, 15. 81, 25. 95, 10. 107, 10. 132, 15.
 133, 1. 137. 138, 5. 143, 15; populus 33; reges 32, 5; duces religiosi 33, 1. 135, 30; duces: Heden, Theotbaldus; comites 32, 5; senatores (seniores 32, 5) plebis totiusque populi principes 23, 1. 32, 5; principes, Turingi principes 124, 25. 132, 10. 135, 30; nobiles 98, 20. — Thuringea, Thyringea, Thuringia, Turingea, Turingia (regio 155, 1) 22, 15. 23, 1. 32, 1. 34, 10. 36, 15. 46, 15. 82, 20. 90, 10. 95, 10. 96, 20. 98, 15. 105, 15. 124. 135, 30. 136, 15. 137, 5. 155, 1. 207, 15.
 Ticena, Ticina, urbs, Ticinum oppidum, *Pavia* 37, 10. 108, 30. 145, 30.
 Tissesburg v. Tyssesburg.
 Torchtwine, Dorhtwin, haereticus 33, 5. 135, 35.
 Toroanensis (*Thérouanne*) episc.: Aethereus.
 Traiectum, Trecht, Treht, Trectis, Triecht, civitas, oppidum, urbs, *Utrecht* 17, 1. 47, 25. 52, 25. 53. 67, 10. 68, 30. 69, 5. 71, 30. 74. 78, 20. 84, 20. 85. 88, 10. 89. 107, 15. 108, 5. 121, 20. 157, 10. 200, 30. 208, 10. 212, 15. 213, 5; castrum, quod modo Trecht, antiquitus nuncupabatur Wiltenburg, 80, 10; Traiectensis ecclesia 53, 20. 62, 20. 72, 1. 85, 20. 101, 10. 125, 1. 212. 213, 15; eccl.: S. Martini, S. Trinitatis; Traiectensis sedes 64; episcopium 85, 5; episcopus 101, 10; episc.: Willibrordus, Bonifatius, Eoba, Rabodo; Triecht monasterium 60, 10. 72, 1; abbas: Gregorius; praefectus (= comes) 53, 10.
 (Treverensis) episc.: Milo.
 Trewartus episc. Camerac. 178, 10.
 Trinacria, *Sicilia* 74, 10.
 S. Trinitatis eccl. Traiect. 78, 20. 88, 10.
 Trutmunt, fr. Adalgeri clerici, 97. 98. 205. 206.
 Tubuas angelus 175, 25.
 Tubuel angelus 175, 25.

Tullius (*Cicero*) 112, 30.
 Tungris civitas, *Tongern* 200, 25. —
 Tungriensis episc.: Folericus.
 Turingi v. Thuringi.
 Turonica sedes 64, 10; eccl.: S. Martini; episc.: S. Martinus.
 Tuscia 2, 25.
 Tyssesburg, Tissesburg, monast., *Tisbury (Wiltshire)* 14, 5. 120, 10; abbas: Wintra.

U.

Ungaria 152, 35.
 Uriel angelus 175, 25.

V cf. F, W.

Veliternensis eccl., Villitrias (*Velletri*), episc.: Gratosus.
 Venantius episc. Praenest. 169, 25. 177, 1.
 Vetfania civitas 174, 15.
 S. Victoris eccl. Mogunt. 105; monasterium canonicorum 105, 15; praepos.: Burchardus.
 Villitrias v. Velitern.
 Virgilius presb. (*postea episc. Salisburg.*) 168, 35. 189. 190, 1.
 Vivilo (*falso Huilo* 38, 15), Vivilus, Vivalus, episc. Patav. 38, 15. 144, 25. 146, 10. 147.

W.

Wacchar, Waccar, mon. 48, 1. 87, 5. 208, 10.
 Waltheri, Walthere, presb. 48, 1. 87, 5. 208, 10.
 Waltpurgis abbat. Heidenheim. 138, 5; fratres: Willibaldus, Wunnebaldus.
 Ward, pater Winfrit presb., 95, 10.
 Wedrevi (*incolae Wetterau pagi*) 143, 15.
 Wentanus (*Winchester*) episc.: Daniel.
 Westeraeche, Westerriche, Westroche v. Ostor- et Westeraeche.
 Westphalia 13, 40.
 Westsaxones 13, 20. 119, 35; Westsaxonum provincia Angliae XXIX, 10; rex: Ine.
 Wigbertus abbas Friteslar. (*falso Hersfeld.* 84, 15) 83, 5. 84, 15.

- Wigo (*dat.*) episc. Baiuvar. aut Alamann. (= *Wicterpus Ratisbon. aut August.?*) 144, 25.
- Wilarius vir nobilis Thuring. 132, 10.
- Willibaldus, Willibalt, episc. Eichstet. 39, 5. 44. 83, 10. 84, 15. 96, 5. 108. 109. 138. 149, 15. 157, 5.
- Willibaldus presb., auctor Vitae Bonifatii (*falso* episcopus XXIV, 25. LXXXI. LXXXIII. 1, 15. 104, 35; praesul XXV, 35; episcopus Eystettensis XIX, 1; sanctus 1, 10. 109, 5) 1—4. 7, 20. 11. 13, 15. 18, 10. 26, 10. 32, 1. 36, 10. 47, 10. 48, 10. 54, 10. 56. 104, 20. 105, 1. 111, 5. 113, 5; Vita Bonifatii 68, 25. 101, 5. 104, 20. 105, 1. 111, 5. 112, 25. 113.
- Willibrordus (Clemens 85) archiepisc. Traiect. 24—26, 5. 66, 20. 68, 30. 69, 5. 71. 72, 5. 80. 81. 84, 1. 85. 86, 25. 107. 108. 125.
- Willigisus archiepisc. Mogunt. 105.
- Williheri *v.* Illehere.
- Wiltenburg *v.* Traiectum.
- Win- *cf.* Wyn-.
- Wintra abbas Tyssesburg. 14, 5. 120, 10.
- Wintrung, Wintrug, presb. 48, 1. 87, 1. 208, 10.
- Wirzaburch, Wirziburch, Wirziburch, Wirzburg, urbs, castellum, *Würzburg* 44, 10. 84, 15. 96, 5. 109, 20. 157, 10. 160, 10. 164, 25; Wirzburgensis episcopus 178, 10; episc.: Burchardus, Megingoz.
- Wisaraha, Wisuraha, fl., *Weser* 91. 95, 10. 155. 156, 1.
- Witta episc. Buraburg. 138, 1. 149, 15. 168, 1.
- Wolf- *v.* Wulf-.
- Wormatia civitas 200, 25. — Wormatiensis ecclesia 156, 35; episc.: Burchardus.
- (Wulf-), Vulf-, Wolf-.
- Vulfhardus abbas Exon. 6, 25 — 8, 25. 9, 1. 118, 30. 119.
- Wolfmarus piscator Fuld. 104, 1.
- Wyn-, Wun-, Win-.
- Wynbercht (*gen.* Wynberchtes 9, 5), Winberht, Winbertus, abbas Nhutscell. 9, 5. 10, 5. 14, 5. 15. 18. 119, 10. 120. 121.
- Wynfrith, Winfrid *cf.* Bonifatius.
- Winfrit presb. in Thuringia, filius Ward, 95, 10.
- Wunnebaldus, Wunnebalt, Winnibaldus, abbas Heidenheim. 83, 10. 138.

Y v. I.

Z.

- Zacharias papa Rom. 83. 113, 20. 154, 30. 157. 159 — 176. 178 — 201. 205, 1. 207, 5; *epistulae ad Bonifatium* 83, 25. 157, 15. 164 — 169. 181 — 193. 195 — 201; *epistulae pro Bonifatio* 157, 20. 178 — 181.

INDEX RERUM ET VERBORUM¹.

Maior numerus paginas, minor lineas quinas indicat.

activa vita 6, 1. 118, 15.
adiuratores (adiutores iuramenti faciendi 206, 1) secum ad altare trahere, *Germ.* 'eideshelfer' 98, 1. 206, 1.
adlocutio v. paternitas, sanctitas, sublimitas.
 (adsignare), assignare stili officio 74, 10.
aetas canonica episcopi, presbyteri v. canonicus.
ager] agros metiri in silva suae ditionis 114, 25. — agricultura v. silva.
agon 69, 25. 110, 5. 125, 20. *Cf.* proreta. — agonitheta = *agonista* 103, 15. — agonizare 72, 5.
aliger = *avis* 97, 1.
altithronus 20, 20. 27, 30.
 (alvearium), albearium 22, 20.
anachoreta 63, 25.
anathema 42, 10. — anathematizare 42, 15.
angulus, id est firmamentum regni 66, 10.
antidotum spirituale 62, 15.
antistes = *episcopus* 20, 5. 31, 25. 43, 20. 46, 25. 52, 20. 54, 5. 90. 91.
apices litterarum 12, 1.
apostatare 76, 25.
apostolatus 117, 15.
apostolicus 1) *de sede Romana et papa*: sedes apostolica aut s. apostolicus 3, 10. 21, 5. 22. 25. 26, 1. 27. 30. 34. 35. 41, 10. 123, 1. 129, 10. 138, 15. 139, 1. 157, 15; apostolicae sedis pontifex 27—29, 20. 34, 20. 37, 5. 41, 15; pontifex apo-

stolico sedi praelatus 29, 10; apostolici culminis cathedra 34, 15; apostolica auctoritas 81, 20. 82, 15. 83, 20. 100, 5; apostolicus 99, 15. 123, 5. 127, 20. 142, 10; dom(i)nus apostolicus 28, 10. 36, 25. 99. 100, 15. 127, 5; apostolicus papa 21, 10; pater 36, 20. 142, 5; pontifex 23, 1. 28. 36, 20. 108, 10. 113, 20; praesul 125, 30 — 127. 141, 20. 142, 20. 146. 148, 30. 157, 1. 207, 5; vir 35, 5; 2) *de episcopis*: auctoritas apostolicae (= *episcopalis*) dignitatis 127, 25; vir apostolicus (*Bonifatius*) 59, 5; 3) *notione latiore*: apostoli et omnes apostolici viri 63, 5.
aqua v. limpha.
archiepiscopalis benedictio 69, 30. — archiepiscopatus pallium 35, 1. 139, 10. — archiepiscopum ordinare 82, 15. *Cf.* archipraesul.
archimandrita summus = *abbas* 14, 5; quasi novus archimandrita 157, 1.
archipraesul = *archiepiscopus* 108.
ars] tam lectores quam scriptores aliarumque artium eruditi viri 34, 5. *Cf.* grammatica, medicinalis.
aruspicium 31, 5. 135, 5; **auruspicium** 163, 30.
ass. v. ads.
asylum munimenti spiritalis 209, 10.
athleta fortis 71, 20; **athleta Christi** 58. 67, 15; **Dei** 86, 15; **Domini** 110, 20.
auctoritas v. Petrus, apostolicus, canones, regalis, synodalis.

1) *Instrumentorum ab Otloho admissorum ratio habita non est.*

- augurium 31, 5.
 auruspicium *v.* aruspicium.
 auspicium 31, 5.
 authenticae constitutionis diffinitio 42, 20; authenticae iussionis mandatum 25, 25.
 avis *v.* aliger, herodius.
- b**aculum (*episcopale*) 96, 10.
 baptismatis sacramentum 126, 10.
Cf. regeneratio.
 barbari, *Fresones* 68, 25. 71, 10; barbarorum occidentales regiones 25, 20. — seditio barbarum gentium *Francis finitimarum* 43, 1; barbarae nationes 125, 25.
 beneficium] in beneficium villulam et ecclesiam accipere 92, 25.
 bibliothecae ecclesiarum 3, 15.
 brabium, bravium 46, 15. 71, 10. 209, 35.
 butyrum 104, 5.
- c**aballus 57, 15.
 caliga 94, 25.
 camerarius urbis *Mogunt.* 105, 10.
 campana 53, 40. *Cf.* gloccum, tintinnabulum.
 canis *v.* herodius.
 canones sancti 115, 10; synodales generalium conciliorum canones 42, 20; canonum auctoritas 40, 5; quattuor principalium synodorum canonum constituta 41, 10; canonum decreta 36, 1. 115, 1. 141, 35. 149, 5; iura 39, 1; scita 156, 25; *codex canonum v.* ius.
 canonica auctoritas 149, 1. 156, 15; canonicae constitutionis rectitudo (= *canonica norma*) 23, 10; canonicae institutionis norma, praecepta 107, 10. 124, 30. 125, 15; canonicae rectitudinis speculum 43, 25; *aetas canonica* 1) *presbyteri*: XXX aut eo amplius annorum aetas iuxta canonicae constitutionis regulam 12, 25; 2) *episcopi*: quoniam quinquagesimi anni iuxta canonicae rectitudinis normam necdum plene reciperet aetatem 24, 20; canonica mysteria 45, 1.
 canonici 105, 15. 116, 15. 207, 5; canonici et monachi 98, 25.
- capitalis criminis macula diffamatus 154, 25.
 cappella 110, 1.
 capsula, capsella *v.* reliquiae.
 caput ecclesiae (*papa Romanus et episcopus metropolitanus*) 100, 10; caput regni = *rex* 92, 10.
 carbasa 20, 15.
 carcer 94, 25; carceris lamina 95, 1.
 cardiacus 76, 15.
 carta *v.* charta.
 caseus 104, 5.
 castellum *v.* Wirzaburch. — castrum *v.* Traiectum.
 castimoniae continentia clericorum 23, 10.
 castrimargia *v.* gastrimargia.
 catalogus praedicatorum 33, 20.
 cathedra episcopalis, episcopatus 38, 10. 146, 10. *Cf.* apostolicus.
 celox 20, 10.
 celsitudo gradus, gradus celsitudinis, *scilicet episcopalis* 25.
 cena Domini = *feria quinta ante pascha* 93, 5. 198, 5.
 cenodochia *v.* xenodochium.
 censura perversa inolitae consuetudinis 40, 10; censura sacrilega idolorum 26, 20.
 (cephalargicus), kefalargicus 76, 20.
 ceratus *v.* tabula.
 charta] carta, in qua fidei patuit veritas, 28, 25; carta sedis apostolicae conscriptionis (= *epistula papae*) 27, 20; cartae (= *libri*) divinae scientiae 51, 15; carta traditionis 203, 25; cartam (= *epistulam*) ex more involutam, exempto (= *discincto*) pallio, proferre 21, 15. 123, 5; cartis inserere = *litteris mandare* 2, 25. *Cf.* commendaticius.
 (chirographum), cyrografum resolvere 3, 1; sub impressione cyrographi dote(m) (= *donationem*) confirmare 105, 20.
 (chirurgia), chyrurgia penitentiae 76, 25.
 c(h)olericus 76, 20.
 chorepiscopus *Bonifatii* 47, 20. 208, 5. *Cf.* coepiscopus.
 christianitatis cognitio 43, 25; cultus 202, 1; intentio 33, 1; nomen

- 26, 20; ordo 39, 1. 109, 10; religio 32, 5.
- civitates *ad Rhenum sitae* 92, 5. *Cf.* Augusta, Cantuaria, Colonia, Eistetensis, Magontia, Nova, Noviomum, Regina, Remorum, Rodoma, Roma, Sennis, Spiratia, Traiectum, Tungris, Wormatia, metropolitana.
- clericatus officio promoveri 155, 10. *Cf.* communio. — clerici] laici clericis religiosiores 152, 1; omnis senatus et universus clericorum ordo (*in concilio*) 14, 1; clerici cuiusque ordinis 209, 25; episcopi ac presbyteri, diacones atque clerici 41, 5; presbyteri sive clerici 5, 5; clericis quarta portio decimarum competit 115, 5; clericorum cum uxoribus coniunctio 40, 5. *Cf.* castimonia. — clerus clericorum 49, 20. *Cf.* electio.
- clientum agmen, caterva, comitatus, numerus 27, 25. 49, 1. 126, 30. 208, 20.
- codex verba Domini habens 87, 15; sacer ewangelium (= *euangeliorum*) codex 73, 20; codices 51, 15.
- coenobia ad episcopatum pertinentia libertate regali sublimare 153, 15; coenobia episcopis subiecta 153, 25. *Cf.* monasterium. — coenobialis *v.* congregatio.
- coepiscopi = *socii dignitatis episcopalis* 1, 1; coepiscopus = *chor-episcopus* 86, 5. 87, 1.
- coessentes 65, 5.
- coll. *v.* conl.
- comes *v.* Abba, Thuringi, praefectus.
- commendaticiae conscriptionis carta 21, 20; commendaticiae litterae episcopi 18, 5. 19, 15. 21, 15. 122, 10. 123, 5.
- commilito 47, 20. 208, 5; commilitones 10, 15. 85, 25. 86, 15.
- communio sedis apostolicae 34, 25. 35, 1; communio apostolici pontificis totiusque clericatus 36, 20; ab ecclesiae communione expelli 154, 25.
- comp. *v.* conp.
- concilium synodale *Westsaxonicum* 13, 25. 120, 1; synodale concilium quater factum est *sub Carlmanno* 41, 5; concilia generalia 42, 20. *Cf.* synodus.
- conclave unius cubiculi 105, 1; conclave unius oratorii 99, 5.
- concubinae 40, 5.
- confamiliaritas 8, 10.
- confirmare] baptizando, confirmando 86, 5. — confirmatio nuper baptizatorum 49, 5. 208, 25; confirmationis neophytorum dies (festus 49, 5) 49; sancti Spiritus gratiam per sacram confirmationem offerre 209, 1. *Cf.* inpositio manus.
- conglobatim 26, 10.
- congregatio parva 24, 15; congregationis multitudo 34, 5; congregatio monachorum 18, 15. 122, 15; congregatio servorum Dei, fratrum 27, 1. 126, 5; congregatio coenobialis monasticaque 152, 30; congregatio (synodalis 42, 20) = *synodus* 42.
- conhibentia = *communio* 69, 15.
- conl., coll.
- conlatio = *disputatio* 14, 1.
- collectam (= *orationem*) cantare 104, 15.
- collegae comitis *Fresonum* 57, 10; collegum multitudo, *scil.* Bonifatii 20, 20.
- con(m)provinciales episcopi 92, 10.
- consilium monachorum ab abbate *adhibitum* 7, 5.
- consocietas 53, 10.
- conspicere = *spicare* 95, 1.
- constitutio *v.* canonicus, ius. — constitutum *v.* canones.
- consummatio saeculi 114, 5.
- contemplativa vita 6, 1. 118, 15.
- contribuales = *contribules* 21, 1.
- contritio utriusque hominis 119, 35; contritione duplici conteri 212, 10.
- conventicula *v.* synodalis.
- conventus] ad Moguntiam in conventum vel in synodum venit 93, 1; conventus pontificales (= *synodi*) *v.* ius. *Cf.* synodalis.
- conviator 17, 15. 126, 1. 207, 30.

corpus iuris (= *Decretum Gratiani*) 83, 25.

(corus), chorus 20, 15.

crimen] vindictam patris crimen non esse 92, 1. Cf. capitalis.

crucis signa imprimere 103, 15.

cultura christianae religionis 148, 30.

Cf. daemon, idolum.

cultus v. christianitas.

cuneis consortis 91, 20. 156, 1.

curtis regia 212, 30. 213, 30.

cyclops 70, 1.

d(a)emonum cultura 29, 5. Cf. deus.

— daemoniorum captivitas 27, 5.

decimae 115. 116; decimae monasteriis traditae 116; decimae

speciales monasterii *Fuldensis*

113, 25; decimas in quatuor

portiones dividere 115; pontifices

militibus aliisque saecularibus

hominibus decimas dare solent

116, 10.

decretum regis 84, 10; decreta

sanctorum patrum 114, 1. Cf.

canones.

dedicatio ecclesiae 61. 105, 15.

defensores episcopi 205, 30.

(definitio), diffinitio ecclesiastica

8, 20. 19, 1; diffinitio authenticae

constitutionis 42, 20.

degradari (*de clerico*) 94, 25.

delubrum 68, 1; dilubrorum fana

16, 20. 24, 5; dilubrorum numen

confringere 47, 20.

deponere episcopum 154, 25. 155, 1;

deponi ab ordine episcopali

156, 20.

depositio carnalis = *obitus* 71, 20;

depositionis sollemnia 73, 10.

deus] dei *paganorum* 31, 15. 68.

135, 20; dii et daemones 80, 25;

dei silvestres v. fauni.

diaconus v. levita.

dialecticus mos 3, 10.

dictanda peritia 9, 15.

dignitates saeculares = *optimates*

15, 5.

diocesis 98, 25. 109, 5. 207, 5; fratres

sub suae dioceseon gubernationis

constituti 36, 5; qui sub suae

gubernationis diocesi commora-

bantur 142, 1; sine consensu epi-

scopi (*metropolitani*), ad cuius

diocesis pertinet locus, episcopum

ordinare *papae Romano non licet*

100, 1. Cf. parrochia.

disciplina christiana 151, 25. Cf. re-

gularis. — disciplinalis officiorum

administratio 10, 10.

dispositionis ecclesiasticae normula

44, 1.

disputationis colloquium 21, 20.

distributio decimarum 115, 5.

divinationes 31, 5. 135, 10.

doctores pravi (*haeretici*) 23, 5.

doctrinalia munimenta 69, 30.

dogma euangelici sermonis 81, 25;

per sancti Gregorii dogmata 79, 5.

doma = *domus* 109, 30.

dominatus (*dominatio* 135, 30)

ducum 33, 1. 135, 30. — domi-

nium regum 32, 5; dominio

gubernationis alicuius se iniun-

gere 25, 20; dominio ac patro-

cinio (*ducis Francorum*) subiectus

30, 15. 135, 1.

(dryades), driades 68, 5.

ducatus tyrannicus 32, 10. — dux

v. Bagoarii, Franci, Thuringi.

ecclesia v. beneficium, caput, com-

munio, dedicatio, excommunica-

tus, restauratio. — ecclesiasticus

v. definitio, dispositio, gradus,

ius, ordo, rector, regula, sym-

bolum.

edictum regis 53, 15.

elaboratum in pecunia et mancipiis

92, 20.

electione cleri et populi constitutus

in sedem *episcopalem* 93, 10; elec-

tionem magisteriale et familiare

sublevatus in *dignitatem pres-*

byteri 12, 25.

ellebori potio 62, 15.

elugubrata scientiae dignitas 3, 15.

emuntor 2, 10.

(epibata), epipata 16, 5.

(epilepticus), epylenticus 76, 20.

episcopalis gradus 81, 5. 125, 10.

146, 5; episcopalis regiminis

gradus 24, 15. 125, 10; episcopali

ordine consecratus 157, 10; nul-

lum homicidii reatu pollutum

debere episcopali sacerdotio

fungi 156, 10; sedem episco-

palem constituere 96, 5; sedes

- episcopales statuere 113, 25. 116, 5; quo quis sedem episcopalem habuerit, illic quoque sepeliendus est 214, 5; episcopales usus sibi vindicare 156, 5. — episcopatus dignitas 29, 20; gradus 24, 20. 29, 5. 30, 10. 38, 5. 45, 10. 127, 25; falso episcopatus gradu se praeferre 37, 20. 145, 35; episcopatus ordo 125, 20. 128, 1; illicita episcopatus promotio *episcopo vivo* 25, 40. — episcopium 47, 25. 85, 5. — episcopis quarta portio decimarum competit 115; cum avibus canibusque iocari episcopo nullatenus licet 156, 10. — *Cf.* antistes, apostolicus, archiepiscopus, baculum, canonicus, caput, cathedra, celsitudo, chorepiscopus, coenobium, coepiscopus, conprovincialis, deponere, diocesis, electio, excubitor, infula, inthronizari, metropolis, monasterium, nomen, parochia, pastor, pontifex, praesul, rector, sacerdos, speculator, sublimitas, subrogare, superspeculator.
- erinacius caelestis 77, 25.
- erraneus *v.* gentilitas. — erraticus 34, 10. — erronea gens 86, 5.
- eruditorium divinae legis 66, 25.
- essentia divinitatis 76, 25.
- et *pro ut v. p. XVII.*
- exactio obsequii 153, 10.
- excellencia *v.* regalis.
- excommunicati et expulsi de ecclesia 136, 1.
- excubitor = *episcopus* 38, 10. 109, 5.
- exemplar, exemplaria litterarum 129, 20. 142, 20. 204, 15; exemplaria antiqua 128, 5. 149, 5.
- eximere pallium *v.* charta.
- f**acessere = *facessere, discedere, cessare* 8, 25. 32, 5.
- fag. *v.* phag.
- fanum 24, 5. 125, 5. *Cf.* delubrum.
- fauni et sathyri, quos nonnulli paganorum silvestres deos appellant, 68, 1.
- femoralia 95, 20.
- firmare *v.* sigillum.
- fontes *v.* sacrificare.
- fornicaria sacerdotum deceptio 38, 5; fornicaria pollutio 23, 10.
- forum rerum venalium 16, 1.
- (gastrimargia), castrimargia 13, 5. 76, 20.
- gentiles 50. 52, 20. 71, 15. 210, 1. — erraneus gentilitatis mos 47, 15; gentilitatis profanatio 31, 5. 34, 10. *Cf.* superstitio.
- (gigas), gygas 69, 25.
- gladius spiritalis *papae Romani* 99, 20; per gladium patrociniandi potestatem dare 99, 15.
- gloccum (= *campana, tintinnabulum*) ecclesiae 53, 20; signum ecclesiae, quod vulgo appellari solet glocca, 213, 15.
- gloriosus dux *Francorum* 16, 10. 23, 25. 30, 5. 39, 5. 40, 20. 129, 15. 148, 20. 216, 20; gl. rex *Francorum* 45, 5. 53, 15. 56, 10. 57, 10; gl. sedis apostolici pontifex 28, 5. 34, 15.
- gradus ecclesiasticus omnis 41, 5. 54, 15. *Cf.* celsitudo, episcopal, ordo, pontificatus, presbyteratus, sacerdotalis.
- grammatica ars 9, 15. 119, 10.
- gubernatio *v.* diocesis, parochia.
- gypsa = *dipsas, serpens* 94, 20.
- h**(a)eresis 81, 25. 82, 1. 154, 30. — hereticus, heretici 36, 5. 40. 42, 15. 93, 20. 113, 15. 154, 25. 159, 5. 202, 25; hereticorum pravitates 59, 10. — heretica deceptio 40, 15; falsitas 38, 1; pravitas 33, 5. 36, 1. 135, 35. 141, 35. 154, 20; tortitudo (= *iniustitia*) 93, 15. *Cf.* Aldebertus, Arianus, Berehtere, Clemens, Dioscorus, Eanbercht, Eremvulfus, Eutyches, Godalsacius, Hunraed, Macedonius, Manichei, Nestorius, Torchtwine, schismaticus, secta.
- herodius] cum herodiis (avibus 156, 10) et canibus iocari 91, 5. 156, 10.
- historia 4, 15. 9, 15. — historiographus 3, 5. — historiuncula 71, 5.
- homicidii crimen 156, 5. *Cf.* episcopal.
- hospitalitas 93, 1.

(h)dropicus 76, 20.

hymni 53, 25. 76, 5. 78, 20; hymni
et psalmodia 88, 10. 103, 5.

Iar (*gen. Iari*) mensis (*Hebraeorum*),
qui et Maius, 21, 25.

(idolatra), ydolatra 75, 10. — ido-
latria 36, 1. 67, 10. 69, 15. 86, 5.
124, 35. 127, 20. — ydola mortua
68, 10; idolorum cultores 52, 1;
idolorum cultura 16, 15. 86, 5.
98, 15. 121, 20; idolorum spurci-
tiae 81, 1. Cf. censura.

imp. v. inp.

incantatio 31, 5. 135, 10.

incarnationis Domini annus 55, 10.

inclita gens Anglorum 79, 5.

incolere (= *dicare*) se cultu Dei
23, 5; ritus sacrificandi incolere
(= *observare*) 31, 5; incolere
(= *peragere*) messem multam
cum paucis messoribus 33, 15.

incurribilis 215, 25.

indictio octava 55, 10.

indictum (= *edictum*) regis 57, 5.

infula (*episcopali*) ditare 93, 10. —
infulatus v. pontificatus.

imperium] ecclesiae imperio Fran-
corum in Fresia subiectae 16, 15.
121, 20; imperium ducis Fran-
corum super Fresones roboratum
24, 1; imperium ducum Franco-
rum 40, 1. 148, 25. 149, 1; impe-
rium ducum Thuringorum 32, 10;
imperio suo regna subigere
152, 35; se subiungere imperio
abbatis 19, 1. Cf. regnum.

inpositio manus 31, 1. 49, 5; inpo-
sitis manuum 86, 1. Cf. confir-
matio.

inpraetermisse = *sine intermis-
sione, continue* 81, 1.

inpressio v. chirographum.

instituta venerabilium, sanctorum
patrum 8, 1. 58, 10. 118, 35.
Cf. synodalis. — institutio v.
canonicus.

intercedere apud reges et principes
pro locorum sanctorum utilitate
151, 30; intercedere pro mundo
(*de monachis*) 116, 25. — inter-
cessio sanctorum 215, 30.

interpretatio tripertita spiritalis
intellegentiae 9, 15.

int(h)ronizari sedi *episcopali* 70, 20.

iudex v. senior.

iuramento in ius proprium even-
dicare aliquid 97, 20; iuramento
praedia sibi vendicare 205, 30;
iuramentum Bonifatii 128. 129, 1.
Cf. adiuratores.

iurare extensis brachiis super
altare et reliquias 102, 15; allatis
sanctorum reliquiis, iurando pro-
bare 214, 15.

ius] libellus, in quo sacratissima
ecclesiasticae constitutionis (in-
stitutionis 129, 5) iura pontifica-
libus sunt digesta conventibus
(= *codex canonum*), 30, 1. 129, 5.
Cf. canones, corpus iuris.

keph. v. ceph.

laet. v. lit.

laicus v. clerici, monasterium, po-
pulares.

laquearia picta 64.

larva 68, 1.

lavatio pedum in cena Domini
93, 5. 198, 5.

lectio divina 9, 10. 119, 5; lectio
euangelii 73, 20; lectionis exer-
citium 8, 1. 119, 1; lectionis in-
stantia 10, 25. Cf. magisterialis.
— lectores 34, 5.

ledonis (*nobis 'nippflut'*) ac mali-
nae (*nobis 'springflut'*) inrupti-
ones 56, 20.

legatus Romanae ecclesiae (Boni-
fatus) 41, 10. Cf. Germanicus.
— legatione apostolicae sedis
fungi 25, 20. 81, 25.

lemures 68, 1.

lethargicus 76, 25.

levita = *diaconus* 48, 1. — leviti-
cus ordo 87, 5.

lex] leges a rectoribus (*ecclesiasti-
cis*) prolatae 151, 25.

libellus] in libellum digerere 74, 10.
Cf. ius.

liber v. charta, codex, repositorium,
tabula, theca, volumen.

liberalis scientia 111, 15. 138, 5.

libertas *monasteriorum* v. coeno-
bium, privilegium.

libraminis aequa moderatio 11, 20.

lictiores 49, 10. 209, 1.

- ligneus *v.* oratorium. — lignum *v.* sacrificare.
- limphae insulae penuria per Fream 57, 5. *Cf.* 73, 25.
- lingua *v.* Latina, Romani, rustica, sermo, transferre, vulgarica. (litania), letania 214, 25.
- littera muta 28, 15; littero muto ministrante 27, 10; litterae sacrae 159, 10; sacrarum notitia litterarum 118, 20; litterarum studia sacra 6, 5; litterae saeculares 159, 10. *Cf.* apices, commendaticiae litterae. — litterarius *v.* ludus. — litteratoria intelligentia 119, 20.
- logica ratiocinatio 3, 15.
- lotium, aqua unde aliquid lavatum est 102, 1.
- lucus 68, 1.
- ludis litterari scientia, meditatio 1, 5. 8, 10; propriae ludis praeconium 4, 5. *Cf.* p. XIV.
- magisteriali** lectionis provocatus penuria 8, 30. *Cf.* electio. — magisterium *abbatis* 20, 5. *Cf.* pastoralis. — magistra 138, 5.
- maior domus regiae (*Pippinus*) 83, 15. *Cf.* monarchia.
- malagma consolationis 76, 25.
- malina *v.* ledo.
- mancipium *v.* elaboratum.
- mandatum *papae Romani* 23, 1. 25. 125, 30.
- marcha 203. 217, 10.
- mediare] me inter vos mediante 100, 10; mediante domno Burcardo 105, 10; mediante sancto Bonifatio 156, 15.
- medicinalis ars 77, 5.
- medullatus *v.* metrum.
- melliflua nectaris dulcedo 22, 20.
- melodiarum dulcedo 77, 5.
- mensae minister 101, 1.
- mensis *v.* Iar, Nisan.
- metallum arboris (*i. e. materia dura roboris*) 32, 1.
- metrica subtilitas 119, 10.
- metropolis Bagoariae (*Ratisponensis civitas*) 146, 10; Fresiae metropolis (*Traiectum*) 107, 15; metropolitotius Germaniae, omnium in Germania positarum ecclesiarum (*Moguntia*) 113, 10. 156, 25. — metropolitana civitas (*Moguntia*) 82, 25. 92, 5.
- metrorum medullata facundiae modulatio 9, 15; metrorum facundia 58, 15.
- milia passuum 203, 10. — miliaria 217, 10.
- milites *imperatoris Graeci in Italia constituti* 20, 25. 27, 30; milites alique saeculares homines 116, 10. — milito = miles 6, 10.
- minister *v.* mensa, puer.
- missae sollemnitas 96, 25; missarum sollemnia 136, 25.
- moderni 113, 30. 116, 10.
- monachica oboedientia 10, 5; vita 87, 5.
- monarchia orbis 42, 5; monarchia potestatis, quae tunc maior domus dicebatur, 204, 5.
- monasteria privilegio libertatis, praediorum donis sublimare 153, 5; monasteria episcopis seu laicis tradere 153; monasteria tempore Karoli M. fundata 153, 1; *adversarii monasteriorum* 152; destructio *monasteriorum* 153. 154, 10; monasterium *canonicorum* 105, 15. — monasterialis districtio 12, 30; militia 6, 1; monasterialis monachorum ordo 48, 5; monast. regula 7, 1; vita 5, 1. 8, 25. — monasteriolum 35, 15. 39, 15. 141, 25. — monasticus ordo 208, 10; monastica religio 153, 10; monasticae vitae ordo 118, 30. *Cf.* coenobium, congregatio, consilium, praedium.
- mortifer sucus 22, 20; mortifera haeresis 154, 30; mortiferum venenum 62, 15.
- munitas (= *munimen, arx*) catholicae fidei 42, 15.
- mysteriorum abdita 11, 5. *Cf.* canonicus.
- Nap(a)eae** (*nymphae*) 68, 5.
- natalicius *v.* Andreas. — natalis sanctorum 60, 15. 61, 5.
- naclerius = *naclerus* 16, 5.
- naulum 16, 5.
- (neophyti), neophiti, neobiti 49, 5. 86, 1. 151.

- Nisan mensis (*Hebraeorum*), qui est Aprilis, 21, 25.
- nobilis origo 59, 5; prosapia 79, 15. 83, 5; nobiles in regione Grapfelt habitantes 203, 15; nobiles in regione *Thuringiae* 98, 20; nobiles viri 93, 15; nobilium filii 95, 15; nobilissimus rex *Francorum* 90, 5. — nobilitas omnis orientalium (= *Transrhenanorum*) 103, 5.
- noctare (= pernoctare 215, 5) 103, 15.
- nomen mutare *episcopi ordinati* 93, 10; nominis (alterius 128, 1) dignitatem, nomen inponere *episcopo consecrando* 29, 20. 82, 15. 128, 1. Cf. senior.
- norma v. canonicus. — normula v. dispositio.
- novicii fidei cultores 49, 10. 209, 1.
- nuere = *adnuere*, *affirmare* 56, 10.
- nummi argentei 76, 1.
- Obsequii exactio 153, 10.
- octava v. Bonifatius.
- onustare 90, 15.
- opinatissimus 66, 25.
- oppidum v. Buraburg, Salzburch, Ticinum, Traiectum.
- optimates *Francorum* 92, 1.
- oratorium ligneum 32, 1. 135, 25; oratoria ecclesiarum 24, 10. Cf. conclave.
- ordo ecclesiasticus 84, 5. 120, 25; ecclesiastici ordinis gradus 13, 30. 119, 30; ecclesiastici officii ordines = *praelati ecclesiastici* 15, 5; tam presbyteri quam etiam diacones inferiorisque ordinis viri 50, 1; clericorum ordo 14, 1. Cf. christianitas, clerici, episcopatus, leviticus, monasterialis, pontificalis, sublimitas.
- orientales = *homines Transrhenani* (*auctori Moguntino*) 95, 5. 96, 15. 98, 10. 101, 15. 103, 5; omnes in orientali plaga (*Rheni*) constituti 143, 20; orientale regnum *Carlmanni* 202, 35. Cf. Rhenus.
- orthodoxi patres 40, 1.
- P(a)edagogium 8, 5. 58, 10. — pedagogus 9, 20. 58, 15.
- pagani 16, 10. 31. 50, 15. 52, 10. 58, 30. 59, 20. 68, 1. 113, 15. 135. 210, 10. 212, 5; gens pagana *Fresonum* 47, 5. Cf. gentiles. — paganicus ritus 27, 5. 47, 10. 107, 20; paganica superstitio 23, 20. 126, 10; vetustas 27, 5.
- paginarum series 11, 1.
- pagus] pagi ac vici (omnisque provincia 52, 5) 34, 10. 52, 5; pagi agrorum (*Fresonum*), diversis appellati nominibus 47, 10. Cf. Nordgewi, Ostor- et Westeraeche, Salafeld, praefectura.
- palaestrare cum tauro 94, 15.
- palatium regale, regis 54, 5. 90, 1; palatium *ducis Francorum* 155, 10; palatii principes 203, 5.
- pallium v. archiepiscopatus, charta.
- panda, i. e. fortasse *vinculum*, *Germ.* 'band' 95, 1.
- parabularum adsertio 12, 10.
- paratura (= *structura*) ecclesiae 56, 1.
- parrochia = *diocesis episcopi* 36, 5. 38, 5. 84, 15. 109, 1. 146; gubernationis parrochia 44, 10. 109, 15; sedes et parrochia 92, 20; parrochias sedium episcopalium dividere 116, 10.
- passio martyrum *conscripta* 12, 1.
- pastor = *episcopus* 114, 15. 115, 25. 116, 1. — pastoralis (= *episcopalis*) benedictio 82, 5; cura *abbatis* 122, 1; sollicitudo *episcopi* 29, 10; pastorale magisterium (*excubitoris* = *episcopi* 38, 10. 109, 5; *abbatis* 19, 5) 8, 5. 19, 5. 38, 10. 44, 1. 109, 5; pastorale paedagogium 58, 10.
- paternitas vestra in *adlocutione* 1, 5.
- patrocinandipotestatem per gladium dare 99, 15. — patrocinio (*ducis Francorum*) se commendare 82, 20; patrocinio suo tutari 90, 10; patrocinia poscere, quaerere 99. Cf. dominium.
- pauperibus quarta portio decimarum competit 115, 5. 116, 1. Cf. xenodochium.
- pecunia v. elaboratum, saccus.
- pennigerae alae 22, 15.
- peregrinari pro Christi amore 122, 5. — peregrinatio 18, 10. 20, 5. 45, 10. 55, 5. 122, 20. 158, 30. 216, 5. — peregrinus v. xenodochium.
- pergamena v. tabula.

personae in Christo 42, 10.
 (phag.), fagolidorus, φαγολοίδορος,
manducans maledicta 74, 15.
 (phant.), fantasticus homo 94, 30.
 (phren.), freneticus 76, 20. 77, 5.
 (piratae), pyratae ex boreali parte
 venientes in Britanniam (scil.
Nortmanni) 66, 10.
 pontifex = 1) *papa Romanus* 28, 20.
 34, 25. 93, 10. 127, 15; *Romanus*
 pontifex 30, 15. 98, 20. 113, 10.
 135, 1; *Romanae urbis pontifex*
 79, 5; 2) *episcopus, archiepiscopus*
 14, 1. 24, 10. 25. 30, 25. 52—54, 10.
 78, 15. 85, 5. 87, 5. 88. 116, 10.
 125. 146. 212, 15; *summus ponti-*
fex = 1) *papa Romanus* 29, 15.
 67, 20. 81, 25. 82, 5; 2) *archiepi-*
scopus (Bonifatius) 4, 15. 51, 20.
Cf. apostolicus. — pontificalis
 1) *de papa Romano*: pontificale
 ecclesiasticae diffinitionis de-
 cretum 8, 20; 2) *de episcopis*:
 pontificalis gradus 81, 5; ponti-
 ficalis disciplinatae institutionis
 ordo 30, 1; pontificale regimen
 146, 10; pontificales sedes 64, 5.
Cf. ius. — pontificatus = *epi-*
scopatus 41, 10. 59, 15; pontificatus
 gradus 61, 5; pontificatus in-
 fulatum tradere 69, 15; archi-
 episcopus summi pontificatus in-
 fula praeditus 14, 15. — ponti-
 ficium = *dignitas episcopalis*
 70, 25.
 populares vel laici 5, 5.
 portiones quattuor decimarum 115.
 postliminio nautarum transacto =
habita mora, dum nautae redirent,
 16, 5; transacto postliminio 121, 10.
 praeceptum Romani pontificis 98, 20;
 regale praeceptum 88, 20.
 (praedefinitio), praediffinitio 54, 1.
 praedicare 26, 15. 34, 10. 37, 15.
 47, 20; praedicandi causa pres-
 byteri sive clerici villas laicorum
 adeunt in Britannia 5, 5. — prae-
 dicatio 17, 1. 22, 1. 23, 20. 29, 5.
 33, 20. 34, 1. 35, 20. 41, 1. 46, 1.
 — praedicatores 24, 1. 33, 20.
 praedium] praedia, quibus monachi
 saginantur, servitio clericorum et
 laicorum praestare 152, 15; prae-

diorum donis monasteria subli-
 mare 153, 5.
 praefecturae officium super pagum
 gerere 57, 5. — praefectus urbis
Traiect. (= *comes*) 53, 10.
 praepositus S. Victoris *Mogunt.*
 105, 10.
 pr(a)estigia gentilium 31, 5. 135, 10.
 praesul = 1) *papa Romanus* 123.
 138. 159, 15. *Cf.* apostolicus;
 2) *episcopus* 53, 5. 72, 5. 91, 25.
 107, 15. 108, 10. 113. 125. 134, 35.
 135, 25. 137. 139, 10. 156, 5.
 158, 15. 206, 20. 212, 20. 215, 5.
 — praesularis (= *episcopalis*)
 promotio 108, 5. — praesulatus
 = *episcopatus* 71, 20. 108, 5. 159, 1.
 presbiteratus gradus 13, 20; offi-
 cium 37, 20. *Cf.* canonica aetas,
 sacerdos.
 primates ecclesiarum, primates
 13. 120, 1. — primatus regiminis
abbatis 19, 5; primatus ducum
 32, 10.
 princeps] principes primi eccle-
 siarum (*apostoli et successores*)
 114, 30; antiqui et moderni prin-
 cipes 154, 10; princeps = *rex*
Francorum 90. 93, 5. 94, 5. 98.
 99, 5; princeps = *maior domus*,
dux (Carlus, Carlmannus, Pippi-
 nus) 16, 10. 30, 10. 113, 15. 121, 15.
 135, 1. 151, 25. 155, 5. 156, 20.
 202. 203, 20; reges et principes
 151, 30; principibus cunctis epi-
 scopum commendare 207, 10;
 principes palatii 203, 5; principes
 regni 82. 217, 5; principes Ger-
 maniae, in Germania constituti
 129. 132, 10. 142, 20. 157, 20. *Cf.*
Thuringi. — principatus diocesis,
 ecclesiae (= *episcopatus*) 109, 5;
 principatus speculatoris, super-
 speculatoris (= *episcopi*) 38;
 principatu(i) Saxonum se subie-
 cerat turba *Thuringorum* 33, 1.
 privilegia ecclesiis obtinere 113, 25;
 familiaritatem sedis apostolicae
 privilegio confirmare 129, 10; pri-
 vilegio libertatis monasteria sub-
 limare 153, 5; *privilegium Zacha-*
riae Fuldense 201. 204, 25. 205;
Pippini (spurium) 204. 205.
 procures 207, 5.

prochemium *v.* prooemium.
 profanatio *v.* gentilitas.
 profectuosus 118, 1.
 professio *monastica* 217, 1.
 proheredes 19, 10.
 promptuaria vino Phalerno condita 67, 30.
 (prooemium), prochemium 3, 1. 26, 10.
 proreta agonis spiritalis 25, 15.
 provincia Baguariorum 36, 5. 38, 5;
 Hessorum 34, 10; provinciae 37, 5.
Cf. pagi. — provinciales *Bonifatii* 138, 15.
 psalmigraphus 12, 5. — psalmista 115, 20. 119, 1.
 psalmodia 101, 15. 214, 25. *Cf.* hymni.
 pseudochristiani 113, 15.
 pseudopropheta 93, 20.
 puer = *minister* 49. 50, 25. 155, 20. 209. 210, 20.

Querellositatis suspiria 46, 25.

recitare publice 74, 10.

rectores = *episcopi* 114, 5. 115. 151, 25; rectores ecclesiastici 149, 5.

regalis auctoritas 149, 1; regalis potentiae excellentia 204, 10. *Cf.* coenobium, palatium, praeceptum, regnum.

regenerationis lavacrum, sacramentum = *baptismus* 27, 15. 126, 15.

regimen *abbatis* 19, 5. *Cf.* episcopalis.

regius *v.* curtis.

regnum *ducis Francorum (Carli)* 30, 5. 39, 5; regni sui imperium (*Carlomanni*) 41, 5; regale Francorum regnum 44, 15. *Cf.* caput.

regula ecclesiastica 100, 5. 126, 20. *Cf.* Benedictus, canonicus, monasterialis. — regularis constitutio 18, 25; disciplina 9, 5. 10, 5. 15, 25. 153, 25; districtio 12, 30; institutio 34, 5; regularis vitae disciplina, norma, ordo 7, 5. 119, 5. 121, 35. — regulariter 8, 25.

religiosus] monachus vel religiosus 152, 20.

reliquiae sanctorum 22, 5. 35, 5. 37. 49, 20. 123, 10. 142, 15. 209, 10; reliquiarum capsae, capsellae 50, 20. 210, 15; episcopi femoralia

et subtalares pro reliquiis habentur 95, 20. *Cf.* iurare.

remigantes 53, 25. 213, 20.

repositoria librorum 51, 10. 211, 1.

restaurandis ecclesiis quarta portio decimarum tradita 115, 5. — restauratio ecclesiarum 115, 5.

rex] in regem sublevare 44, 20. *Cf.* Fresones, Thuringi; dominium, edictum, gloriosus, indictum, nobilissimus, palatium, princeps.

ritus patrii *paganorum* 86, 15; ritus superstitiosus 98, 15. *Cf.* paganicus, sacrificare.

robur *a paganis cultum v.* Iovis robur.

romph(a)ea 86, 1.

rumigerulis referentibus 18, 5.

rustica lingua (*Fresonum*) 49, 1. 208, 20.

Sacci pecuniae 76, 1.

sacerdos = 1) *episcopus* 73, 5. 113, 30; 2) *presbyter* 60, 5; sacerdotis gradus 58, 35; 3) *notione latiore*: DCXXX sacerdotes in *synodo Calcedonensi* 42, 10; pravi sacerdotes 113, 15. 117, 1; sacerdotes in *Baiuaria* 38, 5. 146, 1; sacerdotes (ac presbyteri 23, 5) in *Thuringia* 23, 5. 124, 25. — sacerdotalis 1) *de presbyteris*: sacerdotalis gradus 87, 5; sacerdotale presbiteratus officium 48, 1; sacerdotalis officii dignitas, gradus 12, 25. 119, 30; 2) *notione latiore*: sacerdotales ecclesiastici ordinis gradus 13, 25. — sacerdotium 1) *episcopi* 71, 1. 75, 25; episcopale sacerdotium 156, 10; 2) *presbyteri*: sacerdotii dignitas 119, 30.

sacramenti caelestis participatio 119, 35; sacramenta fidei 34, 10. 37, 15; sacramentorum archana 11, 5. *Cf.* baptisma, regeneratio.

sacrificare lignis et fontibus 31, 1. 135, 5; sacrificandi ritus 31, 5.

sacrilega idolorum censura 26, 20; sacrilega daemonum cultura 29, 5.

s(a)ecularis potentia 156, 15; seculares viri, seculares 149, 5. 152, 5; secularia iura 152, 30. *Cf.* litterae.

salutifera admonitio 210, 5.

- sanctitas vestra *in adlocutione* 2, 10.
 sanctorum ecclesiae 20, 20. 122, 25;
 patrocinium 20, 25; memoria om-
 nium sanctorum (*Nov.* 1) 61, 1.
 sarcophagus 54, 20.
 satyri *v.* fauni.
 scabiosus 76, 15.
 sc(h)ismaticus 36, 1. 141, 35.
 sciolus secretorum 97, 10.
 scita *v.* canones.
 scotomaticus 76, 20.
 scriptor = 1) *librarius*, *scriba* 34, 5.
 111, 20; 2) *auctor* 112, 20; scrip-
 torum antiquorum testificatio
 158, 30.
 scripturarum sanctarum meditatio
 119, 5; scripturarum auditio, eru-
 ditio, volumina 9, 15. 10, 30. 12, 10;
 scripturas lectitare 76, 5.
 secta *haeticorum* 33, 5. 36, 1. 38, 5.
 40, 15. 136, 1.
 sedem relinquere non licet *papae*
 Romano 100, 1.
 semicalciatus 101, 5.
 seminiverbius, *i. e.* *σπερμολόγος*, *con-*
 tionator 68, 25.
 senatores *v.* Thuringi. — senatus
 in synodo 14, 1.
 seniores = *praelati ecclesiastici*
 14, 15; seniores iudicesque populi
 (*Traiectensis*) 213, 5; senior =
 pater 91, 10; senior = *dominus*
 ministri 155, 25; senior *nomini*
 proprio appositum v. Carolus,
 Hugo. *Cf.* Thuringi.
 'sentrecht' 23, 45.
 septiformis spiritus 30, 20.
 sermo familiaritatis (= *vulgaris*)
 Romanus 28, 15; sermo communis
 127, 5. *Cf.* *vulgaricus*.
 servi et ancillae 52, 15.
 servitium] divini amministratio ser-
 vitii 152, 30. *Cf.* *praedium*.
 sicera *v.* vinum.
 sigillo proprio chartam firmare
 203, 25.
 signum ecclesiae *v.* glocca.
 silvam pro agricultura extirpare
 114, 25.
 sindon 102, 25.
 sollemnia *v.* depositio, missa. —
 sollemnitatis dies (*S. Andreae*)
 29, 15. *Cf.* missa.
 speculator (Dei plebis 19, 15) =
 episcopus 19, 15. 38, 15. *Cf.* super-
 speculator. — spiculator = *carni-*
 fax 72, 20.
 spiritalis] orationes aliaque spiritalia
 studia 152, 10.
 stadium spiritale 25, 15.
 statuta conventus synodalis 149, 5;
 statuta patrum 114, 15; statuta re-
 ligionis 151, 25; statuta *Bonifatii*
 116, 15.
 stigma incisionis 211, 25.
 stomaticus 76, 20.
 sublimare episcopali gradu 81, 5;
 sublimatus saeculari sumptura
 15, 30. *Cf.* *monasterium*. — subli-
 matus dominorum = *sublimes*
 domini 25, 20.
 sublimitas vestra *in adlocutione* 2, 5;
 sublimitatis praeclarae ordo (*epi-*
 scopalis) 25, 25.
 subrogare sibi chorepiscopum 47, 25.
 208, 10; vivens sibi subrogavit
 episcopum 157, 10; ad regendam
 ecclesiam subrogari 155, 15.
 sublares, *calceorum genus*, *Gall.*
 '*souliers*' 95, 20.
 subulci 94, 30.
 sumptura (= *bona, facultates*) sae-
 cularis 15, 30.
 suotim = *suo more* 22, 15.
 superspeculator = *episcopus* 38, 10.
 109, 10. *Cf.* *speculator*.
 superstitione gentilitatis 27, 1; super-
 stitiones diabolicae 86, 15. —
 superstitiosi 52, 15. *Cf.* *Iovis*
 robur, *aruspicium*, *augurium*,
 auspicium, *daemon*, *delubrum*,
 deus, *divinationes*, *dryades*, *fauni*,
 gentilis, *incantationes*, *larva*, *le-*
 mures, *lucus*, *napaeae*, *paganus*,
 praestigium, *ritus*, *sacrificare*,
 satyri.
 (sycophanta), sichophanta 65, 15.
 symbolum et fidei ecclesiasticae
 (catholicae 127, 1) traditio 28, 10.
 127, 1.
 synodalis auctoritas 98; synodalis
 episcoporum congregatio 42, 20;
 synodalia conciliorum conven-
 ticula 45, 5; synodalis conventus
 120, 25. 149. 154, 20. 156, 10;
 synodalis disceptatio 92, 20; syno-
 dale institutum = *synodus* 15, 5;

synodalia instituta 40, 1. 45, 1. 109, 25. — synodi quattuor principales 41, 10; *synodi sub Carlmanno habitae* 43, 20. 82, 25. 149—151. 159, 15; *synodus sub Pippino* 84, 5; *synodus Romana* (a. 745) 169—178. Cf. Calcedonensis, Constantinopolis, Ephesina, Lundunensis, Nicena, canones, concilium, conventus, ius.

tabula] in ceratis tabulis ad probationem scribere, post examinationem in pergamenis rescribere 105, 1.

tatio 51, 25.

tentorium 49. 58, 25. 70, 15. 85, 30. 101, 5. 136, 15. 208, 20. 209, 10.

testaceum vas 102, 1.

testamenti utriusque patres 13, 5. 58, 35.

tetrasticon 73, 10.

theca librorum 46, 25. 207, 25; *thecae*, in quibus multa inerant librorum volumina, 50, 20.

tintinnabulum capellae 110. Cf. campana, gloccum.

torrens sacri eloquii 77, 30.

tortitudo v. haereticus.

traditio possessionis 203; *traditionem fraternam suis litteris robore* 204, 15. Cf. charta.

transferre in aliam linguam 112, 20. **tricationes** = *tricae* 25, 5.

trutta (= *tructa*) 97, 1.

tuceta mollia 67, 30.

tyrannicus v. ducatus. — (*tyrannus*), *thyranus* 73, 5.

unitas ecclesiae 40, 20.

urbana eloquentiae scientia 28, 20.

urbes et vici 115, 10; *urbs* v. Constantinopolis, Ephesina, Magon-tia, Roma, Ticena, Traiectum, Wirzaburch.

venabulum 206, 15.

vicus v. Dockinga, pagus, urbs.

vigiliarum nocturna spatia 13, 1.

villa domusque 5, 5. — *villula* v. Dockinga, Spanesheim.

vinum 50. 210, 20; *vinum et sicera* 13, 5. 58, 35. Cf. Falernum. — *vineae* 67, 30.

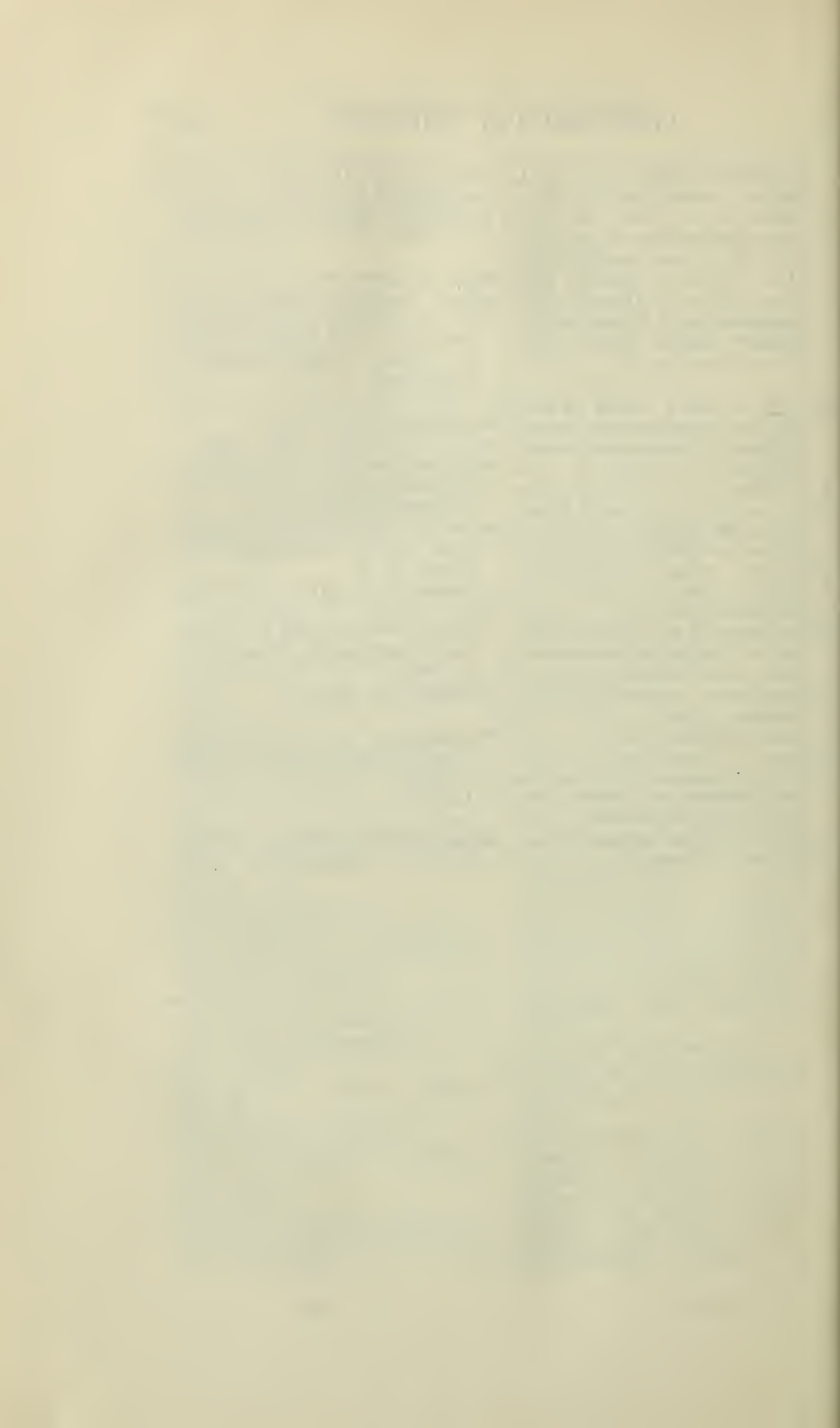
volumina 51, 15. 211, 1. Cf. scriptura, theca.

vulgarice nominari 104, 5. — *vulgarica Romanorum lingua* 21, 10. Cf. sermo.

vulgaria dicta 158, 5.

Xenodochium (*acc. cenodochiam* 28, 5) 28, 5. 126, 35; *xenodochia*, ubi pauperes et peregrini alantur, 115, 10.

zelus fortitudinis 36, 1; *misericordiae* 52, 1; *vigoris* 12, 15.

3 1197 21091 8204

All library items are subject to recall at any time.

[illegible]

Brigham Young University

